



පරමක්ථදීපනී

ධම්මචිවය

පටුන

පරමත්ථදීපනී	1
ගන්ථාරඛ්‍යකථා	1
පථමගාථාපරමත්-ථදීපනී	2
දුතියගාථාථදීපනීපරමත්-.....	11
1. චිත්තසංගහථදීපනීපරමත්-.....	17
ලොහමූලචිත්තසංගහ.	19
දොසමූලචිත්තසංගහ.	23
.මොහමූලචිත්තසංගහ	24
අභ්‍යන්තරචිත්තසංගහ.	26
සොහණචිත්තසංගහ.	32
රූපචිත්තසංගහ.	36
අරූපචිත්තසංගහ.....	41
ලොකුත්තරචිත්තසංගහ.....	43
2. චේතසිකසංගහ පරමත්ථදීපනී	56
අඤ්ඤාසමානරාසි	57
අකුසලරාසි.....	62
සොහනරාසි.....	66
සම්පයොගො.....	70
සංගහනො.....	74
3. පක්ඛණ්ණක සංගහ පරමත්ථදීපනී	77
වේදනාසංගහ.	77
හේතුසංගහ.	78
කිව්චසංගහ.....	80
ද්වාරසංගහ.....	82
ආරම්භණසංගහ.....	85

චත්ථසඬ්ගහො.....	89
4. වීථි සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී.....	93
මනොද්වාරවීථි	104
5. වීථිමුක්ත සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී	122
මරණචතුක්ඛ.	155
6. රූප සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී.....	168
7. සමුච්චය සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී	206
අකුසලසඬ්ගහො.....	207
ආසව	207
යොග, ගන්ථ, උපාදාන.	208
නිවරණ, අනුසය.	210
සංයොජන	212
මිස්සකසංගහො	213
පච්චය සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී.....	231
කම්මට්ඨාන සඬ්ගහ පරමත්ථදීපනී.....	256
නිගම පරමත්ථදීපනී	279

“ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිදා.”

(මහා සුඤ්ඤත සුත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤත වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - හික්බු ධම්මවිහාරි

(ජවය සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

පරමත්ථදීපනී

සඛිගහ මහාටිකා පාඨ

ගන්ථාරම්භකථා

[ක]

උදයා යස්ස එකස්ස, සද්ධම්මරංසි ජාලිනො;
පඬුජ්ඣාසු ජනම්බුජා, ජාතිකඛෙත්තෙ මහාසරෙ.

[ඛ]

චන්ද්‍රාමි තං මහාසුරං, මහාමොහ තමොනුදං;
සක්ඛජාතං සො හදයෙ මය්හං, තමොධන්ධං පනුදනං.

[ග]

පොරාණකෙහි වික්ඛුද්ධි, වණ්ණිතා වණ්ණනා ඛහු;
දිස්සන්ති ඉධ ලොකමිති, අභිධම්මත්ථසඛිගහෙ.

[ඝ]

න තාහි තුට්ඨිං වින්දන්ති, යෙ සාරත්ථා හිමානිනො;
තෙ මං සඛිගම්ම යාවන්ති, පරමත්ථස්ස දීපනං.

[ඞ]

මහණ්ණුවෙ රතනාහි, උද්ධරිත්වා දිපවාසිනං;
යථිච්ඡකංචි දුජ්ජෙය්‍යං, න චත්තඛිබාව උභතතා.

[ච]

තථෙවෙත්ථ විපුලත්ථා, අණ්ණුවෙ රතනුපමා;
සතකඛත්තුංචි වණ්ණෙය්‍යං, පරිභාදිත්තා න හෙස්සරෙ.

[ඡ]

තස්මා තාසු වණ්ණනාසු, සාරමාදාය වණ්ණනං;
නානාසාරත්ථ සම්පුණ්ණං, උත්තාන පදුර්වක්ඛජනං.

[ජ]

නාතිසබ්බෙප චිත්ථාරං, මන්දබුද්ධිප්පබ්බාධනං;
කරිස්සං තං පරමත්ථෙසු, සුභාන්තු පාටචත්ථිනොති.

පට්මගාථා-පරමන්ටදීපනී

1. අභිධම්මත්ථසබ්බග්ගං කත්තුකාමො අනුරුද්ධත්ථෙරො සබ්බභාරඛිභෙ තාච සප්පයොජ්ඣෙ පඤ්චපිණ්ඩත්ථෙ දස්සෙත්තො ආදිගාථ මාභ. පඤ්චපිණ්ඩත්ථානාම රතන්තයචන්දනා, ගන්ථාභිධෙය්‍යො, ගන්ථප්පකාරො, ගන්ථාභිධානං, ගන්ථප්පයොජ්‍යං. තත්ථ තිසු රතනෙසු නිප්පච්චකාරකරණං රතන්තයචන්දනානාම. සා **සම්මාසම්බුද්ධමතුලං සසද්ධම්මගණුත්තමං අභිවාදි**යාති එතෙහි පදෙහි දස්සිතා. සකලෙත ගන්ථෙන අභිහිතා පධානත්ථභූතා චත්තාරො අභිධම්මත්ථා ගන්ථාභිධෙය්‍යො. සො අභිධම්මත්ථසබ්බග්ගන්තිපදෙ **අභිධම්මත්ථ** සද්දෙන දස්සිතො.

[1] විභාවනියං පන

සබ්බග්ගිතභාවොපි අභිධෙය්‍යොගෙවාති කත්වා අභිධෙය්‍යො අභිධම්මත්ථසබ්බග්ගපදෙන දස්සිතොතිචුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි සො අප්පධානත්ථභූතො සබ්බග්ගිතභාවො ඉමස්මිං පිණ්ඩත්ථදස්සනෙ අභිධෙය්‍යො නාම භවිතුං යුත්තොති. ඉතො පටිඤ්ඤා පටිකායන්ති චුත්තෙ ඉමස්ස සබ්බග්ගස්ස ද්විසු සිහසුටිකාසු පථමාටිකා දුට්ඨබ්බා. විභාවනියන්ති චුත්තෙ එතරහි පාකටා දුතියා. ටිකාසුති චුත්තෙ ද්වෙපි. මහාටිකායන්ති චුත්තෙ විසුද්ධිමග්ගෙ මහාටිකා දුට්ඨබ්බා. යඤ්ච චචනං විභාවනියංපි ආගතං, අඤ්ඤත්ථාපි ආගතං, තංපි ඉධ විභාවනියංත්ථෙච චුච්චති ආසන්නත්තාති. සභාගධම්මසබ්බග්ගචසෙන ගන්ථවිධානාකාරො ගන්ථප්පකාරො. සො පන **සබ්බග්ග** සද්දෙන දස්සිතො.

[2] විභාවනියං පන

අභිධම්මත්ථසබ්බග්ගපදෙනාති චුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථසද්දො ගන්ථවිධානාකාරං දිපෙති. අත්ථා නුගතා ගන්ථසමඤ්ඤා චන්ථාභිධානං. තං අභිධම්මත්ථ සබ්බග්ගපදෙන දස්සිතං. සබ්බග්ගගන්ථෙ කතෙ සති තදුග්ගහපරිපුර්වපදිවසෙන අනායාසතො ලද්ධබ්බං ධම්මානං සරූපාචරොධාදිකං අනුපාදාපරිනිබ්බානන්තං ගන්ථස්ස ඵලානුඵලං ගන්ථප්පයොජ්‍යං තංපි අභිධම්මත්ථසබ්බග්ගපදෙනෙව සාමත්ථියතො දස්සිතං.

[3] විභාවනියං පන

සබ්බග්ගසද්දෙනාති චුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථසද්දෙන විනා අනායාසතො සංසිද්ධිමත්තදිපකෙන සබ්බග්ගසද්දමත්තෙන තාදිසො අනුපාදාපරිනිබ්බානන්තො පයො ජනවිසෙසො සක්කා විඤ්ඤාතුං, අසද්ධම්ම සබ්බග්ගානංපි ලොකෙ සන්දිස්සන්තොති.

2. තත්ථ රතනත්තයවන්දනා නාම අසඬ්ඛෙය්‍යඅප්පමෙය්‍යප්පයෝජනා භොති. යථාහ –

තෙ තාදිසෙ පුජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතො භගෙ;
න සක්කා පුඤ්ඤං සඬ්ඛාතුං, යමෙත්ථ මපි කෙනවීති.

ය මෙත්ථමපීතිඵත්ථ යෙනකෙනච අපි මනුස්සෙනවා දෙවෙනවා බ්‍රහ්මනාවා සඬ්ඛාතුං න සක්කාති යෝජනා. ටීකාකාරාපි තං පයෝජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා පපඤ්චෙත්ති. සඬ්ඛගහකාරා පන අන්තරායනිචාරණමෙව විසෙසතො පච්චාසීසත්ති. සඬ්ඛගහකාරා තිව බුද්ධසොසත්ථෙරාදයො අට්ඨකථාචරියා චුච්චත්ති.

නිප්පච්චකාරස්සෙතස්ස,
කතස්ස රතනත්තයෙ;
ආනුභාවෙන සොසෙත්වා,
අන්තරායෙ අසෙසතොති හි චුත්තං.

3. කථ්ඤ්ච රතනත්තයවන්දනාය අන්තරායනිචාරණං භොතීති. චුච්චතෙ – රතනත්තයවන්දනා හි නාම වන්දනාකිරියාහිනිප්ථාදකො සත්තක්ඛන්තං සත්තක්ඛන්තං අනෙකකොටිසතසහස්සවාරෙ පවත්තමානො මහන්තො පුඤ්ඤාභිසන්දො පුඤ්ඤප්පවාහො. සො ච අනුත්තරෙඤ්ඤ බුද්ධාදිඤ්ඤ පුඤ්ඤක්ඛෙත්තෙඤ්ඤ සංවඩ්ඪිතත්තා ථෙරස්ස ච උළාරච්ඡන්දසද්ධාබුද්ධිභුග්‍යෙහි පරිභාවිතත්තා මහාපුත්තිකො මහජ්ජලො මහානිසංසො ච පුඤ්ඤාභිසයො භොති. සො සයං පයොගසම්පත්තිභාවෙ ධත්වා බහිද්ධා විපත්තිපච්චයෙ අපනෙත්වා සම්පත්තිපච්චයෙ උපනෙත්වා අතිපණ්ණිතඋතුච්ඡිත්තාභාර සමුට්ඨිතානං සරීරට්ඨකධාතුනං උපබුහනං කත්වා පටිසන්ධිතො පටිඨාය ලද්ධො කාසස්ස ජනකකම්මස්ස අනුබලං දෙති. අලද්ධොකාසස්ස ච පුඤ්ඤත්තරස්ස ඔකාසලාභං කරොති. අථ ලද්ධානුබලෙන ලද්ධො කාසෙන ච තදුහයෙන පුඤ්ඤෙත නිබ්බත්තා රූපාරූපසන්තතියො ථෙරස්සත්තානෙ යමකමහානදියො විශ්‍ය බලෙබලෙත්ති යො හුත්වා පවත්තත්ති. තදා තස්මිං ඉට්ඨප්පලසනපටිපුරිතෙ ථෙරස්සත්තානෙ අනිට්ඨප්පලසනානං රොගාදි අන්තරායානං උප්පත්තියා ඔකාසො නාම තත්ථීති ඉට්ඨප්පලසනානව්වාධකානි අනිට්ඨප්පලසනානප්පකානි ච අපුඤ්ඤකම්මානි දුරතො අපනිතානෙව භොත්ති. න හි කම්මානිනාම පුඤ්ඤානි අපුඤ්ඤානි ච අත්තතො විපාකුප්පත්තියා ඔකාසෙ අසති විපච්චත්තිති. තතො තස්මිං සත්තානෙ ආයුච්ඡායා දයො ඉට්ඨප්පලධම්මා යාව ගන්ථනිට්ඨානා යාව ආයුකප්පපරියො සානාපි වා වඩ්ඪිතපක්ඛෙ ධත්වා පවත්තත්ති. යථාහ –

අභි වාදනසීලස්ස, නිව්චං චුඩ්ඪාපවායිතො;
චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪිත්ති, ආයුච්ඡායො සුඛං බලෙත්ති.

ඵචං තාය වන්දනාය අන්තරායනිචාරණං භොතීති. තස්මා සඬ්ඛගාරඛිගෙ රතනත්තයවන්දනාකරණං ථෙරස්ස අත්තනා ආරඛිග මානසඬ්ඛගස්ස අන්තරායෙන පරිසමාපනුත්ථං. න කෙවලඤ්ච ථෙරස්සෙව, සොතුනඤ්ච සඬ්ඛගං ගණ්හත්තානං ආදිමිහියෙව රතනත්තය වන්දනා සිද්ධිතො අන්තරායෙන ගහණ කිච්චසම්පජ්ජනත්ථත්ති.

[4] විභාවනියං පන

සත්තසු ජවනෙසු පථමජවන චසෙනෙව චන්දනා පයොජනං විභාවිතං විය දිස්සති. ‘දිට්ඨධම්මවෙදනීයභූතා’ති හි තත්ථ චුත්තං. තං න සුන්දරං.

උපත්ථම්භනකිව්වස්සෙව ඉධ අධිජපෙත්තතා. තස්ස ච සත්තසුථි ජවනෙසු උපලේඛත්තාති. යථා හි ආභාරරූපස්ස ද්වීසු කිව්වෙසු ඔපට්ඨමකරූපජනනකිව්වං පරිත්තකං අජපමත්තකං හොති. චතුස්සත්ත තිරුජුපත්ථම්භනකිව්වෙවෙව මහත්තං අධිමත්තං. තථාහි පටිඤානෙති තදුපත්ථම්භනකිව්වෙවෙව ගහෙත්වා කබලීකාරො ආභාරො ඉමස්ස කායස්ස ආභාරපච්චයෙන පච්චයොති විහඬිගොරො විහත්තො. එවමෙවං ඉධපි පථමජවනස්ස අවුනාව විපාකජනනකිව්වං පරිත්තකං අජපමත්තකං හොති. අහෙතුකවිපාකමත්තං ජනෙතීති අට්ඨකථාසු චුත්තං. කම්මත්තරුපත්ථම්භනකිව්වෙවෙව මහත්තං අධිමත්තං. තස්දෙව සත්තසුථි ජවනෙසු උපලබ්භති යොති. යස්මා පන ගන්ථාහිධෙය්‍යෙ ගන්ථජපකාරෙ ගන්ථජපයොජනෙ ච ආදිනො විචිතෙසති සොතු ජනානං ගන්ථස්සවනෙ උස්සාහො ජායති. තස්මා තෙසං ගන්ථා හිධෙය්‍යාදීනං දස්සනං ගන්ථෙ උස්සාහජනනත්ථං. ගන්ථාහිධානදස්සනං වොභාරසුඛත්ථති. ඉදුමෙත්ථ පිණ්ඩත්ථදස්සනං.

4. අයං පන පදුත්ථො. සම්මාව උප්ප්ඤ්ඤා සාමකද්ව උප්ප්ඤ්ඤා සම්මා සම්බුද්ධො. එත්ථ ච සම්මාසද්දො අවිපරිත්තථෙ නිපාතො. සො උප්ප්ඤ්ඤාබ්බෙසු ඤෙදය්‍යධම්මෙසු උප්ප්ඤ්ඤාක්‍රියාය අසෙසඛනාවිභාවං දිපෙති. තථාහි පදෙසකදායො ධිතා පච්චෙකඋද්ධාදයො අත්තනො විසයෙ එව අවිපරිත්තං උප්ප්ඤ්ඤාති. අවිසයෙ පන අත්තකාරෙ පච්චිකාවිය හොන්තීති අට්ඨකථායං චුත්තං. විසයො ච තෙසං අජපමත්තකොව සබ්බඤ්ඤවිසයං උපාදාය යථා හත්ථ පුටෙ ආකාසො අජපමත්තකොව අපටාකාසං උපාදායාති. තෙ හි ඵසසාදීසු ධම්මෙසු එකධම්මමිති සබ්බාකාරොතො උප්ප්ඤ්ඤාං නසක්කොන්තීති. සබ්බඤ්ඤඋද්ධානං පන අවිසයො නාම නත්ථි, යත්ථ තෙ විපරිත්තං උප්ප්ඤ්ඤායුං. තෙ හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනත්තාසු ච ලොකධාතුසු තියද්ධගතෙ අද්ධමුත්තකෙ ච ධම්මෙ හත්ථමණිකෙ විය සමසමෙ කත්වා උප්ප්ඤ්ඤාති. සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරොන උද්ධස්ස හගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාත මාගවිජන්තිති හි චුත්තං. තත්ථ ඤාණමුඛෙති සබ්බඤ්ඤාමහාභවඬිගං සත්තායාහ. තත්ථ හි තෙ ධම්මා බොධිමණ්ඨෙ සබ්බං අභිධම්මං සම්මසනතො පටිඤාය නිව්චකාලං උපට්ඨගන්තිති. සබ්බඤ්ඤඋද්ධා පන යත්තකෙ ධම්මෙ විචාරෙතුං ඉවිජන්ති. තත්තකෙ ධම්මෙ ආවජ්ජනාය විසුං කත්වා ආවජ්ජිත්වා විචාරෙන්නති. නනු ධම්මා මහත්තා හවඬිගං පරිත්තකන්ති න වොදෙත්ථිබ්බමෙතං. අරුපධම්මානඤ්ඤි පරමුක්කංසපත්තානං එස ආනුභාවොති. සංසද්දො පන සාමන්ති එතස්ස අත්ථෙ උපසග්ගො. සො හගවතො පටිච්චෙධම්මෙසු අනාවරියකතං දිපෙති. න මෙ ආවරියො අත්ථිති හි චුත්තං. නනු හගවතො තතීයචතුත්ථාරුප්ප සමාපත්තියො ආචාරුද්ධමුලිකාති. සච්චං. තා පන අනලඬිකරිත්වා ලද්ධමත්තාව හුත්වා ජඬිඬිත්තතා පච්චා උප්ප්ඤ්ඤාක්‍රියාය පාදකමත්තාපි නහොන්ති. කුතො පටිච්චෙධම්මාති. තස්මා තා හගවතො උද්ධභාවෙ සාවරියකතං න සාධෙන්නති. අයමෙත්ථ පාළි අනුගතො අත්ථො. යථාහ –

තත්ථ කතමො ච පුග්ගලො සම්මාසම්බුද්ධො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චාති අභිසම්බුජ්ඣති. තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤානං පාපුණාති. බලෙසු ච වසිභාවං. අයං චුච්චති පුග්ගලො සම්මාසම්බුද්ධොති.

තත්ථාති නිමිත්තෙ භූමිමං. බලෙසුති දසබල ඤාණෙසු. චක්ඛාවන්ති ඉස්සරභාවං. එත්ථව පුබ්බෙ. ෧. සාමන්තිඵතෙන සංසද්දස්ස අත්ථං දස්සෙති. තත්ථාතිආදිනා [සම්මාසද්දස්සඅත්ථන්ති. සම්මාසම්බුද්ධපදං]

5. ඉදාති ථෙරො අත්තනො වන්දනං සුට්ඨබලවං කරොන්තො අතුලන්ති ආහ. අනෙකගුණපදවිසයා හි වන්දනා සුට්ඨතරං බලවති හොතිති. නනු එකගුණපදවිසයාපි වන්දනා අත්තරා ගතිවාරණෙසමත්ථා සියාති කිං දුතියෙනාති. න න සමත්ථා. විඤ්ඤපාතිකා පන සත්ථුගුණත්ථොමනෙ මත්තකාරිනො නාම න හොන්ති. ථෙරො ච තෙසං අඤ්ඤතරො. ත්වං පන අවිඤ්ඤපාතිකො. තස්මා මත්තං කරොන්තො වොදෙසීති. අපිච. න කෙවලං අත්තරා ගතිවාරණමෙව වන්දනාය ඉච්ඡිතබ්බං හොති. අථබො පඤ්ඤපාටවාදිඅත්ථොපි ඉච්ඡිතබ්බොයෙව. සොපි හි අනායාසෙන ගන්ථ නිට්ඨානස්ස ගන්ථපාරිසුද්ධියා ච පච්චයො හොතිති. අනුස්සතිට්ඨානෙසු හි චිත්තභාවනා චිත්තසමාධානාවහා හොති. චිත්ත සමාධානෙ ච සති පඤ්ඤාතික්ඛාසුරා හුත්වා පහති. සමාහිතො හික්ඛවෙ යථාභූතං පජානාතීති හි චුත්තං. තස්මා තදත්ථායපි අත්තනො වන්දනා සුට්ඨ බලවති කාතබ්බායෙවාති.

[5] විභාවනියං පන

“යථාචුත්තවචනත්ථ යොගෙපි සම්මාසම්බුද්ධසද්දස්ස භගවති සමඤ්ඤාවසෙන පවත්තත්තා අතුලන්ති ඉමිනා විසෙ සෙති”ති චුත්තං. තං න සුන්දරං.

මහත්තඤ්ඤි සත්ථුගුණපදානං මජ්ඣෙව එතං සම්මාසම්බුද්ධපදං, වන්දො විස තාරකානං මජ්ඣෙව. තස්මා තං සභාවනිරුත්තිං ජානන්තානංසන්තිකෙ භාවත්ථසුඤ්ඤං සත්ථුසමඤ්ඤාමත්තං භවිතුං නාරහති. අඤ්ඤෙසං පන පදසහස්සං චුච්චමානංපි සත්ථු සමඤ්ඤාමත්තමෙව සම්පජ්ජතිති. තුලයිතබ්බො අඤ්ඤෙන සහ පමිතබ්බොති තුලො. න තුලො අතුලො, නත්ථිතුලො සදිසො එතස්සාති වා අතුලො. භගවා. න හි අත්ථි භගවතො අත්තනා සදිසො කොචි ලොකස්මිත්ති. යථාහ —

න මෙ ආවරිගො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති;
සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං, නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලොති.

අනවිජරිගඤ්ඤෙතං, යං බුද්ධභූතස්ස අතුලත්තං. සම්පතිජාතස්සපි පනස්ස අතුලතා පඤ්ඤායති. තදා හි මහාපුරිසො සම්පතිජාතොව සමානො පුරත්ථිමදිසාහිමුබො අට්ඨාසි. තස්මිං දිසා භාගෙ අනන්තාති වක්ඛවාළාති එක්ඛිගණාති අහෙසුං. තෙසු ඕතා දෙවබ්බුත්තො මහාපුරිස ඉධ තුමිහෙහි සදිසො නත්ථි. කුතො උත්තරිතරොති පරමාය පුජාය පුජෙසුං. එවං සෙසදිසාසුපි. තදා මහාපුරිසො අත්තනො සබ්බලොකග්ගභාවං ඤත්වා අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මිලොකස්ස, පෙට්ඨොහමස්මිලොකස්ස අයමන්ති මාජාති, නත්ථි දානි පුත්තබ්බොති එවං අපමිතිවාවං නිවිජාරෙසීති. ඉදංපි අනවිජරිගං, යං පච්ඡිමභවං පත්තස්ස අතුලත්තං. යදා පන සො සුමෙධභූතො දිපඛිකරබුද්ධස්ස සන්තිකෙ නියතබ්බාකරණං ගණ්ඨි. තදාපි ථපෙත්වා දිපඛිකරසම්මාසම්බුද්ධං පාරමිතාගුණෙහි තෙන සදිසො කොචි නත්ථෙව. නත්ථිභාවොචස්ස තදා පවත්තෙ හි දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදිහි අසාධාරණපාටිභාරිගෙහි දිපෙතබ්බො. තාති හි පච්චෙකබොධිසත්තානං සතසහස්සංපි පවත්තෙතං න සක්ඛිස්සතිගෙව. කුතො සාවකබොධි සත්තානන්ති. තෙනෙව හි තදා පවත්තිපාරමිපච්චගඤ්ඤාණං අත්තනො විසයෙ

සබ්බකද්දුප්පද්දුකායාගතිකත්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. සාවකබොධිසත්තාපි හි යතො පටිඝාය අත්තතො බොධියා අනුරූපෙ සම්භාරධම්මෙ සයමෙව ජාතිතුං සක්කොත්ති. තතො පටිඝාය අතිවත්තිධම්මා හුත්වා වත්තානුසාරිමහාපුටුප්පනභාවං අතික්කම්ත්වා බොධිසත්තභූමිං ඔක්කත්තා භොත්ති. එකෙන පටිගායෙන නියතා සම්බොධිපරායතා ච නාම භොත්ති. තදා එව බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ සති නියතබ්බාකරණං ලභන්ති. සබ්බකද්දු බොධිසත්ත පච්චෙකබොධිසත්තෙසු වත්තබ්බමෙව තත්ථීති.

[6] විභාවනියං පන

සම්මත්තට්ඨෙ යසකාරස්ස අකාරස්ස වා වසෙන එතං සිද්ධන්ති වුත්තං. තං න සුත්ථුරං.

න හි තුලසද්දො ධාතුසිද්ධො කම්මසාධනො ච භවිතුං න යුත්තො. තුලයිතුං අසක්කුණ්ණෙයොති අතුලො. අප්පමෙ යොනි හි ථිකායං වුත්තං. එතෙන තුලසද්දො කම්මසාධනොති දිපෙති. එවකද්ව සති කම්මසාධනෙනෙව තදුත්ථසිද්ධිතො කිං තතො සම්මත්තට්ඨෙ යසකාරස්සඅකාරස්ස වා චිත්තායාති. වත්තිවිජානුගතො සද්දුප්පයොගොති කත්වා එතං වුත්තන්ති වෙ. න. යථා සුතං යුත්තං වප්පෙත්වා අස්සුතස්ස පටිකප්පනාය පයො ජනාභාවතොති. [අතුල පදං]

6. ඉමෙහි පන ද්විති පදෙහි සත්ථු තිස්සො සම්පදා විභා විතා භොත්ති. හෙතුසම්පදා ඵලසම්පදා සත්තුපකාරසම්පදාවාති. තත්ථ සත්ථු මහාකරුණා සමඛිගිතා බොධිසම්භාරසම්භරණකද්ව හෙතුසම්පදානාම. බොධිමණ්ඩෙ පවත්තිතා චතුර්විසති කොට්ඨසහසස්සසඛිඛා මහාවජිරකද්දුකායසඛිඛාතා සබ්බකද්දුමහා විපස්සනාපි එත්ථෙව සඛිගිතා. සා හි මහාබොධියා පදට්ඨාන භූතාති. පභාන සම්පදායමෙව වා සා සඛිගිතාති දට්ඨබ්බා. ඵලසම්පදා චතුර්විධා පභානසම්පදා කදායසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා වාති. තත්ථ සහ වාසනාය කිලෙසප්පභානං පභානසම්පදා නාම. පභානස්ස සබ්බපාරිපුරිතාති අත්ථො. අත්ථතො පන අට්ඨමග්ගො, අග්ගමග්ගකද්දුකායමෙව වා. සබ්බකද්දුත කද්දුකාය දසබලකද්දුකායාදිති කදායසම්පදා.

[7] විභාවනියං පන

එතාසු ද්විසු සම්පදාසු කදායසම්පදා පථමං වුත්තා, තතො පභානසම්පදා. පභානසම්පදායෙව පන පථමං වත්තබ්බා. සා හි කදායසම්පදායපුබ්බිගමභූතා පච්චයභූතා ව. මහාටිකායකද්ව සායෙව පථමං වුත්තාති.

[8] යකද්ව විභාවනියං

“සබ්බකද්දුතකද්දුකායපදට්ඨානං අග්ගමග්ගකද්දුකාය”න්ති කදායසම්පදායං වුත්තං. තංපි න යුප්පති.

අග්ගමග්ගකද්දුකායකද්ව පභානසම්පදා එව භවිතුං අරහති. න හි මග්ගකද්දුකායතො අකද්දු පභානසම්පදානාම අත්ථීති. යකද්ව කොච්චි වදෙය්‍ය මග්ගකද්දුකායං කදායකද්ව භොති

පහනකදුව. තස්මා උභයත්ථ චත්තං යුත්තන්ති. තංපි න යුජ්ජති. එවකදි සති සම්පදාසකිරො හොතිති.

[9] තථා විභාවනියං

කදාණසම්පදායං සබ්බකද්දත්තකද්දාණං සබ්බපථමං චත්තබ්බංපි න චුත්තං. තංපි න සුත්ථරං.

නනු “තම්මුලකානි ච දසබලාදි කද්දාණානි”ති එත්ථ ආදිසද්දෙන සබ්බකද්දත්තකද්දාණංපි ගතිත්තති වෙ. තංපි න යුජ්ජති.

න හි අජ්ජමානං සරූපතො නිද්දිසිත්වා පධානං පාකටං ආදිසද්දෙන ගතිත්තති කදායාගතං හොතිති. අච්ඡතෙය්‍යානුභාවෙහි සීමා දිගුණෙහි ඉද්ධි ධම්මෙහි ච සම්පදා ආනුභාවසම්පදා. ලක්ඛණා නුබ්‍යකද්දත්තජ්ජට්ඨණ්ඩිතස්ස රූපකායස්ස සම්පත්ති රූපකායසම්පදා. සත්තුපකාරොදුවිධො ආසයසම්පදා, පයොගසම්පදා ච. අජ්කධසයස්ස උළාරතා කායචේපයොගස්ස ච පටිසුද්ධතාති අත්ථො. තත්ථ දෙවදත්තාදිසු විරොධිසත්තෙසුපි නිවිචං හිතජ්කධසයතා ආසය සම්පදා. ලොකෙ අභිකද්දත්තානං රාජ්‍යනං රාජමහාමත්තානං සෙට්ඨි ගහපතීනං දෙවරාජ්‍යනම්පි ධම්මං දෙසෙත්තස්ස ලාභසක්කාරාදි නිරපෙක්ඛතාචසෙන දෙසනාපයොගසුද්ධි පයොගසම්පදා. තත්ථ ද්වෙ පහනකදාණසම්පදා සම්මාසම්බුද්ධපදෙන විභාවිතා. ද්විති ආනු භාවරූපකායසම්පදාහි සහ ද්වෙ සත්තුපකාරසම්පදා අතුලපදෙන. හෙතුසම්පදා පන ද්විතිපි පදෙහි සාමන්ථියතො විභාවිතා. න හි තාදිසියා හෙතුසම්පදාය විනා ඉතරාසං පවත්ති අත්ථීති. [සම්පදා]

7. පුනර්පි ථෙරො අත්තනො චන්දනං බලවතරං කරොන්තො සසද්ධම්මගණුත්තමන්ති ආහ. එතෙන ධම්මසකිඝානංපි චන්දනා කතා හොති. දුරතොහං නමස්සිස්සං, සසකිඝං ලොකනායකන්ති හි චුත්තෙ සකිඝස්සි නමනක්ඛියාපත්ති සහසද්දෙන විකද්දායති. එව මිදං දුට්ඨබ්බං. තත්ථ නමස්සිස්සන්ති නමස්සිං.

[10] යම්පන විභාවනියං

“ගුණිභුතානංපි හි ධම්මසකිඝානං අභිවාදෙනබ්බ භාවො සහයොගෙන විකද්දායති”ති චුත්තං. තත්ථ අභිවාදෙනබ්බ භාවොති නචත්තබ්බං. අභිවාදිතභාවොති පන අභිවාදනන්ති වා චත්තබ්බං. එවකදි සති ඉධ අධිජ්ජෙතස්ස ක්‍රියා සමවායස්ස සිද්ධත්තා ධම්මසකිඝානංපි ථෙරස්ස චන්දනා ක්‍රියාපත්ති සිද්ධා හොතිති. ඉතරථා තබ්බපච්චයස්ස අරහත්ථදීපනතො අභිවාදනා රහතා සකිඛාත ගුණසමවායො චුත්තො සියා. සොච ඉධ නාධිජ්ජෙතො. අත්තනො නිදස්සනෙන ච සහ න සමෙති සපුත්තදුරො ආගතොති.

අපිච ථෙරො ඉමං ගන්ථං රචයිස්සාමිති පුබ්බභාගෙයෙව තිණි රතනානි චන්දි, අථ තං අත්තනො චන්දනං ගන්ථජ්ජට්ඨකද්දාය සහ ඝට්ඨත්වා දස්සෙන්නො ඉමං ගාථං රචයිතිපි න න සක්කා චත්තුන්ති. තථාහි අභිවාදියාති චුත්තං. න අභිවාදියාමිති. එසනගො අකද්දත්තථි. තත්ථ සද්ධම්මෙන ච ගණුත්තමෙන ච අත්තනා නිම්මිතෙන සකලලොකස්ස සරණභුතෙන සහ චත්තතිති

සසද්ධම්ම ගනුත්තමො. සම්මාසම්බුද්ධො. න හි පරනිම්මිතෙන සද්ධම්මෙන ගනුත්තමෙන ච සහිතා සාචකා සසද්ධම්මාති ච සගනුත්තමාති ච චුච්චන්ති. න ච අත්තනොඵල සරණාභූතෙන සද්ධම්මෙන සබ්බමචාරිගනුත්තමෙන ච සහිතා පව්වෙකබ්බද්ධා තථා ථොමනං අරහත්තීති, තස්මා ඉදංපී සත්ථු අසාධාරණගුණපද්මෙව හොතිති ද්විසිඛිබ්බං.

තත්ථ ධාරෙතීති ධම්මො. කෙ ධාරෙති, අත්තානං ධාරෙන්නෙ. ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිතී හි චුත්තං. කථංද්ව ධාරෙති, චතුසු අපායෙසු චට්ටදුක්ඛෙසු ආපතමානෙ කරොත්තො. කිසද්ව ධාරණංනාම, යෙසං චසෙන සත්තා අපායෙසු චට්ටදුක්ඛෙසු පතන්ති, තෙසං කිලෙසානං එකදෙසෙනවා සබ්බසොවා සමුච්ඡින්නදුතං. ඉමස්මිං අත්ථෙ චත්තාරො අරියමග්ගා නිබ්බානසද්ව නිප්පරියායතො ධම්මොනාම. අරියමග්ගා හි කිලෙසෙ සමුච්ඡින්නතා නිබ්බානෙන සහෙව හුත්වා සමුච්ඡින්නති. න විනාති, තස්මා තෙයෙව පසද්ව එකත්තතො ධම්මොනාමාති. පරියත්තිධම්මො පන ධාරණාපායොයෙව හොති. චත්තාරි සාමකද්දුච්චානිච ධාරණාච්චානියෙව හොත්ති, කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භවසෙන පචත්තත්තා ධාරණානුකූලප්පචත්තාති ච. තස්මා එතෙ පසද්ව පරියායධම්මායොති. අථවා, ධාරිතීති ධම්මො. ධාරණාරහොති චුත්තං හොති. යො හි ධාරෙන්නං එකත්තෙන දුක්ඛතො මොචෙති. අග්ගසුඛෙව පතිට්ඨාපෙති. සොයෙව ධාරණාරහත්තා ඉධ ධම්මොනාමාති. කොපන සොති, යථා පුත්තධම්මායෙව. තෙහි කෙච් භාවනා චසෙන කෙච් සම්මිඛිරියවසෙන කෙච් ද්විසධම්මසුඛවිභාරවසෙන කෙච් උග්ගහ ධාරණවසෙන ධාරිතීති. තෙ ච එවං ධාරිතමානා ධාරෙන්නං යථාරහං අපායදුක්ඛතො චට්ටදුක්ඛතොව මොචෙත්ති, අග්ගෙව ඵලසුඛොවා නිබ්බානසුඛොවා පතිට්ඨාපෙත්තීති. ධාරෙත්තිවා සප්පුරිසාපනා අපායෙසු චට්ටදුක්ඛෙසු ආත්තානං ආපත මානං වහන්ති එතෙනාති ධම්මො. ධරන්තිවා එත්ථ ධම්මදීපා ධම්මප්පටිසරණා ජනා ලද්ධප්පටිට්ඨා හොත්තිති ධම්මොතිපි යුජ්ජතියෙව. කස්මා පනෙත්ථ ධම්මො දසවිධොව චුත්තො. නනු පටිපත්තිධම්මෙන සහ එකාදසවිධොව වත්තබ්බොති. සම්මං. සොපන පටිපත්තිධම්මො මග්ගස්ස පුබ්බභාගප්පටිපදාඵව හොතිති පුබ්බචෙතනා විශ දානෙ මග්ගෙ එව සො සම්මග්ගතො. තස්මා ධම්මො දසවිධොව සබ්බත්ථ චුත්තොති ද්විසිඛිබ්බො.

අපිච, යද්ග්ගෙන පරියත්තිධම්මො ඉධ ධම්මස්මිං සම්මග්ගතො. තද්ග්ගෙන පරියත්තිධාරකොපි සම්මෙ වත්තෙනෙය් සම්මග්ගතොති යුත්තො. යද්ග්ගෙනව පුටුප්පනකල්‍යාණකො සම්මෙ සෙක්ඛෙසු සම්මග්ගතො. තද්ග්ගෙන තස්ස කල්‍යාණහෙතුභූතො පටිපත්ති ධම්මොපි ධම්මෙ වත්තෙනෙය් සම්මග්ගතොති ද්විසිඛිබ්බො. සො හි පුටුප්පනභූතොපි යෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතත්තා සෙබ්බ සොතාපත්ති ඵලසම්මිඛිරියාය පටිපත්තෙ සම්මග්ගතො. තෙ පන ධම්මා සෙක්ඛෙ සොතාපත්තිමග්ගෙ අසම්මග්ගතාති තස්සකා වත්තූන්ති. එත්තාවතා යෙ වදන්ති සම්මං සරණං ගම්පාමීති, එත්ථ පුටුප්පන කල්‍යාණකො සම්මෙ අසම්මග්ගතො. න හි තංසරණං ගම්පන්නස්ස සරණගමනං සම්පජ්ජති. තෙසං තං පටික්ඛිත්තං හොති. එවං පන වත්තබ්බො, යො වො ආනන්ද මගා ධම්මොව විනයොව දෙසිතො පසද්දන්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථාති එවං සත්ථුසානෙ ඵපෙත්වා හගවතා සංවණ්ණිතො පරියත්තිධම්මො ධම්මසරණො සම්මග්ගතොති යුත්තො, තං ධාරෙන්නොපන කල්‍යාණප්පටිපත්තියං ඕතොපි අත්ථී. අට්ඨිතොපි අත්ථී. යො අට්ඨිතො, සො අත්තනොපි සරණං නහොති. කුතො පරස්ස. සත්ථාරා ච අනෙකෙසු සුත්තසහස්සෙසු සො ගර්හිතො. තස්මා සො සම්මසරණො අසම්මග්ගතො. ඉතරොව සම්මග්ගතොති යුත්තොති.

සත්තානං ධම්මොති සද්ධම්මො. සම්මකිලෙසානං තතොයෙව පසත්ථානං පුජිතානං සප්පුරිසානං පණ්ඩිතානකද්ව ධම්මොති අත්ථො. සොච සත්තානං ධම්මො, සොපි එකන්තෙන සත්තොයෙව භොතිති සත්තො ධම්මොතිපි සද්ධම්මො. පසත්ථො පුජිතො ධම්මොති අත්ථො. සච්චො චා. අයකද්ව අකද්ධුනිත්ථියධම්මො විය ධාරෙන්නං නවිසංචාදෙති. සො හි අයං මෙ හිතොති ධාරෙන්නස්ස අහිතොයෙව සම්පජ්ජති. අයං පන තථාධාරෙන්නස්ස හිතොයෙව සම්පජ්ජති. [සද්ධම්මපදං]. ගණුත්තමපදෙ ලොකෙ සමාන ද්විධිසීමානං සහධම්මිකානං සමුහො ගණොති චුච්චති. ඉධ පන උත්තමෙහි සීමාදිගුණෙහි යුත්තො භගවතො සාචකසඬිකො උත්තමොච සො ගණොචාති අත්ථො උත්තමගණොනාම. සොයෙව ඉධ ගණුත්තමොති චුච්චති යථා මුනිසෙට්ඨො මුනිවරොති.

[11] විභාවනියං පන

“ගණානං ගණෙසුචා දෙවමනුස්සාදිසමුහෙසු උත්තමො ගණුත්තමො”ති ච චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

එතස්මිකද්ව අත්ථො සති උත්තමසද්දො පධානභූතො භොති. සොච ගුණමිහියෙව පවත්නති තෙන ඉධ අරියසඬිකො චුත්තොති නසිජ්ඣති. එත්ථව ගණොති සඬිකොයෙව චුච්චති. සොච සඬිකො දුට්ඨො සම්මුතිසඬිකො, දක්ඛිණොයසඬිකොති. තත්ථ සමගගෙන සඬිකෙන කතං උපසම්පදාකම්මං සම්මුතිනාම. තාය සම්මුතිසා උපසම්පන්නභූමිං පත්ථා ඕතො හික්ඛුසඬිකො සම්මුතිසඬිකොනාම. සො විනයකම්මෙසු පසිද්ධො. දක්ඛිණොයසඬිකො නාම අට්ඨ අරියපුග්ගෙසමුහො. සොපන කිකද්වාරි සම්මුතිසඬිකෙපි අත්තොගධොයෙව භොති. තථාපි සරණගමන වන්දනා මාන පුජාසක්කාරානුස්සතිට්ඨානෙසු අනුත්තර පුකද්ධුකඛෙත්ත විසෙ සපට්ඨගහත්ථං භගවතා තථා තථා සංචණ්ණෙත්ථා සො විසුං චුත්තොති ද්විධ්විධො. පුජ්ජප්පනසඬිකොහි පුකද්ධුකඛෙත්තං සමානොපි අනුත්තරං පුකද්ධුකඛෙත්තං නභොති. කස්මා. සාමිකඛෙත්තෙ තිණානං විය ඛෙත්තදුට්ඨානං සක්කායද්විධි ව්චිකිච්චානුසයානං සඬිභාචාති. පුකද්ධුකඛෙත්තභාවො පනස්ස පුරිමෙ සද්ධම්මපදෙ චුත්තනයෙන වෙදිතඬිවොති. [සසද්ධම්මගණුත්තමපදං]

8. අභිචාදියාති විසෙසතො වන්දිත්ථා. එත්ථ ච අයං ලොකෙ සීමාදිගුණයුත්තො සෙට්ඨො වන්දනෙයොති එවං සෙට්ඨ විත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්ථා වන්දන්තො විසෙසතො වන්දතිති චුච්චති. වන්දනා පන තිවිධා කායවන්දනාදිවසෙන. යථාහ —

තිස්සො ඉමා හික්ඛවෙ වන්දනා, කතමා තිස්සො. කායෙන වන්දති, චාචාය වන්දති, මනසා වන්දති.

තත්ථ සෙට්ඨවිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්ථා ජාණුද්වය කප්පරද්වය නලාට සඬිඛාතාති පකද්ව අඬිගාති භූමියං පතිට්ඨාපෙත්ථා වන්දනෙයානං අභිමුඛං නිප්පජ්ජන්තො කායෙන වන්දතිනාම. යං සත්ථාය පකද්වප්පතිට්ඨිතෙන වන්දිත්ථාති තත්ථ තත්ථ චුත්තං. යායෙව අවන්දියට්ඨානෙසු වන්දන්තස්ස ආපත්ති භොතිති. ගුණපදාති චාචාය පවත්තෙන්තො චාචාය වන්දතිනාම. නමො බුද්ධස්ස, නමත්ථු බුද්ධස්ස, නමො විමුත්තිසා, නමො විමුත්තානං, විපස්සිස්ස නමත්ථුති එවමාදිසුපි චාචා වන්දනායෙව. ගුණපදාති අනුගත්තවා ගුණෙ අනුස්සරන්තො මනසා වන්දතිනාමාති.

9. භාසිස්සන්ති කට්ඨස්සාමි. කාමකද්ව ථෙරො ඉමං සඛිගහං රචයන්තො පොත්ථකාරුළුහං කත්තාච රචයිස්සති. ගන්ථකම්මං නාම චාචාකම්මෙසු පසිද්ධන්ති කත්තා භාසිස්සන්ති චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

10. අභිධම්මත්පසංගහන්ති පදෙ අභිධම්මෙ චුත්තා අත්ථා අභිධම්මත්ථා. තෙ සඛිගහන්ති එත්ථ එතෙනාතිවා අභිධම්මත්පසංගහො. සඛිගහන්තිතිව ථෙරෙන සංඛිපිත්තා ගහන්ති කට්ඨස්සන්ති අත්ථො. අභිධම්මෙති චෙත්ථ අභිඅතිරෙකො අභිවිසෙ සොච ධම්මො අභිධම්මො. ධම්මොති ච විනයපාළිතො අකද්දුංපාළි ද්වයං චුච්චති. යො වො ආනන්ද මයා ධම්මොච විනයොච දෙසිතො පකද්දුත්තොති හි චුත්තං. තකද්ව පාළිද්වයං ආණ්ඩාධානසඛිධානං විනයන කිච්චං චජ්ජෙත්තා කුසලාදිකෙ යථාපචත්තෙ පරමත්ථධම්මෙ එව දිපෙතිති. එවං දිපෙත්තෙසුච තෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු යො ඉතරතො අතිරෙකොච හොති විසෙසොච. අයමෙච අභිධම්මො නාම. ඉතරොපන ධම්මොයෙච. එවකද්ව කත්තා ධම්මො අභිධම්මො විනයො අභිවිනයොති ඉදං චතුක්කං වෙදිත්තබ්බං. තත්ථ ධම්මොනාම සුත්තන්තපිටකං. අභිධම්මොනාම යත්තපකරණාති. විනයොනාම උභතො විහඬිගො, අභිවිනයොනාම බන්ධකපට්ඨාරාති අට්ඨකථාසු චුත්තං. අතිරෙකවිසෙසතා චෙත්ථ කුසලාදි වසෙන බන්ධාදිවසෙන සඛිගහාදිවසෙන තථා තථා දෙසෙත්තබ්බජ්ජකාරානං අනවසෙසවිහත්තිවසෙනවා සුද්ධධම්මාධිට්ඨාන දෙසනාපචත්තිවසෙනවා වෙදිත්තබ්බා. යතො සබ්බකද්දුඛද්ධා ඉමං අභිධම්මදෙසනං දෙවෙසුචච දෙසෙත්ති. න හි මනුස්සා එවරුපං තයො මාසෙ නිරන්තරං පචත්තනගොග්ගං කථාමග්ගං එකෙන ඉරිගාපථෙන ආදිතො පටිසාය පටිගොසානං පාපෙත්තා පටිග්ගහෙතුං සක්කොන්ති, නච එව රුපො එකමාතිකානුබන්ධො කථාමග්ගො නානාබණ්ණෙසු නානාජනානං දෙසෙතුං සක්කුණ්ණෙසා හොතිති. කෙච්ඡන විනයපාළිතොපි අතිරෙකවිසෙසනං තස්ස වණ්ණෙත්ති. තං අට්ඨසාමුඛිගා න සමෙති. තත්ථ හි ධම්මනාමිකානං ද්විත්තං පාළිනං මජ්ඣිමනිකායෙ අයං අතිරෙකවිසෙසතා විචාරිතා. නච යුජ්ජති විනයෙන සහ තථා විචාරෙතුං අසමානකිච්චවිසයත්තා. විනයො හි කායචාචානං විනයනකිච්චො, අජ්ඣාමාරවිසයොච. ධම්මො පන ධම්මවිභාගකිච්චො ධම්මජ්ජචත්ති විසයොචාති. කෙච්ඡන වදන්ති එවං සන්තෙපි විනයො එව සබ්බපෙට්ඨකො සීයා. විනයං විචණ්ණෙත්තස්ස හි පාචිත්තිගාපත්ති හොති. ධම්මං විචණ්ණෙත්තස්ස දුක්ඛටාපත්තිමත්තාති, තං නයුජ්ජති. විනයො හි ආණ්ඩකකං. ධම්මොච ධම්මචකකං. තත්ථ විනයං විචණ්ණෙත්තො සත්ථු ආණ්ඩකකෙ පහාරං දෙති. සත්ථරි අගාරවො මහන්තො හොති. යස්සච සත්ථරි අගාරවො, තස්ස ධම්මසඛිසෙසු තිසු සික්ඛාසුච අගාරවො සිද්ධො හොති. තස්මා විනය විචණ්ණානෙ ආපත්ති මහන්ති හොති. න සබ්බපෙට්ඨකත්තාති. අපිච, විනයොනාම සාසනස්ස මුලං. විනයෙ අට්ඨිතෙ සාසනං නතිට්ඨති. තස්මා සාසනස්ස විරට්ඨිතත්ථංපි විනයවිචණ්ණානෙ මහති ආපත්ති පකද්දුත්තාති.

ඉති පරමත්පදීපනිගා නාම අභිධම්මත්ප සඛිගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය පථමගාථාය

පරමත්පදීපනා නිට්ඨිතා.

දුතියගාථා-පරමත්පදීපනී

11. එවං ආදිගාථායතංතං පයොජන සහිතෙ පඤ්ච අත්ථෙ දුස්සෙත්වා ඉදානි තෙ අභිධම්මත්ථෙ උද්දෙසතො දුස්සෙත්තො දුතියගාථමාහ. තත්ථ තත්ථානි භාසිස්සං අභිධම්මත්ථ සඛිගහන්ති චුත්තෙ තස්මිං අභිධම්මත්ථසඛිගහපදෙ මයා චුත්තා අභිධම්මත්ථා සබ්බථාපරමත්ථතො චතුධා භොන්තිති යොජනා. එත්ථෙව -

[12] ටීකායං තාච

තත්ථ තස්මිං අභිධම්මත්ථසඛිගහපකරණෙතිවා අභිධම්මත්ථ පදෙතිවා අභිධම්මෙතිවා තසද්දත්ථො නිද්දිට්ඨො. විභාවනියං පන තස්මිං අභිධම්මෙති. සබ්බං නසුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථ සඛිගහපකරණෙ මයා චුත්තා අභිධම්මත්ථානි යුජ්ජති. පකරණංපි හි උපරි චුච්චමානමෙව භොති. නතු චුත්තං. කුතො අභිධම්මත්ථානි. න ච සංවණ්ණනාපකරණෙසු ආදිමිතිශෙව තාච තසද්දො අප්පධානපදානි පච්චාමසතිති අත්ථි. තස්මා අට්ඨසාලිතිශං ආදිමිති තත්ථ කෙන ටිසෙන අභිධම්මොති ලාකෂ්‍යවය ඉධ තසද්දත්ථො වෙදිතබ්බොති. එවඤ්ඤි සති -

[13] ටීකාසු

සබ්බථා චුත්තානි යොජනාපි පටික්ඛිත්තා භොති.

සා හි වක්ඛමානෙහි සබ්බයාපි ද්වාදස, සබ්බථාපි අට්ඨාරසාතිආදිති නසමෙතිති. තත්ත සබ්බථානි ධම්මසඛිගණිශං චුත්තෙන කුසලාදිනා සබ්බප්පකාරෙත්ථි චතුධාව භොන්ති, විභඩ්ගෙ විහත්තෙ න බන්ධාදිනා සබ්බප්පකාරෙත්ථි චතුධාව භොන්තිති අත්ථො. ධාතු කථාශං චුත්තෙනානිආදිනාපි වත්තබ්බං.

12. පරමත්ථතොති පරමත්ථ සච්චතො. ද්වෙ හි සච්චානි සම්මුතිසච්චං, පරමත්ථසච්චන්ති, තත්ථ සත්ත පුග්ගල අත්ත ජීවාදිකා පඤ්ඤත්තිඅත්ථා සභාවතො අවිජ්ජමානාශෙව භොන්ති. ධම්මවචන්ථානඤ්ඤාණරහිතානංපන මහාජනානං චිත්තෙ මහන්තමහන්තාපි හුත්වා විජ්ජමානාවය පඤ්ඤායන්ති, තෙව මහාජනා සමග්ගා හුත්වා තෙසං එකත්තෙන අත්ථිභාලං ගහෙත්වා තථා තථා වොගරන්ති වෙච සම්පට්ඨිපන්නිව. තස්මා තෙ මහාජනෙහි සමග්ගෙහි සම්මතත්තාතතොයෙව චච්චිච්චරිතිසච්චානං වත්ථුභුත්තාසම්මුති සච්චන්ති චුච්චන්ති. තස්මිං සම්මුතිසච්චෙ ධත්වා සම්මා පටිපජ්ජන්තා සබ්බ ලොකියසම්පත්තිශොච සබ්බබොධිසම්භාර ධම්මෙව ආරාධෙන්නි. මිච්චාපටිපජ්ජන්තා අපායපුරකා භොන්ති. එවං මහන්තඤ්ඤි සම්මුති සච්චන්ති. පරමත්ථසච්චං පන පත්වා නං සච්චමෙව නභොති. තඤ්ඤි සයං අවිජ්ජමානංයෙව සමානං මහාජනෙ විජ්ජමානත්තවෙව ගණ්භාපෙති. සක්කායදිට්ඨි ද්වාසට්ඨිදිට්ඨි තිච්චධම්මිපාදිට්ඨිනං වත්ථු හුත්වා බාලජනානං වට්ටදුක්ඛතො නියානුං නදෙති. එවං විපරිතඤ්ඤි සම්මුතිසච්චං. එවං මහාසාවජ්ජඤ්ඤානි. පරමත්ථසච්චංපන දුට්ඨං සභාවසච්චං අරියසච්චන්ති. තත්ථ ධම්මසඛිගණිආදිසු සත්තසු පකරණෙසු විහත්තා කුසලාදයො ධම්මා සභාවසච්චංනාම. තෙ හි සයං සභාවතො විජ්ජමානත්තා කුසලානාම ධම්මා අත්ථි සුබානාම වෙදනා අත්ථිති ගණ්භන්තෙන විසංවාදෙන්නිති. තං පන අරියසච්චං පත්වා කිඤ්චි අසච්චංපි භොතිශෙව. තථාහි අනුග්ගතභෙදමත්තං උපාදායෙව වෙදනා සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛානි චුත්තා. න සබ්බාකාරතො සුඛභුත්තා. සබ්බෙහි පන

අභිවිචතා සඬ්ඛතතාදිභි අනෙකසතෙභි ආකාරෙභි සඬ්ඛාපි වෙදනා දුක්ඛාඵල. තථා අනවජ්ජසුඛවිපාකට්ඨෙන කුසලභාවාපි අකුසලං උපාදායෙව චුත්තො. සඬ්ඛෙපි භි තෙභූමකා කුසලසම්මතා ධම්මා සාසවතා සංඛිලෙසිකතා ඔඝනිය යෝගනිය උපාදානියතා සඬ්ඛාතෙභි වජ්ජෙභි සාමජ්ජාඵල භොන්ති. දුක්ඛසම්මතභූතානකද්ව විපාකානං ජනනට්ඨෙන ඵකන්තෙන දුක්ඛවිපාකාඵල භොන්ති. අජ්ඣත්තත්තිකකද්ව සඬ්ඛලොකියසම්මතං උපාදාය චුත්තං. සඬ්ඛෙපි භි චතුර්භූ මකධම්මා ඵකන්තෙන අත්තාපිනාම නත්ථී. කුතො අජ්ඣත්තානාම. ඛණ්දඛාඵල භොන්ති. සඬ්ඛාරෙ පරතො පස්සාති භි චුත්තන්ති. අයං නයො සෙසත්තික දුක්ඛම්මෙසුපි යථාරහං තෙතඛිබො. අරිය සම්මානාම සඬ්ඛෙසං තෙභූමකධම්මානං ඵකන්ත දුක්ඛභාවො තණ්හාය ඵකන්ත දුක්ඛසමුදය භාවො නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරෝධ භාවො අට්ඨඬ්ඛිකස්ස මග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරෝධමග්ගභාවොවාති. ඉධමෙව භි පටිසුද්ධඛුද්ධීනං අරියානං කදාශො අවලමානං සඬ්ඛාකාරපටිපුණ්ණං නිප්පරියායසම්මං භොතිති. තෙසු ඉධ සම්මුතිසම්මං නිවන්තෙන්නො පරමත්ථතොති ඉදු මාඝ. තෙන චුත්තං පරමත්ථතොති පරමත්ථසම්මතොති. තත්ථ අත්ථො දුට්ඨො සභාවසිද්ධොව පටිකප්පසිද්ධොව. තත්ථ යො විනා අකද්දුපදෙසෙන කෙවලං චිත්තං චිත්තං අත්තතො ලක්ඛණෙන විජ්ජමානො භුත්වා සිද්ධො. සො විත්තාදිකො අත්ථො සභාවසිද්ධොනාම. යොපන අත්තතො ලක්ඛණෙන විජ්ජමානොයෙව නභොති. විජ්ජමානස්සපන අත්ථස්ස නානා පවත්තිආකාරෙ උපාදාය විත්තෙන පටිකප්පෙත්වා සම්මග්ගං කත්වා ගතිතො විත්තමයො විත්තනිම්මිතො භුත්වා විත්තෙඵල උපලබ්භමානො භොති. සො සත්තපුග්ගලාදිකො අත්ථො පටිකප්පසිද්ධො නාම. තෙසු සභාවසිද්ධොයෙව පරමත්ථොනාම. සො භි සත්ති භවත්ති ඛුද්ධිසද්දා ඵත්ථාති අත්ථො. ඵකන්තවිජ්ජමානට්ඨෙන ඉතරතො පරමො උක්කංසගතො අත්ථොති පරමත්ථො. අපි ව, යෙ අයං අත්ථී අයං උපලබ්භතිති ගහෙත්වා තස්ස අභිකද්දෙය්‍යස්ස අභිකද්දත්ථාය, පටිකද්දෙය්‍යස්ස පටිකද්දත්ථාය, පභාතඛිබස්ස පභාතත්ථාය, සම්මිකාතඛිබස්ස සම්මිකරණත්ථාය, භාවෙතඛිබස්ස භාවත්තත්ථාය පටිපජ්ජන්ති. තෙසං තදුත්ථසාධනෙ අවිසංවාදකට්ඨෙන පරමො උත්තමො අත්ථොති පරමත්ථො. ඉතරොපන අවිජ්ජමානත්තා තස්ස අභිකද්දෙය්‍යත්ථාය පටිපජ්ජන්තානං තදුත්ථසාධනෙ විසංවාදකොයෙව භවිස්සති. නපන තදුත්ථං සාධෙස්ස තිති පරමත්ථොති වත්තුං නාරහතිති.

[14] විභාවනියං පන

“පරමස්සවා උත්තමස්ස කදාශස්ස අත්ථො ගොචරොති පරමත්ථො”තිපි චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

න භි පරමසද්දොකදාශො වත්තමානො දිස්සති. නව අත්ථසද්දො ගොචරෙති. යකද්ව අනුටීකායං සම්මමෙව සම්මිකං. සො ඵල අත්ථො අවිපරිතස්ස කදාශස්ස විසයභාවට්ඨෙනාති සම්මිකට්ඨොති චුත්තං. තංපි අවිපරිතෙන කදාශෙන අරණීයතො උපගන්තඛිබ තො අත්ථොති ඉමමත්ථං දස්සෙති. නපරමසද්දස්ස අත්ථන්ති. [පරමත්ථපදං]

13. විත්තන්ති ඵත්ථ විත්තෙතිති විත්තං. ඵත්ථව විත්තනක්ඛියා නාම නිව්චං ආරම්මණාපෙක්ඛා භොති. න භි සා ආරම්මණෙන විනා ලබ්භතිති. තස්මා ආරම්මණාග්ගහණ ආරම්මණුපද්ධියෙව ඉධ විත්තනාති දුට්ඨඛිබාති. ඵලකද්ව සති භවඬ්ඛිකමය විසකද්දෙය්‍යමයෙසු විත්තං ආරම්මණෙන විනාපි පවත්තතිති ඵලං වාදිනං වාදො පටික්ඛිත්තො භොති. සත්තෙසුපිව නිස්සය සමන්තතරාදිසු තස්ස පම්මයෙසු තෙභි නාමං අලභිත්වා ආරම්මණපම්මයවසෙනෙවස්ස නාමං සිද්ධන්ති දුට්ඨඛිබං. විත්තෙත්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා ඵතෙනාති විත්තං. තකද්ව

ආරම්භණශ්‍රවණානුකම්භිවෙ පුබ්බභිගමභූතන්ති තං සම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්භණං ගණ්හන්තා තස්ස වසෙනෙව ගණ්හන්ති. චිත්තනමත්තංවා චිත්තං. සබ්බෙපි හි ධම්මා තංතං ක්‍රියාමත්තාව භොන්ති. න තෙසු දුබ්බංවා සන්ධානං වා විශගහොවා උපලබ්හති. පච්චයායත්ත වුත්තිතො ව භොන්ති. න තෙ අත්තතො ථාමෙනවා බලෙනවා වසෙනවා සත්තිසාවා උප්පජ්ජිතුංපි සක්කොන්ති. පගෙව චිත්තෙතුංවා ජීයෙතුංවාති. බණමත්තට්ඨායිතොව භොන්ති, න කදාචි කස්සචි වසෙ වත්තිතුං සක්කොන්ති. තස්මා තෙසු ඉදං දුබ්බං, අයං සත්ති, අය ක්‍රියාති එවං විභාගො නලබ්හතිති දුට්ඨබ්බං. එවක්දව කත්වා සබ්බෙසු පරමත්තපදෙසු එකං භාවසාධනමෙව පධානතො ලබ්හති. තදෙක්දෙසු සාධනානිපත පටිසායතොව ලබ්හන්තිති වෙදිතබ්බං. එත්ථ ව දුබ්බාදිවසෙන අභෙදස්ස චිත්තතස්ස අත්ථවිසෙසකදාපනත්ථං විභාග කප්පනාවසෙන භෙදකරණං පටිසායකථාති දුට්ඨබ්බං. යථා සිලා පුත්තකස්සසරීරන්ති, තථා කරණක්දව තං තං ක්‍රියාසම්බාත ධම්මවිමුත්තස්ස පරපටිකප්පිතස්ස කාරකභූතස්ස අත්ත ජීව සත්ත පුග්ගලස්ස සබ්බසො අභාවදිපනත්ථං. සති හි අත්තාදිමිති කිං අභෙදස්ස භෙදකප්පනායාති.

විභාවනියං පන

සසවිසාණං විය අභූතස්ස භූත කප්පනා වුත්තා විය දිස්සති. අයමස්සාධිප්පායො-
ධම්මෙසු කත්තාවා කාරෙ තාවා කොචි නත්ථී. ලොකෙපත අත්තප්පධානො ක්‍රියා
නිප්පාදකො කත්තානාම සිද්ධො. තස්මා චිත්තනම්භිවෙ අත්තප්පධානතා දිපනත්ථං තං
කත්තුභාවං චිත්තෙ ආරොපෙත්වා චිත්තෙතිති චිත්තන්ති වුත්තං.

චිත්තස්සව බලෙන තංසම්පයුත්තානංපි තස්මිං කිම්භෙ තදනුකූලප්පවත්තිදිපනත්ථං
පුනකරණභාවං චිත්තෙ කත්තුභාවක්දව තෙසු ආරොපෙත්වා චිත්තෙන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා
එතෙනාති චිත්තන්ති වුත්තන්ති. අපි වෙත්ථ චිත්තස්ද්දො විචිත්‍රත්ථවාචකො දුට්ඨබ්බො.
වුත්තක්දෙහෙ තං සංයුත්තකෙ -

දිට්ඨං වො භික්ඛවෙ වරණංනාම චිත්තන්ති. එවං හන්තෙ. තම්පි බො භික්ඛවෙ
වරණං චිත්තං චිත්තෙනෙව චිත්තිතන්ති. තෙනාපි බො භික්ඛවෙ වරණෙන චිත්තෙන
චිත්තක්දෙක්දව චිත්තතරන්ති, නා හං භික්ඛවෙ අක්දෙක්දං එකනිකායංපි සමනුපස්සාමි යං
එවං චිත්තං. යථිද්දං භික්ඛවෙ තිරවිජානගතා පාණා. තෙපි බො භික්ඛවෙ තිරවිජානගතා
පාණා චිත්තෙනෙව චිත්තිකතා. තෙහිපි බො භික්ඛවෙ තිරවිජාන ගතෙහි පාණෙහි
චිත්තක්දෙක්දව චිත්තතරන්ති.

තත්ථ වරණංනාම චිත්තන්ති යත්ථවිචිත්‍රාති දුබ්බවිමානාදිති චිත්තකම්මාති කත්වා
ඉදෙක්දවිදෙක්දව පුක්දෙක්දං කරොන්තා ඉධවිධව නිබ්බත්තාති දස්සෙන්නො විවරන්ති. තස්ස
පට්ඨකොට්ඨකස්සෙතං නාමං. චිත්තෙනාති නිස්සක්කෙ කරණවචනං. යථිද්දන්ති යථා ඉමෙ.
චිත්තිකතාති විචිත්‍රා කතා. එත්ථව චිත්තවිචිත්තකාය සක්දෙක්දවචිත්තා. සක්දෙක්දවචිත්තකාය
තණ්භාවචිත්තා. තණ්භාවචිත්තකාය කම්මාති විචිත්තාති. කම්මවිචිත්ත තාය යොනියො
විචිත්තා. යොනිවිචිත්තකාය තෙසං තිරවිජා නගනානං විචිත්තතා වෙදිතබ්බා. [වචනත්ථො]

තං තං සභාවො ලක්ඛණං, කිච්චසම්පත්තිසො රසො;
ගය්භාකාරො ඵලංවාපි, පච්චුපට්ඨාන සක්දෙක්දිතං.
ආසන්නකාරණං යං තං, පද්ධිසානන්ති තං මතං;

ධම්මානං චචත්ථානාය, අලං එතෙ විබුද්ධිනො.
ආරම්මණවිජානනලක්ඛණං විත්තං, පුබ්බභිගමරසං, සත්ථානපච්චුපට්ඨානං,
නාමරූපපද්ධිතානං. [විත්තං]

14. වෙනසිකන්ති එත්ථ වෙනසි හමං තදායත්තචුත්තිතායාති වෙනසිකං. එස්සාදි ධම්මජාතං. එත්ථව තදායත්තචුත්තිතා නාම එකුප්පාදනාදිති ලක්ඛණෙති විත්තෙන සහ එකී භූතස්ස විය පවත්ති. එතෙන යා විත්තස්ස ජාති. සාඵච එස්සාදිතං. යා විත්තස්ස ජරා, යං විත්තස්ස මරණං, යං විත්තස්ස ආරම්මණං, යං විත්තස්ස චත්ථු, තදෙව එස්සාදිතන්ති එවං එකපුප්ඵ මඤ්ජරියං එකවණ්ථුපතිබ්බතධාති පුප්ඵාති විය විත්තෙන සහ එකජාතියාදි උපතිබ්බතධා එස්සාදයො ධම්මා ඉධ වෙනසිකංනාමාති සිද්ධා භොන්ති. එවඤ්ජව සති විත්තංපි තෙති එස්සාදිති සහ තථෙව ආයත්තං පවත්තතිති තංපි එස්සිකං වෙදනිකන්තිආදිනා චත්තබ්බන්ති වෙ. න. විත්තස්සෙව ජෙට්ඨකත්තා. මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයාති හි චුත්තං. එත්ථව මනොමයාති මහසාඵච පකතා නිමිම්මා විත්තක්ඛියා භූතාති අත්ථො. එතෙන තෙ එස්සාදයො ධම්මා විත්තෙන විනා නුපලබ්භන්තිති දස්සෙති. විත්තංපන තෙති කෙතිවි විනාපි පවත්තතියෙව. පඤ්චවඤ්ජකදාණ චිත්තඤ්ඤිතෙති කෙතිවි විත්තකාදිති විනා උප්පජ්ජතිති. තස්මා තෙසඤ්ඤෙව තදායත්ත චුත්තිතා චත්තබ්බා න විත්තස්සාති.

[15] විභාවනියං පන

එකාලම්ඛණතා මත්තෙන තෙසං තදායත්තචුත්තිතං වෙනසි කත්තඤ්ච විභාවෙති.
තං න සුත්ථරං.

න හි එකාලම්ඛණතාමත්තෙන වෙනසිකංනාම ජාතන්ති. එත්ථ ච ලොකෙ නානාවණ්ණධාතුයො උදකෙ සංසිත්ථා චත්ථුමිති නානා විත්තකම්මාති කරොන්ති, තත්ථ චත්ථුමිති ඵරණං බත්ඨතඤ්ච උදකස්සෙව කිච්චං, න වණ්ණධාතුනං. නානාරූප දස්සනං වණ්ණධාතුනමෙව කිච්චං, න උදකස්ස. තත්ථ චත්ථුවිය ආරම්මණං ද්විසබ්බං. උදකංවිය විත්තං. නානා වණ්ණධාතුයොවිය වෙනසිකධම්මාති. [වෙනසිකං]

15. රූපන්ති එත්ථ රූප්පතිති රූපං. සීතුණ්හාදිති විරොධි පච්චයෙති විසම පවත්ති වසෙන විකාරං ආපජ්ජති, තෙති චා විකාරං ආපාදියතිති අත්ථො. යථාහ —

රූප්පතිති ඛො හික්ඛවෙ තස්මා රූපන්ති චුච්චති. කෙන රූප්පති. සිතෙනපි රූප්පති. උණ්හෙනපි රූප්පති. ජිඤ්චිපායපි රූප්පති. විපාසායපි රූප්පති. ඩංස මකස්ස චාතාතප සරිං සප සප්ඵස්සෙහිපි රූප්පතිති. රූප්පතිතිව රූප්පති, කුප්පති, ඝට්ටියති, පිළි යති, හිජ්ජතිති.

මහානිද්දෙසෙ චුත්තං. අයමෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො, යෙ ධම්මා විරට්ඨිතිකාච භොන්ති සප්පට්ඨසභාචාච. තෙසඤ්ඤෙව සිතික්ඛණෙසු විරොධිපච්චයෙති සමාගමොනාම භොති. නපනඤ්ඤෙසං පටිත්තක්ඛණානං අප්පට්ඨසභාචානන්ති. තෙසඤ්ඤි අප්පට්ඨසභාචානං සුබ්බම රූපානංපි බහිද්ධා සීතාදිති සමාගමොනාම නත්ථී. කුතො පටිත්තක්ඛණානං අප්පට්ඨසභාචානඤ්ච අරූපධම්මානන්ති. යදිඵචං සුබ්බමරූපානං අරූපතාපත්ති සියාති. නසිහා. ඔළාරිකරූපෙහි සමානගති කත්තා. තානිහි ඔළාරිකෙසු රූප්පමානෙසු රූප්පන්තියෙවාති.

සමාගමොච නාම ඉධ ඵපෙත්වා ආපාතගමනං ආරම්භණකරණකද්ව අකද්දුමකද්දවරුද්ධානං ඕතිපත්තානං ඔළාරිකරුපානං මහාභුතානමෙව ආකද්දුමකද්දුභිසට්ඨනං චුච්චති, රුප්පති සට්ඨියති පිළියති හි චුත්තං. රුප්පනකද්වනාම පරසෙනායුද්ධෙන රට්ඨබොහොවිය කලාපත්තරගතධාතුනං කුප්පනං හිප්පනං ච චුච්චති. කුප්පති හිප්පති හි චුත්තං. එත්ථ ච කුප්පති බොහති චකද්වලති, හිප්පති චිකාරං ආප්පති. යස්මිං ඛණෙ විරොධිපචයසමාගමං ලග්නති. තතො පටිසාය සයංපි චිකාරපත්තා භොන්ති. ඔමත්තාධිමත්තරුපසත්තතිනං උප්පත්තිසා පචයසභාවං පත්තා භොන්තිති අත්ථො. අපිචෙත්ථ රුප්පනං දුට්ඨං චඩ්ඝනං, භායනකද්ව. තදුහයංපි කප්පචුට්ඨානෙ කප්පසණ්ඨානෙ නානාආයුකප්ප සංචච්ඡර උතු මාස රත්ති දිවාදිනං පටිචත්තනෙව පාකටං භොතිති. කස්මා පන රුපත්ති නාමං සට්ඨනචසෙන රුප්පනධම්මානමෙව සිද්ධන්ති. තෙසමෙව සච්ඡගහන්තා. රුපධම්මා හි සමුහසණ්ඨානාදි භාවපත්තිසා සච්ඡගහා භොන්ති. තස්මා තෙසමෙව රුප්පනං පච්චක්ඛතොපි ලොකස්ස පාකටන්ති තෙසමෙව රුපත්ති නාමං සිද්ධන්ති දුට්ඨබ්බං. අරුපධම්මා පන අච්ඡගහාති න තෙසං චිකාරො පච්චක්ඛතො ලොකස්ස පාකටො භොති. තං තං රුපචිකාරං දිස්වාචා සුත්වා චා පුච්ඡිත්වායෙව චා සො ලොකෙන ජාතිතබ්බො අකද්දුම ජරච්ඡතච්ඡති. තස්මා තෙසං රුපතාපත්ති නත්ථීති.

[16] විභාවනිසං පන

තෙසං රුපතාපත්තිප්පසඬිගො සීතාදිග්ගහණ සාමත්ථියෙන නිවත්තිතො. යස්මා පන වොහාරොනාම ලොකොපචාරොන විනා නසිප්පධිති. ලොකොපචාරොව පාකටන්තිමත්තචසෙ නෙව පචත්තො. තස්මා ඉධ සීතාදිග්ගහණෙන විනාපි තප්පසඬිගතිචත්ති ලොකතොව සිද්ධාති දුට්ඨබ්බා.

යස්මා ච බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මානං කායචිකාර චචිචිකාරා ච ඉද්ධිවිකුප්පනාචසප්පචත්තා නානාරුපචිකාරාච දිස්සන්තියෙව. තෙව එකෙන පටිසායෙන රුප්පනාකාරාච නාම භොන්ති, තස්මා තෙසං චසෙන තත්ථ රුපානං රුපතාසිද්ධි භොතිති චෙදිතබ්බං. රුපයති චා අත්තනො සභාවෙන පකාසතිති රුපං. අරුපධම්මා හි න අත්තනො සභාවෙන පාකටා භොන්ති. රුපසත්තිස්සයෙනෙව ගහෙතබ්බා. ඉදුං පන අත්තනො සභාවෙනෙව පාකටං පකද්වචකද්දුමානෙහිපි ගහෙතබ්බන්ති. ඉමස්මිං අත්ථො සති බ්‍රහ්මලොකෙ රුපානංපි උජු කතොව රුපතාසිද්ධි භොතිති.

[17] විභාවනිසං පන

අනුග්ගාහකානං සීතාදිනං චසෙන තං සභාවා නාතිචත්තන චසෙනච තත්ථ රුපතාසිද්ධි විභාවිතා. යස්මාපන සීතෙ නාපි උණ්භෙතාපීතිආදිචචනං නිදස්සනමත්තං භොති. කම්ම චිත්තාභාරානංපි චසෙන රුප්පනස්ස සම්භවතො, තථාහි සකද්දුම විකද්දුමානාපි රුපාරම්භණාරම්භණෙහි එව පාළියං නිද්දුට්ඨාති. න හි සකද්දුම රුපංචච සකද්දුමානාති. න ච විකද්දුමානං රස මෙව විජානාති. නිදස්සනමත්තෙන දෙසනා භොතිති විකද්දුමයතිති. තස්මා සීතාදිග්ගහණං අමුකද්විත්වාච තත්ථ රුපතාසිද්ධිවිභාවනෙන පයොජන නත්ථීති. [රුපං]

16. නිබ්බානන්ති එතථ නිබ්බායන්ති සබ්බෙ වට්ඨදුක්ඛස්ත්තාපා එතස්මින්නි නිබ්බානං. නිබ්බායන්තිති යෙ කිලෙසානා ඛන්ධානා අභාවිතමග්ගස්ස ආයතිං උප්පජ්ජනාරහපක්ඛෙ ධීතා භොන්ති. තෙයෙව භාවිතමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනාරහපක්ඛං පාපුණන්තිති අත්ථො. න හි ඛණ්ණතයං පත්තා නිරුද්ධා අතීතධම්මා නිබ්බායන්ති නාම. පච්චුප්පත්තෙසු ආයතිං අවස්සං උප්පජ්ජමානෙසු ධම්මෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. වට්ඨදුක්ඛස්ත්තාපාති කිලෙසවට්ඨ කම්මවට්ඨ විපාකවට්ඨ දුක්ඛස්ත්තාපා. න හි තිවිධ වට්ඨදුක්ඛස්ත්තාපරහිතානං රුක්ඛාදීනං අනුප්පාදනිරොධො නිබ්බානංනාම භොතිති. එතස්මින්නි විසයෙ භූමිමං. යථා ආකාසෙ සකුණා පක්ඛන්තිති. යෙහි තෙ නිබ්බායන්ති. තෙසං තබ්බිතිචුත්තං අඤ්ඤං නිබ්බුතිට්ඨානංනාම කිඤ්චි නත්ථීති. නිබ්බායන්ති චා අරියපනා එතස්මින්නි නිබ්බානං. නිබ්බන්ති ධීරා යථං පදිපොති හි චුත්තං. නිබ්බායන්තිති තං තං කිලෙසානං ඛන්ධානං චූන අප්පටිස්සධිකභාවං පාපුණන්තිති අත්ථො. එකස්මින්නි විසයෙච භූමිමං, එතස්මිං අධි ගතෙතිපි යොජෙන්නි. ටීකාසුපන භවාභවං විනන්තො සංසිඛිබ්බ තො වානං චුච්චති තණ්හා. තතො නික්ඛන්තන්ති නිබ්බානන්ති චුත්තං.

[18] විභාවනියං පන

“නිබ්බාහිවා එතෙන රාගග්ගිආදිකොති නිබ්බාන”න්තිපි චුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි මග්ගෙවිය නිබ්බානෙ කත්ථවි කරණසාධනං දිට්ඨං, නච නිබ්බානං නිබ්බුති ක්‍රියාසාධනෙ රාගාදිකස්ස කත්තුතො සහ කාරිපච්චයො භොතිති. [නිබ්බානං]

දුතියගාරාය පරමත්පදීපනා නිට්ඨිතා.

1. චිත්තසංගහ-පරමත්ථදීපනී

17. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන චිත්තං තාච නිද්දිසන්තො තත්ථ චිත්තන්තිආදිමාහ. තත්ථානි තෙසු චතුසු අභිධම්මත්ථෙසු. තාච පථමං. චත්තාරො විධා පකාරා යස්ස තං චතුඛිධං.

18. කාමාවචරන්ති එත්ථ කාමීයන්ති කාමො. කාමෙත්තිවා එත්ථ සත්තා අවික්ඛම්භිතකාමරාගත්තා කාමරතිශාඨව රමන්ති. න උපරිභූමීසු විශ් කඛනරතිශාති කාමො. එකාදසවිධා කාමභූමි. නනු චෙත්ථ කඛනලාභිනොපි සන්තිති. න න සන්ති. තෙපන කදාවි දෙවාති නත්ථෙත්ථ දොසො. අවිචිතිරයාදුගො කථං කාමීයන්ති. කථංදව තත්ථ සත්තා කාමරතිශා රමන්තිති. නිමිත්තස්සාදවසෙනවා භවතිකන්තිවසෙනවාති. මරණකාලෙ හි උපට්ඨිතා නිරයග්ගිජාලා සුවණ්ණවණ්ණාවය බායන්ති. එකො කිර මිච්ජාදිට්ඨිකො බ්‍රාහ්මණො මරණමඤ්ඤෙ නිප්පන්නො භොති. තස්ස ආවරිග්ග්‍රාහ්මණා සමීපෙ සත්තවා බ්‍රහ්මලොකං භො ගම්පාති වදන්ති. තස්සපන අවිචිතිරයෙ අග්ගිජාලා උපට්ඨන්ති. තදා සො භො ආවරිග්‍රාහ්මණා පඤ්ඤායන්තිති ආහ. එස භො බ්‍රහ්මලොකො. තත්ථ ගම්පාති වදන්ති. සො කාලඛිකත්තවා අවිචිම්භි උප්පජ්ජි. එවං නිමිත්තස්සාදවසෙන තෙ කාමීයන්ති. තත්ථ උප්පන්නානංපි භවතිකන්තිනාම භොතිති. අපිච, තත්ථ උප්පන්නා අවික්ඛම්භිතකාමරාගාඨව භොන්ති, ඔකාසෙ සති කාමරතිශා රමිස්සන්ති යෙවාති. තස්මිං කාමෙ අවචරන්ති කාමාවචරං. එත්ථව අවචරන්ති පදස්ස උප්පජ්ජන්ති අත්ථො න ගහෙතඛිබො. සො හි අත්ථො පාළියාව නසමෙති. නානාදොසග්ගත්තොව භොතිති. යං එතස්මිං අත්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නාති හි පාළියං චුත්තං. යදි චෙත්ථ සො අත්ථො අධිප්පෙතො සිශා. එවං සති එත්ථාවචරා එත්ථුප්පන්නාති චුත්තං සිශා. නපන චුත්තං. නව පරියාපන්නස්දදො උප්පන්නස්දදෙන සහ සමානත්ථොති සක්කා වත්තුං. න හි ලොකුත්තරචිත්තාති තිසු භවෙසු උප්පන්නා නිපි තනු පරියාපන්නානියෙව භොන්තිති. එවං තාච පාළියා නසමෙතිති.

යදිව සො අත්ථො ගහිතො සිශා. එවඤ්ඤ සති තස්මිං කාමෙ යෙ මහග්ගන ලොකුත්තරධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙසංපි කාමා වචරතාපත්තිදොසො රුපාවචරතාදි මුත්තිදොසොව ආපජ්ජති. යෙව කාමාවචරධම්මා රුපාරුපභූමීසු උප්පජ්ජන්ති. තෙසඤ්ඤ රුපාරුපා වචරතා පත්තිදොසො කාමාවචරතා මුත්තිදොසොව ආපජ්ජන්ති. නනු යෙභුය්‍යචුත්තිවසෙනපි කෙසඤ්ඤි නාමලාභො භොති. යථා වත්තරකො සඛිගාමාවචරොති. තස්මා ඉධපි තෙසං ධම්මානං අත්තනො අත්තනො භූමිමිසු උප්පන්නබහුලත්තා කාමාවචරාදි නාමලාභෙ සති න කොචි දොසොති.න. එවඤ්ඤ සති ලොකුත්තර ධම්මානං කාමාවචරතාදි මුච්චත්තථං යෙභුය්‍යෙන උප්පන්නභූමි විසුං වත්තඛිබා සිශා. න ව සා නාමභූමි අත්ථී. යත්ථ තෙ යෙභුය්‍යෙන උප්පජ්ජන්ති. තෙහි උප්පජ්ජන්නා තිසු භවෙසු එව උප්පජ්ජන්ති. තස්මා තෙසං කාම රුපාරුපාවචරතාපත්තිදොසො දුන්නිවාරො සිශාති. එවං නානාදොසග්ගත්තො භොතිති. තස්මාස්ස තථා අත්ථං අග්ගහෙත්තවා එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නාති භවතො සංවණ්ණිතෙන පාළිනසෙනෙවස්ස අත්ථො ගහෙතඛිබොති. අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො. කාමෙ අවචරති පරියාපන්නභාවෙන තස්මිං අප්කෙධගාහෙත්තවා වරති පවත්තන්ති කාමාවචරන්ති. පරියාපන්නභාවොවනාම අත්තනො ආධාරභූතෙන තෙන කාමෙන සහ සමානජාතිගොත්තනාමතා සඛිබාතෙහි පරිතොභාගෙහි තස්මිං කාමෙ ආපන්නභාවො අනුප්පවිට්ඨි භාවො. අත්තොගධභාවොති චුත්තං භොති. සොව තථා පරියාපන්නභාවො පරිග්ගාහිනියා කාමතණ්භාය කතොති දුට්ඨඛිබො. එත්තාවතා යෙධම්මා රුපාරුපසත්තසත්තානභූතාපි මය්හං එතෙති කාම තණ්භාය පරිග්ගහිතා කාමෙ පරියාපන්නාව භොන්ති. තෙ කාමාවචරානාමාති සිද්ධා භොන්ති.

රූපාරූපා චචරෙසුපි අයං නයො තෙතඛිබො. තෙසුපත රූපතණ්හා අරූපතණ්හාච පරිග්ගාහිනී තණ්හා දුට්ඨබ්බා.

යෙපත ධම්මා තිණ්ණං තණ්හානං පරිග්ගහවිමුත්තා භොන්ති. තෙ තිසු භවෙසු උප්පන්නාපි තත්තු අපරිශාපන්නාඵච භොන්තිති ලොකුත්තරා නාම ජාතාති වෙදිතබ්බා. ඵත්ථච පටිඤානෙ ආරූපෙ කාමච්ඡන්දං තීවරණං පටිච්ච උද්ධච්චතිවරණන්තිආදිනා අරූපසත්තසන්නානෙපි කාමච්ඡන්දසංඛිධාතාය කාමතණ්හාය උප්පත්ති චුත්තා. තස්මා රූපාරූප භූමිසු උප්පන්නානං කාමධම්මානං පරිග්ගාහිනීතණ්හා රූපාරූපසත්තසන්නාන ගතාපි දුට්ඨබ්බා. පාළියං කාමච්ඡන්දනිවරණන්ති ඉදං තීවරණාජාතිකත්තා චුත්තං. න හි කඬනභූමිසු ඵකත්තනිවරණකිච්චාති තීවරණාති සක්කා ලද්ධන්ති. අත්ත කාමභෙදො චත්තබ්බො. දුට්ඨකාමා කිලෙ සකාමොච, චත්ථුකාමොචාති. තත්ථ ථපෙත්වා රූපාරූපරාගෙ අඤ්ඤො සබ්බොපි ලොභො ඉමස්මිං චතුර්භූමිපරිච්ඡෙදෙ කිලෙ සකාමොනාම. ථපෙත්වාච රූපාරූපාචචරධම්මෙ අඤ්ඤෙ සබ්බෙපි තිසු භූමිසු උප්පන්නා කාමාචචරධම්මා චත්ථුකාමොනාමාති. යංපත අට්ඨසාලිනියං සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා චත්ථුකාමොති චුත්තං. තං මහානිද්දෙසෙ නිද්දුට්ඨෙන සුත්තන්තිකපරිශායෙන චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි රූපාරූපාචචරධම්මා අභිධම්මෙ කාමනාමෙන චුත්තා අත්ථිති. [කාමාචචරපදං]

19. රූපාචචරං අරූපාචචරන්ති ඵත්ථ රූපාරූපසද්දා තාසු භූමිසු නිරුළුභාති දුට්ඨබ්බා. අපිච දුට්ඨෙ භූමියො රූපභූමි, අරූපභූමිති. තත්ථ රූප්පතලක්ඛණං රූපං යත්ථ නත්ථි, සා චතුර්බ්බා භූමිම් අරූපභූමිනාම. සෙසා සත්තච්ඡතිච්චා භූමිම් රූපභූමිනාම. තත්ථච භෙට්ඨා ඵකාදසච්චා භූමිම් ඔළාරිකෙන කාමෙන විසෙසෙත්වා කාම භූමිති චුත්තා. උපරි සොළසච්චා භූමිම් රූපභූමිඉච්චෙච චුත්තාති දුට්ඨබ්බා. යත්ථපත තණ්හාචා කඬනානිචා රූපාරූපසද්දෙහි චුත්තාති. තත්ථ නිස්සයස්සනාමං නිස්සිතෙ ආරොපනචසෙන නිස්සයොපචාරො වෙදිතබ්බො. යත්ථච කාමාචචරාදිසද්දෙහි භූමිඵච චුත්තා. තත්ථ නිස්සිතස්ස නාමං නිස්සයෙ ආරොපනචසෙන නිස්සිතො පචාරොති. යමෙත්ථ චත්තබ්බං, තං කාමාචචරපදෙ චුත්තතයමොති. අයමෙත්ථ තෙභූමක පරිච්ඡෙදෙ පාළිඅනුගතා පරමත්පදීපනා. යථාහ -

කතමෙ ධම්මා කාමාචචරා. භෙට්ඨතො අච්චිතිරයං පරිශන්තං කරිත්වා උපරිතො පරිහිමිතචසචත්තිදෙවෙ අත්තො කරිත්වා යං ඵතස්මිං අන්තරෙ ඵත්ථාචචරා ඵත්ථ පරිශාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා රූපා වෙදනා සඤ්ඤා සංඛිධාරා විඤ්ඤාණං. ඉමෙධම්මා කාමාචචරා. කතමෙ ධම්මා රූපාචචරා. භෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරිශන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අත්තො කරිත්වා යං ඵතස්මිං අන්තරෙ ඵත්ථාචචරා ඵත්ථ පරිශාපන්නා සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවා දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරිස්සවා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, ඉමෙ ධම්මා රූපාචචරා. කතමෙ ධම්මා අරූපාචචරා. භෙට්ඨතො ආකාසානඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ පරිශන්තං කරිත්වා උපරිතො තෙචසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා යතනුපගෙ දෙවෙ අත්තො කරිත්වා යං ඵතස්මිං අන්තරෙ. ල. ඉමෙ ධම්මා අරූපාචචරාති.

[19] ටීකාසු පත

යථාචුත්තං සුච්ඤ්ඤං පාළිනයං අග්ගහෙත්වා අඤ්ඤො චචත්තථාච විනිවිජයාච ඵත්ථ චුත්තා. සබ්බෙ තෙ සාරතො න පච්චෙතබ්බාති.

නනු අට්ඨකාලිනියමෙව තෙව අඤ්ඤෙව අත්ථා චුත්තාති. සච්චං. භූතංපන සුච්ඤ්ඤං පාළිඅනුගතං අත්ථං ඤාත්වා කිංචික්ඛෙපෙනාති.

20. ලොකුත්තරත්ති එත්ථ ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙත ලොකො චුච්චති යථාචුත්තො තෙභූමකධම්මො. යථාහ ලුප්පති පලුප්පතිති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා ලොකොති චුච්චතිති. එවං සත්තෙ ලොකුත්තරධම්මානංචි නිබ්බානචප්පානං ලොකතාපත්ති සීයා. කස්මා, තෙසංචි ලුප්පනපලුප්පනධම්මත්තාති. නසීයා. යත්ථ භි නිච්චො ධූවො සස්සතොති මහාජනස්ස මිච්ඡාගාහො නිච්ඤති. තත්ථෙව තස්ස නිවාරණත්ථං අයං ලොකසමඤ්ඤා නියමීයති. තස්මා සබ්බසො මිච්ඡාගාහවිමුත්තානං තෙසං ලොකතාපත්ති නත්ථීති වදන්ති. යෙසංවා ලුප්පනංපලුප්පනඤ්ඤ මහාජනස්ස පාකටං. තෙසඤ්ඤෙව ලොකතාසිද්ධීති නත්ථී ලොකුත්තරානං ලොකත්තප්පසඬිගොති. ලොකතො උත්තරතීති ලොකුත්තරං. මග්ගචිත්තං. තතො උත්තිණ්ණත්ති ලොකුත්තරං. එලචිත්තං. නිබ්බානංපන ඉධ නලබ්භතීති. උත්තරණඤ්ඤෙත්ථ තණ්හාත්තයග්ගාහ විමුත්තියා තිස්ස ලොකෙසු අපට්ඨාපත්තභාවොයෙව. සොච අපට්ඨාපත්තභාවො කෙසං ධම්මානං අධිට්ඨාන භූතොච්ඤ ගස්භතීති විසුං එකා වතුත්ථී අත්ථාභූමිනාමාති.

වතුබ්භූමිවිභාගස්ස පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

ලොහමූලචින්තසංගහ.

21. එවං චිත්තං භූමිභෙදෙන භීතපණීතා නුක්කමතො වතුධා නිද්දිසිත්වා ඉදානි තදෙව වතුබ්බිධං චිත්තං යථානිද්දිට්ඨකකමෙන විභජ්ජතො පථමං කාමාවචරචිත්තං. තත්ථෙව භීතං අසොහණචිත්තං. තත්ථෙව සබ්බභීතං අකුසලචිත්තං තාව දස්සෙතුං සොමනස්සභගතන්තිආදිමාහ. එත්ථෙව කාමාවචරචිත්තස්සචි අකුසලාභෙතුක සභෙතුකානුක්කමො භීත පණීතානුක්කමෙසෙන චුත්තොති දට්ඨබ්බො.

[20] විභාවනියං පන

උපරි චුච්චමානානං බහුතං චිත්තානං සොහණසඤ්ඤාකරණසුඛත්ථං අප්පකෙ පාපාභෙතුකෙයෙව පථමං දස්සෙන්නොති චුත්තං. තං හ සුත්ථරං.

තදත්ථො භි යථාචුත්තභීතාදික්කමෙනෙව සිද්ධොති.

[21] යඤ්ඤ වත්ථ

තෙසු තෙසුච්ච හවෙසු ගතිතප්පටිසන්ධිකස්ස සත්තස්ස ආදිතො වීථිචිත්තවසෙන ලොහසභගත චිත්තුප්පාදාන මෙව සම්භවතො තෙයෙව පථමන්ති චුත්තං. තංචි නයුප්පති.

ආදිතො වීථිචිත්තවසෙන මනොද්වාරා චප්පනස්සෙව සබ්බපථමං උප්පජ්ජතොති. අකුසලෙසු පන ලොහමූල චිත්තං බහුකඤ්ඤ හොති. ද්වීභි වට්ටමුලෙහි යුත්තත්තා පධානං පාකටඤ්ඤ භොතිති තදෙව පථමං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බො.

22. තත්ථ සුන්දරං මනෝති සුමනෝ. සිනිද්ධචිත්තං. න හි අනවජ්ජට්ඨෙන සුන්දරතා ඉධ යුත්තාති. සුන්දරං මනෝ ඵතස්සාහිවා සුමනෝ. සිනිද්ධචිත්තසමඛිති ප්‍රග්ගලෝ. සුමනස්ස භාවෝ සොමනස්ස. මානසිකසුඛවෙදනායෙනං නාමං. එත්ථව සුමනස්ස භාවොති තස්මිං චිත්තෙ ප්‍රග්ගලෝවා සුමනාහිධානස්සවා අයං සෝ සුමනෝති සුමනබුද්ධියාවා පවත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. භාවොති හි අභිධානබුද්ධිනං පවත්තිනිමිත්තං වුච්චති. භවත්ති පවත්තන්ති අභිධානබුද්ධියෝ ඵතස්මිත්ති කත්වා. ඵතස්මිත්ති ච නිමිත්තෙ භූමිමං. යථා නාගෝ දන්තෙසු හඤ්ඤාදෙනති. යථා හි තත්ථ අත්තනෝ දන්තනිමිත්තං දන්තයුත්තෙ නාගෙ භනනජ්ජවත්ති හොති, එවම්ධපි තං වෙදනානිමිත්තං වෙදනායුත්තෙ මනස්මිං ප්‍රග්ගලෝවා අභිධානබුද්ධියෝ පවත්තන්ති. භවත්ති බුද්ධිසද්දා එතෙනාති භාවොතිච වදන්ති. එතස්මාති ච අපරෙ. සොමනස්සෙන සහ එකතෝ ගතං පවත්තන්ති සොමනස්සසහගතං. සොමනස්සවෙදනාසම්පයුත්තන්ති අත්ථො. දස්සනං දිට්ඨි. සා පන සම්මාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන දුට්ඨා. ඉධ මිච්ඡාදිට්ඨියුත්තා. අකුසලාධිකාරත්තා. දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං. යථා ගුප්තං මුත්තගතන්ති. දිට්ඨිගතෙන සමං පකාරෙහි යුත්තන්ති **දිට්ඨිගත සම්පයුත්තං**. දිට්ඨිගතෙන එකුප්පාදනාදිහි පකාරෙහි සමං එකිභූත මිච්ඡා යුත්තං සංසට්ඨන්ති අත්ථො. **අසඬ්ඛාරිකමෙකං සසඬ්ඛාරිකමෙකන්ති** එත්ථ සඬ්ඛාරොති පුබ්බාතිසඬ්ඛාරො. සොච දුට්ඨො පයොගො, උපායොවාති. තත්ථ ආණ්ණත්තියාවා අජ්ඣෙසනායවා තජ්ජෙත්වා වා ඉදං කරොහිති පරෙහි කතො කායවජීපයොගො පයොගොනාම. ආණ්ණත්තාදිනාපන චිනාව කම්මස්ස කරණත්ථං තං තං උපායං පරෙ ආවික්ඛන්ති. අකරණො ආදිනවං කරණොච ආතිසංසං දස්සෙත්ති, කතිකංවා කරොන්ති, දණ්ඩංවා ඵපෙත්ති, සයමෙව වා තං තං කාරණං අනුස්සරති, පච්චවෙක්ඛති. එවමාදිනා නයෙන උපායො අනෙක්චිධො. සො දුට්ඨොපි ඉධ සඬ්ඛාරො නාම. සඬ්ඛාරොති අත්තනෝ පකතිසා කාතුං අනිච්ඡමානං චිත්ත සන්තානං අකාතුං අදත්වා කරණත්ථාය සංවිදහති තස්මිං තස්මිං කම්මෙ පයොජෙතිති කත්වා. යොපන පච්චයගණො තෙන සඬ්ඛාරෙන චරහිතො හොති. සො අසඬ්ඛාරො. යොපන තෙනසහිතො හොති. සො සසඬ්ඛාරොති. වුත්තඤ්ඤෙනං අට්ඨකථායං —

සහ සඬ්ඛාරෙනාති සසඬ්ඛාරො. තෙන සසඬ්ඛාරෙන සජ්ජයොගෙන සඋපායෙන පච්චයගණෙනාති අත්ථොති.

එත්ථව පච්චයගණොති ආරම්මණාදිකො සාධාරණො පච්චය ගණො අට්ඨකථායං වුත්තො. අසාධාරණොපන කුසලකම්මෙසු සජ්ජරිසුපතිස්සයාදිකො අකුසලකම්මෙසු අසජ්ජරිසුපතිස්සයාදිකො පච්චයගණො විසෙසෙත්වා යොජෙතුං යුත්තො. සොපන යදා දුට්ඨෙන සඬ්ඛාරෙන චිනා සයමෙව චිත්තං අසංසිද්ධානං කත්වා උට්ඨාපෙති සමුට්ඨාපෙති, තදා සොඅසඬ්ඛාරොනාම. යදාපන තෙන චිනා සයමෙව චිත්තං උට්ඨාපෙතුං සමුට්ඨාපෙතුං නසක්කොති, සඬ්ඛාරං සභායං ලභිත්වාච සක්කොති, තදා සො සසඬ්ඛාරොනාම. ඉති අසඬ්ඛාරො සසඬ්ඛාරොතිච ඉදං පච්චය ගණස්සෙව නාමං. න චිත්තස්ස. චිත්තංපන අසඬ්ඛාරෙන සුද්ධෙන පච්චයගණෙන උජ්ජන්තං අසඬ්ඛාරිකං. සසඬ්ඛාරෙන පච්චයගණෙන උජ්ජන්තං සසඬ්ඛාරිකං, උජ්ජන්තත්ථෙ හි අයං ඉක්කපච්චයොති. යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උජ්ජන්තං හොති සොමනස්සසහගතං දිට්ඨිගතසම්පයුත්තං සසඬ්ඛාරෙනාති හි පාළියං වුත්තන්ති. එත්ථව සසඬ්ඛාරෙන පච්චයගණෙන උජ්ජන්තං හොතිති යොජෙතඛිබන්ති. අයමෙත්ථ අසඬ්ඛාරිකසසඬ්ඛාරිකපදෙසු පරමත්ථදීපනා.

[22] වීකාසු පන

ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා චිත්තමෙව අසඬ්ඛාරං සසඬ්ඛාරන්ති ච ගහෙත්වා යං
චුත්තං, “නත්ථි සඬ්ඛාරො අස්සාති අසඬ්ඛාරං. තදෙව අසඬ්ඛාරිකං. සහ සඬ්ඛාරෙන
චත්තන්ති සසඬ්ඛාරං. සසඬ්ඛාරමෙව සසඬ්ඛාරිකන්ති ච. සො යස්ස නත්ථි. තං
අසඬ්ඛාරං. තදෙව අසඬ්ඛාරිකං. සඬ්ඛාරෙන සහිතං සසඬ්ඛාරි කන්ති ච”. සබ්බමෙතං
න යුජ්ජතිශෙව.

[23] යඤ්ච විභාවනියං

සඬ්ඛාරොති චිත්තං තික්ඛභාවසඬ්ඛාතමණ්ඩනවිසෙසෙන සජ්ජෙති. සඬ්ඛාරීයතිවා තං
එතෙන යථාචුත්තතයෙන සජ්ජියතිති සඬ්ඛාරොති චුත්තං. තංචි න සුත්ථරං.

එවඤ්ඤා සති සසඬ්ඛාරිකථි චිත්තං තික්ඛංතාම සියාති.

[24] යඤ්ච තත්ථ

“සො පන අත්තනො පුබ්බභාගප්පචත්තෙ චිත්තසන්තානෙවෙව පරසන්තානෙව
පචත්තන්ති තං නිබ්බත්තිතො චිත්තස්ස තික්ඛභාව සඬ්ඛාතො විසෙසොව ඉධ
සඬ්ඛාරොති” චුත්තං. තංචි අසඬ්ඛාරික සසඬ්ඛාරිකපද්‍යානං චචත්තපේසු වරජකිත්තවා
තදනු රූපස්ස සඬ්ඛාරස්ස පරිකප්පනාවසෙන චුත්තත්තා නයුත්තමෙව.

[25] එතෙන

පුබ්බප්පයොගසම්භූතො, විසෙසො චිත්තසම්භූති;
සඬ්ඛාරො තං වසෙනෙත්ථ, භොතනාසඬ්ඛාරිකාදිතාති.

සාධකගාථාථි පටික්ඛිත්තා භොතිති.

[26] යඤ්ච තත්ථ

“අථවා, සසඬ්ඛාරිකං අසඬ්ඛාරිකන්ති වෙ තං කෙවලංසඬ්ඛාරස්ස භාවාභාවං
සන්ධාය චුත්තං. නතස්ස සහපචත්තිසබ්භා වා භාවතොති. භිත්තසන්තානප්පචත්තිනොථි
සඬ්ඛාරස්ස ඉධමත්ථිතාය තං වසෙන නිබ්බත්තං චිත්තං සඬ්ඛාරො අස්ස අත්ථිති
සසඬ්ඛාරිකං. සලොමකො සපක්ඛකොතනාදිසුච්ඡිස්ස සහ සද්දස්ස
විජ්ජමානත්ථපරිද්දිපනතො. තබ්බිපරිතම්පන තදභාවතො චුත්තතයෙන අසඬ්ඛාරික”න්ති
චුත්තං. තංචි පාළිඅට්ඨකථාසිද්ධං උප්පං විසදං අත්ථං මුඤ්ඤිත්තවා අත්තනො පරිකප්පනා
වසෙන චුත්තත්තා න ගහෙත්තිබ්බමෙව.

එත්ථව අත්තනො ඉවිජාය විනා පරෙසං ආණ්ණත්තිශාවා අජ්ඣෙධ සනායවා යාවනායවා
පචත්තිතං චිත්තං පයොගසමුට්ඨිතං නාම. තථා අත්තනො ඉවිජාය විනා පරෙසං භයෙනවා
ලේජායවා ගාරවෙනවා කථිකායවා දුණ්ඩභයෙනවා පචත්තිතං උපායසමුට්ඨිතං නාම. සයමෙවවා
අත්තනො ලිහං චිත්තං ඤ්ඤත්වා තෙන තෙන උපායෙන අත්තානං ඔව්දිත්තවා තං තං උපායං
අනුස්සරිත්තවා පචත්තිතං චිත්තං උපායසමුට්ඨිතං නාම. ඉදංඤ්ච නයදස්සනමෙවාති.
දිට්ඨිගතෙන විජ්ජයුත්තං දිට්ඨිගතවිජ්ජයුත්තං. උදාසිනභාවෙන පෙක්ඛති අනුභවනාකාරෙන

ආරම්භණං පස්සතිති **උපෙක්ඛා**. උපපත්තිතො යුත්තිතො ඉක්ඛති පස්සතිතිවා උපෙක්ඛා. යථාහි සොමනස්ස දොමනස්සාති ආරම්භණං අධිමත්තතො පස්සති. යතො සොමනස්සිතො පුග්ගලො තෙන ආරම්භණෙන විශොගෙ විකාරපත්තො හොති. දොමනස්සිතො තෙන ආරම්භණෙන සංයොගෙ විකාරපත්තො හොති. න තථා අයං, අයං පන යුත්තිතො පස්සති න ආරම්භණසංයොගෙ විශොගහෙනු පුග්ගලං විකාරං පාපෙතිති. කෙවිපන උපපත්තිතො යුත්තිතො ඉක්ඛති ඉදං ඉධ නස්මිහපති. න හි අකුසලං යුත්තරුපං නාම හොතිති වදන්ති. උපෙක්ඛාය සහගතන්ති සමාසො.

23. එතථව කිඤ්චාපි එස්සාදුගො විතක්කාදුගො මොහාදුගොව ධම්මා ඉමිනා සකලෙන අට්ඨවිධෙන විත්තෙන සහ ගතා සම්පයුත්තාව හොත්ති, න පන තෙ වෙදනාවිස සංඝො හෙදවත්තා හොත්ති. නව දිට්ඨිසම්ඛාරානං විශතෙසං ඉමස්මිං විත්තෙ කත්ථවි හොත්ති කත්ථවිනහොත්තිති අයං විකප්පො අත්ථි. තස්මාතෙ ඉමස්සවිත්තස්ස හෙදකරා නහොත්තිති ඉධ නගහිතාති දට්ඨබ්බා. ලොභොපන අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස අට්ඨවිධස්ස හෙදකරො හොති. වෙදනාදිට්ඨි සම්ඛාරාව ඉමස්ස අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස හෙදකරා හොත්තිති තෙළව ඉධ ගහිතාති දට්ඨබ්බා. නනු ජිති මාන ජිනම්ඤ්ඤාතිති හෙදකරාති හොත්තිති තාතිති ඉධ සජ්ඣිකං අජ්ඣිකත්ති මානසම්පයුත්තං මානවිප්පයුත්තන්ති ජිනම්ඤ්ඤාතිති විතම්ඤ්ඤාතිති විතම්ඤ්ඤාතිති විතම්ඤ්ඤාතිති ව ගහෙතබ්බා තිති. න. තෙසු හි සොමනස්සෙ ගහිතෙ ජිති ගහිතාව හොති. ඉතරානිව තිණි අතිශතයොගිතිව හොත්ති, යෙවාපන කානිවාති නගහිතාතිති.

[27] විභාවනිසං පන

එස්සාදිවිතක්කාදිමොහාදිධම්මා ඉතො අඤ්ඤෙහි විත්තෙ හි යුත්තා හොත්තිති නතෙ අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස විසෙසං කරොන්ති. තස්මා තෙ ඉධ න ගහිතාති ඉමිනා අධිප්පායෙන යං චුත්තං ‘‘කස්මා පනෙත්ථ අඤ්ඤෙසුපි එස්සාදිසු සම්පයුත්තධම්මෙසු විප්පමානෙසු සොමනස්සසහගතාදිභාවොව චුත්තොති. සොමනස්සාදිනමෙව අසාධාරණ භාවතොති. එස්සාදුගොහි කෙවි සම්ඛවිත්ත සාධාරණා කෙවි කුසලාදි සාධාරණා. මොහාදුගොව සම්ඛා කුසලසාධාරණාති න තෙහි සක්කා විත්තං විසෙසෙනු’’න්ති. තං විචාරෙතබ්බං.

එවඤ්ඤා සති සොමනස්සුපෙක්ඛා සම්ඛාරාපි අඤ්ඤෙසු දිස්සන්තිති තෙපි අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස විසෙසං නකරොන්ති. තස්මා තෙපි ඉධ නගහෙතබ්බා සියුන්ති.

24. එතථව සොමනස්සප්පටිසන්ධිකතා, අගම්භිරප්පකතිතා, ඉට්ඨාරම්මණසමායොගො, ඛසනමුත්තිව සොමනස්සස්ස කාරණං. සොමනස්සප්පටිසන්ධිකොහි සද්ධා භවභිගසොමනස්සෙන පටිභාවිත සන්තානො හොතිති තස්ස විත්තං උප්පජ්ජමානං යෙභුයෙෂන සොමනස්සසහගතං උප්පජ්ජතිති. අගම්භිරප්පකතිකොව භිනප්ඤ්ඤායො අප්පකංපි මහන්තං මඤ්ඤති. භිනංපි පණීතං මඤ්ඤති. තස්මා තස්සෙපි විත්තං උප්පජ්ජමානං යෙභුයෙෂන සොමනස්සසහගතං හොතිති. ඉට්ඨාරම්මණසමායොගො අත්තනා ඉවිජිතෙන භිනෙනවා පණීතෙනවා ආරම්භණෙන සමායොගො. ඛසනමුත්තිති සද්ධාඛසනාදිතො මුත්ති. උපෙක්ඛාපටිසන්ධිකතා, ගම්භිරප්පකතිතා, මජ්ඣන්තාරම්මණසමායොගො, ඛසනමුත්තිව උපෙක්ඛාය කාරණං. එතථව ගම්භිරප්පකතිතානාම මහජ්ඤායො. තාදිසො හි පුග්ගලො මහන්තංපි අප්පකං මඤ්ඤති, පණීතංපි භිනං මඤ්ඤති. දිට්ඨප්ඤ්ඤායො, දිට්ඨවිපත්තපුග්ගලසෙවනා, සද්ධම්මවිමුඛතා,

මිච්චාචිතකකඛහුලතා, අයෝනිසො උම්මුජ්ජනකද්ව දිට්ඨිසා කාරණං. තත්ථ දිට්ඨස්කධස්සතාති කාණාරිට්ඨස්සවිස සුනකඛතතස්සවිසව පුරිමහවෙ දිට්ඨි ගතිකභාවෙන ආගතත්තා ඉමස්මිං භවෙපි සස්සතුච්ඡෙදාසය භාවො. සද්ධම්මච්ඡුඛතාති විරුපි කාලං සද්ධම්මෙන චිතා ආගතතා. මිච්චාචිතකකඛහුලතාති අත්තනො අවිසයෙසු සබ්බකද්දවිසයෙසු ධාතෙසු අත්තනො පමාණං අජාතිත්වා චිත්තාපසුත්තවසෙන මිච්චාචිතකකඛහුලභාවො. අයෝනිසො උම්මුජ්ජනත්ති අත්තනාදිට්ඨකාරණමෙව සාරතො සච්චතො උම්මුජ්ජනං. තඛිඛපරිතෙන දිට්ඨිච්ඡපසුත්තකාරණං වෙදිතඛිබං. අසඛිබාරිකකම්මජනිතප්පටිසන්ධි කතා, කල්ලකාය චිත්තතා, ඛත්ති ඛහුලතා, පුරිසකාරෙසු දිට්ඨානිසංසතා, කම්මජ්ජනතා, උතුභාජනාදි සප්පාය ලාභොති ඉදං අසඛිබාරිකකාරණං. තත්ථ ඛත්තිඛහුලතාති සීතුණ්භාදීනං ඛමනඛහුලතා. පුරිසකාරෙසුති පුරිසෙති කත්තඛිබෙසු කම්මෙසු. කම්මජ්ජනතාති කම්මෙසු විණ්ණවසිතා. තඛිඛපරි තෙන සසඛිබාරිකකාරණං වෙදිතඛිබං. ඉමෙසංපන චිත්තානං උප්පත්ති විධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතඛිබං. අට්ඨපීති පිසද්දෙන තෙසං ලඛිතමානකම්මපථහෙදුතො කාල සත්තානා රම්මණාදි හෙදුතොව අනෙකච්චත්තං සම්පිණ්ඩෙතිති.

ලොභමුලචිත්තස්ස පරමත්පදිපනා නිට්ඨිතා.

දොසමුලචින්තසංගහ.

25. දොසමුලචිත්තෙ දුට්ඨුමනොති දුම්මනො. විරූපං චිත්තං. දුට්ඨුමනො එතස්සාතිවා දුම්මනො. විරූපචිත්තස්සමඛිතිපුග්ගලො. දුම්මනස්ස භාවො දොමනස්සං. මානසිකදුක්ඛවෙදනායෙතං අධිවචනං. සා හි අත්තනා සහගතෙ චිත්තෙවා තං සමඛිතිපුග්ගලෙවා දුම්මනා හිධානස්සවා අයං සො දුම්මනොති දුම්මනඛුද්ධිසාවා පචත්තිනිමිත්තං භොතිති. සෙසං භෙට්ඨා චුත්තනග්ගමෙව. දොමනස්සෙන සහ ගතත්ති සමාසො. පටිහඤ්ඤතිති පටිසො. දොසො. සොහි උප්පජ්ජමානො සම්පසුත්තධම්මෙපි පටිහනති. මුඛෙ සත්තත්තෙ කරොති. අත්තනො චත්ථුමිපි පටිහනති. හදයජ්ජදෙසං දහති. තං පුග්ගලං දුම්මුඛං කරොති, අත්තනො ආරම්මණංපි පටිහනති. තං බාධය මානො ගණ්භාති. තස්මා පටිසොති චුච්චතිති.

26. එත්ථ සිසා. සඛිබාරො තාව ඉමස්ස චිත්තස්ස හෙද කරොති තස්ස ඉධ ගහණං යුත්තං. වෙදනා පටිඝාපන හෙදකරා න භොන්තිති තෙ ඉධ න ගහෙතඛිබාති. චුච්චතෙ, දොමනස්සග්ගහණං තාව ඉමස්ස චිත්තස්ස කදාචි අඤ්ඤවෙදනායොගතා පසඛිගතිචත්තනත්ථත්ති. යදාහි රාජානො හසමානායෙව වොරවධං පෙසෙන්නි. යදාච ජනා අත්තනො වෙරිනං මරණො තුට්ඨිං පවෙදෙන්නි. මරණං අභිනන්දන්නි. යදාච බාලජනා හසමානාව මිගපක්ඛිනො මාරෙන්නි. තදා ඉදං නුබො සොමනස්සෙන යුත්තත්ති අත්ථෙව පසඛිගො. උපෙක්ඛායොගෙපන චත්තඛිබමෙව නත්ථී. තප්පසඛිගතිචත්තනත්ථං දොමනස්සග්ගහණන්ති. පටිඝග්ගහණංපි අඤ්ඤධම්මසම්පසුත්තතා පසඛිගතිචත්තනත්ථං. තථාහි යෙ නත්ථිකාහෙතුකා කිරිගම්චිපා දිට්ඨිකා පාණවධෙ අපුඤ්ඤානාම නත්ථීති ගණ්භන්ති. යෙව මනුස්සපාණ වධෙච්ච අපුඤ්ඤං භොති, තිරචිපානගතපාණවධෙ අපුඤ්ඤං නත්ථීති ගණ්භන්ති. යෙව පාණවධං කත්වා යඤ්ඤං යජන්තානං මහන්තං පුඤ්ඤං භොති, දිඛිබසංචත්තනිකත්ති ගණ්භන්ති. තෙ සක්කායදිට්ඨිසා විස්සට්ඨා පාණවධං සයංවා කරොන්නි. අඤ්ඤෙවා පෙසෙන්නි. තදා ඉදං දිට්ඨිසාපි සම්පසුත්තං සිසාති පසඛිගො භොතියෙව. යෙපන සම්මාදිට්ඨිකෙසු බාලා අඛන්තතා, තෙ කදාචි තෙසං මිච්චාදිට්ඨිකානං ලද්ධිං ගහෙත්වා පාණං වධන්තා ආදිතො වෙමතිකජාතාව භොන්ති. තදාතෙසං ඉදං විචිකිචිපායපි යුත්තං සිසාති පසඛිගො භොති. තප්පසඛිග

නිවත්තනත්ථං පටිඝග්ගණන්ති. ඉතරථා පුරිම චිත්තස්ස ලොභසහගතභාවොවිස ඉමස්ස පටිඝසම්පයුත්තභාවො චූළනිගමෙනෙව සිද්ධොති තෙසං ගහණං නිරත්ථකං සිඤ්ඤාති. එතථව ඉස්සාමච්ඡරිඤ්ඤාකුච්චානං ථිනමිද්ධස්සව අග්ගහණං පුරිමචිත්තෙ මානථිනමිද්ධනශෙන වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

[28] විභාවනිශං පන මහාටීකාශකදව

“අසාධාරණා ධම්මවසෙන චිත්තස්ස උපලක්ඛණත්ථං ද්‍රෝමනස්සග්ගහණා”ති චුත්තං. තත්ථ අසාධාරණධම්මවසෙනාති ඉදං තාව නයුජ්ජති.

[29] සතිපි ඉමස්ස සොමනස්සුපෙක්ඛාසහගතභාවෙ අනඤ්ඤාසාධාරණෙනෙව ද්‍රෝමනස්සෙන ඉමස්ස උපලක්ඛණත්ථනි අත්ථස්ස ආපජ්ජතො. යථානං සතිපි පුරිමස්ස ඉමස්සව චිත්තස්ස මොහසහගතභාවෙ අනඤ්ඤාසාධාරණෙනෙව ලොභෙන පටිඝෙනෙව උපලක්ඛණත්ථං ලොභසහගතපටිඝ සම්පයුත්තග්ගහණන්ති. උපලක්ඛණත්ථනි ච න වත්තබ්බං.

එවඤ්ඤා සති පාකටෙන ද්‍රෝමනස්සෙන අපාකටානං අඤ්ඤාවෙදනා නංපි ඉධ ලද්ධභාවං උපලක්ඛෙති ආපජ්ජති. යථා ලද්ධාතපත්තො රාජකුමාරොති.

[30] ශකදව විභාවනිශං

“පටිඝසම්පයුත්තභාවොපන උභින්නං එකන්ත සහචාරිතා දස්සනත්ථං චුත්තො”ති චුත්තං. තංපි න සුත්ථරං.

ඉමස්ස චූළනිගමෙනෙව තදත්ථසිද්ධිතොති.

27. එතථව ද්‍රෝසජ්ඣාසයනා, අගම්භිරථපකතිනා, අප්පස්සුකනා, ආඤාතවත්ථුසමාගොගොවා, අනිට්ඨාරම්මණසමාගො ගොවා ද්‍රෝමනස්සස්ස පටිඝස්සව කාරණං. තත්ථ ද්‍රෝස ඛහුල භාවතො ආගතවසෙන ද්‍රෝසජ්ඣාසයනා දුට්ඨබ්බා. අගම්භිරථපකතිනා භිතජ්ඣාසයනා. අප්පස්සුකස්සව අනිට්ඨ ලොක ධම්මෙහිච්ඡිට්ඨස්ස තංකුතෙත්ථලෙභාති පච්චවෙක්ඛනා තත්ථිති. ඉමෙසමිති ද්විත්තං උප්පත්තිවිධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතබ්බං. පිසද්දස්ස අත්ථොපි චුත්තනගොච්චාති.

ද්‍රෝසමුලචිත්තස්ස පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

මොහමුලචිත්තසංගහ.

28. මොහමුලචිත්තෙ විචිකිච්ඡුද්ධච්චානං පදත්ථො උපරි ආගමිස්සති. යස්මාපන ඉදං චිත්තං මුලත්තරවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන සුට්ඨබලවත්තෙන මොහෙනවෙව සංසප්පමානවික්ඛිපමානෙහි විචිකිච්ඡුද්ධච්චෙහි ච යුත්තං භොති. තස්මා ඉධ වෙදනාපි ආරම්මණං අධිමත්තතො අනුභවිතං න සක්කොතිති උපෙක්ඛාවෙදනාව යුත්තා භොති. එවං සත්තෙපි ඉදං චිත්තං සොමනස්ස ද්‍රෝමනස්ස සහගතානංපි අනන්තරෙ උප්පජ්ජති. තස්මා තදුග්ගවෙදනාහිපි ඉදං යුත්තං සිඤ්ඤාති පසඛිගො භොතිති තප්පසඛිගනිවත්තනත්ථං ඉධ

උපෙක්ඛාගහණං කතං. අනඤ්ඤචිත්තසාධාරණො ධම්මෙන චිත්තස්ස නියමනත්ථං විචිකිච්ඡාගහණං. උද්ධච්චං පන සබ්බාකුසලෙසු යුත්තංපි ඉධ ලද්ධොකාසං භූතවා සුට්ඨු ධර්මං භොතිති දස්සනත්ථං ඉධෙව ගතිත්තති ද්විසබ්බං. තෙනෙව ධම්මසබ්බගාමියං ධම්මද්දෙසවාරෙ උද්ධච්චං අඤ්ඤෙසු පාපචිත්තෙසු සරුපතො අනුද්ධරිත්වා යෙවාපනකභාවෙනෙව චුත්තං. ඉමස්මිං අනතිමචිත්තෙඵළ සරුපතො උද්ධටත්ති ද්විසබ්බං. යස්මාච ඉදංචිත්තද්වයං සත්තානං පකතිසභාවභූතත්ති පඤ්ඤාගෙන වා උපායෙන වා කෙනචි උප්පාදෙතබ්බං නාම නත්ථි. සබ්බකාලමිති භවබ්ගචිත්තංවිය අනොසක්කමානං අසංසීදමානං අකිච්ඡෙන අකසිරෙන පවත්තති. තස්මා ඵකත්තෙන අසබ්බාරිකමෙව භොතිති කත්වා ඉධ සබ්බාරහෙදො න ගතිතොති ද්විසබ්බං. තෙනෙව පාළියංපි පුරිමචිත්තෙසුවිය ඉධ සසබ්බාරොනාති දුතියචිත්තවාරො නචුත්තොති. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

[31] විභාවනියං පන

ඉමානි ද්වෙ චිත්තානි අතිසම්මුළුභතාය අතිවඤ්චලතාය ව සබ්බත්ථපි රජ්ජනදස්සනරහිතානි භොත්ති. තස්මා උපෙක්ඛා සහගතානෙව පවත්තත්තිති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

රජ්ජන සහිතානංපි ලොභමුල චිත්තානං උපෙක්ඛා යොගස්ස ද්විසත්තානි.

[32] යඤ්ච තත්ථ මහාටීකායඤ්ච

“තතොයෙවෙ සභාවතික්ඛතාය උස්සාගෙනබ්බතායෙව අභාවතො සබ්බාරහෙදොපි නෙසං නත්ථි”ති චුත්තං. තත්ථ සභාවතික්ඛතාය අභාවතොති ඉමිනා ඉමස්ස අසබ්බාරිකභාවං පටික්ඛිපති. උස්සාගෙනබ්බතාය අභාවතොති ඉමිනා සසබ්බාරිකභාවං පටික්ඛිපති. තදුභයෙ පන ඉදං චිත්තද්වයං සබ්බසො සබ්බාරච්ඡුත්තං භොතිති දස්සෙති. තං අට්ඨකථායපි තාව න සමෙති.

පටිච්චසමුප්පාදවිභවිගඅට්ඨකථායඤ්ච සබ්බාරහෙදෙන අවිජ්ජාය දුට්ඨභාවොච චුත්තො. යදිච ඉදංද්වයං සබ්බාරචුත්තං සියා. ඵලං සති ඉධ මොභොපි සබ්බාරචුත්තො සියා. සොච අවිජ්ජායොති තිට්ඨභාවොච අවිජ්ජාය තත්ථ වත්තබ්බො. නච චුත්තොති. ඵලං තාව අට්ඨකථාය නසමෙති.

[33] යස්මාච ඉධ තික්ඛභාවොනාම චිනා සබ්බාරෙන කෙවලං පකති පච්චය ගණ වසෙනෙව පවත්තනසමත්ථතා චුච්චති. ඉදුඤ්ච චිත්තං තථෙව පවත්තති. තස්මා ඉදං සභාවතික්ඛං න භොතිති න සක්කා වත්තුන්ති.

ලද්ධොකාසෙන මොගෙන සුට්ඨු මුශ්භන්තිති මොභමුභාන්ති චත්තබ්බෙ නිරුත්තනගෙන මොමුභාන්ති චුත්තං.

29. ඉච්චෙවන්තිආදි මහානිගමනං. තත්ථ ඉච්චෙවන්ති ඉති ඵලං. නිපාතසමුදායො හෙස. පච්ඡිමොචා ඵලං සද්දො පුරිමස්ස ඉතිසද්දස්ස අත්ථවචනො. ඉච්චෙවන්තිවා විසුං ඵකො නිපාතො. සබ්බථාපි ඉමිනා සොමනස්සසහගතත්තිආදිනා චුත්තප්පකාරො නාති අත්ථො

ද්විසබ්බො. ඉද්දසද්ව ද්වාදසාති එතථ විසෙසනං වෙදිතබ්බං. සබ්බථාපීති ධම්මසංඛ්‍යායාං චුත්තෙන පකාරොනාපි ද්වාදසෙව. විභක්ඛිතෙ විභත්තෙන පකාරොනාපි ද්වාදසෙව. ධාතුකථාදිසු චුත්තෙන පකාරොනාපි ද්වාදසෙව. තෙසු තෙසු සුත්තත්තෙසු චුත්තෙන පකාරොනාපි ද්වාදසෙව. කාලදෙස සත්තානාදි හෙදුහිත්තෙන පකාරොනාපි ද්වාදසෙව. කථං ද්වාදසෙවාති. ඉච්චෙචං ද්වාදසෙවාති යොජෙතබ්බං.

[34] විභාවනියං පන

හෙට්ඨා චුත්තො සම්පයොගාදි ආකාරොව විභාවිතො. සොපන ඉච්චෙචත්ති ඉමිනාව සිද්ධොති.

අකුසලවිත්තානීති කුසලපට්ඨිරුද්ධසභාවත්තා එවං ලද්ධනා මානි විත්තානි. එතථච එකත්තෙන සද්ධාදයොඵච කුසලානාම. මොහාදයොඵච අකුසලා නාම. චිත්තංපන ඵස්සාදයො විශ අකද්දසමානමෙව හොති, න හි ආරම්මණ විජානනංවා එකත්තෙන මුස්සනාදිවිශ සාවජ්ජංවා හොති. සද්දුහනාදිවිශ අනවජ්ජංවාති. තංපන අකුසලෙහි යුත්තං අකුසලත්ති චුච්චති. කුසලෙහි යුත්තං කුසලත්ති. සද්ධාදිනංපන මොහාදිනසද්ව පට්ඨිරුද්ධභාවො යථාක්කමං පභායකපභාතබ්බභාවෙන වෙදිතබ්බො. අකුසලධම්මාහි දුබ්බලා හොත්ති. සුචරණ්ණපට්ඨිරුද්ධභාවිශ ඵෙගගුහුතා අභාවනාරහා පුනජ්ජනං ආසෙවීයමානාපි චක්ඛෙත්තිශෙව වික්කිරත්තිශෙව. නිශාමං ඔක්කමත්තාපි එකස්මිංගෙව ඵච අපායභාගිතාය ඔක්කමත්ති. නපන කුසලමුලාති සබ්බසො පච්චිත්තදිත්තා සත්තෙ වට්ටසොතනියතෙ කාතුං සක්කොත්ති. කුසලධම්මාපන බලවත්තා හොත්ති. ජාතිසුචරණ්ණාවිශ සාරභුතා භාවනාරහා පුනජ්ජනං ආසෙවීයමානා ථිරතරපත්තා ලොකියෙසු යාව ඉද්ධිවිධානා ලොකුත්තරෙසුච යාව අරහත්තමග්ගා චුද්ධිවිරුද්ධිධම්මා හොත්ති. නිශාමං ඔක්කමත්තා අපායසොතංවා වට්ටසො තංවා සබ්බසො සමුච්චිත්තදිත්තා අනුපාදියෙසනිබ්බානභාගිතාය ඔක්කමත්ති. තස්මා කුසල ධම්මාඵච පභායකානාම. ඉතරෙපන පභාතබ්බාඵච නාමාති වෙදිතබ්බා. අපිච කුසලධම්මානාම අත්තමසො ආලොපහික්ඛා දානමත්තාපි ලොකෙහෙසජ්ජවිධානාතිවිශඅකුසලජ්ජභානාය ඵච පණ්ඩිතෙහිපක්ඛද්දපියත්ති කරීයත්ති ච, තස්මා තෙඵච පභායකා. අකුසලධම්මාපන ලොකෙ නානාරොගජාතිශොවිශ සකලලොකස්ස පකතිසභාවභුතාඵච හොත්තීති තෙ පභාතබ්බාඵවාති. සමත්තතො අනවසෙසතො ආදියිංසු ගණ්හියිංසුති සමත්තාති. අපිච සමත්තානීති නිට්ඨිතාති පටිපුණ්ණානිවා. අට්ඨධාතිආදිසංඛ්‍යාගාථා. ලොහොමුලං ඵතෙසත්ති සමාසො. ද්වාදසා කුසලා සියුත්ති එතථ සියුත්ති නිපාතපදං ඉධ ද්විසබ්බං. අකුසල විත්තානි ද්වාදස භවත්තීති අත්ථො.

ඉති පරමත්පදීපනියානාම අභිධම්මත්පසංඛ්‍යායාස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය අකුසලවිත්තස්ස

පරමත්පදීපනා නිට්ඨිතා.

අනෙකුකචිත්තසංගහ.

31. එවං සබ්බනිභිතං අකුසලං සංඛ්‍යාගෙත්වා ඉදානි අහෙතුකං සංඛ්‍යාගත්තො තත්ථව සබ්බනිභිතං අකුසලවිපාකං තාව දස්සෙතුං උපෙක්ඛාසගගත්තිආදිමාහ.

[35] විභාවනියං පන

තං අකුසල විපාකත්තායෙව අකුසලානන්තරං පථමං දුස්සිතන්ති අධිප්පායෙන යං
චුත්තං “තෙසං අකුසලවිපාකා දිවසෙන තිවිධභාවෙපි අකුසලානන්තරං
අකුසලවිපාකෙයෙව විහපිතු”න්ති. තං න සුන්දරං.

එකදුභි සති කුසලවිපාකානිපි කුසලා නන්තරෙථව වත්තබ්බාති සියුන්ති.

31. වක්ඛුසොතාදිනං පදුත්ථො උපරි ආගමිස්සති. විජානාතීති **වික්ඛද්දාණං**. යථාහ-
විජානාති විජානාතීති බො භික්ඛවෙ තස්මාවික්ඛද්දාණන්ති චුච්චන්ති. වක්ඛුං නිස්සිතං
වික්ඛද්දාණං **වක්ඛුවික්ඛද්දාණං**. වක්ඛුනාලා පච්චයභුතෙන ජනිතං වික්ඛද්දාණං වක්ඛුවික්ඛද්දාණං.
කම්මෙතවා වක්ඛුස්ස උපනීතං වික්ඛද්දාණං වක්ඛුවික්ඛද්දාණං. වක්ඛුතොලා ජාතං වික්ඛද්දාණං
වක්ඛුවික්ඛද්දාණං. වක්ඛුස්සවා ඉන්ද්‍රියභාවෙන සාම් භුතස්ස වික්ඛද්දාණං වක්ඛුවික්ඛද්දාණං.
වක්ඛුස්මිංවා උප්පන්නංවික්ඛද්දාණං වක්ඛුවික්ඛද්දාණං. එසනගො සොතවික්ඛද්දාණාදිසුපි.
පාළියංපන මහා තණ්හාසබ්බයසුත්තෙ -

සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ කට්ඨකද්ව පට්ච්ච අග්ගි ජලති. කට්ඨග්ගිත්තවෙව සබ්බං
ගච්ඡති. සකලිකකද්ව පට්ච්ච අග්ගි ජලති. සකලි ග්ගිත්තවෙව සබ්බං ගච්ඡති.
තිණ්ණද්ව පට්ච්ච අග්ගි ජලති. තිණ්ණග්ගි ත්වෙව සබ්බං ගච්ඡති. ගොමයකද්ව පට්ච්ච
අග්ගි ජලති. ගොමයග්ගිත්තවෙව සබ්බං ගච්ඡති. ථුසකද්ව පට්ච්ච අග්ගි ජලති.
ථුසග්ගිත්තවෙව සබ්බං ගච්ඡති. සබ්බකාරකද්ව පට්ච්ච අග්ගි ජලති. සබ්බකාරග්ගිත්තවෙව
සබ්බං ගච්ඡති. එවමෙවබො භික්ඛවෙ වක්ඛුකද්ව පට්ච්ච රුපෙව උප්පජ්ජති
වික්ඛද්දාණං. වක්ඛුවික්ඛද්දාණන්තෙව සබ්බං ගච්ඡති. සොතකද්ව පට්ච්ච සද්දෙ ව
උප්පජ්ජති වික්ඛද්දාණං. සොතවික්ඛද්දාණන්තෙව සබ්බං ගච්ඡති. ඝාතකද්ව පට්ච්ච
ගන්ධෙව උප්පජ්ජති වික්ඛද්දාණං. ඝාතවික්ඛද්දාණන්තෙව සබ්බං ගච්ඡති. පිච්ඡකද්ව
පට්ච්ච රසෙව උප්පජ්ජති වික්ඛද්දාණං. පිච්ඡාවික්ඛද්දාණන්තෙව සබ්බං ගච්ඡති.
කායකද්ව පට්ච්ච ථොට්ඨබ්බෙව උප්පජ්ජති වික්ඛද්දාණං. කායවික්ඛද්දාණන්තෙව සබ්බං
ගච්ඡති. මනකද්ව පට්ච්ච ධම්මෙව උප්පජ්ජති වික්ඛද්දාණං. මනො වික්ඛද්දාණන්තෙව
සබ්බං ගච්ඡන්ති චුත්තං.

තථාති ඉමිනා උපෙක්ඛාසගතන්ති පදං ආකඩ්ඪති. දුක්ඛයතීති **දුක්ඛං**. සම්පයුත්තධම්මෙ
තං සමඛිග්ගුග්ගලංවා බාධති භිංසන්ති අත්ථො. දුට්ඨවා බන්ති කාශිකසුබන්ති දුක්ඛං.
දුක්ඛකරෙතවා බම්බබ්බන්ති දුක්ඛං. දුක්ඛරං ඔකාසදානං එතස්සාතිවා දුක්ඛං.
කාශිකදුක්ඛවෙදනායෙව නාමං. සුට්ඨු පට්ඨුකද්ව ඉච්ඡන්ති **සම්පට්චිප්පනං**. සුට්ඨුති
අමුක්ඛද්වමානං. පට්ඨුකන්ති අනක්ඛද්දාපෙක්ඛං. ඉච්ඡන්ති කාමෙති අභිනන්දති පට්ඨග්ගාහති.
තෙතෙභි භාසිතං අභිනන්දන්ති එත්ථ සම්පට්චිප්පිං සුති වණ්ණාශිංසු. සුට්ඨු තිරෙති තුලෙති
විලාරෙතීති **සන්තිරණං**. ටිකායං තිරෙති නිට්ඨාපෙතීති චුත්තං. විභාවනියං තිරෙති වීමංසතීති
චුත්තං.

32. එත්ථව වක්ඛුස්ස අසම්භින්නතා, ආලොක සන්තිස්සයප්පට්ඨාහො, රුපානං
ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති වත්තාරො පච්චයා වක්ඛුවික්ඛද්දාණස්ස උප්පත්තිකාරණාති.
සොතස්ස අසම්භින්නතා ආකාසසන්තිස්සයප්පට්ඨාහො, සද්දානං ආපාතාගමනං මනසිකාරොති

සොතවිඤ්ඤාණස්ස. ඝාතස්ස අසම්භින්නතා, වාසුසන්නිස්සයප්පට්ඨාහො, ගන්ධානං ආපාතාගමනං මනසිකාරොති ඝාතවිඤ්ඤාණස්ස. පිටිභාය අසම්භින්නතා ආපොසන්නිස්සයප්පට්ඨාහො. රසානං ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති පිටිභාවිඤ්ඤාණස්ස. කායස්ස අසම්භින්නතා, පථවිසන්නිස්සයප්පට්ඨාහො, තිණ්ණං ථොට්ඨබ්බානං අඤ්ඤාතරස්ස ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති කායවිඤ්ඤාණස්සාති. එතථ ආලොක ආකාසාදීනං සන්නිස්සයානං ගණ්ණං තෙහි විනා රූපාදීනං පසාදෙසු ආපාතාගමනස්සෙව අභාවතොති දුට්ඨබ්බං, න හි ආලොකෙ සති රූපාති සන්නිහිතාතිච්ච චක්ඛුමිහි ආපාතමාවිජ්ජති. එසත්තො සෙසෙසුපීති. යංපන අට්ඨකථායං -

චක්ඛුස්මිංපන අසම්භින්නෙපි බහිද්ධාරූපාරම්මණො ආපාතං අනා ගවිජ්ජතෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං නුප්පජ්ජති. තස්මිං පන ආපාතං ආගවිජ්ජතෙපි ආලොකසන්නිස්සයෙ අසති නුප්පජ්ජතිච්ච චුත්තං.

තං විනා ආලොකෙන විඤ්ඤාණුප්පත්තියා අභාවදස්සනපරං. නපන ආපාතාගමනංනාම ආලොකෙ අසතිපි සම්භවතිති දස්සනපරන්ති දුට්ඨබ්බං. ඉතරථා රත්තන්ධකාරොපි රූපාති චක්ඛුමිහි ආපාතං ආගවිජ්ජතිති ආපජ්ජතිති. අකුසලස්ස විපාකාති අකුසල විපාකාති.

33. එතථා කෙනට්ඨෙන **විපාකංනාමාති**. විපච්චනට්ඨෙන. කිඤ්ඤ විපච්චනන්ති. යථා ලොකෙ අම්බප්පලාදීනං තරුණාභාවං අතික්කම්ම පටිණතභාවප්පත්තිවිපච්චනන්ති චුච්චති. එවමෙවං ඉධපි විපච්චනං වෙදිතබ්බන්ති. අයඤ්ඤ අත්ථො චතුහි සමඛිගිතාහි දීපෙනබ්බො. චතස්සොහි සමඛිගිතානාම චෙතනාසමඛිගිතා, කම්මසමඛිගිතා, උපට්ඨානසමඛිගිතා, විපාකසමඛිගිතාති. තත්ථ පුබ්බෙ තං තං කම්මායුග්ගකාලෙයා කුසලාකුසලචෙතනාය බණ්ණත්තයසමඛිගිතා. අයං චෙතනාසමඛිගිතානාම. සාපන චෙතනා නිරුප්පෙතනා සබ්බසො අභාවං පත්ථා නතිරුප්පෙති. ආයතිංපන විපාකපාතුභාවාය අත්තනො සබ්බාකාරපටිපුරං ක්‍රියාවිසෙසං තස්මිං චිත්තසත්තානෙ නිදුගිත්ථාච නිරුප්පෙති. සොච ක්‍රියාවිසෙසො යාච ඔකාසං නලභති. තාච කප්පසංතසහස්සංපි තංසත්තානං අනුගතොයෙව භොති. යං සත්තාය ධම්මපදෙ

න හි පාපං කතං කම්මං, සප්පුබ්බිරංච මුච්චති;
දුගන්තං බාලමන්තෙති, හස්මා ජන්තොච පාවකොති චුත්තං.

සොපන විසුං එකො පරමත්පදම්මොතිපි සබ්බන්තං නගවිජ්ජති, අනුසයධාතුයොවියාති. අයං කම්මසමඛිගිතානාම. සොපන යදා අත්තනො අනුරූපෙ පච්චයෙ ලභති. තදා විපච්චනත්ථාය ඔකාසං කරොති. කථං කරොතිති. සො ආසන්නමරණස්ස සත්තස්ස අත්තානංවා පච්චුප්පට්ඨාපෙති. අත්තනො නිමිත්තංවා පච්චුප්පට්ඨාපෙති. ගතිනිමිත්තංවා පච්චුප්පට්ඨාපෙති. සොච සත්තො තං අමුඤ්ඤවමානො යදි ගණ්ණාති. තදා ඔකාසං ලභති. අයං උපට්ඨානසමඛිගිතානාම. තං අමුඤ්ඤවත්ථා චුත්තස්සපන චුතිඅනන්තරමෙව සො කම්මසබ්බාතො ක්‍රියා විසෙසො විසුං එකො සසම්පයුත්තො පරමත්පදම්මරාසි හුත්ථා එකං හවං පුරයමානො විපච්චති, එකං හවං පුරයමානොතිච්ච යාච තායුකං හවඛිගිතිච්චං පසු ද්වාරෙසු තං තං ද්වාරිකවිපාකකිච්චාති පටිසොසානෙ චුතිකිච්චකඤ්ඤ සාධයමානොති අත්ථො. තත්ථ පුට්ඨා තිස්සො සමඛිගිතා තරුණා චත්ථානාම භොන්ති. පච්චිමා විපාකසමඛිගිතා පටිණතාචත්ථානාමාති වෙදිතබ්බා. ඉති විපච්චනන්ති විපාකාති මුදුතරුණාචත්ථං අතික්කම්මත්ථා

පරිණකාවත්ථසඬ්ඛාතං විපක්කභාවං ආපජ්ජන්ති ඵළමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. ඵළඤ්ච කත්වා පාළියං කුසලාකුසලකම්මසමුට්ඨානානංපි කට්ඨතාරුපානං විපාකපදෙ අග්ගභණ්ණං භොතිති. තානිහි කම්මසත්තානතො විසුං සිද්ධත්තා විසුං කම්මතො ජාතානියෙව නාම භොන්ති, නවිපක්කානි නාමානි. අඤ්ඤංහි අරුපධම්මානං සත්තානං. අඤ්ඤං රුපධම්මානන්ති. අයමෙත්ථ විපාකපදෙ පරමත්ථදීපනා.

යෙපන අරුපභාවෙන සාරම්මණභාවෙනව කම්මෙත සදිස තාමත්තං ගහෙත්වා අරුපධම්මානමෙව විපාකත්තං සාධෙත්ති. තෙසං විපාකසද්දො අරුපධම්මෙසු රුද්‍රිහිවසෙන පවත්තොති ආපජ්ජන්ති. යඤ්ච තත්ථ සාමුඛිජනිබ්බත්තෙසු නාළපත්තපුජ්චලෙසු ඛිපසදිසානං ඵලානමෙව සාමුච්චසාමුපක්කනාමං සිද්ධං විශාති උපමං දස්සෙත්ති, සාපි නසමෙති. න හි ඵලානිපි තරුණකාලෙ පාකනාමං ලභන්ති. නව නාළපත්තපුජ්චානිපි පරිණතකාලෙ පාකනාමං නලභන්තිති. තානි පිහි තදා නාළං පක්කං, පත්තං පක්කං, පුජ්චං පක්කන්ති න නවුච්චන්තිති. සුඛයතිති සුඛං, සම්පයුත්තධම්මෙ තංසමඛිතිපුග්ගලංවා ලද්ධසාතං කරොතිති අත්ථො.

34. සුට්ඨුවා ඛන්ති කාශිකදුක්ඛං. සුඛෙනව ඛම්තඛිබ්බං. සුකරං ඔකාසදානං ඵත්ඨසාතිවා සුඛං. කුසලස්ස විපාකානි සම්පයුත්ත භෙතුචිරහතො අභෙතුකානිවාති කුසලවිපාකා භෙතුක විත්තානි.

[36] විභාවනිසං පන

පුබ්බකම්මසහජාතෙන නිබ්බත්තකභෙතුනාපි ඉධ විපාකස්ස සභෙතුකතාපසඬ්ඛිගොකතො. සො න සුත්ථුරො.

න හි අභිධම්මෙ කත්ථවි පුබ්බකම්මසහජාතෙන නිබ්බත්තකභෙතුනා විපාකස්ස සභෙතුකාභෙතුකතා සම්භවොනාම අත්ථි. අසතිව සම්භවෙ ඛ්‍යතිචාරස්සපි අභාවතො සො පසඬ්ඛිගො නිරත්ථකොවාති. තත්ථ ඛ්‍යතිචාරස්සාති පසඬ්ඛිගස්ස ඉච්චෙවත්ථො. ඵත්ථව අකුසලවිපාකානං සයං අඛ්‍යාතතධම්මත්තා ලොභාදිහි අකුසලභෙතුහිව සයං අකුසලවිපාකත්තා අලොභාදිහි අනවජ්ජභෙතුහිව සභෙතුකතා සම්භවො නත්ථි. අසති ච තං සම්භවෙ තෙසං අභෙතුකභාවො අඛ්‍යතිචාරොයෙව භොතිති තත්ථ අභෙතුකග්ගභණ්ණං න කතං. කුසලවිපාකානං පන සයං කුසලවිපාකත්තායෙව අලොභාදිහි කුසලා ඛ්‍යාතතගොගිහි අනවජ්ජභෙතුහි සභෙතුකතා සම්භවො අත්ථියෙව. සතිව තස්මිං සම්භවෙ තෙසං අභෙතුකභාවො ඛ්‍යතිචාරස්සිතො භොතිති තත්ථව අභෙතුකග්ගභණ්ණං කතන්ති දුට්ඨඛිබ්බං.

35. චක්ඛාදිකෙ පඤ්චද්දවාරෙ උප්පන්නං ආවජ්ජනං පඤ්චද්දවාරාවජ්ජනං, තඤ්ඤි පඤ්චද්දවාරෙ ඤට්ඨිතං ආරම්මණං ගහෙත්වා ආවජ්ජනං උප්පජ්ජන්ති. භවඬ්ඛිගසඬ්ඛිබ්බාතෙ මනොද්දවාරෙ උප්පන්නං ආවජ්ජනං මනොද්දවාරාවජ්ජනං. තඤ්ඤි තස්මිං ආපාතං ආගච්ජන්තං ආරම්මණං ගහෙත්වා ආවජ්ජන්තං පවත්තන්ති. ඵත්ථව මනොද්දවාරන්ති සකලං භවඬ්ඛිගච්චන්තං දුට්ඨඛිබ්බං.

[37] යංපන ටීකායං

තාච ‘‘මනොද්වාරන්ති එත්ථ ආචජ්ජනස්ස අනන්තර පච්චයභුතං භවඤ්චිත්තං මනොති චුච්චති. තද්දෙව ද්වාරං ආචජ්ජනපචනාදි ථිච්චත පචත්තියා මුඛත්තා’’ති චුත්තං.

යඤ්ච විභාවනියං

‘‘ආචජ්ජනස්ස අනන්තර පච්චයභුතං භවඤ්චිත්තං මනොද්වාරං, ථිථිච්චතානං පචත්තිමුඛභාවතො’’ති චුත්තං. තං සබ්බංපි න යුජ්ජතියෙව.

යදිති යස්ස භවඤ්ඤස්ස අනන්තරං ථිථිච්චතානි පචත්තන්ති. තද්දෙව එකන්තෙන තෙසං පචත්තිමුඛත්තා මනොද්වාරංනාම භොන්ති. න තතො පුරිමානිති අයමත්ථො සීයා. එවඤ්චස්සති යෙසු චක්ඛාදියු රූපා දිනං ඝට්ටිතත්තා ආචජ්ජනාදිති ථිථිච්චතානි පචත්තන්ති. තානෙව එකන්තෙන තෙසං පචත්තිමුඛත්තා ද්වාරානිනාම භොන්ති. න තතො අඤ්ඤානිති අයමත්ථො ආපජ්ජති. නව තානි චක්ඛාදිති නාම අත්ථි. යානි චක්ඛාදිති ද්වාරරූපානිනාම න භොන්තිති. සබ්බමෙතං උපරි ද්වාර සඤ්ඤා ආවිහවිස්සතිති. හස්සනං හසිතං. මුඛස්ස පහටිකාකාරජපචත්ති. තං උප්පාදෙති ජනෙතිති **හසිතුජ්ජාදො**. තංවා උප්පාදෙත්ති ධීණාසවා එතෙනානි හසිතුජ්ජාදො. තංවා උප්පජ්ජති එතෙනානි හසිතුජ්ජාදො. සොඵච චිත්තන්ති සමාසො. ධීණාසවානං අනොප්පාදිකෙසු ආරම්මණෙසු යෙන චිත්තෙන සිතං පාතුකරොන්ති, තස්සෙතං නාමං. න හි ධීණාසවා ලොකිය මහා ජනාවිය රජ්ජනියාදි භාවෙන ඔප්පාදිකෙසු හසතිය චත්ථුසු හසන්තිති. ටිකාසු පන චිත්තං අපෙක්ඛිත්තා හසිතුජ්ජාදන්ති නිද්දිට්ඨං සීයාති. චුත්තතයෙන අභෙතුකානිච තානි විපච්චන විපාකුජ්ජාදන කිච්චරහිතත්තා තං තං ක්‍රියාමත්තභුතානි චිත්තානිචානි අභෙතුකක්‍රියචිත්තානි. එත්ථච ථිථිමුත්තචිත්තානි කිච්චදුර්වලත්තා පඤ්චවික්ඤ්ඤානානි චත්ථුදුර්වලත්තා සම්පට්චිජ්ජනාදිනිච කිච්චට්ඨානදුර්වලත්තා අත්තතො උස්සාගෙන විනා කෙවලං විපච්චනමත්තෙන පචත්තන්තිති තානි සබ්බානි විපාකානිඵච භොන්ති. යානිපන බලවකිච්චත්තා අත්තතො උස්සාගෙන පචත්තන්ති. ආයතිංච විපාකුජ්ජාදනත්ථං උස්සාගසතිතානි භොන්ති. තානි කුසලාකුසලානිනාම භොන්ති. යානි පන චිත්තානි විපච්චනමත්තං අතික්කම්ම අත්තතො උස්සාගෙනෙව පචත්තන්ති. තෙසු ආචජ්ජනද්වයං විපාකසන්තානතො ලද්ධපච්චයත්තා ථොකං දුර්වලභාවතො ඉතරානිච නිරානුස්සයස්සන්තානෙ පචත්තත්තා සබ්බසො විපාකුජ්ජාදනත්ථං උස්සාගරහිතානිඵච භොන්තිති තානි සබ්බානි ක්‍රියානිනාම ජාතානිති දුට්ඨබ්බං.

36. ඉදානි ආදිතො පටිකාය වෙදනාවිචාරණා චුච්චති. තථාහි චක්ඛුචික්ඤ්ඤානාදිනං තාච චත්ථුනිච ආරම්මණානිච උපාදාරූපානෙව භොන්ති, උපාදාරූපානඤ්ච විචුපිණ්ඩකානංචිය අඤ්ඤාමඤ්ඤාසඤ්ඤාසට්ඨං දුර්වලමෙවානි තානි ඉට්ඨෙ අනිට්ඨෙව ආරම්මණෙ උපෙක්ඛා සහගතානෙව භොන්තිති. කායචික්ඤ්ඤාස්සපන ආරම්මණානි මහාභුතානි භොන්තිති යථා අධිකරණිමත්ථකෙ ථිථිතං පිචුපිණ්ඩකං අයොකුටෙන පහරන්තානං අයොකුටස්ස පිචුපිණ්ඩකං අතික්කම්ම අධිකරණිසට්ඨං බලවතරං භොති. තථා තෙසං ආරම්මභුතානං කායචත්ථුං අතික්කම්ම කායනිස්සය භූතෙසු සඤ්ඤාසට්ඨං බලවතරං. තස්මා කායචික්ඤ්ඤාණං ඉට්ඨෙ සුඛසහගතං අනිට්ඨෙ දුඛසහගතං භොතිති. සම්පට්චිජ්ජනචිත්තංපන සබ්බදුර්වලානං පඤ්චවික්ඤ්ඤානානං අනන්තරං උප්පජ්ජතිති නිවිචං දුර්වලං හුත්වා සබ්බත්ථ උපෙක්ඛාසහගතමෙවානි. **විභාවනියං** පන අසමානනිස්සයෙ හි තෙහි ලද්ධපච්චයතාවසෙන අයමත්ථො විභාවිතො, සන්තිරණංපන සයංපි බලවත්ථුං නිස්සාය පචත්තති. තාදිසෙනෙව

බලවත්ථුනිස්සයෙන පුරිමචිත්තෙන ලද්ධපච්චයං භානීති ථොකං බලවං භානි. තස්මා තං කුසලවිපාකං ඉට්ඨෙ උපෙක්ඛාසගතං අභිඉට්ඨෙ සොමනස්සගතං භානි. අකුසලවිපාකංපන අනිට්ඨෙ අභිඅනිට්ඨෙ උපෙක්ඛාසගතමෙව භානි. කස්මා ඉතිවෙ. යදිති තං අනිඅනිට්ඨාරම්මණුවසෙන වෙදනා හෙදගුත්තං සීයා. දුක්ඛෙනවා දොමනස්සෙනවා යුත්තං සීයා. තත්ථ දුක්ඛෙන තාව න යුජ්ජති, කස්මා, එකන්තකායිකත්තා දුක්ඛස්සාති. දොමනස්සෙනපි න යුජ්ජති. කස්මා, පටිසෙත පටිගඤ්ඤත්තාඵල දොමනස්සභාවං පත්තා දොමනස්සවෙදනා පටිසෙත චිතා නප්පවත්තති. එකන්තකුසලභූතෙන පටිසෙත නිව්චයොගිතො දොමනස්සස්ස අඛ්‍යාතතෙසු අසම්භවතොති. ආවජ්ජනද්වයංපන සන්තීරණතොපි ථොකං බලවං භානි. විපාකානඤ්ඤි පවත්තිතුංපි අත්තනො උස්සාහබලංනාම නත්ථී. බලවත්තෙහිපන කම්මාදිපච්චයෙහි ජාතානි බලවත්තානිනාම භානති. දුබ්බලෙහි ජාතානි දුබ්බමානි නාමාති. එවං සන්තෙපි තං ආවජ්ජනද්වයං කම්මානුභාවතොව මුච්චිත්තවා විපාකසන්තානතොව පච්චයං ගහෙත්වා උට්ඨිතත්තා දුබ්බලමෙව භානීති සදාපි උපෙක්ඛාසගතමෙවාති.

[38] විභාවනිසං පන

පඤ්චද්දවාරාවජ්ජනං පුබ්බෙ කෙනචි අග්ගහිතෙ ආරම්මණෙ එකවා රමෙව පවත්තත්තා මනොද්දවාරාවජ්ජනඤ්ඤ වස්සිසවිත්තසන්තානපරාවත්තනවසෙන බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛත්තා ආරම්මණරසං අබිමත්තනො අනුභවිතුං නසක්කොතිති සබ්බත්ථපි මජ්ඣිමනිකායෙ වෙදනායුත්තමෙවාති වුත්තං. තත්ථ බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛත්තාති ඉදං න යුජ්ජති.

න හි චිත්තානං බලවදුබ්බලතාවිසෙසොඅත්තනොපවිපා පවත්තස්ස චිත්තස්ස වසෙන සක්කා වත්තුං. අත්තනොපන පච්චයෙහිඵල සො සක්කා වත්තුන්ති. ඉතරථා සන්තීරණස්සපි බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛත්තා සීයා. තංපි හි වස්සිසවිත්තසන්තානං අත්තනාපරං වත්තෙති යෙවාති.

37. ඉමානි චිත්තානි අත්තනො පකති පච්චයගණසමායොගෙ සති නුප්පජ්ජන්තිති නත්ථී. තස්මා අසඬ්ඛාරිකානෙවාති වදන්ති. මුලටීකායං පන විපාකුද්ධාරෙ -

අහෙතුකවිපාකානං අපරිබ්‍යත්තකිච්චත්තා සසඬ්ඛාරික කම්ම විරුද්ධො අසඬ්ඛාරිකභාවොපි නත්ථී. අසඬ්ඛාරිකකම්මවිරුද්ධො සසඬ්ඛාරිකභාවොපි නත්ථී. තස්මා තෙසං උභයකම්මෙතපි උප්පත්ති ථෙරොන අනුඤ්ඤාතාති වුත්තං.

එතෙන තිණ්ණං ක්‍රියවිත්තානංපි තදුභයභාවාභාවො වුත්තො භානි. තානිපිති අපරිබ්‍යත්තකිච්චත්තානියෙවාති. අථවා. රුපදස්ස න සද්දස්සවනාදිති සත්තා කදාචි අත්තනො ඉවිපාය කරොන්ති. කදාචි පරෙහි උස්සාහිතා කරොන්තිති පච්චක්ඛතොව සිද්ධමෙතං. තත්ථ යදා අත්තනො ඉවිපාය කරොන්ති. තදා පඤ්චද්දවාරාවජ්ජනාදිති සබ්බානි වීථිචිත්තානි අසඬ්ඛාරිකානිනාම භානති. යදා පරෙහි උස්සාහිතා කරොන්ති. තදා සසඬ්ඛාරිකානිනාම භානති. ද්වාර විමුත්තෙසුපන ද්විසු උපෙක්ඛාසන්තීරණෙසු අට්ඨමභාවිපාකෙසුචිය වත්තබ්බො. ඉති සබ්බානි අහෙතුකචිත්තානි තෙන පරිශායෙන සඬ්ඛාරහෙදෙන පච්චෙකං හිත්තානිඵල භානති. එවං සන්තෙපි අපරි බ්‍යත්තකිච්චත්තායෙව තෙසං සඬ්ඛාරහෙදො පාළියං නවුත්තොති වෙදිතබ්බො.

38. යස්මාපන හෙතුයොනාම මහත්තධම්මා භොන්ති. තස්මා තෙ දුබ්බලෙඛම්මනිබ්බත්තෙසු දුබ්බලෙච්ඡුකිච්චට්ඨානෙසු ඉමෙසු චිත්තෙසු නුප්පජ්ජන්ති. තත්ථ සබ්බං පාපකම්මං චික්ඛෙපයුත්තං සයංපි චක්ඛෙවෙති දුබ්බලං භොති. තස්මා තං කප්පට්ඨිතිකංපි සමානං කාලත්තරෙ හෙතුයුත්තං විපාකං ජනෙතුං නසක්කොති. තිහෙතුකකම්මංපි සමානං දුබ්බලෙසු චක්ඛාදිච්ඡුකිච්චට්ඨානෙසු භෙතුයුත්තං විපාකං ජනෙතුං නසක්කොති. ආචජ්ජනසනකිච්චා නිච දුබ්බලෙඛිච්චානිච්ච භොන්ති. තස්මා ඉමානි සබ්බානි සම්පයුත්තහෙතුරුහිතානි ජානානිති දුට්ඨබ්බං.

39. සබ්බථාපීති පදස්ස අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තනසෙනෙව චෙදිත්තබ්බො.

[39] විභාවනියං පන

සබ්බථාපීති අකුසලවිපාක කුසලවිපාක ක්‍රියාහෙදො නාති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

සොභි හෙදො ඉච්චෙචන්ති ඉමිනාම ගහිතොති. සඬග්ගගාථායං අකුසලවිපාකානි චත්ථුකිච්චහෙදෙන සත්ත, පුක්ඛද්දපාකානි චත්ථුකිච්චචෙදනාහෙදෙන අට්ඨකා, ක්‍රියාචිත්තානි කිච්චද්දාරහෙදෙන තිණ්ඨි අහෙතුකචිත්තානි අට්ඨාරස භොන්තිති යොජනා. එත්ථව පුක්ඛද්දපාකෙසු චෙදනාහෙදොපි චත්තබ්බො. ඉතරථා සන්තීරණස්ස අහෙදො සීයා. තථා ක්‍රියාසු ද්දාරහෙදොපි චත්තබ්බො. අක්ඛද්දථා ආචජ්ජනස්ස අහෙදො සීයාති. ටිකාසුපන සො න චුත්තොති.

අහෙතුකචිත්තස්ස පරමත්ථදීපනා.

සොහ ණවිත්තසංගහො.

40. ඉදානි හෙට්ඨා චුත්තානං චිත්තානං අසොහණනාමං උපරි චුච්චමානානක්ඛෙව සොහණනාමං ටපෙත්තො ගාථමාහ. උපරි චුච්චමානානක්ඛි සොහණත්තෙ චුත්තෙ හෙට්ඨා චුත්තානං අසොහණනා අචුත්තාපි සිද්ධා භොතිති. තත්ථ **පාපාහෙතුකමුත්තානී**ති පාපෙහි අහෙතුකෙහිව මුත්තානි එකුනසට්ඨිච්චන්තානි. අථවා. එකනචුතිච්චන්තානිපි සොහණානීති චුච්චරෙ චුච්චන්තිති යොජනා. තත්ථ පාපෙහිති අකුසලෙහි. අකුසලානිහි අත්තසමඛිතිතො සත්තෙ අනිච්ඡන්තෙයෙව අපායං පාපෙත්ති. තස්මා පාපානීති චුච්චන්ති. එතෙන පුක්ඛද්දානංපි සුගතිපාපනට්ඨෙන පාපතා පසඬිගො නිචත්තිතො භොති. න හි ඉච්ඡන්තානං පාපනෙ පාපනඛ්‍යාපාරො පාකටො භොතිති. මාමකට්ඨෙනවා තානිසෙව පාපානීති චුච්චන්තිති. සොහණෙහි සද්ධාදිගුණධම්මෙහි යුත්තිසා තතොයෙව ච සයංපි සොහග්ගපත්තිසා සොහණානීති.

41. ඉදානි තානි සොහණානි භීන පණීතා නුක්කමෙන දස්සෙත්තො **සොමනස්සසග්ගතන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ ජානානිති කදාණං, යාථාවතො පටිච්ඡක්ඛිති අත්ථො. කදාණෙන සම්පයුත්තං විප්පයුත්තන්ති සමාසො. තත්ථ සඬිබාරො අස්සාති අසඬිබාරො. සංවිජ්ජති සඬිබාරො අස්සාති සසඬිබාරො. සප්පුරිසුපනිස්ස යාදිකො කුසලුප්පත්තිසා පකතිපච්චයගණො. සොභි යදා දුට්ඨෙත සඬිබාරෙන චිනා කෙවලං අත්තතො බලෙන කුසලචිත්තං සමුට්ඨාපෙති. තදා අසඬිබාරොනාම. සොයෙව යදා අත්තතො බලෙන කුසලචිත්තං සමුට්ඨාපෙතුං න සක්කොති. සඬිබාරසභායං ලභිත්ථාව තං සමුට්ඨාපෙති. තදා සසඬිබාරොනාම. අසඬිබාරෙන උප්පන්නං **අසඬිබාරිකං**. සසඬිබාරෙන උප්පන්නං **සසඬිබාරික**න්ති සබ්බං හෙට්ඨා

වුත්තමෙව. එත්ථව සොමනස්සාදිනං උප්පත්තිකාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අපිව සද්ධාසම්පත්ති දස්සනසම්පත්ති දෙය්‍යධම්ම පටිග්ගාහක සම්පත්තිති එවමාදි සොමනස්සකාරණං, තබ්බිපරිතං උපෙක්ඛාකාරණං. යානිව පීතිසම්ඛොප්පක්ඛිගස්ස උපෙක්ඛාසම්ඛොප්පක්ඛිගස්සව කාරණානිඅට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉමස්මිං ධාතෙ වත්තබ්බානිති. පඤ්ඤා සංවත්තනික කම්මුපනිස්සයතා, අඛණ්ඩප්පලොකුප්පත්තිතා ඉන්ද්‍රියපරිපාකතා, කිලෙසදුරතාව ඤාණුප්පත්තිතා කාරණං. තිහෙතුකපටිසන්ධිකතා, අමොහප්පක්ඛිගස්සයතා, පඤ්ඤවත්තප්‍රග්ගලසෙවනා. සුතච්ඡතාපසුතානිපිවත්තං යුජ්ජති. යානිවධම්මවිවයසම්ඛොප්පක්ඛිගස්ස කාරණානි අට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉධ වත්තබ්බානි. තබ්බිපරිතං ඤාණවිප්පයුත්තකාරණං. සඛිබාරකාරණංපි පුබ්බෙ වුත්තමෙව. යානිව විරියසම්ඛොප්පක්ඛිගස්ස පස්සද්ධිසම්ඛොප්පක්ඛිගස්සව කාරණානි අට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉධ වත්තබ්බානිති. ඉමෙසංපි උප්පත්ති විධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතබ්බන්ති.

42. අට්ඨපීති එත්ථ පිසද්දො සම්පිණ්ඩතත්ථො. තෙන ඉමෙසං ඉධ වුත්තප්පකාරතො අඤ්ඤෙහි පකාරෙහි අනෙකවිධතං සම්පිණ්ඩෙති. තත්‍රායං නයො. ඉමානි අට්ඨවිත්තානි දස්සති පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථුහි ගුණිතානි අසීති හොන්ති. පුන තානි ජහි ආරම්මයොහි ගුණිතානි වත්තාරිසතානිවෙව අසීති ව හොන්ති. පුන තානි තිහි කම්මෙහි ගුණිතානි සහස්සං වත්තාරි සතානි වත්තාලිසංච හොන්ති. පුන තානි තිහි භිතමජ්ඣධම්මපණීතෙහි ගුණිතානි වත්තාරි සහස්සානි තිණි සතානි විසතිව හොන්ති. තානි ඉමානි සුද්ධිකානිති කත්වා ද්වීසු ධාතෙසු ඵලෙතබ්බානි. තතො එකං ධාතං ගහෙත්වා ද්විධා කරොත්තස්ස ඤාණසම්පයුත්තානි ද්වෙසහස්සානි සතං සට්ඨිව හොන්ති. තථා ඤාණවිප්පයුත්තානිති. පුන තත්ථ ඤාණසම්පයුත්තානි චතුහි අධිපතිහි ගුණිතානි අට්ඨසහස්සානි ජසතානි වත්තාලිසංච හොන්ති. ඤාණවිප්පයුත්තානිපන විමංසාවජ්ජිතෙහි තිහි අධිපතිහි ගුණිතානි ජසහස්සානි වත්තාරිසතානි අසීතිව හොන්ති. පුන තදුහයානි සම්පිණ්ඩිතානි දස්සහස්සං පඤ්චසහස්සානි සතං විසතිව හොන්ති. පුන තානි පුබ්බෙ විසුං ඵලිතෙහි සුද්ධිකෙහි සම්පිණ්ඩිතානි දස්සහස්සං නවසහස්සානි වත්තාරි සතානි වත්තාලිසඤ්ච හොන්ති. යංපන ටීකායං ඉධ වුත්තනගෙන සුද්ධිකානිව ඤාණවිප්පයුත්තානි ව විසුං අකත්වා සබ්බානි පුඤ්ඤක්‍රියාදිහි සමං ගුණිතානි සත්තරස්ස සහස්සානි ද්වෙ සතානි අසීතිව හොන්තිති වුත්තං.

[40] යඤ්ච විභාවනිශං

සුද්ධිකානි විසුං අකත්වා ඤාණවිප්පයුත්තානිඵව විසුං කත්වා තථා ගුණිතානි විස සතාධික පත්තරස්ස සහස්සානි හොන්තිති වුත්තං. තං සබ්බං න යුත්තං.

එවඤ්ඤි සති ඉමානි කාමාවචරකුසලානි නිව්චං සාධිපතිකානි හුත්වා නිශ්පාධිපතිකානිනාම භවෙය්‍යං. නව ඉමානි උපරි මහග්ගත කුසලානි විස ලොකුත්තරානි විස ව නිශ්පාධිපතිකානි හොන්ති. ටීකානගෙනපන ඤාණවිප්පයුත්තානිපි විමංසාසහගතානිති ආපජ්ජති. යථාචා කොසල්ලසම්භුතට්ඨෙත කුසලානිඑත්ථ ඤාණවිප්පයුත්තානිපි කොසල්ලෙන නානාවජ්ජනවිටීයං පවත්තෙන උපනිස්සයඤ්ඤායොන සම්භුතත්තා කුසලානි එව නාම හොන්ති. එවම්ධපි තානි තෙනෙව විමංසාධිපතිභුතෙන සම්භුතත්තා විමංසාධිපතෙය්‍යානිපි නාම හොන්තිති න නසක්කා වත්තුන්ති ඉමිනා අධිප්පායෙන තානි විසුං අකතානි සියුන්ති. එවංසත්තෙපි කාමකුසලානිනාම අධිපතිවුත්තානි එව බහුත්තරානි හොන්ති. තස්මා නසක්කා සබ්බානි කාමකුසලානි විමංසාධිපතිවුත්තානි හවිතුන්ති.

43. කාමාවචරානිච තානි කුසලානි චිත්තානිචානි විශ්ගහො. තත්ථ කෙනට්ඨෙන කුසලානිති. ආරොග්‍යට්ඨෙන, සුන්දරට්ඨෙන, පෙකට්ඨෙන, අනවජ්ජට්ඨෙන, සුඛවිපාකට්ඨෙනචානි. රාගාදයොහි ධම්මා චිත්තසන්තානස්ස රුජ්ජනට්ඨෙන රොගානාම. අභිතට්ඨෙන අසුන්දරා නාම. අනිත්‍රණ්‍යට්ඨෙන අපෙකානාම. ගාරස්භට්ඨෙන වජ්ජානාම. අනිට්ඨ විපාකට්ඨෙන දුක්ඛවිපාකානාම භොන්ති. ඉමානිපන තෙහි චුට්ඨිතත්තා කුසලානිනාම අරොගානි නාමානි අත්ථො. තජ්ජට්ඨකඛන්තාව සුන්දරානි පෙකානි අනවජ්ජානි සුඛවිපාකානි ච නාම භොන්තිති. කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සලයන්ති චාලෙන්ති කම්පෙන්ති විද්ධංසෙන්තිති **කුසලානි**. කුච්ඡිතෙනවා ආකාරෙන සත්තසන්තානෙ සෙන්ති අනුසෙන්තිති කුසා. රාගාදයො. තෙ මුත්තති ජිත්ථන්තිති කුසලානි. කුසංචා චුච්චති කුද්‍රණං කුච්ඡිතානං සානට්ඨෙන තනුකරණ්‍යට්ඨෙන අත්තකරණ්‍යට්ඨෙනවා. කුසෙන මාතඛිඛානිති කුසලානි. කුසාචය හත්ථජ්ජදෙසං සංකිලෙසපක්ඛං මුත්තන්තිතිවා කුසලානි. අපිච, කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සරන්ති හිංසන්තිති කුසලානි. රකාරස්ස ලකාරො. කොසලෙසම්භූතට්ඨෙනවා කුසලානිති.

44. මහාවිපාකෙසු පදත්ථතො චත්තඛිඛං නත්ථී. වෙදනාහෙදො ආරම්මණවසෙන චත්තඛිඛො. තානිහි අභිඉට්ඨෙ ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ ච ආරම්මණෙ යථාක්කමං සොමනස්සෙන උපෙක්ඛාය ච යුත්තානිති. සම්පයොගහෙදො කම්මවසෙන ජවනවසෙනච චත්තඛිඛො. තානිහි බලවකම්මෙන ජනිතානි කුද්‍රණසම්පයුත්තානි භොන්ති. දුඛබලකම්මෙන ජනිතානි කුද්‍රණවිජ්ජයුත්තානි. කුද්‍රවිපන තදාරම්මණවසෙන පවත්තිකාලෙ යෙභුයෙක්ක තිහෙතුකජවනානුබන්ධානි කුද්‍රණසම්පයුත්තානි භොන්ති. ඉතරජවනානුබන්ධානි කුද්‍රණවිජ්ජයුත්තානිති. සඛිඛාරහෙදොපි කෙහිච ආවරියෙහි කම්මවසෙනෙව කථිතො. අසඛිඛාරිකකම්මජනිතානි අසඛිඛාරිකානි. සසඛිඛාරිකකම්මජනිතානි සසඛිඛාරිකානිති. සඛිගහකාරෙනපන සන්තිහිතපච්චයවසෙන චුත්තො. තානිහි පටිසන්ධියං පුරිමහවෙ මරණාසන්නකාලෙ කුද්‍රතකාදිහි තෙන තෙන පයොගෙන උපට්ඨාපිතානි කම්මාදිනි ආරම්මණානි ගහෙන්වා පවත්තානි සසඛිඛාරිකානිනාම භොන්ති. තාදිසෙන පයොගෙන චිනා සයමෙව කම්මබලෙන උපට්ඨිතානි ගහෙන්වා පවත්තානි අසඛිඛාරිකානිනාම භොන්ති. තදාරම්මණ කාලෙපන අසඛිඛාරිකජවනානුබන්ධානි අසඛිඛාරිකානිනාම. සසඛිඛාරික ජවනානුබන්ධානි සසඛිඛාරිකානි නාමානි. එත්ථපි සම්පිණ්ඩනත්ථො විසද්දො. තෙන ආරම්මණපක්ක හිතත්තිකවසෙනෙව කාලදෙස සන්තානාදිවසෙනෙව තෙසං අනෙකහෙදත්තං සම්පිණ්ඩෙති. යස්මා පනෙතානි දානාදිවසෙන කායකම්මාදිවසෙන ජන්දාදිනි ධුරං කත්වා ච න පවත්තන්ති. තස්මා තානි පුක්ඛද්දුක්ඛයාවත්ථුනං කම්මාධිපතිතක්ඛව වසෙන වඩ්ඪිතං නලහන්තිති.

[41] විභාවනියං පන

ඉමානි වික්ඛද්දත්තිසමුට්ඨාපනාභාවතො කම්මද්දාර වසෙන න පවත්තන්ති. අවිපාකසභාවතොව කම්මවසෙන නපවත්තන්තිති චුත්තං. තං විචාරෙත්ඛිඛං.

හෙට්ඨාහි කුසලෙසු කම්මත්තිකවසෙනෙව වඩ්ඪිතං චුත්තං. නපන විසුං කම්මද්දාරවසෙන. කම්මත්තිකක්ඛවනාම නිවිධ කම්මද්දාර වසෙනෙව සිද්ධන්ති. නනු අට්ඨකථායං යොහි කාමාවචරකුසලෙසු කම්මද්දාර කම්මපථ පුක්ඛද්දුක්ඛයාවත්ථුහෙදො චුත්තො. සො ඉධ නත්ථී. කස්මා. අවික්ඛද්දත්තිජනකතො අවිපාක ධම්මතො තථා අජ්ජවත්තියාචානි චුත්තන්ති. සච්චං. තත්ථ පන අවික්ඛද්දත්තිජනකතො කම්මද්දාර හෙදො ඉධ නත්ථීති එතෙන කායකම්මං වච්ඡිකම්මං මනොකම්මන්ති එවං හෙදස්ස අභාවං වද්දති. අවිපාකධම්මතො කම්මපථහෙදො ඉධ නත්ථීති

එතෙත දසවිධස්ස කම්මපට්ඨෙදස්ස අභාවං වදන්ති. ඉධපන කුසලෙසුපි කම්මපට්ඨෙදං අග්ගභෙත්වා තිවිධකම්මද්වාර භෙදගින්නං කම්මත්තිකමෙව ගහිතං. තඤ්ච විඤ්ඤත්ති සමුට්ඨාපනා භාවතො තිවිධකම්මද්වාරවසෙන නපවත්තන්ති ඉමිනාව සිද්ධං. යදිව හෙට්ඨා කුසලෙසුපි දසවිධකම්මපට්ඨෙදවසෙන විසුං වඩ්ඪිතං වුත්තං සීයා. එවංසති ඉධපි අවිපාකසභාවතො කම්මපට්ඨවසෙන නපවත්තන්ති ඉදං වත්තබ්බමෙවාවති.

45. මහාක්‍රියවිත්තෙසුපි මහාවිපාකෙසුපිය ආරම්භණ වසෙනෙව වෙදෙනාහෙදො උපරි සයමෙව වක්ඛති. ඤාණසම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අසඬ්ඛාරික, සසඬ්ඛාරිකහෙදොපන යථාරහං කුසලෙසු වුත්තනසෙන වෙදිතබ්බො.

[42] විභාවනියං පන

තථා අවිචාරෙත්වා ක්‍රියවිත්තානංපි කුසලෙ වුත්තනසෙන යථාරහං සොමනස්ස සහගතාදිතා වෙදිතබ්බාවති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

ඉව්වෙවං සබ්බථාපීති පදානං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **සහෙතුක කාමාවචර කුසල විපාක ක්‍රිය විත්තානීති** එත්ථ සහෙතු කග්ගහණං කුසල සද්ද සම්බන්ධෙ භූතකථන විසෙසනං. තෙනෙවහි තං කුසලවිත්තානං වුළුතිගමෙන ගහිතං. විපාක ක්‍රිය සද්දසම්බන්ධෙපන ඛ්‍යවච්ඡෙදකවිසෙසනං දට්ඨබ්බං.

[43] විභාවනියං පන

සක්ඛරකථලිකංපි මච්ඡගුම්ඛංපි තිට්ඨන්තංපි වරන්තංපි පස්සන්ති සුත්තපදෙ විශ ඉධ යථාලාභ යොජනාති වුත්තං. තං න සමෙති. තත්ථහි සක්ඛරකථලිකංනාම නවරතීති යුත්තං. ඉධපන කුසලං සහෙතුකං නහොතිති නයුත්තමෙත්තති.

46. සඬ්ඛගහගාථායං **වෙදනා ඤාණ සඬ්ඛාර හෙදෙනාති** වෙදනාහෙදෙන, ඤාණහෙදෙන, සඬ්ඛාරහෙදෙනව. තත්ථ වෙදනා හෙදෙනාති වෙදනාහෙදසිද්ධෙන විත්තහෙදෙන, ඤාණහෙදෙනාති ඤාණයොගා යොගසිද්ධෙනවිත්තහෙදෙන. සඬ්ඛාරහෙදෙනාති සඬ්ඛාරෙන විනා සහව පවත්තපච්චයගණ්හෙදසිද්ධෙන විත්තහෙදෙනාති අත්ථො. ඉදුඤ්ඤි සමාසපදානං සාමත්ථියං, යදිදං සුවිඤ්ඤාතානං නානාථපකාරානං පදත්ථානං අථපකෙන ඛ්‍යඤ්ජනෙන දිප්පසමත්ථතාති.

[44] එතෙත විභාවනියං

සයං අභින්නානං ඤාණසඬ්ඛාරානං හෙදවචනෙ විත්තස්ස හෙදකර භාවෙ ව වොදනාය අනොකාසනා සාධිතා හොතිති.

තත්‍රායං යොජනා. සහෙතු කාමාවචර පුඤ්ඤපාකක්‍රියා වෙදනාඤාණසඬ්ඛාරහෙදෙන යථාක්කමං පච ද්වාදසව චතුර්විසති ව මතාති. එත්ථව –

වෙදනාඤාණසඬ්ඛාර, හෙදෙනෙතාති අට්ඨකා;
පුඤ්ඤපාකක්‍රියාහෙදා, චතුර්විසතිවිධා මකා තිපි.

වත්තබ්බා. එවකදීහි සති අත්ථගතිව විසදා ගොති. උපරි වක්ඛ, මානාහිව සඬිගහගාථාහි සද්ධිං සමෙතිති.

47. කාමෙතිආදි සබ්බෙසං කාමචිත්තානං සඬිගහගාථා. තත්ථ කාමෙ කාමභූමියං පාකානි සහෙතුකාහෙතුකවසෙන සබ්බානි විපාකචිත්තානි තෙවීස. පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි කුසලාකුසලචිත්තානිව වීසති. ක්‍රියාව සහෙතුකාහෙතුකවසෙන සබ්බානි ක්‍රියචිත්තානි පන එකාදස ගොන්නි. ඉව්වෙවං සබ්බථාපි චතුප්පඤ්ඤාස ගොන්නිති යොජනා. සබ්බථානි වෙත්ථ විසද්දො ලුත්ත නිද්දිට්ඨො. ධම්මසඬිගහිං වුත්තෙන සබ්බප්පකාරොනපි චතුප්පඤ්ඤාසඵල. විහඬිගෙ විහත්තෙන සබ්බප්පකාරොනපි චතුප්පඤ්ඤාස ඵලාතිආදිනා තස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙවොති.

[45] එතෙන විභාවනියං

ඉධ වුත්තානං කුසලාදිනං අත්තොගධහෙදවසෙන තස්ස අත්ථවිභාවනා පටිසිද්ධා ගොති.

[46] යඤ්චෙ විභාවනියං

කාමෙ හවෙති වුත්තං. තංපි විචාරෙත්තබ්බං.

හවසද්දො හි කුසලාකුසලකම්මෙසු කම්මනිබ්බත්තෙසුච විපාක කට්ඨතාරුපෙසු වත්තමානො අභිධම්මෙ දිට්ඨො. න තදසද්දෙසු නාමරූපධම්මෙසුථි. භූමිපරියායොව ඉධ කාමසද්දො. භූමිතිව සහොකාසො ඉන්ද්‍රියා නින්ද්‍රියබද්ධධම්මසමුගො වුච්චතිති කාමෙ කාමභූමියන්ති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො. හවොතිවා භූමිඵල වුච්චති සුත්තත්තපරියායෙන හවන්ති එත්ථ සත්තා සඬ්ඛාරාලාති කත්වා. එසහයො පරත්ථපීති.

ඉති පරමත්ථදිපනියානාම අභිධම්මත්ථසඬිගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය කාමචිත්තස්ස

පරමත්ථදිපනා නිට්ඨිතා.

රූපවිත්තසඬිගහ.

48. එවං කාමචිත්තසඬිගහං දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුප්පත්තං රූපචිත්තසඬිගහං දස්සෙත්තො විතක්කවිචාරපීතිසුබ්බකග්ගනාසහිතන්තිආදිමාහ. විතක්කොව විචාරොව පීතිව සුබ්බකද්ව එකග්ගනාලාති ද්වත්තදො. තාහි සහිතන්ති සමාසො. විතක්කවිචාරපීතිසුබ්බ කග්ගනා සඬ්ඛාතෙනසමුදිට්ඨෙනපථමජ්ඣිකානෙහ සම්පයුත්තංකුසලචිත්තං පථමජ්ඣිකාකුසලචිත්තං. තත්ථ කෙනට්ඨෙනපථමං, කෙනට්ඨෙනව සධානන්ති. ආදිතො පටිපජ්ජිත්තබ්බත්තා පථමං. කසිණාදිකස්ස ආරම්මණස්ස අනිච්චාදිලක්ඛණස්සව උපනිජ්ඣායෙනා පච්චන්තිකධම්මානසද්ව සධාපනතො දස්සන්තො සධානං. ඉමෙසු ද්වීසු අත්ථෙසු එකග්ගනාඵල සාති සයයුත්තානි දට්ඨබ්බා. සාහි එකත්තාරම්මණසඬ්ඛාතො එකො අග්ගොකොට්ඨකොට්ඨාසොවා අස්සාති අත්ථෙන එකග්ගසඬ්ඛාතස්ස චිත්තස්ස තථාපවත්තෙන ආධිපත්තිවගුණයොගෙන එකග්ගනාති ව වුච්චති.

සායෙව චිත්තං නානාරම්මණෙසු චික්ඛිතිං අදුත්වා එකස්මිං යෙවාරම්මණෙ පටිපක්ඛධම්මානං දුරිභාවෙන සම්මාල ආධියති ඵපෙති. ඉන්ද්‍රියානඤ්ච සමභාවං කත්වා තත්ථෙව ලිනුද්ධවිචාභාලාපාදනෙන සමඤ්ච ආධියති ඵපෙතිති අත්ථෙව සමාධීනිව චුචිවති. සායෙව පාළියං අවික්ඛෙපො අවිසාභාරො සන්ඛිති අවට්ඨිතිති නිද්දට්ඨාති. චිත්තකාදයොපි පන තස්සා සාතිසං උපකාරකත්තා කඛනත්තෙව චුත්තා. තථා හි චිත්තකො තාච චිත්තං ථිනම්ඤ්චයෙන ඔසක්ඛිතං අදුත්වා දුළභං ආරම්මණාහිමුඛමෙව කරොති. ආරම්මණාහිනිරොපන ලක්ඛණාහි චිත්තකො. ථින මිද්ධනිවරණස්සව උපුප්පට්ඨකමානි. විචාරොව නං විචිකිචිපාලසෙන සංසප්පිතං අදුත්වා දුළභං ආරම්මණානුබන්ධමෙව කරොති. ආරම්මණානුප්පන්නලක්ඛණො හි විචාරො පඤ්ඤාපකතිකො. විචිකිචිපානිවරණස්සව උපුප්පට්ඨකමානි. පීතිව චිත්තං ඛ්‍යාපාදවයෙන උක්ඛන්ධිතං අදුත්වා ආරම්මණෙ පටිකුට්ඨමෙව කරොති. ආරම්මණසංපි යායනලක්ඛණා හි පීති. ඛ්‍යාපාදනිවරණස්සව උපුප්පට්ඨකමානි. තථා සුඛඤ්ච නං උද්ධවිව කුක්ඛවිවයෙන අවුපසම්මිතං අදුත්වා ආරම්මණෙ ලද්ධසාතං උපබුහිතං කරොති. සාකලක්ඛණඤ්චි සුඛං, උද්ධවිවකුක්ඛවිවනිවරණස්සව උපුප්පට්ඨකමානි.

උපෙක්ඛාව සන්තසභාවත්තා සුඛෙච සම්භවති. එවං කරොත්තාච තෙ ධම්මා තස්මිං ආරම්මණෙ තස්ස චිත්තස්ස සුට්ඨු එකග්ගභාවත්ථායෙව භොන්ති. එකග්ගභාවොතිව එකග්ගතායෙව. සාච එකග්ගතා තෙහි ධම්මෙහි තථා අනුග්ගහිතා සුට්ඨු බලෙති හුත්වා සං කාමච්ඡන්දවයෙන නානාරම්මණෙසු චිත්තවිධාවනං නිවාරෙත්වා කසිණනිමිත්තාදිකෙ තස්මිං ආරම්මණෙ නිවිචලං ධත්වා තංආරම්මණං උපගන්ත්වා නිජ්ඣයති ඔලොකෙති. තස්මා තෙ සබ්බෙපි ධම්මා උපනිජ්ඣයනට්ඨෙතපි කඛනන්ති චුත්තාති. තෙසුච තථා පචත්තමානෙසු තප්පවිචිකා නිවරණධම්මා ඔකාසං අලභිත්වා මනස්මිංපි පටිසුට්ඨිතං නසක්කොන්ති. කඛපිත්තානාම භොන්ති. තස්මා තෙ පවිචනිකප්ඣකපනට්ඨෙතපි කඛනන්ති චුත්තාති. එවං සන්තෙපි යස්මා කඛන මග්ග සම්බොධිසංඛිතානෙසු තිසු සානෙසු ධම්මසාමග්ගී පධානං භොති. අභිගානං සමග්ගභාවෙච අප්පනාපත්තිවයෙන උපනිජ්ඣය නාදි කිච්චසංසිද්ධිතො. යස්මාච එතෙ ධම්මා චුත්තනසෙන විසුංවිසුං අත්තනො කිච්චං කරොත්තාපි චිත්තස්ස ආරම්මණෙ නිවිචලප්පත්ති සංඛිතානං එකමෙව උපනිජ්ඣයනිච්චං සාධෙත්ති. තස්මා රථභිගානං සමුදායෙච රථවොහාරොවිස තෙසං සමුදායෙච කඛන වොහාරො සිද්ධොති චෙදිතබ්බො. අපරෙපන පඤ්චන්තංපි තෙසං ආරම්මණාහිනිරොපනාදිති යථාසකං කිච්චානියෙව විසුං විසුං උපනිජ්ඣයනිච්චානිනාම භොන්තිති පටිසානෙ කඛනපච්චයං පත්වා සබ්බෙපෙතෙ විසුං විසුං කඛනපච්චයං සාධෙත්තියෙව. තස්මා තෙ විසුං විසුංපි කඛනානියෙව භොන්තිති සක්කා වත්තුං. යථා පඤ්චඛිතිකං සීලං දුස්සිතිකං සීලන්ති එත්ථ පඤ්චසමුදිතාදිති තෙසං සීලානං පඤ්චඛිතිකා දිනාමලාභස්සෙව කාරණාහි භොන්ති. න සීලභාවස්ස. න හි පාණාතිපාතා වෙරමණාදිකං එකංපි සමානං සීලංනාම න භොතිති. එවමෙව ඉධපි පඤ්චසමුදිතාදිති පඤ්චඛිතිකාදි භාවස්සෙව පථමජ්ඣකාදි භාවස්සෙව කාරණාහි. නපන කඛනභාවස්සාති නසක්කා විඤ්ඤාතුං. ඉතරථා කඛනපච්චයෙ කඛනභිගානි පවිචනියානියෙව සිග්ගන්තිව වදන්ති. එත්තාචතා සතිපි ඉමස්ස චිත්තස්ස එස්සාදිති සහිතභාවෙ තෙසං තථාචධිකිච්චවිසෙසාභාලා ඉධ අග්ගභණ්ණන්ති සිද්ධං නභොතිති. විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතා සංඛිතානෙව දුරියජ්ඣකෙන සම්පසුත්තං කුසලචිත්තං දුරියජ්ඣක කුසලචිත්තං, එවං සෙසෙසුපි.

49. එත්ථ සීයා. කෙනපන ඉමෙසං කඛනානං අභිග්ගෙදො කතොති. පුග්ගලජ්ඣකයෙන කතොති. යොහි චිත්තකසභායො හුත්වා පඤ්චඛිතිකං පථමජ්ඣකං උප්පාදෙත්වා තත්ථ

වසිභාවං කත්වා පුනවිතක්කෙ නිබ්බිතදුති. තස්ස විතක්කං සමතික්කමිත්වා අවිතක්කං චතුරභිගිකං කඛනං අධිගන්තුං අප්පකාසයො සංඝාඨාති. තදා සො තමෙව පථමප්පකානං පාදකභාවත්ථාය දුළභං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය තෙන අප්පකාසයෙන සහෙව පුනභාවනං අනුයුක්ඪපන්නො අවිතක්කං චතුරභිගිකං කඛනං අධිගවිජති. තත්ථ සා භාවනාසයං විතක්කයුත්තාපි තෙන අප්පකාසයෙන පරිභාවිතත්තා විතක්කවිරාග භාවනානාම හොති. තස්සා භාවනාය. බලෙන තං කඛනං උප්පජ්ජ මානං අවිතක්කං චතුරභිගිකං උප්පජ්ජති. සෙසප්පකානාධිගමෙසුපි එසෙවනගොති. එවං පුග්ගලප්පකාසයෙන තෙසං කඛනානං අභිගහෙදො කතොති වෙදිතබ්බො. එත්ථව උත්තරුත්තරප්පකානා ධිගමනෙ පාදකභාවත්ථාය පුරිමපුරිමප්පකානස්ස සමාපජ්ජනං අවස්සං ඉවිජිතබ්බං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පගුණප්පකානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදුට්ඨානං හොතිති අට්ඨකථායං චුත්තං. අප්පකාසයබලෙනපන උත්තරප්පකානං උප්පජ්ජමානං පාදකප්පකානස්සදිසං නහොති. පාදකප්පකානතොති පුග්ගලප්පකාසයොව බලවතරො. තෙනාහ භගවා ඉප්පකානි භික්ඛවෙ සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විසුද්ධත්තාති. අයක්ඪව අත්ථො උපරි ලොකුත්තරවිත්තං පත්වා ආවි භවිස්සතිති.

50. එත්ථ සියා. කස්මා ඉධ සඞ්ඛාරහෙදො නචුත්තොති. පාළියමෙව අචුත්තත්තා. කස්මාච සො පාළියං අචුත්තොති. පටිපදා හෙදවචනෙතෙව සිද්ධත්තාති. තථාහි සබ්බෙසංපි ලොකිය ලොකුත්තරප්පකානානං සුඛප්පටිපදුභාවෙ සිද්ධං අසඞ්ඛාරිකභාවො සිද්ධොයෙව හොති. දුක්ඛප්පටිපදුභාවෙව සිද්ධං තෙසං සඞ්ඛාරිකභාවො සිද්ධොයෙව හොතිති. කථං වික්ඪ්ඨායතිති වෙ. අට්ඨකථාදස්සනතො. චුත්තකද්දුගෙනං අට්ඨසාමිතියං -

යො ආදිතො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්නො දුක්ඛෙන සඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්නො වික්ඛම්භෙති. තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති. යො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්නො සුඛෙන අකිලමන්නො වික්ඛම්භෙති. තස්ස සුඛාපටිපදා හොතිති.

තථා සම්මොභවිතොදුති විසුද්ධිමග්ගෙසුපිති. එත්ථව පුබ්බවාකෙෂ දුක්ඛෙන සඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙනාති දිට්ඨත්තා පථවාකෙෂපි සුඛෙ න අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙනාති දිට්ඨමෙව හොති. තත්ථ සඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙනාති සඞ්ඛාරප්පයොගසහිතෙන කාමාදිනවදස්සනාදිනා පච්චයගග්ගෙනාති අත්ථො. එතෙන සබ්බෙසං දුක්ඛප්පටිපදුප්පකානානං සඞ්ඛාරිකභාවො චුත්තො හොති. අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙනාති සඞ්ඛාරප්පයොගරහිතෙන තෙනෙව පච්චයගග්ගෙන. එතෙන සබ්බෙසං සුඛප්පටිපදුප්පකානානං අසඞ්ඛාරිකභාවො චුත්තො හොතිති. බ්වපාහික්ඪ්ඨප්පකානානංපිති දුක්ඛප්පටිපදුභාවෙ සති සඞ්ඛාරිකතාව වික්ඪ්ඨායති. දුක්ඛික්ඪ්ඨප්පකානානංපි සුඛප්පටිපදුභාවෙ සති අසඞ්ඛාරිකතාව වික්ඪ්ඨායතිති. යදිඑවං පටිපදාභිතානං මග්ග සිද්ධඋපපත්තිසිද්ධප්පකානානං කථං සඞ්ඛාරහෙදො සිද්ධොති. තෙසංපි වළක්ඪ්ඨප්පකාලෙ සමාපත්තිප්පට්ඨත්ථකානං පච්චයානං සන්තිහිතා සන්තිහිතවසෙන දුක්ඛසුඛප්පටිපදුභාවසම්භවො හොතිසෙවාති. තත්ථ මග්ගසිද්ධප්පකානානාම සුද්ධවිපස්සනායාතිකානං මග්ගප්පටිලාභෙන සහෙව සිද්ධප්පකානං. තං දුට්ඨං හෙට්ඨිමමග්ගසිද්ධං, අරහත්තමග්ගසිද්ධන්ති. තත්ථ මහාසමයසුත්තෙ ආගතානං පක්ඪ්වසනානං භික්ඛුනං කඛනං හෙට්ඨිම මග්ගසිද්ධං. ආනන්දත්ථෙරස්ස කඛනං අරහත්තමග්ගසිද්ධං. යංපි අනාගාමීනං අභ්‍යන්තරානක්ඪ්ඨෙදව සත්ථෙව හතිත්වා සහසා මරන්නානං උප්පන්නං. තංපි මග්ගසිද්ධගතිකං. යොපන අට්ඨසමාපත්තියො භාවෙත්වා අක්ඪ්ඨකුත්තරස්මිං රුපි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති. තස්ස තා සමාපත්ති යො තත්ථ පාකතිකාචව හොත්ති. ඉදං උපපත්තිසිද්ධන්ති.

එකස්මිං හවෙපි හි ලද්ධස්කධානානි චළඤ්ජනකාලෙ සන්නිහිතපච්චයවසෙන නානාපටිපදායුත්තානි භොන්තිති. කඛනුප්පත්තිප්පටිපදා රහිතත්තාලා අසඬ්ඛාරිකප්කධානෙසු තෙසං සඬ්ඛගො යුත්තො සිගාති. අපිච, තෙත්තිපාළියං සඬ්ඛෙසං ලොකිය ලොකුත්තරසමාධීනං සඬ්ඛාරහෙදො සරූපතොච නිද්දිට්ඨො. යථාහ-දූචෙ සමාධයො සසඬ්ඛාරො සමාධි අසඬ්ඛාරො සමාධීති. අට්ඨකථායකද්ව සුඛප්පටිපදා පුඬ්ඛකානං ද්විත්තං දුක්ඛාභිකද්ධුච්චාභිකද්ධුසමාධීනං අසඬ්ඛාරභාලො දුක්ඛප්පටිපදා පුඬ්ඛකානං ද්විත්තං සසඬ්ඛාරභාලොච චුත්තොති. එත්තාලතා සඬ්ඛෙසං මහග්ගතලොකුත්තරප්කධානවිත්තානං අසඬ්ඛාරික සසඬ්ඛාරිකවසෙන විසුං විසුං දුට්ඨභාලො සිද්ධො භොති. යස්මාපන අයං සඬ්ඛාරලොභාරො අකුසලානංපි සාධාරණො. පටිපදාලොභාරොපන විසෙසෙන පටිපත්තිධම්මෙස්සෙව පාකටො. මහග්ගත ලොකුත්තරධම්මාච එකත්තං පටිපත්තිධම්මාචච. තස්මා තෙසං භෙදං සඬ්ඛාරවසෙන අවත්වා පටිපදාචසෙනෙව ධම්මසඬ්ඛගානි පාළියංපි චුත්තොති ද්විසඬ්ඛො. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

51. [47] යංපන විභාවනියං

“සඬ්ඛස්සපි කඛනස්ස පරිකම්මසඬ්ඛානපුඬ්ඛාභිසඬ්ඛාරොන විනා කෙචලං අධිකාරවසෙන අනුප්පජ්ජනතො අසඬ්ඛාරිකන්තිපි. අධිකාරොනච විනා කෙචලං පරිකම්මාභිසඬ්ඛාරවසෙනෙව අනුප්පජ්ජනතො සසඬ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා චත්තු”න්ති චුත්තං. තත්ථ පරිකම්මසඬ්ඛාන.ල. අසඬ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා චත්තුන්ති ඉදං තාච නයුජ්ජති.

න හි පරිකම්මසඬ්ඛාන පුඬ්ඛාභිසඬ්ඛාරො ඉමස්මිං සඬ්ඛාරහෙදෙ සඬ්ඛාරො එවනාම භොති. කස්මා, කඛනුප්පත්තිගා පකතිපච්චය භුතත්තා, තථාහි ලොකෙ සාසනෙව සඬ්ඛංපි කුසලාකුසල කම්මං අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඬ්ඛාන පුඬ්ඛාභිසඬ්ඛාරොන විනා උප්පන්නංනාම නත්ථි. අත්තමසො ආලොපභික්කවාදානමත්තංථිති. යකද්ව විත්තං යෙන අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඬ්ඛානපුඬ්ඛා භිසඬ්ඛාරොන විනා න උප්පජ්ජති. සො තස්ස විත්තස්ස පකතිපච්චයගණෙච්චඅත්තො ගධො භොති. කඛනානිච ලොකිය ලොකුත්තර භුතානි සඬ්ඛානි අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඬ්ඛාන පුඬ්ඛභාගභාලනා භිසඬ්ඛාරොන විනා උප්පන්නානිනාම නත්ථිති සො තෙසං පකතිපච්චයගණෙසුච්ච අත්තොගධො භොතිති. ඉතරථා සඬ්ඛංපි කුසලාකුසල කම්මං අසඬ්ඛාරිකං නාමනත්ථිති ආපජ්ජතිති.

[48] යකද්ව තත්ථ

අධිකාරොනච විනා කෙචලං.ල. සසඬ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා චත්තුන්ති චුත්තං. තංපි න යුජ්ජතිසෙව.

න හි ලොකියප්කධානිනාම අධිකාරොන විනා නුප්පජ්ජන්තිති අත්ථි. කෙචලංපන පුඬ්ඛෙ සමථකම්මෙසු කතාධිකාරස්ස සුඛප්පටිපදප්කධානං උප්පජ්ජති. අකතාධිකාරස්සපන දුක්ඛප්පටිපදප්කධානන්ති එවමෙව අට්ඨකථාසු ආගතං. චුත්තඤ්ඡි තත්ථ යොච සමථෙ අකතාධිකාරො. තස්ස දුක්ඛා පටිපදා භොති. කතාධිකාරස්සසුඛාති. අපිච, පුරිමභවෙ සිද්ධං අධිකාරං ගහෙත්වා ඉධ සඬ්ඛාරහෙද්විචාරණාපි නයුත්තාචච. කුසලක්ඛියප්කධානෙසු හි සන්නි හිතපච්චයවසෙනෙව තඬ්ඛිචාරණා යුත්තාති.

[49] එත්තාවතා

අථොතිආදිකො පච්ඡිම විකප්පොපි පටික්ඛිත්තො එව ගොතීති.

52. එත්ථ කඛනං අනුයුක්ඛප්පත්තස්ස නිමිත්තාදිකො පුබ්බං පටිපදාය ඛෙත්තං, පච්ඡා අභික්ඛද්දාය ඛෙත්තං. තත්ථ පුබ්බෙ විරුද්ධපච්චයානං සන්නිභිතෙන කිලමත්තස්ස සතො පටිපජ්ජත්තස්ස භාවනා පටිපදා දුක්ඛානාම ගොති. අභිලමත්තස්ස සුඛා. පච්ඡාල දුක්ඛං අප්පනං පත්තස්ස භාවනාභික්ඛද්දා දුක්ඛාභික්ඛද්දානාම ගොති. බිජ්ජං පත්තස්ස බිජ්ජාභික්ඛද්දානාම. තත්ථ පුබ්බෙ දුක්ඛා පටිපදා පච්ඡා දුක්ඛංවා බිජ්ජංවා උප්පත්තං කඛනං දුක්ඛප්පටිපදොනාම කරොති. සුඛාපන සුඛප්පටිපදොනාම කරොති. දුතියජ්ඣකාදිසුපන පුට්ඨජ්ඣකානෙ නිකන්ති වික්ඛම්භනස්ස දුක්ඛසුඛතාවසෙන පටිපදාගෙදො චෙදිතබ්බො. යොපන එතරම් ගහටිකොවා පබ්බසිතොවා පුබ්බසො අකතාධිකාරොපි අත්තරාශිකම්මමුත්තො කල්‍යාණපටිපත්තිං සීතො පින්නපලිබොධො පභිතත්තො කඛනං භාවෙති. තස්ස කඛනභාවනා නසම්පජ්ජති තත්ථිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බන්ති. [කුසලජ්ඣකං]

53. විපාකජ්ඣකානෙ කාමකුසලං අප්පනං අපත්තං මුද්දානං දුබ්බලං ගොති. පටිත්තෙසු නානාකිච්චට්ඨානෙසු භීතෙසු අත්තභාවෙසු විපච්චති. තස්මා තං අත්තනා අසද්දිසංපි විපාකං ජනෙති. මහග්ගතකුසලංපන අප්පනාපත්තං තික්ඛං බලවං ගොති. උප්පාදෙ භුමමත්තභාවෙ භවඛිගට්ඨානෙසු විපච්චති. තස්මා තං සදාපි අත්තනා සද්දිසමෙව විපාකං ජනෙති. තෙනෙව විතක්ඛවිචාරපීති සුඛෙකග්ගතා සභිතන්තිආදිනා විපාකං සබ්බසො කුසල සද්දිසමෙව දස්සෙති.

[50] අනත්තරභවෙයෙව ඵලදානත්තා තං අත්තනා සද්දිසමෙව විපාකං ජනෙතිච්ච වදන්ති, තං න සුත්ථරං.

එවක්ඛති සති කාමකුසලංපි සත්තමප්පනං අත්තනා සද්දිසවිපාක මෙව ජනෙය්‍යාති. යස්මා ච කුසලමෙව නිරනුසයසත්තානෙ පවත්තං ක්‍රියජ්ඣකං නාම ගොති. තස්මා ක්‍රියවිත්තංපි කුසල සද්දිසමෙව දස්සෙති.

54. පක්ඛවධාතිආදිසම්මග්ගොවා. තත්ථ කඛනගෙදොති පථමජ්ඣකාදිති පක්ඛවති කඛනෙහි සම්පයොගගෙදො. රූපාචරමානසං කඛනගෙදො පක්ඛවධා ගොති. පථමජ්ඣකාදිකං, දුතියජ්ඣකාදිකං, තතියජ්ඣකාදිකං, චතුත්ථජ්ඣකාදිකං, පක්ඛවමජ්ඣකාදිකන්ති එවං පක්ඛවධං ගොතීති අත්ථො. තමෙව පුක්ඛද්දාකක්ඛිතාගෙදො පක්ඛවද්දසධා භවෙති යොජනා.

[51] විභාවනිං පන

කඛනගෙදොති කඛනඛිගෙහි සම්පයොගගෙදොති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

අක්ඛද්දො හි කඛනගෙදො. අක්ඛද්දො කඛනඛිගෙදො. තත්ථ පථමං කඛනං දුතියං කඛනන්තිආදිකඛනගෙදො. පථමජ්ඣකානෙ පක්ඛව අභිගාති. දුතියජ්ඣකානෙ චත්තාරීතිආදි කඛනඛිගෙදො. තෙසු ඉධ කඛනගෙදොව අධිප්පෙතො. න කඛනඛිගෙදො. විත්තක්ඛති කඛනගෙදො තෙව පක්ඛවධං ගොති. නකඛනඛිගෙදො. කඛනමෙව පන කඛනඛිගෙදො පක්ඛවධන්ති.

[52] ශක්ඛ භත්ථ

“පක්ඛවාති පක්ඛච්ඡිග්ගං චතුර්ච්ඡිග්ගං තිව්ච්ඡිග්ගං දුච්ඡිග්ගං පුන දුච්ඡිග්ගත්ති පක්ඛවට්ඨං හොති”ති වුත්තං. තංපි න සුත්තදුරං.

කඬානමෙව හි පක්ඛච්ඡිග්ගාදි හොති. න චිත්තත්ති.

රූපාචර වත්තස්ස පරමත්ථධීපනා.

අරූපචිත්තසංගහ.

55. ඉදානි යථානුප්පත්තං අරූපචිත්තං නිද්දිසන්නො ආකාශානක්ඛ්ඛා යතනකුසලචිත්තන්තීආදි මාහ. භත්ථ භූසො කාසති දිඛ්ඛතීති **ආකාසො**. සො හි සයං සරූපතො අනුප්ලබ්භමානොපි චන්දසුරියොභාසාදිනං වසෙන අතිවිජ්ජොතමානොවය ඛායතීති. නකස්සති ජෙදන හෙදන වසෙන න විලෙඛියතීති අකාසො. අකාසොඵළ ආකාසො තිපි වදන්ති. සො පන අප්පාකාසො පටිච්චින්නාකාසො කසිණුග්ගාචමාකාසො රූපකලාපපටිච්චෙදාකාසොති චතුර්ඛ්ඛධො හොති. භත්ථ ඉධ කසිණුග්ගාචමාකාසො අධිප්පෙතො. සො හි අනන්තෙන අප්පාකාසෙන සහ එකිභූතොවය හොති. යොගිනාච අනන්තභාවෙන ඵරියති. තස්මා අනන්තො ආකාසොති ආකාශානන්තො. නාස්ස උප්පාදන්තොවා වයන්තොවා පක්ඛ්ඛදායතීති අනන්තොතිපි වුත්තං. සොයෙව ආකාශානක්ඛ්ඛං. සකත්ථෙ යකාරොන සහ සිද්ධත්තා. යථා පන දෙවානං අධිට්ඨානවත්ථු දෙවායතන්ති වුච්චති. තථා ඉධපි තස්මිං අප්පනාපත්තස්ස සසම්පයුත්තස්ස කඬානස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙන තදෙව ආයතනන්තිපි වුච්චති. ඉති ආකාශානක්ඛ්ඛං ආයතනමස්සාති ආකාශානක්ඛ්ඛායතනං. චිත්තවෙතසිකරාසි.

ආකාශානක්ඛ්ඛා යතන්ති ආකාශානක්ඛ්ඛා යතනං සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවා දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරිස්සවා චිත්ත වෙත සිකාධම්මාති හි විහඬිගෙ වුත්තං.

ආකාශානක්ඛ්ඛායතනෙ පචත්තං කුසලචිත්තන්ති **ආකාශානක්ඛ්ඛායතනකුසලචිත්තං**. වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛායතනන්ති ඵත්ථ වික්ඛ්ඛදාණංනාම ආකාශානක්ඛ්ඛායතනචිත්තමෙව. තංපන සයං උප්පාදාදි අත්තවත්තංපි අනන්තසක්ඛ්ඛදිගෙ ආකාසෙ පචත්තන්නො අනන්තන්ති වුච්චති. කොට්ඨාසත්ථොවා අත්තසක්ඛ්ඛදො. අත්තනො උප්පාදාදිසු කොට්ඨාසෙසු එකදෙසෙ අට්ඨත්වා සකලස්ස ඵරණාවසෙන තදුරම්මණාය භාවනාය පචත්තන්නො අනන්තන්ති වුච්චති. අනන්තසක්ඛ්ඛදිගෙවා ආකාසෙ පචත්තන්නො අනන්තන්ති එවං තදුරම්මණාය භාවනාය පචත්තත්තා අනන්තන්ති වුච්චති. අනන්තසක්ඛ්ඛදිගෙවා ආකාසෙ අත්තනො ඵරණාකාර වසෙනපි අනන්තන්ති වත්තං යුජ්ජතිගෙව. අනන්තං වික්ඛ්ඛදාණන්ති වික්ඛ්ඛදාණානන්තං. තමෙව වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛං නිරුත්තතිගෙව, වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛං ආයතනං අස්සාති **වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛායතනං**. වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛායතන සඬ්ඛාතෙ චිත්තවෙතසිකරාසිමිති පචත්තං කුසලචිත්තන්තිසමාසො.

වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛායතනන්ති වික්ඛ්ඛදාණක්ඛ්ඛායතනං සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවාදිට්ඨධම්මසුඛවිභාරිස්සවාචිත්තවෙතසිකාධම්මාතිහි විහඬිගෙ වුත්තං.

[53] විභාවනියං පන මහාටීකායක්ඛ්ඛ

“දුතියා රුපප චික්ඛදායොන අක්ඛදවතඛිබං පාපුණිතඛිබන්ති චික්ඛදායාක්ඛදව” න්තිපි
චුත්තං. තං පාළියා න සමෙති.

අනන්තං චික්ඛදායාන්ති තදෙව චික්ඛදායාං කදායොන ප්‍රිට්ඨං මනසිකරොති, අනන්තං
පිරති. තෙන චුච්චති අනන්තං චික්ඛදායාන්තිති චුත්තං. එතෙන ච තංචික්ඛදායාං එකන්තෙන
අනන්තවිසෙසනග්‍රන්තං හොතිති චික්ඛදායතිති. තමෙව ආකාසන්තිපි පාඨො.
ආකික්ඛදවක්ඛදායතනන්ති එත්ථ කික්ඛදවි කික්ඛදවනන්ති අත්ථතො එකං අප්පමත්තකස්ස නාමං.
නත්ථි කික්ඛදවනං අප්පමත්තකං අන්තමසො හඬිගමත්තංපි අවසිට්ඨං අස්ස පථමා
රුප්පචික්ඛදායාස්සාති අකික්ඛදවනං. අකික්ඛදවනස්ස භාවො **ආකික්ඛදවක්ඛදං**.
පථමාරුප්පචික්ඛදායාභාවො. සො හි නත්ථි කික්ඛදවිති මනසිකාර වසෙන තංනාමං ලහතිති.
ආකික්ඛදවක්ඛදං ආයතනමස්සාතිආදි චුත්තනයමෙව. **නෙවසක්ඛදා නාසක්ඛදායතනන්ති** එත්ථ
ඔළාරික සක්ඛදං සන්ධාය නෙවත්ථි සක්ඛදා අස්සාති නෙවසක්ඛදං. සුඛුමසක්ඛදං සන්ධාය
නව නත්ථි සක්ඛදා අස්සාති නාසක්ඛදං, නෙවසක්ඛදක්ඛදව තං නාසක්ඛදක්ඛදවාති නෙවසක්ඛදා
නාසක්ඛදං මජ්ඣෙ දිසං කත්වා, චිත්ත වෙනසිකරාසිඵව. තමෙව ගොගිනො සුඛවිසෙසානං
අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති නෙවසක්ඛදා නාසක්ඛදායතනං. තස්මිං පවත්තං කුසල
චිත්තන්ති සමාසො. අථවා. සක්ඛදායෙව පට්ඨසක්ඛදාකිච්චස්ස අභාවතො නෙවසක්ඛදව
හොති. සඬිඛාරාවසෙස සුඛුමභාවෙන විජ්ජමානත්තා අසක්ඛදව නහොතිති කත්වා
නෙවසක්ඛදානා සක්ඛදානාම, සායෙව ආයතනං, තෙනව සම්පයුත්තං කුසල චිත්තන්ති
සමාසො. එත්ථව යස්මා ආදිතො පටිසාය ඔළාරිකෙ නිවරණධම්මෙ විතක්කාදිකෙව පප්භිත්වා
සෙසධම්මෙව භාවනා ඛලෙන උපරුප්ථි සුඛුමභාවං පාපෙත්වා අනුක්කමෙන පටිපජ්ජත්තා
සුඛුමට්ඨෙන ලොකියධම්මෙසු මුද්ධභූතං ඉමං සමාපත්තිං පාපුණන්ති. තස්මා ඉධ චිත්තංපි
නෙවචිත්තනාචිත්තමෙව හොති. එස්සොපි නෙව එස්සනාඵස්සොඵව හොති, තථා
වෙදනාදුගොජිති. තස්මා ඉධසක්ඛදාග්ගහණං දෙසනාසීමත්තන්ති ද්විධඛිබං. විපාකෙසු
චික්ඛදායාක්ඛදවායතනන්ති එත්ථ චික්ඛදායාන්ති පථමාරුප්පකුසල චික්ඛදායාමෙව. තක්ඛදව
අතිතානන්තරහවෙ පවත්තං ද්විධඛිබං. අකික්ඛදව භාවොව තස්සෙව නත්ථි භාවොති.
ක්‍රියචිත්තෙසු පන චික්ඛදායාං නාම කුසලභූතං ක්‍රියභූතක්ඛදව ද්‍රවිධං පථමාරුප්පචික්ඛදායාං
වෙදිතඛිබං. අකික්ඛදවභාවොව තස්සෙව ද්‍රවිධස්ස චික්ඛදායාස්ස අභාවො යෙවාති.

56. සඬිගහගාථායං **ආරම්මණප්පහෙදෙනාති** ආලම්භි තඛිබානං කසිණුග්ගාටිමාකාසාදිනං
චතුන්නං ආරම්මණානං පහෙදෙන. ද්‍රවිධංහි ඉධ ආරම්මණචතුක්කං, අතිමික්කතඛිබ චතුක්කං,
ආලම්භි තඛිබ චතුක්කක්ඛදව. තත්ථ පථමාරුප්පෙ රුප්පක්ඛදවමජ්ඣනස්ස ආරම්මණ භූතං.
කසිණනිමිත්තං අතික්කම් තඛිබංනාම. තං උග්ගාටෙත්වා ලද්ධං ආකාසං ආලම්භිතඛිබං නාම.
දුතියාරුප්පෙ පථමාරුප්පස්ස ආරම්මණභූතං ආකාසං අතික්කම්තඛිබංනාම.
පථමාරුප්පචික්ඛදායාං ආලම්භි තඛිබංනාම. තතියාරුප්පෙ තංපථමාරුප්පචික්ඛදායාං
අතික්කම්තඛිබංනාම. තස්ස නත්ථිභාවො ආලම්භිතඛිබංනාම. චතුත්ථාරුප්පෙ සො නත්ථි භාවො
අතික්කම්තඛිබං නාම. තතියාරුප්පචික්ඛදායාං ආලම්භි තඛිබං නාමාති. තත්ථ කික්ඛදවාපි ඉමං
ආරුප්පමානසං චතුන්නං අතික්කම් තඛිබානංපි හෙදෙන චතුඛිබං හොති, තථාපි
ආකාසානක්ඛදවාය තනන්තිආදිනා ඉධ ආලම්භිතඛිබානක්ඛදවෙ සරුපතො ගතිත්තතා තෙසං
හෙදෙන ඉමස්ස හෙදො පාකටොති ද්විධඛිබං. ආරුප්පමානසං ආලම්භිතප්පහෙදෙන චතුධා
ඬිතං. තදෙව පුක්ඛදපාක ක්‍රියහෙදෙන ද්වාදසධා ඬිතන්ති යොජනා.

අරුපච්ඡේදනසංයමයේ පරමත්ථදීපනා.

ලොකුත්තරවිත්තසංගහ.

57. ඉදානි යථානුප්පත්තං ලොකුත්තර චිත්තං දස්සෙත්තො සොතාපත්තිමග්ගච්ඡිත්තනිකාදිමාග. තත්ථ සචති සන්දති අනිච්ඡතගමනවසෙන පචත්තතිති සොතො, ගඬිගාදිසු ජලජපවාහො. සොභි පභවතො පටිකාය යාමමහාසමුද්දා අන්තරා අනිච්ඡත මානො සචති සන්දති පචත්තතිති. සොතොච්ඡාති සොතො. අට්ඨකිංකො අරියමග්ගො, යථාග- යොධො ආචුසො අරියො අට්ඨකිංකො මග්ගො. සෙය්‍යථිදං, සම්මාදිට්ඨි. ල. සම්මාසමාධි. අයං චුච්චතාචුසො සොතොති. අයංපිති යදා උප්පජ්ජති. තතො පටිකාය ආනුභාවචරණවසෙන යාමඅනුපාදිසෙසනිබ්බාතධාතුයා අන්තරා අනිච්ඡතමානොයෙව හුත්වා සචති සන්දති පචත්තතිති. යථාග -

සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ යාකාචි මහානදියො. සෙය්‍යථිදං. ගඬිගා, යමුනා, අචිරචති, සරභු, මභි. සබ්බා තා සමුද්දනින්නා හොන්ති සමුද්දපොණා සමුද්දපබ්භාරා. එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියං අට්ඨකිංකං මග්ගං භාවෙත්තො ඛණ්ඩකරොන්තො නිබ්බානනින්තො හොති නිබ්බානපොණො නිබ්බාන පබ්භාරොති.

එතථව තෙන තෙන මග්ගෙන පභිනානං කිලෙසානං පුන අනුපගමන වසෙන සද්ධාදිනං ඉන්ද්‍රියානං අනුක්කමෙන පරිපාකගමනවසෙනව අනිච්ඡතගමනං දට්ඨබ්බං. යථාග -

සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ සටො නික්කුජ්ජො වමතෙව උදකං. නොපච්චාවමති. එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ අරියං අට්ඨකිංකං මග්ගං භාවෙත්තො ඛණ්ඩකරොන්තො වමතෙව පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ. නොපච්චාවමතිති. යථාලාභ-සොතාපත්ති මග්ගස්ද්දකායොන යෙ කිලෙසා පභිනා, තෙ කිලෙසෙ නපුතෙති නපච්චෙති නපච්චාගච්ඡතිතිකාදි.

යථාච පුටුප්පනා පභිනෙපි කිලෙසෙ පුන උපගච්ඡන්ති. තිසෙ තුක්කභූතාපි පුන ද්විතේතුකාහෙතුකභාවං ගච්ඡන්ති. යතො තෙ උපරිග්ගවග්ගෙ නිබ්බත්තාපි පුන අපායෙසු සන්දිස්සන්ති. සීලවත්තාපි පුන දුස්සීලා හොන්ති. සමාහිතාපි පුන උම්මත්තකාලා බිත්තච්ඡතාලා හොන්ති. පක්ඛකදොපි පුන දුප්පක්ඛකදා එළමුගා හොන්ති. නතථා අරියා. තෙපන තෙන තෙන මග්ගෙන පභිනෙ කිලෙසෙ පුන නඋපගච්ඡන්ති. පුටුප්පනභාවංවා හෙට්ඨිමාරිය භාවංවා න ගච්ඡන්ති. අනුක්කමෙන සද්ධාදිනං ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකභාවමෙව උපගච්ඡන්තිති. සබ්බකද්වෙතං අරියමග්ගසංසෙව ආනුභාවෙන සිද්ධන්ති සොතොතිනාමං මුලජපභවතුතෙ තස්මිං මග්ගෙච නිරුද්ධන්ති දට්ඨබ්බං. තස්ස සොතස්ස ආදිතො පජ්ජනං පාපුණ්ණං සොතාපත්ති. සොතාපත්තියා අධිගමමානො මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගො. අථවා, ධම්මසොත සමාපන්නො අරියොති පචුච්චතිති චුත්තත්තා සබ්බෙ අරියස්සන්නාගතා ලොකිය ලොකුත්තරභූතා බොධිපක්ඛියධම්මා උපරි සම්බොධිපරා යනතාවසෙන අනුපාදිසෙසනිබ්බාත පරායනතාවසෙනව අනිච්ඡත ගතියා පචත්තමානා යථාචුත්තෙන අත්ථෙත සොතොති චුච්චන්ති. තං සොතං ආදිතො පජ්ජන්ති පාපුණ්ණන්ති එතාය පටිපදායාති සොතාපත්ති. සොතාපත්තිව සා මග්ගොලාති සොතාපත්තිමග්ගො, පථමමග්ගසංඛිතායා සොතාපත්තියා අභිගන්ති සොතාපත්ති යඬිගන්තිති අට්ඨකථායං චුත්තං, මග්ගොතිව පථො උපායො. නිබ්බානං මග්ගෙති, නිබ්බානත්ථිකෙති මග්ගියති, කිලෙසෙ මාරොන්තො ගච්ඡතිති මග්ගොතිව වදන්ති.

[54] විභාවනියං පන

අරියමග්ගසොතස්ස ආදිතො පජ්ජනං එතස්සාති සොතාපත්ති. පුග්ගලොති වුත්තං. තං හ සුත්ථරං.

හ භි පුග්ගලෙ පවත්තො සොතාපත්තිසද්දො කත්ථවි දිට්ඨොති.

[55] එතෙන තස්ස මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගොති ඉදංපි පටික්ඛිත්තං හොති.

සොතාපත්තිමග්ගෙන සම්පයුත්තං චිත්තං සොතාපත්තිමග්ගචිත්තං.

[56] ටීකාසු පන

සොතාපත්තිසා ලද්ධං මග්ගචිත්තං සොතාපත්ති මග්ගචිත්තන්ති වුත්තං. තං හ සුත්ථරං.

හ භි චිත්තසද්දසම්බන්ධො සොතාපත්තිසද්දො කත්ථවි පාළියං දිට්ඨොති.

58. පටිසන්ධිවසෙන සකිං ඉමංලොකං ආගච්ඡති සීලෙනාති **සකදාගාමී**. දුරියපිලට්ඨො. සො භි අසමුච්ඡින්නකාම රාගානුසයත්තා කාමලොකාගමන කිලෙසසබ්බාවෙන තං සභාවානාති චත්තතතො උපරි භවග්ගෙ සීතොපි පටිසන්ධිවසෙන පුන ඉමං කාමධාතුං ආගමනජ්ජකතිකොඵල හොතිති. වුත්තසද්දහෙතං චතුක්කතිපාතෙ -

ඉධ සාරිපුත්ත එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස ඔරම්භාගියාති සංයෝජනාති අජ්ජහිනාති හොන්ති, සො දිට්ඨෙවධම්මෙ තෙවසකද්දානාසකද්දායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො අපරිභිතො කාලං කුරුමානො තෙසකද්දානාසකද්දා යනනුපගානං දෙවෘතං සහඛ්‍යතං උපපජ්ජති. සො තතො වුතො ආගාමී හොති ආගන්ත්තවා ඉත්ථත්තං. ඉධ පන සාරිපුත්ත එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස ඔරම්භාගියාති සංයෝජනාති පහිනාති හොන්ති, සො දිට්ඨෙව.ල. සො තතො වුතො අනාගාමී හොති අනාගන්ත්තවා ඉත්ථත්තන්ති.

අට්ඨකථාසකද්ද ඉත්ථත්තන්ති ඉමං කාමාවචර පකද්දවක්ඛන්ධ භාවන්ති වුත්තං. අයසද්දව අත්ථො කිලෙසගතිවසෙන වුත්තො. හ පුග්ගලෙ ගතිවසෙන. හ භි බ්‍රහ්මභූතා සොතාපත්ත සකදා ගාමීතො පටිපටිසන්ධිවසෙන හෙට්ඨිමංපි බ්‍රහ්මලොකං ආගච්ඡන්ති. කුතො කාම ලොකං. කථං විකද්දායතිති වෙ. අනුසයයමකෙ -

කාමධාතුසා වුත්තස්ස රූපධාතුං අරූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස කස්සචි සත්තඅනුසයා අනුසෙන්නි, කස්සචි පකද්දවඅනුසයා අනුසෙන්නි, කස්සචි තයො අනුසයා අනුසෙන්නිති චත්තවා රූප ධාතුසා අරූපධාතුසා වුත්තස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස සත්තෙව අනුසයා අනුසෙන්නිති.

වුත්තත්තා විකද්දායති. තත්ථ පුරිමවාකෙස පුට්ඨජ්ජනස්ස වසෙන සත්ත. ද්විත්තං සොතාපත්තසකදාගාමීනං වසෙන පකද්දව. අනාගාමිස්ස වසෙන කයොති වුත්තං, පච්ඡිමවාකෙසපන බ්‍රහ්මභූතානං සොතා පත්තසකදාගාමීඅනාගාමීනං පටිසන්ධිවසෙන කාමලොකං

භගවතා චුත්තං. තත්ථ සඛ්‍යාපජ්ඣෙධනි එතෙන පුටුප්පතෙන සහ සොතාපත්තසකදාගාමිභූතා බ්‍රහ්මානො ගතිතා භොන්ති. තෙහි පටිඝානුසයස්ස අප්පභීතත්තා චෙතසිකදුක්ඛසංඛිතානං ඛ්‍යාපජ්ඣංපි අපභීතමෙවාති සඛ්‍යාපජ්ඣංභාම. ආගන්තා ඉත්ථත්තන්ති ඉමං කාමලොකං පටිසන්ධිවසෙන පුත ආගමනසීලො ආගමනප්පකතිකොති අත්ථො. තඛ්ඛිපරිතෙන පච්චිමස්ස චාක්‍යස්ස අත්ථො චෙදිතඛිබො. තෙසුපන ද්වීසු සකදාගාමීසු පුරිමස්ස අනඤ්ඤසා ධාරණ්‍යතෙව සඛිබපථමං අරිය මග්ග සොතාධි ගමන භූණ්‍යන සොතාපත්තො ත්වෙව නාමං සිද්ධන්ති දුට්ඨඛිබං. පුග්ගලගතිවසෙන පනෙත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ ධීතානං සත්තක්ඛත්තුපරමනාදිභාවොවිස සකදාගාමිභාවොපි තත්ථී. පථමදුතියඵලට්ඨාපිති තත්ථ අනාගාමිසංඛිත්තමෙව ගම්පන්ති. තස්මා සකදාගාමීති ඉදං කාමජාතිකා නංඵව දුතියඵලට්ඨානං සිද්ධං නාමන්ති කත්වා තෙසං කාමලොකෙ ඵව භෙට්ඨුපරාප්පත්ති වසෙන සක්ඛිං ආගමනං අට්ඨකථාසු චුත්තන්ති දුට්ඨඛිබං. ඵවඤ්ච කත්වා පාළියංපි පඤ්චන්තං ඉධ නිට්ඨා සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස කොලංකොලස්ස එකඛීපිස්ස සකදාගාමිස්ස යොව දිට්ඨෙව ධම්මෙ අරහාති චුත්තන්ති. සොපන පඛිබො භොති. ඉධපත්වා ඉධපරිනිබ්බාසී, තත්ථ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බාසී, ඉධපත්වා තත්ථ පරිනිබ්බාසී, තත්ථ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බාසී, ඉධපත්වා තත්ථනිබ්බත්තිත්වා ඉධ පරිනිබ්බාසී. තත්ථපත්වා ඉධනිබ්බත්තිත්වා තත්ථපරිනිබ්බාසීති. තත්ථ ඉධ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බාසීති ඉධ මනුස්සභවෙ සකදාගාමිමග්ගං පත්වා ඉධමනුස්ස භවෙයෙව අරහත්තමග්ගං ලභිත්වා පරිනිබ්බාසනධම්මො. තත්ථ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බාසීති තස්මිංදෙවලොකෙ සකදාගාමිමග්ගං පත්වා තස්මිං දෙවලොකෙයෙව අරහත්තමග්ගං ලභිත්වා පරිනිබ්බාසනධම්මො.

නිබ්බන්ධිතවත්ති පටිසන්ධිගහණාවසෙන උප්පජ්ජිතවා. යෙසං පන ඉමං ලොකන්ති පදස්ස ඉමං මනුස්සලොකන්ති අත්ථො. තෙසං සො පඤ්චවිධොයෙව චුත්තො, න ජට්ඨො පුග්ගලො.

විභාවනියඤ්ච

“පඤ්චස්ස සකදාගාමීස්ස පඤ්චමකොච ඉධාධිප්පෙනො, සො හි ඉතො ගන්තවා පුන සකිං ඉධ ආගවිජති”ති චුත්තං.

මහාපරිනිබ්බාන සුත්තට්ඨකථායං පන මහාවග්ග සංයුත්තට්ඨකථා යඤ්ච සොපි ජට්ඨො පුග්ගලො සකිං ආගමනට්ඨෙන ආගතොයෙව. යස්මාච සබ්බඤ්ඤඤ්ඤාපි යාච උපරිමග්ගො නාගවිජති. තාච පථමච්චිකභූතා සත්තක්ඛන්තු පරමතායංවිස දුතියච්චිකභූතා සකිං ආගමනප්පකතියං සන්ධිතායෙව භොන්ති. තස්මා ඉධ කොච දුතියච්චිකො සකිං ආගමනට්ඨෙන නිප්පරියායෙන සකදා ගාමීනාම න නභොතිති සබ්බොපි සො ජබ්බිධො පුග්ගලො ඉධ නිප්පරියායෙන සකදාගාමියෙවනාම භොතිති දුට්ඨබ්බො. සකදා ගාමිස්ස මග්ගො සකදාගාමිමග්ගො. සො හි සයං ජනකභූතො සකදාගාමීනං ජනෙතබ්බං ජනෙතිති ඉධ ජනෙතබ්බ ජනකසම්බන්ධෙන විසෙසන විසෙසිතබ්බතා ඤායාගතා එව භොති. යථා තිස්සමානා ඵ්ඤ්ඤානාති.

[57] විභාවනියං පන

සාඤ්ඤායාගතාඑව නභොති. පයොජනං පන කිඤ්චි අත්ථි. පයොජනවසෙන අවිරුද්ධා භොතිති ඉමිනා අධිප්පායෙනං චුත්තං “කිඤ්චාපි මග්ගසමඛිගිනො තථාගමනාසම්භවතො ච්චිකොයෙව සකදාගාමීනාම. තස්සපන කාරණභූතො පුරිවුප්පන්තො මග්ගො මග්ගන්තරාවච්චිද්දෙන්ථං ච්චිකො විසෙසෙත්වා චුච්චති සකදාගාමිමග්ගොති. එවං අනාගාමිමග්ගො”ති. තං න යුජ්ජති.

සකදාගාමිමග්ගෙන සම්පයුත්තං චිත්තන්ති සමාසො.

59. ඔරබ්භාගිසංයෝජනානං සබ්බසො සමුච්චින්නන්තා පටිසන්ධිවසෙන පුන ඉමං කාමලොකං න ආගවිජතිති **අනාගාමී**. එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකපරායනොඑව භොතිති අත්ථො. ඉද්දඤ්ච කෙචලං ඉමස්ස මග්ගස්ස ආනුභාවවසෙනෙව චුත්තං. උපරිමග්ග විපස්සනාය පන ආගතාය සො තස්මිං ධාතෙයෙව අරහත්ත මග්ගපරායනොපි භොතියෙව. අනාගාමිස්ස තතියච්චිකස්සමග්ගො. තෙන සම්පයුත්තං චිත්තන්ති විග්ගහො.

60. මහප්ඵලකාරිකාගුණායොගෙන පුජාවිසෙසං අරහතිති **අරහා**. ධීණාසවො චතුත්ථච්චිකො. අරහතො භාවො අරහත්තං, චතුත්ථච්චිකං. තස්ස මග්ගො. තෙන සම්පයුත්තචිත්තන්ති නිබ්බවනං. පිසද්දෙන පාළියං විහත්තෙ මග්ගචිත්තප්පහෙදෙ සම්පිණ්ඩෙති. තත්ථ ධම්මසඛිගණියං තාච පථමමග්ගෙ ක්කන්තාමෙන චුත්තෙස්ස පඤ්චස්ස වාරොස්ස පථමෙ සුද්ධිකපට්ඨපදාචාරොද්චිත්තං චතුක්කපඤ්චකනගානං වසෙන නවචිත්තාති භොන්ති. තථා සුද්ධිකසුඤ්ඤතාය සුඤ්ඤතප්පට්ඨපදාය සුද්ධිකප්පණිගිතෙ අප්පණිගිතප්පට්ඨපදායවාති පඤ්චස්ස වාරොස්ස දසන්තං නගානං වසෙන පඤ්චවත්තාලිසචිත්තාති භොන්ති. තථා මග්ගසතිපට්ඨානාදිහි එකුනවීසතිගා නාමෙහි චුත්තෙස්ස පච්චෙකං පඤ්චස්ස වාරොස්සති වීසතිගා නාමෙහි චුත්තෙ වාරසතෙ

ද්විත්තං නයසත්තං චසෙන නවචිත්තසත්තානි භොන්ති. පුන චතුභි අධිපතීභි යොජෙත්වා චුත්තෙසු චතුසු වාරසතෙසු අට්ඨන්තං නයසත්තං චසෙන තිණී සහස්සානි ජසත්තානිව භොන්ති. එවං පථමමග්ගෙ නය සහස්සචසෙන චත්තාරිචිත්තසහස්සානි පඤ්චවිත්ත සත්තානිව භොන්ති. තථා සෙසමග්ගෙසුපීති එවං චතුසු මග්ගෙසු චතුත්තං නය සහස්සානං චසෙන අට්ඨාරස මග්ග විත්ත සහස්සානි භොන්ති. සච්චසතිපට්ඨාන විහඬිගෙසු පන වීසතිනය සහස්සානං චසෙන නවුත්තමග්ගවිත්තසහස්සානි. මග්ගවිහඬිගෙ අට්ඨවීසතියා නය සහස්සානං චසෙන සතසහස්සං ජබ්බිසතිසහස්සානි ච මග්ගවිත්තානි භොන්ති. අට්ඨකථාසුපන නයභෙදාඵල චුත්තා. නවිත්ත භෙදානි.

[58] යංපන විභාවනියං

පිසද්දෙන සච්චවිහඬිගෙ ආගතං සට්ඨිසහස්සභෙදං නයං සඬිගණ්ඨානීති චුත්තං. තං ඉමස්මිං කුසලෙහිගමෙ න චත්තබ්බං.

සොභි සට්ඨිසහස්සභෙදො නයො විපාකට්ඨානෙඵල අට්ඨකථායං ආගතොති.

[59] යඤ්ච තත්ථ

පටිපදාභෙදං අනාමසිත්වා කෙවලං සුඤ්ඤතො අප්පණ්ඨි තොති ද්විධා විභත්තොති චුත්තං. තං නගුප්පති.

පාළියඤ්ච පටිපදාභෙදො ආදිමිභියෙව ආගතොති. නව ආදිමිභි සුඤ්ඤතො අප්පණ්ඨිතොති ද්විධා විභත්තො නිරන්තරවාරො අත්ථීති.

[60] යඤ්ච තත්ථ

සුඤ්ඤතො එකො නයො, අප්පණ්ඨිතො එකො, පටිපදා විසිට්ඨා සුඤ්ඤතා චත්තාරො, අප්පණ්ඨිතා චත්තාරොති කත්වා දසනයා භොන්ති. අධිප්පායෙන එවං කඛන නාමෙන දසධා විභත්තොති චුත්තං. තංපි න ගුප්පතිගෙව.

න භි සුඤ්ඤතාදයො ඉධ නයානාම භොන්ති. තෙසු පන එකෙ කස්මිං ද්වෙ ද්වෙ චතුක්කපඤ්චකනාඵල ඉධ නයානාමානි. එතෙන තථා මග්ගසතිපට්ඨානිවිවාදිකංපි සබ්බං පටිකඛිත්තං භොති. [මග්ගවිත්තං]

61. එළවිත්තෙ **එළ**න්ති විපාකභූතො අට්ඨඬිගික මග්ගො. සම්පයුත්තධම්මසමුභොවා. සොතාපත්තියා අධිගතං එලං. තෙන සම්පයුත්තං, තත්ථවා පටිඤාපත්තං විත්තන්ති සොතාපත්ති එළ විත්තං. එසනයො දුතියනතිගෙසුපි. අරහත්තඤ්ච තං එළඤ්චාති **අරහත්තඑලං**. තෙන සම්පයුත්තං, තස්මිංවා පටිඤාපත්තං විත්තන්ති නිරුත්ති.

62. සඬිගහගාථායං **චතුමග්ගප්පභෙදො**ති චතුක්කත්තුං පත්තබ්බත්තා චතුබ්බිධානං අට්ඨඬිගිකමග්ගානං පභෙදෙන. කස්මාපන තෙ චතුක්කත්තුං පත්තබ්බාති. චුච්චතෙ. සොතාපත්තිමග්ගෙ තාච සද්ධාදිනි ඉන්ද්‍රියානි මුදුනි භොන්ති, තස්මා සො දිට්ඨිවිච්චිපාඵල සමුච්ඡිත්තදිතුං සක්කොති. අඤ්ඤෙපන කාමරාගබ්බාපාදෙපි තනුභූතෙපි කාතුං නසක්කොති.

දුතියමග්ගෙ තානි ථොකං පටුනි භොන්ති. තස්මා සො කාමරාගඛනාපාදෙ තනුභූතෙ කාතුං සක්කොති. සමුච්ඡින්නදිතුං පන නසක්කොතියෙව. තතියමග්ගෙ තානි පටුතරානි භොන්ති. තස්මා සො කාමරාගඛනාපාදෙ සමුච්ඡින්නදිතුං සක්කොති. රූපාරූප රාගමානුද්ධවිචාචිජ්ජායොපන සමුච්ඡින්නදිතුං නසක්කොතියෙව. චතුත්ථ මග්ගෙපන තානි ඉන්ද්‍රියානි පටුතමානි භොන්ති. තස්මා සො තාච අඤ්ඤෙව සබ්බෙපි පාපධම්මෙ සමුච්ඡින්නදිතුං සක්කොති. එවං චතුක්ඛන්තං පචත්තමානාච්ච පරිනිට්ඨිතකිච්චත්තා තෙ මග්ගා චතුක්ඛන්තං පත්තබ්බා භොන්තිති. කුසලං චිත්තං චතුමග්ගජ්ජායොදෙන චතුධා මතං. පාකංපි තස්ස චතුබ්බිධස්ස කුසලස්ස ඵලත්තා තථා චතුධාමතං. ඉති අනුත්තරං චිත්තං අට්ඨකා මතන්ති යොජනා. නත්ථි අත්තනො උත්තරං අධිකං එතස්සාති **අනුත්තරං.**

63. කස්මා පනෙත්ථ ක්‍රියවිත්තංනාමන ගහිතන්ති, ක්‍රියානුත්තරස්ස අභාවාති, කස්මා පනස්ස අභාවොති. මග්ගවිත්තස්ස එකවිත්තක්ඛණිකත්තාති. යදි හි තං ලොකියකුසලංචිය නානාක්ඛණොසු පචත්තෙය්‍ය. තදා නිරනුසයස්සන්තානෙපි පචත්තිත්තවා ක්‍රියා නුත්තරංනාම සිගාති. කස්මාපන තං එකවිත්තක්ඛණිකමෙව භොතිති. මග්ගස්ස මහානුභාවත්තාති. කථඤ්ච මහානුභාවොති. චුවිචතෙ. අරියමග්ගොහි නාම සකිං පචත්තමානොයෙව අත්තනා පහාතබ්බෙ කිලෙසෙ පුන අනුප්පාදධම්මතං ආපාදෙත්තවා පජ්හති. අයමස්ස එකො ආනුභාවො. විපාකඤ්ච කුසලක්‍රියපචනංචිය පචත්තකිච්ච යුත්තං යදා කදාචි සමාපජ්ජනක්ඛමඤ්ච කත්තවා අත්තනො අනන්තරතො පටිඨාය ජනෙති. අයමස්ස දුතියො ආනුභාවො. තස්මා තස්ස කිලෙසජ්ජනානත්ථායෙපි පුන උප්පාදෙතබ්බකිච්චංනාම නත්ථි. තථා සමාපත්ති අත්ථායෙපීති. සථෙපි හි කොචි අහං ඵලං සමාපජ්ජිතුං න ඉච්ඡාමි. පුබ්බෙ ලද්ධං මග්ගමෙව සමාපජ්ජිස්සාමිති පටිකම්මං කරෙය්‍ය. තදා පුබ්බෙ සකිං උප්පජ්ජිත්තවා නිරුද්ධමග්ගවෙතනානුභාවෙන ඵලවිත්තමෙව පචත්තෙය්‍ය. න මග්ගවිත්තං. කස්මා, අප්පට්ඨාහි යානුභාවත්තා මග්ගස්ස. අයඤ්ඤි මග්ගානුභාවොනාම කෙනචි පන්දෙන වා වසෙත්තවා අප්ඤ්ඤායෙනවා පටිකම්මෙනවා පට්ඨාහිතුං අසක්කුණොයොයෙව භොතිති.

64. ද්වාදසාකුසලානෙවන්තිආදි සබ්බෙසං චතුබ්භූමක චිත්තානං ජාතිවසෙන සඬිගහො. එවං ඉමිනා චුත්තජ්ජකාරෙන අකුසලානි ද්වාදසෙවභොන්ති. කුසලානි එකච්ඡිත්තච්ච. විපාකානිජත්තිං සෙව. ක්‍රියවිත්තානි විසතිච්චාති ටීකායං යොජීයති. කෙච්ඡන කුසලානං විපාකානඤ්ච උපරිවඩ්ඪිමානත්තාච්චසද්දං ආදිඅත්තපදෙස්ථෙව යොජෙසුං. **චතුපඤ්ඤාසධාතිආදි** භූමිවසෙන සඬිගහො. කාමෙපට්ඨා පන්නානි චිත්තානි චතුපඤ්ඤාසධා ථරයෙ කපෙය්‍ය. රූපෙ පන්නරස්. අරූපෙ ද්වාදස. තථා අනුත්තරෙ පටිගාපන්නානි චිත්තානි අට්ඨකා ථරයෙති යොජනා. එත්ථව අනුත්තරෙති ලොකුත්තර භූමියං. සා පන දුට්ඨා සඬ්ඛතභූමි, අසඬ්ඛතභූමිති. සඬ්ඛතාපි චතුබ්බිධා. යථාහ –

යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං කඨනං භාවෙති පථමාය භූමියා පත්තියා.ල. දුතියාය.ල. තතියාය.ල. චතුත්ථාය භූමියා පත්තියාති.

තත්ථ භූමීති සාමඤ්ඤඵලං අධිප්පෙතන්ති චුත්තං. පථමමග්ගඵලසු ගම්‍යො පථමභූමි.ල. චතුත්ථ මග්ගඵල යුගලං චතුත්ථභූමීති එවංපි යුජ්ජතියෙව. අත්ථනොපන රාගත්තයපට්ඨගහවිමුත්තියා තෙභූමකධම්මෙසු අපට්ඨාපන්නතා සඬ්ඛාතෙන අචත්ථා විසෙසෙන යුත්තො ධම්මවිසෙසො. සොච කිලෙසජ්ජනාන විසෙසෙන චතුබ්බිධො ජාතොති.

[61] විභාවනියං පන

ඉතරභූමිභාවය ලොකුත්තරභූමිනාම විසුං තත්ථි. නච විධම්මසමුභොඵච තෙසං භූමිපට්ඨායොති කත්වා යං චුත්තං. “කත්ථචි අපට්ඨාපත්තාති නචවිධලොකුත්තර ධම්මසමුභෙකදෙසභූතාති රුක්ඛෙ සාධා තනාදිසු විය අනුත්තරෙ චිත්තානිති චුත්තානි”ති. තං නගුප්පති.

දුට්ඨානි භූමි අචත්ථාභූමි, ඔකාසභූමිති. තත්ථ අචත්ථා භූමිඵච නිප්පට්ඨායභූමි. න ඉතරා. සා හි ඔකාසභූමිනාම ධම්මානං තං තං අචත්ථාවිසෙසචසෙනෙව සිද්ධාති. තං තං අචත්ථා විසෙසොතිච භෙට්ඨා චුත්තනගෙන කාමාචචරතාදි අචත්ථා විසෙසො දුට්ඨබ්බො. අපිච ඵකත්තිංසභූමිභාවෙ කුසලාකුසලධම්මානං හිතපණ්ණිකමුච්ඡාදිකසුඛමනා සඛිකාතෙහි අචත්ථාවිසෙසෙහිඵච සිප්පකත්තිති.

65. ඵචං චතුර්භූමක චිත්තානි සඛිබ්බෙපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි පුන චිත්ථාරතො නිද්දිසත්තො ඉත්ථත්තිආදිගාථමාහ. තත්තායං යොජනා. අථවාපන ඉත්ථං යථාචුත්තප්පකාරෙන ඵකුත්තචුත්තිප්පභෙදං මානසං චිත්තං ඵකචීසසතං කත්වා විචක්ඛණා පණ්ණිකා විහප්පතිති.

[62] ථිකාසු පන

ගාථාය පුබ්බද්ධං පුරිමගාථානං නිගමනං කත්වා අපරද්ධමෙව ආරබ්භත්තරං කත්වා යොජෙත්ති. තං කථමෙකුත්ත නචුත්තිවිධං චිත්තං ඵකචීසසතං භොතිති ඉමිනා නසමෙතිති.

ඉදානි තං ඵකචීසසතවිභාගං දස්සෙත්තො කථං.ඉ. භොතිති පුච්ඡිත්වා විතක්ඛවිචාරජීති සුබ්බෙකගතා සහිතත්තිආදිමාහ. තත්ථ පථමජ්ඣක සොතාපත්තිමග්ගචිත්තත්ති ඵත්ථ පඤ්චබ්බිකෙත පථමජ්ඣකෙන යුත්තො සොතාපත්තිමග්ගො පථමජ්ඣකසොතාපත්තිමග්ගො. තෙන සම්පයුත්තං චිත්තත්ති සමාසො.

[63] ථිකාසු පන

“පථමජ්ඣකඤ්ච තං සොතාපත්තිමග්ගචිත්තඤ්චා”ති යොජෙත්ති. තං න යුත්තං.

න හි ඤානං චිත්තං භොති. නච චිත්තං ඤානං. අඤ්ඤඤ්ඤි ඤානං, අඤ්ඤං චිත්තත්ති.

[64] යඤ්ච විභාවනියං

“ඤානභිග්ගෙත පථමජ්ඣක සද්දිසත්තා පථමජ්ඣකඤ්චා”ති චුත්තං. තමපි න යුත්තං.

න හි පඤ්චබ්බිකං ලොකුත්තරජ්ඣානං පථමජ්ඣකසද්දිසට්ඨෙන පථමජ්ඣකසඤ්ඤං ලභතිති සක්කා චත්තුං. තඤ්ඤි සයමෙව අත්තතො පඤ්චබ්බිකභාවෙන නිප්පට්ඨායතො පථමජ්ඣකනාම භොතිති. ඉදුඤ්ඤි ඤානනාම ලොකිශංවා භොතු ලොකුත්තරංවා. යං පඤ්චබ්බිකං භොති. තං සයමෙව පථමජ්ඣකත්ති සිද්ධං. යං චතුර්භිකං. තිශබ්බිකං.

දුට්ඨිකං. පුන දුට්ඨිකං. තං සයමෙව පඤ්චමජ්ඣානන්ති සිද්ධන්ති. ලොකුත්තරොවා දුට්ඨිකාදිභාවස්ස උප්පත්තික්කමවසෙන අසිද්ධත්තා එවං චුත්තන්ති දුට්ඨිකං.

[65] ශක්දව තත්ථ

සදිසභාවෙනෙව ලොකුත්තරෙ තෙසං පඤ්චබ්බිකාදිනං ඝාන වොභාරසිද්ධතාදිපනත්ථං. ‘‘පාදකජ්ඣාන සම්මසිතජ්ඣාන පුග්ගලජ්ඣායසෙසු හි අඤ්ඤාතරවසෙන තං තං ඝානසදිසත්තා විතක්කාදිඅභිගපාතුභාවෙන චත්තාරොපි මග්ගා පථමජ්ඣානාදි වොභාරං ලභන්තා පච්චෙකං පඤ්චධා විහජන්ති’’ති චුත්තං. තම්පි නගුජ්ජතියෙව.

න හි මග්ගා පථමජ්ඣානාදි වොභාරං ලභන්ති. අඤ්ඤා හි මග්ගො, අඤ්ඤං ඝානන්ති. අපිච, යදි උපතිජ්ඣායනට්ඨෙන පච්චනික්කපනට්ඨෙනව ඝානංනාම සිගා. තදා ලොකුත්තරජ්ඣානානිච්ච සාතිසයතො ඝානානිනාම සිගුං. න ඉතරාති. තාති හි කසිණාදිනිමිත්තමත්තං උපෙච්ච නිජ්ඣායන්ති. පච්චනික්කමමෙව වික්කමිහනමත්තෙන ඝාපෙත්ති. ලොකුත්තරානියෙවපන අතිගම්භිරං අභිදුද්දසං නිබ්බානං උපෙච්ච නිජ්ඣායන්ති. පච්චනික්කමමෙව සමුලෙ සානුසයෙ සබ්බසො සමුච්චිත්තදනවසෙන ඝාපෙත්තිති. එත්ථව අප්පනාඝානානං පඤ්චබ්බිකභාවොනාම පකතිගා එව සිද්ධො භොතිති න පථමජ්ඣානිකෙසු මග්ගඵලෙසු පාදකජ්ඣානාදිනා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චං අත්ථී. චතුර්බ්බිකාදි භාවො පන තෙන පච්චයවිසෙසෙන විනා න සිජ්ඣති. අසතිහි තස්මිං සබ්බංපි ඝානං පඤ්චබ්බිකමෙව භවිස්සතිති. තත්ථ යථා ලොකියජ්ඣානෙසු ආදිකම්මිකකාලෙ තස්ස තස්ස දුට්ඨිකස්ස ඝානස්ස උප්පාරභුතා භාවනා සයං විතක්කාදියුත්තා සමානාපි විතක්කාදියු ආදිනවදස්සනඤ්ඤායොනවෙව ඉදාති අවිතක්කං ඝානං උප්පාදෙස්සාමි, ඉදාති අවිචාරං ඝානං උප්පාදෙස්සාමිති එවමාදිනා පවත්තෙන අජ්ඣාසය විසෙසෙනව යුත්තත්තා කාචි විතක්කවිරාගභාවනානාම භොති. කාචි විචාර විරාගභාවනා නාම. කාචි ජිතිවිරාගභාවනා නාම. කාචි සුඛවිරාගභාවනානාම. කාචි රූපවිරාගභාවනානාම. අසඤ්ඤාගාමීනං පන සඤ්ඤාචිරාගභාවනානාම භොති. සා අත්තනො අත්තනො ඝානං අවිතක්කංවා අවිචාරංවා අප්පිතිකංවා උපෙක්කාසග්ග ගතංවා කාතුං සක්කොති. ඝානෙසු වසිභුතකාලෙපන ආදිනවදස්සනඤ්ඤායොන විනා කෙවලං අජ්ඣාසයමත්තෙන යංගං ඝානං ඉච්ජති. තං තං ඝානං සමාපජ්ජතියෙව. එවමෙව ඉධපි තස්ස තස්ස මග්ගස්ස උප්පාරභුතා චුට්ඨානගාමිති විපස්සනාසබ්බාතා භාවනා සයං විතක්කාදියුත්තා සමානාපි නානාසත්තියුත්තා භොති. කාචි විතක්කවිරාගභාවනානාම. කාචි විතක්කවිචාරවිරාගභාවනා නාම. කාචි විතක්කවිචාරජිති විරාගභාවනානාම. කාචි විතක්කවි චාරජිතිසුඛවිරාගභාවනානාම. තත්ථ යා විතක්කං විරාජෙතුං අතික්කාමෙතුං සක්කොති. සා විතක්කවිරාගභාවනානාම. එස නයො සෙසාසුජිති.

66. කස්සපන බලෙන සා විපස්සනා නානාසත්ති යුත්තා භොතිති. චුච්චතෙ, පාදකජ්ඣානබලෙනාති එකො ථෙරවාදො. සම්මසිතජ්ඣාන බලෙනාති එකො. පුග්ගලජ්ඣායස බලෙනාති එකො. තත්ථ යං යං ඝානං තස්සා විපස්සනාය පාදකත්ථාය ආසන්නෙ සමාපජ්ජියති. තංතං පාදකජ්ඣානංනාම. තංවෙ පථමජ්ඣානං භොති. විපස්සනා පාකතිකාච්ච. සවෙ දුට්ඨිජ්ඣානං භොති. විපස්සනා විතක්කවිරාගසත්තියුත්තා භොති. මග්ගෙ අවිතක්කං ඝානං නියාමෙතුං සක්කොති. එසනගො සෙසෙසුපි පාදකජ්ඣානෙසුති අයං පාදකවාදො. පාදකජ්ඣානෙ සති තංසදිසමෙව මග්ගෙ ඝානං භොති. අසතිපන මග්ගෙ පථමජ්ඣානමෙව භොති. සම්මසි

තප්පකම්මනංවා පුග්ගලප්පකම්මනංවා මග්ගෙ කම්මනභිගං නියමෙතං නසක්කොතිති අධිප්පායොති. පාදකප්පකම්මනෙ සති තංවා අඤ්ඤංවා යංගං කම්මනං සම්මසීයති. තංවෙ පථමප්පකම්මනං හොති. විපස්සනා පාකති කාළච. සවෙ දුතියප්පකම්මනං හොති. විපස්සනා විතක්කවිරාගසත්ති යුත්තා හොති. මග්ගෙ අවිතක්කං කම්මනං නියාමෙතං සක්කොති. එසනගො සෙසෙසුපි සම්මසිතප්පකම්මනෙසුති අයං සම්මසිතවාදො. විපස්සනාය ආරම්මණභාවෙන සහ වරිතත්තා සම්මසිතප්පකම්මනමෙව පාදකප්පකම්මනතො අප්පකම්මනොව බලවතරන්ති අධිප්පායොති.

විභාවනියං පන

විපස්සනාපාදකං කිඤ්චිකම්මනං නත්ථීති ඉමස්මිං වාදෙ චුත්තං. තං අට්ඨකථාය න සමෙති.

පාදකප්පකම්මනෙ සති තංවා අඤ්ඤංවා මග්ගෙ යංගංකම්මනං ඉවිජති. තංතං කම්මනං ඉප්පකම්මි. විපස්සනාපි ඉවිජානුරූපං විතක්කවිරාගාදිභාවං පත්තා හොතිති පුග්ගලප්පකම්මනවාදො. යථා ලොකියප්පකම්මනෙසු ආසන්නෙ චුට්ඨිතප්පකම්මනං උපරිප්පකම්මනපචාර භාවනාය උපත්ථම්භකමත්තං හොති. න පන උපරිප්පකම්මනෙ කම්මනං අත්තසද්දිසං කාතුං සක්කොති. අප්පකම්මනොළච උපරිප්පකම්මනෙ කම්මනභිගං නියාමෙති. එවමෙවං ඉධපි පාදකප්පකම්මනං විපස්සනාය තික්ඛ විසද්ද්භාවත්ථාය බලවුපතිස්ස යො හොති. අප්පකම්මනොළච විපස්සනං විතක්කවිරාගාදිභාවං පාපෙත්වා මග්ගෙ කම්මනභිගං නියාමෙතිති අධිප්පායොති. යො පනෙත්ථ චුට්ඨානගාමිතිවිපස්සනාළච මග්ගෙ කම්මනභිගං නියාමෙතිති මහාට්ඨකථා වාදො. තත්ථපි පුග්ගලප්පකම්මනවිසෙසබලෙන විතක්කවිරාගාදිසත්ති විසෙසයුත්තා චුට්ඨානගාමිති විපස්සනාළචාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. කාමඤ්ඤවෙත්ථ අට්ඨසාමුච්ඡිං ඉමෙසං තිණ්ණං ථෙරවාදානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිරොධො චුත්තොවිස දිස්සති. ඉමෙපන වාදා අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දිත්වා පවත්තා නහොන්ති. පවිචෙකං සබ්බං ලොකුත්තරප්පකම්මනං පරිපුණ්ණං කත්වා පවත්තා. තස්මා නසක්කා තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරොධො පරිහරිතුන්ති. එත්ථව කම්මනලාභිතං විපස්සනාකම්මෙ පාදකප්පකම්මනසමා පප්පනංනාම භගවතාළච සුට්ඨවිහිතං. චුත්තඤ්ඤෙනං චුළුසුඤ්ඤතසුත්තෙ –

ඉධානන්ද භික්ඛු විච්චිවෙව කාමෙහි විච්චිව අකුසලෙහි ධම්මෙහි පථමං කම්මනං උපසම්පජ්ජ විහරති. දුතියං කම්මනං. තතියං කම්මනං. චතුත්ථං කම්මනං උපසම්පජ්ජ විහරති. යො අප්පකම්මනං සුඤ්ඤතං මනසිකරොති. තස්සවෙඅප්පකම්මනංසුඤ්ඤතාය චිත්තං නපක්ඛන්දති. නපසීදති. තෙන භික්ඛුනා තස්මිංගෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අප්පකම්මනමෙව චිත්තං සන්ථපෙ තබ්බං, සන්තිසාදෙතබ්බං, එකොදි කාතබ්බං, සමාද්භාතබ්බන්තිආදි.

තත්ථ සුඤ්ඤතං මනසිකරොතිති විපස්සනාකම්මං චුත්තං. තස්මිංගෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙති පාදකප්පකම්මනසමාධි නිමිත්තෙ. නවතිපාතෙව –

පථමං පාඨං භික්ඛවෙකම්මනං නිස්සාය ආසවානං බයං වදාමි.ඉ. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාඨං භික්ඛවෙ කම්මනං නිස්සාය ආසවානං බයං වදාමිති චුත්තං.

67. ඉමෙසුපන තිසුචාදෙසු පුග්ගලජ්ඣාසයාදො ඛලවතරොවිය බාගති. ලොකියජ්ඣාසයෙසුපි හි පාදකජ්ඣාසනාම ඉව්චිතඛිබ්බෙව. තඤ්ච උපරිජ්ඣාසනස්ස උපචාරභාවනාය තික්ඛවිසදු භාවත්ථායඵල භොති. අජ්ඣාසයොඵලපන උපචාර භාවනාය විතක්ඛවිරාගාදිභාවං සාධෙති. උපචාරභාවනාඵල උපරිජ්ඣාසනෙ ක්කාමභීගං නිශාමෙති. ඵලමෙවං ඉධපි පාදකජ්ඣාසනබලෙන තික්ඛවිසදු භාවත්තා චුට්ඨානගාමිති විපස්සනාඵල අජ්ඣාසයවිසෙසබලෙන විතක්ඛවිරාගාදිසත්තිවිසෙසයුත්තා හුත්වා මග්ගෙ නානාක්කානාති සාධෙති. අසති පන අජ්ඣාසයවිසෙසෙ තංතං පාදකජ්ඣාසනානුරූපං අජ්ඣාසයසාමකද්දංසණ්ඨාති. තස්මා අජ්ඣාසයවිසෙසෙ අසති පාදකජ්ඣාසනමෙව පමාණං භොති. සතිපන තස්මිං සොඵල පමාණන්ති යුත්තං. ඉව්චි තිව්චිත ලොකියජ්ඣාසන සමාපජ්ජන සද්දිසකද්ධි සබ්බජ්ඣාසනෙසු විණ්ණාචස්සිභුතානං මග්ගෙසු ඉව්චිතජ්ඣාසන නිබ්බත්තන්ති. සො පනෙත්ථ පාදකජ්ඣාසනාදිවසෙන පවත්තො විසෙසො. සො සබ්බොපි විපස්සනා විසෙසත්ථාය ඵල භොති. විපස්සනා විසෙසොඵල මග්ගෙ ක්කාමභීගං නිශාමෙතිති කත්වා අට්ඨසාමිතිං විසුද්ධි මග්ගෙව විපස්සනාප පමාණං කත්වාචුත්තා. සො සබ්බොපි විසෙසො පාදකජ්ඣාසනෙ විනා නසිජ්ඣාසනිති කත්වා මග්ගවිසමග්ගමග්ගසංයුත්තට්ඨ කථාසු පාදකජ්ඣාසනං ඵල පමාණං කත්වා චුත්තන්ති වෙදිතඛිබ්බං. යස්මා පන පාලියං -

ඉධ ගහපති හික්ඛු විච්චිවෙව කාමෙහි. ඉ. පථමං ක්කාමං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො ඉති පටිසකද්ධිකඛති. ඉදංපි බො පථමජ්ඣාසනං අභිසංඛිබ්බතං අභිසකද්ධෙහගිතං යංබොපන කිකද්ධි අභිසංඛිබ්බතං අභිසකද්ධෙහගිතං. තදනිච්චං. තං නිරොධධම්මන්ති පජානාති සො තත්ථ ධිතො ආසවානං බයං පාපුණාති. ඉ. දුතියං ක්කාමං, තතියං ක්කාමං, චතුත්ථං ක්කාමං, මෙත්තා වෙතොවිමුත්තිං. කරුණා, මුදිතා, උපෙක්ඛාවෙතො විමුත්තිං, ආකාසානකද්ධා යතනං.ඉ. ආකිකද්ධකද්ධා යතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො ඉති පටිසකද්ධිකඛති. අයංපිබො ආකිකද්ධකද්ධා යතනසමාපත්ති අභිසංඛිබ්බතා අභිසකද්ධෙහගිතා. යං බොපන කිකද්ධි අභිසංඛිබ්බතං.ඉ. බයං පාපුණාතිති.

ඵලංඵකාදසතිපාතෙ -

ඉධානන්ද හික්ඛු විච්චිවෙව කාමෙහි විච්චිව අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං ජිතිසුඛං පථමං ක්කාමං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො යදෙව තත්ථ භොති රූපගතං වෙදනාගතං සකද්ධාගතං සංඛිබ්බාරගතං විකද්ධාණගතං, තෙ ධම්මෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො සමනුපස්සති. සො තත්ථ ධිතො ආසවානං බයං පාපුණාති. නො වෙ ආසවානං බයං පාපුණාති. තෙනෙව ධම්මරාගෙන තාය ධම්මන්තදියා පකද්ධන්තං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පටික්ඛයා උපපාතිකො භොති. තත්ථ පටිතිබ්බාසී අනාචත්තිධම්මො තස්මා ලොකාති.

ආදිනා මාලුකපුත්තසුත්ත අනුපදසුත්තාදිසුච අනෙකෙසු සුත්තන්තෙසු අට්ඨසු සමාපත්තිසු ඵකෙකාය සමාපත්තියා චුට්ඨාය චුට්ඨිතසමාපත්තිධම්මසම්මසනමෙව ආගතං. නපන අකද්ධජ්ඣාසන සම්මසනං. තස්මා සතිපි යොගිනං ඉව්චාචසෙන පාදකජ්ඣාසනො අකද්ධජ්ඣාසනසම්මසනෙ පාදකජ්ඣාසනමෙව පමාණන්ති සක්කා විකද්ධානුත්ති. ඵත්තාචතා සම්මසිතවාදො සබ්බදුඛිබ්බලොති සිද්ධො භොතිති. යෙපන අට්ඨසමාපත්තිලාභිනොපි ක්කාමං පාදකං අකත්වාච මග්ගං උපපාදෙත්ති. පථමජ්ඣාසනමෙවවා පාදකං කත්වා අජ්ඣාසයවිසෙසං අකත්වා මග්ගං උපපාදෙත්ති. පථමජ්ඣාසනමත්තලාභිනොවා හුත්වා තමෙව පාදකං කත්වා

තත්‍ර භික්ඛවෙ යා ජ තෙක්ඛම්මස්සිතා උපෙක්ඛා. තා නිස්සාය තා ආගම්ම යාති ජ තෙක්ඛම්මස්සිතාති සොමනස්සාති. තාති පජ්ඣථ. තාති සමතික්කමථ. එවමෙතෙසං පහානං හොති. එවමෙතෙසං සමතික්කමො හොතිති.

අට්ඨකථායඤ්ච අට්ඨසු සමාපත්තිසු පථමාදිනිව තිණ්ණිකධානාති සුද්ධස්සිඛාරොව පාදකෙ කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං චතුත්තං භික්ඛුනං පුබ්බහාග විපස්සනා සොමනස්සසහගතා වා හොති. උපෙක්ඛාසහ ගතාවාචුට්ඨානගාමිනිපන සොමනස්සසහගතාව හොති. චතුත්ථජ්ඣානාදිනි පාදකාතිකත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං පඤ්චත්තං භික්ඛුනං පුබ්බහාගවිපස්සනා පුරිම සදිසාව. චුට්ඨානගාමිනිපන උපෙක්ඛාසහගතාව හොති. ඉදං සන්ධායයා ජතෙක්ඛම්මස්සිතා.ඉ. පජ්ඣථාති චුත්තං. අජ්ඣාසයවිසෙසෙන සහ මග්ගචුට්ඨානෙති එසෙවනගො. බලවිපස්සනාකාලෙ හි විපස්සනාරතිනාම සුට්ඨ පණීතතරා හොති. සකලසරීරං පිරමානා අජ්ඣෙක්ඛත්ථරමානා පචත්තති. යථාහ —

සුඤ්ඤාගාරෙ පච්චික්ඛස්ස, සත්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රති හොති, සම්මධම්මං විපස්සතොති.

තස්මා තදා පාදකජ්ඣානවිසෙසෙනවා අජ්ඣාසයවිසෙසෙන වා විනා විපස්සනා උපෙක්ඛාසහගතා න හොති. එකත්තෙන සොමනස්සසහගතාව හොතිති. එත්ථපන සබ්බජ්ඣානෙසු වසීභුතස්ස යංකිඤ්ච එකං කාමං පාදකං කත්වා තං පා අඤ්ඤංවා මග්ගෙයංගං කාමං ඉවිජ්ඣති. මග්ගචුට්ඨානකාලෙ අජ්ඣාසයබලෙන තංතංකානානුරූපං විපස්සනායව මග්ගෙව වෙදනා පටිණාමො වෙදිතබ්බො. නපන වෙදනානියාමොනාම විසුං චත්තබ්බොති.

67. සබ්බගහගාථායං අනුත්තරං අට්ඨවිධං චිත්තං කාමනච්ඡගොගහෙදෙන එකෙකං පඤ්චමා කත්වා චත්තාලිසවිධන්ති ච චුච්චන්ති යොජනා. ඉදාති සබ්බාති මහග්ගතා නුත්තරචිත්තාති පඤ්චවිධෙ කාමන කොට්ඨාසෙ සබ්බගහෙත්වා දස්සෙතුං යථාච රූපාචචරන්තිආදිමාහ. යථා රූපාචචරං චිත්තං පථමාදිජ්ඣානගෙදෙ ගස්සති. කාමන හෙදසිද්ධෙ පථමජ්ඣානිකචිත්තාදිකෙ පඤ්චවිධෙ චිත්තගෙදෙ සබ්බගස්සති, තථා අනුත්තරඤ්ච චිත්තං පථමාදිජ්ඣානගෙදෙ සබ්බගස්සති. ආරූපපඤ්චවිත්තං උපෙක්ඛෙකග්ගතා සබ්බාතෙන පඤ්චමජ්ඣානෙන යුත්තත්තා පඤ්චමෙ කාමනෙ පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තගෙදෙ සබ්බගස්සති. තස්මා එකෙකං පතමාදිකං පථමජ්ඣානිකචිත්තාදිකං කාමනං කාමනචිත්තං එකාදස්ස විධං හොති. අන්තෙන අන්තිමභූතෙ පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තගෙදෙපන කාමනං චිත්තං තෙවීසතිවිධං භවෙති යොජනා. එත්ථව කාමනසද්දෙන තංසම්පයුත්තං චිත්තමෙව චුච්චති. න හි කාමනං එකාදස්සවිධංවා තෙවීසතිවිධංවා හොතිති.

[69] යංපන විභාවනියං

“රූපාචචරචිත්තං පථමජ්ඣානන්තිආදිනා චුච්චන්තිච ආරූපපඤ්චාපි පඤ්චමජ්ඣානවොහාරං ලභති”ති ච චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි චිත්තං පථමජ්ඣානං හොති. නව පඤ්චමජ්ඣානවොහාරං ලභතිති.

[70] යාව ඉමිස්සාගාථායං අපරාපි යොජනා චුත්තා. සාපි න යුත්තාඵව.

තථා සද්දස්ස පථමාදිජ්ඣානගෙදෙති පදස්ස පුරතො පඨිත්තනාති. ඵලං යථා විහපිත්ථිඛෙ ඵකදෙසෙ විහත්තෙ සඛ්ඛං ඵකුත්තචුතිවිධං චිත්තං ඵකචීසස්සතං කත්තා විහත්තංනාම හොති. තථා විහපිත්තා ඉදාති තංසඛ්ඛගහං දස්සෙත්තො අන්තිමගාථමාහ. පුඤ්ඤං සත්තතිංසවිධං හොති. තථා පාකං ද්විපඤ්ඤාසවිධං හොති. ඉති ඵකුත්තචුතිවිධාති චිත්තාති ඵකචීසස්සතං කත්තා ඛ්ඛා පණ්ඨිතා ආහු කප්පෙසුං. කප්පත්තිවා විහපත්ති විවක්ඛණාති චුත්තං හොතිති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය විත්තසංගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

2. වෙනසිකසංගහ පරමත්ථදීපනී

68. එවං චිත්තඛිග්ගං දුස්සෙත්වා ඉද්ධානි අනුපත්තං වෙනසික සංඛිග්ගං දුස්සෙත්තො චතුභි සම්පයොගලක්ඛණොභි සහ චචන්ද්‍රිකද්ව සරුපත්ථකද්ව තාච දුස්සෙතුං ආදි ගාථමාහ. තත්ථ එකුප්පාදනිරොධාචඑකාලම්ඛණාචත්ථුකානි චතුස්සම්පයොගලක්ඛණදුස්සන්තං. වෙනො යුත්තානි චචන්ද්‍රිකදුස්සන්තං. වෙනසියුත්තා වෙනසාචා යුත්තා වෙනසිකානි දුස්සන්තො. ද්විපක්ඛද්ධාසම්මානි සරුපදුස්සන්තං. වෙනසිකානි පන සිද්ධපද දුස්සන්තං. තත්ථ ධම්මානං අනාගතභාවසංඛිකානා පුබ්බන්තතො උද්ධං පථ්ථනං ගමනං සරුපතො පාතුභවනං උප්පාදො. ජාතීනි චුත්තං හොති. සබ්බෙපිභි සංඛිකත ධම්මා අනාගතභාවපුබ්බා එව හොත්ති. තතො පච්චයසාමග්ගං ලභිත්වා පච්චුප්පන්නභාවං ගම්පන්නි. තතො නිරුප්පෙත්වා අතීතභාවං ගම්පන්නිති. නිරුප්පෙත්වා නිරොධො. සරුපච්චනාසො භබ්ගො අනිච්චතා මරණන්ති චුත්තං හොති. යා චිත්තස්ස ජාති, සායෙව එස්සාදිනං. යා චිත්තස්ස ජරා, යං චිත්තස්ස මරණං, යං චිත්තස්ස ආරම්භණං චත්ථු. තදො එස්සාදිනන්තිආදිනා හෙට්ඨා චුත්තතයෙන එකො උප්පාදො එතෙසන්ති එකුප්පාදා. එකො නිරොධො එතෙසන්ති එකනිරොධා. එකුප්පාදාච තෙ එකනිරොධාචානි එකුප්පාදනිරොධා. උත්තරපදො එකසද්දුස්ස ලොපො. එවං පරත්ථපි. එකං ආලම්ඛණං එතෙසන්ති එකාලම්ඛණා. එකං චත්ථු එතෙසන්ති එකචත්ථුකා. එකාලම්ඛණාච තෙ එකචත්ථුකාචානි එකාලම්ඛණාචත්ථුකා. ආලම්ඛණං පනෙත්ථ එකචිත්තස්සපි බහුදො හොති. එකත්තංපන උපනෙත්වා එකං ආලම්ඛණන්ති චුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං.

[71] විභාවනිසං පන

“එකතො උප්පාදොච නිරොධොච යෙසං, තෙ එකුප්පාදනිරොධා”ති චුත්තං. තං න සුත්තදරං.

න භි එකක්ඛණො එකතො උප්පාදමත්තෙන එකුප්පාදනා ඉධ අධිප්පෙනා. අථබො චුත්තතයෙනෙව අධිප්පෙනා. චුත්තකද්ධෙතං මුලටීකායං —

එකකලාපපටියාපන්නානං රුපානංසහෙවඋප්පාදාදිප්පවත්තිතො
එකස්සකලාපස්සඋප්පාදාදයො එකෙකාච හොත්තිති.

තත්තායං යොජනා. එකුප්පාදනිරොධාච එකාලම්ඛණාචත්ථුකා ච සුත්තවා යෙධම්මා වෙනොයුත්තා. තෙ ද්විපක්ඛද්ධාසම්මා වෙනසිකා මතානි. භාවපධානංචිවා එත්ථ යුත්තං. විසෙසනෙව නිස්සක්ඛවචනං. එකුප්පාදනිරොධභාවෙන එකාලම්ඛණ චත්ථුක භාවෙනෙව යෙධම්මා වෙනොයුත්තා. තෙ ද්විපක්ඛද්ධාසම්මා වෙනසිකානාම මතා කදානානි. එත්ථව යෙ වෙනොයුත්තා. තෙ වෙනසිකානි චුත්තෙ චිත්තස්ස සහජාතපච්චයුප්පන්නරුපානිපි තදායත්තචුත්තිතාය එකත්තෙන චිත්තසම්බන්ධීනි සුත්තවා වෙනොයුත්තානි වෙනසිකානි නාම සියුං. තස්මා තෙසං නිවත්තන්තථං එකුප්පාදනිරොධාච, එකා ලම්ඛණාචත්ථුකානි චුත්තං. තානිභි චිත්තෙන බණතො සහුප්පන්නානිපි භින්නස්සන්නන්තා යා චිත්තස්ස ජාති, සාඵච තෙසන්ති ඉමං ලක්ඛණංචි නානුහොත්ති. අකද්ධංගි රුපස්සන්නානං. අකද්ධං අරුපස්සන්නානන්ති. එස්සාදිනංපන උප්පාදමත්තමෙව චිත්තෙන සහ එකං නහොති. අථබො නිරොධොපි ආලම්ඛණංචි චත්ථුපි සබ්බං එකමෙචානි කදාපන්නථං එක නිරොධාදිග්ගහණං චුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. න භි එවං අචුත්තෙ සක්කා තථා ජාතිතුන්ති. යස්මාපන යථා බහුප්පස්සන්නකො එකො ගොණො තිස්සස්ස ගොණො

දත්තස්ස ගොණොති එවං විසුං විසුංපි චත්තබ්බොයෙව හොති. එවමෙවං උප්පාදො නිරොධොව එකස්මිං රූපාරූපකලාපෙ එකොවසමානොපි එස්සස්ස උප්පාදො වෙදනාය උප්පාදො පථවිධාතුයා උප්පාදො ආපොධාතුයා උප්පාදොති එවමාදිනා නයෙන විසුං විසුංපි චත්තබ්බොයෙව. තස්මා සුත්තත්තෙසු –

වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ඕකාය අඤ්ඤාත්ථං පඤ්ඤායති. සඤ්ඤාය. සඬ්ඛාරානං. විඤ්ඤාණස්ස. ඉ. පඤ්ඤායතිති වුත්තං. තථා යො භික්ඛවෙ පථවිධාතුයා උප්පාදො ඕතිඅභිනිබ්බත්ති පාතුභාවො. දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො රොගානං ඕති ජරා මරණස්ස පාතුභාවො. යො භික්ඛවෙ ආපොධාතුයා. යො භික්ඛවෙ තෙජො ධාතුයා. යො භික්ඛවෙ වායොධාතුයා. යො භික්ඛවෙ වස්මස්ස.ඉ. මනස්ස උප්පාදො.ඉ. ජරාමරණස්ස පාතුභාවොති.

වුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. ඉතරථා ජීවිතින්ද්‍රියාදිනපි එකස්මිං කලාපෙ ඛණ්ඩානො චත්තබ්බො සීයා. යො අරුජිනං ධම්මානං ආයු ඕති අවට්ඨිතිති හි වුත්තං. තථා විකාරරූපානං. සබ්බෙසංපිචා වක්ඛාදිනං උපාදාරූපානං. චතුත්තං චහාභුතානං උපාදායරූපන්තිව චතුත්තං මහාභුතානං උපාදාය පසාදොතිව වුත්තන්ති. කායලහුතා චිත්තලහුතාදයොපන අත්ථවිසෙසදීපනත්ථං දුට්ඨා භින්දිත්වා වුත්තා. සොච අත්ථවිසෙසොඋපරි ආවි භවිස්සතිති. අයමෙත්ථපරමත්පදීපනා.

[72] විභාවනිශං පන

ඉමමත්ථං අසලලෙක්ඛෙත්වා යං වුත්තං “යදි එකුප්පාදමත්තෙනෙව වෙනොයුත්තාති අධිප්පෙනා. තදා චිත්තෙන සහ උප්පජ්ජමානානං රූපධම්මානම්පි වෙනොයුත්තතා ආපජ්ජෙය්‍යාති එක නිරොධග්ගහණං. එවම්පි චිත්තානුපරිචත්තිනො විඤ්ඤාත්තිද්වයස්ස පසඬිගො නසක්කා නිවාරෙතූං. තථා එකතො උප්පාදො වා නිරොධොවා එතෙසන්ති එකුප්පාදනිරොධාති පරිකප්පෙත්තස්ස පුරෙතරමුප්පජ්ජිත්වා චිත්තස්ස භඩ්ගක්ඛණො නිරුජ්ඣමානානම්පි රූපධම්මානන්ති එකාලම්ඛණග්ගහණං. යෙ එවං තිව්ධලෙක්ඛණා. තෙ නියාමතො එකචත්ථුකා යෙවාති දස්සන්ත්ථං. එකචත්ථුකග්ගහණන්ති. අලමතිපපඤ්ඤොනා”ති. සබ්බං තං නිරත්ථකමෙව.

අඤ්ඤාසමානරාසි

69. කථෙද්ව ද්විපඤ්ඤාස ගොන්තිති පුච්ඡිත්වා පථමං ද්විපඤ්ඤාස සරූපං තිහි රාසිහි විහජිත්වා දස්සෙන්නො කථන්තිආදිමාහ. තත්ථ චූසතිති **එස්සො**. චූසන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති **එස්සො**. චූසනමත්තමෙවො එතන්ති **එස්සො**. චූසනඤ්ඤොත්ථ ආරම්මණස්ස ඉට්ඨානිට්ඨරසං ආහවිව උපහවිව ගහණං දුට්ඨබ්බං. යතො තදනුභවන්ති වෙදනා පාතුභවති. එස්සපච්චයා වෙදනාති හි වුත්තං. ස්වායං චූසනලෙක්ඛණො. නනුචායං අරුපධම්මො. නච අරුපධම්මා අප්පට්ඨසහාවා කිඤ්චි චූසන්තිති. සච්චං, අයංපන චූසනා කාරෙතච පචත්තති. යඤ්ච චූසන්තෙහි සාධෙත්ථබ්බං. තඤ්ච කිච්චං සාධෙති. තස්මා අයං එස්සොතිව චූසනලෙක්ඛණොතිව වුත්තො. කිංපන සාධෙතිති. ආරම්මණාරසානුරූපං චිත්තස්ස විකාරපත්ති. වෙදනාවිසෙසුප්පත්තිංවා. අයඤ්ච අත්ථො අම්බිලොදාදිකෙ දිස්වා අපරස්ස බෙඵප්පාදාදියු පාකටොති.

[73] විභාවනියං පන

“බෙළුප්පාදාදිවිය දුට්ඨබ්බො”ති වුත්තං. එවක්ඛෙසති ඉදං උපමා මත්තං සිඤ්ඤා. අතිපාකටායපන ඵස්සප්පවත්තිඤ්ඤා දස්සන මිදන්ති දුට්ඨබ්බං.

70. වෙදයනීති **වෙදනා**. ආරම්භණාරංසං අනුභවති. අවිදිතංවා ආරම්භණාරංසං සම්පයුත්තානං තංසමඛිතිපුග්ගලානං වා විදිතංපාකටං කරොතිති අත්ථො. වින්දන්තිව එතාය සත්තා සාතංවා අසාතංවා ලහන්තිති වෙදනා. වෙදගිතමත්තමෙව ඵනන්ති වෙදනා. පාළියංපන –

වෙදයති වෙදයනීති බො භික්ඛවෙ තස්මා වෙදනාති වුච්චති. කික්ඛෙ වෙදයති, සුඛංචි වෙදයති. දුක්ඛංචි වෙදයති. අදුක්ඛමසුඛංචි වෙදයනීති වුත්තං.

නනු සබ්බෙච්චි විත්තවෙතසිකා ධම්මා ආරම්භණාරසානුභවනප්ප කතිකාඵලාති තෙච්චි වෙදනානාම සියුන්ති. නසියුං. තෙහි කිච්චන්තරඛනාඵලා හොන්ති. ආරම්භණාරංසං උපුං අනුභවිතුං නසක්කොන්ති. අත්තනො අත්තනො කිච්චං කරොන්තාඵ එකදෙසමත්තෙන අනුභවන්ති. වෙදනායෙවපන අනක්ඛෙසතිවිචතාය අනුභවනකිච්චෙ ආධිප්ච්චගොගතායෙව ඉස්සරභාවෙන අනුභවතිති සාඵච වෙදනානාම භවිතුං අරහතිති. එවක්ඛෙසත්තවා රාජග්ගහොජන රසානුභවනෙ තෙසං සුදුසුසිසනා වෙදනායඵච්ච රාජසුසිසනා වුත්තාති.

71. සක්ඛෙසානාතිති **සක්ඛෙසා**. පුන ජානනත්ථං සක්ඛෙසානං කරොතිති අත්ථො. අයක්ඛෙස පුබ්බෙ ගහිතසක්ඛෙසානෙන සක්ඛෙසානකාලෙච්චි පුන ජානනත්ථං සක්ඛෙසානං කරොතිඤ්ඤාති. සාහි ඵලං පුනප්පුනං සක්ඛෙසානං කරොති උප්පජ්ජමානා ථිරසක්ඛෙසානං පත්තවා යාවතායුකංචි භවන්තරං පත්තවාසි සත්තානං අප්පමුට්ඨභාවං සාධෙති. මිච්චා හිනිවෙසසක්ඛෙසානං පත්තවා ඉමෙ සත්තෙ සබ්බසක්ඛෙසානං බුද්ධෙහිච්චි බොධෙතුං අසක්ඛෙසානෙයෙ කරොතිති. තථාහි සා පුන සක්ඛෙසානනත්ථං නිමිත්තකරණෙ දාරුතෙව්ච්චසසුසිසාතිච. යථාගහිත නිමිත්තවසෙන අහිනිවෙසකරණෙ භත්ථිදස්සක අත්ථසසුසිසාතිච. උප්පිතවිසයග්ගහණෙ තිණ්ණපුරිසකෙසු මග්ගපාතකසුසිසාතිච වුත්තාති. පාළියංපන –

සක්ඛෙසානාති සක්ඛෙසානාතිතිබො භික්ඛවෙ තස්මා සක්ඛෙසානාති වුච්චති. කික්ඛෙ සක්ඛෙසානාති. නිලංචි සක්ඛෙසානාති. ථිතකංචි සක්ඛෙසානාතිඤ්ඤා වුත්තන්ති.

72. වෙතයනීති **වෙතනා**. සම්පයුත්තධම්මෙ තස්මිං තස්මිං ආරම්භණෙවා කිච්චෙවා අභිසන්දහති පුනප්පුනං ඝටෙති, තත්ථ පබන්ධවසෙන නිරන්තරං පවත්තමානෙ කරොතිති අත්ථො. පකප්පෙති වා තෙ. සංවිදහති ආරම්භණාරංසංචලාභායවා කම්මසිද්ධිඤ්ඤා අභිසබ්බරොති. ආයුහතිවා තෙ. ආරම්භණෙ සම්පිණ්ණෙච්ච එකතො සමො සරන්තෙ කරොතිති අත්ථො. තථාහි සා ආයුහනරසාහිච සංවිධානප්ච්චප්ච්චානාතිච වුත්තා. තායහි තස්මිං නිරන්තරං උස්සුක්කන බ්බාපාරවසෙන පවත්තමානාය තං සම්පයුත්තාති අත්තනො අත්තනො කිච්චං කුරුමානා තස්මිං තථෙව පවත්තන්තිති. තෙනෙව සා සකිච්ච පරකිච්ච සාධක පෙට්ඨසිසස මහාවච්චිඤ්ඤා ආදිසුසිසාති වුත්තාති.

[74] විභාවනියං පන

වෙනෙති සඤ්ඤානිසඤ්ඤානො ඛ්‍යාපාරමාපජ්ජතිති වත්වා තදන්තසාධනත්ථං යං
චුත්තං ‘‘විභ්විගෙ සුත්තත්තභාජනියෙ සඤ්ඤා රක්ඛන්ධං විභජ්ජතෙන
සඤ්ඤානමනිසඤ්ඤාරොන්තිති සඤ්ඤාරාති වත්වා’’ති. තං න යුජ්ජති.

න හි විභ්විගෙ සුත්තත්තභාජනියෙ සඤ්ඤානම නිසඤ්ඤාරොන්තිති සඤ්ඤාරාති චුත්තං අත්ථි.
ඛන්ධසංයුත්තකෙ පනෙනං චුත්තන්ති.

73. එකත්තාරම්මණසඤ්ඤාතො අග්ගො කොට්ඨාසො කොට්ඨි වා එතස්සාති එකග්ගං.
චිත්තං, තස්ස භාවො **එකග්ගතා**. ආරම්මණසද්ධි නාම එකංචි නානාසභාවං භොති. තස්මා තස්ස
එකස්සචි නානාසභාවෙසු වික්ඛෙපං අපත්වා එකස්මිං සභාවෙ ඛණ්ණත්තංචි පවත්තස්ස චිත්තස්ස
යොනිවිචලාකාරො අත්ථි අයං තස්මිං එකග්ගානිධානස්ස එකග්ගබුද්ධියාව පවත්තිගෙතුභාවෙන
ගයග්ගිති. තෙ තෙව හි සා නිවාතෙ දිපවිචිතං ධීතිවිය වෙනසො ධීතිති ද්විධ්විතාති චුත්තා.

[75] විභාවනියං පන

‘‘එකං ආරම්මණං අග්ගං ඉමස්සාති එකග්ග’’න්ති චුත්තං. තත්ථචි අග්ගසද්ද්‍රො
කොට්ඨාසෙවා කොට්ඨංවා පවත්තොති යුත්තො. කෙච්ඡන ආරම්මණො පවත්තොති
වදන්ති. තං න සුත්තදුරං.

න හි අග්ගසද්ද්‍රො ආරම්මණපටිඤායො කත්ථවි ද්‍රවිසොති.

74. ජීවන්ති සම්පයුත්තාධම්මා එතෙනාති ජීවිතං. ඉන්ද්‍රොති ඉස්සරො. ඉධ පන
ඉස්සරභාවො චුච්චති. ඉන්ද්‍රං ඉස්සරභාවං කාරොතිති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතසද්ද්‍ර වං ඉන්ද්‍රියසද්ද්‍රවාති
ජීවිතින්ද්‍රියං. තසද්ධි මයා විනා තුම්භාකං ජීවිතං නත්ථි. තස්මා තුම්භාකං ජීවනකිච්චෙ මං
ඉස්සරං කරොථාති වදන්තම්ච සහජාතධම්මෙ අභිග්චත්වා පවත්තතිති. තථා හි තං
පවත්තස්සත්තාධිපතෙය්‍යන්ති ව පදුමුප්ප ලානුපාලකමුද්දකං වියාතිච චුත්තං. තත්ථ යාව
ඛන්ධපටිතිබ්බානා අනුප්පඛන්ධවසෙන පවත්තමානා චිත්තස්සත්තති පවත්තස්සත්තතිනාම.
අධිපතිභාවො ආධිපතෙය්‍යං. පවත්තස්සත්තතියං ආධිපතෙය්‍යං අස්සාති සමාසො. පුනප්පුනං
නිරුද්ධංච හි චිත්තස්සත්තානං තස්ස ඛලෙන පුනප්පුනං ජීවන්තං හුත්වා යාව ඛන්ධපටිතිබ්බානා
පුනප්පුනං පවත්තතියෙව.

න හි ජීවිතරහිතෙසු අනිත්තියබද්ධධම්මෙසු තාදිසො පවත්තස්සත්තති විසෙසොනාම අත්ථිති.

75. මනස්මිං ආරම්මණං අසුසද්ද්‍රං මනංවා ආරම්මණො නිච්චන්තින්තං කාරොතිති
මනසිකාරො. සො පන තිච්චො වීථිපටිපාදකො ජවනපටිපාදකො ආරම්මණපටිපාදකොති. තත්ථ
පසද්ද්‍රවද්ද්‍රාරාචජ්ජනං වීථි පටිපාදකො නාම. තසද්ධි පසද්ද්‍රවද්ද්‍රාරික චිත්තස්සත්තතිං ආරම්මණො
පටිපාදෙති යොජෙතිති. මනොද්ද්‍රාරාචජ්ජනං ජවනපටිපාදකො නාම. තංචි ජවන සත්තතිං
ආරම්මණො පටිපාදෙති යොජෙතිති. ඉදුමෙව ද්වයං තත්ථ තත්ථ යොනියො මනසිකාරොතිච
අයොනියො මනසිකාරො තිච්ච චුත්තං. තසද්ධි පකතියා සමුද්‍රවිණ්ණනිත්තනිසාමිතාදිචි පච්චයෙ
හි උපත්ථමිතිතං හුත්වා චිත්තස්සත්තානං යොනියො අයොනියොවා ආරම්මණො නිත්තං කාරොතිති.
පටිසන්ධිචිත්තතො පන පටිසාය පවත්තමානා චිත්තස්සත්තති ආරම්මණං මුසද්විත්වා
නිරුජ්ඣන්තිච පුන උප්පජ්ජමානා යස්ස ධම්මස්ස වසෙන තස්මිංයෙව ආරම්මණො උප්පජ්ජති

අසති කාරණාවිසෙසෙ. සො ආරම්භණපටිපාදකොනාම. අයම්ඛා ධිජ්ජෙතො. අයඤ්ඤි ආරම්භණං විත්තෙ විත්තංවා ආරම්භණෙ පටිපාදෙති යොජෙතිති. තථා හි අයං සාරණ ලක්ඛණොති ච සම්පයුත්තානං ආරම්භණෙන සංපයොජනරසොතිච ආරම්භණපටිපාදකට්ඨෙන සම්පයුත්තානං සාරථීවිය දුට්ඨබ්බොතිච වුත්තො. තත්ථ සාරණලක්ඛණොති සාරථීවිය අස්සානං සම්පයුත්තධම්මානං උජුං ආරම්භණාහිමුඛං පවත්තයනලක්ඛණොති අත්ථො. සමං ධාරෙන්නිති සාධාරණා. සබ්බෙසං විත්තානං සාධාරණා සබ්බවිත්තසාධාරණා.

76. විතක්කෙතිති **විතක්කො**. තථා තථා සඛිකජ්ජෙත්වා ආරම්භණං ආරොහතිති අත්ථො. තස්මිං පන තං කථා ආරොහන්තෙ සම්පයුත්තධම්මාපි තං ආරොහන්ති. තදා සොයෙව තෙ ආරම්භණං අභිනිරොපෙත්තොනාම හොතිති කත්වා ආරම්භණා හිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කොති වුත්තො. රාජවල්ලභං නිස්සාය ජනපදගාසිනො රාජගෙහාරොහනඤ්චෙත්ථ නිදස්සනං. අවිතක්කංපි හි විත්තං සවිතක්කධම්මසත්තානෙ විතක්කෙන සහ පවත්තපට්ඨය බලෙන ආරොහන්තො විතක්කෙන අභිනිරොචිතමෙවනාම හොතිති. අපිච, අවිතක්කංපි පඤ්චවිඤ්ඤාණං වත්ථාරම්භණ සඛිඝට්ඨනවසෙන ආරොහති. දුතියජ්ඣධනාදිනිච උපචාරභාවනාවසෙන ආරොහන්ති. මජ්ඣිමනිකායං පන කිංවා එතාය යුත්තියාති වත්වා ඉමමත්ථං දස්සෙති. විත්තංපි හි ආරම්භණං ආරුහෙතියෙව. තස්ස පන නිවිචං සභායො මනසිකාරො. තස්මිඤ්ඤි අසති තං නියාමකර්මි තා නාචාචිය යංවාතංවා ආරම්භණං ගහෙත්වා පවත්තෙය්‍යාති. ඉති පඤ්චවිඤ්ඤාණං මනසිකාරසභායං හුත්වා අත්තනො ආරම්භණවිජානනසත්තිවසෙනෙව ආරම්භණං ආරොහති. අකුසලං පත්වා පන විත්තංපි ලොභාදයොපි ආරම්භණාරුහෙන ථාමවතා එව හොන්ති. පාපස්මිං රමතෙ මනොති හි වුත්තං. දුතියජ්ඣධන විත්තාදිනිච මනසිකාර වීරියස්සන්තිනංපි වසෙන ආරොහන්ති. විතක්කො පන තථා තථා සඛිකජ්ජෙත්වා අත්තසහිතෙ ධම්මෙ ආරම්භණාරුහෙන සුට්ඨිතරං බලවත්තෙ කරොති. ඉති තස්මිං කිච්චෙ අඤ්ඤාසං සාහිසයබ්‍යාපාරතායඵව අයං විතක්කොති වුත්තොති. එවං පන වත්තබ්බං. නනු අඤ්ඤාපි අරුපධම්මා සාරම්භණසභාචා ආරම්භණං ආරොහන්ති. අථ ච පන කස්මා අයමෙව විතක්කොති වුත්තොති. අඤ්ඤාසං පන ආරුහෙතං කිච්චත්තරයොගවසෙනෙව සිද්ධං. ඉමස්ස පන ඉතො අඤ්ඤාසං කිච්චං නාම තත්ථී. තස්මා අයමෙව තථා වුත්තොති.

77. විවරතිති **විවාරො**. විවාරෙතිචා සම්පයුත්තකෙධම්මෙ, තෙ වා ධම්මා විවරන්ති එතෙනාති විවාරො. විවරණඤ්චෙත්ථ විතක්කා රුද්‍රෙහෙ තස්මිංයෙව ආරම්භණෙ සභාචාකාරපාත්‍රභාවත්ථං පුනථපුනං අනුමජ්ජනවසෙන පවත්තනං දුට්ඨබ්බං. එත්ථව විතක්කො ඔළාරිකො පුබ්බඛිගමො ආරම්භණෙ විත්තස්ස පථමාහිනිපාතභූතොව හොතිති ඝණ්ඩාහිසාතො විය දුට්ඨබ්බො. විවාරො සුබුමො අනුවරො තස්මිංයෙව ආරම්භණෙ විත්තස්ස අනුබන්ධනභූතො ච හොතිති ඝණ්ඩානුරොචිය දුට්ඨබ්බොති.

78. අධිමුච්චනං **අධිමොක්ඛො**. ආරම්භණෙ එවං නුබො නො නුබොති එවං පවත්තං සංසප්පනං අධිගවිත්වා විච්ඡින්නදිත්වා පක්ඛකො මුච්චනවසෙන විත්තස්ස පවත්තිති වුත්තං හොති. එවඤ්ච කත්වා සො ආරම්භණෙ සන්තිට්ඨානලක්ඛණොති ච ආරම්භණෙ නිව්චලභාවෙන ඉන්ද්‍රධීරසදිසොතිච වුත්තො.

79. වීරස්ස කම්මසුරස්ස භාවො කම්මවා **වීරියං**. තංසමඛිති පුග්ගලො හි කම්මසුරො හොති. මහත්තංපි කම්මං අජ්ජකතො ගණ්හාති. දුක්කරංපි සුකරතො, භාරියංපි අභාරියතො ගණ්හාති. අත්තකිලමථං නගණෙති. කම්මසිද්ධියා නිවිචං පග්ගහිත කාය විත්තොව හොති.

තස්මා තං තස්ස පුග්ගලස්ස තථාපචත්තිඤා හෙතුභාවොචෙව තථාපචත්තස්ස ච තස්ස පුග්ගලස්ස කාය චිත්තක්‍රියාභූතං භෝතීති. විධිනාලා නයෙන උපායෙන වීරියවතො කිං නාමකම්මං න සිප්ඤ්ඤිතිආදිකෙන පුබ්බාසිකාධාරෙන ඊරසිතබ්බං පචත්තසිතබ්බන්ති වීරියං. විසෙසෙනලා සකපරහිතහෙතු ඊරන්ති කම්පන්ති තං සමඛිගිනො එතෙනාති වීරියං. එතථව වීරිය පත්ථමිතිනා සම්පයුත්තධම්මා සදා අනික්ඛිත්තධුරා පග්ගහිතසීසාවිය හුත්වා අත්තනො අත්තනො කිච්චසම්පත්තිඤා නිව්චං උස්සාහජාතාව භොන්ති, තෙසුච තථාභොන්තෙසු තංසමඛිගිනො පුග්ගලාපි අත්තනොලා පරෙසංලා හිතහෙතු නිව්චං ඛ්‍යාවටකායචිත්තා භොන්ති. තස්මා ඊරන්ති කම්පන්ති චුච්චන්ති. තථා හි තං උපත්ථමිහනලක්ඛණන්ති ච පග්ගහලක්ඛණන්ති ච උස්සාහලක්ඛණන්ති ච ගෙහස්ස ථුණුපත්ථමිහන සදිසන්ති ච සම්මා ආරද්ධං සබ්බසම්පත්තිනං මුලන්ති ච චුත්තන්ති.

80. විනයති කායචිත්තං තප්පෙති, තුට්ඨං සුභිතං ජනෙති, සුපුප්ඵිතපදමංවියවා වඩ්ඤෙතිති **පීති**, විනන්තිවා එතාය තං සමඛිගිනො පුණ්ණවත්ඨොවිය විරොචමාන කායචිත්තා භොන්තිති පීති. සා පඤ්චවිධා බුද්ධිකා පීති, බණ්ඩාපීති, ඔක්කන්තිකා පීති, උබ්බෙගා පීති, ඵරණාපීතිති.

81. පන්දනං **පන්දො**. ඉවිපා පත්ථනා අභිසන්ධීති චුත්තං භොති. සොපන දුට්ඨො තණ්හාපන්දො, කත්තුකමසතා පන්දොති. ඉධ කත්තුකමසතා පන්දො අධිප්පෙතො. එතථව කත්තුං කාමෙති ඉවිපතීති කත්තුකාමො. පන්දසමඛිගිපුග්ගලො. තස්ස භාවො කත්තුකමසං. තදෙව කත්තුකමසතා, යථා දෙවොයෙව දෙවනාති. එතථව කත්තුසද්දො සබ්බෙසං ධාතුසද්දානං අත්ථො සඛිගහෙත්වා පචත්තො. තස්මා කත්තුකමසතාති එතෙන කප්පතුකමසතා චිත්තෙතුකමසතා දුට්ඨකමසතා සොතුකමසතාති එමාදිති සබ්බ ක්‍රියාපදාති සඛිගහිතාති භොන්තිති දුට්ඨබ්බං. සො පන ආරම්මණං ඉවිපන්තොපි තණ්හා විය අස්සාදන රජ්ජන ලග්ගන වසෙන නඉවිපති. යෙන යෙන පන අත්ථිකො භොති. තං තං අත්ථං ආරාධෙතු කාමතාවසෙනෙව ඉවිපති. යථා රඤ්දෙසදා ඉස්සාසා ධනෙනවා යසෙනවා අත්ථිකා රාජවෙරීනං විජ්ඣානවසෙන පඬිඛිතබ්බසුත්තකෙපි සරෙ බහු ඉවිපන්තියෙව. එවමෙවං අයංපි පරස්ස විස්සජ්ජිතබ්බසුත්ත කානිපි දානවත්ථුති අලද්ධානිපි ලද්ධං ඉවිපති. ලද්ධානිපි රක්ඛිතුං ඉවිපති. අයඤ්ච අත්ථො විභාවනියංපි චුත්තොයෙව.

චුත්තඤ්ඤි තත්ථ

දානවත්ථුවිස්සජ්ජනවසෙන පචත්තකාලෙපි වෙස විස්සජ්ජි තබ්බෙන තෙන අත්ථිකොයෙව. බිජිතබ්බඋසුනං ගහණො අත්ථිකො ඉස්සාසොවිගාති.

තත්ථ යදුග්ගෙන දානං දස්සාමීති දානවත්ථුපරියෙසනාදිවසෙන පචත්තා පුබ්බභාගවෙතනා දානවත්ථුවිස්සජ්ජන සඬිකාතෙ දානෙ සඬිගහිතා භොති. තදුග්ගෙන තස්සා පුබ්බභාගවෙතනාය පචත්තිකාලො ඉධ දානවත්ථු විස්සජ්ජනවසෙන පචත්ත කාලොති වෙදිතබ්බො. විස්සජ්ජිතබ්බෙනාති විස්සජ්ජිතබ්බ සුත්තකෙන. තෙන අත්ථිකොයෙව පරස්ස විස්සජ්ජනත්ථාගාති අධිප්පායො. බිජිතබ්බඋසුනං ගහණොති තෙසං අකතානං කරණවසෙන අලද්ධානං පරියෙසනවසෙන ගහණො. එතථ පන කෙවි ඉස්සාසො උසුතිබ්ජිත්වාපි ලග්ගානො තෙහි උසුති අත්ථිකොයෙවති එව මත්ථං වදන්ති. සො නයුජ්ජති. එවඤ්ඤි සති බිජිතඋසුනන්ති චුත්තං සීගා. යථා කපීතං ලපිතං තථාගතෙනාති. තථා විස්සජ්ජිතබ්බෙ නාති එතථපීති. කෙවි

ඉස්සාසො උසුභි අනත්ථිකො ඛිපත්තො නහොති. අත්ථිකොශෙව සමානො අක්ඛදං ආනිසංසං ඉච්ඡන්තො ඛිපත්ති ඵලං අත්ථං වදන්ති. සොපි නුඤ්ජති. ඵලක්ඛි සති උසුභි අත්ථිකොශෙව තාති ඛිපත්තො ඉස්සාසොවිශාතිචුත්තං සිශාති. අත්ථතො පන තදුගංපි අවගගිතඛිබ්බමෙව හොතිති. යස්මාච පන්දසම්පයුත්තං චිත්තං ආරම්භණං ගණ්හන්තං පන්දවසෙන අති ඉච්ඡමානං විය විලුප්පමානං විය ගණ්හාති. තස්මා අයං ආරම්භණග්ගහණො වෙනසො හත්ථප්පසාරණංවිශාති චුත්තො. ඵත්ථව හත්ථප්පසාරණංවිශාති ඉදං අභුතපරිකප්පවචනං දට්ඨබ්බං. න හි චිත්තස්ස හත්ථොනාම අත්ථි. අත්ථවිසෙසපාකටත්ථං පන අභුතංපි භූතං විය කප්පෙත්වා චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අපිච, අයං පන්දොනාම ථාමපත්තො තණ්හාය බලවතරො හොති. තථා හෙස අධිපතිභූතො ඉද්ධිපාදභූතොව හොතිති. යදි හි සො තණ්හාය සමානබලො සිසා. ඉමෙ සත්තා තණ්හාය හත්ථෙ සීතා තණ්හා පරිග්ගහිතාති ධනහොගරජ්ජසුඛාතිවා දිබ්බබ්බුග්ගසම්පත්තිශොවා පඬිබෙත්වා වට්ටදුක්ඛතො නියනාතුං නසක්ඛිස්සන්ති යෙවාති.

82. සොහණා සොහණෙසු චිත්තෙසු පඛිරන්තිති පඛිණ්ණා. කෙළව **පඛිණ්ණකා**. අක්ඛදෙසු අක්ඛදෙසංවා සමානා **අක්ඛදෙසමානා**. යදා සොහණචිත්තෙසු යුත්තා, තදා තෙහි අසොහණතො අක්ඛදෙසු සමානා. යදා අසොහණචිත්තෙසු යුත්තා, තදා තෙහි සොහණතො අක්ඛදෙසු සමානා සදිසාති චුත්තං හොති.

අක්ඛදෙසමානරාසිමිති පරමත්පදීපනා.

අකුසලරාසි

83. ඉදාති අකුසලරාසිං දස්සෙත්තො මොහොතිආදිමාහ. තත්ථ මුශ්ගතිති **මොහො**. මුශ්ගන්ති සත්තා ඵතෙනාතිවා මොහො. මුශ්ගන්තමත්තංවා මොහො, වතුරඬිගන්තමස්ස විය වක්ඛස්ස සබ්බසො කලාණාපක්ඛං පටිච්ඡාදෙත්වා චිත්තස්ස අන්ධභාවකරණන්ති චුත්තං හොති. පාපපක්ඛං පන පත්වා සො කදාණගතිකො හොතිති දට්ඨබ්බං. තථා හෙස පාලියං මිච්ඡාකදාණන්ති චුත්තො. අට්ඨකථාසුච මිච්ඡාකදාණන්ති පාපක්‍රියාසු උපායචිත්තාවසෙනපවත්තො මොහොති චුත්තං. අවිජ්ජායෙව අප්පට්ඨත්ති මිච්ඡාපට්ඨත්තිවසෙන දුට්ඨභාවො චුත්තො. ඵත්ථව අප්පට්ඨත්තිති කලාණාපක්ඛෙ අක්ඛදාණමෙව චුච්චති. මිච්ඡාපට්ඨත්තිති පාපපක්ඛෙ මිච්ඡාකදාණමෙව චුච්චතිති, තථා හි පාපපක්ඛං පත්වා පක්ඛධම්මා කදාණගතිකා හොන්ති මොහො, ලොහො, දිට්ඨි, චිත්තකො, විචාරොති. චිත්තෙන පන සද්ධිං ප්‍රබ්බිධා හොන්ති. තෙහි පකතිසා වික්ඛද්දජාතිකෙසු සුතපරිශන්තිසම්පන්නෙසුච උප්පන්නා පාපක්‍රියාසු තං තං උපායදස්සන්තවසෙන තෙසං තත්ථ පෙකභාවං පට්ඨබ්බභාවක්ඛෙව සාධෙත්තිති.

84. නහිරිගති කායදුච්චරිතාදිති නලජ්ජති නපිගුච්ඡතිති අහිරි. හිරිප්පට්ඨකඛාවා අහිරි, සාළව **අහිරිකං**. තක්ඛති පාප ක්‍රියාසු පච්චුපට්ඨිතාසු හිරිගා ඔකාසං අදත්තා තාසු රැවිං උප්පාදෙත්වා පවත්තතිති. තථා හි තං කායදුච්චරිතාදිති අපිගුච්ඡනලක්ඛණන්තිව අලජ්ජාලක්ඛණන්තිව චුත්තං.

85. නඔත්තප්පතිති අනොත්තප්පං. කායදුච්චරිතාදිති නභාගති නඋත්තසතිති අත්ථො. ඔත්තප්පප්පට්ඨකඛංවා **අනොත්තප්පං**. තංපි හි තාසු පච්චුපට්ඨිතාසු ඔත්තප්පස්ස ඔකාසං අදත්තා චිත්තං තාසු අසාරජ්ජමානං කත්වා පවත්තතිති. තථා හෙතං කායදුච්චරි තාදිති අසාරජ්ජලක්ඛණන්ති ව අනුත්තාසලක්ඛණන්ති ව චුත්තං. චුච්චති ව –

අපේශුවිපී අභිරිකො, පාපාගුපාව සුකරො;
අභිරුව අනොත්තප්පී, සලහො විස පාවකාති.

86. උද්ධරණීති උද්ධටං. පාසාණපිට්ඨෙ චට්ටෙත්වා විස්සට්ඨ ගෙණ්ඩුකො විස නානාරම්මණෙසු වික්ඛිත්තං චිත්තං, උද්ධටස්ස පන චිත්තස්ස උද්ධරණාකාරථපචත්තිශා පච්චයගුණා ධම්මො **උද්ධච්චං**. තං පන වාතෙරිතං ජලං විස ධජපටාකා විශච දුට්ඨබ්බං.

87. මුඛිහනීති **ලොහො**, මුඛිහනීති සම්පයුත්තා ධම්මා එතෙ නාති ලොහො, මුඛිහනමත්තමෙවෙවා එතත්ති ලොහො. එත්ථච මුඛිහනංනාම ආරම්මණාභිසජ්ජනං දුට්ඨබ්බං. සොපන ආරම්මණො ලග්ග නට්ඨෙන මක්කටාලෙපොවිස අභිකඛ්ඛට්ඨෙන තත්තකපාලෙ ඛිත්තමංස පෙසි විස අපට්ඨාගට්ඨෙන තෙලකද්දුපන රාගොවිස තණ්හානද්දිභාවෙන චඛිච්ඡිත්වා සත්තානං අපාසාවහට්ඨෙන සබ්බාති සුක්ඛකට්ඨ සාධාපලාස තිණ්ණසට්ඨාති මහාසමුද්දං චහත්ති සීසතොතා නදී විස දුට්ඨබ්බං.

88. දස්සනං **දිට්ඨි**. ධම්මානං යාථාවසභාවෙසු කදාණදස්සනං විස තෙසමෙව අයාථාවසභාවෙසු මිච්ඡාදස්සනන්ති චුත්තං හොති. සාභි එකච්චානං පණ්ඩිතමානීනං මිච්ඡාවිත්තකකඛලානං උප්පත්තා ථාමගතා අයාථාවසක්ඛෙ පට්ඨෙධකද්දුකදාණගතිකා හොතිති. සාපන මිච්ඡාභිතිවෙසලක්ඛණා පරමංචජ්ජන්ති දුට්ඨබ්බං.

89. මක්ඛකද්දුති **මානො**. අභං ලොකෙ එකො පුග්ගලො අස්මි. න කට්ඨකලිඛිගරොවිස අචමක්ඛකද්දුනාරහොති එවං අත්තානං දුළ්භං පග්ගහෙත්වා සමනුපස්සන්ති අත්ථො. සොපන ජාති කුලධන භොග යස ඉස්සරියාදිති වෙච සීල සුත ලාභසක්කාරා දිග්ඛිච ගුණෙහි උපත්ථමිතිතො අතිරෙකතරං චද්ධිත්වා අත්තානං ජනමජ්ඣෙ කෙතුංවිස අච්චුග්ගතං මක්ඛකද්දුති. තස්මා සො උන්නතිලක්ඛණොතිච උම්මාදොවිශාතිච චුත්තො.

90. දස්සන්ති **දොසො**. සොපන වණ්ඨික්කට්ඨෙන පහතා සිව්සොවිස විසජ්ජනට්ඨෙන අසතිපානොවිස අත්තනො නිස්සය දහනට්ඨෙන දාචග්ගිවිස දස්සනට්ඨෙන ලද්ධොකාසො සපත්තොවිස සබ්බසො අභිතරාසි භාවට්ඨෙන විස සංසට්ඨ පුතිමුත්තං විස දුට්ඨබ්බං.

91. ඉස්සන්ති **ඉස්සා**. පරස්මිපත්තිං උස්සුයන්ති අත්ථො. සාභි පරෙසං පකතිශා ලද්ධස්මිපත්තිං දිස්වා වා සුත්වා වා නසහති. තස්සා සම්පත්තිශා විපත්තිං ඉවිජති ආකඛ්ඛති. අසුකො ඉදුංනාම ලිඛිස්සන්ති සුත්වාපි නසහති. තස්ස අලාභං ඉවිජති ආකඛ්ඛති. තස්මා සා පරස්මිපත්තිනං උස්සුයනලක්ඛණාති චුත්තා.

92. මම එච ඉදුං ගුණජාතංවා චත්ථුවා හොතු. මා අක්ඛකදස්සාති එවං අත්තනො සම්පත්තිහෙතු අවිජ්ජාරිකතාවසෙන චරති පචත්තන්ති මච්ජරං, තථා පචත්තං චිත්තං. මච්ජරස්ස භාවො **මච්ජරියං**. ඉදුංච ඉස්සා විස දුට්ඨං අත්තනා ලද්ධස්මිපත්ති ලිඛිතබ්බස්මිපත්ති වසෙන. තත්ථ පකතිශා ලද්ධස්මිපත්තිසං තාව තං පරෙහි සා ධාරණංවා යෙන කෙනච්චා කාරණෙන අත්තසත්තකභාවතො මුච්චිත්වා පරෙසං සත්තකභාවං ගම්ඛසමානං දිස්වා වා සුත්වා වා චිත්තෙත්වා දුක්ඛී දුම්මනො හොති, ලිඛිතබ්බස්මිපත්තිසංපි අසුකස්මිං දෙසෙ වාකාලො ඉදුංනාම හවිස්සන්ති සුත්වා වා චිත්තෙත්වා වා තං අත්තනාව ලද්ධං ඉවිජති. අක්ඛකදස්සං ලාභං නඉවිජති. අක්ඛකද ලිඛිස්සන්ති සුත්වා වා චිත්තෙත්වා වා දුක්ඛී දුම්මනො

හොඳිනි. තථා හෙතෙම ලද්දානංවා ලභිතබ්බානංවා අත්තනො සම්පත්තිනං නිශ්ශුභනලක්ඛණන්ති වුත්තං. එතථව ලභිතබ්බසම්පත්තිං යස්ස ලාභං නද්විජති. සොලභතිතිවා ලභිස්සතිතිවා සුත්තවා විත්තෙත්තවා විත්තවිඝාතො දුස්සානාම. යං යං අත්තනා ලද්දං ද්විජති. තං තං අත්තනා අලභිභවානකං විත්තෙත්තවා විත්තවිඝාතො ඔවිජරියංනාම. න භි එතෙ ද්වෙ එකතො උප්පජ්ජතිති.

93. **කුක්කුච්චන්ති** එතථ කිරියා කතං. කුච්චිතං කතන්ති කුක්කතං. කුච්චිතකිරියානි අත්ථො. පණ්ඩිතෙහි එකන්තෙන නිත්ථිතබ්බො විත්තප්පවත්තිවිසෙසොති වුත්තං හොති. අත්ථොතො පන අකතං වත මෙ කලාණං කතං පාපන්ති එවං අනුසොචනවසෙන පවත්තො කුක්කුච්ච සම්පයුත්තවිත්තප්පාදොයෙව, සො භි තථා පවත්තමානොපි පුබ්බෙ අකතංවා කලාණං පුන කතං කාතුං න සක්කොති. පුබ්බෙ කතං වා පාපං පුන අකතං කාතුං නසක්කොති. අථබො කුසලධම්මෙසු විත්තපරිභාදානායඵව සංවත්තති. තස්මා කුච්චිතකිරියා මත්තත්තා කුක්කතන්ති වුච්චති. වුත්තසද්දෙනං අට්ඨ කථායං කතාකතස්ස සාමජ්ජානවජ්ජස්ස අභිමුඛගමනං පටිසාරොනාම. යස්මා පනෙසො කතංවා පාපං අකතං නකරොති. අකතංවා කලාණං කතං නකරොති. තස්මා විරුපො කුච්චිතො වා පටිසාරොති විප්පටිසාරොති. එතථව විප්පටිසාරොති කුක්කුච්ච මෙව. කුක්කුච්චෙව කුච්චිතෙ සති තං සම්පයුත්තවිත්තප්පාදොපි කුච්චිතොයෙව. යෙනව කාරණෙන කුක්කුච්චං කුච්චිතංනාම හොති. තෙනව කාරණෙන සො විත්තප්පාදොපි කුච්චිතොනාම හොතිති කත්වා සො විත්තප්පාදොව කුක්කතපදෙ ගහෙතුං යුත්තොති වෙදිතබ්බො. සුදිත්තකණ්ඩට්ඨකථායං පන අයමත්ථො උජ්ජකතොව වුත්තො. යොග-විසද්දන්ති අකත්තබ්බතාය කුච්චිතකිරියාභාවතො කුක්කුච්චන්ති.

[76] විභාවනියං පන

දුමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්තවා යං වුත්තං “කුච්චිතං කතන්ති කුක්කතං. කතාකත දුච්චරිතසුචරිත”න්ති. තං න යුජ්ජතියෙව. එතෙන යස්සදව **තත්ථ** වුත්තං “අකතංපි භි කුක්කතන්ති වොගරන්ති. යං මඤ අකථං. තං කුක්කතන්තිව. දුඛ පන කතා කතං ආරබ්භ උප්පන්නො විප්පටිසාරවිත්තප්පාදො කුක්කත”න්තිව. තංපි සබ්බං පටිකඛිත්තමෙව හොතිති.

කුක්කතස්ස යථාවුත්තවිත්තප්පාදස්ස තථාපවත්ති හෙතුභාවො කුක්කුච්චං. අපිච, ධාතුපායෙසු කුච්චසද්දං සඬ්ඛොචන මනො විලෙඛනත්ථෙසු පඤ්ඤිතියෙව. තස්මා කුච්චිතෙන ආකාරෙන කොචති සඬ්ඛොචන න පාපපිගුච්චනාකාරොනාති කුක්කුච්චො. කුච්චිතෙනවා ආකාරෙන කොචති විලෙඛන නිලෙසසල්ලිඛනා කාරොනාති කුක්කුච්චො. තථා පවත්තධම්මසමුභො. සොහි කුච්චිතෙන අකතං වත මෙ කලාණං කතං පාපන්ති එවං පවත්තෙන අනුත්ථිනනාකාරෙන සඬ්ඛොචනි. කුසලධම්මසමාදානෙ විත්තං නම්තුංපි නදෙති. මනංවා විලෙඛනි. සද්ධාදිනං සාරධම්මානං තනුකරණෙන විත්තං කුසලධම්මසමාදානෙ පරිභාදිත්තථාමබ්බං කරොති. තස්මා කුක්කුච්චොති වුච්චති. යෙන පන ධම්මෙන යුත්තත්තා සො තථා පවත්තො හොති. සො කුක්කුච්චංනාම කුක්කුච්චස්ස භාවොති කත්වා. තං පන යස්මා පුබ්බෙ අකතසද්දව කලාණං කතසද්දව පාපං ආරබ්භ පච්ඡා අනුතාපනවසෙන අනුසොචනවසෙනව පවත්තති. තස්මාතං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං කතාකතානුයොචන රසන්ති ව වුත්තං. එතථව පච්ඡානුතාපලක්ඛණන්ති පුබ්බෙ කලාණසද්දව අකත්තවා පාපසද්දව කත්වා ආගතත්තා පච්චිමෙ කාලෙ අනුතාපලක්ඛණන්ති අත්ථො. තෙන කුක්කුච්චස්ස එකන්තෙන අතිතාරම්මණතා සිද්ධා හොති.

පච්චුප්පත්තානාගතාරම්මණතාච පටිසිද්ධාති. කතාකතා නුසොචනරසන්ති එත්ථ කතකද්ව පාපං අකතකද්ව කලයාණන්ති යො ජෙතඛිබ්බං. චුත්තකද්වෙතං මහානිද්දෙසෙ –

ද්වීභාකාරෙහි කුක්කුච්චං උප්පජ්ජති කතත්තා ච අකතත්තා ච. කථකද්ව ද්වීභා.ඉ. අකතත්තාච. අකතං මෙ කායසු චරිතං. කතං කායදුච්චරිතන්ති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං. අකතං මෙ වචීසුචරිතං.ඉ. කතං මනොදුච්චරිතන්ති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං. අකතාමෙ පාණාතිපාතා වෙරමණී. කතො පාණාති පාතොති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං.ඉ. අකතා මෙ සම්මාදිට්ඨි. කතා මිච්චාමිට්ඨිති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චන්ති.

එතෙන පන අකතසුචරිතා රම්මණතාය කතදුච්චරිතා රම්මණතායෙව වසෙන කුක්කුච්චස්ස ද්විධාභාවායෙව සිද්ධො භොති. ද්වීභාකාරෙහිති හි චුත්තං. සොච බො පුඛ්බෙ පාපං කත්වා පච්චා අපායභයතජ්ජිතානකද්වෙව අපායෙසු පතිත්වා පුඛ්බෙ අත්තනා කතකම්මං අනුස්සරන්නානකද්ව භොති. නඅකද්දෙසං, අකතං මෙ කායසුචරිතං. කතං කායදුච්චරිතන්ති හි චුත්තං. යථා පන මාතො දුච්චො භොති යාථාවමාතො අයාථාවමාතොති. තථා කුක්කුච්චංපි, යාථාවකුක්කුච්චං, අයාථාව කුක්කුච්චන්ති දුච්චං භොති. තත්ථ අයාථාව කුක්කුච්චංපි උප්පජ්ජමානං ද්වීභාකාරෙහො උප්පජ්ජති අකතං වත මෙ කලයාණං කතං පාපන්ති. කතමං පන තන්ති. යකද්ව පුඛ්බෙ කලයාණකම්මෙපි පාපසකද්දෙ පාපදිට්ඨි අකත්වා පාපකම්මෙපි කලයාණසකද්දෙ කලයාණදිට්ඨි කත්වා පච්චා අනුසොචනවසෙන උප්පජ්ජති. යකද්ව පුඛ්බෙ කලයාණෙ කලයාණසකද්දෙ කත්වා පච්චා පාපසකද්දෙතො පාපෙව පාසකද්දෙ අකත්වා පච්චා කලයාණසකද්දෙතො උප්පජ්ජති. ඉදං අයාථාවකුක්කුච්චංනාම. අනවජ්ජෙ සාවජ්ජසකද්දෙ, කජ්ජිගෙ අකජ්ජිගසකද්දෙ, අනාපත්තිගං ආපත්තිසකද්දෙතිආදිනාපි යොජෙතඛිබ්බං. ඉදකද්ව සඛ්බං උප්පජ්ජමානං ද්වීභා කාරෙහෙව උප්පජ්ජති. තස්මා ද්වීසුච්ච සඛිගහිතන්ති දුට්ඨඛ්බං. යං පන මහානිද්දෙසෙයෙව භත්ථකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චං. පාදකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චං. භත්ථපාදකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චන්ති තිද්දිට්ඨං. තං අසංයත කුක්කුච්චංනාම. යං පන තං හික්ඛු කුක්කුච්චායන්තා නපට්ඨගණ්හිංසුති විනයෙ ආගතං. යකද්ව කථං කුක්කුච්චප්පකතතාය ආපජ්ජති කජ්ජිගෙ අකජ්ජිගසකද්දෙතා අකජ්ජිගෙ කජ්ජිගසකද්දෙතාති ආගතං. තං විනයකුක්කුච්චංනාම. තංපන විනයසංසයොඵල. සොච බො අත්තනො අවිසයෙ කජ්ජති නුබො නොනුබොති සංසජ්ජනාකාරෙන පචත්තො කුසල ක්‍රිය විත්තූප්පාදො. සොපන යෙසං උප්පජ්ජති. තෙසු යෙ සික්ඛකාමා, තෙ තංකම්මං නකරොන්ති. තෙ සන්ධාය කුක්කුච්චායන්තා නපට්ඨගණ්හිංසුති චුත්තං. යෙ පන කරොන්තියෙව. තෙ කජ්ජිගෙවත්ථුස්මිංපි ආපත්තිං ආපජ්ජන්ති. තෙ සන්ධාය කුක්කුච්චප්පකතතාය ආපත්තිං ආපජ්ජන්ති චුත්තං.

94. ථියතිචිත්තං මන්දමන්දං කත්වා අජ්ඣෙධාත්ථරතීති **ථිනං**. ථියයනා ථියිතත්තන්ති හි පාළියං තිද්දිට්ඨං.

95. මෙධති වෙනසිකෙ ධම්මෙ අකම්මකද්දෙහුතෙ කත්වා විහිං සතීති **මිද්ධං**. තථා හි ආරම්මණො විජ්ජාරවසෙන තං තං ඉරියා පථං සන්ධාරෙත්වා පචත්තමානෙසු සම්පයුත්තධම්මෙසු මුග්ගරෙන පොථෙත්වා විය තෙ ආරම්මණතො ඔලියාපෙත්වා ඉරියාපථංපි සන්ධාරෙතුං අසමත්ථෙ කත්වා ථිනං චිත්තං අභිභවති. මිද්ධං වෙනසිකෙති.

96. විචිකිච්චාති එත්ථ. විකිච්චනං විකිච්චා. කුට්ඨාප්පටිකා රොති අත්ථො. තිකිච්චිත්තං දුක්කරතාය විගතා විකිච්චා එතායාති විචිකිච්චා. සභාවං විචින්නතා කිච්චන්ති කිලමන්ති

එතායාතිවා විචිකිචිපා. විචිකිචිපතිවා ද්වෙළුහකභාවෙන පවත්තති විචිකිචිපා. සා නිවරණභූතා, පටිරූපකාති දුට්ඨා. තත්ථ බුද්ධාදිසු අට්ඨසු වත්ථුසු විමතිවසෙන පවත්තමානා නිවරණභූතා. තතො අඤ්ඤාපන අසබ්බඤ්ඤානං තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු කථං නුබො එවං නුබො ඉදංනුබොති වෙමතිකභාවෙන පවත්තා සබ්බා විචිකිචිපා පටිරූපකානාම. සා පන කුසලාපි හොති, අකුසලාපි ඛිණ්ණා සමානං උප්පත්ත ක්‍රියාබ්‍යාකතාපීති. ඉධ පන එකත්තාකුසලභූතා නිවරණවිචිකිචිපාව අධිප්පෙකාති.

අකුසලරාසිමිති පරමත්පදීපනා.

සොහනරාසි.

97. සද්දහතිති **සද්ධා**. යථා අවිපං පසන්නං නිසින්නං උදකං වත්ථු සුරිසාදිති රූපනිමිත්තාති සුට්ඨ අත්තති දහති. එවං අයං බුද්ධගුණා දිති සුට්ඨ අත්තති දහති ධාරොති ඵපෙතිවාති අත්ථො. සද්දහත්තිවා එතායාති සද්ධා. සද්දහනමත්තමෙවො එතත්ති සද්ධා. සාපි බුද්ධා දිසු සද්ධෙය්‍යවත්ථුසු අකාලුස්සිසභාවෙන පවත්තමානාච්ච ඉධ අධිප්පෙතා. තතො අඤ්ඤාපන තිත්ථියෙසුලා තිත්ථියධම්මෙසු වා එවරූපෙසු අසද්ධෙය්‍යවත්ථුසු සද්දහනවසෙන පවත්තා ඔකප්පනා සද්ධා පටිරූපකානාම හොති. සා පන අත්ථතො මිචිපාධිමොක්ඛො යෙවාති. යථා පන මනුස්සා හත්ථෙ අසති රතනාති දිස්වා පි-ගහෙනුං න සක්කොත්ති. චිත්තෙ අසති තෙසං සබ්බභොගා න සම්පජ්ජන්ති. ඛිපෙ අසති සස්සාදිති නසම්පජ්ජන්ති. එවං සද්ධාය අසති පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථුති නසම්පජ්ජන්ති. තස්මා එසා හත්ථචිත්තඛිප සදිසාති වුත්තා.

98. සරතීති **සති**. අත්තනා කතාති කත්තබ්බාති ව කල්‍යාණකම්මාලා බුද්ධගුණාදිතිවා අප්පමජ්ජනවසෙන උපගම්පතිති අත්ථො. සාපි සම්මාසති මිචිපාසති දුට්ඨා හොති. තත්ථ සම්මාසති ඉධ අධිප්පෙතා. ඉතරා පන සතියෙව න හොති. කතස්ස කත්තබ්බස්සව පාපකම්මස්ස අප්පමජ්ජනවසෙන පවත්තො සතිපටිරූපකො අකුසලචිත්තූප්පාද්‍යෙයෙව. යස්මා පනෙසා චිත්තං සබ්බෙහි අකුසලධම්මෙහිව රක්ඛිතුං කුසලධම්මෙහිව යොජෙතුං සක්කොති. තස්මා සා රඤ්ඤා සබ්බකම්මික මහාඅමච්චො විය දුට්ඨබ්බාති. සතිංඛිවාහං හික්ඛවෙ සබ්බත්ථිකං වදාමිති හි වුත්තං.

99. හිරියතිති **හිරි**. කායදුච්චරිතාදිහි ලජ්ජති පිගුච්චති උක්කණ්ඨතිති අත්ථො.

100. තෙහියෙව ඔත්තප්පතිති **ඔත්තප්පං**. උබ්බිජ්ජතිති අත්ථො. එත්ථපි හිරිඔත්තප්පප්පටිරූපකානාම අත්ථි, වුත්තඤ්ඤි -

ලජ්ජිතබ්බෙ නලජ්ජන්ති, අලජ්ජියෙසු ලජ්ජරොති ව;
භාගිතබ්බෙ නභාගන්ති, අභගෙ හගදස්සිනොති ව.

යස්මා පන සප්පුරිසා හිරියා අත්තති ඔත්තප්පෙනව පරෙසු ආරක්ඛද්දෙවතාදිසු ගාරවං උප්පාදෙත්වා පාපතො වජ්ජෙත්වා සුද්ධං අත්තානං පරිහරන්ති. තස්මා ඉමෙ ද්වෙ ලොකපාලධම්මාති වුත්තා.

101. ලොහප්පටිපක්ඛො **අලොහො**. සො හි යෙසු අත්තනො හිතසඤ්ඤිතෙසු ආරම්මණෙසු ලොහො ලග්ගනවසෙන පවත්තති, තෙස්වෙව තං ලොහං විධම්මත්වා ලොහවත්ථුභූතා

භවභාගසම්පත්තිශා ගුරුරාසිංචිය හිළෙත්වා පිගුවිජිත්වා එකානෙක්ඛම්ම ධාතුනාම හුත්වා පවත්තනීති.

102. දොසප්පට්ඨකං **අදොසො**. සොපි හි යෙසු අත්තනො අභිතසකද්දිතෙසු ආරම්මණෙසු දොසො දුස්සන්ධවසෙන පවත්තනි. තෙස්සෙව තංදොසං විධම්මිත්වා දිට්ඨදිට්ඨෙසු සත්තෙසු පුණ්ණාවතද්දසං සොම්මහද්දං උප්පාදෙත්වා එකා අඛනාපාදාතු නාම හුත්වා පවත්තනීති. අයමෙවෙව ඉභ්මවිභාරෙසු මෙත්තාති චුත්තා. අමොහොපි ඉධ වත්තබ්බො. මොහප්පට්ඨකං **අමොහො**. සොපි හි යෙසු ධම්මෙසුවා අත්ථෙසුවා චතුසු අරියසච්චෙසුවා මොහො අත්ථකාරං කත්වා පවත්තනි. තෙස්සෙව තං මොහං විධම්මිත්වා වත්දසුරියසහස්සං උට්ඨාපෙත්තොවිය විජ්ජානාම හුත්වා පවත්තනීති.

103. **තත්ත්වප්පකාමතතා**ති එත්ථ අත්තා චුච්චති සභාවො. මිනුද්ධව්වාදිනං උභින්නං විසමපකඛානං මජ්ඣෙධ පවත්තො අත්තා එතස්සාති මජ්ඣකතා. සමප්පවත්තො සම්පයුත්තධම්මසමුභො. තස්ස භාවො මජ්ඣකතා. තෙසු තෙසු සම්පයුත්තධම්මෙසු දිස්සමානා මජ්ඣකතා තත්ත්වප්පකාමතතා තෙසු තෙසුවා හිතකම්මෙසු චිත්තචෙතසිකානං මජ්ඣකතා තත්ත්වප්පකාමතතා. තථා හි සා සමප්පවත්තානං සම්පයුත්ත ධම්මානං අප්පකාමකතාවසෙන සමප්පවත්තානං ආජානෙය්‍යානං අප්පකාමකතාසාරථීවිය දුට්ඨබ්බාති චුත්තා. අයමෙවෙව ඉභ්මවිභාරෙසු උපෙක්ඛාති චුත්තා.

104. කායප්පසද්ධාදිසු කායොති වෙදනාදික්ඛන්ධත්තය සඛ්ඛාතො චෙතසිකසමුභො චුච්චති. චිත්තන්ති සොහණචිත්තං. කායස්ස පස්සද්ධි **කායප්පසද්ධි**. චිත්තස්ස පස්සද්ධි **චිත්තප්පසද්ධි**තිආදිනා සමාසො. පස්සම්භනං පස්සද්ධි. සන්තසීතලභාවොති අත්ථො. යෙසං ඉදං දුඨං දුබ්බං හොති. තෙ පුක්ඛකම්මෙසු චිත්තසුඛං නපිත්තන්ති. බහිද්ධාච්ච තෙසං චිත්තං පකඛන්ති. සන්තත්තෙ පාසාණපිට්ඨෙ ඵපිතමච්චොවිය හොති. යෙසං පන බලං හොති. තෙයෙව තත්ථ තං චිත්තන්ති. තෙසං චිත්තං සීතලෙ උදකෙ පකඛිත්ත මච්චො විය හොති.

105. ලහුභාවො **ලහුතා**. අගරුතො අදන්ධතාති අත්ථො. යෙසං ඉදං දුබ්බං. තෙසං චිත්තං පුක්ඛකම්මෙසු නපසාරොති සඛ්ඛොති. තත්තපාසාණෙ පකඛිත්තපදුමපුප්ඵං විය හොති. යෙසං පන බලං. තෙසං චිත්තං තත්ථ පසාරොති. සීතලෙ උදකෙ පකඛිත්ත පදුමපුප්ඵං විය හොති.

106. මුදුභාවො **මුදුතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බං. තෙසං චිත්තං පුක්ඛකම්මෙසු ඵද්ධං හොති. චෙරිනං මජ්ඣෙධ ගතමභාගොධොවිය හොති. යෙසං පන බලං. තෙසං චිත්තං තත්ථ මුදු හොති. විසකද්දානිනං මජ්ඣෙධ ගතමභාගොධො විය හොති.

107. කම්මති සාධු කම්මකද්දං. තදෙව **කම්මකද්දතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බං. තෙසං චිත්තං පුක්ඛකම්මෙසු යථිච්චිතං ඵපෙතුං නලබ්භති, වික්කිරති. පට්ඨාතෙ ඛිත්තපුසමුට්ඨිවිය හොති. යෙසං පන බලං. තෙසංයෙව තං තත්ථ යථිච්චිතං ඵපෙතුං ලබ්භති නවික්කිරති. පට්ඨාතෙ ඛිත්තසුච්චානකඛන්ධොවිය හොති.

108. පගුණස්ස භාවො පාගුකද්දං. තදෙව **පාගුකද්දතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බං. තෙසං චිත්තං පුක්ඛකම්මෙසු විකම්පති විහකද්දති. ගම්භිරො උදකෙ ඛිත්තවානරොවිය හොති. යෙසං

පන බලවං, තෙ සං තං තත්ථ නවිකම්පති නවිහස්සද්දති. ගම්භිරො උදුකෙ ධිත්ත කුම්භිලො විය හොති.

109. උපුඵච උපුකං, උපුකස්ස භාවො **උපුකතා**. යෙසං ඉදං දුඛබලං. තෙසං චිත්තං පුස්සද්දකම්මෙසු විසමගහිකං හොති. කදාචි ලිහං. කදාචි උද්ධටං. කදාචි ඔහතං. කදාචි උන්නතං. සුරාමදුමත්තස්ස මග්ගගමනං විය හොති. යෙසං පන බලවං, තෙසං තං චුත්තචිපටිය යෙන චෙදිතබ්බන්ති.

110. එතථච සිද්ධෙසුපි චිත්තඡපස්සද්ධාදිකෙසු චුත්තෙසු චිත්තං කායඡපස්සද්ධාදිතං චචනං තෙසං චසෙන රූපකායස්සපි පස්සද්ධාදි දිපනත්ථන්ති චෙදිතබ්බං. තත්ථ තං තං සුත්තන්තං සුත්තවා ගෙලස්සද්දවුට්ඨා නාදිසු රූපකායස්ස පස්සද්ධභාවො පාකටො ඉද්ධිමත්තානං ඉද්ධියා ආකාශගමනාදිසු ලභු භාවො. කායං බුද්දකං වා මහන්තං වා කත්තවා නිම්මිනනෙසු මුදුභාවො. අත්තොපථවියංවා අත්තොපබ්බතෙ සුචා අසප්පමානං කත්තවා ගමනාදිසු කම්මස්සද්දභාවො. නාගචණ්ණංවා ගරුළුචණ්ණංවා කත්තවා නිම්මිනනාදිසු පගුණභාවො තෙස්චෙච සබ්බෙසු යොනිම්මිතචසෙන චිරඡපචත්තිභාවෙසු උපුකභාවො පාකටො හොතිති චෙදිතබ්බො. සමං ධාරෙන්නිති සාධාරණා, සබ්බෙහි සොහණචිත්තෙහි, තෙසංවා සාධාරණා **සොහණ සාධාරණා**.

111. **සම්මාලාලාති** එතථ තිව්ඨා සම්මාලාලා කථා, චෙතනා, චිරතිචසෙන, තත්ථ අත්ථධම්මඡපටිසංයුත්තා සුභාසිතා වාචා කථා සම්මාලාලානාම. තංසමුට්ඨාපිකා කුසලක්ඛියචෙතනා චෙතනාසම්මාලාලානාම. යා පන මුසාචාදා චෙරමණාදිති සික්ඛාපදාති සමාදියන්තස්සවා අධිට්ඨගන්තස්සවා සම්පත්තං චත්ථුං අචිතික්කමන්තස්සවා පාපචිරමණාකාරොන චිත්තස්ස පචත්ති. අයං චිරති සම්මාලාලානාම. සා ඉධ අධිප්පෙනා. සම්මා වදන්ති එතා යාති සම්මාලාලා. එතායාති චෙත්ථ කරණත්ථෙ හෙතුඅත්ථෙ වා කරණචචනං දුට්ඨබ්බං. තත්ථ වාචාය සික්ඛාපදාති සමාදියන්තස්ස සමාදානචචනාති සන්ධාය කරණත්ථෙ හෙතුඅත්ථෙ ව යුප්පති. තතො යොසමාදින්නාතිවා යොධිට්ඨිතාතිවා සික්ඛාපදාති සුට්ඨුරක්ඛාමාති යාති අනච්ඡානිඵච චචනාති වදන්තා විචරන්ති. තාති සන්ධාය කරණත්ථානුකූලො හෙතු අත්ථොයෙච යුප්පතිති. අථවා, තථා වදන්තූවා මාචා. අයංපන වදුමානෙසු සති තෙසං සම්මා චත්තුංඵච දෙති. නම්මිපා චත්තුන්ති කත්තවා සම්මා වාචාත්ථෙච චුච්චති. අපිච, අයං චච්චුච්චරිතානං පජගනචසෙන පචත්තමානා චච්චුචාරස්සද්ධියා ඵච හොතිති සම්මාලාලාති චුච්චතිති.

112. **සම්මාකම්මන්තොපි** තිව්ඨො ක්‍රියා, චෙතනා, චිරති චසෙන. තත්ථ යංකිස්සද්වි අනච්ඡං කම්මං කරොන්තස්ස කායිකක්‍රියා ක්‍රියාකම්මන්තොනාම. තංසමුට්ඨාපිකා චෙතනා චෙතනාකම්මන්තො නාම. යා පන පාණාතිපානා චෙරමණාදිති සික්ඛාපදාති සමාදි යන්තස්සවා අධිට්ඨගන්තස්සවා සම්පත්තං චත්ථුං අචිතික්කමන්තස්සවා පාපචිරමණාකාරොන චිත්තස්ස පචත්ති. අයං චිරති සම්මාකම්මන්තො නාම. සම්මා කරොන්ති එතෙනාති සම්මාකම්මං, තදෙච සම්මා කම්මන්තො සුත්තන්තො චන්තන්තොවිය. සෙසමෙත්ථ චුත්තන්තයමෙච.

113. **සම්මාආපීචොපි** වීරිය, චිරතිචසෙන දුට්ඨො. තත්ථ පකතියා අනච්ඡානි කසිකම්මාදිතිවා හික්ඛාචරියාදිතිවා කත්තවා ජීවිතං කප්පෙන්නානං උට්ඨානබලසබ්බාතො වායාමො වීරියසම්මාආපීචොනාම. යා පන ආපීචසුද්ධිං අපෙක්ඛිත්තවා අත්තනො

ආජීවසීලවිපත්තිකාරණානි කාශවච්ඡව්වරිතානි පජ්ජන්තානං පාපවිරමණාකාරෙන චිත්තස්ස පවත්ති. අයං වරති ආජීවොනාම. අයම්ධාධිපපෙනො. සම්මා ආජීවන්ති ජීවිතං පවත්තෙන්ති එතෙනාති සම්මාආජීවො. සෙසමෙත්ථ චුත්තනගමෙවාති.

114. එකෙකාපි වෙත්ථ සම්පත්ත වරති, සමාදාන වරති, සමුච්ඡෙදවරතිවසෙන තිවිධා. තත්ථ යා සික්ඛාපදානි අසමා දිශිතවානා සමාදින්නානිජිවා තානි අනපෙක්ඛිතවා කෙවලං හිරි ඔත්තජ්ජබලෙනෙව සම්පත්තං වත්ථුං අජීතික්කමත්තානං උප්පන්නා වරති. අයං සම්පත්තවරතිනාම. සා පච්චුප්පන්නාරම්මණායෙව. පඤ්චසික්ඛා පදා පච්චුප්පන්නාරම්මණානි හි චුත්තං. යා පන සික්ඛාපදානි සමාදි යත්තස්සවා අධිට්ඨග්ගත්තස්සවා යථාසමාදින්නානිවා යථාධිට්ඨිතානි වා සුට්ඨරක්ඛාමීති සම්පත්ත වත්ථුං අජීතික්කමත්තස්සවා උප්පන්නා. අයං සමාදානවරතිනාම. සා පන පච්චුප්පන්නාරම්මණානා හොති අනාගතාරම්මණානා. තථා හි පඤ්චසික්ඛාපදා පච්චුප්පන්නාරම්මණානි ඉදං සම්පත්තවරතිවසෙන චුත්තන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං. මග්ගක්ඛණො පන සබ්බදුච්චරිතානං පච්චයසමුච්ඡෙදවසෙන උප්පන්නා සමුච්ඡෙදවරතිනාම. සා පන නිබ්බානාරම්මණාඵව. ඵලවරතිජි ඵත්ථෙව සබ්බගිතාති. තත්ථ ලොකිගවරතියො ජීවිතින්ද්‍රියාදිනි චිතික්කම්මතිබ්බවත්ථුනි ආරම්මණං කත්වා පාණාතිපාතාදිනි වරම්මතිබ්බවත්ථුනි පජ්ජන්ති. ලොකුත්තරවරතියො පන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා තානිගෙව වරම්මතිබ්බවත්ථුනි පජ්ජන්තිති දුට්ඨබ්බං.

115. පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකානං හදයබෙදං කරොතීති කරුණා. කිරිතිවා පරදුක්ඛං වික්ඛිපති, කිණාතිවා පරදුක්ඛං හිංසතීති කරුණා. කිරීයති දුක්ඛිතෙසු පසාරීයතීතිවා කරුණා. අජිව කලි උණාති ජෙදො. කලීති දුක්ඛං චුච්චති, යථා-කලි සම්භවෙ භවෙති. කලීතිවා පාපජි පරාජයොජි චුච්චති. පාපෙ කලි පරාජයෙති හි චුත්තං. සබ්බඤ්චෙතං කාරුණිකා නං කාරුඤ්ඤගෙතුභුතමෙව හොති. ඉති කලිං දුක්ඛංවා පාපංවා සබ්බසම්පත්තිතො පරාජයංවා සත්තෙහි අවන්ති රක්ඛන්ති, සත්තෙවා තතො විධකලිතො අවන්ති රක්ඛන්ති කාරුණිකා ජනා ඵනායාති කරුණා.

116. පරසම්පත්තිං දිස්වා මොදන්ති එතායාති මුදිතා. නත්ථි පමාණං එතෙසන්ති අප්පමාණා, සත්තා. අප්පමාණෙසු භවාති අප්පමඤ්ඤා. එතාහි එත්තකෙසුයෙව සත්තෙසු පවත්තෙතබ්බා. න ඉතො අඤ්ඤෙසුති එවං පටිච්ඡෙදප්පමාණස්ස අභාවා එකස්මිං සත්තෙ පවත්තාපි අප්පමඤ්ඤාඵවනාම හොන්තිති.

[77] ටීකාසු පන

අප්පමාණසත්තා රම්මණත්තා අප්පමාණා. තාඵව අප්පමඤ්ඤාති චුත්තං. තං න සුන්දරං.

117. පඤ්ඤන්ද්‍රියන්ති හෙට්ඨා චුත්තො අමොහොඵව. සො හි පජානන්ට්ඨෙන පඤ්ඤා, අධිපතිගට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියඤ්ඤාති කත්වා පඤ්ඤන්ද්‍රියන්ති චුච්චතිති.

සොභණරාසිමිහි පරමත්ථදීපනා.

සම්පයොගො

118. එතතාවතාතිආදි තිණ්ණං රාසිනං සබ්බගතො. එවං ද්විපඤ්ඤාස සරුපං දුස්සෙත්වා ඉදාති වෙනොයුත්තප්පකාරං දුස්සෙත්තො තෙසන්තිආදිමාහ. ඉතො වෙනසිකානං සරුපදස්සනතො පරං තෙසං චිත්තාවිසුත්තානං චිත්තෙන අවිසුත්තානං වෙනසිකානං චිත්තභූප්පාදෙසු පච්චෙකං සම්පයොගො තථායොගං චුච්චතෙති යොජනා. **චිත්තභූප්පාදෙසු** චිත්තෙසු ඉච්චෙව අත්ථො. උප්පජ්ජන්ති වෙනසිකා එතෙසුති උප්පාදා. චිත්තාතිඵල උප්පාදා චිත්තභූප්පාදාති කත්වා. ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණානං සබ්බදුබ්බලත්තා තෙසු ජ පකිණ්ණකා නූප්පජ්ජන්ති. භාවනාබලෙන පහිනත්තා චිත්තකො දුතියජ්ඣාතිකාදිසු, විචාරො තතියජ්ඣාතිකාදිසු, පීති චතුත්ථජ්ඣාතිකාදිසු නූප්පජ්ජති. සන්තිට්ඨානසභාවත්තා අධිමොක්ඛො අසන්තිට්ඨානසභාවෙ විචිකිචිතා චිත්තෙ නූප්පජ්ජති. විරියං බලනායකත්තා දුබ්බලෙසු පඤ්චද්වාරාවජ්ජනා දිසු සොළසචිත්තෙසු නූප්පජ්ජති. පීති සම්පියායනසභාවත්තා දොමනස්සපෙක්ඛා සහගතෙසු නූප්පජ්ජති. ජන්දො ඉච්චාසභාවත්තා ඉච්චාරහිතෙසු අගෙතුකෙසු මොමුහචිත්තෙසු ච නූප්පජ්ජන්ති ආහ **පකිණ්ණකෙසුපන චිත්තකො.ල. මොමුහචජ්ජිත්තචිත්තෙසු**ති. තෙ පන චිත්තභූප්පාදා පකිණ්ණකච්චජ්ජිතා සපකිණ්ණකාති සම්බන්ධො.

119. **අකුසලෙසු**ති අකුසලවෙනසිකෙසු. සබ්බාකුසල සාධාරණානාම. තස්මා සබ්බෙසුපි ද්වාදසාකුසලචිත්තෙසු ලබ්භන්තිති යොජනා.

[78] විභාවනියං පන

පච්චිමං පුට්ඨස්ස සමත්ථනචචන්ති අධිප්පෙතං. තං න සුන්දරං.

ඉදංදුති ඝාතං චිත්තෙසු ලබ්භමානතාදස්සනපටානන්ති. යස්මා පන සබ්බාති අකුසලචිත්තාති ඉමෙහි චතුහි විනා නූප්පජ්ජන්ති. න හි තාති පාපෙසු ආදිත්ථං පස්සිත්වා ඕතානං උප්පජ්ජන්ති. තච තෙහි ලජ්ජායවා හයෙනවා උක්කණ්ඨිතානං. නාපි කුසලෙසු ධම්මෙසු සමාහිතානන්ති. තස්මා තෙ සබ්බෙසු තෙසු ලබ්භන්තිති. යස්මා ච දිට්ඨිමානා බන්ධෙසු අස්සාදං අමුඤ්චිත්ථාව තෙසු තථා තථා ආමසිත්වා පචත්තන්ති. තස්මා තෙ ලොහමුලචිත්තෙස්සෙව උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ උප්පජ්ජන්තෙසු පන තෙසු දිට්ඨි බන්ධෙසු අත්තග්ගාහං දුළ්භං ගහෙත්වා තං අත්තං නිච්චතාදිහි මිච්චාසභාවෙහිඵල පරාමසන්ති පචත්තති. මානො පන බන්ධෙ අහන්ති දුළ්භං ගහෙත්වා තං ගහිතාකාරං සෙය්‍ය නාදිහිඵල ආමසන්තො පචත්තති. තස්මා තෙ ආමසනාකාරතො අසදිසචුත්තිනොඵල භොන්ති ආහ. **දිට්ඨිචතුසු.ල. චිප්පයුත්තෙසු**ති. යෙ පන දිට්ඨිගහිකා දිට්ඨියා යථාගහිතං අත්තානමෙව අහන්ති ගණ්භන්ති. තෙසංපි දිට්ඨිමානා ආමසනාකාරං පත්වා අසදිසචුත්තිකාඵල භොන්ති. න හි මානස්ස විය දිට්ඨියා අත්ත සංපග්ගහණො බ්‍යාපාරො අත්ථී. න ච දිට්ඨියා විය මානස්ස ධම්මානං අයාථාවපක්ඛපටිකජ්ජනෙති. තෙනෙව හි අහංගාහො මානො අනාගාමීනංපි පචත්තති. අත්තග්ගාහනා පන දිට්ඨි පුටුප්පනාන මෙවාති.

[79] විභාවනියං පන

“මානොපි අහංමානවස්සෙත්ත පචත්තන්තො දිට්ඨිසදිසොව පචත්තන්ති දිට්ඨියා සහ එකච්චිත්තභූප්පාදෙ නපචත්තති”ති චත්වා කෙසර සීහො පමාය තං අත්ථං සාධෙති. තං න සුන්දරං.

සද්දිසප්පචත්ති හි නාම සහපචත්තිනා එව කාරණන්ති. මච්ඡරියං පන අත්තසම්පත්තිසු ලග්ගනලොභසමුට්ඨිතංපි තාසං පරෙහි සාධාරණභාවං අසහනාකාරෙන පවත්තත්තා එකන්තෙන පටිසසම්ප යුත්තමෙව හොතිති චුත්තං **දොසො.ල. චිත්තෙසුති.** අකම්මසද්දෙ ලක්ඛණං ටිහම්දධං කම්මසද්දසභාවෙසු අසඬ්ඛාරිකෙසු නසම්භවතිති චුත්තං **ටිහම්දධං පසද්දසු සසඬ්ඛාරික චිත්තෙසුති.** චත්තාරො සඬ්ඛා කුසලසාධාරණා. තයො ලොභ ද්විඨිමානා. චත්තාරො දොසාදුගො. ද්වයං ටිහම්දධං. **විචිකිච්ඡා චිත්තෙවාති** වසද්දො අවධාරණො. විචිකිච්ඡාචිත්තෙච්චාති අත්ථො. චතුද්දස අකුසල වෙනසිකා.

120. **සොභණෙසුති** සොභණාවෙනසිකෙසු. ලොකුත්තරෙ අට්ඨඬ්ඛිකමග්ගෙ තිසු බන්ධෙසු පසද්දකුක්ඛන්ධෙ සම්මාසඬ්ඛිකපො නාම සම්මාද්විඨිපච්ඡිමකොව හොති. තස්මා පාදකප්ඛානාදිවසෙන තස්මිං අසතිපි පසද්දකුක්ඛන්ධො නපරිභායති. සීලසමාධිකන්ධධම්මෙසු පන එකො එකස්ස කිච්චං නසාධෙති. තස්මා ලොකුත්තර මග්ගො සත්තඬ්ඛිකතො හෙට්ඨා නපවත්තතිති ආහ **විරතියො පන තිස්සොපි.ල. ලබ්භන්තිති.** නියතාව එකතොව සඬ්ඛරාපි ලබ්භන්තිති යොජනා. තත්ථ **නිශ්චාලාති** න ලොකියෙසුච්ඡ කදාවච්ච ලබ්භන්ති. අථබො සඬ්ඛදාපි නියතා හුත්තාව ලබ්භන්ති. කස්මා, ලොකුත්තරධම්මානං නිච්චං සීලෙසු පරිපුර්කාරිතාවසෙන පවත්තත්තා. න හි තෙ ලොකියා ච්ඡ කදාවි දානවසෙන කදාවි සුතපරියන්තිවසෙන කදාවි කසිණභාවනාදිවසෙන පවත්තත්තිති. එකතො වාති නලොකියෙසු ච්ඡ චිත්තං චිත්තං ලබ්භන්ති. අථබො තිස්සොපි එකතො හුත්තාව ලබ්භන්ති. කස්මා, අභින්නාරම්මණත්තා. න හි තෙ ලොකියා ච්ඡ චිතිකමත්තබ්බවත්ථසඬ්ඛාතාති ටීවිතින්ද්‍රියාදීති නානාරම්මණාති ආරබ්භ පවත්තත්ති. එකංපන නිබ්බානමෙව ආරබ්භපවත්තත්තිති. **සඬ්ඛරාපීති** න ලොකියෙසු ච්ඡ එකදෙ සප්පභානවසෙන ලබ්භන්ති. අථබො තිස්සොපි අනවසෙස දුච්චරිත දුරාච්චප්පභානාකාරෙන ලබ්භන්ති. ලොකියෙසුහි සකිං උප්පන්නා සම්මාලාලා චතුර්ඛිකාති වච්ඡවච්චරිතාති සඬ්ඛාති එකතො පප්භිතුං නසක්කොති. මුසාලාදුච්චරිති මුසාලාදුමෙව පප්භිතුං සක්කොති. න ඉතරාති. මුසාලාදුංපි සමුලං සානුසයං පප්භිතුං නසක්කොති. තථා පිසුණුලාලා විරති පිසුණුලාලමෙව පප්භිතුං සක්කොති. න ඉතරාති. පිසුණුලාලංපි සමුලං සානුසයං පප්භිතුං න සක්කොති. සඬ්ඛං චිත්තාරෙතඬ්ඛං. ලොකුත්තරෙසු පන සකිං උප්පන්නා සම්මාලාලා සඬ්ඛාති වච්ඡවච්චරිතාති සමුලාති සානුසයාති පප්භිති. සකිං උප්පන්නො සම්මාකම්මන්තො සඬ්ඛාති කායදුච්චරිතාති සමුලාති සානුසයාති පප්භිති. සකිං උප්පන්නො සම්මාආචීචො සඬ්ඛාති ආචීචහෙතුකාති කායවච්ඡවච්චරිතාති සමුලාති සානුසයාති පප්භිති. ඉති තිස්සො ලොකුත්තරෙසුච්ච සඬ්ඛරාපි ලබ්භන්තිති. විසද්දො අවයවසම්පිණ්ඩනත්ථො. සකිං උප්පන්නා එකා සම්මාලාලා මුසාලාදුප්පභානවසෙනාපි ලබ්භති. නකෙවලසද්දව තප්පභානවසෙනෙව. අථබො පිසුණුලාලාපභානවසෙනපි ලබ්භතිති සඬ්ඛං චත්තඬ්ඛං. එත්ථව දුච්චරිතාති සමුලාති සානුසයාතිති එත්ථ කායවච්චොපන භාගියාති කාමරාගානුසයාදීති උපරිමග්ගවජ්ඣකාති කිලෙසජාතාති අරුපසෙක්ඛානංපි සන්තිසෙව. කාමරුපසෙක්ඛානං පන චත්තඬ්ඛමෙව නත්ථි. තස්මා තෙසං පප්භනවසෙන උපරිමග්ග ඵලවර්තීනං දුච්චරිතප්පභානං දුට්ඨඬ්ඛං. කාමාවච්චකුසලෙස්සෙව, නපන කාමාවච්චපාකක්ඛිගච්චතෙසු, නාපිමග්ගගච්චතෙසුති අධිප්පායො. කාමාවච්චකුසලෙසුපි කාමභූමියං උප්පන්නෙසුච්ච, නරුපාරුපභූමියං උප්පන්නෙසු. න හි බ්‍රහ්මානං විරම්භඬ්ඛවත්ථ සඬ්ඛාතාති කායවච්ඡවච්චරිතාතිනාම අත්ථි. නව ලොකියවිරතියො විරම්භඬ්ඛ චත්ථුර්ගිතෙසු පුග්ගලෙසු පවත්තත්තිති. උපරි පකාමාවච්චරෙවෙ සුපි නපවත්තත්තිති වදන්ති. තං කථාවත්ථුමිහි විචාරිතමෙව. යදි එවං මනුස්සලොකෙපි තිසු හෙට්ඨමච්චෙට්ඨෙසු තාසං අප්පවත්ති ආපජ්ජති. න හි තෙසංපි පාණාතිපානාදීති

විරම්භබ්බවත්ථුනිනාම අත්ථිති. සම්මං, ඉධ පන සත්තවිධආපත්තිකඛ්ඛාසි
 විරම්භබ්බවත්ථුනිනාමෙ ධිතා. තථා තිවිධකුහනවත්ථුනිව. තානිව කානිවි තෙසං ඵලට්ඨානංපි
 සාධාරණානිඵල. මනුස්සානඤ්ඤා යානි කානිවි තස්ස තස්ස සමාදින්නස්ස සික්ඛාපදස්ස වත්ථුනිපි
 විරම්භබ්බවත්ථුනිඵල. යානිපි කාමසෙක්ඛානං කායොවා විජ්ජිත්ථුනකරානි කිලෙසජාතානි
 සමුච්ඡෙදවිරතීනං වත්ථුනුතානි සත්ති. තානි තෙසං තදඛිග විරතීනංපි වත්ථුනිඵලානි. **කදුචි**
සන්දිස්සන්තිති සමාදානසම්පත්තවිරතීනං අඤ්ඤාතරවසෙන පවත්තකාලෙඵල සන්දිස්සන්ති.
 ඵලං සන්දිස්ස මානාපි භික්ෂාරම්මණාත්තා නළකතො හුත්වා සන්දිස්සන්තිති වුත්තං **විසුං**
විසුන්ති. විසුංවිසුං සන්දිස්සමානාපි ඵකෙකදුච්චවර්තජපහානවසෙනෙව සන්දිස්සන්ති. න
 ලොකුත්තරෙසු විය සබ්බපාපීනි දුට්ඨබ්බං.

121. අප්පනාපත්තානං අප්පමඤ්ඤානං සොමනස්සසහගතභාවොව විහඪිගෙ වුත්තොති
 වුත්තං **පඤ්චමජ්ඣධානවජ්ජිතමහගතචිත්තෙසුති.** ඵතාහි පරසත්තානං හෙතු
 අධිමත්තඛ්ඛාපාරා භොන්ති, තස්මා අනිසන්තාය නිබ්බාපාරාය පඤ්චමජ්ඣධානුපෙක්ඛාය සහ
 නපවත්තන්තිති. අප්පනාපුබ්බභාගභුතානං පන තාසං උපෙක්ඛාවෙදනායපි සම්පයොගො
 අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතොයෙවාති වුත්තං **කාමාවචර.ල. චිත්තෙසුවාති.** **කදුචිති**
 කාරුඤ්ඤාප්පකතිකස්ස අනිස්සුකිනොව පරෙසං විපත්තිසම්පත්තිදස්සනකාලෙ. **නානාහුත්වා**
ජායන්තිති තෙසං විපත්තිදස්සනකාලෙ අනුකම්පනවසෙන කරුණා ඵල ජායති, නමුදිතා.
 සම්පත්තිදස්සනකාලෙ පන මොදනවසෙන මුදිතාව ජායති, නකරුණාති ඵලං විසුං විසුං හුත්වා
 ජායන්තිති අත්ථො. යස්මා පනෙතා දොසසමුට්ඨිතානං විහිංසා අරතීනං නිස්සරණභුතානි
 සුත්තන්තෙසු වුත්තා. දොමනස්සපටිපක්ඛඤ්චසො මනස්සමෙව භොති. තස්මා තාසං
 අප්පනාපුබ්බභාගභුතානංපි නිව්චං සොමනස්සයොගමෙව කෙච් ඉච්ඡන්තිති වුත්තං
උපෙක්ඛාසහගතෙසු.ල. කෙච් වදන්තිති. සො පන තෙසං වාදො අට්ඨකථායපි සහ විරුද්ධො.
 තස්මා තං ඛහු විඤ්ඤානො න සම්පට්චිජන්තිති කත්වා සොවාදො ථෙරෙත කෙච්වාදොනාම
 කතො. යස්මාච සබ්බෙසංපි ලොකිය ලොකුත්තරජ්ඣානානං පුබ්බභාග භාවනා නාම
 අප්පනාසන්තකාලෙඵල සොමනස්සජ්ඣානානං පුබ්බභාගා සොමනස්සසහගතා භොන්ති.
 උපෙක්ඛාකඛ්ඛානං පුබ්බභාගා උපෙක්ඛාසහගතා භොන්ති. අනාසන්තකාලෙ පන සබ්බෙසංපි
 තෙසං පුබ්බභාගා කදුචි සොමනස්සසහගතා, කදුචි උපෙක්ඛාසහගතාභොන්ති. තස්මා සො
 වාදො කෙච්වාදොව කාතුං යුත්තොති. ඵත්ථව සබ්බානිපි සමථිවිජ්ජනාභාවනාචත්තානිනාම
 ආදිමිති යෙහුයෙහන උපෙක්ඛාසහගතානිඵල හවෙය්‍යං, යදිගි තානි ආදිතොයෙව පටිඤ්ඤා
 සොමනස්සසහජාතානි සිසුං. තදා ඉමෙ සත්තා සො මනස්සජාතෙසු කම්මෙසු අනභිරතානාම
 නත්ථිති අඤ්ඤං කම්මං පබ්බොත්වා භාවනාකම්මමෙව අනුයුඤ්ඤාපෙය්‍යන්ති. පටිපා පන අත්තනො
 භාවනාය පුබ්බාපට්ඨිසෙසදස්සනකාලෙඵල සොමනස්ස සහජාතානි හවන්ති. පටිකුලා රම්මණෙසු
 පන අසුභභාවනාචත්තෙසු දුක්ඛිතසත්තාරම්මණෙසු කරුණාභාවනාචත්තෙසු වත්තබ්බමෙව
 නත්ථි. අපිච ඉමා කරුණාමුදිතානාම පකතිකාලෙපි උප්පජ්ජන්තියෙව. තාසු පන මුදිතා තාව
 ඉට්ඨසම්පත්තිවිසයානි සායෙහුයෙහන සොමනස්ස සහජාතානි යුත්තමෙතං. කරුණා පන
 අනිට්ඨවිපත්තිවිසයානි සා යෙහුයෙහන උපෙක්ඛාසහජාතා ඵල සීයා. නළ ඵතා පරසත්තහෙතු
 අධිමත්ත ඛ්ඛාපාරානි කත්වා උපෙක්ඛාවෙදනාය සහ විරුද්ධාඵලානි සක්කා වත්තුං. සා හි
 අප්පනං අපත්තා වෙදනුපෙක්ඛානාම ආරම්මණාරාමභාවනෙඵල නිබ්බාපාරාභොති. න
 අඤ්ඤාකිච්චෙසු. තථා හි සත්තා උපෙක්ඛාසහගත චිත්තෙහි අදින්නංපි ආදිගන්ති, දානංපි
 දෙන්නි, අඤ්ඤානිපි මහන්තානි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තියෙවාති. තස්මා අප්පනා
 පත්තානඤ්ඤෙව තාසං වෙදනුපෙක්ඛාය සහ විරුද්ධභාවො වත්තුං යුත්තොති.

[80] එත්තාවතා යං චුත්තං විභාවනියං

“කරුණාමුදිතා භාවනාකාලෙ අප්පනාචීථිතො පුබ්බෙ පට්ඨයවසෙන උපෙක්ඛාසගතචිත්තෙහිපි පටිකම්මං ගොති. යථාතං පගුණගත්ථං සප්ඤ්ඤායත්තස්ස කදාපි අඤ්ඤවිහි තස්සාපි සප්ඤ්ඤායං, යථාප පගුණවිපස්සනාය සඞ්ඛාරො සම්මසන්නස්සකදාපි පට්ඨයබලෙන ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙහිපි සම්මසන්නති උපෙක්ඛා සගගතකාමාවචරෙසු කරුණා මුදිතානං අසම්භවවාදො කෙවිවාදො කතො”ති. තං පටිකම්මත්තං ගොතිති දුට්ඨබ්බං.

කිඤ්චාපි කසිණනිමිත්තාදීනි ආරම්භණානි අගම්භිරානිඵල ගොත්ති. තථාපි යොගකම්මබලෙන චිත්තසමාධානබලෙන කිලෙස දුර්භාවෙනව තදාරම්මණෙසු කඬනචිත්තෙසු ඤාණං එකත්තෙන පවත්ත තියෙවාති ආහ **සබ්බෙසුපි පඤ්ච.ල. චිත්තෙසුචාති.**

122. තයො විරතිධම්මා. ද්වයං අප්පමඤ්ඤායුගලං. එවං සො භණ්ණවෙතසිකා සොහණෙස්වෙව චිත්තෙසු චතුර්ධා චතුහි පකාරෙහි සම්පයුත්තාති යොජනා. ඉදානි සබ්බෙසංපි වෙතො යුත්තානං නියතා නියතයොගිවිභාගං දස්සෙතුං ඉස්සාතිආදිමාහ. කරුණා ආදි යස්සාති කරුණාදි. අප්පමඤ්ඤා ද්වයං. ඉස්සාමවිපෙරකුක්කුච්චානිඵල විරතිගොච කරුණාදිව **ඉස්සාමවිපෙ රකුක්කුච්චවිරතිකරුණාදයො.** තෙ නානාච ජායන්ති, කදාපිව ජායන්ති. මානොච කදාපිඵල ජායති. ථිතම්ද්ධකද්ව තථා කදාපි ඵල ජායති. ජායමානං පන අඤ්ඤමඤ්ඤං සගෙව ජායති. නනානාති යොජනා. එත්ථව අප්පමඤ්ඤාවිරතීතං නානා කදාපි යොගො හෙට්ඨාච චුත්තො. උපට්ඨ වක්ඛති. ඉස්සාදීනංච උපට්ඨ වක්ඛති. මානථිතම්ද්ධානං පන ඉධ චත්තබ්බොති. තත්ථ මානො චතුසු දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙසු ලබ්භමානොපි කදාපි තෙසං සෙයෙන හමස්මිතිආදිනා පවත්තකාලෙඵල ලබ්භති, නඅඤ්ඤදා. ථිතම්ද්ධං පඤ්චසු සසඞ්ඛාරිකෙසු ලබ්භමානංපි කදාපි තෙසං නිද්දාතිභුතවසෙන අකම්මඤ්ඤනාය පවත්තිකාලෙඵල ලබ්භති. න අඤ්ඤදා. තදා ලබ්භමානංපන ද්වයං සගෙව ලබ්භති. න නානාති.

[81] විභාවනියං පන

“ථිතම්ද්ධං කදාපි ඉස්සාමවිපෙරකුක්කුච්චෙහිවෙව මානෙනව සහ ජායති. කදාපි තෙහි තෙනව නානා ජායති”ති යොජනා චුත්තා. සා සාරතො න පච්චෙතබ්බා.

න හි තෙහි තෙනව තස්ස සහභාවො නානාභාවො කිච්චාරම්මණවිරොධාවිරොධභාවෙන සිද්ධොති.

යාච ටීකායං

මානොච ථිතම්ද්ධකද්ව කදාපි නානා ජායති. කාරණං චුත්තමෙව. යොජනා චුත්තා. සාපි න සුත්ථරා. කදාපි සහජායතිති.

යථාචුත්තානුසාරනාති සත්තසබ්බත්ථයුප්පත්තිතිආදිනා චුත්තප්පකාරං අනුසාරෙන **සෙසාති** එකාදස්සති අනියත යොගිහි අවසෙසා එකවත්තාලිසධම්මා. තෙ යථාචුත්තානුසාරෙන අත්තනා ලබ්භමාන චිත්තථුප්පාදෙසු අනියතයොගිනො වෙදිතබ්බාති යොජනා.

සඩගහන යො.

123. එවං චෙනසිකානං යොගට්ඨානපටිච්ඡිත්ථදුනවසෙන සම්පයොගනං දුස්සෙත්වා ඉදානි යුත්තධම්මරාසිපටිච්ඡිත්ථදුනවසෙන සඩගහ නයං දුස්සෙත්තො **සඩගහඤ්චාති**ආදිමාහ. ඉදානි තෙසං සඩගහඤ්ච යථාරහං පවක්ඛාමිති යොජනා. **ජත්තිංසාති**ආදි සඩගහනයස්ස උද්දෙසගාථා. සත්තපඤ්ඤත්තාරම්මණා අප්පමඤ්ඤා නිබ්බානා රම්මණොසු නලබ්භන්තිති වුත්තං **අප්පමඤ්ඤාවජ්ජිතාති** තථා අට්ඨසු දුතියජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කචජ්ජා අඤ්ඤසමානා ද්වාදසවෙන සිකා අප්පමඤ්ඤාවජ්ජිතා තෙවීසති සොහණචෙනසිකාවෙති පඤ්චත්තිංස ධම්මා සඩගහං ගච්ජන්තිතිආදිනං තථාසද්දෙන නිද්දිසති. **තෙථවාති** විතක්ක විචාර චිතිසුඛචජ්ජා උපෙක්ඛාසහගතා තෙ එව තෙත්තිංසධම්මා. **අට්ඨසු**ති එත්ථ අට්ඨච අට්ඨච අට්ඨාති එකසෙසනිද්දෙසො, විචිජාලොපනිද්දෙසොවා දුට්ඨබ්බො. **පඤ්චකජ්ඣාන වසෙනාති** පාළියං පඤ්චකනගෙන වුත්තස්ස ඤානභෙදස්ස වසෙන, චතුක්කනගෙන වුත්තස්ස ඤානභෙදස්ස වසෙන පන චතුධාව සඩගහො භොතිති අධිප්පායො. ද්වීසු රූපපථමජ්ඣානලාභිසු දුතියජ්ඣානං උප්පාදෙන්තෙසු මන්දො විතක්කමො අතික්කම්තුං සක්කොති. තස්ස චතුර්ඛිගිකං දුතියජ්ඣානං උප්පජ්ජති. තික්ඛපඤ්ඤො පන විතක්ක විචාරෙ එකතො අතික්කම්තුං සක්කොති. තස්ස තිශ්ඨිගිකං දුතියජ්ඣානං උප්පජ්ජතිති අයං තෙසං නයානං විසෙසො.

124. කිව්චාරම්මණවිරුද්ධත්තා විරතිශො මහග්ගතෙසු නුප්පජ්ජන්තිති ආහ **විරතිත්තයචජ්ජිතාති**. විරතිශො හි කායච්චි විසොධනකිව්වා භොන්ති. මහග්ගතජ්ඣානාති පන සුචිසුද්ධකායච්චි පයොගස්සෙව විත්තවිසොධනකිව්වාති. විරතිශොව චිතික්කම්තබ්බ චත්ථුංවා නිබ්බානංවා ආරබ්භ පවත්තන්ති. මහග්ගතජ්ඣානාති පන පඤ්ඤත්ති යොවා මහග්ගතධම්මෙවාති.

125. කිව්චාරම්මණවි රුද්ධත්තායෙව විරතිඅප්පමඤ්ඤායො එකස්මිං විත්තෙ දුවෙ නලබ්භන්තිති වුත්තං. **අප්පමඤ්ඤා විරතිශො පනෙත්ථ.ඉ. යොජෙත්තිබ්බාති**. විරතිශො එකත්තෙන දුස්සිලප්පහාන කිව්චත්තා තප්පහාන කිව්චරහිතෙසු ලොකිකාබ්බාකතෙසු නලබ්භන්තිති වුත්තං **විරතිචජ්ජිතාති**. පඤ්චසික්ඛාපදා කුසලායෙවාති හි පාළියං වුත්තං. ඉදුඤ්ච ලොකිකසික්ඛාපදාති සන්ධාය වුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. අප්පමඤ්ඤානං සත්තපඤ්ඤත්තාරම්මණත්තා මහාවිපාකානඤ්ච එකත්ත පටිත්තාරම්මණත්තා තාසං තෙසු සම්භවො නත්ථිති වුත්තං **අප්පමඤ්ඤා විරතිචජ්ජිතාති**. නනු කාමකුසලං සත්තපඤ්ඤත්තාදි ආරම්මණංපි භොතිති තබ්බිපාකෙනපි තෙන සද්දිසා රම්මණෙන භවිත්තිබ්බන්ති. න. විකප්පරහිත්තත්තා. පඤ්ඤත්තිශො හි අවිජ්ජමානත්තා මහග්ගතානුත්තරධම්මාව සණ්ඨසුඛධම්මත්තා තථා තථා විකප්පෙත්වාවා පටිච්ජ්ඣිත්වාවා ගණ්ඨත්තානං කුසලාදීනං එව ආරම්මණභූතා භොන්ති. කාමවිපාකාති පන සයං අතිදුබ්බලතාය ආරම්මණං විකප්පෙත්වා විගහෙනුං නසක්කොන්ති, කුතො පටිච්ජ්ඣිත්වා ගහෙනුං. තස්මා තාති පඤ්ඤත්තිශොවා මහග්ගතානුත්තරධම්මෙවා ආලම්බිතුං න සක්කොන්තිති දුට්ඨබ්බං. මහග්ගතවිපාකාති පන විකප්පරහිත්තාතිපි අප්පනාපත්තකම්මවිසෙ සනිබ්බත්තත්තා භාවනාබලනිමිත්තාති පඤ්ඤත්තිවිසෙසාති ආලම්බිතුං සක්කොන්තිති.

[82] විභාවනිශං පන

කාමතණ්හාධිතකම්මපතිතත්තා කාමච්ඡාකානි කාමතණ්හාය ආරම්මණභූතෙ කාමධම්මෙඵළ ආලම්බිතං ලහන්නිති අධිප්පායෙන ‘‘කාමතණ්හාධිතස්ස ඵලභූතත්තා’’ති වත්තා දාසිපුත්තොපමාය තදුත්ථං විභාවෙති. තං විචාරෙත්ථිබ්බං.

ඵළඤ්ඤි සති මහග්ගතච්ඡාකානිපි රුපාරුපතණ්හාධිත කම්මපතිතානි ඵළ භොග්නිති තානිපි රුපාරුපතණ්හානං ආරම්මණභූතෙ මහග්ගත ධම්මෙඵළ ආලම්බෙය්‍යුත්ති. අපිළ, කාමතණ්හාපි කාමධම්මෙඵළ ආරම්මණං කරොති. න පඤ්ඤත්තිධම්මෙති නත්ථි. නළ ඉත්ථිපුරිසාදි හත්ථ පාදාදි පඤ්ඤත්තිසු අස්සාදුළසෙන පවත්තා තණ්හා කාමතණ්හා නාම නභොගිති අත්ථි. සුභෙති කුසලෙ. මහෙති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. සුභෙ ක්‍රියෙ පාකෙති නිද්ධාරණීයං දුට්ඨබ්බං. සහෙතු. ල. මහෙ ද්වාදසධාළ සඬගභොතිළා යොජෙත්ථිබ්බං. නච්ඡ්ඡත්තෙත්ථානි වජ්ජිතානං සඬගභො. ඵත්ථානි සොහණවත්තෙසු. ද්වයත්ති විරතිඅප්පමඤ්ඤාදුකං. අනුත්තරෙති විසෙසකානං සඬගභො. කඬන ධම්මානි චිත්තකාදයො. මජ්ඣිම මහග්ගතෙ අප්පමඤ්ඤාළ කඬනධම්මා ඵ. පරිත්තෙසු කාමසොහණෙසු අප්පමඤ්ඤාළ විරති ඤාණපිති යොළ විසෙසකා, සඬගහනය හෙදකාරකානි අත්ථො.

126. සත්තරසධම්මා ලොහදිට්ඨිති සද්ධිං ඵකුනච්ඡිති හුත්තා සඬගහං ගච්ඡන්තිති යොජනා. පිතිවජ්ජිතා අඤ්ඤාසමානා ද්වාදස වෙනසිකා අකුසලසාධාරණා වත්තාරොළානි සොළසධම්මා ලොහදිට්ඨිති සහ අට්ඨාරස හුත්තා සඬගහං ගච්ඡන්තිති යොජනා. ඉස්සාමච්ඡරිය කුක්කුළිළානි කිළිළතො ආරම්මණතො ඵ හින්නානි භොග්නිති චුත්තං ඉස්සා.ල. යොජෙත්ථිබ්බානිති. සබ්බෙසුපි අකුසලච්ඡතූප්පාදෙසු සම්පයුත්තධම්මා ධම්මතො අස්සාදුළඵළ භොග්නි. ගණනතො පන ඵකළිළෙ ඵකළිළෙහි සද්ධිසා ඵළ භොග්නිති චුත්තං ද්වාදස.ල. සඬගහිතාහවන්තිති. ඵත්ථළ පඤ්චසු අස්සබ්බාරිකෙසු පථමදුතියෙසු ඵකුනච්ඡිති. තතිසළතූත්ථෙසු අට්ඨාරස. පඤ්චමෙ චිසති. පඤ්චසු සස්සබ්බාරිකෙසු පථමදුතියෙසු ඵකළිසති. තතිසළතූත්ථෙසු චිසති. පඤ්චමෙ ද්වාවිසති. මොමුහදුළයෙ පත්තරසානි ඵළං අකුසලෙසු සත්ත සඬගහා හවන්ති. තෙනාහ ඵකුනච්ඡානිආදිං. සාධාරණානි සබ්බා කුසලසාධාරණා. සමානානි අඤ්ඤාසමානා. අපරෙති පත්තරිතිඅධිමොක්ඛෙ ඵපෙත්තා ඵකළිළෙ.

127. හසනච්ඡත්තෙති හසිතූප්පාදච්ඡත්තෙ. වොට්ඨබ්බතෙති මනොද්වාරාළජ්ජනෙ. සුඬසන්තීරණෙති සොමනස්ස සන්තීරණෙ. මනො ධාතුත්තිකා හෙතුක පටිසන්ධි යුගලෙති පඤ්චද්වාරාළජ්ජන සම්පට්චිපනදුළයසඬබාතෙ මනොධාතුත්තිකෙළෙළ උපෙක්ඛා සන්තීරණ දුළයසඬබාතෙ අහෙතුක පටිසන්ධියුගලෙළ. සබ්බත්ථ සබ්බෙසු අහෙතුකෙසු සත්ත, තතො සෙසා පකිණ්ණකා පන යථාරහං යුජ්ජන්ති, ඉති තෙත්තිංස විධසඬගභො මයා චුත්තොති යොජනා.

128. ඉදානි අයං වෙනසිකනිද්දෙසොති කත්තා චිත්තස්ස විය ඵකස්සපි වෙනසිකස්ස භූමිපානි සම්පයොගාදි හෙදෙන විභාගො කථෙත්ථිබ්බොති තං දස්සෙතුං අන්තිමගාළමාහ. ඉත්ථං ඉමිනා යථාචුත්තප්පකාරොන චිත්තාච්ඡුත්තානං වෙනසිකානං සොළසවිධං සම්පයොගඤ්ච තෙත්තිංසවිධං සඬගහඤ්ච ඤත්තා තෙසං යථා යොගං චිත්තෙන සමං හෙදං උද්දිසෙති යොජනා. ඵස්සො තාළ ඵකුනනචුතිසා ඵකළිසසතෙසුළා චිත්තෙසු යුත්තත්තා ඵකුනනචුති ඵකළිසසතවිධොළානි ඵළං දුළපඤ්ඤාසලෙතසිකෙ විසුං විසුං උද්ධරිත්තා යථායොගං භූමිපානිසම්පයොගාදිහෙදෙහි තෙසං විභාගං කථෙය්‍යානි අත්ථො.

ඉති පරමත්පදීපනියානාම අභිධම්මත්පසංගහස්ස

අභිධම්මත්ථසංගහටීකා

චෙතසිකසංගහ
චතුත්ථවණ්ණානාය චෙතසික සම්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනී

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

3. පකිණ්ණක සඬගහ පරමත්ථදීපනී

129. එවං විසුං විසුං චිත්තචෙතසිකානං නිද්දෙසං දස්සෙත්වා ඉද්දානි පුන උභින්නං නිද්දෙසං දස්සෙත්තො **සම්පයුත්තායොගො**නතිආදිමාහ. යොගොගං සම්පයුත්තා සභාවතො තෙපඤ්ඤාස චිත්තචෙතසිකා යෙ ධම්මා මගා විසුං විසුං නිද්දිට්ඨා. ඉද්දානි යථා රහං තෙසං උභින්නං සඬගහොනාම නිශ්පතෙති යොජනා. තත්ථ අත්තනො අත්තනො භාවො සභාවො. ධම්මානං ආවෙතිකලක්ඛණන්ති චුත්තං හොති. චිත්තං තාච භූමිජාතිසම්පයොගාදිගෙදෙන එකුත නචුතිවිධංපි අත්තනො ආරම්මණ විජානනසම්ඛාතෙන ආවෙතිකලක්ඛණෙන එකමෙව හොති. එසංසාපි භූමිජාතිසම්පයො ගාදිගෙදෙන එකුතනචුතිවිධංපි ප්‍රසන්නලක්ඛණෙන එකොව හොති තථා වෙදනාසඤ්ඤාදුගොති එවං සභාවතො තෙපඤ්ඤාස එව හොත්තිති. වෙදනාහෙතුතො කිච්චද්දාරාලම්බණවත්ථුතො පවත්තො සඬගහොති සම්බන්ධො. තත්ථ **වෙදනාහෙතුතො**ති වෙදනාහෙද හෙතුහෙදුතො. එවං කිච්චද්දාරාලම්බණ වත්ථුතොති එත්ථපි. **චිත්තභූප්පාදවසෙනො**ති චිත්තවසෙනෙව නිශ්පතෙති සම්බන්ධො. එවසද්දෙන චෙතසිකෙ නිවත්තෙති. එත්තාවතා ජන්තං පකිණ්ණකසඬගහානං වචනත්ථො ඉධෙව තාච ථෙරෙන දස්සිතො හොති වෙදනාහෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඬගහො වෙදනාසඬගහො, හෙතුහෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඬගහො හෙතුසඬගහොතිආදිනා.

[83] විභාවනිශං පන

චිත්තභූප්පාදසද්දෙන චෙතසිකධම්මෙපි ගහෙත්වා අඤ්ඤං නිවත්තෙ තඬ්ඛං අපස්සත්තො “න කත්ථපි තංවිරහො”ති වදති. තං නයුජ්ජතිශෙව.

න හි ඉධ එත්තකා චෙතසිකා සුඛසහගතා, එත්තකා දුක්ඛ සහගතාතිආදිනා එකොපි සඬගහො චෙතසිකෙහි නිතො නාම අත්ථි. සුඛසහගතං කුසලවිපාකං කාශවිඤ්ඤාණමෙකමෙවොතිආදිනා පන චිත්තෙනඑව නිහොති. චිත්තෙ පන සිද්ධෙ චෙත සිකාපි සිද්ධාච්චාති කත්වා චිත්තභූප්පාදවසෙනොති ඉදං චුත්තන්ති ද්විඤ්ඛිං.

වෙදනාසංගහො.

130. තත්ථාති තෙසු ජසු සඬගහෙසු. වෙදනාහෙදෙන තංසම්පයුත්තානං චිත්තචෙතසිකානං සඬගහො **වෙදනාසඬගහො**.

[84] විභාවනිශං පන

“සුඛාදිවෙදනානං තංසහගතචිත්තභූප්පාදානඤ්ච විභාවසෙන සඬගහො වෙදනාසඬගහො”ති චුත්තං. තත්ථ වසද්දෙන වෙදනාසඬගහොව වෙදනාසහගත චිත්තභූප්පාද සඬගහොචාති ඉමස්මිං අත්ථෙ වෙදනාසඬගහොති එකසෙසනිද්දෙසො හොතිති දස්සෙති. තං න සුත්ථුරං.

ඉධ හි වෙදනාහෙදො ඉමස්ස සඬගහස්ස නිස්සයධම්මපරිග්ගහත්ථංචෙව චුත්තො. න වෙදනානංව විසුං සඬගහදස්සත්තත්ථති. තත්ථතිවිධා **වෙදනා**ති කස්මා චුත්තං. නනු සංයුත්තකෙ ද්වෙපි තිස්සොපි පඤ්චෙපි ජපි අට්ඨාරසපි ජත්තිංසපි අට්ඨසතංපි වෙදනා චුත්තාති. සච්චං. අනුභවනලක්ඛණෙන පන වෙදනා තිවිධාච්ච හොති. යෙ හි කෙච්චි යංකිඤ්චි ආරම්මණං අනුභවන්ති. තෙ තං සාතතොවා අනුභවන්ති අසාතතොවා මජ්ඣන්තතොවා. තතො අඤ්ඤො

පකාරො නත්ථීති. අකද්දෙ පන පහෙදා තෙන තෙන පරියායෙන වුත්තා. තත්ථ හි ද්වෙ කාශිකවෙතසිකවසෙන වුත්තා. යථා-කතමාච භික්ඛවෙ ද්වෙ වෙදනා කාශිකාව වෙතසිකාවාති. සුඛදුක්ඛ වසෙනවා උපෙක්ඛං සුඛෙ සඛිගහෙත්වා. යථා-ද්වෙ වෙදනා වුත්තා භගවතා සුඛාවෙදනා දුක්ඛාවෙදනා. යායං භන්තෙ අදුක්ඛ මසුඛා වෙදනා. සත්තස්මිං එසාපණීතෙ සුඛෙ වුත්තා භගවතාති.

විභාවනියං පන

අනවජ්ජපක්ඛිකං උපෙක්ඛං සුඛෙ සාවජ්ජපක්ඛිකද්වෙ දුක්ඛෙ සඛිගහෙත්වා ද්වෙ වුත්තාති වුත්තං. තං පාළියං අනාගතංපි යුජ්ජතියෙව.

ඉන්ද්‍රියහෙදවසෙන පක්ඛෙ. එස්සහෙදවසෙන ප. උපච්චාරහෙද වසෙන අට්ඨාරස්. ප ගෙහස්සිතාති ප තෙක්ඛම්මස්සිතාතිති එවං පච්චෙකං ද්වාදසන්තං සොමනස්ස දොමනස්සඋපෙක්ඛානං වසෙන පත්තිංස. තායෙව කාලන්තයවසෙන අට්ඨස්තං වෙදනා වුත්තාති. යක්ඛෙ කත්ථවි සුත්තෙ යංකිකද්වි වෙදයිතං සඛිං තං දුක්ඛස්මිත්ති වුත්තං. තං සඛිඛාරදුක්ඛතාවසෙන වුත්තන්ති. හෙට්ඨා පන චිත්තනිද්දෙසෙ චිත්තාති ඉන්ද්‍රියහෙදවසෙන නිද්දිට්ඨාතිති කත්තවා ඉධපි ඉන්ද්‍රියහෙදවසෙනෙව චිත්තාති සඛිගහෙතුං පුන **සුඛං.ල. පක්ඛෙධා හොති**ති වුත්තං. එත්ථ ව යෙසු ධම්මෙසු ආධි පච්චවසෙන සුඛදුක්ඛාති ඉන්ද්‍රියාති නාම හොන්ති. තෙසං කාශික මානසිකවසෙන දුට්ඨත්තා තානිපි සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියන්ති ද්විධා වුත්තාති. උපෙක්ඛාය පන ආධිපච්චිට්ඨානභූතා ධම්මා මානසිකාඵල හොන්තිතිසා උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති එකධාව වුත්තාති. අපිච, තෙපි පරියායෙන දුට්ඨා හොන්ති. වක්ඛාදිපසාදකාය නිස්සිතානංපි සඛිභාවතො. වෙදනාපන එකරස්ත්තා එකධාව වුත්තාති.

විභාවනියං පන

“කාශික මානසික සාතහෙදතො සුඛදුක්ඛාති ද්විධා වුත්තාති”ති වුත්තං.

තත්ථ සභාවතො ඉට්ඨානිට්ඨපොට්ඨබ්බා නුභවනලක්ඛණාති සුඛ දුක්ඛාති. සභාවතොවා පටිකප්පනතොවා ඉට්ඨානිට්ඨමජ්ඣක්ඛානානුභවන ලක්ඛණාති ඉතරානිති. **සෙසානි**ති යථාවුත්ත සුඛදුක්ඛතො මනස්ස දොමනස්සයුත්තෙහි සෙසානි ඛාත්තිංස කාමාවචරචිත්තාති තෙච්ඡති පක්ඛෙවමජ්ඣක්ඛිකචිත්තාතිවාති සඛිඛාති පක්ඛෙවපක්ඛෙදාසචිත්තාති. **එකත්ථා**ති එකස්මිං චිත්තෙ. ඉතරා හි උපෙක්ඛාවෙදනා.

හෙතුසඛිගහො.

131. හෙතුනං හෙදෙන තංසම්පයුත්තානං චිත්තවෙතසිකාන සඛිගහො **හෙතුසඛිගහො**.

[85] විභාවනියං පන

“ලොභාදිහෙතුනං විභාවසෙන තංසම්පයුත්තධම්මවසෙනෙව සඛිගහො හෙතුසඛිගහො”ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

කාරණං වුත්තමෙව. හෙතුනාම පබ්බිධා භවන්තිති සම්බන්ධො. තත්ථ හෙතුකිච්චිංනාම ආරම්මයො සම්පයුත්තධම්මානං සුප්පතිට්ඨිතභාව සාධනං. යථා හි රුක්ඛස්ස මුලානි සයං අන්තො පථවියං වද්ධිත්තා පථවිරසෙව ආපොරසෙව ගහෙත්වා රුක්ඛං යාච අග්ගා අභිගරන්ති. වාතොවා මහොසෙවා ආගතෙ රුක්ඛං සුට්ඨ ආකඛිසිත්වා තිට්ඨන්ති, එවං රුක්ඛො වුද්ධො

විරුද්ධො විප්‍රලො විරට්ඨිතිකොච හොති. එවමෙවං ඉමෙපි ධම්මා සයං ආරම්භණෙසු ඵීරපත්තා භුත්වා සම්පයුත්තධම්මෙ තත්ථ චුද්ධො විරුද්ධො විප්‍රලො විරට්ඨිතිකොච සාධෙන්නිති. අභෙතුකචිත්තානිපත පලතලෙ අමුලකසෙවා ලාභි විය ආරම්භණෙ සුට්ඨ පතිට්ඨිතානි න හොන්නිති දුට්ඨබ්බං. අපරෙ පත ධම්මානං කුසලාදිභාවසාධනං හෙතුකිච්චන්ති චදන්ති. එවංසත්තෙ යෙසං සහජාතහෙතු නත්ථී. තෙසං අකුසලභාවො අඛ්‍යාකතභාවොච නසම්පජ්ජෙය්‍ය. යානිච ලද්ධහෙතුපච්චයානි රුපානි. තෙසකද්ව කුසලාදිභාවො ආපජ්ජෙය්‍යානි චත්ථා තංවාදං පටිපක්ඛිපන්ති. යථා පත ලොකෙ අන්ධකාරොනාම කෙනචි පච්චය විසෙසෙන සාධෙතබ්බො න හොති. යත්ථ ආලොකො නත්ථී. තත්ථ සො අත්තනො ධම්මතාය සිද්ධො හොති. එවමෙවං ධම්මෙසු මුග්ගනක්ඛිණාභුතො මොහන්ධකාරොපි අත්තනො ධම්මතාය එව අකුසලො භවිතුං අරහති. තථා හි ඉච්ඡානාම අත්ථී. සාමුග්ගනක්ඛිණාය යුත්තා ලග්ගනභාවං පත්ථා ලොහො අකුසලො නාම හොති. සද්ධාය යුත්තා පත ධම්මචිප්පදභාවං පත්ථා කුසලචිප්පදොනාම හොති. තථා අක්ඛන්තිනාම අත්ථී. සාපි මුග්ගන ක්‍රියාය යුත්තා පටිඝභාවං පත්ථා දොසො අකුසලොනාම හොති. සද්ධාය යුත්තා පත උප්පන්නං කාමචිත්තක්කං නාධිවාසෙතිතිආදිනා නයෙන පාපධම්ම පාපාරම්මණ විරොධභාවං පත්ථා අලොහො කුසලොනාම හොති. මුග්ගනක්ඛිණා පත අසුකෙන යුත්තා අකුසලොනාම. අසුකෙන යුත්තා කුසලොනාමානි නත්ථී. අම්බිලත්ථාය අක්ඛණදුත සංයොගකිච්චරහිතො ජාතිඅම්බිලරසො විය එක්තතඅකුසලජාතිකාච්ච හොතිති. යොච ධම්මො කුසලො අකුසලොච න හොති. සො අඛ්‍යාකතොති එත්තකමෙව ධම්මානං අඛ්‍යාකතභාවසිද්ධියා කාරණං. තස්මා අභෙතුකචිත්තානං රුපතිබ්බානානකද්ව අඛ්‍යාකතභාවොපි අත්තනො ධම්ම තායච්ච සිද්ධො. තත්ථ මොහො සෙසමුලානංපි මුලං හොති. රජ්ජනදුස්සනානිපි හි මුග්ගනනිසන්දානිච්ච හොන්නි. අලොභාදිනකද්ව කුසලභාවො අවිජ්ජානුසයෙන සහෙව සිද්ධොති. තානි පත ලොභාදිති ලොභසහගතාදිනං විසෙසමුලානි හොන්නි. රජ්ජනාදි නිසන්දානි හි දිට්ඨිමානාදිති. අරජ්ජනාදිනිසන්දානි ච සද්ධාදිනිති. යස්මා පත හෙතුයොනාම සම්පයුත්තෙසු පධානධම්මා හොන්නි. තස්මා සභෙතුකචිපාකක්ඛිණානං අඛ්‍යාකතභාවො පත හෙතු මුඛෙතපි චත්තුං යුත්තො.

[86] එත්තාවතා යං චුත්තං විභාවනියං

“අපරෙ පත කුසලාදිනං කුසලාදිභාවසාධනං හෙතු භාවො”ති චදන්ති. එවං සති හෙතුනං අත්තනො කුසලා දිභාවසාධනො අක්ඛණදො හෙතු මග්ගිතබ්බො සියා. අථ සෙසසම්පයුත්තහෙතුපට්ඨද්ධො තෙසං කුසලාදිභාවො, එවමිති මොමුග්ග චිත්තසම්පයුත්තස්ස හෙතුනො අකුසල භාවො අප්පට්ඨද්ධො සියා. අථ තස්ස සභාවතො අකුසලභාවොපි සියා. එවංසති සෙසහෙතූනම්පි සභාවතො කුසලාදිභාවොති තෙසං විය සම්පයුත්ත ධම්මානම්පි සො හෙතුපට්ඨද්ධො නසියා, යදිච්ච හෙතුපට්ඨද්ධො කුසලාදිභාවො. තදා අභෙතුකානං අඛ්‍යාකතභාවො නසියාති අලමනිතිප්පිළනෙනානි තං පටික්ඛිත්තං හොති.

යථාච ලද්ධජ්ඣානපච්චයෙසු රුපාරුපධම්මෙසු කඛනඛිණානි අරුපධම්මෙසුච්ච උපතිජ්ඣානට්ඨං ඵරන්ති, න රුපධම්මෙසු. තෙ පත කඛනධම්ම සමුට්ඨි තත්තාච්ච කඛනපච්චයුප්පත්තෙසු චුත්තා. එවමෙව හෙතුයොපි අරුප ධම්මෙසුච්ච කුසලාදිභාවං ඵරන්ති. න රුපධම්මෙසු. තෙ පත හෙතු සමුට්ඨිතත්තාච්ච හෙතුපච්චයුප්පත්තෙසු චුත්තානි න තෙසං රුපධම්මානං කුසලාදිභාවාපත්ති වොදෙතබ්බානි.

[87] ශක්ඛ චිභාවනියං

“කුසලාදිභාවො පන කුසලාකුසලානං යොනිසො අයොනිසො මහසිකාරපට්ඨද්ධො”ති චුත්තං. තංපි විචාරෙ තබ්බං.

තථා හි සුරියාලෝකෙ ආගතෙ දිවා බලානං හංසාදිනං ඔකාසො හොති. රත්තන්ධකාලෙ ආගතෙ රත්තිබලානං උලුකාදිනං ඔකාසො හොති. නව තෙ ආලෝකන්ධකාරා තෙසං වණ්ණාදිවිසෙසං සාමෙන්නි. තං පන තෙසං යොනිසොඵළ සාධෙන්නි. තත්ථ ආලෝකො විය යොනිසොමහසිකාරො දුට්ඨබ්බො. අන්ධකාරො විය ඉතරො. තෙ සත්තා විය කුසලාකුසලා. වණ්ණාදිවිසෙසො විය කුසලාදිභාවො. යොනිසො විය හෙතුයො දුට්ඨබ්බාති. අඛ්‍යාකතානං පනාති සබ්බං යො ධම්මො කුසලො අකුසලොව න හොති. සො අඛ්‍යාකතොති චුත්තපක්කං පතති යෙවොති. තත්ථාති හෙතුසංඛිගහෙ. සහෙතුකානං පරිග්ගහසුඛත්ථං ඉධ වජ්ජෙතබ්බාතිපි අහෙතුකාති පථමං උද්ධවාති. තෙනාහ සෙසාති පන. ෧. සහෙතුකා නෙවාති. තෙසංවා අහෙතුකනාමංපි හෙතුනං වසෙනෙව විසුං සිද්ධන්ති තෙසංපි ඉධ සංඛිගහණං අවරුද්ධං හොති. තෙනාහ අහෙතු කාරිකාරසෙකාතිආදි. සභාව හෙදෙන ජබ්බිධාපි හෙතුයො කුසලා කුසලා බ්‍යාකතජාතිහෙදෙන නවධා හොන්නිති චුත්තං ලොභො දොසොවාතිආදි.

කිව්චසංඛිගහො

132. චුද්දසන්නං කිව්චානං හෙදෙන තංකිව්චවත්තානං චිත්තචෙතසිකානං සංඛිගහො කිව්චසංඛිගහො.

[88] විභාවනියං පන

“පටිසන්ධාදිනං කිව්චානං විභාවසෙන තංකිව්චවත්තානස්ථෙව පටිච්ඡෙදවසෙන සංඛිගහො කිව්චසංඛිගහො”ති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

යෙන එකකම්මෙන එකො උපපත්තිභවොතිබ්බත්තති. තස්මිං සරසෙනවා ලද්ධවිබාධනෙනවා පටිකබ්බො සො භවො නිරුප්පෙති. එකස්ස කම්මස්ස ඔකාසො හොති. තස්මා තතො නිබ්බත්ත භවතො චුත්තස්ස අත්තරා බ්‍යාමත්තංපි අට්ඨත්වා ලද්ධොකාසෙන එකෙන කම්මෙන පුන භවත්තරාදි පටිසන්ධාන වසෙන අභිනිබ්බත්ති පටිසන්ධිකිව්චං. තථා නිබ්බත්තස්ස උපපත්තිභවසන්තානස්ස යාව තං කම්මං නබ්බසති. තාව අවිච්ඡෙද පවත්තිපට්චසංඛිගහාවෙන පවත්ති භවබ්බිග්ගිව්චං. තස්ස හි තථා පවත්තියා සති ආශුප්ඛත්තාව උස්මා පඛත්තාව පවත්තන්ති යෙවොති එතෙ තයො ධම්මා ඉමං කායං අභිජ්ජමානං රක්ඛන්තිති. යථාහ —

ආශු උස්මාව වික්ඛුඤ්ඤාණං, යදා කායං ජහන්ති මං;
අපවිද්ධො තදා සෙති, නිරත්ථංව කම්බිගරන්ති.

ආවජ්ජනං චිත්තසන්තානස්ස ආවට්ටනං, තංවා ආවජ්ජෙති ආවට්ටෙති, ආවට්ටතිවා තං එත්ථ එතෙනාතිවා ආවජ්ජනං. භවබ්බි වීටිතො ඔක්කම්මත්වා ආරම්මණන්තරාභිමුඛං පවත්තතිති අත්ථො. ආවජ්ජෙතිවා ආරම්මණන්තරෙ ආභොගං කරොතිති ආවජ්ජනං. දස්සනාදිති පාකවාති. වොට්ඨබ්බිග්ගන්ති විසුං අවච්ඡින්නදිත්වා ථපනං ඉදං නිලෙන්තිවා ජිතකන්තිවා සුභන්තිවාඅසුභන්තිවා අසංඛිකරතොථපනං නියමන්තිති චුත්තං හොති. ජවන්තිවා ජවොතිවා

වෙගොතිවා අත්ථතො එකං. අසනිනිපාතො විය වෙගසගිතස්ස එකෙකස්ස චිත්තස්ස පවත්ති ජවනකිව්වං.

[89] යංපන විභාවනියං

“ආරම්භණො තංතංකිව්වසාධනවසෙන අනෙකක්ඛත්තුං එකක්ඛත්තුංවා ජවමානස්ස විය පවත්ති ජවනකිව්ව” නති වුත්තං. තං න සුත්ථුරං.

න හි ජවමානස්ස චිත්තස්ස එකචාරමත්තෙන නිවත්තිනාම අත්ථී. මග්ගාතිකද්දුජවනානිපි හි එකාචජජනපටිකම්මචිත්තතො පටිඤාය එකවෙගෙන පවත්තජවමානචිත්තස්සන්තානපතිතානි එව භොන්ති. න පන තානි විසුං සිද්ධෙන ජවෙන පවත්තිති.

[90] තත්ථ ව

ජවමානස්ස විය පවත්තිති එතෙන විසුං විසුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා නං ඛණිකධම්මානං සීඝ්‍රමනසඛිධාතො ජවොනාම විසුං නත්ථී. ඛණ්ඩක්ඛත්තුං පවත්තිවසෙන පන සීඝ්‍රවිජ්ජනපුරිස සදිසත්තා එව ජවනත්ති වුච්චතිති දස්සිතං භොති. තංපි න සුත්ථුරං.

අසනිනිපාතො විය වෙගසගිතස්ස එකෙකස්ස චිත්තස්ස පවත්තිජවනකිව්වත්ති හි භෙට්ඨා වුත්තං. භවඛිගචිත්තකද්දු දිසං අද්ධානං පුරෙත්වා පවත්තංපි නදිසොතෙ වුය්ගමානං සුක්ඛපණ්ණං විය වෙගරහිතං භොති. ජවනචිත්තං පන එකමෙකංපි සමානං ඉන්ද්‍රෙන විස්සට්ඨ වජිරං විය වෙගසගිතමෙව පවත්තතිති දුට්ඨබ්බං. තං ආරම්භණං එතස්සාති **තදාරම්භණං**. යං ජවනෙන ගහිතං, තදෙවස්ස ආරම්භණන්ති වුත්තං භොති. යං ජවනෙන ගහිතාරම්භණං, තස්සෙව ගහිතත්තා තදාරම්භණං නාමාති හි වුත්තං. තස්සවා ජවනස්ස ආරම්භණං අස්ස ආරම්භණන්ති තදාරම්භණං. ඉධ පන තදාරම්භණභාවො අධිප්පෙතො. නිබ්බත්තමානභවතො වචනං මුච්චනං පටිගළුනං **වුති**. ඉදාති තානි කිව්වාති අනිශ්චතො න පවත්තන්ති. ඤානනිශ්චයෙනෙව පවත්තන්තිති දස්සෙතුං ඤානභෙදො වුත්තො. තිට්ඨති පවත්තති තංතං කිව්වචන්තං චිත්තං එත්ථාති **ඤානං**. ඔකාසො. තංතං අන්තරාකාලොති වුත්තං භොති. කාලොපි හි කාලචන්තානං පවත්තිවිසයත්තා ඤානන්ති වුච්චති. පටිසන්ධියා ඤානං පටිසන්ධිට්ඨානං. පටිසන්ධකාලො පටිසන්ධික්ඛණොති වුත්තං භොති. එවං සෙසෙසුපි.

[91] විභාවනියං පන

“පටිසන්ධියා ඤානං පටිසන්ධිට්ඨානන්ති වත්වා කාමං පටිසන්ධිවිති මුත්තං ඤානංනාම නත්ථී. සුඛග්ගහණත්ථං පන සිලා පුත්තකස්ස සරීරන්තිආදියු විය අගෙදෙපි භෙදපටිකප්පනානි දුට්ඨබ්බ” නති වුත්තං. තං න ගහෙත්ථබ්බං.

කාලො හි නාම සභාවතො අවිජ්ජමානොපි චිත්තස්ස විසුං ආරම්භණභුතො එකො පක්ඛද්දත්තිධම්මො. තථා හි අට්ඨකථායං ඉමෙසං අට්ඨන්තං මහාවිපාකචිත්තානං විපච්චනට්ඨානං වෙදිත්ථබ්බං. එතානි හි වතුසු ඤානෙසු විපච්චන්ති. පටිසන්ධියං භවඛිගෙ වුතියං තදාරම්භණෙති වත්වා තං විත්ථාරෙත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙ පටිසන්ධිභුත්වා විපච්චන්ති.

අසඬ්ඛෙය්‍යයන්ටි ආශු කාලං භවඬ්ගං හුත්වා මරණ කාලෙ චුති හුත්වාති කාලොච චුත්තොති. ඉතරථා කිච්චාති විශ ධානාතිචි චුද්දසවිධානිඵච චත්තඛිලාති සිදුන්ති. ධානානං විත්ථාරභෙදො පන උපරි ද්විසු පචත්තිසඬ්ගහෙසු විත්තපචත්තිවිධානානුසාරෙන චෙදිතඛිලොති. යස්මා ඔමකං ද්විගෙතුකකුසලං සයං සො මනස්සයුත්තංචි සමානං අතිදුඛිබලත්තා සොමනස්ස පටිසන්ධිං දාතුං නස්සකොති. තස්මා සොමනස්සස්ත්තිරණං පටිසන්ධිට්ඨානං නගච්ඡතිති චුත්තං ද්වෙදපෙක්ඛාසහගතස්ත්තිරණාතිචෙවොති. තථා හි පටිඨානෙ ටීතිසහගතත්තිකෙ පටිච්චොරො හෙතුපච්චතිකෙ තං පටි සන්ධිට්ඨානෙන උද්ධට්ඨති. මනොද්වාරාවජ්ජනං පරිත්තාරම්මණොවා අචිතුතා රම්මණොවා ද්වත්තික්ඛත්තුං පචත්තමානංචි විපාක සත්තානතො ලද්ධපච්චයභාවෙන දුඛිබලත්තා පචනචෙගරභිතමෙච භොතිති චුත්තං **ආචජ්ජන ද්වය චජ්ජිතානිති.**

[92] විභාවනියං පන

“ආරම්මණරසානුභවතා භාවතො”ති කාරණං චුත්තං. තං අ කාරණං.

න හි ආරම්මණ රසානුභවනං පචනකිච්ච සිද්ධියා පචනනාම ලාභස්සච කාරණං භොති. තං පන පචනකිච්චසිද්ධියා ඵලමෙ වභොතිති. යස්මා පන ඵලවිත්තං ආසෙවනභාවරභිතංචි මග්ග චෙතනාය මහානුභාවත්තා පරික්මම්මභාවනාබලෙන ච පචත්තත්තා ආරම්මණො චෙගසභිතමෙච පතතිති තස්සපචතෙසු ගහණංකතං.

[93] විභාවනියං පන

මග්ගාභික්ඛද්දාපවනානං ඵකචාරමෙච පචත්තත්තා පචනකිච්චං න සම්පජ්ජතිති අධිප්පායෙන “ඵකචිත්තක්ඛණිකංචි ලොකුත්තර මග්ගාදිතං තංසභාවචත්තනාය පචනකිච්චං නාමා”ති චත්වා සඛිබ්බද්දත්තද්දත්තොපමාය තමත්ථං විභාවෙති. තං න යුජ්ජතිශෙච.

ඉදාති සමානකිච්චගණනාති විත්තාති සඬ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං තෙසු පනාතිආදිමාහ. පටිසන්ධාදයො නාම විත්තුජ්ජාදාති සම්බන්ධො.

[94] විභාවනියං පන

නාමකිච්චගෙදෙනාතිචි යොජෙති. තං න සුත්ථරං.

නාමහෙදස්ස විසුං චත්තඛිලාභාවතොති. ඵකකිච්චට්ඨාන ද්විකිච්චට්ඨාන තිකිච්චට්ඨාන චතුකිච්චට්ඨාන පඤ්චකිච්චට්ඨානාති විත්තාති යථාක්කමං අට්ඨසට්ඨිච තථා ද්වෙච නචච අට්ඨච ද්වෙච නිද්දිසෙති යොජනා.

ද්වාරසඬ්ගහො

133. චක්ඛාදිතං ද්වාරානං භෙදෙන විත්තචෙතසිකානං සඬ්ගහො **ද්වාරසඬ්ගහො.**

[95] විභාවනියං පන

“ද්වාරානඤ්ච ද්වාරපචත්තචිත්තානඤ්ච පටිච්ඡෙදවසෙන සඛිගහො ද්වාරසඛිගහො”ති වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

ද්වෙ ජනා අරන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති ද්වාරං. නගරස්ස අත්තො ජනා බහිජනාව යෙන පිද්දුමග්ගෙන නික්කමන්ති පච්ඡන්තිව, තස්සෙනං නාමං. ද්වෙ ජනා අරන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථාති ද්වාරන්තිථි චදන්ති. අපිච, දුට්ඨං ද්වාරං ආකාසද්වාරං මණ්ඩද්වාරන්ති. තත්ථ ආකාසද්වාරංනාම යථාචුත්තො පිද්දුමග්ගො. මණ්ඩද්වාරංනාම ආදාස පටිට්ඨගො ආලෝකමග්ගො. තං පන පුඤ්ඤචත්තානං ගෙහෙසු යොජීයති. යථා ච තෙසු, තථා සත්තානං සරීරෙසුපි ද්වෙච්ච හොන්ති. නචද්වාරො මහාවග්ගොති හි පිද්දුද්වාරං වුත්තං. නචනචුතිලෝමකූපසහස්සා නිපි පිද්දුද්වාරානිච්ච. ඉධ පන ආදාසපටිට්ඨස්ස මණ්ඩද්වාරං අධිජපෙනං. තංපි හි ආරම්මණිකධම්මානං ආරම්මණධම්මානඤ්ච නිග්ගමන පච්ඡන මුඛපථභාවතො ද්වාරසදිසත්තා ද්වාරන්ති වුච්චන්ති. තං පන රූපමණ්ඩ ද්වාරං අරූපමණ්ඩද්වාරන්ති දුට්ඨං. රූපමණ්ඩද්වාරංපි කම්මචිසෙසමහාභූත විසෙසසිද්ධෙන මණ්ඩභාවචිසෙසෙන පඤ්චවිධන්ති දස්සෙතුං චක්ඛුද්වාරන්තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්ඛුමෙචක්ඛුද්වාරන්ති** යස්මිං චක්ඛුමිති චන්ද මණ්ඩලාදිති රූප නිමිත්තාති පඤ්ඤායන්ති. ආචජ්ජනාදිත්ථ යමිති පඤ්ඤාතාති තාති නිමිත්තාති ගණ්හන්ති. තස්මා තද්වෙ චක්ඛු තෙසං ද්විත්තං විසයවිස යිහාචුපගමනස්ස මුඛපථභූතත්තා චක්ඛුද්වාරංනාමාති අත්ථො. අථවා, යෙන චක්ඛුමණ්ඩෙන බහිද්ධා චන්දමණ්ඩලාදිති රූපාති අත්තො ආචජ්ජනාදිනං විසයභාවං උපගච්ඡන්ති. යෙනච අත්තො ආචජ්ජනාදිති බහිද්ධා තෙසං රූපානං විසයභාවං උපගච්ඡන්ති. තමෙව යථාචුත්ත කාරණෙන චක්ඛුද්වාරං නාමාති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි.

[96] ටීකාසු පන

“ආචජ්ජනාදිනං අරූපධම්මානං පචත්තිමුඛභාවතො ද්වාරසදිසත්තා ද්වාරානී”ති වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

රූපාදිනං ආරම්මණානංපි පචත්තිමුඛභූතත්තා. චක්ඛති හි පඬ්ඨිධා විසයපචත්තියොති. එත්ථච විසයානං රූපාදිනං ආරම්මණානං ද්වාරෙසු ආපාතා ගමන සඛිඛාතා පචත්තියො **විසයපචත්තියොති** වුච්චන්ති. තත්ථ චක්ඛුමෙච චක්ඛුද්වාරන්ති එතෙන චක්ඛුස්ස ද්වාරං චක්ඛුද්වාරන්ති අත්ථං නිවත්තෙති. තථා **සොතාදුගො සොත ද්වාරාදිති** එතෙන සොත මෙව සොතද්වාරං.ඉ. මනොච්ච මනොද්වාරං. න මනානං ද්වාරං මනොද්වාරන්ති ඉමමත්ථං අතිදිස්සති. තස්ස පන මනස්ස බහුවිධත්තා ඉධ අධිජපෙනං මනං දස්සෙත්තො **මනොද්වාරං පන භවඛිගන්ති පචුච්චන්ති** වුත්තං.

[97] විභාවනිසං පන

“ආචජ්ජනාදිනං මනානං ද්වාරන්ති මනොද්වාර”න්තිපි වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

කාරණං වුත්තමෙව. තත්ථ සඬ්ඛං එකුත්තචුතිවිධංපි චිත්තං මනොද්වාර මෙවනාම හොති. ඉධ පන උපපත්තිද්වාරමෙව අධිජපෙනන්ති කත්වා භවඛිගන්ති පචුච්චන්ති වුත්තං. පටිසන්ධිතො පටිසාය යාවතායුකං නදිසොතමිච පචත්තමානං එකුත්තිසතිවිධං භවඛිගච්ඡත්තමෙව ඉධ මනොද්වාරන්ති වුච්චති, කපීයතිති අත්ථො.

[98] විභාවනියං පන

යථා ගාමස්ස ද්වාරංනාම ගාමානන්තරමෙව භෝති. එවං ආවජ්ජනාදිනං මනානං පවත්තිමුඛට්ඨෙන ද්වාරංනාම ආවජ්ජනානන්තරං භවඛිගමෙව සීයා. න තතො පුරිමානි භවඛිගානිති අධිපපායෙන යං චුත්තං ‘භවඛිගන්ති ආවජ්ජනානන්තරං භවඛිග’න්ති. තං න ගහෙතඛිං.

එවකදී සති යෙසු වක්ඛපසාදාදියු රූපාදිනි ආපාතං නාගවිජන්ති. තානිපි ආවජ්ජනාදිනං විචිචිත්තානං පවත්තිමුඛානි එව න භොන්තිති කත්වා ද්වාරානිනාම නසීයුං. න ච තථා සක්කා වත්තුං. පාළියමෙව තෙසං ද්වාරරූපභාවස්ස චුත්තත්තා. ඉධව වක්ඛති පසාදවික්ඛද්දන්තිසම්ඛාතං සත්තවිධංපි ද්වාරරූපංනාමානි.

[99] යකද්ව තත්ථ

සාවජ්ජනං භවඛිගන්තු, මනොද්වාරන්ති චුච්චන්ති —
සාධකවචනං ආහටං; තංපි ඉධ නයුජ්ජතියෙව.

තකද්ව ආවජ්ජනංපි මනොද්වාරපක්ඛිකං කත්වා දිපෙතිති. යත්ථ පන වක්ඛකද්ව පටිච්ච රූපෙව උප්පජ්ජති වක්ඛවික්ඛද්දාණං. සොතකද්ව. ෧. මනකද්ව පටිච්ච ධම්මෙව උප්පජ්ජති මනොවික්ඛද්දාණන්ති චුත්තං. තත්ථෙව තං යුත්තං. තත්ථ හි වක්ඛවික්ඛද්දාණාප්පත්තියා චතුසු පච්චයෙසු වක්ඛරූපානි එව සරූපතො චුත්තානිති ඉතරෙ ආවජ්ජනකද්ව සම්පයුත්තක්ඛන්ධා වානි ද්වෙ පච්චයා වසද්දෙන ගතිතා, එවං සොතවික්ඛද්දාණාදියුපි. මනොවික්ඛද්දාණො පන මනකද්වානි එත්ථ භවඛිගවිත්තෙන සහ ආවජ්ජනං ගහෙත්වා වසද්දෙන සම්පයුත්තක්ඛන්ධා ගතිතා. එවකදී සති වත්තා රොපච්චයා භොන්තිති. චුත්තකද්වෙනං ධාතුච්චිගට්ඨකථායං පටිච්චානි නාම ආගතට්ඨානෙ ආවජ්ජනං විසුං නකාතඛිං. භවඛිගතිස්සිතකමෙව කාතඛිං. තස්මා ඉධ මනොති සභාවජ්ජනකං භවඛිගං. මනො වික්ඛද්දාණන්ති පවනමනොවික්ඛද්දාණන්ති. එත්ථව පටිච්චානිනාම ආගතට්ඨානෙති එතෙන අකද්දන්ථ පන ආවජ්ජනං ද්වාරපක්ඛිකං නකාතඛිංසිති සිද්ධං භෝති. පටිච්චානි ආගතත්තායෙව භවඛිගංපි ආවජ්ජනා නන්තරං භවඛිගද්වයමෙව ඉම්සං පාළියං ගහෙතඛිං. සන්තිහිතපච්චයානං එව තත්ථ අධිප්පෙත්තත්තානි. ඉධ පන ද්වාරභාවා රහස්ස සඛිංසස්ස උප්පත්තිධම්මස්ස පරිග්ගහිතත්තා සඛිං භවඛිගං අධිප්පෙතං. න හි කිකද්ව භවඛිගං නාම අත්ථි. යං මනොද්වාරභාවාරහං න සීයාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තඛිං. **තත්ථානි** නිද්ධාරණො භූමිමං, තෙසු පසු ද්වාරෙසු වක්ඛ ද්වාරෙති සම්ඛන්ධො. **යථාරහන්ති** ආරම්මණභූමිප්‍රග්ගලමනසිකාරා දිනං අනුරූපවසෙන. **සඛිංසාපිති** විසුං විසුං පවත්තාලිස හෙදසම්ඛාතෙන සඛිංසකාරෙතපි අගහිත ගහණ වසෙන, චතුපක්ඛද්දා සාති සම්ඛන්ධො. සඛිංසාපිතිවා ආවජ්ජනාදි තදාරම්මණ පරිග්ගො සානවසෙන අනෙකකිච්චහෙදයුත්තෙන සඛිංසකාරෙතපි, කාමාවරානෙවානි සම්ඛන්ධො. යානි ආවජ්ජනාදිනි කිච්චානි ද්වාරවිකාරං පටිච්ච පවත්තන්ති, තං කිච්චවත්තානිඑව ද්වාරෙ නියුත්තානිති අත්ථෙව ද්වාරිකානිනාම භොන්ති. පටිසන්ධි භවඛිග චුති කිච්චානිපන ද්වාරවිකාරෙත විනා කෙවලං කම්මවසෙනෙව සිජ්ඣන්ති. තස්මා තංකිච්චවත්තානි ද්වාරිකානිනාම නභොන්ති චුත්තං **එකුත.෧. ද්වාරවිමුත්තානිති** එත්ථ ව ද්වාරවිකාරොනාම අත්තති ආරම්මණානං ආපාතාගමනවසෙන භවඛිගස්ස වලනං, වක්ඛාදිනකද්ව අත්තති වික්ඛද්දාණාප්පාදන සත්තිවිසෙස යොගො ද්විසඛිං.

[100] විභාවනිශං පන

“චක්ඛාදිද්වාරොසු අපචත්තතතො මනොද්වාරසඛිඛාන භවඛිගතො ආරම්මණානතරගහණවසෙන අපචත්තිතොව ද්වාරවිමුත්තානී”ති වුත්තං, තං අට්ඨකථායපි සහ නසමෙති.

පටිසන්ධි භවඛිග වුති වසෙනාති හි වුත්තං. එතෙන හි කිව්වසීසෙනෙව චිත්තානං ද්වාරික ද්වාරවිමුත්තභාගො ථෙරෙන දුස්සිතො. තෙනෙව හි භෙට්ඨාපි **පඤ්චද්වාරාවච්ඡත.ඉ. තදාරම්මණවසෙනාති**ආදිනා කිව්වසීසෙනෙව චිත්තානං චක්ඛුද්වාරිකාදිභාගො වුත්තොති. නනු චක්ඛාදිද්වාරොසු අපචත්තතතොති ඉමිනා එතදත්ථොව වුත්තොති චෙ. න. අධිජපෙනත්ථවිරහස්ස අපසඛිග නිවත්තකස්සව සංවණ්ණනා ලාක්ෂස්ස පයොජනාභාවතොති. පද්වාරිකානිවෙව සන්තිරණ තදාරම්මණකිව්වානං වසෙන ද්වාරවිමුත්තානිව පටිසන්ධාදිකිව්වානං වසෙනාති අධිජපාගො. පඤ්චද්වාරිකානිව පද්වාරිකානිව **පඤ්චපද්වාරිකානි**. කදාචි පද්වාරිකානිවෙව තානි කදාචි ද්වාරවිමුත්තානිවානි **පද්වාරිකවිමුත්තානි**. ද්වාරසද්දො චෙත්ථඅධිකාරවසෙන ගොථීයති.

[101] විභාවනිශං පන

“පද්වාරිකානිව පද්වාරිකවිමුත්තානිවා”තිපි වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

භෙට්ඨා වුණ්ණියවාකෙෂ තථා අසුතත්තාති. එකද්වාරිකචිත්තානි. ඉ. සබ්බථා ද්වාරවිමුත්තානිව යථාක්කමං පත්තිංසති.ඉ. නවධා චෙති පඤ්චධා පරිදීපයෙති යොජනා.

ආරම්මණසඛිගතො

134. රූපාදීනං ආරම්මණානං භෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඛිගතො **ආරම්මණසඛිගතො**.

[102] ටීකාසු පන

“ආරම්මණානං සරූපතො විභාගතො තංවිසයචිත්තතො ව සඛිගතො ආරම්මණසඛිගතො”ති වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

අයඤ්ඤි චිත්තචෙතසිකානං එව සඛිගතො. න ආරම්මණානන්ති. රූපාදීනං වචනත්ථො උපරි ආගමිස්සති. දුබ්බලපුරිසෙන දුණ්ඩාදිවිය චිත්තචෙතසිකෙහි ආලම්බියති අමුඤ්ඤමානෙහි ගණ්ඨිගතිති ආලම්බණං. ආරම්මණසද්දෙ පන සති චිත්තචෙතසිකානි ආගන්ත්වා එත්ථ රමන්තිති ආරම්මණං.

[103] යංපන විභාවනිශං

“දුබ්බලපුරිසෙන දුණ්ඩාදිවිය චිත්තචෙතසිකෙහි ආලම්බියති. තානිවා ආගන්ත්වා එත්ථ රමන්තිති ආලම්බණ”න්ති වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

විසුං සිද්ධානි හි එතානි පදානිති. **රූපමෙවානි** වණ්ණායතනමෙව. පඤ්චාරම්මණවිමුත්තං යංකිඤ්ඤි ධම්මපාතං විජ්ජමානංපිඅවිජ්ජමානංපි භූතංපි අභූතංපි ධම්මාරම්මණමෙව. තං පන

සභාග කොට්ඨාසතො සභිගස්සමානං පබ්බිධං භොතිති චුත්තං **ධම්මාරම්මණං පන.ල. පඛා සභිගස්සභිති.** තත්ථාති තෙසු රුපාදිසු ජසු. චක්ඛුද්වාරො සට්ඨසමාන රුපානුසාරොතො උප්පන්නාති චක්ඛුද්වාරිකච්ඡිත්තාති අසද්දොති ආරම්මණාති ආලම්බිතං නලභන්ති. රුපානිපි සට්ඨනරහිතාති අතීතානාගතාති ආලම්බිතං නලභන්තිති චුත්තං **චක්ඛුද්වාරිකච්ඡිත්තානං සබ්බෙසංපි රුපමෙව ආරම්මණං. තස්දුහ පච්චුප්පන්නන්ති. සොතද්වාරිකා දිසුපි එසෙවතයො.** තත්ථ තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නං පච්චුප්පන්නං. චත්තමානන්ති අත්ථො. **පබ්බිධංපිති** රුපාදිවසෙන පබ්බිධංපි. අතික්කන්තභාවං ඉතං ගතං පවත්තන්ති **අතීතං.** ආගම්පිත්ථාති ආගතං. පච්චුප්පන්නං, අතීතස්දො. න ආගතන්ති **අනාගතං.** උප්පාදුපාතිකා සබ්බතඨම්මාඵල තිසු කාලෙසු අනුපතන්ති. තස්මා උප්පාදුරහිතා අසබ්බතභූතා නිබ්බානපසද්දන්තියො කාලච්ඡුත්තංනාමාති වෙදිතබ්බා.

[104] විභාවනිසං පන

“විනාසාභාවතො අතීතාදිකාලවසෙන නවත්තබ්බත්තා නිබ්බානං පසද්දන්තිච කාලච්ඡුත්තංනාමා”ති චුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

සබ්බෙපි හි සබ්බතඨම්මා අනාගතභාව පුබ්බකාඵල භොන්ති. තස්මා තෙ යදා පච්චසසාමග්ගිං ලභිත්වා උප්පජ්ජිස්සන්තිති චත්තබ්බපක්ඛෙ තිට්ඨන්ති, තදා අනාගතානාම. යදා පච්චසසාමග්ගිං ලභිත්වා උප්පන්නා, යදා පච්චුප්පන්නානාම. යදා නිරුද්ධා, තදා අතීතානාම. ඵලං උප්පාදුපාතිකානස්දෙව උප්පාදුමුලිකා තෙකාලිකතා සිද්ධා. උප්පාදුරහිතානං පන අනාගතාවත්ථාපි නත්ථී. කුතො පච්චුප්පන්නාතිතා චත්ථාති. තස්මා නිබ්බානපසද්දන්තිනං කාලත්තය ච්ඡුත්තතා භොතිති. විනාසාභාවතොති ඉදං පන අතීතකාලච්ඡුත්තිශාඵල කාරණන්ති න තෙන තාසං ඉතරකාලච්ඡුත්තිං සාධෙතිති දුට්ඨබ්බං. යථාරහවිභාගො පන ඉධෙව තෙසුතිආදිනා පච්ඡා ආගම්ස්සති. ද්වාරච්ඡුත්තානස්දො පබ්බිධංපි ආරම්මණං භොතිති සම්බන්ධො. යථා පන ආවජ්ජනාදිතං පද්ධාරිකච්ඡිත්තානං ආරම්මණං භවත්තරොපි ඉමස්මිං භවෙපි පුරිමභාගෙ කෙනචි ද්වාරොන ගහිතංපි අගහිතංපි භොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **භවත්තරො පද්ධාරිගහිතන්ති** චුත්තං. භවච්ඡෙසස්දුහි පත්ථෙත්වා කම්මං කත්වා තත්ථ නිබ්බත්තානං ආරම්මණං භවත්තරොපි කෙනචි ද්වාරොන ගහිතංපි භොති යෙව්නාති.

[105] විභාවනිසං පන

“තං පන තෙසං ආරම්මණං න ආවජ්ජනස්ස විශ කෙනචි අගහිතමෙව ගොචරභාවං ගම්පිතිති දස්සෙතුං පද්ධාරි ගහිතන්ති චුත්ත”න්ති චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

පසද්දොද්ධාරා වජ්ජනස්සපි හි ආරම්මණං පුබ්බෙ කෙනචි ද්වාරත්තරොන ගහිතංපි අගහිතංපි භොතියෙව. තථා හි ඉදං නාම ලභිස්සාමි භුක්ථිස්සාමි පස්සිස්සාමිති පුබ්බෙ ගහිතං පච්ඡා ආවජ්ජනස්ස ආරම්මණං න න භොතිති. නව ඵකාවජ්ජනචීරියං පුබ්බෙ කෙනචි චිත්තෙන අගහිතභාවො ඉධ පමාණන්ති. යථා ච පසද්දොද්ධාරිකච්ඡිත්තානං ආරම්මණං ඵකන්තපච්චුප්පන්නමෙව භොති. යථා ච මනොද්ධාරිකච්ඡිත්තානං ආරම්මණං තෙකාලිකංවා කාලච්ඡුත්තසා මසද්දොවා භොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **පච්චුප්පන්නමතිතං පසද්දන්තිභූතංවාති** චුත්තං. යථා ච පද්ධාරිකච්ඡිත්තානං ආරම්මණං

ආගමසිද්ධවොහාරයුත්තංචි තඛ්ඛොහාරවිනිමුත්තංචි හොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **කම්ම කම්ම නිමිත්ත ගතිනිමිත්ත සම්මතන්ති** වුත්තං.

[106] විභාවනිශං පන

“නාපි තෙසං ආරම්මණං මරණාසන්නතො පුරිමභාගජචනානං විශ කම්මකම්මනිමිත්තාදිවසෙන ආගමසිද්ධවොහාරවිනිමුත්තන්ති දස්සෙතුං කම්ම.ඉ. සම්මතන්ති ආහා”ති වුත්තං. තංචි න සුත්ථරං.

මරණා සන්නතො පුරිමභාගෙපි හි සත්තා අත්තනා කතකම්මංවා වෙතිශාදිති කම්ම, පකරණානිවා ආරම්මණං කරොන්නියෙව. තදාපි හි කම්මං කම්මමෙව, කම්මපකරණානිව කම්මනිමිත්තානියෙව. කම්ම සිද්ධියානිමිත්තං කාරණං කම්මනිමිත්තන්ති කත්වා. කම්මස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං කම්මනිමිත්තන්තිපි වදන්ති. අජාතස්සත්තුරාජා විශව සුපිතදස්සනාදිවසෙන ගතිනිමිත්තානිපි ආරම්මණං කරොන්නියෙව. රාජා හි ද්වීසු භවෙසු පිතරං මාරෙති. මාරිතකාලතොව පටිඛාය තස්ස නිද්දායන්තස්ස ගතිනිමිත්තානි උපටිඛගන්තිති. තත්ථ **යථාසම්භවන්ති** තං තං පටිසන්ධාදිතං පද්චාරගතිනාදිවසෙන සම්භවන්තස්ස ආරම්මණස්ස අනුරූපතො. යථාසම්භවේභාගො පන උපරි මරණුප්පත්තියං ආගමිස්සති. **යෙභුයෙන්නාති** ඛාගුලලෙන. **භවන්තරෙති** අතීතාන්තතරභවෙ තත්ථව මරණාසන්නකාලෙ. **පද්චාර ගතිතන්ති** පහි ද්වාරෙහි මරණාසන්නජවනෙහි ගතිතං. එත්ථ ව යෙභුයෙන්නාති එතෙන භවන්තරෙ පද්චාරගතිතන්ති ඉමස්ස විධානස්ස අනෙකංසභාවං විසෙසෙති. කස්මා. අගතිතස්සපි සම්භවතො. යඤ්ඤි අසඤ්ඤිභවතො වුත්තානං කම්ම කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්ත සම්මතං අරූපභවතො වුත්තානඤ්ච ගතිනිමිත්තසම්මතං කාමපටිසන්ධි භවඤ්චුත්තං ආරම්මණං. තං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගතිත මෙව හොතිති. එත්ථව යස්මා පටිඛානෙ අරූපභවෙ දුවිධොපි පුරෙජාතපච්චයො පටිසිද්ධො. අට්ඨකථාසුච තතො වුත්තානං කාමපටිසන්ධියා පච්චුප්පන්නගතිනිමිත්තාරම්මණානාපි වුත්තා. ගතිනිමිත්තඤ්ච නාම රූපාරම්මණමෙව දිපෙන්නි. තස්මා තෙසං කාමපටිසන්ධියාපි ගතිනිමිත්තසම්මතං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගතිතමෙව හොතිති වෙදිතඛිං. අපිච, මරණාසන්නකාලෙ කම්මබලෙන කම්මාදිතං උපටිඛානංනාම යෙභුයෙන්න සංමුල්ලිභමරණෙන මරන්නාතමෙව හොති. ඉතරෙසං පන පරෙසං පයොගබලෙනපි අත්තනා පකතියා සුට්ඨ ආසෙවිතානං අනුස්සරණබලෙනපි ධම්මිකඋපාසකාදිතං විශ දෙවලොකතො ආගන්ත්වා ගණ්හන්තානං දෙවෘතං ආනුභාවෙනපි හොතියෙව. නිරයපාලාපි නිරයතො ආගන්ත්වා ගණ්හන්තියෙව. රෙච්චිවිමානඤ්චෙත්ථ වත්තඛිං. තඤ්ඤි ද්වෙ නිරයපාලා ගහෙත්වා පථමං තාවතිංසාභවනං තෙත්වා පච්ඡා නිරයං නශිංසු. තෙ හි යක්ඛ ජාතිකත්තා වෙස්සවණපටිසාවිය තාවතිංසා භවනංපි ගන්තුං සක්කොන්නියෙව. යමස්ස දුතා ද්වෙ යක්ඛාති හි පාලියං වුත්තං. වෙස්සවණදුතා ඉධ යමස්ස දුතාති වුත්තාතිපි වදන්ති. තස්මා යෙ කසිණාසුභාදිති සමථනිමිත්තානි සුට්ඨ ආසෙවිත්වා උපචාරජ්ඣධනෙ ඤත්වා තානෙව නිමිත්තානි ගහෙත්වා මරන්ති. තෙසංපි කාමපටිසන්ධියා ආරම්මණං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගතිතමෙව සියා. උපචාරජ්ඣධනබලෙනෙව බ්‍රහ්මලොකතො ඉධඋප්පජ්ජන්තානංපි එසෙවනගොති.

යංපන විභාවනිශං

“කෙවලං කම්මබලෙනෙව තෙසං අසකද්දෙහවතො චුතානං පටිසන්ධියා කම්මනිමිත්තාදිකං ආරම්මණං උපට්ඨාති”ති චුත්තං.

තත්ථ කම්මනිමිත්තාදිකන්ති එත්ථ ආදිසද්දෙන කම්මංපි ගහෙතබ්බ මෙව. න හි තස්ස අගගණො කාරණං අත්ථීති. තානි පන සබ්බානිපි කෙවලං පටිසන්ධිපනකස්ස කම්මස්ස ආනුභාවෙනෙව පටිසන්ධියං උපට්ඨගන්තිති වෙදිතබ්බං. අනාගතං පන නිමිත්තං උපට්ඨගමානං ගතිනිමිත්තමෙව සියා. නව තස්ස චිත්තං උපට්ඨාතබ්බකිච්චං අත්ථී. පච්චුප්පන්න ගතිනිමිත්තෙ සිද්ධෙ සිද්ධමෙව හොතිති චුත්තං **පච්චුප්පන්නමතිතං පසද්දන්ති භූතංවාති.**

[107] විභාවනියං පන

“අනාගතංනාම අතීතං විය අනුභූතසද්ච න හොති. නව පච්චුප්පන්නගතිනිමිත්තං විය ආපාතමාගත”න්ති කාරණං චුත්තං. තං අකාරණං.

පසඬිගස්ස අනිවර්තනත්තා. ගතිනිමිත්තසද්භි නාම පච්චුප්පන්නංපි අනුභූතං න හොති. තංපි කම්මබලෙනෙව ආපාතමාගතං. එවංසන්තෙ අනාගතංපි කම්මබලෙන ආපාතමාගතමෙව සියාති අයං පසඬිගො පාකතිකොඵව හොතිති. **තෙසුති යථාචුත්තෙසු ආරම්මණිකච්චතෙසු.** රූපාදිසු පසද්චසු එකෙකං ආරම්මණං එතෙසන්ති සමාසො. රූපාදිනි පසද්ච ආරම්මණානි එතස්සාති විග්ගහො. **සෙසානිති** පසද්චවිසද්දකුණසම්පට්ඨිපන ද්වයතො සෙසානි සන්තීරණ මහාවිපාකානි. **සබ්බථාපි කාමාවචරා ලම්බණානෙවාති** පටිසන්ධාදිහි නානාකිච්චෙහි රූපාදිසු නානාරම්මණෙසු පවත්තෙන සබ්බ පකාරෙතපි කාමාවචරාලම්බණිකානියෙව. තානි හි සබ්බසද්දකුණද්ධානං උප්පන්නානිපි විකප්පසන්තීරගිතත්තා අවිජ්ජමානෙ පසද්දන්තිධම්මෙව සුබ්බමෙ මහග්ගතධම්මෙව ගම්හිරෙ ලොකුත්තරධම්මෙව ආලම්බිතං න සක්කොන්තිති. තත්ථ සන්තීරණත්තයං තාව සන්තීරණකිච්චවසෙන රූපාදිපසද්චාලම්බණො පවත්තති. තදාරම්මණාදිවසෙන පන සබ්බානිපි එකාදසවිපාකානි පසු පරිත්තාරම්මණෙසු පවත්තන්තිති.

[108] විභාවනියං පන

“විපාකානි තාව සන්තීරණාදිවසෙන රූපාදිපසද්චාලම්බණො”ති චුත්තං. තත්ථ සන්තීරණාදිවසෙනාති නවත්තබ්බං. සන්තීරණවසෙන ඉච්චෙව වත්තබ්බන්ති.

යො පනෙත්ථ විත්තානං ආරම්මණෙසු පවත්තිවිභාගො වත්තබ්බො. සො අට්ඨකථාකණ්ඨෙ ගහෙතබ්බො. ලොකුත්තරධම්මා අතිගම්හිරත්තා කුටුණස්සෙව විසයභූතාති චුත්තං. **අකුසල.ල. ලොකුත්තර වජ්ජිත සබ්බා රම්මණානිති.** තත්ථ තානි ලද්ධසමාපත්තිනං උප්පන්නකාලෙඵව මහග්ගතාරම්මණානි. තෙසුච ද්වෙ ද්වෙසමුලවිත්තානි පරිහිනප්ඤ්ඤානානි ආරබ්භ උප්පන්නකාලෙති ද්විතීබ්බං. කුටුණංපි අනධිගතානි ලොකුත්තරානි ආලම්බිතං න සක්කොතිති චුත්තං **කුටුණසම්පයුත්ත.ල. වජ්ජිතසබ්බා රම්මණානිති.** තත්ථ කුටුණසම්පයුත්තකාමකුසලානි පුටුප්පනානං අප්ඤ්ඤාමාහිතං උප්පන්නකාලෙ පසද්දන්තියා සහ කාමාවචරාරම්මණානි. තානෙව සොතාපත්තිමග්ගතො පුරෙ ගොනුභූකබ්බො පුටුප්පනානං නිබ්බානාරම්මණානි. ඤානමාහිතං තානෙව අභිසද්දකුසලසද්ච මහග්ගතාරම්මණානිපි. හෙට්ඨිමපිලට්ඨානං අත්තනා අධිගත මග්ගපිලනිබ්බානා රම්මණානිපිති වෙදිතබ්බානි. යථා වෙත්ථ අරියා අත්තනා අධිගත මග්ගපිලානියෙව ආලම්බිතං සක්කොන්ති. තථා ඤානමාහිතොපි අත්තනා අධිගතප්ඤ්ඤානිඵව

ආලම්බිතං සක්කොත්තිති වෙදිතබ්බං. එතථ සිඛා-යෙ ව කඛනාති පත්ථෙත්ති. කඛනපටිකම්මංපි කරොන්ති. යෙව කඛනසුත්තාති සංවණ්ණෙත්ති. තෙ අලාභිනො මහගගතජ්ඣකානාති ආලම්බිතං සක්කොත්ති, නසක්කොත්තිති. න සක්කොත්ති. තෙ හි කඛනාතිනාම එවං මහානුභාවාති එවං මහාතිසංසාතිති සුත්තවාසා සුතපටියත්තිබලෙන සිද්ධෙ ආකාර සල්ලක්ඛණාද්දායො ධත්තවා වා අනුමානවසෙනෙව තාති පත්ථෙත්ති. පටිකම්මංපි කරොන්ති. සුත්තාතිපි සංවණ්ණෙත්තිති. ඉතරථා පුච්ඡජනාපි ලොකුත්තරධම්මෙ පත්ථෙත්ති, මගගපටිකම්මංපි කරොන්ති. මගගපිල නිබ්බානවචනාතිවිකපෙත්ති සංවණ්ණෙත්තිති තෙසංපි තෙ ආරම්මණභූතා එව සියුත්ති. තෙසං පන විත්තාති කඛනාදිනං පක්ඛද්දත්තිගුණො එව අනුභොන්තිති වෙදිතබ්බාති. පණීතධම්මානක්ඛති පක්ඛද්දත්තිගොපි පණීතරූපාඑව භොන්තිති. මහිද්ධිකො හි පරචිත්තවිදු. මාරො දෙව පුත්තොපි රූපජ්ඣකානවිත්තං වට්ටනිස්සිතමෙව පස්සති. විට්ටනිස්සිතං න පස්සති. අරූපජ්ඣකානවිත්තං පන වට්ටනිස්සිතංපි නපස්සතිති අභිගුත්තරෙ නවතිපාතෙ අට්ඨකථාසං චුත්තං. යෙ පන අග්ගමග්ගපිලාති පටිච්ඡක්ඛති. තෙසං උප්පන්නාතික්ඛද්දායාසම්පයුත්තකාමක්ඛියපවනාති ක්විසාතික්ඛද්දායාපවනක්ඛෙව පුග්ගලානුරූපං පක්ඛද්දත්තිසා සහ චතුර්භූමකධම්මෙසු කික්ඛෙව ආරම්මණං කාතුං නසක්කොත්තිති නත්ථි. තථා තෙසං පුරෙවාරි කමනොද්වාරාවජ්ජනක්ඛද්දාති චුත්තං **ඛාණසම්පයුත්ත.ල. සබ්බථාපිසබ්බා රම්මණාතිති.** තත්ථ **සබ්බථාපිති** සබ්බකාමාවචර සබ්බමහගගත සබ්බලොකුත්තර සබ්බපක්ඛද්දත්ති සබ්බපටිච්ඡපන්නාදි පකාරෙනපීතිඅත්ථො. ඉද්දක්ඛෙව සබ්බක්ඛද්දායාද්ධානං උප්පන්නාති සන්ධාය චුත්තං. ඉතරාති පන පටිච්චෙක ධුද්ධානං උප්පන්නාතිපි පදෙසසබ්බාරම්මණාතිඑව භොන්ති. තාති හි එකං පථවිධාතුංපි සබ්බෙහි අනවසෙසපකාරෙහි ජාතිතුං නසක්කොත්තිති. ආරූපපෙසු දුතියවතුත්තාති පථමතතීයාරූප වක්ඛද්දායා රම්මණාත්තා මහගගතා රම්මණාති. **සෙසාතිති** අභික්ඛද්දා ද්වය දුතියවතුත්තාරූපෙහි අවසෙසාති සබ්බාතිපි එකවිසතිවිධාති මහගගතවිත්තාති කසිණාදි පක්ඛද්දත්තාරම්මණාතිති අත්ථො. **පක්ඛද්විසාති** පක්ඛද්වද්වාරාවජ්ජන තෙවිසති කාමවිපාක භසනවිත්තාති සන්ධාය චුත්තං. **පටිත්තම්හිති** කාමාවචරා ලම්බණො එවාති අත්ථො. තක්ඛති අප්පානුභාවතො පටිත්තධකධම්මෙහි පටිසමන්තතො දියති අවබණ්ඩියති නිත්තෙජ්ඣාචං පාටියතිති පටිත්තන්ති චුච්චති.

වත්ථුසංඛිගහො

135. වක්ඛාදිනං වත්ථුනං හෙදෙන තබ්බත්ථුකානං විත්තවෙතසි කානං සංඛිගහො වත්ථුසංඛිගහො.

[109] විභාවනිසං පන

“වත්ථුවිභාවතො තබ්බත්ථුකවිත්තපටිච්ඡෙදවසෙනෙව සංඛිගහො වත්ථුසංඛිගහො”ති චුත්තං. තං න සුන්දරං.

වසන්තිපතිට්ඨගන්ති විත්තවෙතසිකාචතෙසුතිවත්ථුති, වක්ඛවත්ථුව. ල. කායවත්ථුවහදයවත්ථුවාතිගොජනා. වක්ඛමෙව **වක්ඛවත්ථු** තථා සොනාදිනියෙව සොතවත්ථාදිති. වාක්ඛසංඛිබෙපො හෙස පාසො. පෙය්‍යාලනගොතිපි අත්තදිපකනගොතිපි වත්තුං යුජ්ජති. කෙවි පන ද්වන්ද්වසමාසං මක්ඛද්දත්ති. තෙසං වක්ඛද්දො නයුජ්ජති. පරතො වත්ථුක්ඛද්දො වක්ඛද්දොව පුබ්බපදෙසු ආනෙතබ්බොතිපි වදන්ති. තෙසං හදයවත්ථුති සමාසපදං නයුජ්ජති. අවිහත්තිකතිද්දෙසොතිපි අපරෙ. තාති **කාමලොකෙ සබ්බාතිපි ලබ්භන්තිති** කාමතණ්හා ධන

කම්මනිබ්බතනානං අත්තභාලානංඵල පරිපුණ්ණිත්ථියතා සම්භවතො සබ්බානිසි තානි ප චත්ථුනි කාමලොකෙඵල ලබ්භන්ති. තථා හි චක්ඛාදිසු චත්ථුසු සන්තෙසු ඵලරූපාදිනං පරිභොගො සම්පජ්ජති. තස්මා රූපාදිසු කාමචත්ථුසු අභිරතා කාමතණ්හා සදා චක්ඛාදිනං පක්ඛවන්තං චත්ථුනංපි සම්පත්තිං පත්ථෙතියෙව. යථාච සබ්බකම්මිකො අමච්චො සදා රක්ඛංකදා ඉච්ඡමෙව පුරයමානො සබ්බානි රාජකම්මානි සම්පාදෙති. ඵලමෙව කාමාචරකම්මංපි සදා කාමතණ්හාය ඉච්ඡමෙව පුරයමානං පරිපුණ්ණිත්ථියං අත්තභාලං නිබ්බත්තෙති. තස්මා කාමතණ්හාධිතකම්මනිබ්බතනා කාමසත්තාඵල පරිපුණ්ණිත්ථියා හොන්තිති. යථා ච දුස්සනසවනානුත්තරිය ධම්මභූතානි චක්ඛුසොතානි බුද්ධදුස්සන ධම්මස්සවනා දිවසෙන සත්තානං විසුද්ධියාපි හොන්ති, න තථා ඝානාදිත්තයං. තං පන කෙවලං කාමපරිභොගත්ථායඵල හොති. තස්මා තං කාමවිරාගභාවනා කම්මනිබ්බත්තෙසු බුද්ධත්තභාවෙසු නඋපලබ්භන්ති චුත්තං රූපලොකෙ පන ඝානාදිත්තයං තත්ථීති. ඉදංකදව පසාදරූපත්තයං සත්ඛාය චුත්තං. සසම්භාරඝාන ටිව්භා කාය සණ්ඛානානිපන සුට්ඨපරිපුණ්ණානිඵල හොන්තිති. **අරූපලොකපන සබ්බානිසි නසංවිජ්ජන්තිති** රූපවිරාග භාවනා කම්මනිබ්බත්තෙ තස්මිං ලොකෙ අජ්ඣත්තඛිද්ධාසත්තානෙසුපි සබ්බෙන සබ්බං රූපපචත්තියාඵල අභාවතො. තත්ථ නිබ්බත්තා හි සත්තා සුද්ධො ආකාසතලෙඵල විත්තපඛන්ධමත්තා භුත්වා නිට්ඨන්තිති. ඉමස්මිං සඛිගහෙ පන විත්තානි සත්තවික්ඛද්දාණා ධාතුචසෙන ගහෙතුං **තත්ථ පක්ඛවික්ඛද්දාණාධාතුගොති**ආදි චුත්තං. **තත්ථානි** තෙසු පසු චත්ථුසු. පක්ඛවික්ඛද්දාණානි ඵල නිසත්තනිජීවට්ඨෙන ධාතුගොති විග්ගහො. ඵලං සෙසෙසුපි. විජානනකිව්චාභාවතො මනනමත්තා ධාතුනි **මනොධාතු**. පක්ඛවද්දාරො ආවජ්ජනමත්ත සම්පට්ඨිජනමත්ත කිව්චානි හි විසෙසජානන කිව්චානි නහොන්තිති. පක්ඛවික්ඛද්දාණානි පන පච්චක්ඛතො දුස්සනාදිවසෙන ථොකං විසෙසජානනකිව්චානි හොන්ති. අවසෙසා පන සත්තිරණාදගො ආරම්මණසභාව විචාරණා දිවසෙන අතිරෙක විසිට්ඨජානනකිව්චයුත්තත්තා න මනොධාතුගො විය මනනමත්තා හොන්ති. නාපි පක්ඛවික්ඛද්දාණාධාතුගොවිය විජානන මත්තා. අථබො මනනට්ඨෙන මනොච තං විජානනට්ඨෙන වික්ඛද්දාණාද්දානි කත්වා මනොවික්ඛද්දාණාධාතුගොනාම. අතිසය විසෙසජානන ධාතුගොති අත්ථො. පටියායපදානක්ඛි විසෙසන සමාසෙ අතිසයත්ථො වික්ඛද්දායති. යථා පදට්ඨානන්ති.

[110] විභාවනිසං පන

“මනොයෙව වික්ඛද්දාණං මනොවික්ඛද්දාණන්ති වා. මනසො වික්ඛද්දාණං මනොවික්ඛද්දාණ”න්ති වා චුත්තං. තත්ථ මනොයෙව වික්ඛද්දාණන්ති ඉදං තාච න යුජ්ජති.

න හි අක්ඛද්දාණද්දං විසෙසෙත්වා අතිරෙකට්ඨදීපකෙ පදට්ඨානන්තිආදිකෙ විසෙසනසමාසෙ අවධාරණ විග්ගහො කත්ථවි දිස්සති යුජ්ජතිවානි.

[111] මනසො වික්ඛද්දාණන්ති ඉදංපි නයුජ්ජතියෙව.

මනසොති හි මනොධාතුත්තිකසඛිඛාතස්ස මනස්ස. තත්ථ සම්පට්ඨිජනද්වයං සත්තිරණාදිකස්ස මනොවික්ඛද්දාණපඛන්ධස්ස පච්චයභූතං හොති. පක්ඛවද්දාරාවජ්ජනං පන පරතො ද්වාරත්තරො පචත්තමානං තස්සෙව මනොවික්ඛද්දාණපඛන්ධස්ස පච්චයුජ්ජන්තභූතං හොතිතිකත්වා ආදිමිති පච්චයභූතස්ස වෙව අන්තෙ ද්වාරත්තරො පච්චයුජ්ජන්තභූතස්ස ච මනස්ස සම්බන්ධවික්ඛද්දාණන්ති අත්ථො. අථවා, පක්ඛවික්ඛද්දාණවජ්ජිතානි සබ්බානි

විඤ්ඤාණානි මනනකිව්චත්තා මනොනාම. ආරම්භණො පන අභිනිපාත මත්තානි පඤ්චවිඤ්ඤාණානි මනනකිව්චානි නගොත්තිති දස්සනාදිති එව නාම. පඤ්චද්වාරාවජ්ජනඤ්ච මනනො ජාතංපි මනස්ස පච්චයො නගොති. දස්සනාදිනං එව පච්චයො. සම්පට්ඨිප්පනද්වයඤ්ච මනස්ස පච්චයො ගොත්තංපි මනනො ජාතං නගොති. දස්සනාදිතො එව ජාතං. සන්තීරණාදිති පන අත්තනො පුරෙ පටිපාපචත්තානං ද්විත්තං ද්විත්තං මනානං එව මජ්ඣධ ජාතානිති අත්තනො පච්චය පටිවග්ගුප්පත්තභූතස්ස මනස්ස සම්බන්ධිවිඤ්ඤාණානි අත්තො. එවඤ්ච සති පඤ්චවිඤ්ඤාණංපි ද්විත්තං මනොධාතුනං අත්තරෙ පචත්තත්තා මනසො පච්චය පටිවග්ගුප්පත්තභූතස්ස සම්බන්ධිවිඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණානි වත්තබ්බමෙව සිගාති.

[112] ටීකායං පන

මනනො ජාතං විඤ්ඤාණානිති චුත්තං. තංපි චුත්තනගෙන නගුප්පතිශෙව.

අවසෙසා පන මනොවිඤ්ඤාණධාතුසංඛිධාතාව සන්තීරණ.ල. පන්තරසරුපාචචරවසෙන තිංසධම්මා හදුයං නිස්සායෙව පචත්තත්තිති යොජනා. චඤ්චො පනෙත්ථ අවසෙසානං ජසත්තති ධම්මානං මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවං සම්භාවෙති.

[113] විභාවනියං පන

සම්පිණ්ඩනත්ථං ගහෙත්වා ‘‘න කෙවලං මනොධාතුයෙවා’’ති චුත්තං. තං න ගුප්පති.

එවඤ්ච සති අවසෙසාව මනොවිඤ්ඤාණධාතුසංඛිධාතානි චුත්තං සිගාති.

[114] යාව ටීකාසු

සන්තීරණ.ල. රුපාචචරවසෙන පචත්තා, අවසෙසා මනොවිඤ්ඤාණ ධාතුසංඛිධාතාව තිංස ධම්මානි යොජනා. සාපි න සුත්ථො.

අත්ථගතිශා අවිසදුත්තානි. තත්ථ කස්මා තෙ නිස්සායෙව පචත්තත්තිති. ආරුප්පෙසු අනුප්පජ්ජනතො, කස්මාච තත්ථ නුප්පජ්ජත්තිති චුච්චතෙ. සන්තීරණමභාවිපාකානි තාව තත්ථ නුප්පජ්ජති පඤ්චත්තං ද්වාරානං අත්තනො කිව්චානඤ්ච තත්ථ අභාවතො. පටිඝච්ඡත්තද්වයංපි නුප්පජ්ජති. අනිවරණාවත්ථස්ස පටිඝස්ස අභාවතො. එකත්ත නිවරණානඤ්ච ඤානභූමියු අසම්භවතො. එත්ථ පන යදි අනිවරණාවත්ථො පටිඝො තත්ථී. පාළියං දුතියජ්ඣකානෙච ටොමස්සිත්ථියස්ස අපරිසෙසනිරොධවත්තං අට්ඨකථාසුච දුතියජ්ඣකානුප්පාරෙ තස්ස උප්පත්තිසම්භවත්තං විරුද්ධං සිගා. තස්මා අත්තනො සභායපච්චය භූතස්ස ඔළාරිකස්ස කාමරාගස්ස ඤානභූමියු අභාවතො පටිඝච්ඡත්තද්වයං තත්ථ නුප්පජ්ජතිති යුත්තත්තිති වදන්ති. ටීකාකාරාපන දුතියජ්ඣකානුප්පාරෙ තස්ස උප්පත්තිසම්භව වත්තං පරිකප්පවත්තමත්තති කත්වා පුරිමකාරණමෙව ඉච්ඡන්ති. යදි පනෙතං පරිකප්පවත්තමත්තං සිගා පාළිවත්තංපි පරිකප්පවත්තමත්තමෙව සිගා. තස්මා පටිප්පකා රණමෙව යුත්තරුපත්ති අම්භාකං ධන්ති. හසනච්ඡත්තංපි නුප්පජ්ජති අරුචිනං හසනකිව්චස්ස අභාවතො. කායාභාවතොතිපි යුප්පති. සොනාපත්තිමග්ගච්ඡත්තංපි නුප්පජ්ජති. පරතොකොසාභාවෙන

තත්ථුප්පත්තස්ස පුට්ඨප්පත්තස්ස ධම්මාභිසමයාභාවතො බුද්ධපච්චෙකබුද්ධානසද්ව තත්ථ අනුප්පජ්ජතො. තෙනෙව හි තත්ථුප්පත්තො පුට්ඨප්පතො අට්ඨසු අක්ඛණ්ණත්තෙසු චුත්තොති. රූපාවරච්ඡතාතිපි තත්ථ නුප්පජ්ජත්ති රූපවිරාගභාවනාය රූපනිමිත්තාරම්මණානං තෙසං සමතික්කත්තත්තාති.

අවසෙසා මනෝවිඤ්ඤාණධාතුසංඛිතා කුසලාකුසලක්‍රියානුත්තරවසෙන දූවෙ චත්තාලීසධම්මා භද්දං නිස්සායවා අනිස්සායවා පචත්තත්තිති යොජනා. නිස්සායවා පඤ්චවොකාරො අනිස්සායවා චතුරොකාරොති අධිප්පායො. කුසලානිව අකුසලානිව ක්‍රියානිව අනුත්තරානිවාති විග්ගහො. තත්ථ **කුසලානී**ති පඤ්චරූප කුසලතො අවසෙසාති ද්වාදසලොකියකුසලානි. **අකුසලානී**ති පටිඤ්චයතො අවසෙසාති දසඅකුසලානි. **ක්‍රියානී**ති පඤ්චද්වාරාවජ්ජන භසන පඤ්චරූපක්‍රියානො අවසෙසාති තෙරසක්‍රියවිත්තානි. **අනුත්තරානී**ති පථමමග්ගතො අවසෙසාති සත්තඅනුත්තරවිත්තානි. කාමෙ පචත්ථුං නිස්සිතා සත්තධාතුයො මනා. රූපෙ තිවත්ථුං නිස්සිතා චතුර්ධිධා ධාතුයො මනා. ආරූපෙ කිඤ්චිවත්ථුං අනිස්සිතා එකා ධාතු මනාති යොජනා. **තෙවත්තාලීසා**ති පඤ්චවිඤ්ඤාණ මනෝධාතූත්තිකෙහි සද්ධිං සත්තීරණාදිකෙ තිංසධම්මෙ සත්තාය චුත්තත්ති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංඛිගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය පකිණ්ණකසංඛිගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

4. වීථි සඬගහ පරමන්ටදීපනී

136. එවං චිත්තප්පහෙද සඬගහො, චෙතසිකප්පහෙද සඬගහො, උභයප්පහෙද සඬගහොති චිත්තචෙතසිකානං කයොපහෙද සඬගහෙ දස්සෙත්වා ඉදානි වීථිචිත්තප්පචත්තිසඬගහො වීථිමුත්ත චිත්තප්පචත්තිසඬගහොති තෙ සඤ්ඤාදූපෙ පචත්තිසඬගහෙ දස්සෙතුං **චිත්තූප්පාදානම්චිචෙචත්තිආදිමාහ.** තත්ථ උප්පජ්ජන්තිති උප්පාදා. තත්ථ උප්පජ්ජන්ති. අඤ්ඤාස්ස අසු තත්තාවිත්තෙ ඉච්චෙව ලබ්භති. ඉති චිත්තඤ්ඤා චිත්තෙඋප්පාදානාති චිත්තූප්පාදා. චිත්තචෙතසිකාති වුත්තං හොති. තෙසං චිත්තූප්පාදානං. **ඉච්චෙචත්තිආදිතො** පටිඤ්ඤා වුත්තප්පකාරෙත. **සඬගහමුත්තරන්ති** ජාතිනිද්දෙසො යං. උත්තරෙ උත්තමෙ තයො පහෙදසඬගහෙ කත්වාති සම්බන්ධො. **භූමිපුග්ගලහෙදොනාති** සහත්ථෙ කරණවචනං. කාමාවචරාදිභූමිහෙදෙන දුග්ගතාදි පුග්ගලහෙදෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. **පුබ්බාපරිනාමිතන්ති** ආවජ්ජනාදි වක්ඛවිඤ්ඤානාදි පුබ්බ චිත්තාපරිචිත්තානුක්කමෙන නිශාමිතං වචත්ථිතං. **පචත්තිසඬගහංනාමාති** ජාතිනිද්දෙසොසෙව. එවං නාමකෙ දූපෙ පචත්තිසඬගහෙති අත්ථො. **පටිසන්ධිපචත්තිසන්ති** පටිසන්ධිපචත්තිසු. වචනවිපලොකො හෙස. පටිසන්ධිකාලෙපචත්තිකාලෙවාති අත්ථො. පටිසන්ධිකාලෙ පචත්තිසඬගහඤ්ඤා පචත්තිකාලෙ පචත්තිසඬගහඤ්ඤාති දූපෙ සඬගහෙපචත්ති පචක්ඛාමීති වුත්තං හොති. අඤ්ඤා අත්ථො උපටිසඬගහෙ ආරබ්භ ගාථාය පාකටො. කෙච්ඡ පන නිද්ධාරණො භූමිමන්ති වදන්ති. එවංසති උපටි සඬගහො පටිසන්ධිසඬගහොනාම සීයා. න පචත්ති සඬගහො නාම. එවඤ්ඤා සති උපටි වීථිමුත්තසඬගහෙ ආරබ්භ ගාථායං සන්ධියං පචත්තිසඬගහොනාම ඉදානි වුව්චන්ති ඉමිනා න සමෙති.

[115] විකාසු පන

“උත්තරං වෙදනාසඬගහාදිවිභාගතො උත්තම”න්ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

එවඤ්ඤා සති පකිණ්ණකසඬගහොව ඉධ සඬගහඤ්ඤෙන ගහිතො සීයාති. යස්මාපන තිණ්ණං ද්විත්තඤ්ඤා පහෙදසඬගහානං මජ්ඣෙකං ධත්වා අයං අනුසන්ධිගාථා පචත්තා. තස්මා පුබ්බෙ තයොපි පහෙදසඬගහා ඉධ සඬගහඤ්ඤෙන ගහෙතුං යුත්තාති ද්විසබ්බා. අයං පන පචත්තිසඬගහො වත්ථුද්වාරාලම්බණෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා වුත්තො සුචුත්තොති තාති තිණ්ණි ජක්කාතිපි පුන ඉධ නික්ඛිත්තාති.

[116] විභාවනිසං පන

“වත්ථුද්වාරාලම්බණ සඬගහා හෙට්ඨා කථිතාපි පටිපුණ්ණං කත්වා පචත්තිසඬගහං දස්සෙතුං පුන නික්ඛිත්තා”ති වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

න හි සකලා වත්ථුද්වාරාලම්බණසඬගහා ඉධ නික්ඛිත්තාති. විසයානං ද්වාරෙසු පචත්ති **විසයපචත්ති.** එත්ථෙව පචත්තිති ආපාතාගමනමෙව වුව්චති. වක්ඛති හි **එකචිත්තක්ඛණා තිතානිවාතිආදිං.** සා පන කාචි සීඝ්‍රතමා, කාචි සීඝ්‍රතරා, සීඝ්‍රා, දන්ධා, දන්ධතරා, දන්ධතමාති ජධා හොතිති. කම්මාදිනං විසයානං ද්වාරෙසු පචත්ති පච්චුපටිඤ්ඤානං ආපාතාගමනං විසයප්පචත්ති. වක්ඛති හි **කම්මංවා කම්මනිමිත්තංවා ගතිනිමිත්තංවා කම්මලලෙහ ජන්තං ද්වාරානං අඤ්ඤාතරස්මිං පච්චුපටිඤ්ඤාති.**

[117] විභාවනියං පන

“විසයෙසුච චිත්තානං පචත්ති විසයප්පචත්ති”තිපි චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

එකඳුභි සති අතිපරිත්තාරම්මණො විසයප්පචත්තිනාම අනුපපන්නා ආපජ්ජති. තත්ථාති තෙසු ජක්ඛෙසු. ධාතුභෙදං පත්තාධාතුනානත්තං පමාණන්ති මනනං විජානනතො විසුං කත්වා මනොධාතු විසුං චුත්තා. විඤ්ඤාණභෙදං පත්තා පන යංකිඤ්ඤි මනනං විජානනෙ අත්තො ගධමෙවාති චුත්තං **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. ෧. පච්ඤ්ඤාණානි** පීඨිඨො පන ද්වාරප්පචත්තා චිත්තපචත්තිභො යොජෙතඛිඛාති සම්බන්ධො. චක්ඛුද්වාරෙ පචත්තා වීථි **චක්ඛුද්වාරවීථි**. චක්ඛුද්වාරවිකාරං පටිච්ච පචත්තො චිත්තප්පචත්තොති අත්ථො. එවං සෙසෙසු. අසාධාරණෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන උපලක්ඛිතා වීථි **චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථි**. සුද්ධො පන මනොවිඤ්ඤාණපචත්තො **මනොවිඤ්ඤාණවීථි**.

විභාවනියං පන

“චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්බන්ධි වීථි තෙන සහ එකාරම්මණ එක ද්වාරිකතාය සහ වරණභාවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණ වීථි”ති චුත්තං.

ද්වාරප්පචත්තාති ද්වාරෙ උප්පන්නා. තං තං ද්වාරවිකාරං පටිච්ච උප්පන්නාති අත්ථො. **චිත්තප්පචත්තිභොති** චිත්තපචත්තා. **අතිමහත්තන්ති** සාමි අත්ථො පච්චත්තවචනං. අතිමහත්තස්ස පඤ්චාලම්බණස්ස පචත්ති. ෧. අතිපරිත්තස්ස පඤ්චාලම්බණස්ස පචත්තිවාති පඤ්චද්වාරෙ චතුධා. මනොද්වාරෙ පන විභූතස්ස ප්ලාරම්මණස්ස පචත්ති අවිභූතස්ස ප්ලාරම්මණස්ස පචත්තිවාති ද්විධාති පධානිසයප්පචත්ති වෙදිතඛිඛාති යොජනා. අතිමහත්තාදිභාවො වෙත්ථ ආලොකාදි පටිච්ච වසෙනවා වත්ථු අතිමහත්තාදිවසෙනවා වෙදිතඛිඛො. තත්ථ සණ්ඨසුඛමංපි දුරංපි රූපාදිනං අධිට්ඨානවත්ථුනාම ආලොකාදි පටිච්ච සම්පත්තිසා සති අතිමහත්තමෙව. තථා හි බුද්ධස්ස භගවතො පට්ඨාති නිභාරකාලාදිසු ලොක විවරණ පාටිභාරිසපචත්ති කාලෙ අවිච්චිතරයෙපි අකනිට්ඨෙපි පරචක්ඛවාලෙසුපි සණ්ඨසුඛමානිව දුරානිව රූපානි ඉධ ඕතාච පස්සන්ති. තදා හි උළාරො ඔහාසො පාතුරහොසි. තස්ස වසෙන සබ්බෙපි පට්ඨිසිනෙරූ චක්ඛවාළ සිලුවිචයාදයො භානිථිලක්ඛන්තා විය සම්පජ්ජන්ති. මහත්තො උළාරො ඔහාසො පාතුරහොසි අතිකම්මදෙවෘතං දෙවෘතභාවන්ති හි චුත්තං. උප්පත්තිදෙවබ්බමාදිනං පන පසාදනිස්සයභූතානං ඔහාසජාතතායපි පට්ඨිපඛිඛතාදයො චක්ඛුරූපාදිනං අත්තරං කාතුං නස්සකොන්තිති. තථා දුරෙපි පඛිඛතාදිරූපානි වත්ථු අතිමහත්තතාය වත්ථුසුරිය තාරකාදි රූපානි විසය වත්ථු මහත්තතාය ඔහාස ජාතතාය ව අති මහත්තානි නාම භොන්තිති. ආලොකාදිපට්ඨිචයානං පන අධිට්ඨානවත්ථුනඤ්ච දුඛිඛල දුඛිඛලතර දුඛිඛලතමානුක්කමෙන මහත්තාදිභාවො වත්තඛිඛොති. යානි පන පඤ්චාලම්බණානි එකචිත්තක්ඛණං අතික්කම්ම ආපාතං ආගවිජන්ති, තානි අතිමහත්තාරම්මණානිනාම. යානි ද්වච්චිචිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම, තානි මහත්තාරම්මණානි. යානි චතු පඤ්ච ජ සත්ත අට්ඨ නව චිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම, තානි පරිත්තාරම්මණානි. යානිපන දුස්සකාදස්සද්වාදස් තෙරස් චුද්දස් පත්තරස් චිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම ආපාතං ආගවිජන්ති. තානි අතිපරිත්තාරම්මණානිති. පක්ඛතිව **එකචිත්තක්ඛණානිතානිවානි**ආදි. **විභූතස්සාති** පාකටස්ස, **අවිභූතස්සාති** අපාකටස්ස. එවං පපක්කානි සරූපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි තානි සබ්බානි එකතො යොජෙත්වා

විචිචිතතප්පවත්තිං චිත්තාරෝපනො කථනති පුච්ඡිතවා රූපාරූපානං තාව අද්ධානපට්ඨිප්පෙදං දස්සෙතුං උප්පාද්ධිභිතිතීඤ්ඤා මාහ. තත්ථ කථනති කෙන පකාරෙන විචිචිතතප්පවත්ති හොතිති අත්ථො.

[118] විභාවනිසං පන

“කථනති කෙන පකාරෙන අතිමහන්නාදිවසෙන විසය වචනථානං හොතිති පුච්ඡිතවා චිත්තකඛණ්ඩවසෙන තං පකාසෙතුං උප්පාද්ධිභිතිතීඤ්ඤා ආරද්ධං” තති වුත්තං. තං යුත්තං විය න දිස්සති.

එකද්දුභි සතිඤ්ඤා පඤ්චනං ජක්කානං ඔකාසොනාම නසියා. නච උප්පාද්ධිභි.ඉ. රූපධම්මානමායුති ඉදං විසය වචනථානත්ථමෙව වුත්තනති සක්කා වික්ඤ්ඤාතුන්ති. උප්පජ්ජනං උප්පාදො. සභාව පටිලාභොති අත්ථො. ධානං ධිති. යථාලද්ධසභාවස්ස අනිවත්තිති අත්ථො. භඤ්ජනං භඩ්ධො. තස්ස පටිභාගිතවා අන්තරායනන්ති අත්ථො. එකචිත්තකඛණ්ණාමාති එකස්ස චිත්තස්ස ඛණ්ණොනාම. සො පන ඛණ්ණො අවිජරාසඛිකාටකඛණ්ණස්ස අක්ඛන්තිමිලනකඛණ්ණස්සව අනෙකකොටි සතසභස්සභාගො ද්විධ්විධො. අවිජරාසඛිකාටකඛණ්ණො අනෙකකොටිසතසභස්සස්සඛිධා වෙදනා උප්පජ්ජනතිති හි අට්ඨකථායං වුත්තං. ආවර්ශානන්දන්තරොපනෙන පනෙත්ථ උප්පාද්ධිභි වසෙනඛණ්ඩවසං එකචිත්තකඛණ්ණාමාති වත්තඛිධං. යථා හි ලොකෙ විජ්ජනාම වද්ධනානන්තරමෙව හිජ්ජති. න පනස්සා වද්ධනස්ස හිජ්ජනස්සව අන්තරා ධිතිනාම විසුං පඤ්ඤායති. යථා ච උද්ධං උජුං ඛිත්තං ලෙඩ්ඛු උප්පතිතවා පතති. න පන උප්පතනස්ස පතනස්ස ච අන්තරා ධිතිනාම විසුං දිස්සති. තථා චිත්තංචි. තංචි හි උදය භාගානන්තරමෙව වයභාගෙ පතති. න පනස්ස රූපධම්මානං විය තෙසං ද්විත්තං භාගානං මජ්ඣධි විසුං එකො ගණනුපගො ධිතිභාගොනාම උපලබ්භති. එකද්දව කත්වා යමකෙසු චිත්තස්ස උප්පාද්ධිභිගාව තත්ථ තත්ථ වුත්තා. විසෙසතො පන චිත්තයමකෙ උප්පන්නං උප්පජ්ජනානන්ති. භඩ්ධකඛණ්ණො උප්පන්නං. නො ච උප්පජ්ජමානං. උප්පාද්ධිභිගො උප්පන්නකද්දවෙව උප්පජ්ජමානකද්දවතිඤ්ඤා භඩ්ධුප්පාද්ධි චිත්තස්ස වුත්තා. කථාවත්ථුමිතිව එකං චිත්තං දිවසං තිට්ඨතිති ආමන්තා. උපද්ධදිවසො උප්පාද්ධිභිගො. උපද්ධදිවසො වයක්ඛණ්ණොති. න භෙවං වත්තඛිධො. එකං චිත්තං ද්වෙ දිවසෙ තිට්ඨතිති ආමන්තා. එකො දිවසො උප්පාද්ධිභිගො. එකො දිවසො වයක්ඛණ්ණොති නභෙවං වත්තඛිධො. එකං චිත්තං වත්තාරො දිවසෙ තිට්ඨතිති ආමන්තා. ද්වෙ දිවසා උප්පාද්ධිභිගො. ද්වෙ දිවසා වයක්ඛණ්ණොති න භෙවං වත්තඛිධො.ඉ. මාසං. ද්වෙ මාසෙ. වත්තාරොමාසෙ.ඉ. සංචවිජරං, ද්වෙ සංචවිජරාති. වත්තාරි සංචවිජරාති.ඉ. කප්පං. ද්වෙ කප්පෙ. වත්තාරො කප්පෙතිඤ්ඤා ද්වෙ උප්පාද්ධිභිගාව චිත්තස්ස වුත්තා. න ධිතිභාගො. යදි සො විසුං උපලබ්භෙය්‍ය. එකං චිත්තං දිවසං තිට්ඨතිති ආමන්තා. දිවසස්ස පථමො භාගො උප්පාද්ධිභිගො. දුතියො ධිතිකඛණ්ණො. තතියො වයක්ඛණ්ණොති එවං මහාපෙරෙන විචාරිතො සියා. තයො දිවසෙ තයො මාසෙ තිණි සංචවිජරාති තයො කප්පෙති ඉමානිපි අවජ්ජෙ තඛිධානිඑව සියුන්ති. එත්ථ සියා, නනු සුත්තන්තෙසු තිණි මානි හික්ඛවෙ සඛිකතස්ස සඛිකත ලක්ඛණාති. කතමානිතිණි, උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ධිතස්ස අඤ්ඤාප්ථතං පඤ්ඤායතිති වුත්තං. තථා වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ධිතාය අඤ්ඤාප්ථතං පඤ්ඤායති. සඤ්ඤාය. සඛිකාරානං. වික්ඤ්ඤාණස්ස උප්පාදො.ඉ. පඤ්ඤායතිති වුත්තං. තස්මා චිත්තස්ස තතියො ධිතිභාගො විසුං උපලබ්භති යෙවාති.න. පඛන්ධධිතිසා එව තත්ථ වුත්තන්තාති. කථං

විඤ්ඤායතීති වෙ, උප්පාදුවයෙ පථමං වත්වා පවිපා පුන විසුං ධීතස්ස අඤ්ඤාථත්ථං පඤ්ඤායතීති ඉමස්ස චුත්තත්තාති. ඉතරථා උප්පාදො පඤ්ඤායති. ධීතස්ස අඤ්ඤාථත්තං පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායතීති චුත්තං සිගාති. නනු පබ්බතධීති නාම පඤ්ඤාතීති හොති. සාම අසඬ්ඛතා, සුත්තත්තාතිව සඬ්ඛත ලක්ඛණ වියගාති. තස්මා සා පබ්බතධීති තත්ථ චුත්තාති නසක්කා විඤ්ඤාතුන්ති වෙ. න න සක්කා. අභිධම්මෙපි සඬ්ඛතධම්මනිද්දෙසෙසු සමුහ සන්ධාන සත්තති පඤ්ඤාතීතිහිපි නිද්දෙසස්ස දිට්ඨත්තා. තථා හි රූපායතනනිද්දෙසාදියු දිසං රස්සං සන්තං ථුලං වට්ටං පරිමණ්ඩලං චතුරස්සං පළංසං අට්ඨංසං සොළස්සං නිත්තං ඵලන්තිආදිනා, විහඬ්ගෙ ව කෙසා ලොමා නබා දන්තාතිආදිනා පඤ්ඤාතීතිසිසෙන සඬ්ඛතධම්මා නිද්දිට්ඨාති. සුත්තත්තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථී. ඊදිසෙසු හි ධාතෙසු පඤ්ඤාතීතිවසෙන පවත්තාපි දෙසනා සඬ්ඛතධම්මමෙව ආභවිව තිට්ඨති. තස්මා යථා උප්පාදුහඬ්ගානං පවිවෙකං එකෙකො බණ්ණා චිත්තස්ස ලබ්භති. න තථා ධීතිගාති. අයං ආවර්ගානන්දත්ථෙ රස්ස අධිප්පායො. අයඤ්ච වාදො සංයුත්තට්ඨකථායං එව ආගතො. සොව සඬ්ගහකාරොන පටික්ඛිත්තො. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ, අපරෙ පන වදන්ති. අරූපධම්මානං ජරාබණ්ණානාම නසක්කා පඤ්ඤාපෙතුං. සම්මා සම්බුද්ධොව වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ධීතාය අඤ්ඤාථත්ථං පඤ්ඤායතීති වදන්තො අරූපධම්මානංපි තීණී ලක්ඛණාති පඤ්ඤාපෙති. භානිඅත්ථික්ඛණං උපාදාය ලබ්භන්තීති වත්වා –

අත්ථිතා සබ්බධම්මානං, ධීතිනාම පච්චිවති;
තස්සෙව හෙදො මරණං; සබ්බදා සබ්බපාණිනන්ති.

ඉමාය ආවර්ගාථාය තමත්ථං සාධෙන්නි. අථවා, සත්තතිවසෙන ධානං වෙදිතබ්බන්තිව වදන්ති. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අයං විසෙසො නත්ථී. තස්මා ආවර්ගාථාය සුත්තං අප්පට්ඨාහෙත්වා සුත්තමෙව පමාණං කාතබ්බන්ති. තත්ථ ජරාබණ්ණානාම උප්පාදුක්ඛණ්ඩානං මජ්ඣෙක විසුං ජරාය බෙත්තභූතො ධීතික්ඛණ්ණො ච්චිවති. අඤ්ඤාථත්තන්ති ජරාඑව. අත්ථික්ඛණන්ති බණ්දුවයමෙව. පටික්ඛිත්තොපි පන අයං වාදො කථාවත්ථු පාළියා සද්ධිං සුට්ඨ සමෙතියෙව. අපිච, උද්ධං උප්පතිතස්ස ලෙට්ඨස්ස උප්පතනතිවත්ති විය යා චිත්තස්ස උදයසඬ්ඛාතස්ස වඬ්ඝිතස්ස නිවත්තිනාම අත්ථී. න හි උදයෙ අභිවත්තත්තෙ වයොනාම සම්භවතිති. සා එව උදය පරිශන්තමත්තභූතා ඉධ ධීතිපට්ඨායොති සක්කා වත්තුං. සො පන විසුං ගණනුපගො එකො බණ්ණානාම නහොතිති කත්වා අභිධම්මෙ ද්වෙඑව බණ්ණා චිත්තස්ස චුත්තා. උදයභාගස්ස පන ආදි කොට්ඨං වයභාගස්සඅත්තකොට්ඨකද්ව ඵපෙත්වා මජ්ඣෙකාගද්වයනිස්සිතා පරිපච්චන ලක්ඛණා ජරානාම අරූපධම්මානංපි ලබ්භතියෙව. තං සත්ථාය ධාතුකථායං ජරාද්විභික්ඛන්ධෙහිසඬ්ගහිතාතිචුත්තන්ති දිට්ඨබ්බං.

[119] යං පන විභාවහියං

“උප්පාදුහඬ්ගාවත්ථාහි හිත්තා හඬ්ගාහිමුඛාවත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. සා ධීතිනාමා”ති චුත්තං. තං කථාවත්ථුපාළියා සහ න සමෙති.

උපද්ධදිවසො උප්පාදුක්ඛණ්ණො. උපද්ධදිවසො වයක්ඛණ්ණො. පථමො දිවසො උප්පාදුක්ඛණ්ණො. දුතියො වයක්ඛණ්ණොති හි විචාරෙන්නෙන උප්පාදුහඬ්ගාවත්ථා හි හිත්තා තතියා අවත්ථා තස්සං පාළියං පටික්ඛිත්තායෙව හොතිති.

[120] එතෙන යෙදුව තත්ථ

“පාළියං පන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයා නුරොමතො නයෙදස්සනවසෙන සා න චුත්තා. අභිධම්මදෙසනාපි හි කදාවි වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්නති. යථා, රූපස්ස උප්පාදො උප්පයො සත්තනීති ද්විධා හින්දිත්වා දෙසිතො”ති චුත්තං. තංපි පටික්ඛිත්තං භොති. විභාගාරහස්ස හි ධම්මස්ස විභාගකරණංනාම වෙනෙය්‍යවසෙනානිපි ධම්මවසෙනානිපි යුජ්ජති. විජ්ජමානෙ සති විසුං කත්වා චත්තබ්බස්ස අභිධම්මෙ අවචනං පන වෙනෙය්‍යවසෙනානි න යුත්තමෙත්තති.

[121] යම්පි තත්ථ

“සුත්තෙව තිණි මානි හික්ඛවෙ සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. කතමානි තිණි. උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤා යති. ධීතස්ස අඤ්ඤාථත්තං පඤ්ඤායතීති එවං සඞ්ඛතධම්මස්සෙව ලක්ඛණදස්සනත්ථං උප්පාදාදිතං චුත්තත්තා නසක්කා පබ්බතස්ස පඤ්ඤාත්තිසභාවස්ස අසඞ්ඛතස්ස ධීති තත්ථ චුත්තානි විඤ්ඤාතු”ති චුත්තං. තංපි න ගහෙතබ්බං.

අභිධම්මෙපි භෙට්ඨා චුත්තනගෙන පඤ්ඤාත්තිසීසෙන සඞ්ඛතධම්මානං නිද්දෙසස්ස දිට්ඨත්තානි.

[122] යම්පි තත්ථ

“උපසග්ගස්සව ධාත්වත්ථෙයෙව පවත්තනතො පඤ්ඤායතීති එතස්ස විඤ්ඤායතීති අත්ථො”ති චුත්තං. තංපි න යුත්තං.

යථානුලෝමසාසනකද්භි සුත්තං. තස්මා තත්ථ විනෙය්‍යානං සුට්ඨ පඤ්ඤායනමෙව අධිජ්ජෙත්තති. අරූපං අරූපිසභාවත්තා ලුහුපටිණාමං. රූපං පන රූපිධම්මත්තායෙව දුත්ථපටිණාමත්ති චුත්තං **තානිපන.ල. රූපධම්මාන මායුති.**

[123] විභාවනිසං පන

“ගාහකගහෙතබ්බ භාවස්ස තංතං ඛණ්ඩසෙන නිජ්ජජ්ජනතො”ති කාරණං චුත්තං. තං අකාරණං.

න හි ගාහකං අරූපං ගහෙතබ්බකද්ව රූපං ගහණසම්පජ්ජනත්ථං ලුහුං පටිණාමති ගරුං පටිණාපතීති සක්කා චත්තුත්ති. තානි තාදිසානි සත්තරස්සත්තං විත්තානං ඛණ්ඩානි සත්තරස්සවා තානි විත්තකඛණානි රූප ධම්මානමායුති යොජනා. සත්තරස්ස විත්තකඛණසමපමාණානි ඛණ්ඩානි විඤ්ඤාත්ති රූපලක්ඛණ රූපවජ්ජානං රූපධම්මානං ආයුනාමානි චුත්තං භොති. ඛණමත්තතො පන අට්ඨකථානගෙන එකපඤ්ඤාසඛණානි භොත්ති, මුලටීකානගෙන ද්වත්තිංසඛණානි. තත්ථව ආදිමිති ද්වෙ ඛණානි රූපධම්මානං එකං උප්පාදක්ඛණමෙව. අන්තෙ ද්වෙ එකං භඞ්ගකඛණමෙව. මජ්ඣෙ අට්ඨවීස ඛණානි තෙසං එකං ධීතික්ඛණමෙවානි දිට්ඨබ්බං. න හි දුත්ථපටිණාමානං රූපානං උප්පාදහඞ්ගාපි විත්තස්ස විස ලුහුකා භවිතුං අරහත්තීති. තත්ථ

වික්ඛද්දත්තිද්වයං එකච්ඡතක්ඛණ්ණිකං. උපවයසන්තතිශෝ උප්පාදුමත්තා අනිච්චතා භඛිගමත්තා. ජරතා රූප ධම්මානං ඕතික්ඛණ්ණමත්තානි දුට්ඨබ්බා. මුලට්ඨානශ්චෙ පනෙත්ථ තානි පන සොළසච්ඡතක්ඛණ්ණානි රූපධම්මානමායුති වත්තබ්බං. ටිකාචරිශෝ හි පටිච්චසමුප්පාදවිභඛිගෙ ආගතං මහාට්ඨකථාචචනං පතිට්ඨපෙත්තො සොළසච්ඡතක්ඛණ්ණායුක්ඛාචං සම්භාවෙති, එවං සන්තෙපි ඛන්ධ විභඛිගෙශ්ච තාච රූපානං උප්පාදනිරොධවිධානස්ස මහාඅට්ඨකථා වාදස්ස යමකපාළිවිරොධං දස්සෙත්වා සඛිගහකාරොන පටිසිද්ධත්තා න සක්කා තං පතිට්ඨපෙතුන්ති. තස්මිං වාදෙ හි පටිසිද්ධෙ තත්ථ ආගතා සොළසායුක්ඛතාචා අතිරෙකසොළසායුක්ඛතාචා පටිසිද්ධාශ්ච හොතිති.

[124] යං පන විභාවනිශං

තං ටිකානශං තසිදුමසාරන්ති පටික්ඛිපිත්තවා තදුත්ථං සා ධෙන්නෙන “පටිසන්ධිච්ඡතෙන සමුප්පන්නං රූපං තතො පටිඨාය සත්තරස්සමෙන සද්ධං නිරුප්පකංති. පටිසන්ධිච්ඡතස්ස ඕතික්ඛණ්ණ උප්පන්නං රූපං අට්ඨාරස්මස්ස උප්පාදක්ඛණ්ණ නිරුප්පකංතිආදිනා අට්ඨකථායමෙව සත්තරස්ච්ඡතක්ඛණ්ණස්ස ආගතත්තා”ති කාරණං වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

යක්ඛති සඛිගහකාරස්ස සත්තරසායුක්ඛචචනං ටිකාකාරොන විචාරිතං. තදෙව දස්සෙත්වා ටිකානශෝ පටික්ඛිත්තොති න යුත්තමෙ තන්ති. එකච්ඡතස්ස ඛණ්ණං විය ඛණ්ණං එකච්ඡතක්ඛණ්ණං. අත්ථතො අභින්නංපි හි ඛණ්ණං ඉදං ච්ඡතස්ස ඉදං රූපානන්ති කප්පනාචස්සෙ හින්නං විය කත්තා උපවරීයතිති. එකච්ඡතක්ඛණ්ණං අතිතං එතෙසන්ති **එකච්ඡතක්ඛණ්ණාතිතානි**. අතිමහත්තභූතානි පක්ඛද්වාරම්මණානි.

[125] විභාවනිශං පන

“එතානිචා තං අතිතානිති එකච්ඡතක්ඛණ්ණාති කානි”තිපි වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

න හි නිරුද්ධධම්මවිසයො අතීතසද්දො කික්ඛවි අතික්කම්මිත්තා උද්ධං ආගතානි පච්චුප්පන්නරූපානි දිපෙතිති සක්කා වත්තුන්ති. බහුති ච්ඡතක්ඛණ්ණානි අතිතානි එතෙසන්ති **බහුච්ඡතක්ඛණ්ණාතිතානි**. මහත්තාදි භූතානි පක්ඛද්වාරම්මණානි. රූපධම්මානං පන රූපධම්මෙස්සෙව ආපාතාගමනෙ ථොකං බලවත්තතා ඉවිපිත්තබ්බා. තෙව ඕතික්ඛණ්ණෙශ්ච පටිපුණ්ණපච්චග්ගුපද්ධා හුත්වා බලවත්තා හොන්තිති වුත්තං **ඕතිපත්තානෙව**ති. එවසද්දෙන ටිකාකාරස්ස වාදං නිවාරෙති. සො හි උප්පජ්ජමානමෙව රූපං පසාදෙ සට්ටෙතිති ඉවිපිතිති. **පක්ඛද්වාරම්මණානි පක්ඛද්වාරො ආපාතමාගවිපන්ති**ති එත්ථ රූපසද්ද්වාරම්මණානි අසම්පත්ත වස්සෙ ඉතරානිච සම්පත්තවස්සෙ ගොචරභාවං උපගවිපන්ති. අයක්ඛද්ව විසෙසොසට්ටනවිසෙසෙන වෙදිත්තබ්බො. පුරිමානිහි ද්වෙ නිමිත්තවස්සෙනෙව සට්ටෙත්ති. න වත්ථුවස්සෙ. පච්චිමානි පන තිණ්ණිචත්ථුවස්සෙ සට්ටෙත්ති. න නිමිත්තමත්තවස්සෙ නිමිත්තසට්ටනක්ඛද්වනාම අසම්පත්තානක්ඛද්වෙ න සම්පත්තානං. වත්ථුසට්ටනං පන සම්පත්තානක්ඛද්වෙ. නො අසම්පත්තා හොති. නන්ති. යථා හි තිරො ගවිපත්තානංසරීරනිමිත්තානි පොක්ඛරණි යාඋදකෙ දිස්සන්ති. තස්මිං උදකෙ ඔරොහත්තානං පන තානි තත්ථ න දිස්සන්ති. එවමෙව සම්පත්තානි රූපසද්ද්වාරම්මණානි නසට්ටෙත්ති. කස්මා, විසයවිසයිතං මජ්ඣෙ ආලොකස්ස ආකාසස්සෙව අභාවෙන නිමිත්තොකාසස්ස අභාවතො.

අසම්පත්තානියෙව පන අත්තනො නිමිත්තූපට්ඨාපනවසෙන ඝට්ටෙත්ති. කස්මා, නිමිත්තොකාසස්ස ලද්ධත්තා. ඉතරානි පන තිණි යොජාතවත්ථුවසෙනෙව ඝට්ටෙත්ති. තස්මා තානි සම්පත්තානියෙව ඝට්ටෙත්ති. නො අසම්පත්තානිති. තත්ථ යානි අසම්පත්තානියෙව හුත්වා ඝට්ටෙත්ති. තානි සයං දුරෙ ධත්වා නිමිත්ත අප්පනාවසෙන ඝට්ටිත්තවා එකෙකස්මිං පසාදෙ වන්දමණ්ඩල සූරිය මණ්ඩලාදිවසෙන අසනිස්සද්දමණ්ඩල මෙණ්ඩස්සද්දමණ්ඩලාදිවසෙන ව මහත්තානිපි බහුනිපි ආපාතමාගවිපන්නියෙව. ඉතරානි පන තිණි සම්පත්තානියෙව ඝට්ටෙත්තිති එකෙකස්මිං පසාදෙ එකෙකමෙව ආපාතමාගවිපන්නිති ද්විසබ්බං. ඉද්දං පසද්වද්දවාරවසෙන වුත්තං. මනො ද්වාරෙ පන සබ්බානිපි ආරම්මණානි අසම්පත්තානියෙව ආපාතමාගවිපන්නිති. එත්ථව පසද්වද්දවාරෙති ඉදං අසාධාරණ ද්වාරදුස්සන්ධවසෙන වුත්තං. තානි පන පසද්වලමිඛණානි යදාසකසකද්වාරෙ ඝට්ටෙත්ති. තදා මනොද්වාරෙපි අපාත මාගවිපන්නියෙව. එකෙකං ආරම්මණං ද්වීඝු ද්වීඝු ද්වාරෙඝු අපාත මාගවිපන්නිති හි අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා යදා වන්දංවා සූරියංවා පබ්බතංවා රුක්ඛංවා යංකිස්සද්විවා පස්සන්ති. තදා එකෙකස්මිං වක්ඛුපසාදෙ එකෙකානි මනොද්වාරෙ එකන්ති අනෙකානි වන්දමණ්ඩලාදීනි එකක්ඛණො උපට්ඨන්ති, එවං සෙසාරම්මණො සූති ද්විසබ්බං. අපාතාගමනස්සද්වෙත්ථ ලක්දපකානං තාලපණ්ණො ලක්දපනඛන්ධං ඵපෙත්වා මුග්ගරෙත පහරණකාලෙ ලක්දපනඛන්ධස්ස තාලපණ්ණො ආපාතෙත්වා අක්ඛරූපට්ඨාපනං විස ද්විසබ්බං. යතො ද්වාරානං විකාරප්පත්ති හොතිති.

[126] යං පන විභාවනියං

“ආභොගානුරූපං අනෙකකලාපගතානි ආපාතං ආගවිපන්නි”ති වුත්තං. තත්ථ ආභොගානුරූපත්ති ඉදං විචාරෙත්ඛ්බං.

යත්තකානි හි පසද්වලමිඛණානි වක්ඛාදිපටෙ ආලොකාදි සහිතානි හුත්වා ඕතානි හොත්ති. තත්තකානි සබ්බානි නිද්දායත්තස්සපි වස්සද්දෙ හුත්තස්සපි අසද්දෙවිහිත්තස්සපි යංකිස්සද්වි ස්ථානංවා ඵලංවා නිරොධංවා සමාපජ්ජත්තස්සපි ආභොගෙන විනා අත්තනො ද්වාරෙඝු ආපාතමාගවිපන්නියෙව. නකෙවලං අත්තනොද්වාරෙඝු එව. අථබො මනොද්වාරෙපි. නකෙවලං භවඛිගමනොද්වාරෙඑව. ආවජ්ජනාදිඝු පන වතුබ්භූමක විචිචිත්තෙසුපි ආපාතං ආගවිපන්නියෙව. අයංනාම මනො මනොද්වාරං නහොතිති නවත්තබ්බොති හි ද්වාරකථායං වුත්තං. අයස්සද්ව අත්ථො පථමජ්ඣානස්ස සද්දො කණ්ටකොති ඉමිනා පාඨෙන දිපෙත්ඛ්බො. පථමජ්ඣානං සමාපත්තස්ස හි සද්දො සොතමිහි ඝට්ටෙත්වා ස්ථානවිත්තස්සබ්බාතෙ මනොද්වාරෙ ආපාතමාගවිපන්නි. තදා ස්ථානවිත්ත සත්තති වලිත්වා වොචිපිජ්ජති. ස්ථානා වුට්ඨාති. භවඛිගපාතො හොති. තං සද්දාරම්මණං විචිචිත්තං පවත්තතිති. දුතියජ්ඣානාදිනි සමාපජ්ජත්තො පන අප්පකෙන සද්දෙන නවුට්ඨාති. අධිමත්තස්සද්දෙන පන වුට්ඨාතියෙව. න හි තානි ආනෙස්සද්පත්තානිනාම හොත්ති. අරූපජ්ඣානානිඑව පන ආනෙස්සද්පත්තානිනාම හොත්ති. තස්මා තානි සමාපජ්ජත්තො අධිමත්තස්සද්දෙනපි නවුට්ඨාතියෙවොති. තෙසු පන තථා ආපාතමාගතෙසු තදාරම්මණානි විචිචිත්තානි පවත්තන්නියෙවොති නවත්තබ්බං. භවඛිග සත්තතියාවා පවත්තන්නිසාවා වොචිපිත්තාය පවත්තන්නි. අවොචිපිත්තාය නපවත්තන්නි. පවත්තමානානිපි ආරම්මණා ධිමත්තාදිවසෙන ලද්ධපච්චයවිසෙසෙ එකෙකස්මිං ආරම්මණොඑව පවත්තන්නි. න එකක්ඛණො පසද්වසුති ද්විසබ්බං. එත්ථව අත්ථවසා විහත්ති පටිණාමොති කත්වා එකවිත්තක්ඛණානිතානි ඕතිපත්තානෙව පසද්වා ලමිඛණානි එකවිත්තක්ඛණානිතෙ ඕතිප්පත්තෙ එව පසද්වද්වාරෙ බහු විත්තක්ඛණානිතානි බහුවිත්තක්ඛණානිතෙති යොජෙත්ඛ්බං.

[127] විභාවනියං පන

“තෙ පන පසාදා භවඛිගෙලනස්ස අනන්තරපච්චයභූතෙන භවඛිගෙන සද්ධිං උප්පන්නා”ති වුත්තං.

එවං පන සති බහුවිත්තක්ඛණානිතානිපි පඤ්චාලම්භණානි එකවිත්තක්ඛණානිතෙඑව පඤ්චද්දාරෙ ආපාතමාගවිජ්ජනිති ආපජ්ජති. එන රහි පන එකක්ඛණෙ සනුප්පන්නානඤ්ඤෙව චත්ථාරම්භණානං ඝට්ටනං ඉවිජ්ජති. සනුප්පන්නානිවා පන භොත්තු නානුප්පන්නානිවා, බලෙභාවොයෙව පමණන්ති අමිභාකං බන්ති. සබ්බං විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං.

[128] යං පන විභාවනියං

“ආවජ්ජනෙන සද්ධිං උප්පන්නාති අපරෙ”ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

එවඤ්ඤි සති අඤ්ඤද්දෙව පඤ්චාරම්භණානං ආපාතාගමනවත්ථු. අඤ්ඤද්දෙව පඤ්චවිඤ්ඤාණානං නිස්සයවත්ථුති එවං විරුද්ධස්ස අත්ථස්ස ආපජ්ජනොති. එවං පඤ්චද්දාරෙ විසයපවත්තිතා ආදිලක්ඛණං දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බපාරිසුරං විසයපවත්තිවිභාගං විචිචිත්තපවත්තිඤ්ඤෙව දස්සෙත්තො තස්මාතිආදිමාහ. තතොති තස්මා චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනපච්චයා. චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනෙන සහෙව භවඛිගස්සපි ආපාතං ආගවිජ්ජිතයොති වුත්තං ද්වික්ඛත්තුංභවඛිගෙවලිතෙති. චලනඤ්ඤෙත්ථ යථා ගහිතං කම්මාදි ආරම්භණං මුඤ්ඤිත්වා ඉදානි අත්තති ආපාතං ආගවිජ්ජනං අභිනවාරම්භණං ගහෙතුං උස්සාහපාතස්ස විය භවඛිගස්සත්තානස්ස විකාරප්පත්ති දුට්ඨබ්බං. එත්ථව චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනං චක්ඛුචිඤ්ඤානුප්පත්තිතා එව කාරණං. න ආවජ්ජනුප්පත්තිතා. භවඛිගස්ස ආපාතාගමනමෙව පන ආවජ්ජනුප්පත්තිතාපි කාරණං භොතීති දුට්ඨබ්බං.

[129] විභාවනියං පන

මනොද්දාරෙපි ආපාතාගමනං විසුං අපත්වා රූපාදීනං චක්ඛාදිසු ඝට්ටනංනාම යොග්‍යදෙසාවට්ඨානං එව. තමෙව භවඛිගු පච්චෙදස්සපි කාරණං භොතීති කත්වා “පඤ්චෙසු හි පසාදෙසු යොග්‍යදෙසාවට්ඨාන වසෙන ආරම්භණෙ ඝට්ටිතෙ පසාදඝට්ටනානුභාවෙන භවඛිගස්සත්ති වොචිපිජ්ජමානාතිආදි” වුත්තං. තං තථා න දුට්ඨබ්බං.

න හි යොග්‍යදෙසාවට්ඨානමෙව ඝට්ටනන්ති සක්කා වත්තුං. යොග්‍යදෙසෙපන ඤ්ඤා නිමිත්තඝට්ටනවසෙන වත්ථුඝට්ටනවසෙනව අසති නිපාතොවිස පසාදෙසු යුජ්ජනං මත්ථනං බොහකරණං ඝට්ටනන්ති ව ආපාතාගමනන්ති ව වුවවතීති දුට්ඨබ්බං. අයඤ්ඤෙ අත්ථො භෙට්ඨා වුත්තොයෙව. එත්ථව අයංපි එකො ධම්මනිසාමොයොති කත්වා නානා ධානියෙසු ද්වීසු ද්වීසු ද්දාරෙසු සහෙව ආපාතාගමනං පච්චෙතබ්බං. රූපාදිනා පසාදෙ ඝට්ටිතෙ තං නිස්සිතස්සෙව පඤ්චවිඤ්ඤාණස්ස වලනං සිගා. කථං පන භද්‍යවත්ථුනිස්සිතස්ස භවඛිගස්සාති න වොදෙතබ්බන්ති.

[130] විභාවනියං පන

තමෙව චොදුනං සමුට්ඨාපෙත්වා තං පරිහරන්තො “සත්තති වසෙන ඵකාබද්ධත්තා”තිආදිමාහ. තත්ථ සත්තතිවසෙනාති නවත්තබ්බං. සන්ධානවසෙනාති පන වත්තබ්බං. සබ්බකද්දොතං සාරතො න පව්වෙත්තබ්බං.

කස්මා, තාදිසස්ස අනුක්කමචලනස්ස අට්ඨකථායමෙව දුළුභං පටික්ඛිත්තත්තා. චුත්තකද්දුති තත්ථ එකෙකං ආරම්මණං දව්සු දව්සු ද්වාරොසු ආපාතමාගවිජතිති. රූපාරම්මණකද්දුති වක්ඛුපසාදං ඝට්ටෙත්වා තඤ්ඤායෙව මනොද්වාරො ආපාතං ආගවිජති. හවඬිගචලනස්ස පව්වයො භොතිති අත්ථො. සද්ද ගන්ධ රස ඵොට්ඨබ්බිකෙසුපි එසෙව නයො. යථා හි සකුණො ආකාසෙනාගන්ත්වා රුක්ඛග්ගෙ නිලීයමානොව රුක්ඛසාක්කද්දො ඝට්ටෙති. භාගවස්ස පථවියං පටිග්ගකද්දුති. සාධාඝට්ටන භාගාචරණානි අපුබ්බං අවර්මං එක්කබ්බායෙව හවත්ති. එවං පව්වුප්පන්තරුපාදිනං වක්ඛුපසාදාදිඝට්ටනකද්දො හවඬිගචලන සමත්ථතායමනොද්වාරොආපාතාගමනකද්දොඅපුබ්බං අවර්මං එක්කබ්බායෙව භොතිති. එවං සකුණොපමාය සහතඤ්ඤායෙවොති ව අපුබ්බංඅවර්මං එක්කබ්බායෙව යෙවොතිව වත්තා දුළුභං පටිග්ගද්ධත්තා තං අනුක්කමචලනං අවිත්තෙත්වා ධම්මනියාමවසෙන එක්ප්පහාරචලනමෙව පව්වෙත්තබ්බත්ති. **හවඬිගසොතංචොවිජිත්ථිත්වා**ති හවඬිගපවාහං සබ්බසො අවච්ඡින්නං කත්වා. **ආවජ්ජත්තති** අදිස්වාච කිංතාමෙත්තති ආවජ්ජ මානං. **පස්සත්තති** අත්ත පව්වක්ඛං කුරුමානං. **සම්පට්ඨිජත්තති** මුක්ඛද්වාරං අදුත්තා යථාදිට්ඨං රූපං පටි ගණ්හන්තං. **සත්ථිරගමානති** සුට්ඨු තිරෙත්තංවිචාරෙත්තං. **වචත්ථපෙත්තති** සුට්ඨු අසඬිකරතො ථපෙත්තං සල්ලක්ඛෙත්තති අත්ථො. යොනිසාමනසිකාරාදිවසෙන ලද්ධොපව්වයො යෙනාති **ලද්ධපව්වයං**. යංකිකද්වි ජවනං ජවතිති සම්බන්ධො. තං පන ජවනං ආරම්මණස්ස දුබ්බලකාලෙවා මුච්ඡා මරණාසන්නකාලෙසුවා පක්ඛත්තං වා පක්ඛත්තත්වමෙවො පවතිති චුත්තං **යෙතුයෙත්තාති**. **පවතිති** අසනිතිපාතසදිසෙන ජවෙන පවත්තති. තත්ථ පථමජවනං අලද්ධා සෙවත්තා සබ්බදුබ්බලං භොති. තතො දුතියං බලවං. තතො තතියං. තතො චතුත්ථං. ඉදං පන සබ්බබලවං මුද්ධපත්තං භොති. ඉතො පටිඤාය අනුක්කමෙන පරිභාගමානං පවත්තති. සත්තමචාරො ගතෙ පරික්ඛිණ්ණපචං භොතිති වෙදිත්තබ්බං. **ජවනා නුබන්ධාති**ති යථා පටිසොතං ගවිජන්තිං නාචං උදුක්ඛං ථොක්ඛං අනුබන්ධති අනුගවිජති. එවං ජවනං අනුබන්ධාති. ද්වෙ තදාරම්මණපාකානිති ද්වික්ඛත්තං තදාරම්මණකිව්වාති විපාකවිත්තාති පවත්තති. **යථාරහන්ති** ආරම්මණපවන සත්තානුරූපං. **හවඬිගපාතො**ති ඉමස්මිං අතිගන්තාරම්මණො ආවජ්ජනතො පථමහවඬිගචලනතොයෙවො පටිඤාය උට්ඨිතං සමුට්ඨිතං චිත්තසන්තානං යාවචතුත්ථපවනා සමුට්ඨතිත්වා පක්ඛත්තපවනතො පටිඤාය පතිතමෙව භොති. එවං සත්තෙපි සමුට්ඨිතවෙගස්ස සබ්බසො අපරික්ඛිණ්ණතාය පතිත්තති නවුච්චති. දුතියතදාරම්මණතො පරං පන සමුට්ඨිතවෙගස්ස සබ්බසො පරික්ඛිණ්ණත්තා තදා එව තංචිත්තසන්තානං පතිතංනාම භොති. තස්මා පනනං පාතො. හවඬිගභාවෙනචිත්තසන්තානස්ස පාතො හවඬිගපාතො, හවඬිගං හුත්වා පාතොති අත්ථො දුට්ඨබ්බො. හවඬිගකිව්වෙව හවඬිගට්ඨානෙ හවඬිගාරම්මණොව පාතො හවඬිගපාතොතිවා. ඉමස්මිං ඤානෙ දොචාරිකොපමා, ගාමිල්ලොපමා, අම්බොපමාව වත්තබ්බා. තාසබ්බාපි අට්ඨකථායං ගහෙත්තබ්බා. එත්තාවතා සත්තරස්ස චිත්තක්ඛණානි පරිපුරෙපාති සම්බන්ධො. එත්ථව ජප්පක්කයොජනා වත්තබ්බා. යත්ථ හි රුක්ඛී රම්මණං ඝට්ටෙති. තං වක්ඛුචත්ථුං නිස්සාය තත්ථ ඝට්ටිතං රූපාරම්මණං ආරබ්භ වක්ඛුචික්ඛද්දුකුණං උප්පජ්ජති. ඉතරානි පන ආවජ්ජනාදිති මනො වික්ඛද්දුකුණානි අත්තනො අත්තනො අතිතාන්තරචිත්තෙන සහුප්පන්තං හදුයවත්ථුං නිස්සාය තමෙවාරම්මණං ආරබ්භ උප්පජ්ජති. වක්ඛුද්වාර මනොද්වාරානි සබ්බසංපි වීථිචිත්තානං ද්වාරකිව්වං සාධෙත්ති. අයකද්දො වීථි වක්ඛුද්වාරො

උප්පත්තත්තා වක්ඛුද්දාරවීරීති. වක්ඛුච්ඡද්දායොන උප්පෙක්ඛිතත්තා වක්ඛුච්ඡද්දායාවීරීතිව
 චුච්චති. එකච්ඡතක්ඛණං අතික්කම්ම ඝට්ටනසමත්ථො අතිබලො රම්මයො උප්පත්තත්තා
 අතිමහත්තාරම්මණ වීරීතිව චුච්චති. එතථව යත්තකානි රුපාරම්මණානි වක්ඛුපථො
 උප්පජ්ජිතවා සිතිප්පත්තානි භොන්ති. තානි තත්තකානි සිතිප්පත්තෙසු පුබ්බාපරභූතෙසු එකුන
 පක්ඛද්දාසපරිමාණෙසු වක්ඛුපසාදෙසු කිස්මිංචි නඝට්ටෙත්තිති නවත්තබ්බාති. තෙසු පන යද්දෙව
 එකං වක්ඛු ඉම්ඝසා වීරීයා යථාරහං වත්ථුභාවං ද්වාරභාවක්ඛුද්වාර සාධෙති. යත්ථව ඝට්ටිතං රුපං
 ආරබ්භ අයං වීරී පවත්තති. එතද්දෙව කිච්ච සාධනං නාම භොති. යං මජ්ඣිමායුකන්ති වදන්ති,
 ඉතරානි පන මොඝ වත්ථුනිනාම භොන්ති, යානිමත්ථායුකානිතිඅමත්ථායුකානිතිව වදන්ති.
 තානිපන යථාචුත්ත කිච්ච සාධනතො පුරිමානි පච්ඡිමානිති දුට්ඨානි භොන්ති, තදුග්ගානිපි
 වක්ඛුච්ඡද්දායාස්ස උප්පාදක්ඛණො සිතිභාවෙන ලබ්භමානානි අට්ඨපත්තාලිසමත්තානි
 වෙදිතබ්බාතිති. අවසෙසානි පන තතො පුරිමතරානි පච්ඡිමකරානිව ලද්ධඝට්ටනානිපි
 වත්ථුද්දාරකිච්චසිද්ධිභාවෙ අනාසඛිකිතබ්බත්තා ඉධ නග්ගිතානිති. එතථ සියා ඉමාය වීරීයා
 උප්පත්තිසමයෙ සො පුග්ගලො අහං ඉදං නාම පස්සාමීති ජානාති, න ජානාතිති. නජානාති. කදා
 පන ජානාතිති. සල්ලක්ඛණවීරීයා පවත්තමානාය. තථා හි සබ්බපථමං වක්ඛුද්දාරවීරී පවත්තති.
 තතො තදුනුවත්තිකා මනොද්දාරවීරී. තතො සමුදායගාහිකා. තතො වණ්ණසල්ලක්ඛණා. තතො
 වත්ථුගාහිකා. තතො වත්ථුසල්ලක්ඛණා තතො නාමගාහිකා. තතො නාමසල්ලක්ඛණානි. තත්ථ
 වණ්ණසල්ලක්ඛණාය පවත්තමානාය අහං නිලවණ්ණං පස්සාමීතිආදිනා වණ්ණං සල්ලක්ඛෙති.
 වත්ථුසල්ලක්ඛණාය සණ්ඨානං සල්ලක්ඛෙති. නාම සල්ලක්ඛණාය නාමං සල්ලක්ඛෙති. ඉති
 තංතං සල්ලක්ඛණවීරී යා පවත්තමානායඑව තංතංපස්සාමීති ජානාතිති. එතථව අලාතවක්කස්ස
 ගාහිකාවය පුරිමානි දුට්ඨි වීරීති පුනප්පුනං ගම්මානං රුපානං සමුදායතො ගාහිකා තතීයා
 මනොද්දාරවීරී සමුදාය ගාහිකානාම, න හි සමුදායගහණොන චිනා පරිබ්බත්තවණ්ණගහණං
 සම්භවතිති. **යාච තදාරම්මණුප්පාදා පන අප්පභොන්තාතිතකන්ති** දුට්ඨකත්තුං යාච
 තදාරම්මණුප්පාදා පවත්තිතුං අප්පභොන්තං හුත්වා අතිතද්වත්තිච්ඡතක්ඛණිකං. යස්ස හි
 ද්වෙවා තිණ්ණිවා ච්ඡතක්ඛණානි අතිතානි භොන්ති. තං යාච තදාරම්මණුප්පාදා පවත්තිතුං
 නප්පභොති න සක්කොති. එවං අප්පභොන්තං හුත්වා අතිතකන්ති අත්ථො. **අපාතමාගතන්ති**
 වක්ඛුද්දාරො මනොද්දාරොච ආපාතං ආගතං. **තත්ථී තදාරම්මණුප්පාදොති** එතථ යස්ස තිණ්ණි
 ච්ඡතක්ඛණානි අතිතානි භොන්ති. තස්ස චුද්දස ච්ඡතක්ඛණායුකාවසෙ යස්ස ආරම්මණස්ස
 සත්තමජ්ජනෙන සහෙව නිරුද්ධත්තා තස්මිං තත්ථී තදාරම්මණුප්පාදොති යුත්තමෙතං. න හි
 එකාචජ්ජනවීරීයං ච්ඡතානි ධම්මවසෙන විය කාලවසෙනාපි නානාරම්මණානි ඉච්ඡන්ති
 අට්ඨකථාවරිභාති. යස්ස පන ද්වෙ ච්ඡතක්ඛණානි අතිතානි. තස්මිං සත්තමජ්ජනතො පරං
 එකච්ඡතක්ඛණායුකාවසෙසෙ ආරම්මණො එකෙන තදාරම්මණෙන උප්පජ්ජිතබ්බත්ති වෙ.න. න
 හි තාදිසං නිරොධා සන්තං ආරම්මණං එකචාරොපි තදාරම්මණුප්පත්තියා පච්චයො භවිතුං
 සක්කොතිති. තථා හි මහාඅට්ඨකථායං විපාකුද්ධාරො ච්ඡතප්පවත්තිගණනායං තදාරම්මණානි
 ද්වෙති ද්වෙච්ච තදාරම්මණ වාරා ආගතාති.

යං පන **විභාවනියං**

“දුට්ඨකත්තුමෙව හි තදාරම්මණුප්පත්ති පාළියං නියමිතා”ති චුත්තං. තත්ථ
 පාළියන්ති අට්ඨකථාතන්තිං සත්ඛාය චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි සා නාම පාළි අත්ථී,
 යත්ථ දුට්ඨකත්තුං තදා රම්මණුප්පත්ති නියමිතාති.

මජ්ඣිමනිකායායාමකාපන තදාරම්මණං එකංපි ඉව්ඡන්ති. සඛිගහකාරොන පන තං පටිසිද්ධන්ති ඉධපි තං පෙරොන පටිකඛිත්තන්ති ද්විධ්විධං. යදි එවං කස්මා පරමත්පවිතිවිජයෙ සකිංදුවො තදාමුඛන්ති පෙරොන චුත්තන්ති. මජ්ඣිමනිකායාමකාපන මතෙන චුත්තන්ති ද්විධ්විධන්ති. ආවරියානන්දත්තෙරො පන එකංපි ඉව්ඡන්තියෙ. යථා හි ආගන්තුකභවඛිගං එකං පවත්ති. තථා තදාරම්මණංපි එකං නපවත්තන්ති නසක්කා වත්තුං. යෙද්ව චිත්තප්පවත්තිගණනායං තදාරම්මණානි දුවෙති චුත්තං. තංපි උක්කට්ඨපට්ඨිපෙද්වසෙන චුත්තන්ති, න නසක්කා වත්තුන්ති. යාච පවනුප්පාදාපි පවත්තිතුං අප්පහොන්තාතිත්තන්ති සම්බන්ධො. යස්ස හි ආරම්මණස්ස වත්තාරි පක්ඛෙ ප සත්ත අට්ඨන්ත වා චිත්තක්ඛණානි අතීතානි භොන්ති. තං යාච පවනුප්පාදා පවත්තිතුං නප්පහොති. එවං අප්පහොන්තං හුත්වා අතීතකන්ති අත්ථො. **පවනංපි අනුප්පජ්ජිත්වාති** පවනස්සපි අනුප්පජ්ජන්තො. අයෙද්හි ත්වාපව්වයො භාවත්තෙච ද්විධ්විධො. න කත්තුඅත්ථො. කස්මා. අත්තන්තො පධානක්ඛිගාය සමානකත්තුකතාය අභාවන්තොති.

[131] විභාවතිසං පන

“හෙතුමිතිවායං ත්වාපව්වයො”ති චුත්තං. තං න සුත්තරං.

න හි බාහිරත්ථභූතො හෙතුඅත්ථො කිත්තකපව්වයානං විසයො භොන්ති. තස්මා ඉධ භාවත්තෙච ත්වාපව්වයො. තතොච හෙතුඅත්ථො පව්වත්තවත්තන්ති ද්විධ්විධං. එතෙන යා ලක්ඛණො හෙතුමිතිවත්තත්තපව්වයානංපි පවත්ති කත්ථවි චුත්තා. සාපිපට්ඨිත්තා භොන්ති. නහි බාහිරත්ථභූතා ලක්ඛණහෙතුයො තෙසං විසයා භොන්ති. එත්ථව යස්ස ආරම්මණස්ස නවචිත්තක්ඛණානි අතීතානි භොන්ති. තස්ස අවසෙස අට්ඨචිත්තක්ඛණා යුක්ඛස්ස දුතිය ලොට්ඨිධ්විධතෙන සහෙව නිරුද්ධත්තා තස්මිං පවනංපි අනුප්පජ්ජිත්වාති යුත්තමෙතං. කාරණං චුත්තමෙව. යස්ස පන වත්තාරි.ල. අට්ඨවා චිත්තක්ඛණානි අතීතානි. තස්මිං පවනෙන උප්පන්නෙන භවිත්තඛණන්ති වෙ.න. අවසෙසපව්වත්තක්ඛණායුක්කංපි හි ආරම්මණං පවනුප්පත්තිගා පව්වයො භවිතුං න සක්කොති. පවනෙද්හි උප්පජ්ජමානං සත්තක්ඛන්තං පවත්තිතුං පහොන්තො ආරම්මණො එව උප්පජ්ජති. පකතිනියාමෙන පවනස්ස සත්තක්ඛන්තං පරමතාය සම්භවන්තොති. එත්ථ පන යථා විසක්ඛද්ධිකාල මුච්ඡාකාල මරණකාලෙසු වත්ථුස්ස අවිසද්ධතාය දුබ්බලතා යච පවනං පපක්ඛෙවාරොපි පවත්ති. තථා පකතිකාලෙපි ආරම්මණස්ස දුබ්බලභාවෙ සති පපක්ඛෙවාරොපි පවත්තිතියොති. **ද්වත්තික්ඛන්තං** ද්වික්ඛන්තංවා තික්ඛන්තංවා. තථා හි අට්ඨකථායං ලොට්ඨිධ්විධතෙ ධත්තා එකංවා දුවො චිත්තානි පවත්තන්ති. තතො ආසෙවනං ලභිත්වා පවනට්ඨානෙ ධත්තා පුන භවඛිගං ඔතරන්ති චුත්තං. එත්ථ හි තතො ආසෙවනං ලභිත්වා පවනට්ඨානෙ ධත්තානි එතෙන තතිස්සස් ලොට්ඨිධ්විධතස්ස පවත්තිං දස්සෙති. ඉතරථා එකංවා දුවො චිත්තානි පවත්තන්ති. තතො භවඛිගං ඔතරන්ති චුත්තං සියාති. එකංවාති පන වාචා සිලිට්ඨමත්තං ද්විධ්විධං. යථා දිරත්ත නිරත්තංති. අථවා, **තතොති** එකචිත්තතොවා ද්විචිත්තතොවාති අත්ථො. තත්ථ පථමෙන ද්වික්ඛන්තං දුතියෙන තික්ඛන්තං ලොට්ඨිධ්විධතස්ස උප්පත්ති චුත්තා භොන්ති. ආසෙවනං ලභිත්වාති ඉදං පන උපචාරවත්තමත්තං ද්විධ්විධං. න හි ලොට්ඨිධ්විධතස්ස ආසෙවනතා පට්ඨානෙ චුත්තාති. ආවරියානන්දත්තෙරොන පනෙත්ථ ලොට්ඨිධ්විධතො පරං වතුපක්ඛෙව චිත්තක්ඛණාවසෙසෙ ආරම්මණො වතුපක්ඛෙවපවනුප්පත්තිගා එව පටිත්තාරම්මණවාරො ඉව්චිතො. න ලොට්ඨිධ්විධත පටියොසානවසෙන. පට්ඨානෙහි භවඛිගං ආවජ්ජනාය අනන්තරපව්වයෙන පව්වයො තවෙචචුත්තො. න පන චුත්තො ආවජ්ජනා භවඛිගස්ස අනන්තරපව්වයෙන පව්වයොති. යථා ව මුච්ඡාමරණකාලෙසු වත්ථුදුබ්බලතාය ප

පඤ්චපචනවාරා ඉච්ඡිතබ්බා. තථා ඉධපි ආරම්භණදුර්බලතායාති න න සක්කා චත්තුන්ති. එත්ථ ච සත්තීරණතො පරං එකච්ඡතක්කණා වසෙසෙ ආරම්භණො එකං වොට්ඨබ්බතං ද්විච්ඡතක්කණාවසෙසෙ දූචෙ තදුත්තරී තිණ්හි යුත්තං සියා. එතරහි පන ද්විවොට්ඨබ්බතකා පරිත්තාරම්භණවිටීයොති වොට්ඨබ්බතකා පඤ්චාති යොජෙසුං. එවං සත්තෙ කිද්දෙසෙ පරිත්තාරම්භණො ද්විවොට්ඨබ්බතකා, කිද්දෙසෙ තිවොට්ඨබ්බතකාති විචාරෙතබ්බා සියුන්ති. යං පන ආරම්භණං දූචත්තික්කත්තුංවොට්ඨබ්බතජුප්පත්තියා අප්පහොතකං හොති. තං ආචජ්ජනජුප්පත්තියාපි පච්චයො න හොතිති චුත්තං **තත්ථ හච්ඡිගචලනමෙව හොති. තත්ථී විටීච්ඡතකුප්පාදොති.** තත්ථ **හච්ඡිගචලනමෙව**ාති ද්වික්කත්තුං හච්ඡිගස්ස චලනමත්තමෙව හොති. **ඉච්චෙවං චක්ඛුද්දවාරෙති** ඉති එවං යදි එකච්ඡතක්කණාතිතකං රූපාරම්භණං චක්ඛුස්ස අපාතමාගච්ඡතිතිආදිනා චුත්තනයෙන චක්ඛුද්දවාරෙ චතුන්නං වාරානං වසෙන චතුධා විසයජ්ජතති වෙදිතබ්බා, තථා සොතද්දවාරාදිසු වාතියොජනා. සබ්බථාපි චතුධා වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො. අතිපරිත්තාරම්භණංපි ආපාතාගතමත්තෙන මොඝවාරස්ස ආරම්භණංනාම හොති. න ආරම්භණකරණාවසෙන. ඉතරාති පන උභයථාපි ඉතරෙසං වාරානං ආරම්භණාතිනාම හොන්තිති චුත්තං **චතුන්නං වාරානං යථාක්කමං ආරම්භණභුතාති.**

විභාවනියං පන

ආරම්භණභුතාති ඉමස්ස අතිපරිත්තාරම්භණං සන්ධාය පච්චයභුතාති අත්ථො චුත්තො. තඤ්ඤි මොඝවාර පඤ්ඤා පනාය පච්චයො හොතිති.

පඤ්චද්දවාරෙවිටීච්ඡතාති යථාරහං කිච්චවසෙන සත්තෙව. චිත්තකුප්පාදා චිත්තානං උප්පත්තිබ්බාවසෙන චතුද්දස. චිත්ථාරා චිත්තසරූපචිත්ථාරතො චතුපඤ්ඤාසාති යොජනා. එත්ථාති පරිත්තපචනවාරෙ.

මනොද්දවාරවිටී

137. මනොද්දවාරෙ පන ආරම්භණධම්මා පරිත්තකණාපි අතිතානාගතාපි කාලවිමුත්තාපි ආපාතං ආගච්ඡන්තියෙව. තස්මා තත්ථ එකච්ඡතක්කණාතිතාතිවා ඛුච්ඡතක්කණාතිතාතිවා ඕතිජ්ජනතානෙව ආපාතමාගච්ඡන්ති ඉදං විධානං තත්ථීති චුත්තං **මනොද්දවාරෙපන යදිච්ඡතමාලම්භණං ආපාතමාගච්ඡති.** තත්ථ **මනොද්දවාරෙති** සුද්ධමනොද්දවාරෙ. චක්ඛාදිසු හි ඝට්ටනෙත සහෙව යත්ථ අපාතමාගච්ඡති. තං මිස්සකද්දවාරන්ති චුච්චති. ඉධ පන සුද්ධමෙවා ධිජ්ජපත්ති. තංපි පඤ්චද්දවාරානුබන්ධකං විසුං සිද්ධන්ති දුට්ඨං හොති. තත්ථ යථා ඝණ්ඨෙ දණ්ඩකෙන එකවාරං පහටෙ ඝණ්ඩසර්ථභුතා රූප කලාපා විරංපි කාලං අඤ්ඤාමඤ්ඤං ඝට්ටෙත්වා අනුරවසද්දසන්නානං පවත්තෙන්නි. තථා පඤ්චද්දවාරෙ ආරම්භණෙන එකවාරං ඝට්ටිතෙ පඤ්ච ද්වාරිකවිටීයා නිරුද්ධායපි අතිතං පඤ්චාලම්භණං මනොද්දවාරෙ යථා පාතාගතමෙව හුත්වා අනෙකසහස්සාතිපි මනොද්දවාරිකවිටීච්ඡත සන්නානාති පවත්තෙතියෙව. තෙසං පන ද්වාරභුතං හච්ඡිගස්සන්නානං අනුබන්ධකංනාම හොති. තාතිව චිත්තාති අනුබන්ධකවිටීච්ඡතාතිනාම හොන්ති. යත්ථ පන පඤ්චද්දවාරඝට්ටනා නුබන්ධකාවෙන විනා කෙවලං තථා තථා ජළාරම්භණධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. තං විසුං සිද්ධං නාම හොති. කථං පන තස්මිං විසුං සිද්ධෙ මනොද්දවාරෙ ආරම්භණ ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. චුච්චතෙ. දිට්ඨතො දිට්ඨසම්බන්ධතො සුතතො සුතසම්බන්ධතො සද්ධාය රූචියා ආකාරපට්ඨිතක්කෙන දිට්ඨිතිජ්ඣානත්තියා නානාකම්මබලෙන නානාඉද්ධිබලෙන ධාතුක්ඛොත වසෙන

දෙවනොපසංඝාරවසෙන අනුබොධවසෙන පටිවෙධවසෙනාති එවමාදිභි කාරණෙභි ආපාතං ආගච්ඡන්තිති. තත්ථ දිට්ඨිංනාම පුබ්බෙ පඤ්චභිද්දාරෙභි ගතිතං පඤ්චාලම්බණං. තංචි කාලන්තරෙ කාරණාලාභෙ සති සුද්ධෙ මනෝද්දාරෙ ආපාතං ආගච්ඡන්තිශෙව. දිට්ඨසම්බන්ධංනාම දිට්ඨසදිසං චුච්චති. පුබ්බෙ භි කිඤ්චි දිස්වා අඤ්ඤං යංකිඤ්චි අනුමානෙන්තස්ස අදිට්ඨංචි තංසදිසං අතිතංචි අනාගතංචි පච්චුප්පන්තංචි බහුආපාතං ආගච්ඡන්තිශෙව. සුතංනාම පරතො සුත්වා ගතිතං පළාරම්භණං. තං පන මහාවිසයං ගොති. සබ්බඤ්ඤාදෙසනං සුත්වා ගතිතං න කිඤ්චි අනාරම්භණංනාම අත්ථිති. සුතසම්බන්ධංනාම සුතසදිසං. සද්ධානාම පරස්ස සද්දහනා. රුචිනාම අත්තනො මති. ආකාර පටිච්ඡක්කො නාම අත්ථවිපායං බ්‍යඤ්ඤාපටිපායං කාරණවිපායඤ්ච නිස්සාය තථා තථා පටිච්ඡක්කනං. දිට්ඨිනිප්පානබන්ධිනාම පඤ්ඤායවා අත්තනො ලද්ධියාවා පුනප්පුනං උපපටික්ඛිත්වා එවමෙවාති සන්තිට්ඨානං පාපෙත්වා ගහණං. සෙසං පාකට්ඨෙව. එත්ථව අනන්තරුපනිස්සය පච්චයභාවොනාම චිත්තසන්තානස්ස මහාවිප්පාරො ගොති. සකිංචි ආරම්භණං සුට්ඨ ආසෙවිත්වා නිරුද්ධකාලතො පටිසාය වස්සසතෙචි වස්සසහස්සෙචි හවන්තරෙචි තංආරම්භණං පටිච්ච හවඪග චලනස්ස පච්චයො ගොති. චිත්තඤ්චනාම දිට්ඨාදිභි යථාචුත්තකාරණෙභි සංවද්ධිතං මහාවිප්පාරං ගොති. කිඤ්චි නිමිත්තං ලභිත්වා එකස්මිං බයො අනෙකසහස්සෙසුචි දිට්ඨාදිසු ආරම්භණෙසු පිරමානං පවත්නති. තෙහිව කාරණෙභි නිව්චං වොදීයමානං චිත්තසන්තානං කායගෙලෙක්ඤාදිකෙ චිත්තදුබ්බලපච්චයෙ අසති නිව්චකාලංචි හවඪගතො චුට්ඨාතුං අප්ඤ්ඤායස්සත්තං ගොති. න භි චිත්තංනාම අවිභූතෙ ආරම්භණෙ රමති. විභූතෙඑව රමති. තස්මා හවඪගස්මිපයුත්තො මනසිකාරො පුනප්පුනං හවඪගං වාලෙත්වා ලද්ධපච්චයෙසු ආරම්භණෙසු පුනප්පුනං ආවප්පනං නියොපෙතිශෙව. තදා තාති ආරම්භණාති තදුභිනින්නාකාර පවත්තමනසිකාර සමිපයුත්තස්ස හවඪග චිත්තස්ස ආපාතං ආගච්ඡන්ති. න භි අඤ්ඤං ආරම්භණං ගහෙත්වා පවත්තමානස්ස චිත්තස්ස ආරම්භණන්තරෙ අභිනින්නාකාරොනාම නත්ථිති සක්කා වත්තුන්ති. **තදාරම්භණපාකාති පවත්තන්තිති** ඉදං කාමසත්තවසෙන චුත්තං. රුපාරුපසත්තානං පන විභූතාරම්භණෙචි තදාරම්භණුප්පාදො නත්ථිශෙව. යථා චෙත්ථ. එවං පඤ්චද්දාරෙචි රුපසත්තානං අතිමහත්තාරම්භණෙසු තදාරම්භණුප්පාදො නත්ථිති. **අවිභූතෙ පනා ලම්බයො ජචනාවසානෙ හවඪගපාතොව ගොති**ති ඉදංඤ්ච උක්කට්ඨ පටිච්චෙදවසෙන චුත්තන්ති දිට්ඨබ්බං. ඤාණවිහඪගට්ඨකථායං පන ද්වන්තික්ඛන්තං වොට්ඨබ්බන්තප්පවත්තිවසෙන අවිභූතෙ ආලම්බයො වොට්ඨබ්බන්තවාරොචි ආගතො. යොව පඤ්චද්දාරෙහවඪගචලනමත්තවසෙන මොඝවාරො නාම චතුත්ථො වාරො චුත්තො. සොචි ඉධ ලද්ධං වට්ටතිශෙව. සුද්ධමනෝද්දාරෙචි භි ආරම්භණෙ ආපාතමාගතෙ වීථිචිත්තං අනුප්පජ්ජිත්වා ද්වික්ඛන්තං හවඪගෙ චලිතෙ නිවත්තනකචාරානං පමාණං නහවිස්සතිශෙව, විසයෙව ආපාතාගතෙ හවඪගෙව චලිතෙ සති විසයප්පවත්තිනාම න න ගොතිති. ඉති ඉමස්මිං මනෝද්දාරෙචි තදාරම්භණ ජවන වොට්ඨබ්බන්ත මොඝවාර සඪ්ධානානං චතුත්තං වාරානං යථාක්කමං ආරණභූතා විසයප්පවත්ති චතුධා වෙදිත්තිබ්බාති. තත්ථ තදාරම්භණවාරස්ස ආරම්භණභූතා අභිවිභූතානාම ජවන වාරස්ස විභූතානාම. වොට්ඨබ්බන්තවාරස්ස අවිභූතානාම. මොඝවාරස්ස ආරම්භණභූතා අභිඅවිභූතානාමාති යොපෙත්තිබ්බා.

එත්ථව ආරම්භණස්සවා චිත්තස්සවා අතිබලවතාය අභිවිභූතතා වෙදිත්තිබ්බා. දුබ්බලෙචි භි චිත්තෙ පථවිපබ්බතාදිවසෙන අතිබලවත්තං ආරම්භණං අභිවිභූතංනාම ගොති. අතිබලවත්තෙ ව චිත්තෙ අතිසුබ්බමංචි නිබ්බානං අභිවිභූතංනාම ගොතිති. එවං සෙසෙසුචිති. වාරභෙදො පනෙත්ථ අනුබන්ධකො, විසුං සිද්ධොති දුට්ඨො. තත්ථ අනුබන්ධකො

වක්කුද්වාරානුබන්ධකාදිවසෙන පක්ඛදව්වො. එකෙකස්මික්ඛදවෙත්ථ අතිතගහණං, සමුදාය ගහණං, වත්ථුගහණං, නාමගහණන්ති වත්තාරො වත්තාරො වාරා. තෙසුච තදාරම්මණවාරාදුගො යථාරහං යොජෙතබ්බා. චිත්තං සිද්ධං පන දිට්ඨි වාරො, දිට්ඨිසම්බන්ධවාරො, සුතවාරො, සුතසම්බන්ධවාරො, වික්ඛ්ඛදාතවාරො, වික්ඛ්ඛදාතසම්බන්ධවාරොති පබ්බිධො භොති. එත්ථව සද්ධා රැවි ආකාර පටිච්ඡක්කාදි වසෙන පවත්තවාරා වික්ඛ්ඛදාතවාරො, වික්ඛ්ඛදාත සම්බන්ධවාරොති චුත්තාති දුට්ඨිබ්බා. අට්ඨසාමිතිං පන සද්ධාරැවියාදිව සෙනගහිතං ආරම්මණං තථාපි භොති. අක්ඛ්ඛදාපි භොති. තස්මා අට්ඨකථායං න ගහිතන්ති චුත්තං. තථාචා භොතු අක්ඛ්ඛදාචා. වීථිචිත්තපවත්තියා සති ගහෙතබ්බමෙව. තත්ථ එකෙකස්මිංවාරෙ තදාරම්මණවාරාදිවසෙන වත්තාරො වත්තාරො වාරා. තෙසුච කාම මහග්ගතා නුත්තර පක්ඛ්ඛදත්ති වසෙන පච්චුප්පන්නාතිතානාගතකාල විමුත්තවසෙනව ආරම්මණධම්මා යථාරහං යොජෙතබ්බාති. එතරහි පන අතිතගව්ඨගවසෙන තදාරම්මණවසෙන ව වාරහෙදං කප්පෙන්නි. තත්ථ අතිතගව්ඨගවසෙන වාරහෙදකප්පනං නිරත්ථකං. න හි මනොද්වාරෙ පක්ඛද්වාරෙ විය ආරම්මණානං ඛණවසෙන බලව දුබ්බලතා සම්භවො අත්ථි. තදා අවිජ්ජමානානංපි අතිතානාගතානං කාලවිමුත්තානක්ඛදව තත්ථ ආපාතාගමනතොති. එත්ථ සීයා, එකාචජ්ජනවීථියා ආරම්මණංනාම ධම්මතොච කාලතොච අභින්න මෙව ඉච්ඡන්ති අට්ඨකථාවරිගා. ඉමෙව සත්තා තං තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා අක්ඛ්ඛදමක්ඛ්ඛදස්ස චිත්තං ජානන්තිශෙව. පරචිත්තවිදුනියො පන දෙවතා ආකාරසල්ලක්ඛණෙන විනාපි ජානන්ති. තත්ථ පච්චුප්පන්නං පරස්ස චිත්තං ජානනකාලෙ ආවජ්ජනං භාවයං පරස්ස චිත්තං අත්තනා සහුප්පන්නං. තං වා ආවජ්ජති. උදාහු පරතො තං තං ජවනෙන සහුප්පන්නංවා. ජවනාතිව යං ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං තං වා ජානන්ති, පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නංවාති. කික්ඛදවෙත්ථ, යදි තාච ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං ආවජ්ජති ජානන්තිව. එවං සති ධම්මතො අභින්නං භොති. කාලතො හින්නං. තක්ඛි චිත්තං ආවජ්ජනස්ස පච්චුප්පන්නං භොති. ජවනානං පන අතිත්තන්ති. අථ පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නං ආවජ්ජති ජානන්තිව. එවක්ඛදව සති කාලතො අභින්නං භොති. ධම්මතො හින්නමෙව. අථපි යං පච්චෙකං සහුප්පන්නං ජානන්ති. තදෙව ආවජ්ජති. එවංපි හින්නමෙව භොතිති. එත්ථ අට්ඨකථායං තාච යං ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං. තදෙව ආවජ්ජති ජානන්තිවාති ධම්මතො අභින්නං වත්වා තං චිත්තං නිරුද්ධංපි අද්ධාවසෙන සන්තතිවසෙනව ගහිතං ජවනානංපි පච්චුප්පන්නමෙව භොතිති විනිවිජ්ජනං. ආවරිගානන්දමතෙන පන පරස්ස තං තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා තං තං අධිප්පායජානනකාලෙ ආවජ්ජනජවනාති පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නං චිත්තං ආවජ්ජති ජානන්ති ව. න වෙත්ථ ධම්මතො කාලතොච හින්නංනාම භොති. සබ්බෙසංපි හි ආරම්මණං චිත්තමෙව භොති පච්චුප්පන්නක්ඛදවාති. නව ජවනාති නිරාවජ්ජනාතිනාම භොන්ති. ආවජ්ජනෙහි හි චිත්තන්තෙව ආවජ්ජිතං භොති. ජවනාතිව චිත්තන්තෙව ජානන්තිති. යදි පන ආවජ්ජනෙ න චිත්තන්ති ආවජ්ජිතෙ ජවනාති රූපන්ති ජානන්ති. රූපන්තිවා ආවජ්ජිතෙ චිත්තන්ති ජානන්ති, නිලන්තිවා ආවජ්ජිතෙ ජිත්තන්ති ජානන්ති. එවං සති ජවනාති ධම්මතො නිරාවජ්ජනාති නාම භොන්ති. තථා අතිත්තන්ති ආවජ්ජිතෙ පච්චුප්පන්නන්ති. එවක්ඛදව සති තාති කාලතො නිරාවජ්ජනාතිනාම භොන්තිති. යස්මා ව අතීතො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති පටිඨානෙ චුත්තො. තස්මා ඉධ ඛණවසෙනෙව පච්චුප්පන්නං වත්තුං යුත්තං. න අද්ධාසන්තති වසෙනාති. ඉතරථා සබ්බ වීථිචිත්තවාරෙසුපි ආරම්මණානං අතිතාදිභාවො අද්ධාසන්තතිවසෙනෙව වත්තබ්බො සීයාති. ගාථායං **තිණ්ණොවාති** කිච්චවසෙන තිණ්ණි එව. **චිත්තභූප්පාදා දුස්සරිතාති** චිත්තභූප්පත්තික්ඛණවසෙන දුස්ස ර්ථතාති කථිතාති. **චිත්තා රොනාති** චිත්තසරූපචිත්තාරොන. **එත්ථාති** මනොද්වාරෙ. **එකවත්තාලිසාති**

පඤ්චවිඤ්ඤාණමනොධාතුහි චජ්ජිතානං කාමාවචරචිත්තානං චසෙන එකචත්තාලිසං. එත්ථාති පරිත්තපචනචාරො. [පරිත්තචාරො]

138. විභූතාවිභූතභෙදො නත්ථි එකං විභූතමෙව ලබිහතිති අධිප්පායො. න හි අවිභූතෙ ආරම්භණෙ අප්පනානාම සම්භවතිති. තථා තදාරම්භණුප්පාදොව නත්ථි. න හි අතිස්ත්තතරං අප්පනාපචනං තදාරම්භණං අනුබන්ධතිති. තත්ථ හි පබ්බිසති මහග්ගත ලොකුත්තර ජවනෙසු යංකිඤ්චි ජවනං අප්පනාවීථිමොතරතිති සම්බන්ධො. ඤාණාරහිතං ද්විභෙතුකපචනං අවීරසභාවත්තා අප්පනාය අනන්තරජනිස්සයො නහොතිති චුත්තං **ඤාණසම්පයුත්ත කාමාවචරපචනානමට්ඨන්තත්ති. පරිකම්මොපචාරානුලොමගොත්‍රභූතාමෙනාති** එත්ථ ඉන්ද්‍රියසමතාදීහි පරිනොභාගෙහි අප්පනා කරීයති සප්පීයති එතෙනාති පරිකම්මං. අප්පනං උපෙච්ච චරතිති උපචාරො. සම්පචාරොති අත්ථො. සම්පචරණඤ්චෙත්ථ ආසත්තෙකාලෙ අප්පනාවහසමත්ථභාවෙන දුට්ඨබ්බං. යස්ස පචත්තියා අවිරං කාලං අප්පනා සම්භවො හොතිති. අනුලොමත්ති අප්පනාපචත්තියා පච්චනිකධම්මවිධමනෙන අප්පනාය අනුකූලං අප්පනාහිතං අප්පනා වහන්තිච්චෙව අත්ථො, යස්ස පචත්තියා අප්පනා විබන්ධකො පච්චනී කොනාම නත්ථිති. ගම්මයති ධුජ්ඣයති අත්ථො එතෙනාතිවො. අභිධානං භුද්ධිච. තං දුට්ඨංපි ගචං තායති රක්ඛතිති ගොත්තං. පරිත්ත ජාතිසංඛිධානො අත්ථවයො. ගොත්තං අභිභූයස්ස පිප්පති එත්ථාති ගොත්‍රභූ. එත්ථ ච චත්තාරිපි ජවනාති පරිකම්මපචනානිති වා උපචාරපචනානිතිවා අනුලොමපචනානිතිවා චුච්චන්තියෙව. ගොත්‍රභූති පන පච්චිමස්සෙව නාමං. ඉධ පන චතුත්තංපි නාමානං සංඛිගහණත්ථං පරිකම්මො පචාරානුලොම ගොත්‍රභූතාමෙනාති එවං චුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. එවඤ්ච කත්ථා කස්මා පථමමෙව පරිකම්මන්තාම. නනු ඉතරානිපි අප්පනං පරිසංඛිධරොන්තියෙවොති එවමාදිකා වොදනා අනොකාසා හොතිති. **චතුක්ඛත්තුං තික්ඛත්තුමෙවොති** චතුක්ඛත්තුමෙවො තික්ඛත්තුමෙවො. තත්ථ පථමෙන එව සද්දෙන පඤ්චමං ගොත්‍රභූසම්භවො පටික්ඛිත්තො හොති. තදා හි ජවනං පතිතංනාම හොති. පචෙධති කම්පති. කාමගොත්තං අභික්කම්ත්ථා උපරිභූමන්තරප්පත්තියා පච්චයො හවිතුං න සක්කොතිති. දුතියෙන දුතියං ගොත්‍රභූ සම්භවො පටික්ඛිත්තො හොති. තදා හි අලද්ධාසෙවනං අනුලොමං අත්තනො අනන්තරො චිත්තං ගොත්‍රභූභාවං පාපෙතුං න සක්කොතිති. එතෙතෙව පඤ්චමතො පරං චතුත්ථතොව ඔරං අප්පනාය අසම්භවො සාධිතො හොතිති. වාසද්දෙන පන මන්දපඤ්ඤස්ස චතුක්ඛත්තුමෙව. න තික්ඛත්තුං. තික්ඛපඤ්ඤස්ස තික්ඛත්තුමෙව. න චතුක්ඛත්තුත්ති දස්සිතං හොති. අට්ඨසාලිනියං පන මන්දමජ්ඣම මහාපඤ්ඤවසෙන තිධා හින්දිත්ථා පඤ්චක්ඛත්තුංපි පරිකම්මපචනානං උප්පත්ති අනුඤ්ඤානා විය දිස්සති. ඉතරට්ඨකථාසු පන සුට්ඨු විචාරෙත්ථා පටිසිද්ධත්තා සා න ගහෙතබ්බාවාති.

යං පන විභාවනිසං

“පට්ඨං සත්තමං හච්ඡිගස්ස ආසන්නභාවෙන පපානාසන්නපුරිසො විය අප්පනාවසෙන පතිට්ඨාතුං න සක්කොති”ති චුත්තං.

තත්ථ හච්ඡිගස්ස ආසන්නභාවෙනාති හච්ඡිගභාවස්ස ආසන්න භාවෙනාති අත්ථො. පඤ්චමපචනතො හි පට්ඨාය ජවනසන්නානං අනුපුබ්බෙන පරික්ඛීණජවං හොති. හච්ඡිගභාවත්ථාය පරිණමතිති. එවඤ්ච කත්ථා පපානාසන්නපුරිසොපමාපි උපපන්නා හොතිති. **තිරුද්ධානන්තරමෙවොති** තිරුද්ධෙ අනන්තරමෙවොති පදවිජ්ජෙ. කස්ස අනන්තරත්ති, අඤ්ඤස්ස අසුත්තත්තා තිරුද්ධස්සාති අත්ථතො ලද්ධමෙවොති. යස්මා පන අප්පනානාම

උප්පජ්ජමානා චතුත්ථතොවා පඤ්චමතොවා පටිඤ්ඤා උප්පජ්ජති. න පටිඤ්ඤාතොවා සත්තමතොවා. සාභි චස්සිභුතාපි චතුත්ථ පඤ්චමෙසු උප්පත්තිං අලභමානා සබ්බසො තුප්පජ්ජතියෙව. ලභමානා පන දිවස්සංචි නිරතතරං පවත්තතියෙව. තස්මා චතුත්ථතොවා පඤ්චමංවාති ඉදං ආදිමත්තනියමනත්ථං චුත්තත්ති දුට්ඨබ්බං. තෙනෙව හි **අප්පනාච්චිමොතරතිති ච තතොපරං අප්පනාචසානෙ හච්චිගපාතොව හොතිති** ච වක්ඛති. යදි පන පඤ්චමතො පටිඤ්ඤා ජවනං පතිතං නාම හොති. එවං සති කස්මා තතො පටිඤ්ඤා පතනබ්බත්තෙ අප්පනාපවනං පවත්තතිති. චුච්චතෙ, හත්ථෙ ඵලිතලෙඛිඛුස්ස පතනබ්බත්තංනාම හත්ථතො මුත්තමත්තෙ හොති. එවං සත්තෙපි හත්ථබලෙන බිපිතං ලෙඛිඛු දුරංචි ගවිපතියෙව. එත්ථ ච ලෙඛිඛුස්ස ජවොනාම හත්ථපචමුලකො හොති. හත්ථපචොව සරීරබලමුලකො. තත්ථ ලෙඛිඛු විය අප්පනාපවනං දුට්ඨබ්බං. ලෙඛිඛුස්ස පතනබ්බත්තං විය චතුත්ථතො පවිජාකාලො. හත්ථපචොවිය ගොත්රභූපවො. සරීරබලං විය පුරිමානං පටිකම්මජවනානං බලං දුට්ඨබ්බං. උත්තානසෙය්‍යස්ස බාලදාරකස්ස බලං විය ආදිකම්මිකච්චියං කාමජවනානං බලං. චුද්ධිපත්තස්ස පුරිසස්සබලං විය සමාපත්තිච්චියං කාමජවනානං බලං. යථා ච බාලදාරකෙන බිත්තං ලෙඛිඛු හත්ථතො මුත්තමත්තෙපි පතති. එවං ආදිකම්මිකච්චියං අප්පනාපවනං එකචාරං ජවිත්වා පතති. යථාචුද්ධිපත්තෙන බිත්තං ලෙඛිඛු පතනබ්බත්තෙපි අපතිත්වා දුරංචි දුරතරංචි ගවිපති. තථා සමාපත්තිච්චියං අප්පනාපවනං විරංචි විරතරංචි පවත්තතිති. මුලටිකාසං පන අප්පනාපවනං පතනබ්බත්තෙ පවත්තංචි භූමන්තරපත්තිසාචා ආරම්මණන්තරලද්ධිසාචා පතිතංනාම නහොතිති චුත්තං. එත්ථ සිගා, කස්මා පඤ්චමතො පටිඤ්ඤා ජවනං පතිතත්ති චුත්තං. නනු අපති තත්තා එව සුට්ඨි බලවභාවතො සත්තමජවනවෙතනා සීඝං අනන්තරෙ හවෙ විජාකදායිතිව ආනන්තරියකම්මකද්ව හොති. මජ්ඣෙව පඤ්චමවෙතනා තථා බලවභාවභාවතො විරොන තතියගචාදිසු විජාකදායිතිව හොත්ති, අනන්තරියභාවකද්ව න ගවිපත්තිති. නබො පතෙනං එවං දුට්ඨබ්බං. යදි හි සීඝං විජාකදානතාය බලවතිනාම සිගා. එවංසති පඤ්චමවෙතනා සබ්බබලවතිනාම සිගා. සා හි ඉමස්මිංයෙව හවෙ විජාකං දෙනිති. ඉදං පතෙත්ථ සත්තිට්ඨානං. එක වස්සජීවිනං තිණාරුක්ඛානං පටිණාමොවිය පථමවෙතනාය පටිණාමො දුට්ඨබ්බො. ද්විවස්සජීවිනං විය සත්තමවෙතනාය. මහාසාලානං විය මජ්ඣමවෙතනානත්ති. තත්ථ එකවස්සජීවිනො තිණාරුක්ඛානාම අසාරා හොත්ති. අසාරත්තාව දුබ්බො අනද්ධනිසා අචිරට්ඨිකා. තස්මා තෙසං සීඝතරපටිණාමො හොති. තෙ හි සීඝතරං රුහන්ති. චුද්ධං විරුළුතිං ආපජ්ජන්ති. සීඝතරං පුප්ඵන්ති ඵලන්ති පතන්ති අන්තරධායන්ති. එකං නිදාසසමයං අතික්කම්තුං නසක්කොන්ති. දුතියං වස්සං න පාපුණන්ති. එත්ථව නිදාසසමයො විය මරණකාලො වෙදිතබ්බො. ද්විවස්සජීවිනො පන ථොකං සාරභූතා හොත්ති. සාරභූතත්තාව ථොකං බලවත්තා අද්ධනිසා. තතො යෙවචතෙසං විරපටිණාමො හොති. තෙ හි පථමං වස්සං රුහන්ති චුද්ධං විරුළුතිං ආපජ්ජන්ති. පුප්ඵතුංවා ඵලිතුංවා නසක්කොන්ති. දුතියවස්සෙඵව පුප්ඵන්ති ඵලන්ති පතන්ති අන්තරධායන්ති. දුතියං පන නිදාස සමයං අතික්කම්තුං න සක්කොන්ති. තතියං වස්සං න පාපුණන්ති. මහාසාලා පන සබ්බසාරභූතා හොත්ති. බලවත්තා විරතරට්ඨායිනො. තස්මා තෙ සණ්ඨකමෙව පටිණාමං ගවිපන්ති. තෙ හි එක ද්වෙ වස්සාති විදුත්ථීරතනමත්තාව හොත්ති. චුද්ධං විරුළුතිං නාපජ්ජන්ති. පුප්ඵතුංවා ඵලිතුංවා න සක්කොන්ති. අතිවිරට්ඨායිනො පන හොත්ති. ජ පඤ්ච වස්සසතාති ධත්තාව පතන්ති. එවමෙව පථමජවනවෙතනා සබ්බසො අලද්ධාසෙවනතාය අසාරා අබලා හොති. විසුං එකං හවං නිබ්බත්තෙතුං එකකද්ව මරණකාලං අතික්කම්තුං න සක්කොති. ඉමස්මිං හවෙඵව විජවිචිත්තවාචා අවිජවිචිත්තවාචා බිය්‍යති. සත්තම ජවනවෙතනා පන ලද්ධාසෙවනතාය ථොකං සාරභූතා හොති. විසුං එකං හවං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති. සාරභූතත්තා යෙවච සණ්ඨකමෙව පටිණාමං ගවිපති.

ඉමස්මිං හවෙ විපච්චිතුං න සක්කොති. හවන්තරං පත්තාච විපච්චති. පතිතපචනෙසු පන අන්තිම ජවනතාය දුබ්බලත්තා දුතියං මරණකාලං අතික්කම්තුං න සක්කොති. දුතියහවෙචච විපච්චිත්තාචා අච්චචිත්තාචා බියන්ති. අච්චෙසානං පන පක්ඛන්තං මජ්ඣමචෙතනානං සුට්ඨ ලද්ධාසෙවනානං සණ්ඨික තර පටිණාතභාවො චුත්තනගානුසාරෙන වෙදිතබ්බොති. නං කෙවලක්ඛන්තථ තිණ රුක්ඛො පමාය පාණොපමායාපි අයමත්ථො දිපෙතබ්බො. යෙහිකෙච්ඡි ගම්හසෙය්‍යකා පාණා අප්පායුක්ඛානිකා භොන්ති. තෙ සීඝතරං ගම්හවාසං වසන්ති, සීඝතරං විජායන්ති. අභිගමභිගානිච නෙසං සීඝතරං ථාමගතානි භොන්ති. ඉන්ද්‍රියානිච සීඝතරං පටිපාකගතානි භොන්ති. තදුගෙව උට්ඨන්තිචා ගම්පන්ති. ගොචරං ගණ්හන්ති. අත්තනො අත්තනො විසයෙ සීඝතරං වික්ඛන්තං ආපජ්ජන්ති. සීඝතරං පිණ්ණා භොන්ති මරන්ති. දිසායුක්ඛානිකානං පන ගම්හවාසාදිනි සබ්බානි සණ්ඨික මෙව සිජ්ඣන්ති. එත්ථව මහගගත කුසලානි සත්තම ජවන්ටිකානෙ සිතානිති වෙදිතබ්බානි. පටිකම්මපචනානි හි විරට්ඨිතිකට්ඨෙත සුපක්ක සාමිධක්ඛන්තසදිසානි. අප්පනාපචනානි අවිරට්ඨිතිකට්ඨෙත සුපක්ක සාමිහත්තසදිසානිති තානිපි අවිරතරට්ඨිතිකානිච භොන්ති. දුතියෙ හවෙ විපච්චිත්තාචා අච්චචිත්තාචා බියන්ති. ඉමස්මිං හවෙපි අප්පකෙන කාමච්ඡන්දාදිනා පච්චනිකධම්මෙන පටිබාහිතානි සබ්බසො අපිපාකභාලං ආපජ්ජන්ති. තස්මාතානි තෙන පටිසායෙන දුබ්බලානි නාම භොන්තිති.

යස්මා ච ආනන්තරියක්ඛිමානං ඵලදානනියතනානාම කාලනියමෙන විනා න සම්භවති. කාලනියමොචනාම එකත්තෙන සත්තමජවන්තස්සෙව භොති. න මජ්ඣමජවනානං. තෙසක්ඛි අසුක්ඛස්මිං හවෙචච විපච්චන්තිති එවං නියමො නත්ථීති. තස්මා දුට්ඨස්ස නියමස්ස සිද්ධත්තා ඵල සත්තමජවන්තවෙතනාය අනන්තරියක්ඛිමතා සිද්ධා භොති. න බලවතරතායානි නිට්ඨමෙත්ථගත්තබ්බන්ති. මුලට්ඨකායං පන නනුව සත්තමජවන්තවෙතනාය බලවතාය උපපජ්ජවෙදනියභාවො භොති ආනන්තරියතාපීති වොදුනං සමුට්ඨාපෙත්තා තත්ථායං අධිප්පායො සීයා. පටිසන්ධියා අනන්තරපච්චයභාවිනො විපාකසත්තානස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන අන්තිමජවන්තවෙතනාය සුසංඛිතත්තාසා සත්තමජගතවෙතනා උපපජ්ජවෙදනියා ආනන්තරියකාච භොති. න අපතිතජවන්තවෙතනා විය බලවතායානි උත්තරං වදන්ති. තං යුත්තං විය න දිස්සති. එවක්ඛි සති පථමජවන්තවෙතනා කස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන සුසංඛිතත්තා දිට්ඨධම්මවෙදනියානාම ජාතානි වත්තබ්බා භොතිති. මහාට්ඨකායං පන දුබ්බලාපි අන්තිමජවන්ත වෙතනා සත්තිට්ඨානකිච්චවිසෙසයුත්තතාය ඵලවිපච්චනෙ සත්තිවිසෙස යුත්තා භොතිති උපපජ්ජවෙදනියා ආනන්තරියකාච සා භොතිති චුත්තං. **යථාරහන්ති** තං තං ප්‍රග්ගලානුරූපං. **යථාහිනිහාර වංසනානි** තස්ස තස්ස පටිකම්මභාවනා චිත්තස්ස කසිණනිමිත්තා දිසුචා අනිච්චලක්ඛණාදිසුචා අභිනිහරණානුරූපං. **අප්පනාවිටීන්ති** අප්පනාපචනං. ඉද්දක්ඛ අනෙකචාරෙ පවත්තානං අප්පනාපචනානං සම්ගහණත්ථං චුත්තං. තෙනෙවාහ තතොපරං අප්පනාවසානෙ හවභිගපාතොච භොතිති. තත්ථ **තතොති** වතුත්ථතොචා පක්ඛන්තො චා. ඉමස්මිං අත්ථෙ සති පක්ඛන්තො පටිසෙචා එකත්තෙන හවභිගපාතො භොතිති ආපජ්ජති. තස්මා පුන **අප්පනාවසානෙති** චුත්තං. හවභිගපාතොචභොති. තත්ථී තදාරම්මණුප්පාදොති අධිප්පායො.

විභාචනියං පන

“කත්ථචි අප්පනාචාරෙ සත්තපචන පටිපුරුණත්ථං අප්පනාවසානෙපි කාමාවරජවන්තප්පවත්තිං වදන්තානං නිකායන්තරිකානං වාදො ඉධ එවස්දදෙන් නිවත්තිතො”ති චුත්තං.

තත්ථාති තස්මිං අප්පනාපවනවාරො. නිරන්තරපවත්තානං ජවනානං භින්නවෙදනනානාම තත්ථීති චූත්තං සොමනස්සසහගත ජවනා තත්තරත්තිආදි.

[132] විභාවනිශං පන

“භින්නවෙදනානං අක්ඛද්දමක්ඛද්දං ආසෙවනපච්චයභාවස්ස අනුද්ධංචත්තා”තිකාරණං චූත්තං. තං න සුත්ථරං.

න භි ඉධ ආසෙවනපච්චයභාවො පමාණං. කස්මා, ආසෙවන පච්චනිකානං ඵලජවනානංපි පටිකම්මජවනෙහි අක්ඛද්දමක්ඛද්දං අභින්නවෙදනනාය ඉච්ඡිතබ්බත්තාති. පාටිකඛිබ්බත්තාති අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බා.

[133] විභාවනිශං පන

“පසංසිතබ්බා”ති චූත්තං. තං න සුත්ථරං.

න භි තාදිසො සංවණ්ණනාපදෙසො දිස්සතිති. අරහත්ත ඵලෙ මග්ගවීරීයං මග්ගකුසලානන්තරං පවත්තමානෙපි අයං පුබ්බාපර නියමො පටිකම්මජවනෙහි එව සහ අප්පනාපවනානං ගොතීති කත්වා ක්‍රියපවනානන්තරං අරහත්තඵලක්ඛාති චූත්තං. සුබපුක්ඛද්දමිභා පරං ද්වත්තිංස අප්පනාපවනාති සම්භවත්ති. උපෙක්ඛකා පුක්ඛද්දමිභා පරං ද්වාදස, සුබිතක්‍රියතො පරං අට්ඨ. උපෙක්ඛකා ක්‍රියතො පරං ප අප්පනාපවනාති සම්භවත්තිති යොජනා. තත්ථ ද්වත්තිංසාති අරහත්තඵලස්ඛිබ්බපක්ඛද්ධමජ්ඣානවජ්ජිතානං චතුත්තං රූපකුසලානං සොළසත්තං මග්ගකුසලානං ද්වාදසත්තං හෙට්ඨිමඵලානක්ඛද්ධ වසෙන ද්වත්තිංස. ද්වාදසාති පක්ඛද්ධමජ්ඣානිකානං රූපාරූපමග්ගකුසලානං හෙට්ඨිමඵලානක්ඛද්ධ වසෙන ද්වාදස. අට්ඨාති පක්ඛද්ධමජ්ඣානවජ්ජිතානං චතුත්තං රූපක්‍රියානං චතුත්තං අරහත්තඵලානක්ඛද්ධ වසෙන අට්ඨ. භාති පක්ඛද්ධමජ්ඣානිකානං පක්ඛද්ධත්තං රූපාරූපක්‍රියානං අරහත්තඵලස්සව වසෙන ප. පුච්ඡජනානං සෙක්ඛානක්ඛද්ධ කාමපුක්ඛද්දතිහෙතුතො පරං චතුචත්තාලිස අප්පනා සම්භවත්ති. වීතරාගානං අරහත්තානං තිහෙතුකාමක්‍රියතො පරං චුද්දස අප්පනා සම්භවත්තිති යොජනා.

139. සබ්බජාතීති අතිමහත්තාදිනා සබ්බපකාරෙතපි. එත්ථාති එතෙසු යථාචූත්තෙසු පක්ඛද්ධවාර මනොද්වාරෙසු. සබ්බත්ථාපි පන අනිට්ඨෙ තිවා පාඨො. තෙනෙව ටීකාසු සබ්බත්ථාපිති පක්ඛද්ධවාර මනොද්වාරෙපිති චූත්තං. ඉච්ඡිතබ්බත්ති ඉට්ඨං. කෙන ඉච්ඡිතබ්බත්ති. ලොකිශමභාජනෙන. තත්ථ ව අතිඋක්ඛට්ඨෙ අතිදුග්ගතෙව ජනෙ අගභෙත්වා මජ්ඣිමකෙන මභාජනෙන. එවක්ඛ සති ඉට්ඨානිට්ඨානං සුට්ඨවත්ථානං ගොතීති අට්ඨකථායං චූත්තං. යස්මිං ආරම්මණොකුසල විපාකං උප්පජ්ජති, තදෙව ඉට්ඨංනාම. යස්මිං පන අකුසලවිපාකං උප්පජ්ජති, තදෙව අනිට්ඨංනාම. න භි සක්කා ඉට්ඨංවා අනිට්ඨංවා ආරම්මණං විපාකවත්තං වක්ඛ්‍යෙත්තිව. අපිච ද්වාරවසෙනාපි ඉට්ඨානිට්ඨතා වෙදිතබ්බාති ව චූත්තං. තස්මා ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධසත්තානගතෙ එකෙ කස්මිං රූපකලාපෙ වණ්ණාදිසු රූපෙසු කික්ඛ්චි ඉට්ඨං ගොති. කික්ඛ්චි අනිට්ඨං. කදාචි ඉට්ඨං ගොති. කදාචි අනිට්ඨං, තත්ථ කික්ඛ්චි ඉට්ඨං ගොති කික්ඛ්චි අනිට්ඨත්ති යථා කිංස්මිංචි එකස්මිං පුප්පෙ වණ්ණො ඉට්ඨො. ගන්ධො අනිට්ඨො, රසො අනිට්ඨො, ථොට්ඨබ්බො අනිට්ඨො, බරස්මිපිස්සො. කිංස්මිංචි වණ්ණොපි ඉට්ඨො, ගන්ධොපි ඉට්ඨො, රසාදයො අනිට්ඨායෙව. තථා බුද්ධස්ස සරීරගතෙපි එකස්මිං කලාපෙ

වණ්ණො ඉට්ඨො හොති. ගන්ධො අනිට්ඨො. මතකණ්ඨසුනඛස්ස උද්ධුමාතස්ථිරෙපි වණ්ණො ඉට්ඨො හොති. ගන්ධො අනිට්ඨො. සො හි වණ්ණො සද්ධි නිවර්තපාරාතස්ස වර්තස්ස භවෙය්‍ය. තං වර්තං මහග්ගං හොතිති. කදාචි ඉට්ඨං කදාචි අනිට්ඨන්ති අග්ගිනාම හෙමන්තෙ ඉට්ඨො සුඛවිපාකස්ස පච්චයො. ගිම්හෙ අනිට්ඨො දුක්ඛවිපාකස්ස පච්චයො. සීතදුකං ගිම්හෙ ඉට්ඨං. හෙමන්තෙ අනිට්ඨං. තථා සුඛ සම්පිස්සං වර්තං පකතිකායෙ ඉට්ඨං හොති. වණං පත්තා අනිට්ඨං. තෙනවා සණ්ඨං චුසන්තස්ස ඉට්ඨං, ගාළුහං චුසන්තස්ස අනිට්ඨන්ති. නග්ගුට්ඨන්ති අනිට්ඨං. තස්මිං අනිට්ඨෙ. **ඉට්ඨෙති** ඉට්ඨමජ්ඣන්තෙ, කුසලවිපාකානි පඤ්චවික්ඛද්දාණ සම්පට්ඨිපන සන්තීරණ තදාරම්මණානිති සම්බන්ධො. සන්තීරණ තදාරම්මණානි වෙත්ථ උපෙක්ඛාසගතානිඵල වෙදිතබ්බානි. තෙනවාහ අනිඉට්ඨෙපනාතිආදි. තත්ථ **අනිඉට්ඨෙති** සුචණ්ණ රජත මණිවණ්ණාදිකෙ හරිතාලවණ්ණාදිකෙ කොසෙය්‍ය වර්තවණ්ණාදි කෙ දෙවච්ඡරාවණ්ණාදිකෙව අනිච්ඡ ලොකිගමනාපනෙත ඉච්ඡිතබ්බෙ පළාරම්මණො. යස්මා වෙත්ථ අනිට්ඨාරම්මණ සමායොගො අකුසලකම්මස්සෙව විපච්චනොකායො හොති. ඉට්ඨාරම්මණසමායොගොව කුසලකම්මස්සෙව, තස්මා අනිට්ඨෙ අකුසලවිපාකානෙව. ඉට්ඨෙ කුසලවිපාකානෙවාති අයං නියමො සිද්ධො. වෙදනානියමො පන ආදායෙ මුඛනිමිත්තස්ස විශ අත්තනො උස්සාහ බලෙන චිතා කෙවලං කම්මබලෙන නිබ්බත්තානං විපාකානං පට්ඨබ්බලත්තා තථා තථා කප්පෙත්වා පකප්පෙත්වා ගහණා භාවතො යථාරම්මණමෙව සිද්ධො හොතිති දට්ඨබ්බං. න කෙවලස්ථ විපාකානං ඵල. අථබො විපල්ලාසරහිතෙ බ්‍යාසවසන්තානෙ පචත්තානං කාමක්‍රියපචනානං විශ්ථාරම්මණමෙව වෙදනායොගො හොතිති අධිප්පායෙන චුත්තං තත්ථාපි සොමනස්සගගත ක්‍රියපචනාවසානෙ තිආදි. **තත්ථාපීති** තෙසු විපාකෙසුපි. **සොමනස්සගගත ක්‍රිය පචනා වසානෙ**ති බුද්ධවණ්ණාදිකෙ අනිඉට්ඨාරම්මණෙ පචත්තානං සොමනස්ස සහගත ක්‍රියපචනානං අවසානෙ. **උපෙක්ඛාසගත ක්‍රිය පචනා වසානෙ**ති අනිට්ඨෙ ඉට්ඨමජ්ඣන්තෙව පචත්තානං උපෙක්ඛාසගතක්‍රියපචනානං අවසානෙ. අයස්ථව ක්‍රියපචනාවසානෙ තදාරම්මණනියමො අට්ඨකථායංපි චුත්තොයෙව. චුත්තස්ථ තත්ථ කාමාවචර තිහෙතුක සොමනස්ස සහගතක්‍රියස්ථයං තදාරම්මණවසෙන පඤ්චන්තං සොමනස්සගගත විපාකානං අනන්තරපච්චයොතිආදි. ඉදස්ථව පකතිනිහාරෙන පචත්තානං ක්‍රියපචනානං වසෙන චුත්තං. තථා රූපෙන පන චිත්තානිසංඛාරෙන පචත්තානං ක්‍රියපචනානං ඉට්ඨෙපි උපෙක්ඛාවෙදනායොගො අනිට්ඨෙපි සොමනස්ස වෙදනායොගො හොතියෙව. යථාහ —

කථස්ථවන්තද අට්ඨො හොති භාවිත්තදිගො. ඉධාන්තද භික්ඛුනො වක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති මනාපං උප්පජ්ජති අමනාපං. උප්පජ්ජති මනාපාමනාපං. සො සවෙ ආකඛ්ඛති පටිකුලෙ අප්පටිකුලස්සද්දේ විහරෙය්‍යන්ති. අප්පටිකුලස්සද්දේ තත්ථ විහරති. සවෙ ආකඛ්ඛති අප්පටිකුලෙ පටිකුල සද්දේ විහරෙය්‍යන්ති. පටිකුලස්සද්දේ තත්ථ විහරතිති.

සබ්බං උපට්ඨණ්ණාසකෙ ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තං ආහරිතබ්බං. තත්ථ උප්පජ්ජති මනාපං උප්පජ්ජති අමනාපං. උප්පජ්ජති මනාපාමනාපන්ති ඵතෙන බ්‍යාසවානං කාමක්‍රියපචනානං පකතිනිහාරෙන ඉට්ඨෙ සො මනස්සයොගො අනිට්ඨෙ උපෙක්ඛා යොගො දස්සිතො හොති. සොසවෙ ආකඛ්ඛති පටිකුලෙ අප්පටිකුලස්සද්දේ විහරෙය්‍යන්ති. අප්පටිකුලස්සද්දේ තත්ථ විහරතිතිආදිනා පන තෙසං තථාරූපෙ චිත්තානිසංඛාරෙ සති ඉට්ඨෙපි උපෙක්ඛායොගො අනිට්ඨෙපිසොමනස්ස යොගො චුත්තො හොතිති. යං පන බ්‍යාසවානං සතත්ථිහාරසුත්තෙ ඉධ භික්ඛුනා රූපං දිස්වා තෙව සුමනො හොති. න දුම්මනො. උපෙක්ඛකො විහරති සතො

සම්පජානාතිආදිනා පසුදුලාරෙසු සොමනස්ස පටික්ඛිපනං වුත්තං. තංචි තෙසං තථා රුපචිත්තාභිසංඛාරාභ්‍රමලවසෙන වුත්තත්ති ගහෙනබ්බං. යස්මා චා ධ්‍යානලාපි බුද්ධරුපදස්සනාදීසු පඨානසාරුප්පටිඨානදස්සනාදීසු ච සොමනස්සිතා භොන්තියෙව. තස්මා කෙවලං රාගාදිවත්ථු භුතානි රුපාරම්මණාදිනි ඉට්ඨානිට්ඨානි සත්ථාය ඉදං වුත්තත්තිපි යුත්තං. එතථ ච. කථං පටිකුලෙ අප්පටිකුලෙසකද්දි විහරති. අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං මෙත්තායවා ඵරති. ධාතුතොවා උපසංහරති. එවං පටිකුලෙ අප්පටිකුලෙසකද්දි විහරති. කථං අප්පටිකුලෙ පටිකුලෙසකද්දි විහරති ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභායවා ඵරති. අනිච්චතොවා උපසංහරති. එවං අප්පටිකුලෙ පටිකුලෙසකද්දි විහරතිභිආදිනා පටිසම්භිද්‍රමගහෙනෙය්‍ය ඉධ තථාරුපො චිත්තාභිසංඛාරො නාම වෙදිතබ්බො. අපරෙ පන චදුන්ති-ධ්‍යානවා යදා දෙවච්ඡරා වණ්ණාදිකං අනිඉට්ඨාරම්මණං ආපාතමා ගච්ඡති. තදා තත්ථ අසුභායවාඵරන්ති. අනිච්චතොවා උපසංහරන්ති තත්ථ අනිට්ඨභුතං අසුභ ලක්ඛණංවා අනිච්චලක්ඛණංවා උපෙක්ඛා ක්‍රිය ජවනානං ආරම්මණං භොති. න අනිඉට්ඨාරම්මණභුතං දෙවච්ඡරාවණ්ණාදිකං.

තථා යදා කුඛ්භකුට්ඨසරීරාදිකං අනිඅනිට්ඨාරම්මණං ආපාතමාගච්ඡති. තදා තත්ථ මෙත්තායවා ඵරන්ති. ධාතුතොවා උපසංහරන්ති. තත්ථ ඉට්ඨභුතං අවෙරතාචාදිලක්ඛණමෙව සොමනස්සක්‍රියජවනානං ආරම්මණං භොති. න අනිඅනිට්ඨභුතං කුඛ්භ කුට්ඨසරීරාදිකං. තස්මා තානි ජවනානි කාමච්ඡාකානිච්ඡ සබ්බද්වපි ආරම්මණානුරුපමෙව වෙදනායුත්තානි භොන්තිති. තං නයුජ්ජති. න හි තානි ලක්ඛණානි දෙවච්ඡරාවණ්ණාදිහි චිතා චිත්තං ලබ්භන්ති. තෙහි පන සහෙව ලබ්භන්ති. තස්මා යථා ආනිසංසදස්සනෙන භාවනාය පුබ්බාපට්ඨවිසෙසදස්සනෙනව උද්ධමාතකාදීසු අනි අනිට්ඨෙසුපි සොමනස්සුජ්ජත්ති අට්ඨකථායං වුත්තා. යථාච මහා මොග්ගලානත්ථෙරස්ස බුද්ධසුබුද්ධතාදස්සනෙන අත්තසම්පත්තිදස්සනෙනව අනිට්ඨභුතෙපි අට්ඨිකඛිකලෙපෙතරුපෙ සොමනස්සුජ්ජත්ති පාළියං වුත්තා. යථා ච මහාකස්සත්ථෙරස්ස තථාරුපෙන චිත්තාභි සංඛාරෙන කුට්ඨිතො හත්ථතො ලද්ධෙ අනිට්ඨභුතෙ පුත්තිකුම්මාසෙපි සොමනස්සුජ්ජත්ති අට්ඨකථායං වුත්තා. එවමෙවං ඉධපි අසුභඵරණාදිකො චිත්තාභිසංඛාරො අනිඉට්ඨෙ උපෙක්ඛාජවනානං අනිඅනිට්ඨෙව සොමනස්සජවනානං උජ්ජත්තිතා පච්චයො භොතිති දුට්ඨබ්බං. අයකද්දි ආරම්මණානං ඉට්ඨානිට්ඨභාවොනාම ලොකිගමභාජනානං ඉච්ඡාචසෙන සිද්ධො භොති අගම්භිරො විපල්ලාසධම්මානං කිලෙසානකද්දව වත්ථුභුතො. යථාහ-තත්ථ කතමං රුපං හිතං. යං රුපං තෙසං තෙසං සත්තානං උක්ඛද්දාතං අවක්ඛද්දාතත්තිආදි. එතථ හි තෙසං තෙසං සත්තානන්ති එතෙන ආරම්මණධම්මානං ඉට්ඨානිට්ඨභාවො නාම ලොකිගමභාජන සම්මුතිතා සිද්ධොති දස්සෙති. තස්මා යකද්දව අප්පභිනවිපල්ලාසානං ලොකිගමභාජනානං දෙවච්ඡරාවණ්ණා දීසු අනි ඉට්ඨෙසු අනිඉට්ඨාකාරතො ගහණං. යකද්දව බුද්ධවණ්ණා දීසු අනිඉට්ඨෙසු අනිට්ඨාකාරතො ගහණං. තදුගයංචි තෙසං විපල්ලාසවසෙනෙව භොති. යංපන පක්ඛද්දවත්තානං බුද්ධසාවකානං දෙවච්ඡරාවණ්ණාදීසු අනිට්ඨාකාරතො ගහණං. යකද්දව බුද්ධවණ්ණාදීසු අනිඉට්ඨාකාරතො ගහණං. තදුගයංචි පක්ඛද්දාලලෙනෙව භොතිති වෙදිතබ්බං.

[134] යං පන විභාවහිසං

“කුසලාකුසලානං පන අප්පභිනවිපල්ලාසෙසු සත්තානෙසු පචත්තිතා අනිඉට්ඨෙපි ඉට්ඨමජ්ඣත්තඅනිට්ඨාකාරතො අනිට්ඨෙපි ඉට්ඨඉට්ඨමජ්ඣත්තාකාරතො ගහණං භොතිති” වුත්තං.

යඤ්ච තත්ථ

“ඛිණ්ණාසවානං චිත්තච්ඡල්ලාසාභාවෙන ක්‍රියජවනානිපි යථාරම්මණමෙව පවත්තන්ති”ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බමෙව.

යෙ හි තෙ ධම්ම චක්ඛුරහිතා භොන්ති. තෙයෙව ච්ඡල්ලාස චසෙන චිත්තචසානුගා ආරම්මණචසානුගාව භොන්තිති කුසලා කුසලානියෙව යෙතුයෙෂ්ඨ යථාරම්මණං පවත්තන්ති. න පන ක්‍රිය ජවනානි. න හි ඛිණ්ණාසවා ලොකියමභාෂනසම්මතෙසු ඉට්ඨානිට්ඨෙසු චිත්තචසානුගා ආරම්මණචසානුගාව භොන්තිති. යථාහ —

රූපා සද්දා ගන්ධා රසා, ථොට්ඨබ්බාච මනොරමා;
ඉට්ඨධම්මා අනිට්ඨාච, න පචෙධන්ති පණ්ඩිතානි.

තස්මා සොමනස්ස ක්‍රිය ජවනානන්තරංපි තදාරම්මණානි සොමනස්සපෙක්ඛා වෙදනායුත්තානි එව සිග්ගං. තථා උපෙක්ඛාක්‍රියජවනානන්තරංපිති. මූලටිකායං පනෙත්ථ පටිඨානෙ—කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතාඋප්පජ්ජතිති කුසලකුසලානන්තරං එව තදාරම්මණං වුත්තං. න අඛ්‍යාකතානන්තරං නව කත්ථවි ක්‍රියානන්තරං තදාරම්මණස්ස වුත්තට්ඨානං දිස්සති. විජ්ජමානෙව තස්මිං අවචනෙ කාරණංනත්ථී. භවච්ඡිග්ගද්වනාමෙතං නදිසොතොවිය පටිසොතගාමිනාචං සවිජ්ජාරිකං එවජවනං අනුබන්ධන්ති යුත්තං. න පන ජළඬිගුපෙක්ඛාවතො ඛිණ්ණාසවස්ස සන්තවුත්තික්‍රියජවනං. තස්මා ක්‍රියජවනානන්තරං තදාරම්මණවිධානං උපපට්ඨබ්බතබ්බන්ති වුත්තං. පටිඨානෙ පන කුසලන්තිකෙ පඤ්ඤා චාරෙ ආරම්මණපච්චයවිභවිගෙ තිසු අඛ්‍යාකතපද්‍යවසානචාරෙසු සෙක්ඛපුටුජ්ජනානං තදාරම්මණමෙව පධානං භොති. න කුසලා කුසලජවනං. තස්මා ද්වීසුපි චාරෙසු සෙක්ඛාචා පුටුජ්ජනාචා කුසලං අනිවිචතො විපස්සන්ති කුසලං අස්සාදෙන්තිතිආදිකං වත්ථා පුනච කුසලෙ නිරුද්ධෙ අකුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතිති වුත්තං. අරහතො පන ජවනංපි තදාරම්මණංපි පධාන මෙව භොති. තස්මා අරහා කුසලං අනිවිචතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති ඉව්චෙව වුත්තං. නපන වුත්තං ක්‍රියාඛ්‍යාකතෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතිති. යදි වෙතං වුච්චෙය්‍ය තදාරම්මණමෙව පධානං කතංනාම සිගා. අවුත්තෙපිච තස්මිං විපස්සන්ති ඉමිනා තදාරම්මණංපි ගහිතමෙව භොතිති. තස්මා යං වුත්තං පටිඨානෙ කුසලා.ල. උප්පජ්ජතිති කුසලාකුසලානන්තරමෙව තදාරම්මණං වුත්තං. න අඛ්‍යාකතානන්තරන්තිච. විජ්ජමානෙව තස්මිං අවචනෙ කාරණං නත්ථීති ච වුත්තං. තං න යුජ්ජතියෙව. අනන්තරපච්චයවිභවිගෙසු පන කුසලං වුට්ඨානස්ස අකුසලං වුට්ඨානස්ස ක්‍රියං වුට්ඨානස්සාතිච විපාකධම්මධම්මා බන්ධා වුට්ඨානස්ස නෙවවිපාක නාවිපාකධම්මධම්මා බන්ධා වුට්ඨානස්සාතිච එවමාදිනා ක්‍රියජවනානන්තරං භවච්ඡිගෙන සහ තදාරම්මණස්සපි වුට්ඨානනාමෙන වුත්තට්ඨානං දිස්සතියෙව. තස්මා යඤ්ච වුත්තං න කත්ථවි ක්‍රියානන්තරං තදාරම්මණස්ස වුත්තට්ඨානං දිස්සතිති. තංපි න යුජ්ජතියෙව. නව ජළඬිගුපෙක්ඛාව තො ඛිණ්ණාසවස්ස සන්තවුත්තිපි ක්‍රියජවනං සවිජ්ජාරිකං න භොති. කුසලජවනස්ස විය තස්සපි ඔළාරිකකායවේ පයොගසමුට්ඨා පනතොති.

[135] විභාවනිසං පන

ටිකාලාදස්ස උත්තරං චදන්තෙන යං චුත්තං ‘‘යදි අඛ්‍යාකතා නන්තරංපි තදාරම්මණං චුච්චෙය්‍ය. පරිත්තාරම්මණෙ චොට්ඨබ්බතා නන්තරංපි තස්ස පවත්තිං මඤ්ඤෙය්‍යන්ති ක්‍රියපචනානන්තරං තදා රම්මණං න චුත්ත’’න්ති. තං න සුත්තදරං.

න හි පටිඤ්ඤානෙ ඉමස්මිං චුත්තෙ ඉදුංතාම මඤ්ඤෙය්‍යන්ති අචුත්තංතාම අත්ථී. න ච අරහා කුසලං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සනීතිආදීනා විපස්සනාචාරමසෙන චුත්තට්ඨානෙ පඤ්චද්දාරික පරිත්තාරම්මණ චාරපසඛිගො අත්ථීති. **දොමනස්ස.෧. උපෙක්ඛා සහගතානෙව භවන්ති.** න සොමනස්සසහගතාති. කස්මා, සොමනස්ස දොමනස්සානං අඤ්ඤාමඤ්ඤවිරුද්ධත්තා. තෙනෙව හි පටිඤ්ඤානෙ තෙසං ඉතරීතරානන්තරපච්චයතා නචුත්තාති. එත්ථව ක්‍රියපචන දොමනස්සපචනාන මෙව අනන්තරං තදාරම්මණ නියමං දස්සෙත්තෙන ථෙරෙන ඉතරෙසං කුසලාකුසලපචනානං අනන්තරං පන තාදිසො නියමො නත්ථීති දස්සිතො භොති. තස්මා අට්ඨන්තං කාමකුසලානං අට්ඨන්තං ලොභමුලානං ද්විත්තං මොහමුලානන්ති අට්ඨාරසන්තං පචනානං අනන්තරං ආරම්මණානුරූපං සබ්බාති තදාරම්මණාති භවඛිගාති ච පවත්තන්ති. යෙභුයෙය්‍ය පන අකුසලපචනානන්තරං තදාරම්මණං අභෙතුකමෙව. ද්විභෙතුකපචනානන්තරං ද්විභෙතුකමෙව. ත්‍රිභෙතුකපචනානන්තරං ත්‍රිභෙතුකමෙවාති අයං යෙභුය්‍යනියමො. යස්ස පන ද්විභෙතුකානිවා ත්‍රිභෙතුකානිවා කුසලපචනාති ඛණ්ඩං සමුදාවරන්ති. තස්ස කදාචි අකුසලපචනෙසු පචිතෙසු අකුසලානන්තරංපි ද්විභෙතුකානිවා ත්‍රිභෙතුකානිවාතදාරම්මණාති පවත්තන්ති. යස්ස අකුසලපචනාති ඛණ්ඩං සමුදාවරන්ති. තස්ස කදාචි ද්විභෙතුකෙසුවා ත්‍රිභෙතුකෙසුවා කුසලපචනෙසු පචිතෙසු කුසලානන්තරංපි අභෙතුකතදාරම්මණාති පවත්තන්ති. චුත්තඤ්ඤෙතං පටිඤ්ඤාන-අභෙතුකෙ ඛන්ධෙ අනිච්චතො.෧. දොමනස්සං උප්පජ්ජති. කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙ සභෙතුකො විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජති. අභෙතුකො විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජති. එකානිති තදාරම්මණානිනාම පටිසන්ධිපනකෙන එකෙන කම්මෙන නිබ්බත්තානිපි නානාවිජීසු නානාප්පකාරාති භොත්ති. පවත්ති විපාකපනකෙහි පන නානාකම්මෙහි නිබ්බත්තෙසු චත්තබ්බමෙව නත්ථීති. තස්මාති යස්මා දොමනස්සානන්තරං සොමනස්සප්පත්ති නාම නත්ථී, තස්මා. **සොමනස්සපටිසන්ධිකස්සාති** චතුසු සොමනස්සමහා විපාකෙසු එකමෙකෙන ගහිත පටිසන්ධිකස්ස සත්තස්ස. **තදා රම්මණසම්භවොති** තදාරම්මණාප්පත්ති කාරණං. තදාරම්මණාප්පත්ති යෙවො. **යංකිඤ්චීති** ඉට්ඨානිට්ඨභූතෙසු රූපාරම්මණාදීසු යංකිඤ්චී. **පරිච්ඡිද්ධන්ති** ඉමස්මිං භවෙය්‍යෙව තඬ්ඬණතො පුරිමබණ්ණෙසු ගහණ ඛණ්ඩතා වසෙන පරිච්ඡිතං. අභිණ්ණසෙවිතන්ති අත්ථො. **පරිත්තාරම්මණන්ති** පරිත්තධම්මභූතං ආරම්මණං. **ආරබ්භාති** ආලම්බිත්වා. **උපෙක්ඛාසහගත සන්තීරණන්ති** ද්වීසු උපෙක්ඛාසහගතස්සත්ති රණෙසු ඉට්ඨෙ කුසලවිපාකං අනිට්ඨෙ අකුසලවිපාකං උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණං. යෙසං පන පකතියා ඉතරාති චත්තාරි උපෙක්ඛාසහගත විපාකාති ඛණ්ඩං පවත්තන්ති. තෙසං තානිපි ආගන්තුකභවඛිගං නභොත්තිති න චත්තබ්බාති. අට්ඨකථායං පන මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදෙ යෙභුය්‍යනියමසොතෙ පතිත්තතා අකුසලපචනානුරූපං අභෙතුකං උපෙක්ඛා සන්තීරණ ද්වය මෙව චුත්තං. තෙනෙව හි පරතො ථෙරවාදානං විචාරිතට්ඨානෙ අකුසලපචනානන්තරං අභෙතුක තදාරම්මණ මෙව දීපෙත්තස්ස තස්ස ථෙරවාදස්ස අපරිපුණ්ණවාදභාවං දස්සෙත්වා යදා කුසලපචනානං අනන්තරන්තරා අකුසලං පවති, තදා කුසලාවසානෙ ආවිණ්ණ සදිසමෙව අකුසලාවසානෙ සභෙතුකං තදාරම්මණං යුත්තන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං. තදාරම්මණෙවයුත්තෙන එතංපි යුජ්ජතියෙව. තස්මා පථි උපෙක්ඛාසහගතවිපාකාති ආගන්තුකභවඛිගං භොත්තියෙවොති දට්ඨබ්බං. එත්ථව උපෙක්ඛාපටිසන්ධිකස්ස තාව අතිමහත්තාති විභූතෙසුපි බුද්ධවණ්ණාදීසු

අභිඉට්ඨාරම්මණෙසු ද්‍රෝණස්සං උප්පාදෙන්තස්ස තදාරම්මණසම්භවො තත්ථිති ද්‍රෝණස්ස ජවනානන්තරං භවඛිගපාතොව හොති. සොමනස්සපටිසන්ධිකස්ස පන සබ්බෙසුපි ඉට්ඨානිට්ඨිභූතෙසු මහන්තෙසු අවිභූතෙසුප් ප්ලාරම්මණෙසු ද්‍රෝණස්ස උප්පාදෙන්තස්ස නෙව තදාරම්මණසම්භවො අත්ථි. නවමුලභවඛිග සම්භවොති කත්වා ද්‍රෝණස්සානන්තරං පසු උපෙක්ඛාසහගතවිපාකෙසු යථාරහං එකං ආගන්තුක භවඛිගභාවෙන පවත්නති. තථා තස්සෙව බුද්ධවණ්ණාදියු අතිඉට්ඨිභූතෙසු අතිමහන්තෙසු අතිවිභූතෙසුප් ප්ලාරම්මණෙසුප් මහග්ගතපක්ඛන්තිසුප් ද්‍රෝණස්සං උප්පාදෙන්තස්සාති. එත්ථ ච යස්මා අභිධම්මෙ ධාතුච්ඡේදයෙ සබ්බධම්මෙසුප් පන පථම සමන්තාභාරොති වුත්තං. මහාහත්ථිපදොපම සුත්තෙව අප්ඤ්ඤාති කඤ්ඤෙව ආචුසො වක්ඛු අපරිභින්නං හොති. බාහිරාව රූපාආපාතං ආගච්ඡන්ති. නොව තප්පො සමන්තාභාරො හොති. නෙව තාව තප්පස්ස වික්ඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. යතොව බො ආචුසො අප්ඤ්ඤාතිකඤ්ඤෙව වක්ඛු අපරිභින්නං හොති. බාහිරාව රූපා ආපාත මාගච්ඡන්ති. තප්පොව සමන්තාභාරො හොති. එවං තප්පස්ස වික්ඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. අප්ඤ්ඤාතිකඤ්ඤෙව ආචුසො සොතං.ල. සාතං.ල. පිට්ඨා.ල. කායො.ල. මනො අපරිභින්නො හොති. බාහිරාව ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. නොව තප්පො සමන්තාභාරො හොති. නෙව තාව තප්පස්ස වික්ඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. යතොව බො ආචුසො අප්ඤ්ඤාතිකොවෙව මනො අපරිභින්නො හොති. බාහිරාව ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. තප්පොව සමන්තාභාරො හොති. එවං තප්පස්ස වික්ඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොතිති වුත්තං. තස්මා වීථිවිත්තානිතාම ආවජ්ජනෙතවිනානඋප්පජ්ජන්ති. සවෙ ආවජ්ජනෙත ධම්මතොවා කාලතොවා යංයං නියමෙත්වා ආවජ්ජිතං හොති. තං තදෙව තානිපි ගණ්හන්ති. යදි අනියමෙත්වා යංකිඤ්ඤි ආවජ්ජිතං හොති. තානිපි ආවජ්ජි තප්පකාරමෙව ගණ්හන්ති. න පන එකාවජ්ජන වීජීයං සබ්බානි වීජිවිත්තානි ආවජ්ජනෙතවා අඤ්ඤාමඤ්ඤංවා ධම්මතොවා කාලතොවා හින්නා මුඛණ්ණානි හොත්තිති වෙදිතබ්බන්ති.

එත්ථ සීයා. යදි වෙ තං ආගන්තුකභවඛිගං එකවීජීයං ආදිමිති ආවජ්ජනෙත ආවජ්ජිතං ආරම්මණං අගභෙත්වා අඤ්ඤං යං කිඤ්ඤි පටිවිතපුබ්බං පටිත්තාරම්මණං ආරබ්භ උප්පජ්ජති. එවං සති නිරාවජ්ජනංනාම එතං සීයා. ආවජ්ජනාදිමිව සද්ධිං ධම්මතො කාලතො ව හින්නාරම්මණංනාම සීයාති. සච්චං, යථා පන මහග්ගවීජීයං ගොත්‍රභූවොදානානි ඵලසමාපත්තිවීජීයං ඵලානි නිරොධතො වුට්ඨගන්තස්සව ඵලවිත්තං නිරාවජ්ජනමෙව හොත්ති හින්නාරම්මණඤ්ඤෙව. එවමෙතස්සපි තත්ථි නිරාවජ්ජනතාය හින්නාරම්මණතායෙව ද්‍රෝණොති. යඤ්ඤෙව එකස්මිංගවෙ භවඛිගස්ස පටිසන්ධියා සහ ධම්මතොව ආරම්මණ තොව අභින්නන්තං තත්ථ තත්ථ වුත්තං. තංපි මුලභවඛිගං සන්ධාය වුත්තං. ඉදුඤ්ඤෙව ආගන්තුකභවඛිගන්ති තත්ථි ද්‍රෝණොති. **තමනන්තරිත්වාති** තං ආගන්තුකභවඛිගං අත්තනො අනන්තරපච්චයං කත්වා. වදන්ති ආවරියා. පාළියං පන මහාඅට්ඨකථායංව එතං විධානං තත්ථිති අධිප්පායො. කාමාවචරජවනාවසානෙයෙව තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති. න මහග්ගතානුත්තරජවනාවසානෙ. කස්මා ඉති වෙ. කාමාවචර ජවනානං එව සච්ඡිජ්ජන්තවා. ඉතරෙසඤ්ඤෙව අච්ඡිජ්ජන්තවා.

[136] විභාවනියං පන

“කාමතණ්හා නිදාන කම්මනිබ්බත්තත්තා”ති කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

අපිව අභිඤ්ඤාචජ්ජිතානි මහග්ගතානුත්තරජවනානි අපරිත්තාරම්මණානි භොන්ති. තදාරම්මණානි පන පරිත්තාරම්මණානෙවාති නතෙසං අවසානෙ තදාරම්මණුප්පත්ති පසඛිගො අත්ථී. අභිඤ්ඤාජවනානිව කානිච්ච පරිත්තාරම්මණානිපි සත්තතරානි භොන්තිති තෙසංපි අවසානෙ තදුප්පත්ති නත්ථීයෙවාති.

[137] එතෙන

අජනකත්තා ජනක සමානත්තාභාවතොතිආදිපි පටික්ඛිත්තං භොති.

කාමාවචරසත්තානංඵව තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති. න රූපාරූපසත්තානං. න හි තෙසු උප්පන්නානං පරිත්තාරම්මණානංපි කාමාවචරජවනානං අවසානෙ තදාරම්මණුප්පත්ති අත්ථී. තදාරම්මණුප් නිස්සයස්ස කාම භවඛිගස්ස අභාවතො මහග්ගත භවඛිගස්ස ච සත්ත තරස්ස තදාරම්මණ කිච්චා භාවතොති. චක්ඛුච්ඤ්ඤාණ සොත චිඤ්ඤාණානි පන රූපසත්තානං චක්ඛුසොතඉන්ද්‍රිය පවත්තිආනුභාවතො සම්පට්ච්ඡනසත්තිරණානිව ද්වාරවීථිභෙදෙ චිත්තනියමසිද්ධිතො රූපසත්තෙසු පවත්තන්ති යෙවාති. කාමාවචරධම්මෙස්සෙව ආරම්මණාභූතෙසු තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති, න මහග්ගතානුත්තරජඤ්ඤත්තිධම්මෙසු. එකත්තපරිත්තාරම්මණත්තා තදාරම්මණානං. තෙසං පන එකත්තපරිත්තා රම්මණාභාවෙ කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙවාති.

[138] විභාවනිසං පන

“අපරිචිතත්තා”ති කාරණං චුත්තං. තං අකාරණං.

චිත්තඤ්ඤි නාම විකප්පධලොව අප්පනාපත්තභාවනාකම්මවිසෙසෙ වා සති නිබ්බානෙ විය අපරිචිතෙපි ආරම්මණෙ පවත්තතියෙවාති.

[139] යඤ්ඤව විභාවනිසං

“කාමතණ්හායත්තකම්මජනිතත්තාපී”ති කාරණං චුත්තං. තංපි හෙට්ඨා පටික්ඛිත්තමෙව. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං කිංවා එතාය යුත්තිචිත්තායාති වත්වා සබ්බානි විභාවනිසං චුත්ත කාරණානි පටික්ඛිත්තානිති.

කාමෙ ජවන සත්තාලම්ඛණානං නියමෙසතිති කාමභූමිපරිශාපන්නානං ජවනානං සත්තානං ආරම්මණානඤ්ඤව වසෙන තිවිධෙ නියමෙ සති. **විභූතෙ තිමහත්තෙව තදාරම්මණාචීරිතන්ති** එතෙන තදාරම්මණංනාම පවත්තමානං විභූතාරම්මණොවා අතිමහත්තාරම්මණො වා පවත්තතිති අයමෙව නියමො දස්සිතො. න පන යත්ථ තදා රම්මණං පවත්තති. එතදෙව විභූතඤ්ඤව අතිමහත්තඤ්ඤව නාමාති නියමො. තස්මා උළාරකම්මනිබ්බත්තානං සුවිසඳවත්ථුකානං රූපබ්‍රහ්මානං උප්පන්නාවීථියො යෙභුයෙෂ්ඨ විභූතාරම්මණාඵව අතිමහත්තා රම්මණාඵව භොන්තිති වෙදිතබ්බා. කෙච්ච පන ඉමමත්ථං අසලලක්ඛෙත්වා රූපාරූපභූමියු විභූතාරම්මණාචීරියො අතිමහත්තාරම්මණාචීරියොව නලබ්භන්තිති වදන්ති. [තදාරම්මණනියමො].

140. ජලහෙසුලාහි වසද්දො පන සද්දන්ථො. ජක්ඛත්තු මෙව්වා ජවන්ති. පකතිකාලෙපි ආරම්මණස්ස දුබ්බලහාවෙ සතීති අධිප්පායො. අට්ඨකථායංපි හි පකතිකාලෙ ආරම්මණදුබ්බ ලට්ඨානෙඵළ කාමාවචරජවනානං ජක්ඛත්තුං පවත්ති වුත්තාති. කෙවි පන ජක්ඛත්තුන්ති ඉදං මුච්ඡාකාලවසෙන වුත්තන්ති මඤ්ඤන්ති. **මන්දවත්තියන්ති** මරණාසන්නකාලෙ ඛණ්ඩත්තක්ඛණාතිත්තස්ස වත්ථුස්ස දුබ්බලත්තා ඉතරකාලෙසුළ මුදුතරහාවෙන කෙත්ති උපද්දන් හාවෙන අප්ඤ්ඤාත්ථවහාවෙනව වත්ථුස්ස දුබ්බලත්තා තන්තිස්සිතානං ජවනානං මන්දිභුතවෙගතා වසෙන පවත්තිකාලෙ. **මරණකාලාදීසු**ති මරණාසන්නකාලෙ මුච්ඡාකාලෙ විසඤ්ඤිභුත කාලෙ අතිතරුණකාලෙව, තත්ථ මුච්ඡාකාලොනාම අසයහ රුපෙහි දුක්ඛධම්මෙහි අතිභුතානං අධිමත්තතො කර්මකායස්ස විහඤ්ඤප්පත්තිකාලො. විසඤ්ඤි භුතකාලොනාම පීතිවෙගෙනවා නිද්දාහිභුතතායවා යක්ඛගහණෙනවා සුරාමදාදි වසෙනවා පකතිසඤ්ඤාය විගතකාලො. අතිතරුණකාලොනාම ගබ්භගතස්සවා සම්පතිපාතස්සවා දාරකස්ස අප්ඤ්ඤත් වත්ථුනං අතිමුදුකාලො. තාදිසෙසු හි කාලෙසු අන්තරන්තරා පද්චාරිකවීථියො පවත්තමානාපි යෙභුයෙත්ත පටිපුණ්ණාජවනවාරා න පවත්තන්ති. ද්වත්තිවොට්ඨබ්බතිකාවා චතුපඤ්චජවතිකාඵළවා පවත්තන්තිති. එත්ථව ද්වත්තිවොට්ඨබ්බතිකාවාරා අට්ඨකථායං වුත්තා. චතුපඤ්ච ජවතිකාවාරා මුලට්ඨායං වුත්තා. **පඤ්චවාරමො**ති ඉදං පන මරණා සන්නකාලවසෙන වුත්තං. නමුච්ඡාකාලාදිවසෙන. තඤ්ච බොජාකතිකස්ත්තානං වසෙනෙව. යෙ පන කුසලසමන්තරංවා පච්චෙක්ඛණ සමන්තරංවා අභිඤ්ඤාසමන්තරංවා වචන්තිවා පටිතිබ්බායන්තිවා. තෙසං කුසලාදීනියෙව පඤ්චවාරතො අධිකාතිවා ඌනාතිවා මරණා සන්නජවනාතිනාම භොන්තිති දට්ඨබ්බං. අයඤ්ච අත්ථො උපරි මරණුප්පත්තියං ආවිහවිස්සතිති. **හගවතො පන යමකපාටිභාරිය කාලාදීසු**ති එත්ථ අඤ්ඤෙසංපි මහාමොග්ගලාතත්ථෙරාදීනං ඵලරුපො ලුහුප්පවත්තිකාලො ආදිසද්දෙන සබ්බගිතොති දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්චි විසුද්ධිමග්ගෙ අයං පන මත්ථකපත්තා වසී හගවතො යමකපාටිභාරියෙ ලබ්භති. අඤ්ඤෙසංවා ඵලරුපෙ කාලෙති. සකලෙන පන වාකෙත්ත ථපෙත්වා යමකපාටිභාරියස්සදිසං ලුහුක පවත්තිකාලං අඤ්ඤෙසමිං කාලෙ හගවතොපි ජවා සත්තවා පච්චෙක්ඛණවිත්තාති පවත්තන්ති. අඤ්ඤෙසං පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙති. **වත්තාරි පඤ්චවා පච්චෙක්ඛණවිත්තාති හවන්ති**ති එත්ථපි හගවතොපි ලුහුකප්පවත්තියං පඤ්චව පච්චෙක්ඛණවිත්තාති හවන්ති. ලුහුකතරපවත්තියං වත්තාරීති අත්ථොපි යුජ්ජතියෙව.

විභාවනියං පන

හගවතො වත්තාරි අඤ්ඤෙසං පඤ්චවීති යුත්තං විය දිස්සතිති වුත්තං.

තත්ථ යමකපාටිභාරියං කරොන්තො හගවා අග්ගිකඛන්ධඋදුක ධාරාදීනං ද්විත්තං ද්විත්තං පාටිභාරියානං පවත්තන්තථං පථමං තෙජොකසියො පාදකප්පකායං සමාපජ්ජී. තතො ද්වෙ කුසලඛිගාති පච්චෙක්ඛති. තතො උපරිමකායතො අග්ගිකඛන්ධො පවත්තතුති අධිට්ඨාසී. තතො තස්මිංයෙව කසියො අභිඤ්ඤං සමාපජ්ජී. අභිඤ්ඤාචසෙන උපරිමකායතො අග්ගිකඛන්ධො පවත්තති. තතො ආපොකසියො පාදකප්පකායං සමාපජ්ජී. තතො ද්වෙ කුසලඛිගාති පච්චෙක්ඛති. තතො හෙට්ඨිමකායතො උදුකධාරා පවත්තන්තුති අධිට්ඨාසී. තතො තස්මිංයෙව කසියො අභිඤ්ඤං සමාපජ්ජී. අභිඤ්ඤාචසෙන හෙට්ඨිම කායතො උදුකධාරා පවත්තන්ති. සෙසයමකෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථව ලුහුකප්පවත්තියා ඉවිජිතත්තා ද්වෙ ද්වෙ පච්චෙක්ඛණවාරා චතුපඤ්චජවතිකාඵළ හවන්ති. ද්විත්තඤ්ච ජවනවාරානං අන්තරා ද්වෙ ඵළ

භවඛිගානි භවන්ති. තානිව දූවෙ පාටිභාරිශානි පස්සන්තානං එකප්පභාරෙතෙව පවත්තානි විශ පඤ්ඤායන්තිති. එතරම් පන කෙවි ආදිකම්මිකජ්ඣානපච්චෙක්ඛනෙසුපි චත්තාරි පඤ්චොපවනානි වදන්ති. **ආදිකම්මිකස්සාති** යොගකම්මසිද්ධියා ආදිමිති නියුත්තස්ස. පථමං උප්පන්නා අප්පනා පථමකප්පනා. තස්සං පථමකප්පනායං. ආදිකම්මිකඅප්පනාවිථියන්ති අත්ථො. තදා හි සබ්බානිපි මහග්ගතප්පනානි පුන ආසෙවනාභාවතො පරිදුබ්බලානි භොන්තිති එකචාරමෙව පවත්නිති. අභිඤ්ඤාප්පනානි පන ඉද්ධිවිකුබ්බනාදි. කිච්චසිද්ධියාච පයුත්තානිති කිච්චසිද්ධිතො පරං කත්තබ්බාභාවතො ආදිකම්මිකකාලෙපි වස්සුතකාලෙපි එකචාරමෙව පවත්නිති වුත්තං **අභිඤ්ඤාප්පනානිව සබ්බදාපීති**. යථාච අභිඤ්ඤාප්පනාදි එවං මග්ගප්පනානිපි තං තං කිලෙසප්පභානකිච්චසිද්ධිතො පරං කත්තබ්බා භාවතො එකචාරමෙව පවත්නිති වුත්තං චත්තාරො පන.ඉ. එක චිත්තක්ඛණිකාචාති. අථවා, මග්ගචෙතනාය අනන්තරිකපිලත්තා සකිං උප්පන්නෙයෙව මග්ගෙ පිලෙසසචාරො ආවතොති නත්ථි මග්ගචිත්තස්ස පුනුප්පත්තිශා ඔකාසොති වුත්තං **චත්තාරො පන.ඉ. එකචිත්තක්ඛණිකාචාති**. පචනුප්පත්තිශා පකතිශා සත්තක්ඛපරමත්තා මන්දස්ස පඤ්චමං උප්පන්නමග්ගතො පරං දූවෙ පිලෙචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. තික්ඛස්ස චතුත්ථං උප්පන්නමග්ගතො පරං තිණ්හි වුත්තං **තතො පරං.ඉ. උප්පජ්ජන්ති**. නිරොධසමාපත්තිකාලෙ පන පුබ්බභාගෙයෙව තාදි සස්ස පයොගාහිසඛිබාරස්ස කතත්තා ද්විත්තං චාරානං උපරි චිත්තප්පවන්ති නත්ථිති වුත්තං **නිරොධ.ඉ. පවතිති**. එත්ථව **ද්වික්ඛත්තුන්ති** ඉදං උක්කට්ඨ නිද්දෙසවසෙන වුත්තං. එකංවා දූවො චිත්තචාරො අතික්කම්මිතවා අචිත්තකො භොතිති හි වුත්තං. **චතුත්ථාරාථප්පජ්ජවන්ති** අනාගාමිතො කුසලභූතං අරහතො ක්‍රියභූතං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යතන පවතං. වුට්ඨානකාලෙව නිරොධස්ස නිසන්දමත්තත්තා එකචාරමෙව වජ්ජනං පවත්නතිති වුත්තං **වුට්ඨානකාලෙවතිආදි**. තත්ථ **අනාගාමි පිලංවා අරහත්තපිලංවාති** අනාගාමිපිලොව අරහත්තපිලොව. භාවෙන භාවලක්ඛණො හෙතං පච්චත්තවචනං. තෙනාහ නිරුද්ධෙති. **සබ්බත්ථාපි සමාපත්තිවිථි**යන්ති කඛනසමාපත්ති පිලසමාපත්තිවසෙන සකලායපි සමාපත්තිවිථියං. **භවඛිගසොතොවිශ විථිනිශ මො නත්ථිති** ඉදං විණ්ණවස්සිභූතකාලං සන්ධාය වුත්තං. අකතා ධිකාරස්ස පන කඛනසමාපත්තියං ආදිතො පටිඨාය දූවෙ තිණ්හි චත්තාරිතිආදිනා කඛනප්පනානි අනුක්කමෙන වද්ධමානානි පවත්තන්ති. කතා ධිකාරානං පන මහාපුරිසපාතිකානං පටිලද්ධකාලතො පටිඨාය විණ්ණවස්සිභාවානෙව භොන්ති. තථා පිලප්පනානිව සබ්බෙසංපි පිලට්ඨානන්ති දුට්ඨබ්බං. **බහුනිපීති** පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ආදිකම්මිකකාලාදිසු එකචාරාදිවසෙනපි අවසෙසානං පවත්තිං සම්පිණ්ඩෙතිති. [භානනියමො].

141. එවං පුබ්බාපරනියාමවසෙන විථිචිත්තානං පවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි පුග්ගලභෙදවසෙන භූමිභෙදවසෙනව තෙසං පවත්තිං දස්සෙත්තො **දුග්ගකානන්තිආදිමාහ**. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසහගතා දූවෙ භෙතුයො එතෙසන්ති දුග්ගකා. චතුහි ඤාණවිප්ප යුත්තමභාවිපාකෙහි ගහිතපටිසන්ධිකා. ද්විහි පන අභෙතුක විපාකෙහි ගහිත පටිසන්ධිකා අභෙතුකා නත්ථි පටිසන්ධිභෙතු එතෙසන්ති කත්වා. තෙසං ද්විත්තංපි විපාකාචරණසබ්භාවතො මහග්ග තජ්ඣානානිපි තාව නුප්පජ්ජන්ති. කුතො ලොකුත්තරානි. ක්‍රියප්පනානි පන බීණාසචානමෙව ආවෙනික භූතානිති වුත්තං **ක්‍රියප්පනානි වෙවඅප්පනාප්පනානිව හ ලබ්භන්ති**. තත්ථ විපාකා චරණං නාම අභෙතුක පටිසන්ධිකතා ද්විග්ගෙතුක පටිසන්ධිකතාව. **තථා ඤාණසම්පයුත්තවිපාකානිව සුගති**යන්ති සුගති හවෙ පටිසාපන්නානං තෙසං ද්විත්තං තථා ඤාණමිපයුත්තමභාවිපාකානිව හ ලබ්භන්තිති අත්ථො. එත්ථව සුගතියන්ති එතෙන දුග්ගතිපටිසාපන්නෙ අභෙතුක පුග්ගලෙ නිවත්තෙති. හ හි තෙසං ඉමස්මිං චාකෙස ඉතරෙසං

අනුක්කදානානි කදාණුවිප්පයුත්තවිපාකානිපි ලබිහන්තිති. තෙනාහ දුග්ගති යං පනාතිආදි. තත්ථ දුග්ගතියං පරිශාපන්නානං අහෙතුකානං කදාණසම්පයුත්තවිපාකානිව කදාණුවිප්පයුත්තානි මහාවිපාකානිව න ලබිහන්තිති පරිපුණ්ණ යොජනා දුට්ඨබ්බා. එත්ථ සීයා. කස්මා පනෙත්ථ සුගතිපරිශාපන්නානං අහෙතුකානං චත්තාරි කදාණසම්පයුත්තවිපාකානි දුග්ගතිපරිශාපන්නානකදව අට්ඨපි සහෙතුක මහාවිපාකානි න ලබිහන්තිති වුත්තං. නනු පටිසානෙ සහෙතුකං හවඬිගං අහෙතුකස්ස හවඬිගස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. එත්ථ හි එකස්මිං හවෙ එකස්ස සත්තස්ස කදාපි සහෙතුකං හවඬිගං කදාපි අහෙතුකං හවඬිගන්ති එවං මුලහවඬිගෙ පවත්තිහෙදො නත්ථීති කත්වා සහෙතුකං හවඬිගන්ති ඉදං තදාරම්මණසංඛිතානං ආගන්තුකහවඬිගං සන්ධාය වුත්තන්ති වික්කදායති. සහෙතුකන්තිව සාමක්කදවචන්තා ද්විහෙතුකං ත්විහෙතුකකදව තදාරම්මණං වික්කදාතබ්බං හොති. අහෙතුකස්ස හවඬිගස්සාති ඉධ පන තස්ස තදාරම්මණස්ස අනන්තරං උප්පන්නං මුලහවඬිගමෙව අධිප්පෙන. ඉධපි සාමක්කදවචන්තා ද්විසු අ- අහෙතුකහවඬිගෙසු යංකික්කද්වි ගහෙනබ්බමෙවොති. තස්මා ද්වින්නං අහෙතුකානංපි අට්ඨසහෙතුක තදාරම්මණානිපි ලබිහමානානිඑව සියුං. දුහෙතුකානං පන චත්තබ්බමෙව නත්ථීති. වුච්චතෙ, අහෙතු කෙසු තාව දුග්ගතිපරිශාපන්නානං සහෙතුකතදාරම්මණසම්භවො සබ්බඅට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තො. තස්මා අහෙතුකස්ස හවඬිගස්සාති ඉදං කුසලවිපාකභූතං අහෙතුකහවඬිගං සන්ධාය වුත්තන්ති යුත්තං. අයක්ද්වි පටිසානෙ ධම්මතා. යදිදං යථාලාභගහණන්ති. ඉතරථා සබ්බඅට්ඨකථාවිරොධො සීයාති. යථාච කුසලානං යොගසාධනීයත්තා පවත්තියංපි යොගකම්මවසෙන කදාණයොගො හොති. න තථා විපාකානං. තෙසං පන අයොගසාධනී යත්තා පවත්තියං හවඬිගකදාණසංඛිතාතෙන උපනිස්සයක්කදාණෙන විනා කදාණයොගො න සම්භවති. තස්මා සහෙතුකං හවඬිගන්ති ඉධපි කදාණුවිප්පයුත්තභූතං සහෙතුකතදාරම්මණමෙව ගහෙතුං යුත්තන්ති කත්වා ද්විහෙතුකානං අහෙතුකානකදව කදාණසම්පයුත්තතදාරම්මණ පටික්ඛෙතො ථෙරෙත කතොති. ආචරියබුද්ධදුත්තත්ථෙරෙත පන යෙන විපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තෙන සදිසං වා තතො භීතං වා තදාරම්මණං තෙසං සම්භවති. න පණීතන්ති කත්වා ද්වින්නංපි අහෙතුකානං අට්ඨමහාවිපාකානි පටික්ඛිපිත්වා සත්තතිංසචිත්තපටි ලාභො වුත්තො. සො පන යථා වුත්තපටිසානපාළියා විරුප්ඤ්ඤි. අපරෙ පන යථා අහෙතුකානං සුගතිපරිශාපන්නානං ද්විහෙතුක තදාරම්මණං හොති. එවං ද්විහෙතුකානංපි ත්විහෙතුකතදාරම්මණං සම්භවතිති වදන්ති. තං යුත්තංවිස දිස්සති. අට්ඨකථායක්ද්වි කත්ථවි තෙසං ද්වින්නංපි අවිසෙසෙන අට්ඨමහාවිපාකපවත්ති වුත්තාති. පටිසන්ධිවික්කදාණ සහගතා තයො හෙතු එතෙසන්ති ත්විහෙතුකා. තෙ පන කාමරූපාරූපවසෙන තිව්ධා හොන්ති. පුට්ඨප්පතො අට්ඨඅරියාලාති නවව්ධා. තෙසු ධීණාසලානං කුසලාකුසල ජවනානිව නලබිහන්ති. සබ්බසො අනුසයපහානෙන සබ්බෙසං කුසලාකුසලානං සහ නිරුද්ධත්තා අනුසය පටිබද්ධො හි තෙසං තබ්භාවොති. තථාසද්දො පක්ඛන්තරත්ථො. අපරිනිව්ඤ්ඤිකකාකිච්චතාය සික්ඛන්තිලයුත්තා සත්තඅරියා සෙක්ඛානාම. ඉධ පන තයො හෙට්ඨිමපිලට්ඨා අධිප්පෙන. තෙසක්ද්වි ආදිතො සොනාපත්තිමග්ගෙනෙව දිට්ඨිවිච්චිපානං පභීනත්තා තං සහගතානි පක්ඛන්තිපවනානි නලබිහන්තිති. අනාගාමිපුග්ගලානං පන පටිසපවනානිව න ලබිහන්ති. අනාගාමිමග්ගෙන පභීනත්තා. මග්ගස්ස පන එකච්ඡත්තක්ඛණිකත්තා. චතුන්නං මග්ගට්ඨානං පච්චෙකං යථාසකං මග්ගපවනානිඑව ලබිහන්ති. උපරිමානකදව පිලානං හෙට්ඨිමෙහි පුග්ගලෙහි අනම්ගත්තා හෙට්ඨිමානකදව උපරිමෙසු පුග්ගලන්තරෙසු අනුප්පජ්ජනතො චතුන්නං පිලට්ඨානංපි පච්චෙකං යථාසකං පිලපවනානිඑව ලබිහන්තිති වුත්තං **ලොකුත්තර.ල. සමුප්පජ්ජන්තිති.** එත්ථව උපරිමග්ගෙ ආගතෙ හෙට්ඨිමමග්ගානුභාවස්ස සබ්බසො පටිපස්සද්ධිවසෙන උපරිමානං පුග්ගලන්තරතාසිද්ධි

වෙදිතබ්බාති. ඉදානි තෙසං තෙසං පුග්ගලානං පාරිසෙසතො ලබ්භමානවීථිචිත්තානි දස්සෙතුං ගාථමාහ. පරිනිට්ඨි තසික්ඛාකිච්චත්තා නත්ථි සික්ඛිතබ්බකිච්චං එතෙසන්ති අසෙක්ඛා. බීණාසලා. තෙසං තෙවීසතිකාමච්චාක වීසතික්රිය අරහත්තඵල වසෙන චතුරත්තාලිස වීථිචිත්තානි සම්භවා යථාසම්භවං උද්දිසෙ. සත්තන්තං සෙක්ඛානං දිට්ඨිචිකිච්චාපචනවජ්ජිතානං සත්තන්තං අකුසලානං එකවීසතියා කුසලානං තෙවීසතියා කාමච්චාකානං තිණ්ණං හෙට්ඨිමඵලානං ආවජ්ජනද්වයස්සව වසෙන පප්පකද්දාස වීථිචිත්තානි සම්භවා උද්දිසෙ. අවසෙසානං චතුරත්තං පුට්ඨජ්ජනානං කාමච්චාක ලොකියකුසලාකුලාවජ්ජන ද්වයවසෙන චතුප්පකද්දාස වීථිචිත්තානි සම්භවා උද්දිසෙති යොජනා. පුග්ගල හෙදෙන වීථිචිත්තානං හෙදො පුග්ගලහෙදො.

142. සබ්බානිපි වීථිචිත්තානි උපලබ්භන්ති පුග්ගලානං ද්වාරානක්දව එත්ථෙව පරිපුණ්ණසම්භවතො. **යථාරහන්ති තං තං භූමිපුග්ගලානං උප්පත්තිඅරහානුරූපං.** රූපාවචරභූමියං වජ්ජිතබ්බෙසු සොළසවීථි චිත්තෙසු ජන්තං චිත්තානං උපරිවාකෙස චුච්චමානත්තා පටිසප්පන තදාරම්මණ වජ්ජිතානිති චුත්තං. අරූපාවචරභූමියං පථමග්ග රූපාවචරහසන හෙට්ඨිමාරූපවජ්ජිතානි පටිසප්පන තදාරම්මණවජ්ජිතානිව වීථි චිත්තානි ලබ්භන්තිති යොජනා. එත්ථාපි වජ්ජිතබ්බෙසු අට්ඨකිංස වීථිචිත්තෙසු සොළසන්තං චිත්තානං උපරිචුච්චමානතා දිට්ඨබ්බා. **සබ්බත්ථාපීති සබ්බාසුපි රූපාරූපභූමියු. තංතං පසාදුර්භිතානං තංතංද්වාරික වීථිචිත්තානි න ලබ්භන්තෙවාති** රූපාවචරභූමියං තාව ඝානාදිත්තයං තත්ථිති ඝානපිච්ඡාකායපසාදු ර්භිතානං රූපීබ්බුමානං ඝාන පිච්ඡාකායද්වාරිකානි ප වීථිචිත්තානි නලබ්භන්තෙව. යානි සන්ධාය ජන්තං චිත්තානං උපරිවාකෙස චුච්චමානත්තානි හෙට්ඨා චුත්තං. අරූපභූමියං පන පක්දවපි පසාදා තත්ථිති පක්දවද්වාරිකානි ද්විපක්දවක්දාසු මනොධා තුත්තික සන්තිරණත්තයවසෙන සොළසවීථිචිත්තානි නලබ්භන්තෙව. යානි සන්ධාය සොළසන්තං චිත්තානං උපරි චුච්චමානතානි චුත්තං. කාමභූමියං පන තංතං පසාදුර්භිතතා පච්චන්ධාදිතං වසෙන යො ජෙතබ්බා. කාමෙ අසීති වීථිචිත්තානි යථාරහං ලබ්භරෙ ලබ්භන්ති. රූපෙ චතුසට්ඨි තථා යථාරහං ලබ්භරෙ. අරූපෙ ද්වෙ චත්තාලිස යථාරහං ලබ්භරෙති යොජනා. එත්ථව බ්බුමලොකෙවා උපරි ප්කාමාවචර දෙවලොකෙසුවා අනිට්ඨාරම්මණානි නාම නත්ථි. තස්මා රූපාවචරභූමියං චතුරත්තං අකුසලච්චාකානං ලබ්භමානතාවචනං තත්ථි ධත්තවා ඉධ ආගත්තවා ඉධ අනට්ඨෙහි රූපක්දදෙහි සමාගච්ජන්තානං වසෙන දිට්ඨබ්බං. කෙච් පන ඉධ ආගතානංයෙව බ්බුමානං අනිට්ඨාරම්මණසමායොගො භොතිති ථානි චත්තාරි රූපභූමියං ලද්ධානිනාම න භොන්ති. තස්මා තත්ථ සට්ඨියෙව වීථිචිත්තානිති වදන්ති. තං න යුජ්ජති. ඉධ ආගතානංයෙව උප්පන්නානිපි බ්බුමත්තභාවෙ උප්පන්නත්තා බ්බුමලොකෙ උප්පන්නානි ඉච්චෙව චත්තබ්බත්තා. නව තත්ථ ධිතාපි ඉධ අනිට්ඨානි නගණ්හන්ති. දුරෙපි ආරම්මණං ගහෙතුං සමත්ථත්තා බ්බුමානන්ති.

[140] යක්දව විභාවනියං

තස්ස වාදස්ස පටික්ඛිපනත්ථං චුත්තං ‘‘ඉධ පන තත්ථ ධත්තාපි ඉමං ලොකං පස්සන්තානං අනිට්ඨාරම්මණස්ස අසම්භවා න සක්කා චත්තු’’න්ති. තෙන තත්ථ ධත්තා ඉමං ලොකං පස්සන්තානං උප්පන්නානි තානි චත්තාරි චිත්තානි තත්ථ ලද්ධානිනාම භොන්ති. ඉධ ආගතානං උප්පන්නානි ඉධ ලද්ධානිනාම භොන්තිති අනුක්දකදානං භොති. තක්දව න යුත්තං.

තං තං භූමිපරියාපන්නෙ සත්තසන්නාතෙ උප්පන්නානිඵල තංතංභූමියං උප්පන්නානීති සිද්ධත්තා. **ඉව්චෙවන්ති**ආදි මහානිගමනං. **යථාසම්භවන්ති** තං තං භූමිපුග්ගලද්වාරාරම්මණෙසු සම්භවානුරූපං. භවඛිගෙන අත්තරිතා භවඛිගත්තරිතා. **යාවතායුකන්ති** තස්මිං තස්මිං භවෙ භවතිකන්ති වීථිතො පටිඤාය යත්තකං කාලං ජීවිතසන්නාතං පවත්තති. තත්තකං කාලන්ති අත්ථො. අඛිභොවිජින්නා පවත්තති අසති නිරොධ සමාපත්තියන්ති අධිප්පායො.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය වීථි සංගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

5. විචිත්‍රත්ත සංඝසංගහ පරමත්ථදීපනී

143. එම පවත්තිකාලෙ පවත්තිසංඝගහං දස්සෙත්වා ඉද්ධානි පටිසන්ධියං පවත්තිසංඝගහං දස්සෙත්වා ආදිගාථි මාභ. එම චුත්තනගෙන පවත්තිසං පවත්තිසංඝගහොනාම විචිත්තවසෙන උද්ධිතොකථිතො. ඉද්ධානි සන්ධියං පවත්තිසංඝගහො නාම විචිත්තන චිත්තානං වසෙන චුච්චිති යොජනා. එතථ පටිසන්ධියං චිත්තවෙනසිකානං පවත්තිසං කථිතාය තතො පරං භවසිංහකාලෙ චුතිකාලෙ තෙසං පවත්ති කථිතායෙ භොතිති කත්වා සන්ධියම්චිචෙව චුත්තං.

[141] විභාවනියං පන

පරතො මරණුප්පත්තිසං පථමං චුතිං දස්සෙත්වා පච්ඡා අනන්තරෙ පටිසන්ධියා වක්ඛමානත්තා ඉධ සන්ධිගහගෙනො අතිතා නන්තර චුතිපි ගහෙනධිවාති අධිප්පායෙන යං චුත්තං ‘‘තදාසත්තතාය තංගහගෙනෙව ගතිචුතිකාලෙවා’’ති. තං න යුජ්ජතියෙව.

විචිත්තනානඤ්ඤි විසයප්පවත්තිනාම අතිතානන්තරභවෙ මරණුප්පත්තිසංචළ සිද්ධාති එකස්මිං භවෙ විසයප්පවත්තිසං සහ තෙසං පටිසන්ධිපත්‍රධානං විචිත්තනචිත්තානං පවත්තිදස්සනත්ථමංචල තාය අතිතානන්තරචුතිසං සද්ධිං මරණුප්පත්තිවිධානං ථෙරෙන දස්සිතන්ති. භවත්ති සත්තා සඛිඛාරාච එතාසුති **භූමියො**. අයොති වඩ්ඪි. අත්ථතො පන සුඛංච සුඛගෙතු සුඛපච්චයාච වෙදිතධිවා. යෙභුයෙසන තතො අයතො අපගතා එතථ නිබ්බත්තා සත්තාති අපායො. සොචළ භූමිති අපායභූමි. ඔළාරිකෙන කාමරාගෙන කාමීයතිති කාමො. ගන්තධිවා උපගන්තධිවාති ගති. ගච්ජන්ති සත්තා එතථාතිවා ගති. අනෙකවිධස්මිපත්තිනං අධිට්ඨානතාය සොභණාගති **සුගති**. කාමොච සො සුගතිවාති සමාසො. තත්ථි යථාචුත්තො අයො එතථාති **තිරයො**. නිච්චං වා රයන්ති කම්පන්ති එතදන්ති සත්තා දුක්ඛප්පත්තා එතථාති තිරයො. මනුස්සා විය උද්ධං උච්චා අභුත්වා තිරො අඤ්චිතා ආයතාති තිරච්ඡානා. යුචන්ති නානා වණ්ණසන්ධානාපි සත්තා සමානජාතිතාය එකිභූතාවිය භොන්ති එතායාති යොති. ජාති.

විභාවනියං පන

ඛන්ධානං පවත්තිවිසෙසොති චුත්තං.

තිරච්ඡානානං යොති **තිරච්ඡානායොති**. පෙච්ච ඉතා ගතාති පෙනා. ඉතො අපක්කම්ම චච්ච්චා භවත්තරෙ ගතාති අත්ථො. යෙකෙච්ච කාලඛිකතා. දිවඛිගතාපි හි ලොකෙ කාලඛිකතා පෙනාති චුච්චන්ති. ඉධ පන සුඛසම්ප්පාදනො පෙච්ච පකට්ඨං පවාසං දුරං ගතාති අත්ථෙන යාච තතො න මුච්චන්ති. තාච නිච්චං දුක්ඛප්පත්තා ලක්ඛණසංයුත්තාදිසු ආගතා තතීයා අපායිකසත්තා අධිප්පෙනා. පෙනානං සමුහො පෙත්ති. පෙත්තිසං විසයොති **පෙත්ති විසයො**. විසයොතිච පවත්තිදෙසො චුච්චන්ති. **අසුරකායොති** එතථ සුරා චුච්චන්ති උපරි දෙවා සුරන්ති ඉද්ධිවිසෙසෙහි දිබ්බන්ති, සුරිසුරා රමන්ති කාමසුරන්ති පච්චනුභවන්ති කත්වා. න සුරාති අසුරා. වෙපච්චන්ති පභාරාදාදයො සන්ධාය සුරපටිපක්ඛා සුර සදිසාචාති අත්ථො. විසඛිකරමානා උත්තරමාතාදයො චිති ජාතිකෙ සන්ධාය බුද්දකසුරා චුළකසුරාති අත්ථො. යෙරාජා දයො වෙමානිකපෙන සන්ධාය එකදෙසෙන සුරසදිසාති අත්ථො. වෙමානිකපෙනාපි හි කත්ථි අසුරකායාති ආගතා. ලොකන්තරික නෙරයිකෙ සන්ධාය සබ්බසො සුරගුණ රහිතාති අත්ථො. තෙපි හි බුද්ධචංසනිදානට්ඨකථාය ජාතිදුක්ඛ නිද්දෙසෙසුච අසුරකායාති චුත්තා. තථා

කාලකඤ්චිකපෙන සත්ඛාය සබ්බසො සුරභාවරහිතාති අත්ථො. ඉති පඤ්චන්තං අසුරානං
 වසෙන අත්ථවිභාගො වෙදිතබ්බො. දිබ්බා චත භොකායා පටිභායිස්සන්ති, පටිපුරිස්සන්ති
 අසුරකායාති ඉමස්මිං සුත්තපදෙ චත්තාරොපි අපායා අසුරකායාති අට්ඨකථායං වණ්ණිතා.

තත්ථ වෙපච්ඡන්ති පභාරාදාදුගො අසුරා තාච භිංසෙසු දෙවෙසු සඬිගහිතා. විනිපාතිකාසුරා
 චාතුමභාරාපිකදෙවෙසු. තථා වෙමානිකපෙනාසුරා. තෙපි භි විනිපාතිකාසුරා විය තිගෙතුකාපි
 දුගෙතුකාපි අගෙතුකාපි භොන්තිති අට්ඨකථාසු චුත්තා. යමරාජානො පන වෙස්සභු නොන්තිච
 පෙත්ති රාජා සොමො යමො වෙස්සචග්ගොච රාජාති එවං කථා චත්ථුපාළියං ආගතා
 වෙස්සභුආදුගො සයං මහිද්ධිකා මහානුභාලා වෙමානිකපෙනරාජානො හුත්වාපි තෙරයිකෙසු
 සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච භෙට්ඨා නිරයලොකෙසුපි රජ්ජං කාරෙන්නියෙව. තෙනෙව භි
 සබ්බෙ පෙනලොකාපි නිරයලොකාපි යමලො කාතිච යමච්ඡයාතිච චුච්චන්තිති. යෙව
 චාතුමභාරාපිකපටි යාපන්නා පාපජ්ඣාසයා කුරුරකම්මකාරිනො රෙච්චිවිමානෙ යක්ඛාති ආගතා
 සංකිච්චජාතකෙ රක්ඛසාති ආගතා යක්ඛරක්ඛසානාම ඉතො ගන්තවා උස්සදුතිරියෙසු
 තෙරයිකානං නානාකම්ම කාරණායො කරොන්නො විචරන්ති. තෙසංපි කාලො උපකාලොති
 එච්චාදිති නාමෙති නාරදජාතකෙ ආගතානං නිරය පාලානං උපරියමරාජානං
 ආණාපචත්තතියෙවාති. ලොකන්තරිකා සුරා නිරයෙ සඬිගහිතා. ඉධ පන කාලකඤ්චිකාදුගො
 පෙනාසුරාච අධිප්පෙනා. තෙසං අසුරානං කායො සමුභොති අසුරකායො. එත්ථව නිරයභූමිනාම
 පච්චෙකං සොළසුස්සදුපටි වාරානං අට්ඨන්තං මහානිරයානං වසෙන අන්තො පථවියං ධීතාති
 වෙදිතබ්බා. අරඤ්ඤ පබ්බත සමුද්ද දිපකාදිසුපි නානානිරය භූමියො භොන්තියෙව. තස්මා
 තාදිසස්ස විසුං චචත්ථිතස්ස ඔකාසස්ස අත්ථිතාය නිරයොත්තෙව චුත්තා. සෙසානං පන
 තිස්සන්තං අපායභූමිනං තාදිසස්ස ඔකාසස්ස නත්ථිතාය යොති විසය කාය සද්දෙහි යොජෙත්වා
 බන්ධාවා බන්ධප්පචත්තිපදෙසාවා ගහිතාති. [අපායභූමි]

උස්සිතො උග්ගතො උස්සන්තොචා මනො එතෙසන්ති මනුස්සා. තෙහි අනන්තෙසු
 චක්ඛවාළෙසුපි ඉතරභූමිකානං සත්තානං තික්ඛතරසුර විචිත්ථවිත්තා භොන්ති. පටිපුණ්ණානං
 කුසලාකුසලකම්ම පථානං ආනන්තරියකම්මානඤ්ච එත්ථෙව සම්භවතොති. තෙසුපි පන
 ජම්බුදිපපාසිනොච අතිසයෙන උස්සිතමනා භොන්ති. ඉතරෙ පන තෙහි සමානවණ්ණාදිතාය
 මනුස්සා ඉච්චෙව චුච්චන්ති. ඉමස්මිං චක්ඛවාළෙ පන චත්තබ්බමෙව නත්ථි, යථාග-තිහි
 හික්ඛවෙ ධානෙ හි ජම්බුදිපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ මනුස්සෙ අධිග්ගණන්ති. දෙවෙව
 තාචතිංසෙ. කතමෙහි තිහි ධානෙහි. සුරාච සති මන්තොච ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසොචාති.
 අක්ඛරච්ඡන්තකා පන චදන්ති මනුති මහාසම්මතරාජා චුච්චන්ති. ඉමෙව ජනා තෙන ඵලිතෙසු
 මරියාදුධම්මෙසු ධීතා තස්ස පුත්තට්ඨානියා භොන්ති. තස්මා මනුනො අපච්චා පුත්තාති
 මනුස්සාති. ඉධ පන භූමිපරියායොති කත්වා මනුස්සාති ඉත්ථිලිඛිගං එකච්චනඤ්ච කතන්ති
 දුට්ඨබ්බං. එවං සෙසෙ සුපි. යෙසු පන චත්තාරො මහාරාජානො රජ්ජං කාරෙන්නි. තෙ දෙවා
 චාතුමභාරාපිකා. තත්ථ ධතරට්ඨො ගන්ධප්පානං රාජා භොති. විරුළුහකො කුම්භණ්ඩානං.
 විරුපක්ඛො නාගානං. කුචෙරො යක්ඛානං. තත්ථ පටිසන්ධිවසෙන ගන්ධරුක්ඛකෙසු අප්පෙත්ති
 උපගච්ඡන්තිති ගන්ධප්පා. ගන්ධරුක්ඛබ්බචත්ථා දෙවා. තෙ මුලගන්ධාදිවසෙන දුස්සා පාළියං
 ආගතා. කුම්භණ්ඩාති දානවරක්ඛසා. නාගා යක්ඛාච පාකටා. සබ්බෙ තෙ යෙභුයෙන්න
 පාපජ්ඣාසයා කුරුරකම්මකාරිනො ච භොන්ති. තස්මා චත්තාරො මහාරාජානො
 අඤ්ඤාමඤ්ඤංවා මනුස්සානං වා අවිහෙසිත්තථාය තෙසු නානාරාජානංවා නානාසෙනාපතිංවා
 ඵලෙසුං.

ආටානාටියසුත්තංචෙත්ථවත්තබ්බං. තත්ථ භි යක්ඛොයක්ඛනිගන්ධප්පො ගන්ධප්පී කුම්භණ්ඩො කුම්භණ්ඩී නාගො නාගිතිවත්තස්සො අවරුද්ධකපාතිශො ආගතා. තත්ථ සරීරොභාසසිරිසම්පත්තිසුත්තො අමනුස්සො යක්ඛොතිව දෙවොතිව දෙවනාතිව චුච්චති. සරීරො භාස සිරිසම්පත්තිරහිතො විගච්ඡරුපො අමනුස්සො යක්ඛොත්තෙව චුච්චති. රුක්ඛට්ඨකච්ඡානො ජාතො රුක්ඛදෙවනානාම. රුක්ඛස්ස අභිභන්තරො ජාතො ගන්ධප්පොනාම. යො ලොකෙ කට්ඨයක්ඛොති චුච්චති. පුබ්බෙ නිහිතකම්මකතා කාචි ගන්ධප්පිශො මනුස්සිත්ථිතං සරීරබ්භන්තරෙසුපි ජායන්ති. යා වෙදගන්තෙසු යොගිනිතිව ලොකෙ ජොගිනිතිව චුච්චන්ති. අභිලක්ඛිතරත්තිසු ගොවරපසුත කාලෙ පුත්තිඅත්තෙ පුණ්ණාතිව චුච්චන්ති, කුම්භණ්ඩානාම මහොදරා විසාලක්ඛා රක්ඛසාඵල. යෙ ලොකෙ ධන රක්ඛකාති චුච්චන්ති. තෙ භි වෙපුලුලපබ්බතෙ මණ්ණිරතනං රක්ඛන්ති. අන්තො හිමවත්තෙ අභිභන්තර අම්බරුක්ඛෙ රක්ඛන්ති. ඵලං රත්තට්ඨානානිවා චන්ද්‍රපති රුක්ඛෙවා දිබ්බොසධරුක්ඛෙවා දිබ්බගන්ධරුක්ඛෙවා උදුකසරොවා රක්ඛිත්වා අසන්ති හක්ඛන්ති. තස්මා රක්ඛකාති චුච්චන්ති. නාගො නාගිති ඵත්ථ අන්තො පබ්බතොවා අන්තො පථවියංවා නිබ්බත්තා වසුත්තරදෙවයක්ඛපාතිශොපි ඉධ නාගාත්තෙව චුච්චන්ති. යා මහාපට්ඨිබ්බාත සුත්තෙ භූමිවාලසුත්තපදෙ පථවී දෙවනාති චුත්තා. යාසං කිළාපසුත වසෙන කදාචි භූමිවාලො හොති. යාසකද්ව මන්තපදානි වත්ථු විජ්ජාතිව භූමිවිජ්ජාතිව බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙ චුත්තාති. තෙසුච නානා ඉද්ධිමත්තා අවරුද්ධකා පාපාතිරතා කිබ්බිසකම්මකාරිනො කිළා සොණ්ඩවසෙනවා සාසසොණ්ඩවසෙනවා පෙතෙසුචතිරයෙසුච පකති වණ්ණොනවා සොණ්ඩිජ්ඣකාකාදිවණ්ණොනවා සත්තෙ විහෙසියන්තා විවරන්ති. සබ්බකද්වෙ තං සුත්තත්තෙසුචා ජාතකෙසුචා වෙදගන්තෙසුචා කුසලෙහි වෙදිත්තබ්බන්ති.

සහ පුස්සදුකාරිනො තෙත්තිංස ජනා මාසෙනනාම ජෙට්ඨපුරිසෙන සහ ඵත්ථ නිබ්බත්තාති තෙත්තිංසා. සාඵල **තාවතිංසා** නිරුත්ති නයෙන. කාමකද්වෙත්ථ සබ්බවක්ඛවාලෙසුපි අයං දුතියදෙව ලොකො ජනවසත්තසුත්තෙ ආගත නයෙන සක්කට්ඨානිශානං පජාපති වරුණො රිසානාදිතං තෙත්තිංස දෙවරාජුතං නිබ්බත්තො කාසො හොති. සහස්සං චාතුමහාරාජිකානං. සහස්සං තාවතිංසානන්ති භි අභිගුත්තරෙ චුත්තං. මාසපුරිසා පන තෙසු සමුදාගතෙසු දෙවරාජට්ඨානෙසු පච්චාජාතා හොන්ති. ඵත්තර්හි ධරමානාච තස්මා තෙසං වසෙන අයං චන්තත්ථො කතොති වෙදිත්තබ්බො. අපරෙ පන යථා ඉන්ද්‍රගොපකවණ්ණාහා. තාව දිස්සන්ති තිංසනීති ඉමස්මිං විධුරජාතකෙ තාව සද්දො තිංසසද්දපට්ඨාරමත්තො හොති. තථා ඉධාපීති කත්වා තිංසමත්තානං සක්කට්ඨානිශානං දෙවරාජකුලානං නිවාසට්ඨා නත්තා තාවතිංසානාමාති සුත්තං සියා. අට්ඨකථාසු පන යථාචුත්තං නිරුත්තිනියං කප්පෙත්වා මාසවත්ථුසුච තෙසු තෙසුච ධානෙසු සක්කානං තෙත්තිංස සබ්බාඵල චුත්තාතිපි වදන්ති. තං න යුජ්ජති. පාළියංඵල බ්‍රහ්මාසනච්ඡාමාරො තෙත්තිංසෙ අත්තහාවෙ අභිනිමිතිත්වා දෙවනං තාවතිංසානං පලුච්ඡෙකෙසු නිසිදිත්වාති චුත්තත්තා. **යාමොති** තස්මිං දෙවලොකෙ ඉස්සරදෙවකුලස්ස නාමං. තථා සුයාමොතිව. තං සහවරිත්තා පන සො දෙව ලොකොපි තත්ථ නිබ්බත්තදෙවොපි යාමාත්තෙව චුච්චන්ති. විපුලාය සිරිසම්පත්තිශා සමන්තාගතත්තා නිව්චං තුසන්ති අතිවිශ හට්ඨතුට්ඨමුඛා හොන්ති ඵත්ථාති **තුසිතා**. යථාරුචිතෙ හොගෙ සයමෙව නිමිතිත්වා නිමිතිත්වා රමන්ති ඵත්ථාති **නිමිත්තාරති**. අත්තනො රුචිං කදත්වා පරෙහි නිමිමිතෙසු හොගෙසු වසං චත්තෙන්ති ඵත්ථාති **පරනිමිමිතවසත්ති**. බ්‍රහ්මති වඩ්ඪන්ති අතිපණ්ණිතෙහි කධනාදි ගුණෙහි චුද්ධං විරුළුහිං වෙපුලුලං ආපජ්ජන්තිති **බ්‍රහ්මානො**. මහත්තා බ්‍රහ්මානො මහාබ්‍රහ්මානොති වත්තබ්බෙ මහාසද්දස්ස ලොපො.

පරිසති භවාති පාරිසජ්ජා. පරිසාසු ජාතාතිවා පාරිසජ්ජා. පරිවාරිකාති අත්ථො. මහාබ්‍රහ්මානං පාරිසජ්ජාති **බ්‍රහ්ම පාරිසජ්ජා**. පුරෙ උච්චෙ ධාතෙ ඔද්දහන්ති නිට්ඨන්තිති පුරොහිතා. මහාබ්‍රහ්මානං පුරොහිතාති **බ්‍රහ්මපුරොහිතා**. මහන්තා බ්‍රහ්මානො **මහාබ්‍රහ්මානො**. සහස්සොබ්‍රහ්මා ද්විසහස්සොබ්‍රහ්මා. තිසහස්සොබ්‍රහ්මාතිආදිනා සංඛිතාරූපපත්තිසුත්තෙ ආගතා අධිපතිබ්‍රහ්මානොති අත්ථො. තත්ථ සහස්සොබ්‍රහ්මාති චක්කවාලසහස්සමිති ඉස්සරො බ්‍රහ්මා. ද්විසහස්සොති ද්වීසු චක්කවාල සහස්සෙසු ඉස්සරොති අත්ථො. තයොපෙතෙ එකතල වාසිනො හොන්ති. තත්ථ ලොකෙ මහාජනා විසුං විසුං ඛුලද්දෙවතායොනාම උපට්ඨහන්ති. කෙච් මහාදෙවංනාම උපට්ඨහන්ති. කෙච් වාසුදෙවංනාම. කෙච් මහෙසරංනාම. කෙච් පරමෙස්වාරං නාමාති. ඝරදෙවතා ගාමදෙවතා රුක්ඛදෙවතාදයොපි තෙසං මහාදෙවරාජානං උපට්ඨකාඵල සම්පජ්ජන්ති. තත්ථ මහාදෙවරා ජානොවිශ මහාබ්‍රහ්මානො දුට්ඨබ්බා. ඝරදෙවතාදයොවිශ බ්‍රහ්ම පුරොහිතාදුට්ඨබ්බා, මනුස්සාවිශ බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදුට්ඨබ්බා. තත්ථව ඝර දෙවතාදයො මහාදෙවරා ජානො අදිස්වාල උපට්ඨහන්ති. මනුස්සා ව තෙලහොපි අදිස්වාල උපට්ඨහන්ති. එවමෙවං බ්‍රහ්මපුරොහිතා මහාබ්‍රහ්මානොපි නපස්සන්ති. මහාබ්‍රහ්මානං නිවාසට්ඨානංපි නජානන්ති. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාලහොපි නපස්සන්ති. උභිත්තංනිවාසට්ඨානංපි නජානන්ති. යද්‍ය පන ඔළාරිකං රූපං මාපෙත්වා අත්තානං දස්සෙන්නි. තද්‍ය එව පස්සන්ති. එසන්තො උපරිභූමීසුපි. යං පන බ්‍රහ්මනිමත්තන සුත්තට්ඨකථායං චුත්තං බ්‍රහ්මානං පකතිරූපං කස්සචි ආපාතං න ගච්ජතිති. තං බ්‍රහ්මපුරො හිතා දිනං උපරිමානං බ්‍රහ්මානං පකතිරූපං කස්සචි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිනොවා දෙවස්සවා මනුස්සස්සවාආපාතං නගච්ජතිති කත්වා චුත්තං. භෙට්ඨිමානං පන පකතිරූපං උපරිමස්ස ආපාතං ආගච්ජිස්සතියෙව. තෙනෙව හි ජනවසහසුත්තට්ඨකථායං භෙට්ඨිමභෙට්ඨිමාති දෙවා උපරිමදෙවෘතං ඔළාරිකං කත්වා මාපිතමෙව අත්තහාවං පස්සිතුං සක්කොන්තිති චුත්තං. තත්ථදුතියතලෙ **පරිත්තාහාති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාඵල. **අප්පමාණාහාති** බ්‍රහ්මපුරොහිතා ඵල. **ආහස්සරාති** මහාබ්‍රහ්මානොඵල. තස්මිං තලෙ අධිපති බ්‍රහ්මානොඵලාති අත්ථො. භෙට්ඨිමතලෙනො පන විසෙස කරණත්ථං ආභාවසෙන නාමගහණං හොතිති දුට්ඨබ්බං.

තත්ථ පරිත්තා ආහා ඵතෙසන්ති පරිත්තාහා. අප්පමාණා ආහා ඵතෙසන්ති අප්පමාණාහා. ආහාසරන්ති නිවිජරන්ති ඵතෙසුති ආහස්සරාති. තතියතලෙ **පරිත්තසුහාති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාඵල. **අප්පමාණසුහාති** බ්‍රහ්මපුරොහිතාඵල. **සුතතිණ්ණාති** මහාබ්‍රහ්මානොඵල. තස්මිං තලෙ අධිපතිබ්‍රහ්මානො ඵලාති අත්ථො. තත්ථ සුහාති එකශ්ඤා අවලසණ්ඨිතා ආහාඵල චුව්චන්ති. පරිත්තා සුහා ඵතෙසන්ති පරිත්තසුහා. අප්පමාණා සුහා ඵතෙසන්ති අප්පමාණසුහා. සුතෙහි ආකිණ්ණාති සුහාකිණ්ණා. සුහකිණ්ණාතිපි පඨන්ති. තෙසං ආකාරස්ස රස්සො අන්තිමණාකාරස්ස ව හකාරො දුට්ඨබ්බො. ඉමෙසු පන ද්වීසු තලෙසු පකතිකායප්පහා අධිමත්තා හොන්ති. තස්මා තාසං වසෙන පරිත්තාහාතිආදිකං නාමං සිද්ධං. න බ්‍රහ්මපාරි සජ්ජාතිආදිකං. එවක්දව කත්වා වෙරක්දජසුත්තෙ පථමතලවාසිනො බ්‍රහ්මකායිකා දෙවෘති ආගතා. දුතියතලවාසිනො ආහාදෙවෘති. තතියතලවාසිනො සුහාදෙවෘති චතුත්ථතලෙ විපුලං පිලං ඵතෙසන්ති **වෙහප්පිලා**. අථවා ඉක්දජනජාතිකෙහි සොමනස්සජ්ඣානෙහි නිබ්බත්තානං තිණ්ණං භෙට්ඨිමතලානං තෙජොසං වට්ඨාදිකෙන අත්තරායෙන භූමිතලෙන සහ ආයුක්ඛපතිචත්තිවසෙන ඉක්දජිතං පුක්දකදුපිලං අත්ථී. තෙසු හි යං සුහාකිණ්ණානං දෙවෘතං චතුස්ථිකප්පාතිති චුත්තං. තං තස්මිං තලෙ ආදිකප්පිකානං වසෙන චුත්තං. පච්චිමිකානං පන තෙස්ථිකප්ප ද්වාස්ථිකප්ප එකස්ථික කප්පාදි වසෙන ඉක්දජිතං පට්ඨිතං පුක්දකදුපිලං හොතිති. ආතෙක්දජනකෙන උපෙක්ඛාකධනෙන නිබ්බත්තානං පන කෙනචි අත්තරායෙන තාදිසං ඉක්දජිතං පුක්දකදුපිලං නාම

නත්ථි. තස්මා ක්‍රමානුකූලව සාමන්තරාමයව විසේශෙන ඊතං අභිවේෂිතං පුක්කද්දාමං එතථ අත්ථි වෙහප්පිලා.

නත්ථි සක්කදාමුඛෙන ගහිතා චත්තාරො අරුපක්කදාමං ඵලෙසන්ති අසක්කදාමං. අසක්කදාමං නෙ සත්තාලාති **අසක්කදාමත්තා**. චිත්තවෙ තසිකානං පන නත්ථිතාය තෙසං අසත්තපසංඝගතා සම්භවතිති සත්තගහණං කතන්ති දුට්ඨබ්බං. එතෙ දුවෙපි එකතලොසිනො එව භොන්ති. එතථපි නිබ්බත්තකප්පකායසංග්ගිකානුකූලව විසේශස්ස අත්ථිතාය තදනුරූපං බුද්ධානංපි පාරිසප්ප පුරොගිත මහාබුද්ධත්ත විසේශො සම්භවතියෙව. ආයුචෙත්තතාය පන අසක්කදාමසක්කදාම අදස්සනාදිනසක්කදාම නත්ථිතාය පාරිසප්පාදිවසෙන භූමිවිභාගො නත්ථිති වෙදිතබ්බො. එවං අවිභාදිසුපි. ඔළාරිකානං කාමරාගපටිඝානුසයානං නත්ථිතාය සුද්ධානං අනාගාමිඅරහත්තානුමෙව ආලාසාති **සුද්ධාලාසා**. තත්ථ පථමභූමිවාසිනො අප්පකෙන කාලෙන අත්තනො ධානං නවිප්පන්තිති අවිභා. අථවා, ඔළාරිකානං පක්ඛන්තං සංයෝජනානං පහිනත්තා නත්ථි චිත්තස්ස විහක්කදාමං සමථවිපස්ස නාධම්මෙසු අවිප්පාරිකතාපත්ති ඵලෙසන්ති **අවිභා**. දුතියභූමි වාසිනො න කෙනවි චිත්තපටිලාභෙන තප්පන්තිති **අතප්පා**. තතිය තලොසිනො පටිසුද්ධෙති පසාදවක්ඛු දිබ්බවක්ඛු ධම්මවක්ඛු පක්කදාම වක්ඛුති සම්පන්නත්තා සුට්ඨ පස්සන්තිති **සුද්ධස්ස**. චතුත්ථභූමිවාසිනො පන තතො අතිසයෙන සුට්ඨ දස්සන්තාවෙන සමන්නාගතාති **සුද්ධස්සිනො**. අතිසයන්තො හි අයං ඊකාරොති. පක්ඛන්තභූමි වාසිනො උපරි අසක්කදාමස්ස භූමන්තරගතස්ස රුපිබුද්ධත්තො නත්ථිතාය නත්ථි රුපිනං සත්තානං මප්පකෙ කෙනවි ගුණෙන කතිට්ඨතාවො ඵලෙසන්ති **අකතිට්ඨා**.

ආකාසානසක්කදාමායතනභූමීති එතථ යත්තකං ආකාසපදෙසං ඵරිත්වා ආකාසානසක්කදාමායතන සක්කදාමායතනා වතුක්කදාමායතනත්ති. සො ඛන්ධස්සිතො ආකාසපදෙසො ආකාසානසක්කදාමායතනභූමි. එවං සෙසාසු. පුච්ඡප්පනා සොතාපන්නා සක්කදාමායතනාලාපි පුග්ගලා සුද්ධාලාසෙසු සබ්බථා සබ්බපකාරෙතපි නලබ්භන්තිති යොජනා. එතථව සක්කදාමායතනං පටික්ඛෙපෙන අනාගාමි මග්ගට්ඨස්සපි තත්ථ පටික්ඛෙපො සිද්ධො භොතිති උපරිමානං තිණ්ණං අරියානමෙව තත්ථ පටිලාභො ඉමාය ගාථාය චුත්තොති වෙදිතබ්බො. **සෙසට්ඨානෙසු**ති පක්ඛන්තසුද්ධාලාසතො අසක්කදාමායතනො අවසේසෙසු එකවිසතියා ධානෙසු, **අනරිකා**ති පුච්ඡප්පනා. [භූමිවතුක්කං]

144. **ඔක්කන්තිකඛණ්ණෙ**ති පටිසන්ධිකඛණ්ණෙ. පටිසන්ධිති භවත්තරෙ ඔක්කමනං අනුපවිසන්තථි අත්ථෙත ඔක්කන්තිති චුච්චති. තතො පරං භවභිගං හුත්වාති යොජනා. කෙවි පන භවභිගපටිගොසානෙති පඤ්ඤාති. තං න යුජ්ජති. ජාතියා අන්ධො **ජව්චන්ධො**. ආදිසද්දෙන ජාති බධිර ජව්චන්ධානක ජාතිමුග්ග ජව්චෙළ ජව්චුම්මත්තක පණ්ඩක උගතො බ්‍යක්ඛ්‍යන්තක නපුංසක මම්මාදුගො සඬිගණ්ඨාති. තත්ථ යස්ස වක්ඛුං උප්පාදෙතං අසමත්ථෙන කම්මෙන පටිසන්ධි ලද්ධා. සො ජව්චන්ධො නාම. එසන්තො සෙසෙසුපි. තත්ථ පසාදසොත රහිතො ජාතිබ්බරො නාම. පසාද ඝාතරහිතො ජව්ච ඝාතකො නාම. පසාදපිටිභාරහිතො නාම නත්ථි. වචනරහිතො ජාතිමුග්ගොනාම. දිසාවිදිසාමත්තංපි සක්කදාමෙතං අසක්කදාමෙතො ජාතිඵලො නාම. සබ්බකාලංපි විපලලට්ඨවත්තො ජව්චුම්මත්තකොනාම. කාමගෙතු ආසිත්තකාදිභාවෙන විප්පකාරපත්තො පණ්ඩකොනාම. ද්විති බ්‍යක්ඛ්‍යන්තක සමන්නාගතො උගතො බ්‍යක්ඛ්‍යන්තකොනාම. භාවද්වය රහිතො නපුංසකොනාම. පකතිවචනෙපි එකමෙකං අක්ඛරං මහස්සාගෙන උප්පාදෙත්තො විබ්විප්පවතො මම්මොනාම. එතථව වක්ඛුං උප්පාදෙතං සමත්ථෙන කම්මෙන

ලද්ධපටිසන්ධිකස්ස පවත්තිකාලෙ තංවා අඤ්ඤංවා කම්මං චක්ඛං උප්පාදෙති. අසමත්ථෙතකම්මෙන ලද්ධපටිසන්ධි කස්ස පන චත්ථුවිපත්තස්ස පවත්තිකාලෙ අඤ්ඤංපි කම්මං චක්ඛං උප්පාදෙතිති නත්ථි. තස්මා ගබ්භසෙය්‍යකානංපි ජව්චන්දනාවො පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙව සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. එසන්තො සෙසෙසු ජාති ඛබ්බාදිසු. ආයතනානං පටිලාභො ජාතීති චුත්තත්තා චක්ඛස්ස උප්පජ්ජනාරහකාලො චක්ඛස්ස ජාතිකාලොනාම. තදා අනුප්පන්න චක්ඛකො ජව්චන්දනාමාති එවං අත්තනො අත්තනො උප්පජ්ජනාරහ කාලවසෙන තස්ස තස්ස ආයතනස්ස ජාතිකාලො වෙදිතබ්බො. එවඤ්ඤිසති ජාතිමුගාදුගොපි උප්පන්නො භොන්තිතිව වදන්ති. විභාවති යංපි අයමත්ථො විභාවිතොති.

[142] යං පන විභාවති යං

“අපරෙ පන ජව්චන්දනාති පසුතිසංයෙව අත්තො. මාතු කුච්චිසං අත්තො හුත්වා නික්ඛන්තොති අත්තො. තෙන දුග්ගතතිගෙතුකානං මාතුකුච්චිසං චක්ඛස්ස අවිප්පජ්ජනං සිද්ධන්ති වදන්තිති” චුත්තං. තං න යුත්තං.

ලොකෙ මාතුකුච්චිසංයෙව අත්තො හුත්වා නික්ඛන්තස්සපි එකච්චස්ස තං තං සිප්පවිජ්ජාභානෙසු පඤ්ඤාදෙය්‍යත්තිග්භාවස්ස දිට්ඨත්තා. ඵපෙත්වා හි මහාරොධිස්ත්තෙ අඤ්ඤෙව පටිපිමභවිකෙ සත්තෙ අවසෙසානං ද්විගෙතුක තිගෙතුකානංපි මාතුකුච්චිමිති පරිපක්කමෙනවා මාතුගා විසමපයොගෙනවා නානාබාධෙනවා උප්පන්නානංපි චක්ඛස්සොනානං විපත්තිනාම නත්ථිති න සක්කා නියමෙතුන්ති. **භූමිමස්සිතානඤ්ඤ චිතිජාතිකාසුරානන්ති** එත්ථ භූමියං ජාතාති භූමිමා. භූමිසම්බන්ධෙසු රුක්ඛට්ඨක පඛිබ්බට්ඨක විමානෙසු නිබ්බන්තා ආලවක සාතාගිර හෙමච්ඡාදුගො මහිද්ධිකා භූමිමාදෙවා. යෙ ලොකෙ බලිහරණ වසෙන පුජනියට්ඨෙන යක්ඛාතිපි චුච්චන්ති. යෙ පන භූමිමදෙවජාතිකාපි සමානා අත්තනො පුඤ්ඤනිබ්බන්තස්ස කස්සවි භොගසුඛස්ස අභාවා කිච්ඡපීචි කප්පත්තා විවරන්ති. තෙ තෙසං මහිද්ධිකානං භූමිමදෙවානං පරංපර පාරිසජ්ජෙසු පරියාපන්නත්තා භූමිමෙ දෙවෙ සිතා නිස්සිතාති අත්තෙත භූමිමස්සිතානාම භොන්ති. භූමිමස්සිතාතිපි පාඨො. පුඤ්ඤනිබ්බන්තස්ස නිවාසට්ඨානස්ස අභාවා රුක්ඛභූමිබලෙණගුහාසුසානා දිසු විචිත්තෙසු භූමිපදෙසෙසු නිස්සාය වසන්තිති අත්තො. තෙයෙව විරුපා හුත්වා හවත්තරෙ නිපත්තන්ති චිතිජාතිකා. චිතිජාතිකාව තෙ හෙට්ඨාචුත්තට්ඨෙන අසුරානාති චිතිජාතිකා සුරා. තෙ පන ගාමසම්පෙවා අත්තොගාමෙවා විචිත්තට්ඨානෙසු වසිත්වා ගාමවාසීහි ජබ්බිතාති හත්තසිත්ථපුච්ඡවඤ්ඡමවිපමංසාදිති පරියෙසිත්වාවා තාති අලගිත්වා දුරකෙවා ගිලානෙවා පිළෙත්වාවා සක්කොන්තා පන අඤ්ඤෙපි මනුස්සෙ තාසෙත්වා පිළෙත්වාවා ජීවිතං කප්පෙන්නිති. තෙසං චිතිජාතිකාසුරානං. එකච්චානන්ති අධිජ්ජාගො. න හි සබ්බෙ චිතිජාතිකා සුරානාම අගෙතු කාළාති සක්කා වත්තුං. ද්විගෙතුකතිගෙතුකානංපි සබ්භාවතො. එවඤ්ඤ ඛත්වා තෙසං එකච්චානං පියඤ්ඤිකරමානා උත්තරමානා ධම්මගුත්තා පුස්සමිත්තාදිනං ධම්මාභිසමගොපි අට්ඨකථාසු චුත්තොති. එකච්චෙ යක්ඛජාතිකාපි රක්ඛස්සජාතිකාපි වෙමානිකපෙතාපි පරදත්තුපජීචි පෙතාපි එත්ථ සබ්බගිතාති දුට්ඨබ්බො.

තෙසුති යොචුත්තපටිසන්ධි යුත්තෙසු පුග්ගලෙසු. යස්මා ආයුපරිච්ඡෙදෙනාම එකභූමිපරියාපන්නානං සබ්බසත්තානං අසෙසසා ධාරණනියමපරිමාණවසෙන පවත්තො. අපායානං මනුස්සානං භූමිම දෙවානඤ්ඤ තාදිසො නියමපරිමාණොනාම නත්ථි. න හි සක්කච්චක වාළපරියාපන්නා එකභූමකා සබ්බනිරයා එකආයුපරිච්ඡෙදා භොන්ති. තිරච්ඡානාදිසුපි එසෙවනගො. තස්මා චුත්තං **වතුන්තං අපායානන්ති**ආදි. වතුන්තං අපායානං

ආපායිකප්‍රග්ගලානං ආයුජ්ජමාණා ගණානාය නියමො තත්ථී, තත්ථී භෙදායෙකං කම්මපමාණාතතා. තත්ථී නිරයෙසු අබ්බදාදිනං දසන්තං නිරයානං භගවතා චුත්තො ආයුජ්ජිප්පෙදොපි තත්ථී තත්ථී නිබ්බත්තකෙන කම්මෙතෙවසිද්ධොති වෙදිතබ්බො. **මනුස්සානන්ති** ඉදං ජම්බුදිපගාසීනං වසෙන චුත්තන්ති වදන්ති. තෙ සක්දංකෙදව හි ආයුකජ්ජස්ස ආරොහණං ඔරොහණක්දව අත්ථී. න ඉතරදිපමාසීනං. තෙසු හි උත්තරකුරුවාසීනං නියමතො වස්ස සහස්සං ගොති. ඉතරෙසං ද්විත්තං පක්දවවස්ස සතානිතිව වදන්ති. එවං සත්තෙ තෙසු දිපෙසු ආදිකජ්ජිකානංපි සොඵව පරිවිප්පෙදොති ආපජ්ජති. ජම්බුදිපවාසීනං පන සමච්ඡමාලාරනිසන්දහුතා වන්දසුරියන්තක්ඛන්තාදිනං විසමසමගතිමුලිකාඋතුආභාරානං සම්පත්ති විපත්තිගො තෙසංපි සාධාරණාඵව ගොන්ති. තස්මා තෙසුපි ආයුජ්ජිප්පෙදානං ආරොහණං ඔරොහණක්දව තත්ථීති නවත්තබ්බං. නිසන්දමත්තත්තා ජම්බුදිපගතිසා එකගතිකා නගොන්තිති පන වත්තබ්බං. තථා හි පාලියං උත්තරකුරුවාස මනුස්සා අමමා අපරිග්ගහා. නියතායුකා අවසෙසායුනාති චුත්තං. තත්ථී අවසෙසායුනාති අසඬ්ඛෙය්‍යය්‍යතො ඔරොහිත්වා නිව්වලං සීතෙන වස්සසහස්සෙනාති අත්ථොති.

විනිපාතිකාසුරානන්ති ඉදං නිදස්සන්තමත්තං දුට්ඨබ්බං. සබ්බෙසංපි මහෙසක්ඛානං අජ්ජෙසක්ඛානක්දව භූමිමදෙව්‍යානං වෙමානිකපෙතාදිනක්දව ඉධ අධිජ්ජෙතත්තා. තෙසක්දහි සබ්බෙසංපි කම්මමෙව පමාණන්ති. **වාතුමහාරාජිකානංපනදෙව්‍යානන්ති** ඉදං උපරිමෙ වාතුමහාරාජිකෙ සන්ධාය චුත්තං. **දිබ්බානිති** තස්මිං දෙවලොකෙ සිද්ධාති. **පක්දව වස්සසතානිති** ඉදක්දව භෙදායෙකෙන චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. යස්මා පන කස්සපඛුද්ධස්ස සාවකහුතා සොතාපන්නදෙව පුත්තා ආකාසට්ඨක විමානෙසු නිබ්බත්තා යාව නිම්රාජකාලාපි තිට්ඨන්තිති ජාතකට්ඨකථායං චුත්තා. තස්මා කෙසක්දව ආකාසට්ඨකදෙව්‍යානංපි කම්මපමාණා සිද්ධා ගොතිති වෙදිතබ්බං. න වෙත්ථී පුනජ්ජනං නිබ්බත්ති වින්තෙතබ්බා. න හි සොතා පන්නානං සත්තක්ඛන්තො පරං කාමගවෙ පටිසන්ධිනාම අත්ථී. න ව තස්මිං දෙවලොකෙ සහස්සක්ඛන්තං නිබ්බත්තමානාපි තත්තකං කාලං සංපාපුණිතුං සක්කොන්තිති. **මනුස්සගණනායාති** මනුස්සානං වස්සගණනාය. මනුස්සලොකෙ හි පක්දකදාසවස්සාති වාතුමහාරාජිකෙ එකො දිබ්බරත්තිදිවො ගොති. තිංසරත්තිදිවා එකො දිබ්බමාසො. ද්වාදසමාසා එකං දිබ්බවස්සං. තෙන දිබ්බවස්සෙන තෙසං පක්දවවස්සසතාති මනුස්සගණනාය නවුත්තිවස්සසතසහස්සං ගොතිති. **තතොති** වාතුමහාරාජිකානං දෙව්‍යානං ආයුජ්ජමාණතො. **වතුගුණන්ති** ආයුජ්ජමාණස්ස දිගුණචුද්ධිසාවෙව දිබ්බස්ස රත්තිදිවස්ස දිගුණචුද්ධිසාව වසෙන වතුහි භාගෙහි ගුණිතං වඩ්ඪිතන්ති අත්ථො. එසන්තො සෙසෙසුපි. තත්ථී ආයුජ්ජමාණස්ස දිගුණචුද්ධිනාම හෙට්ඨිමානං දෙව්‍යානං ආයුජ්ජමාණතො උපරිමානං දෙව්‍යානං ආයුජ්ජමාණස්ස දිගුණචුද්ධි. එතෙන තාවතිංසානං දිබ්බං එකං වස්සසහස්සං. යාමානං ද්වෙවස්සසහස්සාති. තුසිතානං වත්තාරි, නිම්මානරතීනං අට්ඨ. වසවත්තිනං දිබ්බාති සොළසවස්ස සහස්සාති ආයුජ්ජමාණං ගොතිති සිද්ධං ගොති.

දිබ්බස්ස රත්තිදිවස්ස දිගුණචුද්ධිනාම හෙට්ඨිමානං දෙව්‍යානං රත්තිදිවතො උපරිමානං රත්තිදිවස්ස දිගුණචුද්ධි. එතෙන මනුස්සලොකෙ එකං වස්සසතං තාවතිංසෙ එකො දිබ්බරත්තිදිවො. ද්වෙවස්සසතාති යාමෙ. වත්තාරි තුසිතෙ. අට්ඨ නිම්මානරතීයං. සහස්සං ජ වස්සසතාති වසවත්තියං එකො දිබ්බරත්තිදිවොති සිද්ධං ගොති. රත්තිදිවතක්දව දිගුණචුද්ධිසා සිද්ධාය මාසසංවච්ඡරානංපි දිගුණචුද්ධි සිද්ධාව ගොතිති. එවක්දවසති යථාචුත්තාති තාවතිංසාදිනං දිබ්බවස්සසහස්සාදිනිපි අත්තතො අත්තතො රත්තිදිවමාසසංවච්ඡරෙතිඵව වෙදිතබ්බානිති සිද්ධං ගොති. තථාව සති උපරිමානං

ආයුපරිමාණානි හෙට්ඨිමානං ආයුපරිමාණානො චතුරුගුණානිති සිද්ධං හොති. තෙන චුත්තං. **තතො චතුරුගුණං තාවතිංසානං. තතො චතුරුගුණං යාමානන්ති**ආදි. දිඛිඛගණනාය ච තථා සිද්ධාය සති මනුස්සගණනායෙ චතුරුගුණභාවො සිද්ධොයෙව හොති. තස්මා මනුස්සගණනායෙ හෙට්ඨිමානං නචුතිවස්සතස්සසංසාදිති චතුරි උපරිපරිගුණිතානි උපරිමානං තිකොට්ඨිවස්සසත සංසාදිති භවන්තිති කත්වා තානි සබ්බානිපි ආදිඅන්තදස්සන වසෙන නිද්දිසන්තො **නවස්තන්ති** ගාථමාහ. වස්සානං නවස්තං කොට්ඨො ච එකවීස කොට්ඨො ච තථාසට්ඨිවස්ස සතස්සසංසාති ච වසවන්තිසු දෙවෙසු ආයුප්පමාණං හොතිති යොජනා.

යස්මා අවිතක්කච්චාරමත්තං කඛානං ඔළාරිකස්ස විතක්කස්ස සමතික්කමා පථමජ්ඣානතො සුට්ඨිබලං හොති. තතොයෙව තතිශ්ඡකඛානතොපි නාතිදුඛිබලඤ්ච හොති. තස්මා තං තතිශ්ඡකඛානෙන එකතො භුත්වා සමතලෙ භූමන්තරෙ විපාකං දෙතිති චුත්තං **දුතිශ්ඡකඛානවිපාකං තතිශ්ඡකඛානවිපාකඤ්ච දුතිශ්ඡකඛානභූමියන්ති.** තෙනෙව භූමිනං ඕතික්කමොපි චතුර්ථජ්ඣාන වසෙනෙව සිද්ධො. ථෙරෙන පන හෙට්ඨා පඤ්චකන්ධවසෙනෙව කඛානානි චුත්තානි. තස්මා ඉධපි තෙනෙව නයෙන විපාකානි ගහෙත්වා **චතුර්ථජ්ඣානවිපාකං තතිශ්ඡකඛානභූමියන්ති**ආදි චුත්තං. **තෙසු**ති තාහි පහි පටිසන්ධිති ගහිතපටිසන්ධිකෙසු. **කප්පස්සාති** ඉදං අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පං සන්ධාය චුත්තං. චතුර්ඛිධා හි කප්පාමභාකප්පො අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පො අන්තරකප්පො ආයුකප්පොති, තත්ථ ආයුකප්පොනාම තෙසං තෙසං සත්තානං තංතං ආයුපරිච්ඡෙදො චුච්චති. අන්තරකප්පොනාම එකස්සව්චට්ටිකායිඅසඬ්ඛෙය්‍යස්ස අඛින්නතරෙ මනුස්සානං ආයුකප්පස්ස භාගෙනව්ඞිසනවසෙන දිස්සමානන්තරා චතුසට්ඨිපභෙදා චුළකප්පා චුච්චන්ති. පීසතිභෙදාති කෙචි. අසිතිභෙදාති අපරෙ. චුද්දසප්ප භෙදාති චෙද්දි. යෙ ලොකෙ මන්වන්තරකප්පාති චුච්චන්ති. එකමෙකෙන මනුෂ්‍යාමකෙන මහාසම්මතරාජෙන උපලක්ඛිතා අන්තරකප්පාති චුත්තං හොති. කෙචි පන එකස්මිං ව්චට්ටිකායිමිති මහාසම්මතරා ජානං එකමෙව ඉච්ඡන්ති. චතුසට්ඨිඅන්තරකප්පා පන එකො අසඬ්ඛෙය්‍ය කප්පොනාම. සො චතුර්ඛිධො සංචට්ටො සංචට්ටිකායි ව්චට්ටො ව්චට්ටිකායිති. තත්ථ විනස්සමානො කප්පො සංචට්ටො. යථා විනට්ඨං තිට්ඨමානො කප්පො සංචට්ටිකායි. වඞ්ඞිමානො කප්පො ව්චට්ටො. යථා ව්චට්ටං තිට්ඨමානො කප්පො ව්චට්ටිකායිති චෙදිතඛිඛො. තෙ පන වත්තාරො අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පා එකො මහාකප්පොනාම. එත්ථව යො ජනායාමවිත්ථාරෙ සෙනසාසපරාසිමිති වස්සසත වස්සසතව්චයෙන එකෙකඞ්ඡරාගොන පටික්ඛිණොපි එකො මහාකප්පො පටික්ඛයං නගච්ඡති. එවං දිඤ්ඤා මහාකප්පොති චෙදිතඛිඛො.

තත්ථ යදා කප්පො තෙජෙන සංචට්ටති. ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා දස්සති. යදා ආපෙන සංචට්ටති. සුභාකිණ්ණානො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංචට්ටති. වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා වාතෙන විද්ධංසතිති එවං අට්ඨකථායං චුත්තත්තා අයං ලොකො නිරන්තරං සත්තසු වාරෙසු අග්ගිනා විනස්සති. අට්ඨමෙ වාරෙ උදකෙන විනස්සති. පුන සත්තසු අග්ගිනා. අට්ඨමෙ උදකෙනාති එවං අට්ඨන්තං අට්ඨකානං වසෙන චතුසට්ඨිවාරෙසු අන්තිමෙ උදකවාරෙ උදකං පභාය වාතවාරො හොතිති අයමත්ථො සිද්ධො හොති. කථං. යං චුත්තං **ආභස්සරානං අට්ඨකප්පානිති.** එතෙන අට්ඨමෙ වාරෙ ආපොසංචට්ටො හොති. අන්තරා සත්තසු සත්තසු වාරෙසු තෙජොසංචට්ටා හොන්තිති සිද්ධං. යඤ්ඤ චුත්තං **සුභාකිණ්ණානං චතුසට්ඨිකප්පානිති.** එතෙන චතුසට්ඨිමෙ චතුසට්ඨිමෙ වාරෙ වාතසංචට්ටොහොති. අන්තරා තෙසට්ඨියා වාරෙසු තෙජොසංචට්ටා ආපොසංචට්ටාච හොන්තිති සිද්ධං හොතිති. තෙනාහු පොරාණා —

අග්ගිනා හස්සරා හෙට්ඨා, ආපෙන සුභාකිණ්ණතො;
වෙහප්ඵලතො වාතෙන, එවං ලොකො විනස්සති.

සත්තසත්තග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දුකා;
චතුස්ථිඨි යදා පුණ්ණා, එකො වායුචාරො සිඤ්ඤති.

එකඳුළු විනට්ඨෙ ලොකෙ එකස්මිං කප්පෙපි පථමජ්ඣානභූමි අවිනට්ඨානාම නත්ථි. තස්මා **බ්‍රහ්මචාරිකප්පානංදෙව්‍යානං කප්පස්සතතිංසො භාගො ආයුජ්ජමාණං, බ්‍රහ්මපුරොගිතානංඋපඛිඤ්ඤාපො, මහා බ්‍රහ්මානංඵකොකප්පොති** එතථ අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පො භම්මිභවති. නමහාකප්පො. තෙන වුත්තං කප්පස්සාති ඉදං අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පං සන්ධාය වුත්තත්ති. ආයුකප්පං සන්ධාය වුත්තත්තිපි යුජ්ජතිංසෙව. තෙජොසංවට්ටකප්පෙසු හි පථමජ්ඣානතලං විවට්ටමානං සබ්බපථමං විවට්ටති. සංවට්ටමානං සබ්බපච්ඡා සංවට්ටති. තස්මා විවට්ටස්ස පච්ඡිමඛිඤ්ඤා සංවට්ටස්සෙව පුබ්බඛිඤ්ඤා සහ එකං විවට්ටිකාඤ්ඤාපං ගහෙත්වා දූවෙ අසඬ්ඛෙය්‍යයාති තස්මිං තලෙ එකො ආයුකප්පොති සක්කා චත්තුත්ති. දුතිය තලතො පටිඤ්ඤා පන මහාකප්පොව ගහෙත්ඛිඤ්ඤා. අප්පකං උභයකංවා අධිකංවා ගණනුපගං න භොතිති කත්වා උපඛිඤ්ඤා සහ සත්තකප්පාති සන්ධාය ආහස්සරානං අට්ඨකප්පාතිති වුත්තං. එවං චතුස්ථිඨිකප්පාතිති එතථථිති. ආකාසානඳුළායතනභවං උපගච්ඡත්තිති **ආකාසානඳුළායතනුපගා**, තෙසං. එකොව විසඤ්ඤා ආරම්භණං යස්ස තං එකවිසයං. **එකච්ඡාති**යත්ති එකස්මිං භවෙ. [පටිසන්ධිචතුක්කං.]

145. ජනෙතිති ජනකං උපත්ථමිහෙතිති උපත්ථමිහකං. උපජ්ජෙතිති උපජ්ජකං. උපඝාතෙතිති උපඝාතකං. තත්ථ **ජනකං නාම** පටිසන්ධිපචත්තිසු විපාකක්ඛන්ධ කට්ඨනාරූපානං නිබ්බත්තිකා කුසලාකුසලවෙනනා. තත්ථ පටිසන්ධිනිබ්බත්තිකා කම්මපථපත්තාච දුට්ඨබ්බා. පචත්තිනිබ්බත්තිකා පන කම්මපථං පත්තාපි අපත්තාපි අත්තමසො පඤ්චදුළාරිකජවනවෙනනාපි සුපිනන්තෙ කුසලාකුසලවෙනනාපිති. **උපත්ථමිහකංනාම** විපච්චිතුං අලද්ධොකාසාචා විපක්කවිපාකා චා සබ්බාපි කුසලාකුසලවෙනනා. සා හි ජනකභූතාපි සමානා අත්තනොවිපාකචාරතො පුරෝචා පච්ඡාචා සභාඛිගං කම්මත්ත රංචාකම්මනිබ්බත්තක්ඛන්ධසත්තානංවාඋපත්ථමිහමානා පවත්ති. යථා ගන්ථාරබ්භෙ රතනත්තයපණ්ණාමවෙනනාති. යං පන විසුද්ධිමග්ගෙ උපත්ථමිහකං පන විපාකං ජනෙතුං නසක්කොතිති වුත්තං. තං අලද්ධවිපාකචාරං සන්ධාය වුත්තත්ති ගහෙත්ඛිඤ්ඤා. න හි පච්චයසාමග්ගියං සති කිඤ්ඤවිකම්මං පචත්තිවිපාකමත්තස්සපි අජනකංනාම අත්ථිති. තත්ථ කම්මත්තරස්ස උපත්ථමිහනංනාම අලද්ධොකාසස්ස අඤ්ඤාස්ස ජනකකම්මස්ස ඔකාසකරණං. තං පන මරණාසන්නකාලෙ පාකටං. තදා හි කුසලෙ ජවිතෙ අඤ්ඤං පටිසන්ධිජනකං කුසලකම්මං ඔකාසං ලභති. අකුසලෙ ජවිතෙ අඤ්ඤං අකුසලකම්මත්ති. වුත්තඤ්ඤෙතං ඉති වුත්තකෙ –

ඉමස්මිං වායං සමයෙ, කාලඛිකරිඤ්ඤා පුග්ගලො;
සග්ගමිහි උපපජ්ජෙය්‍ය, විත්තඤ්ඤිස්ස පසාදිතං.

ඉමස්මිං වායං සමයෙ, කාලඛිකරිඤ්ඤා පුග්ගලො;
තිරයෙ උපපජ්ජෙය්‍ය, විත්තඤ්ඤිස්ස පදුසිතත්ති.

පවත්තිකාලෙපි එතං බහුලං ලබ්භතියෙව. කම්මනිබ්බත්තබ්බසත්තානස්ස උපත්ථම්භනංනාම අඤ්ඤාදායකාසෙන කුසලකම්මෙතවා අකුසලකම්මෙතවා නිබ්බත්තස්ස බ්බසත්තානස්ස ජීවිතත්තරායෙ අපනෙත්වා ජීවිතපටික්ඛාරො සමුදානෙත්වා චිරතර පවත්තිකරණං. යථාහ —

අභිවාදනසීමස්ස, නිව්චං චුද්ධාපවායිනො;
චත්තාරො ධම්මා චඛිසන්ති, ආයු චණ්ණො සුඛං බලන්ති.

එතථ පන කුසලංපි අකුසලකම්මනිබ්බත්තස්ස බ්බසත්තානස්ස අකුසලංපි කුසලකම්මනිබ්බත්තස්ස උපත්ථම්භකංනාම තත්ථිති නවත්තබ්බං. අකුසල කම්ම නිබ්බත්තස්සපි හි මහිද්ධිකානං නාගසුපණ්ණාදිනං බ්බසත්තානස්ස පවත්තිකාලෙ පුබ්බකතං කුසලං චුත්තතයෙන උපසුභනං කරොතියෙව. තථාකුසලකම්මනිබ්බත්තස්සපි කෙසඤ්චි චිතිපාතිකාසුරාදිනං බ්බසත්තානස්ස පවත්තිකාලෙ පුබ්බකතං අකුසලං චිරතරප්පවත්තිං කරොතියෙවොති. **උපට්ඨකඋපඝාතකානිපි** චුත්තප්පකාරා කුසලාකුසල චෙතනායොඵච. තාපි හි ජනකභූතාපි සමානා අත්තනො විපාකචාරනො පුරොවා පච්ඡා වා විපාකචාර ගහණ කාලෙපි වා කම්මත්තරංවා කම්මනිබ්බත්ත බ්බසත්තානංවා දුබ්බලතරං කත්වාවා විබාධයමානා සබ්බසොවා උපවිජිතදුමානා පවත්තන්ති. තත්ථ උපට්ඨකෙ තාව කම්මත්තරස්ස විබාධනංනාම අඤ්ඤාස්ස ජනකකම්මස්ස දුබ්බලභාවකරණං. කම්මඤ්ඤි නාම ආයුභතකාලෙ බලවත්තංපි පච්ඡා කතෙන උපුප්ථිකතෙන කම්මත්තරෙන විබාධයමානං පුන විහතසාමත්ථියං හොති. උපට්ඨම්ම නිබ්බත්තකංපි සමානං භෙට්ඨාභූමියං නිබ්බත්තෙනි. මහෙසක්ඛෙසු මහිද්ධිකෙසු නිබ්බත්තකංපි සමානං අප්පෙසක්ඛෙසු නිබ්බත්තෙනි. තථා උච්චකුලෙසු නිබ්බත්තකංපි නිචකුලෙසු. දිඝායුකෙසු නිබ්බත්තකංපි අප්පායුකෙසු. මහාභොගෙසු නිබ්බත්තකංපි අප්පභොගෙසු. පුරිස්සත්ත භාවනිබ්බත්තකංපි සමානං ඉත්ථත්තභාවංවා නපුංසකභාවං වා නිබ්බත්තෙනි. චණ්ණසම්පත්තිනිබ්බත්තකංපි දුබ්බචණ්ණභාවං. ඉත්ථිසසම්පත්තිනිබ්බත්තකංපි අත්ඨංවා බධිරංවා යංකිඤ්ච ඉත්ථිසවෙකල්ලං. අභිගපච්චඛිග සම්පත්තිජනකංපි හත්ථපාදාදි අභිගවෙකල්ලං ජනෙති. තථා ආයුභතකාලෙ මහානිරයෙසු නිබ්බත්තකංපි අකුසලං පච්ඡාකතෙන බලවකුසලෙන විබාධයමානං උස්සදෙසුවා පෙනෙසුවා නිබ්බත්තෙනි. අජාතසත්තු රාජා චෙත්ථ නිදස්සනං. උස්සදෙසු නිබ්බත්තකංපි පෙනෙසුවා තිරච්ඡා නෙසුවාති ආදිසබ්බං චත්තබ්බං.

උපත්ථම්මකංපි තබ්බිපට්ඨායෙන චෙදිතබ්බමෙව. තථා හි කම්මං නාම කතකාලෙදුබ්බලංපිසමානං පච්ඡාසභාගෙනබලවතාකුසලෙනවා අකුසලෙනවා උපත්ථම්මිසමානං සුට්ඨි බලවං හොතිති. කම්මනිබ්බත්ත බ්බසත්තානස්ස විබාධනංනාම අඤ්ඤාදායක කම්මෙන නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස ගහිතපටිසන්ධිතො පට්ඨාය යදාකදාපි සරිරො නානාඅත්තරායෙ උප්පාදෙත්වාවා ධානත්තරබෙත්තචත්ථු ගොමහිංස ධන ධඤ්ඤාදායක සම්පත්තිනං පුත්තදාරකදාති මිත්තානඤ්ච විපත්තිං කත්වාවා දුක්ඛුප්පත්ති කරණං. දුට්ඨකඤ්ඤි කම්මඵලංනාම විපාකඵලං නිසන්දඵලන්ති. තත්ථ විපාකඵලංනාම කම්මකාරකස්සෙව හොති. න අඤ්ඤාස්ස. නිසන්ද ඵලං පන අඤ්ඤාදායක සාධාරණමෙව. ධම්මපදෙ ආනන්දසෙට්ඨිචත්ථු එතථ චත්තබ්බං. චක්ඛාදිසු පන කම්මපසත්තථිසිසෙසු යෙන කම්මෙන යංකිඤ්ච එකංවා දුවෙවා තිණ්ණිවා සබ්බසො හිප්පන්ති. චක්ඛුපාලත්ථෙ රාදිනං විශ්. තං කම්මං උපඝාතකෙ සභිගහිතන්ති යුත්තං. උපඝා තකන්ති පන උපවිජ්ජෙකන්තිව අත්ථතො එකං. තථා හි මජ්ඣිමනිකායෙ කථායං පථමං උපවිජ්ජෙකනාමෙන චත්වා උපඝාතකන්තිපි එතස්සෙව නාමන්ති චුත්තං. අභිගුත්තරට්ඨකථායං

පථමං උපසාතකතාමෙන චත්තවා උපවිජ්ජෙකත්තිපි තස්සෙවෙනං නාමත්ති වුත්තං. විසුද්ධි මග්ගෙපි මරණස්සත්තිද්දෙසෙ තද්දෙව කම්මුපවිජ්ජෙකකම්මත්ති වුත්තං. ඉධව පරතො උපවිජ්ජෙකකම්මුත්තාති චක්ඛති.

ඉමස්සපි කම්මත්තරුපවිජ්ජෙතං මරණාස්සන්නකාලෙ පාකටං. තදාහි පථමං පාපකම්මබලෙන දුග්ගතිනිමිත්තෙන උපට්ඨගන්තෙන පුන කලනාණ කම්මං තං පටිබාහිත්තවා සුගතිනිමිත්තං දස්සෙත්තවා සග්ගෙ නිබ්බත්තෙති. කලනාණකම්මබලෙන සුගතිනිමිත්තෙන උපට්ඨගන්තෙන පුන පාපකම්මං තං පටිබාහිත්තවා දුග්ගතිනිමිත්තං දස්සෙත්තවා අපායෙ නිබ්බත්තෙති. දුට්ඨ ගාමණීරක්ඛණදා සොණත්ථෙරපිතුච චත්ථුනි කථෙත්තිබ්බාති. අභිගුත්තරට්ඨකථායං පන කුසලාකුසලකම්මකබ්බ කරස්ස මග්ගකම්මස්සපි කම්මත්තරුපවිජ්ජෙකතා වුත්තා. අභිගුමමාලත්ථෙරාදිනං විශාති. ඉමස්මිං හවෙ ලද්ධාති මග්ගගතකම්මාති යෙන අකුසලෙන පටිභායන්ති. තස්සපි කම්මත්තරුපවිජ්ජෙකෙ සංඛගහො යුත්තො. දෙවදුත්තස්ස විශාති. කම්මනිබ්බත්තබ්බත්තානුපවිජ්ජෙතං පන තස්මිං තස්මිං හවෙ ආයු කම්මෙසු විජ්ජමානෙසු ලද්ධොකාසස්ස කස්සපි අපරාධකම්මස්ස බලෙන කලකාලතො පටිභාය අත්තරාව කෙත්තිරොගෙනවා හයෙනවා උපක්කමෙනවා මරන්නානං චසෙන වෙදිත්තිබ්බං.

එත්ථව කම්මත්තරස්සවා කම්මනිබ්බත්තබ්බත්තානස්සවා උපත්ථම්භනා දිනි සන්ධාය ඉමෙසං චතුන්නංපි කම්මානං කුසලාකුසලභාවො විසුද්ධිමග්ගෙ අභිගුත්තරට්ඨකථායක්ඛද්ව වුත්තො. මජ්ඣිමනිකායං පන සංචණ්ණොත්තිබ්බසුත්තානුරූපං කම්මනිබ්බත්තබ්බත්තානස්සෙව උපත්ථම්භනාදිනි සන්ධාය උපත්ථම්භකස්ස කුසලභාවො උපටීළකඋපසාතකානං අකුසලභාවො වුත්තො. සො පන මජ්ඣිමනිකායං අභිගුත්තරට්ඨකායක්ඛද්ව අරුච්චමානො විය වුත්තො. මහාටිකායං පන සො කෙවි වාදොපි කතො. තත්ථපන සංචණ්ණොත්තිබ්බසුත්තානුරූපං වුත්තත්තා විසුං පාළිනගොති දුට්ඨබ්බො. න ච කෙවිවාදො කත්තිබ්බො. සුත්තස්මිංහි අප්පායුකසංචත්තනිකාඵසා මාණවපට්ඨදා, යදිදං පාණාතිපාති හොතිතිආදිනා උපසාතකං පාණාතිපාතවසෙනෙව වුත්තං. උපටීළකක්ඛද්ව බත්තවාධසංචත්තනිකා ඵසා මාණව පට්ඨදා, යදිදං සත්තානං විහෙසිකපාතිකො හොතිතිආදිනා විහිංසාදිනං චසෙන වුත්තං. උපත්ථම්භකක්ඛද්ව දිසායුකසංචත්තනිකා ඵසා මාණව පට්ඨදා, යදිදං පාණාතිපාතං පභාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොතිතිආදිනා පාණාතිපාතවිරතිආදිනං චසෙන වුත්තං. සබ්බක්ඛද්වෙනං මනුස්සත්තං ආගතස්සෙව සත්තස්ස චසෙනාති එවං විසුං පාළිනගො වෙදිත්තිබ්බොති. මහාටිකායං පන අභිගුත්තරට්ඨකායක්ඛද්ව කම්මත්තරුපත්ථම්භනාදිනි අනිවිජ්ජතෙහි ජනකාදිභාවොනාම විපාකං පටිඉච්ඡිත්තිබ්බො. නකම්මත්ති විපාකස්සෙව උපසාතකතා යුත්තා විය දිස්සතිනි වුත්තං.

කිව්ච්චසෙනාති ජනනං උපත්ථම්භනං උපටීළනං උපවිජ්ජන්දනත්ති චතුන්නං කිව්චානං චසෙන. තත්ථ ඵසා පාණාතිපාතවෙනනා චත්තාරි කිව්චාති සාධෙති. සා හි යාව විපවිච්ඡං ඔකාසං නලහති. තාව උපත්ථම්භනාදිසු තිසු කිව්චෙසු යංකික්ඛද්වි ලද්ධපව්චයං කිව්චං කරොති. යදා විපවිච්ඡං ඔකාසං ලහති. තදා ඵසාය වෙනනාය ඵසාඵව පටිසන්ධි හොතිති එවං සාකෙතපක්ඛද්වෙ වුත්තනගෙන ඵසං අපායහවං ජනෙති. තතො පරං පන පටිසන්ධිජනනකිව්චං නත්ථි. පවත්ති විපාකජනනෙහ සහ ඉතරාති තිණි කිව්චාති හවසතසහස්සෙපි කප්පසතසහස්සෙපි සාධෙතියෙව. ධම්මදින්නායනාම උග්ගසෙන රක්ඛණදා දෙව්සා චත්ථු එත්ථ චත්තිබ්බං. සා පන යදා අත්තතො විපාකකාරතො පුරෙ අරියභුත්තස්සවා පුට්ඨජනභුත්තස්සපි

කලායා චිත්තසමඛිතිනොවා උපවිජ්ජෙතං කරොති. තදා උපවිජ්ජිතො කම්මන්ත රක්ඛෙව ඔකාසං කරොති. සයං විපාකං නජනෙති. යදා පන පාපචිත්තසමඛිතිනො බන්ධස්සන්තානං උපවිජ්ජෙති. තදාඵව උපවිජ්ජිතො අත්තනො විපාකං ජනෙති. සකිං ලද්ධපටිස්සන්ධිවාරතො පන පටිඝාය අනෙකෙසු අත්තභාව සත්තසංස්සෙසුපි උපවිජ්ජෙතාදිතියෙව කරොති. එත්ථ මහාමොග්ගොත්තරො වත්ථු සාමාවති වත්ථු වග්ගුමුදාතිරියභික්ඛු වත්ථු දුස්සිමාර කලාඤ්චාපවත්ථුති කට්ඨෙතිබ්බාති. යස්මා පන ඉදං උපවිජ්ජෙතකම්මං නාම තිරවිජානගතානං බහුලං ලබ්භති. තස්මා සුට්ඨු බලවං අකුසලකම්මං දුබ්බලස්ස අකුසලකම්මස්සවා අකුසලකම්මනිබ්බන්තබ්බන්ධස්සන්තානස්සවා උපවිජ්ජෙතංනාම න භොතීති න වත්තබ්බං. තෙනෙව හි මජ්ඣිමනිකායං බහුකස්මිඤ්ඤි අකුසලකම්මෙ ආයුහිතෙ බලවකම්මං දුබ්බල කම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොතිති වුත්තං.

අපිව පවත්තිශංපි කම්මන්තරජනිතං භවභිගස්සන්තානං අනුපවිජ්ජිතො පඤ්චසු වක්ඛු සොත ඝාන ජිව්භා භාව දසක සඛිබාතෙසු සන්තති සීසෙසු අඤ්ඤාතරස්ස සන්තතිසීසස්ස සබ්බසො උපවිජ්ජෙතංපි ඉමස්සෙව කිව්චන්ති යුත්තං. යං පන මහාටිකායං අභිගුත්තරටිකායඤ්ච උපටිලිකං අඤ්ඤස්ස විපාකං ජිත්ඤ්ඤි. න සයං අත්තනො විපාකං ජනෙතිති වුත්තං. තං අට්ඨකපායං සුබදුක්ඛං පිළෙති, අද්ධානං පවත්තිතුං න දෙතිති ඉදං දිස්වා වුත්තං සියා. අද්ධානං පවත්තිතුං නදෙතිති එත්ථ පන සුබස්සන්තානංවා දුක්ඛස්සන්තානංවා වීරකාලං පවත්තිතුං නදෙති ඉව්චෙවත්ථො. න පන උපඝාතකං විශ් භවභිගස්සන්තානෙන සහ අඤ්ඤස්ස කම්මස්ස විපාකං ජිත්ඤ්ඤිති.

[143] යංපන විභාවතිශං

“ජනකං කම්මන්තරස්ස විපාකං අනුපවිජ්ජිතොව විපාකං ජනෙති. උපඝාතකං උපවිජ්ජෙතපුබ්බකන්ති ඉදං තාව අට්ඨකපාය සන්තිට්ඨානන්ති වුත්තං”. තං න සුත්ථරං.

ඉධ පුබ්බකතෙන උපවිජ්ජෙතකම්මෙන මරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බන්තානං වත්ථුනං අට්ඨකපායයෙව ආගතත්තාති.

[144] යඤ්ච තත්ථ

අපරෙ පන ආවරිඤ්ඤා වදන්තිතිආදිනා උපඝාතකස්ස සයං විපාකනිබ්බන්තකත්තා භාවවචනං වුත්තං. තංපි න සුත්ථරං.

තෙනෙව කම්මෙන අපායෙ නිබ්බන්තානං දුස්සිමාර කලාඤ්චා ඤිතං තස්ස කම්මස්ස උපවිජ්ජෙතකම්මභාවෙන අට්ඨකපාය ආගතත්තාති. [ජනකවතුක්කං]

146. ගරුකන්ති අඤ්ඤෙත කම්මෙන පටිබාහිතුං අසක්කුශෙය්‍යං කුසලපක්ඛෙ මහග්ගතකම්මං අකුසලපක්ඛෙ නිශතම්චිපාදිට්ඨියා සහ පඤ්චානන්තරියකම්මං. එත්ථ සියා. මහග්ගතකම්මන්ති කස්මා වුත්තං. තඤ්ඤි පමාදවසෙතවා නිවරණධම්මපවත්තිශාවා පටිභායිශමානං නිකන්තිබලෙනවා පටිබාහිශමානං විපාකං න දෙතිති. තථා එකස්ස බහුසු ආනන්තරියකම්මෙසු කතෙසු එකස්මිං විපව්චන්තෙ සෙසානි න විපව්චන්තිති. වුච්චතෙ, මහග්ගතකම්මං තාවථපෙත්වා පමාදධම්මනිවරණධම්මනිකන්තිධම්මෙ අත්තනො බලවතරඤ්ච

මහග්ගතකම්මන්තරං අඤ්ඤාන පුඤ්ඤකම්මෙන අප්පට්ඨාගනියට්ඨෙන ගරුකං නාම භානි. ආනන්තරියකම්මානි පන ඵපෙත්වා අත්තනො ඛලවතරං ආනන්තරියකම්මං අඤ්ඤාන කෙනවි ධම්මෙන අප්පට්ඨාගනියට්ඨෙනානි එවං යථාරහං තෙසං ගරුකතා වෙදිතබ්බාති. **ආසන්නන්ති** මරණකාලෙ අනුස්සරිතං තදා කතඤ්ථ. තත්ථ තදාකතන්ති අන්තිම ජවනවිටිතො පුබ්බභාගෙ ආසන්නෙ කතං යංකිඤ්චි කුසලාකුසලකම්මං. මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මං පන විපස්සනාදිවසෙන පවත්තං සම්මාදිට්ඨිකම්මඤ්ථ අන්තිමජවනවිසියංපි කතන්ති ගහෙතබ්බං. යථාහ-මරණකාලෙ චාස්ස භානි මිච්ඡාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති. එතෙන තතො මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මතො අඤ්ඤං අන්තිමජවනවිටියං පවත්තං කම්මං පටිසන්ධිං ජනෙතුං න සක්කොතිති සිද්ධං භානිති. **ආවිණ්ණන්ති** දිශරත්තං අභිණ්ණසො කතං. සකිං කර්තවාපිවා පච්ඡා පුනථපුනං සොමනස්සජනකං සන්තාපජනකඤ්ථ. **කට්ඨතාකම්මන්ති** කාරිසිත්ථාති කම්මන්ති එවං කතකාරණාඵල කම්මන්ති වත්තබ්බං කම්මං. ගරුකාදිභාවෙන වත්තබ්බං කම්මං න භානිති අත්ථො. තත්ථ පුරිමානි තිණි ඉමස්මිං භවෙ කතානි උපපජ්ජවෙදනියකම්මානිඵල. කට්ඨතාකම්මං පන අතීතභවෙසු කතෙහි අපරපරියායවෙදනියෙහි සහ ඉමස්මිං භවෙ කතං ගරුකා සන්තාවිණ්ණභාවරහිතං කම්මපට්ඨතං යංකිඤ්චි උපපජ්ජවෙදනියකම්මං. මහාටිකායං පන කට්ඨතාකම්මං පුරිම ජාතිසු කතංඵල ගහිතං. තං අට්ඨකථාය න සමෙති. එතෙහි පන තිහි මුත්තං පුනථපුනං ලද්ධාසෙවනං කට්ඨතාචා පන කම්මංනාම භානිති හි වුත්තං. න ච අතීතභවෙසු කතානි මාතුඝාතකාදීනිපි අපරපරියාය කම්මානි එතෙහි තිහි මුත්තානිතිවා අමුත්තානිතිවා පුනථපුනං ලද්ධාසෙවනානිතිවා අලද්ධාසෙවනානිතිවා සක්කා විසෙසෙතුං. තදා හි තානි ගරුක කම්මසන්තානෙ පවත්තානිපි භානති. ආසන්නවච්ඡානකම්මසන්තානෙ පවත්තානිපිති.

අභිමුත්තරට්ඨකථායඤ්ථ එතෙහි පන තිහි මුත්තං අඤ්ඤාණවසෙනකතං කට්ඨතාචා පන කම්මංනාමානි වුත්තං. න තානි අඤ්ඤාණවසෙන කභානිති සක්කා විසෙසෙතුං. තානි හි පුරිමභවෙසු අඤ්ඤාණ වසෙන කතානිපි භානති. ඤාණවසෙන කතානිපිති. තානි පන විසෙසනානි ඉමස්මිං භවෙ කතානං ගරුකාදිහි තිහි මුත්තානං සත්තමජවන කම්මානං වසෙන වුත්තානිති තෙහි සහ පුරිමජාතිසු කතානි අපරපරියාය කම්මානි කට්ඨතා කම්මංනාමානි වෙදිතබ්බාති. ඵලඤ්ථ කත්වා යත්ථ තංපුබ්බකතං කම්මන්ති ආගතං. තත්ථපි ඉමස්මිං භවෙවා අතීතභවෙසුවා පුබ්බකාලෙ කතන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බොති. ඉමෙසු පන චතුසු කම්මෙසු විජ්ජමානෙසු ගරුකමෙව අනන්තරෙ භවෙ පටිසන්ධිං දෙනි. ගරුකෙ අසති ආසන්නං. ආසන්නෙ අසති ආවිණ්ණං. ආවිණ්ණො අසති කට්ඨතාකම්මං. තෙනාහ **පාකදානපරියායොනාති**. පාකදානවාරොනාති අත්ථො. එත්ථ සිතා. කස්මා ඉධ ආසන්නං ආවිණ්ණතො පථමං වුත්තං. නනු පාළියං ආසන්නතො ආවිණ්ණමෙව පථමං වුත්තං. යථාහ-යං ගරුකං යං ඛහුලං. යදාසන්නං. කට්ඨතාචා පන කම්මන්ති. අට්ඨකථාසුච තෙනෙව කමෙන පාකදානවාරො විහිතොති. වුච්චතෙ, සභාවතො ඛලවද්ධිඛලකමෙන පාළියං ආවිණ්ණං පථමං වුත්තං. සො පන කමො කදාචි පාකදානපරියායොපි සම්භවතිති කත්වා අට්ඨකථාසු තෙනෙව කමෙන පාකදානවාරො විහිතො. ආසන්නංපි හිසමානං චිත්තං තොසෙතුංවා සන්තාපෙතුංවා අසක්කොත්තං හුත්වා දුබ්බලං ඛලවතො ආවිණ්ණස්ස නිවත්තකං න භානිති. යස්මා පන මහාකම්මවිහිංගසුත්තෙ පුබ්බෙවාස්සතං කතං භානි කලාණකම්මං සුඛවෙදනියං. පච්ඡාචාස්සතං කතං භානි කලාණකම්මං සුඛවෙදනියං. මරණකාලෙචාස්ස භානි සම්මාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති එවං ආවිණ්ණදුච්චරිතස්සපි එකච්චස්ස ආසන්නෙන කලාණ කම්මෙන සග්ගගමනං වුත්තං. තථා පුබ්බෙවාස්සතං කතං භානි පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනියං.ල.

මිච්ඡාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති එවං ආවිණ්ණා සුචරිතස්සපි එකච්චස්ස ආසන්නෙන භාෂකම්මෙන අපායගමනං වුත්තං. යස්මාච උභින්නංපි ඛලවහාලෙ සති ආසන්නමෙව පරිශත්තං භවිතුං අරහති. තස්මා ඉධ පෙරෙන ආසන්නමෙව පථමං වුත්තන්ති දිට්ඨබ්බං. එත්ථ ජුඛිඛොලාස්සකතං හොතිති ඉදං ආසන්නානුස්සරිතකම්මවසෙන වුත්තන්ති චෙදිතබ්බං. තම්බදාඨිකනාමස්ස චොරඝාතකස්ස මහාලාතකාලනාමස්ස උපාසකස්ස වත්ථු එත්ථ කපෙතබ්බන්ති.

[145] විභාවනිශං පන

අට්ඨකථායං ආගතං ජරග්ගවොපමං දස්සෙත්වා ආසන්නමෙව පථමං විපාකං දෙතිති එකංසෙන වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අට්ඨකථායං එවං එකංසෙන වුත්තං. නච උට්ඨාතුංපි අසක්කොත්තො සො ජරග්ගවො පපද්වාරස්ස ආසන්නෙ ඨිතොපි පථමතරං නික්ඛමිස්සතිති. [ගරුකවතුක්කං]

147. දිට්ඨධම්මො වුවච්චි පච්චක්ඛන්තො පච්චුප්පන්තො අත්තභාලො. චෙදිතබ්බං අනු භවිතබ්බන්ති චෙදනිශං. එලං. දිට්ඨධම්මෙ චෙදනිශං එලං එතස්සාති **දිට්ඨධම්මචෙදනිශං**.

[146] විභාවනිශං පන

‘දිට්ඨධම්මෙ චෙදිතබ්බං විපාකානුභවන වසෙනාති දිට්ඨධම්මචෙදනිශං’න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

දිට්ඨධම්මෙ ධම්මෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතිති හි පාළියං වුත්තං. එත්ථ හි විපාකං පටිසංවෙදෙතිති එතෙන ඉධ චෙදනිශස්සද්දො කම්මසාධනො විපාකාතිධෙය්‍යොච හොතිති දස්සෙති. එවක්ඛං සති ඉධ අක්ඛන්දපදත්ථසමාසො එව ලබ්භති. න උත්තරපදත්ථසමාසොති. දිට්ඨධම්මං උපෙච්ච තස්ස අනන්තරෙ පජ්ජිත්වා පාපුණිත්වා චෙදිතබ්බං එලං එතස්සාති **උපපජ්ජචෙදනිශං**. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං උපපජ්ජ සද්දස්ස අත්ථං වදන්තෙන උපපජ්ජිත්වාති වුත්තං. සුත්තපදෙසු පන උපපජ්ජෙවාති පාඨො දිට්ඨො. තස්මා දිට්ඨධම්මස්ස සම්මෙ අනන්තරෙ පජ්ජිතබ්බො ගත්තබ්බොති උපපජ්ජො. දුතියො අත්තභාලො උපපජ්ජෙචෙදිතබ්බං එලං එතස්සාති උපපජ්ජචෙදනිශන්ති එවමත්ථො පාඨස්ස වසෙන චෙදිතබ්බො. උපපජ්ජාතිවා අනන්තරෙ භවෙ පවත්තො එකො නිපාතො. යථා පච්චාති.

[147] විභාවනිශං පන

‘දිට්ඨධම්මතො අනන්තරං උපපජ්ජිත්වා චෙදිතබ්බන්ති උපපජ්ජචෙදනිශං’න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

උපපජ්ජවා විපාකං පටිසංවෙදෙතිති හි පාළියං වුත්තං. පටියායති පුනප්පුනං ආගච්ඡතිති පටියායො. අපරොච සො පටියා යොවාති **අපරපටියායො**. දිට්ඨධම්මා නාගතා නන්තර භවෙහි අක්ඛන්දො අත්ත භාල පටිවත්තො. තෙ නෙව හි මහාටීකායං අභිගුත්ත රටීකායක්ඛදො අපරපටියායෙති දිට්ඨධම්මානන්තරානාගතතො අක්ඛන්දස්මිං අත්තභාලපටියායෙ

අත්තභාවපටිවත්තෙති වුත්තං. සුත්තපදෙසු පන අපරොවා පටිශායෙතිව අපරාපරොවා පටිශායෙතිව ද්විධා පාඨො දිට්ඨො. තත්ථ පච්ඡිකම්මං පාඨෙති ඉධ මජ්ඣෙ ඵකස්ස අපරසද්දස්ස ලොපො දිට්ඨබ්බො. සඛිගහපොටිකෙසු පන මජ්ඣෙ දිසො යාකාරනට්ඨොව අපරාපටියසද්දො දිස්සති. සො ඛණ්ණ අට්ඨකථාසු නත්ථි. පාළියාව න සමෙති.

[148] යකද්ව විභාවනිසං

“අපරෙ අපරෙ දිට්ඨධම්මනො අකද්දස්සම්මං යත්ථකත්ථවි අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං කම්මං අපරාපටිය වෙදනීය” න්ති වුත්තං. තත්ථ දිට්ඨධම්මනොති ඉදං තාව නගුජ්ජති.

න භි මජ්ඣෙ උපපජ්ජහං වජ්ජෙත්වා පථමො දිට්ඨධම්මොව ඉධ තතියෙ පදෙ අධිකතොති යුත්තො.

[149] අත්ථතො පන ඛසද්දජනතොව සබ්බං පාළියා න සමෙති.

අපරොවා පටිශායෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතිති භි පාළියං වුත්තං. අපරාපරොවා පටිශායෙතිවා. අගොසිනාමකං කම්මං **අගොසිකම්මං**. අගොසිකම්මං. භවිස්සතිකම්මං. අත්ථිකම්මං. නතස්ස විපාකොති ඵලං වුත්තපාඨවසෙන ආවරියෙති තථාගහිතනාම ධෙය්‍යං සබ්බසො අලද්ධවිපාකචාරං කම්මන්ති වුත්තං හොති. තත්ථ සත්තසු කුසලාකුසලප්පනෙසු පථමජවනවෙනනා දිට්ඨධම්මවෙ දුතියංනාම. සා භි අලද්ධාසෙවනතාය සබ්බදුර්වලත්තා අවිරට්ඨි තිකාව හොති අප්පතරවිපාකාචාති. පච්චයං ලද්ධා දිට්ඨධම්මෙඵව අහෙතුකමත්තං ඵලං දත්තා විගච්ජති. න ඵකංපි මරණකාලං අතික්කම්ම සත්තානං අනුබන්ධිතං සක්කොති. පච්චයං පන අලගමානා අගොසිකංනාම හොති. පච්චයොතිව අත්තනො ඵලප්පත්තියා ඔකාසදායකො නානා ඉරියාපරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණසමා ගමාදිකො යොකොච පච්චයොපි යුජ්ජතියෙව. ටීකාසු පන පටිපක්ඛෙති අනභිභූතතායාතිආදිනා මහන්තං කත්තා පච්චයො වුත්තො. සො කාකචලියාදිනං විය පාකට්ඨරථලදානං සන්ධාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. න භි කම්මපථප්පනසත්තානෙ පචත්තමානා ඉතරාපිවා පථමජවනවෙනනා ඉට්ඨානිට්ඨසමායොගවසෙනපි ලද්ධ පච්චයා කාචි අත්තනො බලානුරූපං ඵලං න දෙතිති අත්ථි. නවතාය දිය්‍යමානං සබ්බංපි ඵලං මහාජනස්සවා කම්මකාරකස්සෙව වාපාකට්ඨෙව සිසාති සක්කා වත්තුන්ති. යං පන කදාණුවිභවිගට්ඨ කථායං ඵකං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං විපාකං දෙති. සෙසාති අවිපාකානීති වුත්තං. තං අලද්ධපච්චයාති සෙසාති සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න භි ඵකො දිට්ඨධම්මො ඵකස්සෙව දිට්ඨධම්මවෙදනී යස්ස ඔකාසොති සක්කා විකද්දකදාතුන්ති. අත්ථසාධිකා පන සන්තිට්ඨාපකභූතා සත්ථමජවනවෙනනා උපපජ්ජ වෙදනීයංනාම. සා භි ලද්ධාසෙවනතාය ථොකං සාරභූතා හොතිති පථමවෙනනා විය සීඝ්‍රතරං විපච්චිතං නසක්කොති. බලවතීව හොතිති ඵකං භවං ජනෙතං සක්කොති. පතිත ජව නෙසු පන අන්තිමජවනතාය මජ්ඣිමවෙනනායො විය විරට්ඨිතිකා න හොතිති පච්චයං ලද්ධා අනන්තරෙ ඵව භවෙ පටිසන්ධිංවා පවත්ති ඵලමෙවවා දත්තා විගච්ජති. අලද්ධා පන අගොසිකම්මමෙව හොති. න දුතියං මරණකාලං අතික්කම්මං සක්කොති. යංපන කදාණුවිභවිගට්ඨකථායං ඵකං උපපජ්ජවෙදනීයං පටිසන්ධිං ආකඛිසිති. සෙසාති අවිපාකානීති වුත්තං. තංපි පටිසන්ධිවිපාකං සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. සෙසාතිපි භි යාව දුතියවුති නාගච්ජති. තාව ලද්ධපච්චයාති පවත්ති විපාකං දෙත්තියෙව. ඉධ මිස්සක කම්මාති කත්තා අනන්තරභවෙ මිස්සකකම්මඵලං අනුභොන්තාති වෙමානික පෙතවත්ථුති අකද්දකදාතිව තංතංකම්මං කත්තා අනන්තරභවෙ ඵව සුගති යං කබ්බිපාකභූතං විපත්තිං

අනුභවන්නාහි දුග්ගතිශංචා තබ්බිපාකභූතං සම්පත්තිං අනුභවන්නාහි අනෙකාහි වත්ථුසතාහි එතථ කපෙ තබ්බාහිති.

[150] යං පන විභාවනියං

“සාම පටිසන්ධිං දුත්ඵලාම පවත්තිවිපාකං දෙනි. පටිසන්ධියා පන අදින්නාය පවත්තිවිපාකං දෙනිති නත්ථී”ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

යථාවුත්තවත්ථුහි සද්ධිං විරුජ්ඣතො.

[151] යඤ්ච තත්ථ

“වුති අනන්තරඤ්චි උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ඔකාසො”ති කාරණං වුත්තං. තංපි අකාරණං.

පුතිඅනන්තරතො පටිඤාය යාවජීවංපි ඔකාසසම්භවතො.

[152] යඤ්ච තත්ථ

“පටිසන්ධියා පන දින්නාය ජාතිසතෙපි පවත්තිවිපාකං දෙනිති වුත්තං”. තංපි න ගහෙතබ්බං.

කම්මසංඛාරාපත්තිතො. අභිගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච දිට්ඨධම්මවෙදනීයං උපපජ්ජවෙදනීයං අපරපරියාය වෙදනීයන්ති තෙසං සංඛිකමනං නත්ථී. යථාඤාතෙයෙව පතිට්ඨන්තිති වුත්තං. න වෙත්ථ පටිසන්ධිවසෙන එවං වුත්තන්ති සක්කා වත්තුං. තදුත්ථසාධකස්ස අට්ඨකථාපදෙසස්සවා වත්ථුස්සවා යුත්තිශාචා අභාවතොති. මජ්ඣෙ පන පඤ්චපචන වෙනනා අපරපරියාය වෙදනීයංනාම. එනා හි සුට්ඨ ඛලවන්ති සාරභූතාම භොන්තිති න සීඝං විපච්චිතුං සක්කොන්ති. විරට්ඨිතිකා පන භොන්ති. තස්මා තතියභවතො පටිඤාය යදා ඔකාසං ලභන්ති. තදා පඤ්චවාරො පටිසන්ධිං දුත්ඵලා සංසාරපවත්තියා සති කප්පසතසහස්සෙපි පවත්තිවිපාකං දෙනිති. ඉමානියෙව පන තිණි කම්මානි අත්තතො අත්තතො ඛෙත්තෙ සබ්බසො විපාකවාරං අලභමානාහි අභොගිකම්මංනාම. ඛෙත්තඤ්ච තෙසං පථමස්ස දිට්ඨ ධම්මවුත්තියා පරිච්ඡින්නං. දුතියස්ස අනාගතානන්තරභවුත්තියා. තතියස්ස පරිනිබ්බානවුත්තියාහි දිට්ඨබ්බං. [දිට්ඨධම්මවතුක්කං]

148. පාකට්ඨානවසෙනාහි අපායාදිකස්ස විපච්චනට්ඨානස්ස වසෙන තථා වත්තාරි කම්මානිනාම භොන්තිති යොජනා. තත්ථාහි තෙසු අකුසලාදීසු වතුසු කම්මෙසු. කම්මද්ද්වාරවසෙනාහි කම්මසිද්ධියා අභිගුත්තානං කායාදි කම්මද්ද්වාරානං වසෙන. පාණං අතිපාතෙන්නි එතෙනාහි පාණාතිපාතො. අතිපාතතඤ්චෙත්ථ සරසතො පතිතුං අදුත්ඵලා අන්තරාඵල පශොගබලෙන පාතනං දිට්ඨබ්බං. අදින්නං ආදියන්ති එතෙනාහි අදින්නාදානං. අගමනි යවත්ථුසංඛිතාතෙසු වත්ථුකාමෙසු මිච්ඡා වරන්ති එතෙනාහි කාමෙසුමිච්ඡාචාරො. තත්ථ පරපාණො පාණසඤ්ඤිතො තස්ස ජීවිතින්ද්‍රියසත්තානුපවිජ්ජෙදකස්ස කායවච්ඡගොගස්ස සමුට්ඨාපිකා වධකවෙනනා පාණාතිපාතොනාම. සයමෙව අත්තතො ජීවිතින්ද්‍රියං පාතෙන්නස්ස පාණාතිපාතොනාම නත්ථී. පරපට්ඨගහිතෙ පරපට්ඨගහිතසඤ්ඤිතො තතො විශොගකාරණස්ස

කාය චරිතයොගස්ස සමුට්ඨාපිකා අච්ඡිත්තදකචෙනනා අදින්නාදානංනාම. අගමනියචත්ථුසු මග්ගෙනමග්ගපටිපාදකස්ස කායපයොගස්ස සමුට්ඨාපිකා අස්සාදුචෙනනා කාමෙසුමිච්ඡාලාරොනාම. කෙච් පනඵත්ථපි අගමනිය චත්ථුසකද්දන්තොති පදං ඉච්ඡන්ති. තං අට්ඨකථාය න සමෙති. අගමනියචත්ථු තස්මිං සෙවනචිත්තන්ති හි තත්ථ චුත්තං. එතෙන අගමනියචත්ථුමිති සති ගමනිය සකද්දායවා අගමනිය සකද්දායවා සෙවනත්තස්ස කම්මපරො හොති යෙවොති සිද්ධං හොති. ඉතරො අගමනියචත්ථු තථා සකද්දන්තා තස්මිං සෙවනචිත්තන්ති චුත්තං සිසාති.

අපරෙ පන සයං පයොගං කත්වා අත්තති පරෙන කරියමානං මග්ගෙන මග්ගපටිපාදනං අස්සාදෙන්තස්ස සෙවනචිත්තෙ සතිපි නත්ථි කම්මප්පථහෙදො. පයොගස්ස අභාවාති චදන්ති. සෙවනචිත්තෙ පන සති පයොගො අප්පමාණන්ති එකෙ. එච්ඡද්ව සති තියඤ්ඤිකොච මිච්ඡාලාරො, න චතුරඤ්ඤිකොති ආපජ්ජති. අට්ඨකථායං පන සෙවන පයොගෙන සහ චතුරඤ්ඤිකොච චුත්තොති අකද්දෙ. සෙවනපයොගො පන යෙභුයෙත්ත ලබ්භමානත්තායෙව චුත්තො. න පන එකත්තඅභිග්ගාචතො. ඉතරො ඉත්ථිතං යෙභුයෙත්ත පයොගඤ්චිචං නත්ථිති තාසං මිච්ඡාලාරො දුලලහො සිසාති ච චදන්ති. හික්ඛුනිදුසන්තො ඵත්ථෙව සඤ්ඤන්ති. සා හි රක්ඛිතාසු සඤ්ඤන්ති. ටීකාසු පන සා ධම්මරක්ඛිතාපි න හොති. කුතො මාතාදිරක්ඛිතා. ධම්මොති හි ඉධ පාසණ්ඩියධම්මොච අට්ඨකථායං චුත්තොති චදන්ති. සාසනධම්මොපි නන යුත්තො. සබ්බස්මාදරි තියොපි උපජ්ඣකංගිති ආදිකා තස්සා මාතාදිට්ඨානියාඵල හොන්ති. තථා හි සික්ඛාපදවිහඤ්ඤිකායං මිච්ඡාලාරොපි දුස්සීලාය.ල. සාමණෙරියා, පුට්ඨජ්ජනහික්ඛුනියා, සොත්තාපන්නාය, සකදාගාමිනියා, තතො අනාගාමිනියා චිත්තිකමො මහාසාළජ්ජො. ධීණාසවාය පන එකත්තමහාසාළජ්ජොවාති චුත්තං.

කස්මාපනෙත්ථ සුරාපානං නග්ගි තං. තංපිති අපායසංචත්තති කභාවෙන චුත්තං. යථාහ— සුරාමෙරයපානං හික්ඛෙව ආසෙවිතං භාවිතං බහුලිකතං නිරයසංචත්තතිකං නිරව්භානගොනිසංචත්තතිකං පෙත්තිවිසයසංචත්තතිකං. යොච සබ්බලොකො සුරාමෙරය පානස්ස විපාකො. සො මනුස්සභූතස්ස උම්මත්තකසංචත්තතිකො හොතිති. අට්ඨකථාසුපි කොට්ඨාසතො පඤ්චපි පාණාතිපාතා දයො කම්මපථාඵවාති චුත්තන්ති. චුච්චතෙ, මුලට්ඨකායං තාච තස්ස සභාගත්තෙන මිච්ඡාලාරෙ උපකාරකත්තෙන දසසුපි කම්මපරෙසු අනුපවෙසොති චුත්තං. තත්ථ සභාගත්තං ගහෙත්වා විභාවනියං සුරාපානංපි ඵත්ථෙව සඤ්ඤන්තිති චදන්ති රසසඤ්ඤාතෙසු කාමෙසු මිච්ඡාලාරභාවතොති චුත්තං. උපකාරකත්තං ගහෙත්වා පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකායං කුසලාකුසලාපිච පටිසන්ධිපනකායෙව කම්මපථාති චුත්තා. චුත්තාචසෙසා පටිසන්ධිපනෙන අනෙකන්ති කත්තා කම්ම පථාති න චුත්තාති ඉමස්ස ලාක්ෂස්ස සංචන්තනායං චුත්තාචසෙ සාති සුරාපානාදයො තබ්බිරමණාදයොච. සුරාපානද්ද්ධි මදස්ස පච්චයො. මදො අපුඤ්ඤපථස්ස. තබ්බිරතිපි නිම්මදනාය. සාච පුඤ්ඤපථස්සාති කම්මපට්ඨපනිස්සයාති තාති තදාසන්නකම්මචසෙන සන්ධිපනකානිපි හොන්තිති චුත්තං. තත්ථ තදාසන්නකම්මචසෙනාති තස්ස සුරාපානස්සවා සුරාපානවිරතියාච ආසන්නෙ පචත්තානං තම්මුලකානං අපුඤ්ඤකම්මානංවා පුඤ්ඤකම්මානංවා වසෙනාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති— යො සුරං පිචිත්වා සුරාමදගෙතු පාණා පාතාදිසු යංකිඤ්චි කම්මං කරොති, තස්ස සුරාපානං තස්සති කම්මස්ස බලවුපනිස්සයො හොති පුබ්බචෙනනාඤ්ඤාදි. තදෙව විසුං පටිසන්ධිං ජනෙති, න ඉතරන්ති. යථා හි පුබ්බාපරචෙනනා යොපි කම්මපථපත්තස්ස කම්මස්ස පටිචාරභූතාඵල පටිසන්ධිං ජනෙත්ති, න ඉතරා. ඵලමිදංපිති. න හි කම්මපථසුත්තෙසු සරූපතො

ආගතානිඵළ පටිසන්ධිං ජනෙත්ති. න ඉතරානීති සක්කා නිශ්ශෙතුං. යානි පන ඵකන්තෙන පටිසන්ධිජනනසාමත්ථිය යුත්තානි, තානෙව තත්ථ සරුපතො වුත්තානි. යානිපන පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්තිකානි භොන්ති. තානි තත්ථසරුපතො න වුත්තානීති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තථා හි පටිසම්භිදා මග්ගට්ඨකථායං කුසලාකුසලාපිච පටිසන්ධිජනකායෙව කම්මපථානි වුත්තා. වුත්තාලසෙසා පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්ති කත්තා කම්මපථානි න වුත්තානි වුත්තං. තස්මා ඉදංපි පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්තිකත්තා තත්ථ සරුපතො න වුත්තන්තිච. යං තදා සන්නකම්මෙවසෙන පටිසන්ධිජනකන්ති පුබ්බෙ වුත්තං. තං තත්ථ සරුපතො වුත්තෙසු තදා සන්නකම්මෙසු අනුපවිට්ඨන්තිච සක්කා චත්තුන්ති. තස්ස පන දුට්ඨං කිච්චං පටිසන්ධිජනනං කම්මජනනඤ්චානි. තත්ථ පටිජනනතො කම්මජනනමෙවස්ස මහන්තං මහාවිප්ථාරඤ්ච භොතිති කත්වා සක්කෙන දෙව්නම්මදෙන කුම්භජාතකෙ –

යං වෙ විචිත්තා දුට්ඨරිතං චරන්ති,
කායෙන වාචාය චෙතසාච;
නිරයං චජන්ති දුට්ඨරිතං චරිත්තා,
තස්සා පුණ්ණං කුම්භම්මං කිණ්ණාථානි.

ඵචං තදාසන්නකම්මෙවසෙනෙව තස්ස අපායගාමිතා වුත්තා. තදුග්ගං පනස්ස කිච්චං ගහෙත්වා සුරාමෙරයපානං හික්ඛවෙ ආසෙවිතං. ෧. සංචත්තනිකන්ති අභිගුත්තරෙ වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයඤ්ඤිසුත්තපදෙසු ධම්මතා. යෙදිදං සංචත්තනිකන්ති වුත්තට්ඨානෙ යථාලාභයොජනානි. තථාහි මුලට්ඨකායංපුත්තබ්බංදෙතිපුත්තබ්බවාය සංචත්තෙතිති පාඨෙ කම්මසහජාතා පුත්තබ්බංදෙති. කම්මසහායගුතා අකම්මසහජා තාපුත්තබ්බං සංචත්තෙතිති වුත්තං. කෙච් පන ඉමමත්ථං අනුපධාරෙත්වා ඉමාය පාළියා තස්ස විසුං ඵකන්තකම්මපථභාවං මඤ්ඤන්ති. යං පන කොට්ඨාසතො පඤ්චපි කම්මපථාඵලානි අට්ඨකථාචාකෂං. තත්ථ ඵළඤ්ඤෙන තෙසං චෙතනාධම්මත්තා ඤානාදිකොට්ඨාසිකත්තං නිචත්තෙති. චෙතනා හි කම්මපථං පත්තාපි අපත්තාපි කොට්ඨාසතො කම්ම පථකොට්ඨාසිකාඵල භොතිති. තෙනෙව මුලට්ඨකායං කම්මපථා ඵලානි කම්මපථකොට්ඨාසිකාඵලානි වුත්තං. අනුට්ඨකායඤ්ච කම්ම පථකොට්ඨාසිකාඵල. න ඤානාදිකොට්ඨාසිකානි වුත්තං. කෙච්පන ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා ඉමිතා වාකෙෂ්ඨ තස්ස විසුං කම්මපථභාවං චදන්ති.

බුද්දකපාඨට්ඨකථායං පන සබ්බෙනසබ්බං තස්ස කම්මපථභාවො පටික්ඛිත්තොයෙව, තත්ථ හි පුරිමානං චතුන්නං කායකම්මාදිභාවඤ්ච කම්මපථභාවඤ්ච විසුං චත්තා සුරාපානංපත්තා කායකම්මමෙවෙති වුත්තං. ඵතෙන චචිකම්මභාවඤ්ච කම්මපථභාවඤ්ච පටික්ඛිපතිති. ධාතුසංයුත්තට්ඨකථා යඤ්ච පටික්ඛිත්තො. යථාහ-තතීයංපඤ්චකම්මෙවසෙන බුජ්ඤාතකානං අජ්ඣාසයෙවසෙන වුත්තං. චතුත්ථං සත්තකම්මපථෙවසෙන පඤ්චමං දුස කම්මපථෙවසෙනානි. තත්ථ හි තතීයෙ සුරාපානමිස්සකත්තා පඤ්චකම්මෙවසෙන ඉච්චෙව වුත්තං. න පඤ්චකම්මපථෙවසෙනානි. ඵතාසුපිච පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්ති කත්තාඵල පටික්ඛිත්තොති න නසක්කා චත්තුං ඵළඤ්ච සති සබ්බා පාළිට්ඨකථාට්ඨකායො සංසන්දිතා භොන්තිති. **කායකම්මන්ති** ඵත්ථ කායො තිච්ඤා සසම්භාරකායො පසාදකායො වොපනකායොති. ඉධ කායවිඤ්ඤත්තිසබ්බාතො වොපනකායො අධිප්පෙතොති වුත්තං **කායවිඤ්ඤත්තිසබ්බාතොති**. වොපනකායො හි කදාචි කායබ්බගෙන අත්තනොඅධිප්පායං පරස්ස විඤ්ඤා පනත්ථායපි කර්ශතිති කායවිඤ්ඤත්තිති වුච්චතිති. සො යෙවෙව කම්මානං පචත්තිමුත්තත්තා දුචාරන්ති කායදුචාරං.

තස්මිංකද්විතී තෙන තෙන උපකකම කිව්වෙන පවත්තමානෙඵළ ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදාදිකිව්වසිද්ධිතො තංජන කස්ස වෙනනාධම්මස්ස ආයුහන කිව්වතිබ්බත්තිව කායකම්මනාම ලාභොව භොතිති. තස්මිං කායද්වාරො. එත්ඵළ යස්මාසබ්බානිපි කම්මානි පුබ්බභිගමභූතෙන සම්පයුත්තමනෙන චිනා නසිජ්ඣන්ති. මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා. මනොසෙට්ඨා මනොමයාති හි චුත්තං. ධම්මාති වෙත්ඵ සුචරිතදුච්චරිතධම්මා චුච්චන්ති. තස්මා මනොද්වාරං සබ්බකම්මසාධාරණත්තා කම්මානි විසෙසෙත්තුං නස්සකොති. අසාධාරණභූතා පන කායච්චිගො ඵළ සකොන්ති. යස්මාළ පුරිමාති සත්තව්ධාති කම්මානි කෙළම මනොමත්තෙන නසිජ්ඣන්ති. තංසමුට්ඨිතෙහි පන කාය චචිපයොගෙහි ඵළ සිජ්ඣන්ති. තස්මා තෙඵළ තෙසං කම්මානං පවත්තිමුඛසංඛිතං ගවිජන්තිති චුත්තං **කායද්වාරොති**. පරතො **චේද්වාරොති** ව.

යස්මා පන කායද්වාරො චුත්තිතො කායකම්මං නාම. චේද්වාරො චුත්තිතො චේකම්මංනාමාති එත්තකමත්තෙ චුත්තෙ පාණාතිපාතාදිති තිණි කායකම්මංනාම. මුසාලාදාදිති චත්තාරි චේකම්මංනාමාති ඵළං ද්වාරොන කම්මානං නාමචත්ථානං අසිද්ධං සිගා. කථං. යදා හි පුරිමාති ද්වෙ ආණත්තිවසෙන අජපකෙන චේද්වාරො හිජ්ඣන්ති. තදා තාති කායකම්මන්ති නාමං ජගෙය්‍යං. චේකම්මන්ති සංඛිතං ගවිජෙය්‍යං කස්මා චේද්වාරො චුත්තිතො චේකම්මංනාමාති චුත්තත්තා. ද්වෙලා තෙසං නාමාති ගවෙය්‍යං. උභයද්වාරොසුපි සත්ථිස්සනතො. යදාපන මජ්ඣිමානි චත්තාරි හත්ථමුට්ඨාදිවසෙන අජපකෙන කායද්වාරො සිජ්ඣන්ති. තදා තාති චේකම්මන්ති නාමං ජගෙය්‍යං. කායකම්මන්ති සංඛිතං ගවිජෙය්‍යං. කස්මා කායද්වාරො චුත්තිතො කායකම්මංනාමාති චුත්තත්තා. ද්වෙලා තෙසං නාමාති ගවෙය්‍යං. උභයද්වාරොසුපි සත්ථිස්සනතො. එවකද්වසති පාණාතිපාතො.ල. මිච්චාලාරොවෙති කායකම්මංනාමාති ඉදං චත්ථානමෙව නිරත්ථකං සිගා. තථා පරතො මුසාලාදො.ල. ජපලාපොවෙති චේකම්මංනාමාති. **ඛානුමුච්චතිතොති** චුත්තෙපන එකමෙකෙන ඛානුමුච්චසද්දෙන පබ්බිධාති තාති වජ්ජාති වජ්ජෙත්වා චුත්තජපකාරං ද්වාරොන කම්මචත්ථානං සිද්ධං භවති. යථා වනවරකො සංඛිගාමාචරොති.

මනොකම්මානි පන ද්වාරත්තරෙසු වරත්තානිපි වරණමත්තාති ඵළ භොන්ති. න ද්වාරත්තරාති තෙසං කම්මසිද්ධියා අභිගං භොන්ති. තස්මා තාති විසුං කතානිති වෙදිතබ්බං. යස්මා පන කායද්වාරස්ස කායොති නාමං අනෙකෙසු සුත්තසහස්සෙසු සයමෙව සිද්ධං පාකට්ඨකද්ව. තථා චේද්වාරස්ස වාචාති නාමං. කුසලාකුසල ජවනචිත්තසංඛිතාකස්ස මනොද්වාරස්සව මනොති නාමං. තස්මා සබ්බත්ථ කායද්වාරං චේද්වාරං මනොද්වාරන්ති චුත්තෙ කම්මෙන ද්වාරස්ස චත්ථාන කිව්වංනාම නත්ථි. යත්ථ පන කායකම්මද්වාරං චේකම්මද්වාරං මනොකම්මද්වාරන්ති ආගතං. තත්ථෙව ද්වාරකථාදිසු කම්මෙන ද්වාරචත්ථානංපි විසුං චත්තබ්බං භොතිති දුට්ඨබ්බං.

[153] එතෙන යං චුත්තං **විභාවනියං**

“කායකම්මස්සව පවත්තිමුඛභූතං කායද්වාරන්ති චුච්චතිති”. තං පටිකඛිත්තං භොති.

[154] යකද්ව **තත්ථ**

“තථා මුසාවාදාදිං කායචිකාරොන කරොත්තස්ස චේකම්මං කායද්වාරෙපි පචත්තතිති කම්මෙන ද්වාරචචත්ථානංපි නසියාති” චුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

න හි කායචිකාරොන කරීයමානං චේකම්මං කායද්වාරෙ පචත්තමානංපි තස්ස ද්වාරස්ස නාමං භිත්ඳිතුංවා අත්තනො නාමං දාතුංවා සක්කොති. සභාච සිද්ධත්තා තස්ස නාමස්සාති.

[155] එතෙනෙව යඤ්ථව තත්ථ

චුත්තං “තථා කායකම්මමෙව යෙභුය්‍යෙන කායද්වාරෙ පචත්තති. න ඉතරාති. තස්මා කායකම්මස්ස යෙභුය්‍යෙන එත්ථෙව පචත්තනතො කායකම්මද්වාරභාවො සිද්ධො. බ්‍රාහ්මණගාමාදිනං බ්‍රාහ්මණගාමාදි භාවොචියාති”. තංපි පටික්ඛිත්තං ගොති.

න හි කායකම්මද්වාරත්ති නාමං ඉධ චුත්තං අත්ථීති. [කායකම්මං]

149. මුසාති අභුතත්ථෙ නිපාතො. මුසා වදන්ති එතෙනාති **මුසාවාදො**. විසති පරෙසං අඤ්ඤාමඤ්ඤාසම්මොදභාවසංඛිතානං සාමග්ගිරසං සංවුණ්ණොති පටිභිත්ඳුති මිථු හෙදං කරොති එතායාති පිසුණා. අත්තනො පියභාවං පරෙසඤ්ථ මිත්තඤ්ඤාමඤ්ඤාමං කරොති එතායාතිවා පිසුණා. නිරුත්තිනයෙන. වදන්ති එතායාති වාචා. පිසුණාච සා වාචාවාති **පිසුණුවාචා**. යෙන සුය්‍යති, තස්ස හදයං පිරමානා උසති දහතිති පිරුසො. පිරුසොච සා වාචාවාති **පිරුසවාචා**. සාධුජනෙහි අධිගන්තබ්බං සංසුඛං භිත්තඤ්ථ පලෙති විසරති විනාසෙති භිත්තඤ්ඤාමග්ගං භිත්ඳුතිති සම්මං. තංවා පලෙති භිජ්ජති එතෙනාති සම්මං. අත්ථධම්මාපගතස්ස පටිභාණ්ඩත්තස්ස භාරතයුද්ධසිතාහරණා දික්කස්ස වාචා වත්ථුමත්තස්සෙතං නාමං. යත්ථ ද්විධම්මභිත්තඤ්ඤාමග්ගා සම්පරාසික භිත්තඤ්ඤාමග්ගා උපායදීපකං කිඤ්චි අත්ථධම්මචිත්තයපදං නත්ථී. සම්මං පලපත්තිපකාරොන කථයන්ති එතෙනාති **සප්ථප්පලාපො**. තත්ථ පරස්සවිසං වාදනපුරෙක්කාරොන විසං වාදක කායචේපගොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලවෙතනා මුසාවාදො. සො පරස්ස අත්ථභඤ්ජනකොච කම්මපථහෙදො. ඉතරො කම්මමෙව. එත්ථ ච කම්ම පථොති පටිසන්ධිජනකානං කම්මානං උට්ඨානමුඛමග්ගො චුච්චති. යථා හි රජානං උට්ඨානපදෙසො රජපථොති චුච්චති. තථා ලොකෙ සන්දිස්සමානෙසු සත්තානං කායචේචිත්තාභිසංඛිතරණකිච්චෙසුයෙහි කිච්චෙහි පටිසන්ධිජනකාති කම්මාති උට්ඨගන්ති. යෙසුවා කිච්චෙසු තාති උට්ඨගන්ති පචත්තන්ති. තාති කායචේචිත්තා භිසංඛිතරණකිච්චාති පටිසන්ධිජනකානං කම්මානං උට්ඨානමුඛමග්ගත්තා කම්මපථොති චුච්චති. කතමාති පන තාතිති. අභිගසම්පන්නාති අකුසලෙසු පාණ්ණාත කිච්චාදිති කුසලෙසු තබ්බිරමණකිච්චාදිති දසවිධාති කිච්චාතිති. කම්මාතියෙව සුගතිදුගගතිනං තදුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානඤ්ථ පථභුතත්තා කම්මපථොනාමාතිපි වදන්ති.

පරස්ස හෙදපුරෙක්කාරොන හෙදකකායචේපගොගසමුට්ඨා පිකා සංකිලිට්ඨවෙතනා පිසුණුවාචා. සාපි පරෙ භිත්තෙනෙව කම්මපථහෙදො. අභිත්තෙ කම්මමෙව. පරස්ස මම්මච්චෙදකකාය චේපගොගසමුට්ඨාපිකා ද්විධවෙතනා පිරුසවාචා. එත්ථව මරන්ති සත්තා, මරණමත්තංවා දුක්ඛං නිගච්ජන්ති එතස්මිං ඤට්ටියමානෙති මම්මං. ද්විධවෙණො. මම්මං පිත්ඳුති භිත්ඳුති ඤට්ටෙතිති මම්මච්චෙදකො. වණ්ණඤට්ටනපගොගො. ඉධ පන මම්මංචියාති මම්මං. ජාතිආදියු දසසු අක්කොසවත්ථුසු යංකිඤ්චි. මම්මච්චෙදකොති ජාතිආදියු ඤට්ටන වසෙන පචත්තො පිරුස කායචේ පගොගො. අය මත්ථො සීලක්ඛන්ධ ටීකා වසෙන වෙදිතබ්බො. අථවා.

මමායතිති මමො. මිත්තො. මමස්ස භාවො මම්මං. මෙත්තාචිත්තං. මම්මං පිත්ථුතිති මම්මච්ඡෙදකො. අයංපි අක්කොසිතබ්බස්ස සම්මුඛාඵල කම්මපථභෙදොති කෙවි. පරම්මුඛාපිති අපරෙ. යථා පන පරං අක්කොසිතවා බමාපෙත්තස්ස බමාපනකම්මං පරස්ස දුරෙ ධිතස්සපි මතස්සපි සම්පජ්ජති. එවං අක්කොසනකම්මංපිති දිස්මජ්ඣධම්මාකාරා ඉච්ඡන්ති. අක්කොසාධිප්පායෙන වණ්ඩා මහිංසි තං අනුබන්ධතුතිවා වොරා තං බණ්ඩා බණ්ඩිකං කරොන්තුතිවා මුද්ධා තෙ ඵලතු සත්තකාතිවා ඵලමාදිනා නයෙන පරං අභිසපන්තස්සපි කම්මපථභෙදො භොතිශෙවාවතිව වදන්ති.

අනත්ථවික්ඛ්ඤාපන කායච්ඡිප්පයොග සමුට්ඨාපිකා පාපවෙනනා සම්පජ්ජලාපො. සොපි භාරතශුද්ධ සීතාහරණාදිකෙසු පටිභාණචිත්තෙසු වාචාවත්ථුමත්තෙසුඵල කම්මපථභෙදො. සොචබො පරෙ තං අනත්ථං සච්චතො ගණ්හන්තෙයෙව. අගණ්හන්තෙ පන කම්මමෙව. තථා රාජකථාදිසු ද්වන්තිංස තිරච්ඡාන කථාපභෙදෙසුපි කම්මමෙව. තඤ්ච බො තදස්සාද්වයෙන කථෙත්තස්සෙව. අත්ථධම්මචිත්තයනිස්සිතං කත්වා කථෙත්තස්ස පන සබ්බංපි සත්ථකමෙව භොතිති වෙදිතබ්බං. **වච්ඡිකම්මන්ති** එත්ථ වච්ඡිති වාචායෙව. සා චතුර්බිධා සද්ද්වාරා වරතිවාචා වෙනනාචාචා වොපනවාචාති. ඉධ පන සද්දසහිතා වච්චික්ඛ්ඤාත්තිස්සබ්බාතා වොපන වාචා අධිප්පෙතාති චුත්තං **වච්චික්ඛ්ඤාත්තිස්සබ්බාතෙති**. වොපනවාචා හි කදාචි වාචඛිගෙන අත්තනො අධිප්පායං පරස්ස වික්ඛ්ඤාපනත්ථායපි කරියතිති වච්චික්ඛ්ඤාත්තිති චුච්චතිති. සායෙවෙව කම්මානං පවත්ති මුඛත්තා ද්වාරන්ති වච්ච්චාරං. තාය හි තංතංච්ඡිප්පයොගඛිච්චෙන පවත්තමානාය ඵල විසංවාදනාදිකිච්චසිද්ධිතො තංසමුට්ඨාපකස්ස වෙනනාධම්මස්ස ආයුහනක්ඛිශානිබ්බන්තිව වච්ඡිකම්මනාමලාභොව භොතිති. තස්මිං වච්ච්චාරෙ. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං කායකම්මෙ චුත්තමෙවාති. [වච්ඡිකම්මං]

150. අභිජ්ඣායන්ති අස්සාදමත්තෙ අට්ඨත්වා පරගණ්ඩස්ස අත්තනො පරිණාමනවයෙන අතිරෙකතරං ක්කයන්ති නිජ්ඣයන්ති එතායාති **අභිජ්ඣා**. බ්‍යාපාදෙන්ති පරස්සත්තෙ විනාසං ආපන්නෙ කත්වා චිත්තෙන්ති එතෙතාති **බ්‍යාපාදො**. **මිච්ඡාදිට්ඨිති** එත්ථ මිච්ඡාති විපරිත්තථෙ නිපාතො. අත්ථිදින්නන්තිආදිනසපවත්තං සබ්බං සප්පුරිස මග්ගං සප්පුරිසපක්ඛ්ඤාත්තං හිත්ථිත්වා නත්ථි දින්නන්තිආදිනසෙන තබ්බිපරී තතො පස්සන්ති එතායාති මිච්ඡාදිට්ඨි. තත්ථ පරස්සත්තකං දිස්වා කෙචලං අස්සාදනාහිත්තදුරජ්ජන්තමත්තෙසු අට්ඨත්වා අභොචත ඉදං මමස්සාති එවං අත්තනො කත්වා චිත්තෙන පරිණාමෙන්තස්සෙව අභිජ්ඣාකම්මපථභෙදො භොති. පරස්සත්තකභාවෙයෙව ථපෙත්වා ලාභාවතිමෙ. යෙ ඊදිසං පරිභුක්ඛ්ඤාත්ති. අභොචතාහංපී තාවකාලිකං පරිභුක්ඛ්ඤාත්ති. යාවත්ථාචා කිණිත්ථාචා අත්තනො කරෙය්‍යං. අක්ඛ්ඤාත්ති ඊදිසං ලභෙය්‍යන්ති එවං අස්සාදෙන්තස්ස කම්මමෙව. චුත්තක්ඛ්ඤාත්තං අට්ඨකථාසු පරගණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො භොති. යාව න අභොචත ඉදං මමස්සාති අත්තනො පරිණාමෙතිති. අත්තමසො ඩංසමකසාදිකෙපි ආරබ්භ ඉමෙ නස්සත්තු විත්තස්සත්තු. අභොචතිමෙ නස්සෙය්‍යං විත්තස්සෙය්‍යං. අවඛිඪිතාචා භවෙය්‍යං විරංචා නතිට්ඨෙය්‍යං. කදාචා නස්සත්ති විත්තස්සත්තිති එවං පර සත්තස්ස බන්ධපීච්චිනාසං චිත්තෙන්තස්සෙව බ්‍යාපාදො. ඉතරො කම්මමෙව. චුත්තක්ඛ්ඤාත්තං පරස්සත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො භොති. යාව න අභොචතායං උච්චිජ්ජෙය්‍ය විනාසෙය්‍යාති තස්ස විනාසං චිත්තෙතිති. කම්මස්සවා කම්මච්ඡාකස්සවා සබ්බසො පටිබාහිකා නත්ථිකාගෙ තුකාක්ඛිශෙවෙන තිව්ධා නියත මිච්ඡාදිට්ඨිඵල කම්මපථභෙදො. දසවත්ථුකම්මච්ඡාදිට්ඨි පන නත්ථිකදිට්ඨිපභෙදාඵල. සබ්බක්ඛ්ඤාදෙසනං

පටිබාහිත්වා පවත්නා අට්ටිකකණ්ටකාදිනං දිට්ඨියොපි කම්මපථාඵලානි චදන්ති. විසතිචත්ථුකා සක්කායදිට්ඨිවා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානිවාකම්මමෙවෙති.

නියතානි වෙත්ථ යථා තිණි ලක්ඛණානි යත්තකං පස්සිත්වා සද්ධාධිමොක්ඛෙන සන්තිට්ඨානං ගවිජන්තස්ස චිත්තුප්පාදො අත්තනො අනන්තරං ඵලදානනියමෙන නියතො හොති. තත්තකං පස්සන්තො කුසලෙසු ධම්මෙසු නියාමං ඔක්කමති චුත්තො. තථාදිට්ඨිට්ඨා නානි කාරණ පටිරූපකානි යත්තකං පස්සිත්වා මිච්ඡාධිමොක්ඛෙන සන්තිට්ඨානං ගවිජන්තස්ස චිත්තුප්පාදොචුතිඅනන්තරොඵලදානනියමෙන නියතො හොති. තත්තකං පස්සිත්වා සන්තිට්ඨානං ගවිජන්තො අකුසලෙසු ධම්මෙසු නියාමං ඔක්කමති, අතෙකිච්ඡොනාම හොති. තථා පන අපස්සිත්වා කෙවලං මිච්ඡාධිමොක්ඛමත්තෙන ඵලමෙව හවිස්සති සන්තිට්ඨානං ගන්ත්වා සකං ආචරියකං සමයං පග්ගණ්හිත්වා සීතො අතෙකිච්ඡොනාම නහොති. කස්මා, ඵලදාන නියමාභාවානි. අයඤ්ච අත්ථො මිච්ඡත්තත්තිකෙන දිපෙතඛිබො. තත්ථ හි ඵලදාන නියමවසෙනෙව උභින්නංපි සම්මත්තමිච්ඡත්තධම්මානං නියතසක්ඤ්ඤාපටිලාභො අට්ඨකථායං චුත්තොති. සුත්තත්තසංවණ්ණනාසු පන ගහණනියමවසෙනාපි තස්සා නියතභාවො චුත්තොති.

අඤ්ඤාත්ථිච්ඡද්දත්තිකානි චික්ඤ්ඤත්තිද්වයෙන විනාපි. චික්ඤ්ඤත්තිද්වයං අසමුට්ඨාපෙත්වාපීති අත්ථො. අපිසද්දෙන පන චික්ඤ්ඤත්තිද්වයෙන සභාපීති දස්සෙති. ඉමානි හි තිණි කම්මානි යදා කායඛිගවා චඛිගානි අවොපෙත්වා මනස්මිංඵල සිජ්ඤන්ති. තදාචික්ඤ්ඤත්තිකා විනාව පවත්තන්ති. යදා පන තානි වොපෙත්වා කායචච්ච්චාරොසු සිජ්ඤන්ති, තදා චික්ඤ්ඤත්තිකා සහෙව පවත්තන්ති. එතෙන ඉමෙසං තිසුපි ද්වාරොසු පවත්තිං දිපෙති. එවංසන්තෙපි ඉමානි මනොද්වාරොඵල ඛණ්ඩං පවත්තන්ති. කායචච්චාරොසු පන අප්පකමෙව පවත්තන්ති චුත්තං **මනස්මිංගෙවඛානුලොචුත්තිකොති**. තත්ථ මනස්මිං ගෙවති කුසලා කුසලප්පන්තිත්තස්ඛිබාතෙ මනොද්වාරොඵල. එතෙන පුරිමෙසුපි කායද්වාරෙ චච්චාරොති පදෙසු එවසද්දසම්මිභවො දිපිතො හොති. එවසද්ධි සති තත්ථපි ද්වාරෙන කම්මවචත්ථානං සුට්ඨිතරං උපපන්නං හොති. ඉතරථා උපලක්ඛණාදිවසෙන අත්ථත්තරපසඛිගොපි සිතාති. අපිච, ඉධ එවසද්දෙන අයංපි විසෙසත්ථො දිපිතො හොති. පාණ්ණධාදිසු හි වධාමි නං අවහරාමි න නතිආදිනා සංවිධානාකාරෙන පවත්තා වෙතගිතක්ඛිගාඵල පධානං හොති. සාව කායචච්චගොගෙහි විනා නසිජ්ඤති. තස්මා තෙසු කාය චච්ච පගොගා කම්මසිද්ධියා එකං අඛිගං හොන්ති. තං සහජාතාව අභිජ්ඣාදගො වෙතනාපක්ඛිකාඵල හුත්වා අඛිබොහාරිකත්තං ගවිජන්ති. පරහණ්ඩා හිජ්ඣායනාදිසු පන අභිජ්ඣාදිනං අත්තපධානානං කායචච්චාරොසු පවත්තානංපි කාය චච්චගොගාකම්මසිද්ධියා අඛිගමෙව නහොන්ති. තථා චිත්තාපවත්ති මත්තෙනෙව තත්ථ කම්මසිද්ධිතො. ඉති ඉමෙසු කම්මෙසු කාය චච්චාරානං සඛිබෙනසඛිබං අඛිගභාවපටික්ඛිපන්නං මනස්මිං ගෙවති එව ගහණං ඉධෙව කතන්ති දිට්ඨිබ්බං. තෙසු පන ද්වාරොසු පවත්තිමත්ත සඛිභාවං සන්ධාය ඛානුලොච්චොපි ඉධ ගතිතොති.

[156] යං පන විභාවනියං

“චික්ඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපක චිත්තසම්පයුත්තාවෙත්ථ අභිජ්ඣාදගො වෙතනාපක්ඛිකාව හොන්තිති” චුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

න හි විඤ්ඤත්තිසමුප්පාදකච්ඡේදනසම්පයුත්තාපි කෙවලං මනොකම්ම කිව්වෙසෙසෙන පවත්තමානා අභිජ්ඣාදායො වෙනනාපක්ඛිකා භොන්ති. වෙනනාඵව පන අභිජ්ඣාදිපක්ඛිකා භොන්ති. [මනොකම්මං]

151. එතථ ච දසන්තංපි ඉමෙසං කම්මපථානං පුබ්බාපරවෙනනායො පටිසන්ධිආකඛිඝ්ණෙ අනෙකන්තිකපක්ඛං ගතාති පටිසම්භිදා මග්ගටිකායං චුත්තා. තස්මා තාපි ඉමං සත්තං මාරෙස්සාමි ඉමං හණ්ඩං අදින්නං ආදිශිස්සාමිතිආදිනා නයෙන ආදිතො පටිසාය පවත්තා බලවත්ඵයෙ ලද්ධා පටිසන්ධිං ආකඛිඝ්ණති. අලද්ධා නාකඛිඝ්ණතිති යුත්තා. යාති පන කුසලාකුසලාති කම්මපථභෙදං අප්පත්තාති භොන්ති. තාති කායද්වාරෙ දිස්සමානාති කායකම්මානිනාම භොන්ති. වච්ච්චාරෙ දිස්සමානාති වච්චිකම්මානිනාම. සුද්ධෙ මනොද්වාරෙ දිස්සමානාති මනොකම්මානිනාමාති වෙදිතබ්බාන්ති. **දොසමුලෙනාති** දොසසංඛාරමුලෙන දොසමුලකච්ඡිතෙනාති ද්විධා අත්ථො. තත්ථ පුරිමො ඛ්‍යාපාදවජ්ජෙති ද්විති යුජ්ජති, පච්චිමො තිහිපි. **ලොහමුලෙනාති** එතථ එසන්තො. තත්ථාපිති පුරිමො අභිජ්ඣාදවජ්ජෙති ද්විති යුජ්ජති. පච්චිමො තිහිති. **ද්විති මුලෙති** කදාචි දොසමුලෙන කදාචි ලොහමුලෙනාති එවං ද්විති මුලෙති සම්භවන්ති. මොහො පන සබ්බසාධාරණත්තා විසෙසකරො න භොන්ති ඉධ න ගහිතො.

[157] යං පන විභාවනිශං

“තිබ්බාසකපමාණතො දුට්ඨතිග්ගහත්ථං පරසත්තකං හරත්තානං රාජුතං බ්‍රාහ්මණානකද්ව සබ්බමිදං බ්‍රාහ්මණානං රාජුති දින්නං. තෙසං පන සබ්බදුබ්බලභාවෙන අඤ්ඤෙ භුක්ඤ්ජති. අත්තසත්තකමෙව බ්‍රාහ්මණා පරිභුක්ඤ්ජතිති එවමාදිති වත්තා සකසක්ඤ්ඤාය එව යංකික්ඤ්චි හරත්තානං කම්මපිලසම්භවතාපවාදිනකද්ව මොහමුලෙනා”ති චුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

සභජාතමුලකද්ව ඉධ අධිප්පෙනං අසාධාරණභුතකද්ව. තෙසකද්ව තථාහරත්තානං හරණං හරණකාලෙ කදාචිදොසමුලෙන කදාචි ලොහමුලෙනාති එවං ද්විති මුලෙති එව සම්භවතිති. යො පන මොහො මහාසම්මතාදිනංධම්මිකරාජුතං කාලෙ පවත්තං පොරාණක නිධිසත්ථං ඵපෙත්වා පච්චා අධම්මිකානංරාජුතං කාලෙ පවත්තෙසු යෙහෙයෙන අධම්මිකෙසු ධම්මසත්ථ රාජසත්ථ සංඛාරායෙසු නිධිපාඨෙසු ධම්මිකසක්ඤ්ඤිතං රාජුතං උප්පත්තො. යොව රාජුතං අභිසෙකකාලෙ දින්නකද්වෙදවසමනබ්‍රාහ්මණානංතිණකට්ඨොදකන්ති වචනං උපාදාය සබ්බමිදං බ්‍රාහ්මණානං රාජුති දින්නන්ති එවං සක්ඤ්ඤිතං බ්‍රාහ්මණානං උප්පත්තො. යොව තත්ථි සුකත දුක්ඛවානං කම්මානං පිලං විපාකොති එවං දිට්ඨිකානං කම්මපිලසම්භවතා පවාදිනං උප්පත්තො. සොසබ්බොපි උපතිස්සයමොහො නාම භොති. සො ඉධ නාධිප්පෙනො. ඉතරථා ලොහො නිදානං කම්මානං සමුදයාය. දොසො නිදානං කම්මානං සමුදයාය. මොහො නිදානං කම්මානං සමුදයායාති වචනතො සබ්බොපි අකුසලකම්ම පථාති මුලකාඵව ඉධ වත්තබ්බා සියුන්ති. එවංපනෙත්ථ වත්තබ්බං සියා, කම්මෙසුච කම්මපිලෙසුච සක්ඤ්ජාතකඛිකානං ජනානං කඛිකා පරිශුට්ඨාන විත්තෙනසභෙවතදුනුරුපාතිඅදින්නාදානාදිති වත්තාරිකම්මානි කරොත්තානං තාති කම්මානි සුද්ධෙන මොහමුලෙන ජායන්තිති. එවකද්වි සති පරතො විචිකිච්චා වෙනනාය පටිසන්ධිජනකෙසු ගහණංපි උප්පත්තං භොන්ති. [අකුසලකම්මං].

152. කාමාවචරකුසලංපි කායද්වාරෙ පවත්තං කාය කම්මන්ති එතථ ද්වෙ පරිශායා වෙදිතබ්බා. කථං, වක්ඛමානෙසු හි පුඤ්ඤකුක්ඛියවත්ථුසු යංකික්ඤ්චි පුඤ්ඤකුක්ඛියවත්ථුං කායඛිශං

වොපෙත්වා පවත්තිතං කායකම්මං නාම. වාච්ඛිං වොපෙත්වා පවත්තිතං වච්ඛම්මං නාම. කායඛිං වාච්ඛිං අවොපෙත්වා මනොද්වාරොඵ්ව පවත්තිතං මනොකම්මං නාමාති අයමෙකො පරිභාසො. අයං පන මෙත්තං කායකම්මං පච්චුපට්ඨිතං හොති සබ්බමචාරීසු ආච්චෙව රහො ව. මෙත්තං වච්ඛම්මං පච්චුපට්ඨිතං හොති සබ්බමචාරීසු ආච්චෙව රහොව. මෙත්තං මනොකම්මං පච්චුපට්ඨිතං හොති සබ්බමචාරීසු ආච්චෙව රහොවාතිව. සබ්බං කායකම්මං ඝට්ඨානුප්පිතං ඝට්ඨානුප්පිතං. සබ්බං වච්ඛම්මං ඝට්ඨානුප්පිතං ඝට්ඨානුප්පිතං. සබ්බං මනොකම්මං ඝට්ඨානුප්පිතං ඝට්ඨානුප්පිතං ව.

පදකම්මං කායකම්මං, වාචකම්මං පදකම්මං;
පදකම්මං මනොකම්මං, පණ්ණිනෙ පදකම්මොතිව.

එවමාදිසු සුත්තපදෙසු ආගතො. අපිච, අට්ඨසාමිතිං සකලාය නවකම්මද්වාරකථාය අයමත්ථො දිපෙතබ්බො. තත්ථ හි දානමයංපි කායච්චි මනොකම්මවසෙන තිඨා විහත්තං. තථා සීලමයං භාවනාමයකද්වාරි. යස්මිං පන දුස්සීලෙ පවත්තමානෙ කායො අපරිසුද්ධො හොති. කායසංවරො හිජ්ජති. යං පන කුසලං පවත්තමානං තද්ධිගපභානාදිවසෙන තං දුස්සීලං පජ්ඣිත්වා කායද්වාරං සොධයමානං කායසංවරං පුරයමානං පවත්ති. තං කායවොපන රහිතංපි කායඛිං සංවරණ කිච්චත්තා කිච්චසීසෙන කායද්වාරො පවත්තං කායකම්මංනාම. කායසුචරිතනිජි චුච්චති. එත්ථව තං දුස්සීලං පජ්ඣිත්වාති යස්මිං චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ ආණ්ඩානාදිකං කායදුස්සීලං උප්පජ්ජෙය්. තස්ස චිත්තස්ස උප්පජ්ජිතං අප්පදානවසෙන තං කායදුස්සීලං පජ්ඣිත්වා. කායද්වාරං සොධ යමානන්ති යස්මිං දුස්සීලෙ උප්පජ්ජමානෙ කායඛිං අසුද්ධං හොති. තස්ස උප්පජ්ජිතං අප්පදානවසෙන කායද්වාරං සොධයමානං. කායසංවරං පුරයමානන්ති සයං කායඛිංසංවරණකිච්චසම්පාදනෙ කායසංවරං පුරෙත්තන්ති අත්ථො. වච්ඛම්මෙපි එසෙව නයො. අවයෙසං පන සබ්බංපි කලාණකම්මං තිසු ද්වාරෙසු පවත්තංපි මනොද්වාරොඵ්ව සොධයමානං මනොසංවරොඵ්ව පුරයමානං පවත්තිති මනොද්වාරො පවත්තං මනොකම්මංනාම. මනොසුචරිතනිජි චුච්චති. අයමෙකො පරිභාසො. අයං පන අනෙකසතෙසු කම්මපථසුත්තෙසු ආගතො. අපිච, අට්ඨසාමිතිං සකලාය ද්වාරකථාක අයමත්ථො දිපෙතබ්බොති. ඉමෙසු පන ද්වීසු පරිභාසෙසු සත්තුසාසනෙ කලාණධම්මපුරාණංනාම යාවද්වෙ පාපධම්මපහානත්ථාය එව හොතිති පච්චිමොයෙව පධානන්ති චෙදිතබ්බොති. දියත්ති එතෙනාති **දානං**. වත්ථුපරිච්චාගවෙනා. සීලයතිති **සීලං**. කාය වච්ඛම්මාති සාවජ්ජාති නිවාරෙත්වා අනවජ්ජාති සුසමාහිතාති කත්වා සම්මාදුහති ඵපෙති, උපරිමෙ කුසලධම්මෙව උපධාරෙති. තෙසං පතිට්ඨා හුත්වා ධාරෙතිති අත්ථො. භාවෙත්ති එතායාති **භාවනා**. අධිකුසලධම්මෙ අනුප්පන්නෙවා උප්පාදෙත්ති උප්පන්නෙවා වඩ්ඪෙත්තිති අත්ථො. අපවායන්ති එතෙනාති **අපවායනං**. පුපෙත්ති කායවායාති අත්තානං නිවචුත්තිං දුස්සෙත්තිති අත්ථො.

විසෙසෙන ආවරන්ති උස්සුකකං ආපජ්ජන්තිති ඛ්‍යාටානං භාවො කම්මංවා **වෙය්‍යාවච්චං**. පජ්ජිත්ථාති පත්ති. අත්තති ලද්ධපුඤ්ඤකොට්ඨාසස්ස නාමං. පාටීයතිතිවා පත්ති. පරෙහි අනුමොදන්තෙහි ලද්ධබ්බස්ස පුඤ්ඤානිසන්දස්සෙනං නාමං. පත්තිං දදන්ති එතෙනාති **පත්තිදානං**. තදෙව පරෙහි දින්නං අනුමොදන්ති. සාධුකාරං දදන්ති එතෙනාති **පත්තානුමොදනං**. ධම්මං සුණන්ති එතෙනාති **ධම්මසවනං**. ධම්මං දෙසෙත්ති එතායාති **ධම්මදෙසනා**. අත්ථි දින්නං, අත්ථි ශිට්ඨං, අත්ථි හුතං, අත්ථි සුකතදුක්ඛානං කම්මානං ඵලං විපාකොතිආදිනා දුසචන්ද්‍රිකං සම්මාදිට්ඨිං උජුං කරොන්ති එතෙනාති **දිට්ඨිප්‍රකම්මං**. සබ්බාති පන තාති පුනෙත්ති

චිත්තසන්නාහං සොධෙත්ති එතෙහිති පුඤ්ඤානි. පුප්ඵයභාවං නිබ්බතතෙත්තිති පුඤ්ඤානිතිපි වදන්ති. තානිඵව අවස්සං කත්තබ්බට්ඨෙන ක්‍රියානිවානි පුඤ්ඤක්‍රියානි. තානියෙව සුඛවිසේසානං අබ්ධිසානට්ඨෙන වත්ථුනිවානි **පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථුනිති**. එතථ එකමෙකං තිවිධං හොති පුරිමං මජ්ඣමං පච්ඡිමන්ති. තත්ථ දානෙ තාව පටිග්ගාහකස්ස පරිව්වාගකරණං මජ්ඣමංනාම. තතො පුබ්බෙ ඉමිනා පච්චයෙන දානමයං පුඤ්ඤං පවත්තයිස්සාමිති එවං පච්චයුප්පාදනතො පටිසාය දානං ආරබ්භ දානං උද්දිස්ස තිස්ස ද්වාරෙස්ස පවත්තා කුසලවෙතනා පුරිමංනාම. පච්ඡා භාගෙ පන අත්තනා දින්නදානං ආරබ්භ පුනප්පුනං අත්තමනවිත්තං උප්පාදෙන්තස්ස පවත්තා කුසලවෙතනා පච්ඡිමංනාමං. සබ්බංපි වෙතං අකුසලෙ චුත්තතයෙන බලවපච්චයෙ ලද්ධා පටිසන්ධිං දෙති. අලද්ධා න දෙතිති වෙදිතබ්බං.

පුන හින මජ්ඣමපණීතවසෙන තිවිධං හොති. තත්ථ හීනෙන ජන්දෙන චිත්තෙන වීරියෙන වීමංසායවා පවත්තිතං හීනං, මජ්ඣමෙන ජන්දාදිනා පවත්තිතං මජ්ඣමං, පණීතෙන පණීතං. යසකාමතායවා පවත්තිතං හීනං. පුඤ්ඤාදිලකාමතායවා පවත්තිතං මජ්ඣමං. කත්තබ්බමෙ වදන්ති අරියභාවං නිස්සාය පවත්තිතං පණීතං. අත්තුක්කංසන පරවම්භනාදිහි උපකක්ඛිට්ඨංවා හීනං. අනුපකක්ඛිට්ඨං ලොකියසුඛභාගිතාය පවත්තිතං මජ්ඣමං. මග්ගඵලසුඛභාගිතාය පවත්තිතං පණීතං. තණ්හාවසෙනවා භවභොගත්ථාය පවත්තිතං හීනං. අත්තනො විමොක්ඛත්ථාය පවත්තිතං මජ්ඣමං. සබ්බසත්තවිමොක්ඛත්ථාය පවත්තිතං පාරමිතාදානං පණීතන්ති අයමත්ථො විසුද්ධිමග්ගෙ සීමනිද්දෙසං නිස්සාය වෙදිතබ්බොති. යථා වෙත්ථ, එවං සෙසෙස්සපියථා සම්භවං තික්ඛද්වයං විහරිත්වා වත්තබ්බන්ති. තත්ථ සීමං නාමභික්ඛුසීමං, භික්ඛුනිසීමං, සාමණ්ණරසීමං, ගහටිසීමෙන්ති වතුබ්බිධං හොති. තත්ථ පුරිමානං ද්විත්තං සමාදානකිව්චං කම්මවාලාය සිද්ධංහොති. අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපනනෙනවා සික්ඛාපච්චක්ඛානෙනවා කම්මවාලාය භින්නාය සබ්බං සමාදානං භින්නං හොති. සබ්බානි උපසම්පන්න සීමානි භින්නානි හොන්ති. තදා භික්ඛුපටිඤ්ඤං අවිජ්ඣිත්වා ඕතො දුස්සීමොනාම හොති. ඵපෙත්වාපන අන්තිමවත්ථුං අඤ්ඤාසික්ඛා පදානි වීතික්කමන්තස්ස යං වීතික්කමති. තස්මිංයෙව සංවරභෙදො හොති. න සමාදාන භෙදො. න හි තං පුන කම්මවාලාය සමාදානබ්බන්ති අත්ථීති. පටිකම්මං කරොන්තස්ස පන සංවරො පාකතිකො හොති. සඤ්චිච්ච වීතික්කමන්තොවා පටිකම්මං අකරොන්තොවා අලප්ථිනාම හොති. න දුස්සීමොති. එසනගො සාමණ්ණරසීමෙපි. තත්ථ පන සරණගමනෙනෙව සමාදානංසිද්ධං හොති. ලිඛිතනාසනඛිගං කත්වා සරණගමනෙ භින්නෙ සබ්බං සමාදානං භිජ්ජති. ඉතරෙස්ස පන යං වීතික්කමති, තස්මිංයෙව සංවරභෙදො හොතිති වෙදිතබ්බං.

ගහටිසීමෙ පන පකති ගහටිසානං ගහණවසෙනෙව සමාදානං සිද්ධං හොති. තස්මා එකතොගණ්හන්තෙ සබ්බානි සමාදින්නානි හොන්ති. එකස්මිංච භින්නෙ සබ්බානි භින්නානි හොන්ති. සබ්බානි පුන සමාදානබ්බානි. විසුං විසුං ගණ්හන්තෙ පන යං වීතික්කමති, එතදෙවභිජ්ජති. තදෙව පුන සමාදානබ්බං හොතිති. පරිච්ඡින්නකාලා තික්කමනෙ පන සබ්බං සමාදානං චූපසම්මතියෙව. දුස්සීමභාවො පනෙත්ථ පඤ්චන්තං නිව්චසීමානං භෙදෙන වෙදිතබ්බො. නිව්වානිව්චෙස්ස පන යං නිව්චමෙව වට්ටති. අනිව්චං නවට්ටති සාචජ්ජං හොති. තං නිව්චසීමං නාම. යං පන නිව්චංපි වට්ටති. මහන්තං පුඤ්ඤාභිසන්දං හොති. අනිව්චංපි වට්ටති සාචජ්ජං න හොති. තං අනිව්චසීමංනාම. තත්ථ භික්ඛු භාවෙ ඕතස්ස භික්ඛුසීමං සාමණ්ණරභාවෙ ඕතස්ස සාමණ්ණරසීමං පකතිගහටිසානංපඤ්චසීමං පබ්බජිතසඛිබ්බෙපගනානං උපාසකානං තාපසපරිබ්බාපකානඤ්ච දුස්සීමං නිව්චසීමංනාම. තෙසඤ්ඤි තං තං යථාසකං සීමං

නිව්වං සුද්ධං කත්වා රක්ඛිතූමෙව චට්ටති. අරක්ඛන්තානං භික්ඛුභාලාදිකො සාච්ඡො හොති අසුද්ධො. කස්මා, අත්තනො අනුරූපස්ස ආචාරස්ස විපත්තිනො. පකතිගභට්ඨානං පන අට්ඨඛිගුපොසථසීමං අනිව්වසීමංනාම. තඤ්ඤි තෙසං චුත්තනගෙන නිව්වංචි චට්ටති. අනිව්වංචි චට්ටති. තථා දසසීමෙද්ව. තඤ්ඤි පකති ගභට්ඨානං අනිව්වසීමෙවෙව හොති. ගිහිනිචත්ථං පභාය කාසායචත්ථධාරගොන පඛිබ්බිතසංඛිබ්බෙපගනානං එව නිව්වසීමං. යථා හි පකතිමනුස්සානං පඤ්චසීමං සමාදින්නංචි අසමාදින්නංචි නිව්වං රක්ඛිතූමෙව චට්ටති. චිතික්කම්මං නචට්ටති. තථා පඛිබ්බිතවෙසධාරිතං දසසීමං සමාදින්නංචි අසමාදින්නංචි නිව්වං රක්ඛිතූමෙව චට්ටති. චිතික්කම්මං නචට්ටති. වෙසධාරගොන සහ සිද්ධත්තාති.

උපරි චුච්චන්තා සමථවිපස්සනාවසෙන දුට්ඨා භාවනා භාවනානාම. සා ඉධ අප්පනං අපත්තාව අධිප්පෙනා. ධම්මචිතයපරි යත්තිනා සහ අනවජ්ජකම්මසිප්පවිජ්ජාභානෙසු පරිවයකරණ වෙනනාචි එත්ථෙව සංඛිගස්සති. රතත්තයෙ පන මාතාපිතුසු කුලෙප්පිඤ්ඤ ආචරියෙසු ධම්මිකසමණාද්වාරිකයොසු අඤ්ඤාසුච ගුණවයචුද්ධෙසු යථාරහං පච්චුට්ඨානං චන්දනං අඤ්ඤාසුච සාමිච්චිකරණං චත්තපට්චත්තකරණන්ති එවමාදිසංඛිබ්බං අපවායනංනාම. තෙසඤ්ඤාසුච අඤ්ඤාසුච ආගන්තුකගම්කඅද්ධිකානං ගිලානානං පිණ්ණානං කිච්ච කරණියෙසු සංඛ්‍යමචාරිතං වීරකම්මාදිසු පරෙසං තංතංපුඤ්ඤ කම්මෙසුච පරිසුද්ධෙන ගිතථිරණචිත්තෙන අත්තනොකිච්චෙසු විය කායචාලාහි වායාමකරණං වෙය්‍යාවච්චංනාම. අත්තනා කතස්ස යස්සකස්සචි පුඤ්ඤස්ස පරෙහි සාධාරණකරණං පත්තිදානංනාම. පරෙහි දින්නාය පත්තිනා අනුමොදනං අත්තමන්තාපවෙදනං පත්තා නුමොදනංනාම. අදින්නස්ස පුඤ්ඤස්ස අනුමොදනං පන අනුමොදනමෙව හොති. න පත්තානුමොදනං. පත්තිනාඑව අභාවතො. පත්තිව දුට්ඨා උද්දිසිකා අනුද්දිසිකාති. තත්ථ අත්තානං උද්දිසිකං අනුමොදන්තස්සෙව දිට්ඨධම්මවෙදනියං ජාතන්ති වෙදිතංඛිබ්බං. ඉදං පන ද්වයං දානපුඤ්ඤාසුච වියෙසතො පාකටං. තඤ්ඤි උද්දිසිකං කත්වා දෙවනානංවා පරදන්තුපජීවිපෙනානංවා වෙමානිකපෙනානංවා චිතිජාතිකාසුරානංවා දින්නං අනුමොදිතඤ්ඤාසුච තෙසං තඛිබ්බෙවෙදනියං දිට්ඨධම්ම වෙදනියං ජාතන්ති. අත්ථගිත පටිසංයුත්තාය ධම්මකථාය යොනිසො මහසිකාරෙ ධත්තා සචන්ද්‍රාසුච කථන්ද්‍රාසුච ධම්මසචනං ධම්ම දෙසනාවනාම. නිරවජ්ජකම්මසිප්පවිජ්ජාභානානං සචන්ද්‍රාසුච චත්තමත්තාපවෙදනාම එත්ථෙවසංඛිගස්සති.

නත්ථි දින්නං නත්ථිසිට්ඨන්තිආදිනගපවත්තාය දසචත්ථකාය මිච්ඡා දිට්ඨියාලා ඉස්සරනිමිතානාදිදිට්ඨියාලා දිට්ඨසංඛිගලාදිදිට්ඨියාලා විසුද්ධං කත්වා තෙහි තෙහි චත්ථුගිවා යුත්තිගිවා කාරගොගිවා කම්මසකතා කදාණසංඛිකාතාය සම්මාදිට්ඨියා වොදානකරණං දිට්ඨපුඤ්ඤාසුචංනාමාති. යත්ථ පන නිව්ධමෙව පුඤ්ඤාසුචචත්ථ ආගතං. තත්ථ පත්තිදානානුමොදනාති දානෙ සංඛිගස්සති. ඉස්සාමච්චපරානං පටිපක්ඛභාවෙන තං සභාවත්තා. අපවායනවෙය්‍යාවච්චාති සීමෙ සංඛිගස්සති. තෙසං චාරිත්ත සීමත්තා. සෙසාති තිණි භාවනාමයෙ සංඛිගස්සති. තං සභාවත්තා. කම්මට්ඨානචිතිමුත්තො ධම්මොනාම නත්ථිති හි චුත්තං. දිට්ඨපුඤ්ඤාසුච කදාණ වඛිසිතමෙවති. තිස්සෙවචා එතං සංඛිගස්සති. දිට්ඨපුඤ්ඤාසුච සංඛිබ්බෙසං නියම ලක්ඛණන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං. සතිගෙව හි කම්මසකතාකදාණො දානාදිති තිණි සම්පජ්ජන්ති. මනොකම්මමෙවති මහස්මිංචව කම්මපථ කිච්චසිද්ධිතො මනොකම්මංචව.

[158] විභාවනියං පන

‘‘විඤ්ඤාත්තිසමුට්ඨාපකත්තා භාවෙන කාය ද්වාරාදිසු අප්පචත්තනතොති’’
චුත්තං. තං න සුත්ථුරං.

න හි විඤ්ඤාත්තිසමුට්ඨාපකං අභිඤ්ඤාකුසලං කායද්වාරාදිසු පචත්තමානංපි කායචේක්ෂිමසංඛිඛං ගම්පති, කායචානං කම්මපථ අභිගභාලාසම්භවතොති. තඤ්ච භාවනාමයන්ති දානසීමෙවසෙන අප්පචත්තනතො. කෙවලං භාවනාකම්මවිසෙසත්තා තඤ්ච මහග්ගත කුසලං භාවනාකම්ම මෙව භොති. යං පන පටිසම්භිදා මග්ගෙ පථමජ්ඣානෙන නිවරණානං. දුතියෙන චිත්තකම්මාරානං. තතියෙන ජිතිසා. චතුත්ථෙන සුඛදුක්ඛානං පභානං සීමං. වෙරමණී සීමං. චෙතනා සීමං. සංවරො සීමං. අවිතික්කමො සීමන්ති චුත්තං. තං පටිසායෙන චුත්තන්ති චෙදිතබ්බං. **අප්පනාපත්තන්ති** භාවනා බලෙන ආරම්මයො අනුපවිසිත්වා අවලට්ඨිතිභාවෙන පචත්තනතො අප්පනාපත්තං කම්මං භොති.

[159] විභාවනිසං පන

‘‘පුබ්බභාගපචත්තානං කාමාවචරභාවතොති’’ කාරණං චුත්තං. තං න සුත්ථුරං.

න හි තෙසං කාමාවචරතාමත්තං අප්පනාපත්තිසා කාරණං භොතිති. **කඬානඝිගභෙදෙනාති** චුත්තං. කඬානභෙදෙනාති පන චත්තබ්බං. කඬානඝිගභෙදෙනාතිවා කඬානඝිගසමුදායභෙදෙනාති අත්ථො, කඬානභෙදෙන ඉව්චෙව චුත්තං භොති. කුසලකම්මං

153. එත්ථාති එතස්මිං පාකට්ඨානචතුක්කෙ. **උද්ධච්චරහිතන්ති** උද්ධච්චසහගතචෙතනාචජජිතං. කස්මා පන උද්ධච්චචෙතනා ඉධ පජජිතාති. පටිසන්ධිඅනාකම්ඝිනතො. කථං විඤ්ඤායතීති වෙ. ධම්මසංඝිගභෙ දස්සනෙන පභාතබ්බෙසු තං අචත්වා භාවනාය පභාතබ්බෙසු එව චුත්තත්තා. යථාභ-චත්තාරො දිට්ඨිගතසම්පයුත්තචිත්තභූපාදා විචිකිචිපාසහගතො චිත්තභූපාදො, ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන පභාතබ්බාතිව, උද්ධච්චසහගතො චිත්තභූපාදො, ඉමෙධම්මා භාවනායපභා තබ්බාතිව, සෙසා පන චත්තාරො දිට්ඨිගතචිත්තපයුත්තචිත්තභූපාදා ද්වෙ පටිසසම්පයුත්තචිත්තභූපාදාව සිසා දස්සනෙනපභාතබ්බා සිසා භාවනාය පභාතබ්බාති තත්ථ චුත්තා. කථංඤ්ච විඤ්ඤායති. යො දස්සනෙනපභාතබ්බෙසු න චුත්තො, සො අකුසලධම්මො පටිසන්ධිං නාකම්ඝිතීති. පටිසානෙ දස්සනෙනපභාතබ්බධම්මෙසුඑව නානාක්ඛණික කම්මපච්චයස්ස උද්ධටත්තා ඉතරත්ථ තස්ස අනුද්ධටත්තාති. යථාභ-සහජානා දස්සනෙනපභාතබ්බා චෙතනා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං කම්මපච්චයෙනපච්චයො. නානාක්ඛණිකා දස්සනෙන පභාතබ්බා චෙතනා විපාකානං බන්ධානං කටත්තාව රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොතිව සහජානා භාවනාය පභාතබ්බා චෙතනාසම්පයුත්තකානංධම්මානං චිත්තසමුට්ඨානානඤ්චරූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොතිව. නව නානාක්ඛණික කම්මපච්චයස්සත්තිසා විනා විපාකූපාදානංනාම අත්ථීති. යදිඵලං සා පචත්තිවිපාකංපි නපනෙතීති සක්කා චත්තුන්තිවෙ.න. පටිසම්භිදාවිහම්ගෙ තස්සා විපාකස්ස උද්ධටත්තා. යථාභ-කතමෙ ධම්මා අකුසලා. යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං භොති උපෙක්ඛාසහගතං උද්ධච්චසම්පයුත්තං රූපාරම්මණංවා.ඉ. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. තෙසං විපාකෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදාති. තෙනාහ **පචත්තිසං පන සබ්බංපි ද්වාදසවිධන්ති**ආදි.

[160] යං පන විභාවනිසං

“අධිමොක්ඛවිරහෙන සබ්බද්ධිබලංචි විචිකිච්ඡාසහගතං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිති. අධිමොක්ඛසම්පයොගෙන තතො බලවත්තංචි උද්ධච්චසහගතං නාකඩ්ඪිති” චුත්තං. තං න සුත්තදුරං.

න භි අධිමොක්ඛවිරහමත්තෙන විචිකිච්ඡාසහගතං සබ්බද්ධිබලවත්තං අධිමොක්ඛසම්පයොගමත්තෙන උද්ධච්චසහගතං තතො බලවත්තත්තිව සක්කා වත්තුං. සත්ථරි කඩ්ඪිති ධම්මෙ කඩ්ඪිති ඵලමාදිනා නයෙන චුත්තාය විචිකිච්ඡාය අත්තනො විසයෙ මහාහත්ථිනායස්ස විය බලවත්තරත්තා අතිවිය කාළකධම්මත්තාලාති. තථා භිසා ඵකත්තෙන දස්සනෙනපහාතබ්බෙසු පධානභාවෙන චුත්තා. තතොයෙව පටිසන්ධිආකඩ්ඪිතංචි තස්සා වික්ඛද්දාතබ්බං හොතිති. සභාවචරුද්ධත්තායෙව පන විචිකිච්ඡාසහගතං අධිමොක්ඛරහිතං හොතිති යුත්තං. තස්මා උද්ධච්චසහගතමෙව සබ්බද්ධිබලවත්ති වෙදිතබ්බං. **සබ්බත්ථාපීති** සුගතිදුගගතිවසෙන සබ්බස්මිංචි. **යථාරහත්ති** තෙසු ලොකෙසු ලද්ධවත්ථුද්දාලානුරූපං. **විපච්චති** විපාවෙති විපක්කභාවං ආපාදෙති. සබ්බංචිවාද්දාසවිධං අකුසලකම්මං සත්තා කුසලපාකාති හුත්වා විපච්චති, විපක්කභාවං ගච්ඡති අත්ථො.

යස්මා කුසලකම්මාති අපායභූමියංචි පවත්තියං මහාසම්පත්තියො සමුට්ඨාපෙත්වා මහිද්ධිකානං නාගසුපණ්ණාදිතං සත්තානෙ සයමෙව අත්තනොවිපාකස්ස ඔකාසං කත්වා සුඛවිපාකං ජනයන්ති. අක්ඛණ්ඩෙසංචි ආපායිකානං තෙන තෙන කාරණෙන ඉට්ඨාරම්මණ සමායොගෙ සති අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං ලභිත්වා සුඛවිපාකං ජනයන්ති. තස්මා තථාපවත්තිසක්ඛද්දාතිආදි මාහ. න භි තාති සුඛවිපාකාති අකුසලකම්මස්ස විපාකාති භවිතුං අරහන්ති. චුත්තෙක්ඛද්දෙනං විහබ්බෙ අට්ඨානමෙනං අත්තකාසො, යං කායදුච්චරිතස්ස ඉට්ඨො කත්තො මනාපො විපාකො නිබ්බත්තෙයනාතිආදි. තත්ථ මහාවිපාකාති සුගති කාමලොකෙ අහෙතුකාති අට්ඨපි සබ්බස්මිං කාමලොකෙ තෙසුච පක්ඛවචක්ඛවික්ඛද්දාණ සොතවික්ඛද්දාණ සම්පට්චිප්පන සත්තිරණ යුගලාති රූපලොකෙ විපච්චති චුත්තං යථාරහං විපච්චති. රූපාවර කුසලක්ඛි කම්මසමුට්ඨානරූපාති ජනයන්තංචි සයං විපච්චමානං ආරම්මණත්තරෙ අක්ඛණ්ඩෙක විපාකභාවෙන නවිපච්චති. කාමවිරාගභාවනාභාවෙන පන අප්පනාපත්ත කම්ම විසෙසත්තා කාමතණ්භාය අවිසයභූතෙ නිමිත්තා රම්මණෙ අත්තනා සබ්බසො සද්ධිසෙන මහගගතභාවපත්තෙන රූප විපාකභාවෙනෙව විපච්චති. තස්මා රූපලොකෙපි තාති පක්ඛවිපාකාති කාමාවරකුසලස්සෙවාති වෙදිතබ්බාති. දුට්ඨ කම්මස්ස විපච්චනට්ඨානෙසු පටිසන්ධිනාම මහත්තංඨානං හොති. තස්මා තදා විපච්චත්තං කම්මං අත්තනො සාමත්ථිනානුරූපං නාතිහිතං විපාකං ජනෙතුං සක්කොති. පවත්තියං පන නානාඨානෙසු නානාකිව්වෙහි විපච්චති. තස්මා තදා විපච්චත්තං කම්මං අත්තනො සාමත්ථිනානුරූපං විපච්චෙතුං නසක්කොති. පක්ඛවික්ඛද්දාණට්ඨානාදිසු පරිත්තකෙසු විපච්චමානං ඨානා නුරූපං විපච්චති. තදාරම්මණට්ඨානෙ විපච්චමානං යෙභුයෙසන ජවනා නුරූපං විපච්චති. තස්මා සොළසකමග්ගො ද්වාදසකමග්ගො අහෙතු කට්ඨකත්ති ඵලංචකෙකස්ස කම්මස්ස විපාකප්පයෙදො පවත්තොතිතං පහෙදංදස්සෙතුං තත්ථාපීතිආදිමාහ.

කුසලං දුට්ඨං සම්පජානකතං අසම්පජානකත්ති. තත්ථ කම්මා යුගතකාලෙ අත්තමසො හෙට්ඨා චුත්තං දිට්ඨුප්පකම්මකදාණංචි සුට්ඨි යොජෙත්වා කතං සම්පජානකතංනාම. යථාහ-කම්මක්ඛද්ධි කම්මඵලක්ඛද්ධි සද්දුහිත්වා කතං සම්පජානකතං නාමාති. දිට්ඨුප්පකම්මකදාණ මත්තංචි අයොජෙත්වා තං අසම්පජානකතං නාම. යථාහ-කම්මංචි කම්මඵලමිති අජාතිත්වා කතං

අසම්පජානකතං නාමාති. තත්ථ සම්පජානකතං තිගෙතුකං ගොති. අසම්පජානකතං දුගෙතුකං. යථාහ-සම්පජානකරණං පන චතුක්කදායාසම්පයුත්තෙති ගොති. අසම්පජාන කරණං චතුති කදායාවිප්පයුත්තෙති. තත්ථ එකමෙකං උක්කට්ඨං ඔමකන්ති දුට්ඨං ගොති. තත්ථ කුසලසමයෙ පරිසුට්ඨිතෙ නිවරණධම්මෙවා අත්තුක්කංසන පරමභිග්නාදිකෙ පාපධම්මෙවා සුට්ඨි සොධෙත්වා කතං උක්කට්ඨං නාම. අසොධෙත්වා කතං තෙහිලොකිණ්ණං ඔමකංනාම. අපිච, යං කත්වා පච්ඡා ලාභා වත මෙ. නච වත මෙ අලාභා. සුලද්ධං වත මෙ. නච වත මෙ දුල්ලද්ධං. යස්ස මෙ ඊදිසං පුක්කදං පසුතන්ති එවං පුනප්පුනං අනුමොදිතං. තං උක්කට්ඨං. යං කත්වා පච්ඡා යෙනකෙනචි කාරණෙන දුට්ඨකතං මගාති විප්පට්ඨාරො උප්පජ්ජති. තංඔමකං. එවං චතුබ්බිධස්ස කම්මස්ස වසෙන චතුබ්බිධං විපාක කොට්ඨාසං විහරිත්වා දස්සෙතුං තථාපීතිආදි මාහ. **තත්ථාපීති තස්මිං කාමාවචරකුසලෙපි. තිගෙතුකමුක්කට්ඨන්ති උක්කට්ඨභූතං පණීතභූතං චතුබ්බිධං තිගෙතුකං. තිගෙතුකපටිසන්ධිත්ති චතුබ්බිධං තිගෙතුක පටිසන්ධිවිපාකං. එත්ථච එකචෙතනා එකමෙව පටිසන්ධිං දෙනි. පචත්තිවිපාකං පන අසඬ්ඛෙය්‍යෙය්‍යසුචි භවෙසු දෙනියෙව. එත්ථ සීයා -**

එකපුප්ඵං යජිත්වාන, සහස්සකප්පකොට්ඨො;
දෙවෙසුච මනුස්සෙසු, සෙසෙන පටිනිබ්බතොති හි චුත්තං.

තස්මා එකා චෙතනා එකමෙව පටිසන්ධිං දෙනිති ඉදං න යුජ්ජති. න න යුජ්ජති. පුබ්බාපරචෙතනාහි සද්ධිං සහස්සකප්ප කොට් පටිමාණස්ස චත්තබ්බත්තා. විත්තක්කදිනාම එකවිප්පකඛණෙපි අනෙකසන සහස්ස කොට්ඨසඬ්ඛං උප්පජ්ජති. තතොචිරතරෙකාලෙචත්තබ්බමෙව නත්ථීති. සහස්ස කප්පකොට්ඨොති ව සහස්සආයුකප්පකොට්ඨො සහස්ස අත්තභාවකොට්ඨොති නෙත්තිඅට්ඨකථායං චුත්තං. පුබ්බාපරචෙතනානස්ථ පටිසන්ධිදානභාවො කොසලසංයුත්තකෙන දීපෙත්තිබ්බො. එකපිණ්ඩපාතදානස්මිංහි එකාචෙතනාදුවෙ පටිසන්ධියො න දෙනි. පුබ්බපච්ඡිමචෙතනාවසෙන සත්තක්කත්තුං සග්ගෙ සත්තක්කත්තුං සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තොති හි සංයුත්තට්ඨකථායං චුත්තං. තිගෙතු කංපි කම්මං පටිපක්ඛෙති අභිභූය්‍යමානං විහතසාමත්ථියං හුත්වා තිගෙතුකවිපාකං ජනෙතුං න සක්කොති. නච තං අතිදුබ්බලංපි සමානං කොසලලස්ඬ්ඛිකාතෙන කදායෙන යුත්තත්තා අතිබ්‍යාමුළුපච්චය භූහං පච්චත්තාදිවිපත්තිසහිතං අගෙතුකවිපාකං ජනෙතිති චුත්තං තිගෙතුකමොමකන්තිආදි. **ද්වාදසවිපාකානිවිපච්චති.** අයං ද්වාද සකමග්ගොනාම **අගෙතුකවිපාකානෙව විපච්චති.** ඉදං අගෙතු කට්ඨකංනාම. එවං තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරවාදවසෙන විපාකප්පචත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි මොරවාපිලාසි මහාදත්තත්ථෙරවාදං දස්සෙතුං ගාථමාහ. සො හි ථෙරොවිපාකානං අසඬ්ඛාරිකතා සසඬ්ඛාරිකතාව කම්මවසෙනෙව සිද්ධාපි කත්වා අසඬ්ඛාරං කම්මං සසඬ්ඛාරවිපාකානි න පච්චති. සසඬ්ඛාරංකම්මං අසඬ්ඛාරවිපාකානි නචච්චතිති වදෙති.

යථා මුඛනිමිත්තං නාම මුඛෙ සන්තිසිත්තෙ සන්තිසීදති. වලන්තෙ වලති. එවං පයොගෙන අසාධනීයානං විපාකානං තික්ඛමන්දනා විසෙසභූතො සඬ්ඛාරහෙදො කම්මවසෙනෙව චත්තබ්බො. න පයොගවසෙන. ඉතර්ථා කම්මවිසෙසෙන තික්ඛමන්දපාතානං තෙසං සන්තිහිතපච්චයමත්තෙන මන්දතික්ඛතාපත්තිනාම සීයාති. අගෙතු කවිපාකානං පන පරිදුබ්බලත්තා අපරිබ්‍යත්තොව තික්ඛමන්දනා විසෙසොති උභයකම්මනිබ්බත්තන්ති අධිප්පායො. යස්මා පන තෙසං සසඬ්ඛාරාසඬ්ඛාරභාවො පටිසන්ධිවසෙනවා තදාරම්මණවසෙනවා උප්පත්තිකාලෙ

පුබ්බපයොගසංඛිතාත්මක පච්චයවිසේසස්ස භාවාභාවෙන චත්තුං යුත්තො. න කම්මාගමනවසෙන, න හි කම්මභවෙ සංඛිතාරො භවත්තරෙ විපාකානි විසේසෙත්තුං යුත්තො. තස්මා ඉමං වාදං කෙවිවාදුංනාම කරොන්තො **කෙවනාති** ආහ.

ඉමස්මිං කෙවිවාදෙ අසංඛිතාරිකකම්මෙ සංඛිතාරික විපාකානි සංඛිතාරිකකම්මෙව අසංඛිතාරිකවිපාකානි චජ්ජේත්වා චතුස්ස තිහෙ තුකුක්කට්ඨෙස්ස කම්මෙස්ස අසංඛිතාරිකද්වයෙ විපාකානි පටිසන්ධියං ද්වෙ, පචත්තියං ද්වාදස. සංඛිතාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පචත්තියං ද්වාදස. චතුස්ස ද්විහෙතුකොමකකම්මෙස්ස අසංඛිතාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පචත්තියං දස. සංඛිතාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පචත්තියං දස. තථා චතුස්ස ද්විහෙතුකුක්කට්ඨෙස්ස. චතුස්ස ද්විහෙතුකොමකෙස්ස පන පටිසන්ධියං එකං අහෙතුකං පචත්තියං අට්ඨඅහෙතුකානිති එවං විපාකානං ද්වෙ ද්වාදසකමග්ගා චත්තාරො දසකමග්ගා එකං අහෙතුකට්ඨකසද්ව භොන්ති, තංසංඛිතං සංඛිගහෙත්වා දස්සෙත්තුං තෙසන්ති ගාථමාහ.

තෙසන්ති තෙසං කෙසසද්වි ථෙරානං වාදෙ. අට්ඨසාමුච්ඡියං පන තිහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධිතිහෙතුකාච භොති. න දුහෙතුකා නචඅහෙතුකා. දුහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධි දුහෙතුකාපි භොති අහෙතුකාපි. තිහෙතුකා පන නභොතිති එවං පචත්තො මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදොපි ආගතො. තත්ථ යථා දුහෙතුකෙන භීනෙන කම්මෙන අහෙතුකා පටිසන්ධි අචස්සං ඉච්ඡිතබ්බා භොති. තථා තිහෙතුකෙනපි භීනෙන කම්මෙන දුහෙතුකාපි පටිසන්ධි අචස්සං ඉච්ඡිතබ්බායෙවාති කත්වා ඉධ අයංවාදො ථෙරෙන න ගහිතොති වෙදිතබ්බො. පටිසම්භිදාමග්ගෙ පන-ගතිසම්පත්තියා ඤාණසම්පයුත්තෙ අට්ඨත්තං හෙතුනං පච්චයා උපපත්ති භොති. කුසලස්ස කම්මස්ස පචත්තත්තො තයො හෙතු කුසලා. නිකන්තික්ඛණො ද්වෙ හෙතු කුසලා. පටිසන්ධික්ඛණො තයො හෙතු අඛ්‍යාකතාතිච ගති සම්පත්තියා ඤාණ විප්පයුත්තෙ ජන්තං හෙතුනං පච්චයා උපපත්ති භොති. කුසලස්ස කම්මස්ස පචත්තත්තො ද්වෙ හෙතු කුසලා. නිකන්තික්ඛණො ද්වෙ හෙතු අකුසලා. පටිසන්ධික්ඛණො ද්වෙ හෙතු අඛ්‍යාකතාතිච එවං තිහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධි තිහෙතුකාච චුත්තා. ද්විහෙතුකෙන කම්මෙන ද්විහෙතුකාච. න පන ගතිසම්පත්තියා ඤාණවිප්පයුත්තෙ සත්තත්තං හෙතුනං පච්චයාතිආදිනා තිහෙතුකෙන කම්මෙන ද්විහෙතුකා පටිසන්ධි චුත්තා. නච චතුත්තං හෙතුනං පච්චයාතිආදිනා ද්විහෙතුකෙන කම්මෙන අහෙතුකා පටිසන්ධිති.

තත්ථ පන තිස්ස ඛණෙස්ස සහජාත හෙතුනං වසෙන හෙතු මුලකොච අයං දෙසනාවාරොති කත්වා අනොකාසනාය අහෙතුකපටිසන්ධි තත්ථ නචුත්තා. න පන අලබ්භමානතාය. ද්විහෙතුක පටිසන්ධි පන අනොකාසායෙව නභොති. අලබ්භ මානත්තායෙව සා නචුත්තාති සක්කා වික්ඛද්දාත්තුං. තස්මා යුත්තිතො පාළියෙව බලවතරාති කත්වා මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදොව පාළියා සමෙතිති පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං චුත්තො. ටීකාකාරා පන කම්මසට්ඨක විපාකදස්සනත්ථං සාවසෙස පාඨොව මහාථෙරෙන චුත්තොති ඉච්ඡන්ති. එවස්ද්ව කත්වා අට්ඨසාමුච්ඡියංපි තිට්ඨකචුළුනාගත්ථෙරවාදොව පමාණං කත්වා චුත්තොති.

විභාවනියං ඉදානි එකාය වෙනනාය ද්වාදසවිපාකානි එත්ථෙව දසකමග්ගොපි අහෙතුකට්ඨකම්පිති ආගතස්ස මොරවාපිවාසි මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්සාති පාඨො.

මොරවාපිවාසිමහාදත්තත්ථෙරස්සාති පන වත්තබ්බො. මහාධම්ම රක්ඛිතත්ථෙරවාදොපි පන එත්ථ එකදෙසෙන සංඛිගහිතොයෙව. තස්මිංපි හි අසංඛිතාරිකං කම්මං අසංඛිතාරිකවිපාකමෙව

දෙනි. නො සසඛිකාරිකං. සසඛිකාරිකං කම්මං සසඛිකාරිකවිපාකමෙව දෙනි. නො අසඛිකාරිකත්ති ආගතමෙවාති. [කාමාවචරකම්මං]

154. රූපාවචරකම්මමෙ පරිත්තත්ති දුට්ඨං පරිත්තං අපගුණතා යවා භීතතායවා. තත්ථ යං පණීතෙහි පන්දාදිති යුත්තංපි අභාවිතං හොති පටිලද්ධමත්තං, තං අපගුණතාය පරිත්තංනාම. යං සත්ථාය යං අපගුණං හොති, උපරි කඛනස්ස පච්චයො භවිතුං න සක්කොති, ඉදං පරිත්තංනාමාති අට්ඨසාලිනියං වුත්තං. යං පන සුභාවිතංපි සමානං භීතෙහි පන්දාදිති යුත්තං හොති. තං භීතතාය පරිත්තංනාම. යං සත්ථාය යස්ස ආයුහනක්කංගො පන්දොවා භීතො හොති. චීරියංවා, චිත්තංවා, වීමංසාවා, තං භීතංනාමාති තත්ථෙව වුත්තං. මජ්ඣිමංපි දුට්ඨං. තත්ථ නාතිපගුණ තාය මජ්ඣිමං සත්ථාය නාතිසුභාවිතො මජ්ඣිමාති විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තං. මජ්ඣිමෙහි පන්දාදිති යුත්තතාය මජ්ඣිමං සත්ථාය යස්ස ආයුහනක්කංගො තෙ ධම්මා මජ්ඣිමා හොත්ති. තං මජ්ඣිමත්ති අට්ඨ සාලිනියං වුත්තං. පණීතංපි දුට්ඨං. තත්ථ අතිපගුණතාය පණීතං සත්ථාය සුභාවිතො චස්ප්පත්තො පණීතොති විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තං. පණීතෙහි පන පන්දාදිති යුත්තතාය පණීතං සත්ථාය යස්ස ආයුහනක්කංගො තෙ ධම්මා පණීතා හොත්ති. තං පණීතත්ති අට්ඨසාලිනියං වුත්තං. තත්ථ යාති අපගුණතාදි වසෙන පරිත්තාදිති වුත්තාති, තාති ඉධ නාධිප්පෙතාති. යාති පන භීතාදිති පන්දාදිති යුත්තතාය පරිත්තාදිති වුත්තාති, තානෙව ඉධාධිප්පෙතාති. ඉමානෙව හි තිවිධාසු භූමිසු තිවිධං බ්‍රහ්මුප්පත්තිහෙදං සාධෙත්තීති. ඉත්ථීතං කඛනෙසු චස්ප්පත්තානංපි පන්දාදිතං අපණීතතාය මහාබ්‍රහ්මෙසු අනුප්පජ්ජනක්දොවෙත්ථ සාධකං. තෙනෙව අට්ඨකථායං පන්දාදිවසෙන සිද්ධාති භීත මජ්ඣිම පණීතාති අට්ඨාරසප්පහෙදෙන විහජිත්වා ඉමාති අට්ඨාරස කම්මද්වාරාති නාම ඉමෙහි පභාවිතත්තා ඉමෙසං වසෙන අට්ඨාරසත්තිසා අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා අට්ඨාරස වෙස්සා අට්ඨාරස සුද්දා අට්ඨවත්තා ලීස ගොත්ත වරණාති වෙදිතබ්බාතිති වුත්තං. එතෙන හි දොනංපි බ්‍රහ්මනංපි ලබ්භමානං උප්පත්තිහෙදං උප්පෙක්ඛෙතිති.

[161] විභාවනියං පන

“පටිලද්ධමත්තං අනාසෙවිතං පරිත්තත්ති අවිසෙසතොව අට්ඨකථායං වුත්තං. තථා නාති සුභාවිතං අමරිපුණ්ණවසීභාවං මජ්ඣිමං. අතිවිසුභාවිතං පන සබ්බසො පරිපුණ්ණ වසීභාවං පණීත”න්ති වුත්තං. තං සබ්බං ඉධ නයුජ්ජතියෙව.

තක්ඛති උපරි කඛනස්ස පච්චයො භවිතුං සමත්ථාසමත්ථංවා භාන භාගියතාදි විසෙසං වා සත්ථාය වුත්තං. න පන උප්පත්ති හෙදජනක විසෙසත්ති.

[162] යක්ඛෙව තත්ථ

“ආවරියෙන පනෙත්ථ පරිත්තංපි ඊසකං ලද්ධාසෙවනමෙව අධිප්පෙතත්ති දිස්සති. තථා භානෙන නාමරූපපරිච්ඡෙදෙ—

සමානාසෙවනෙ ලද්ධෙ, විජ්ජමානෙ මහබ්බලෙ;
අලද්ධා තාදිසං හෙතු, මහික්ඛකදා න විප්පවතිති.

සමානභූමිකතොච ආසෙවන ලාභෙන බලෙ භාවතො මහග්ගතධම්මානං විපාකදානං
චත්තා තදභාවතො අභිඤ්ඤාය අවිජ්ජිවනං චුත්ත''න්ති චුත්තං. තංපි
විචාරෙතබ්බමෙව.

යථා හි අරියමග්ගවෙතනා අත්තනා සමානභූමකප්පනතො අලද්ධාසෙවනාපි සමානා විපාකං
න දෙනිති නත්ථි. තථා ආදි කම්මිකවිජීයං එකචාරමත්තභූතා සබ්බසමාපත්ති විජීයුච සබ්බපථ
මභූතා මහග්ගතවෙතනාපි සමානභූමකධම්මතො අලද්ධාසෙවන නාය දුබ්බලෙත්තා විපාකං
නදෙනිති නත්ථිති න න සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. එත්ථ සිගා- තස්සෙව රූපාචරස්ස කුසලස්ස
කම්මස්ස කතත්තා උපවිතත්තා විපාකං. ල. පථමං කඛනං උපසම්පජ්ජ විහරතිති චුත්තං. න ච
සා වෙතනා උපවිතානාම හොති. සමානභූමක ධම්මතො අලද්ධාසෙවනත්තාති. න.
මග්ගවෙතනායපි අවිපාකතාපත්තිතො. සාපිති තස්සෙව ලොකුත්තරස්ස කුසලස්ස කඛනස්ස
කතත්තා භාවිතත්තා විපාකං. ල. පථමං කඛනං උපසම්පජ්ජ විහරතිති චුත්තා. නච සාපි
සමානභූමකධම්මතො ලද්ධාසෙවනා හොතිති. උභයත්ථ පන පථමසමත්තාභාරතො පටිඝාය
උපවිතිත්තා භාවෙත්තා ආගතත්තා අසමානභූමික ප්‍රවනෙහිපි ලද්ධාසෙවන භාවං පටිච්ච
උපවිතතා භාවිතතාච චුත්තාති සක්කා චත්තුන්ති. තස්මා ආදි කම්මිකභූතාපි මහග්ගතවෙතනා
මරණා සත්තෙ ලද්ධා අබිභූණ්භා ආසන්නකම්මභූතා විපාකං නදෙනිති න චත්තබ්බා.
අභිඤ්ඤාවෙතනා ච සමානභූමකෙහිපි නානාචජ්ජනවිජීප්පනෙහි සුට්ඨතරං ලද්ධාසෙවනත්තා
තික්ඛතරභූතා කථං දුබ්බලානාම සිගා. තෙනෙව අයං වාදො අනුට්ඨායං පටික්ඛිත්තො.
චුත්තඤ්ඤි තත්ථ කෙවි පන සමාන භූමකතො ආසෙවනලාභෙන බලවත්තාති කඛනානිති තාති
විපාකං දෙනති. අභිඤ්ඤා පන සතිපි කඛනභාවෙ තදභාවතො තස්මිං තස්මිං ආරම්මණො
ආගන්තුකත්තාචා දුබ්බලා. තස්මා විපාකං න දෙනිති චදන්ති. තං අකාරණං. පුනප්පුනං
පරික්ඛම්මෙසෙන අභිඤ්ඤා යපි වසිභාවස්මිභවතොති. චතුත්ථජ්ජකඛනසමාධිස්ස පන
ආනිසංසභූතා අභිඤ්ඤාවෙතනා තස්ස ඵලසද්ධිසා ඵලට්ඨානෙ ඕතා, තස්මා සා විපාකං නදෙනිති
ඉච්ඡන්ති ටිකාකාරා. තස්ස පන ඉද්ධි විකුබ්බනාදිකිච්චං විපවිචනකිච්චතොපි මහත්තතරං
හොති. සබ්බථා මෙනච විකුබ්බනාදිකිච්චං සාධෙන්නියා විපවිචනථාමෙපි තෙන ථාමෙන සහ
පරික්ඛයං ගම්පති. තස්මා සා පුන විපාකං නදෙනිතිපි යුජ්ජතිශෙව. **පඤ්චමජ්ජකඛන**න්ති
අභිඤ්ඤාභාවං අපත්තං පරිත්තාදිගෙදෙන තිවිධං පඤ්චමජ්ජකඛනං. **තදෙව**න්ති
පඤ්චමකඛනමෙව. **සඤ්ඤාචාරාගං භාවෙත්තාති** චිත්තෙ සති රජ්ජන දුස්සන මුස්සනාති
හොන්ති. තස්මිං අසති දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තොනාම හොතිති එවං චිත්තෙ එව ආදිනවං
දිස්වා අවිත්තකභවපත්ථනා සහිතං වායොකසිණොවා කෙසඤ්චි මතෙන පටිවිජිත්තාකාස
කසිණොවා සඤ්ඤාචාරාගං භාවෙත්තා. **අසඤ්ඤාසත්තෙසු උප්පජ්ජන්ති** යෙන යෙන
ඉරියාපථෙන ඉධ මරන්ති, තෙනෙව තත්ථ උප්පජ්ජන්ති. කම්මකිරියවාදිතිත්ථියා එවාති
අධිප්පායො. න හි අකම්මකිරියවාදිනං කඛනභාවනා නාම අත්ථිති. **අනාගාමිනො පන**
සුද්ධාචාසෙසු උප්පජ්ජන්ති සුද්ධාචාසෙසු පන අනාගාමිනො එව උප්පජ්ජන්ති. න අඤ්ඤෙ
සකදාගාමිආදයොති අත්ථො. එතෙන අනාගාමිනං අඤ්ඤස්මිංපි බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පත්ති
අප්පටිසිද්ධා හොති. අනාගාමීසුච සද්ධාධිකො අවිගෙසු උප්පජ්ජති, වීරියාධිකො අතප්පෙසු.
සතාධිකො සුදුස්සෙසු. සමාධාධිකො සුදුස්සිසු. පඤ්ඤාධිකො අකනිට්ඨෙසුති. යථාක්කමං
භාවෙත්තා යථාක්කමං අරුපෙසු උප්පජ්ජන්තිති යොජනා. එත්ථව **පථමජ්ජකඛනං පරිත්තං**
භාවෙත්තාතිආදි සබ්බං පථමජ්ජකඛනාදිනං යථා සකං විපවිචනභූමි වචත්ථානවසෙන චුත්තං.
සමාපත්තිලාභිනො පන පුට්ඨජ්ජන සොනාපත්ත සකදාගාමිනො අත්තනා ලද්ධසමාපත්තිනං
විපවිචනභූමියු ඉවිජිතභූමියං නිබ්බත්තන්ති. තෙසු පුට්ඨජ්ජනො නික්ඛන්තියා සති කාමලොකෙපි

නිබ්බත්තනියෙව. ඉතරෙ පන කඛනෙ අපරි භීනෙ සති කාමලොකෙපි නිබ්බත්තනියෙව. ඉතරෙ පන කඛනෙ අපරිභීනෙ සති කාමභවෙ නිකන්තිනාම තෙසං න සමිභවතිති පරිභීනප්ඤ්ඤානාච්ච තත්ථ නිබ්බත්තනිති.

[163] විභාවනිසං පන

තෙසංපි සොතාපන්නසකදාගාමීනං නිකන්තිවසෙන කාමභවෙනිබ්බත්තිං ඉච්ඡන්තෙන “තථා කාමභවෙපි කාමාවචර කම්මබලෙන. ඉප්ඤ්ඤා භික්ඛවෙ සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විසුද්ධත්තාති හි චුත්ත”න්ති චුත්තං. තං න යුප්පති.

තෙහි කඛනෙ අපරිභීනෙ එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකගාමීනොච්ච භොන්ති. යතො තෙ කඛනඅනාගාමීනොනාමාති චුච්චන්ති. කඛනපරි භානිව තෙසං තංතං පලිබොධ වසෙනෙව භොති. න පන කාම රාගාදිවසෙන. කස්මා, මග්ගසභායෙන කඛනෙන සුට්ඨු වික්ඛම්භිතත්තා. චුත්තකද්දෙනං අභිගුත්තරෙ-සහදස්සනුප්පාදා භික්ඛවෙ අරියසාවකස්ස තිණි සංයොජනාති මභීයන්ති.ඉ. සො විච්චිවෙව.ඉ. පථමං කඛනං උපසම්පජ්ජ විහරති. තස්මිං වෙ සමයෙ භික්ඛවෙ අරියසාවකො කාලඛිකරෙය්‍ය. නත්ථි තස්ස සංයොජනං. යෙන සංයොජනෙන සංයුත්තො අරියසාවකො උන ශිමං ලොකං ආගච්ඡෙය්‍යාති. එත්ථව තස්මිං වෙ සමයෙතිආදිනා සො ලද්ධප්ඤ්ඤානං අපරිභාපෙත්වා වෙ කාලඛිකරොති. එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකමෙව ගම්ඝසති. පරිභාපෙත්තස්ස පන තං සංයොජනං පාකතිමෙවාති දස්සෙති. පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායකද්ව කඛනලාභීනං පන අනාගාමිස්සව බ්‍රහ්මලොකෙයෙව පටිසන්ධිදානතො පච්චයො නභොතිති චුත්තං. තත්ථ කඛනලාභීනන්ති මහග්ගප්ඤ්ඤානලාභීනං සොතාපන්න සකදාගාමීනං. පච්චයො නභොතිති තෙසං විපස්සනානිකන්ති තණ්හා කාමසුගතිපටිසන්ධියා න භොතිති අත්ථො.

තස්මා තෙසං ද්විත්තං සෙධානං කුප්පධම්මානංපි සතං කඛනෙ විජ්ජමානෙ කාමභවෙ නිකන්ති නාම නත්ථිති වෙදිතබ්බං. අනාගාමිස්ස පන නිද්දායන්තස්සෙව සත්ථෙන ශීලං ජිත්ථිත්වා මාරියමානස්සපි කඛනං අලභිත්වා වචනංනාම නත්ථි. සො හි සමාධිස්මිං පටිපුරකාරීති චුත්තො. ඉත්ථිසො පන අට්ඨසමාපත්තිසො ලභිත්වා අනන්තරෙ භවෙ අකතිට්ඨෙ නිබ්බත්තමානාපි අධිපතිභූතෙසු මහාබ්‍රහ්මෙසු න නිබ්බත්තන්ති. භීනප්ඤ්ඤානා පුරොගිත පාරිසප්පෙසුච්ච නිබ්බත්තන්ති. තථාහි අට්ඨකථාසු යං ඉත්ථී බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, නෙතං ධානං විජ්ජතිති සුත්තපදස්ස අත්ථවචනෙ බ්‍රහ්මත්තන්ති මහාබ්‍රහ්මත්තං අධිප්පෙනං. ඉත්ථී ච ඉධ කඛනං භාවෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසප්පානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති, න මහාබ්‍රහ්මානන්ති චුත්තං. බ්‍රහ්මපාරිසප්පානන්ති වෙත්ථ බ්‍රහ්මපුරොගිතානංපි සඛිගහණං වෙදිතබ්බං. තෙ හි බ්‍රහ්මානං පටිසභූතා භොන්තිති. චුත්තකද්දෙනං සංයුත්තකෙ —

අථබො භික්ඛවෙ සිබ්බගවා අහිතුං භික්ඛුං ආමන්තෙසි. පටිභාතු තං බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මනොව බ්‍රහ්මපරිසායව බ්‍රහ්මපාරිසප්පානකද්ව ධම්මිකථාති.

පරිසභාවෙව සති පරිසාසු ජාතාපිනාම භොන්තිති. තත්ථ බ්‍රහ්මනොති මහාබ්‍රහ්මනො. බ්‍රහ්මපරිසායාති බ්‍රහ්මපුරොගිත ගණස්සාති අත්ථො. නනු බ්‍රහ්මපාරිසප්පානන්ති චුත්තත්තා න මහාබ්‍රහ්මානන්ති එත්ථෙව තෙසං සඛිගහණං යුත්තන්ති වෙ. න. යං ඉත්ථී සකකත්තං කරෙය්‍ය, මාරත්තං කරෙය්‍ය, බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, නෙතංධානං විජ්ජතිති එවං අධිපති භූතෙහි සකකාදිහි සහ චුත්තත්තා ඉධ අධිපතිපටිකම්පනස්සෙව සමිභවතො. තෙනෙව හි නෙත්තියං-ඉත්ථී

මහාබ්‍රහ්මා සිඟාති, තෙතං ධාතං චිත්තනීති වුත්තං. එත්තාචතා වෙහඨඵලාදීසු උපරිබ්‍රහ්මලෝකෙසුපි පුරොහිතපාරිසප්පබ්‍රහ්මානං අත්ථිතා සිද්ධා භොති. තෙනෙව සංයුත්තවිධකථායං ථෙරානඤ්ඡි භණ්ඩගාහකදහරා විශ් බ්‍රහ්මානංපි පාරිසප්පබ්‍රහ්මානො නාම භොත්තීති වුත්තං.

විභාචනියං පන

“ඉත්ථිඣොපි පන අරියාලා අනරියාලා අවිධසමාපත්තිලා භිනියො බ්‍රහ්මපාරිසප්පෙසුයෙව නිබ්බත්තන්තිති අවිධකථායං වුත්ත”න්ති වුත්තං.

තත්ථ බ්‍රහ්මපාරිසප්පෙසුයෙවෙති අකනිට්ඨෙ නිබ්බත්තමානාපි බ්‍රහ්මානං පරිචාරික බ්‍රහ්මෙසුඵල නිබ්බත්තන්ති. න මහාබ්‍රහ්මෙසුති අත්ථො දුට්ඨබ්බො.

මණිමඤ්ඤුකායං පන

බ්‍රහ්මපාරිසප්පෙසුයෙව නිබ්බත්තන්ති, න බ්‍රහ්මපුරොහිතාදීසුති වුත්තං. තං න ගහෙතබ්බං.

යඤ්ච තත්ථ

සාමාචනියාදිනං පථමං බ්‍රහ්මපාරිසප්පෙසු නිබ්බත්තනං වුත්තං. තංපි අවිධකථාය න සමෙති.

යස්මා පන තා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අරියඵලානි සච්ඡාකංසු. තස්මා තත්ථ අනාගාමිනියො සුද්ධාලාසෙසු උප්පන්නා. ඉතරා කාචි තාචනිංසෙසු කාචි පරනිමිම්මිතචසචන්තිසු උප්පන්නා ඉච්චෙව උදානවිධකථායං වුත්තන්ති. අපිචෙත්ථ වෙහඨඵලෙ අකනිට්ඨෙ චතුත්ථාරුප්පෙති තිසු භවග්ගෙසු නිබ්බත්තා අරියා අඤ්ඤත්ථ නුප්පජ්ජන්ති. සෙසබ්‍රහ්මලෝකෙසු නිබ්බත්තා ගෙට්ඨාභූමීසු නුප්පජ්ජන්තිති. [කම්මචතුක්කං] .

මරණචතුක්කං.

155. ආයුක්කඛයෙන මරණං කම්මක්කඛයෙන මරණන්තිආදිනා යොජෙතබ්බං. තත්ථ අපරික්ඛීණොයෙව කම්මානුභාවෙ තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ යථානියම්මස්ස ආයුපරිමාණස්ස පරික්කඛයෙන පරිපුණ්ණොන මරණං **ආයුක්කඛය මරණංනාම**. තස්මිං තස්මිං භවෙ දුබ්බලෙන කම්මෙන නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස අපරික්ඛීණොයෙව ආයුපරිමාණො කෙචලං කම්මසත්තිපරික්කඛයෙන අත්තරාච මරණං **කම්මක්කඛය මරණංනාම**. තදුභයස්ස සමං පරික්කඛයෙන මරණං **උභයක්කඛය මරණංනාම**. ධර්මානෙපි තදුභයෙ පුරිමභවෙසුචා ඉමස්මිංවාහවෙ කතෙන උපඝාතකකම්මෙන අප්ඤ්ඤානබ්‍රහ්මාභූතෙ නානාරොගාබාධ පථවීපවෙස අසනිපාතාදිකෙ ජීවිතත්තරායෙ සමුට්ඨාපෙත්තා දුස්සිමාරකලාබුරාජාදිනංවිශ් අත්තරාච උපරොධිත බන්ධසත්තානස්ස සත්තස්ස මරණං **උපවිජ්ජෙදුක මරණංනාම**. නනු චෙත්ථ මරන්තානං නාම සබ්බෙසංපි තංතංභවං ජනෙන්නං කම්මං බිය්‍යන්තියෙව. අථකස්මා ඉතරෙපි වුත්තාති. වුච්චතෙ, සරසචසෙනෙව හි කම්මසාමත්ථියස්ස බයො ඉධ කම්මක්කඛයොති අධිප්පෙතො. යෙ පන දුස්සචස්ස වීසතිචස්ස යාව අසඬ්ඛෙස්‍ය චස්සාදි චසෙන නානාආයුක්ථප්පට්ඨායකා තස්මිං තස්මිං

සත්තනිකායෙ සබ්බජන සාධාරණා සත්තානං අප්ඤ්ඤාත්තඛිද්ධසම්භූතා උතුභාභාරානාම භොජති. තෙ තස්ස තස්ස ආයුක්ඛප්පස්ස ඕතිකරා වුද්ධිකරා භානිකරාචාති නිව්ඛා භොජති. තත්ථ අකුසලමුලෙසු වඩ්ඪිමානෙසු භානිකරා වඩ්ඪිමානති. කුසලමුලෙසු වඩ්ඪිමානෙසු වුද්ධිකරා වඩ්ඪිමානති. උභයමුලෙසු සමං ඕතෙසු ඕතිකරා සමං පවත්තති. තෙසං වසෙන සත්තානං ආයුක්ඛප්පො කත්ථවි සදා ඕතිභාගො භොති. කත්ථවි කදාචි භානිභාගො කදාචි වුද්ධිභාගො භොති. තයොපි වෙතෙ ඕතිකරාදයො තංතංසත්තනිකායං අප්ඤ්ඤාත්තඛිද්ධානා ආයුං පටිච්චිතදුක්ඛානා පවත්තතිති අසඬ්ඛෙය්‍යයායුක සංවත්තනිකං වක්ඛවත්තිසම්පත්ති සංවත්තනිකසද්ද කම්මං දසවස්සිකෙ කාලෙ විපච්චමානං තදනුරූපංඵව භොගසද්ද ඉස්සරියසද්ද දත්වා දසවසෙන බියන්ති. තං තං සත්තනිකාය පටිගාපන්නා සත්තා සත්තානභූතා රූපධම්මා සබ්බසද්ද වුද්ධානං බන්ධසන්නාන භූතාපි තග්ගතිකා තදනුවත්තිකා ඵව හුත්වා පටිගාමන්ති අසද්දෙහු ඉද්ධිමය විජ්ජාමය රසායනවධි ජීවිත සඬ්ඛාර විදුහිති. චුත්තසද්දෙහෙතං මහාපදානසුත්තට්ඨකථායං -

සබ්බෙපි සබ්බසද්දවුද්ධා අසඬ්ඛෙය්‍යයායුකා. කස්මා තෙ අසඬ්ඛෙය්‍යයං න අවිධංසුති. උතුභොජනවිපත්තිකා. උතුභොජනවසෙන හි ආයු භාගතිපි වඩ්ඪිමානති.

තස්මා පධානනිස්සයභූතෙසු ද්විසමුට්ඨානික රූපධම්මෙසු තං තං ආයුක්ඛප්පවසෙන පටිගාමන්තෙසු පිය්‍යමානෙසු යාචමහන්තංපි කම්මං අත්තනො විපාකාධිට්ඨානස්ස අභාචා බියන්තියෙව. සොචස්ස බයො න සරසෙන භොති. අථබො ආයුසඬ්ඛාරවිපත්තිකා ඵව භොතිති ඉධ ආයුක්ඛයො විසුං ගහිතොති. ඵසනගො උපවිජ්ජෙකමරණොපි තෙතබ්බො. තත්ථ උපවිජ්ජෙකමරණන්ති අකාලමරණං වුච්චති. තසද්ධිපවත්තමානං උපවිජ්ජෙකකම්මනාචා පවත්තති. අසද්දෙහිචා අනෙක සහස්සෙහි කාරණෙහි. තානි පන පාළියං මුලභෙදතො සංඛිපිත්වා අවිධ්වා චුත්තාති. කතමානි පන තානිති. අත්ථි චාතසමුට්ඨානා ආඛාධා. අත්ථි චිත්තසමුට්ඨානා. අත්ථි සෙම්භ සමුට්ඨානා. අත්ථි සන්නිපාතිකා. අත්ථි උතුසමුට්ඨානා. අත්ථි විසමපටිභාරජා. අත්ථි ඔපක්කම්කා. අත්ථි කම්මවිපාකජා ආඛාධාති. තත්ථ කම්මවිපාකජා කෙච් උපටිළකකම්මජාකෙච් උපවිජ්ජෙකකම්මජා. යස්මා පන චාතො කුප්පමානො සීතූණ්භාදිහි දසහි කාරණෙහි කුප්පති. තෙසුච ඵකමෙව කම්ම විපාකජං භොති. සෙසානි පන අකම්මවිපාකජානිති මිලන්ද පසද්දෙහ චුත්තං. යස්මාච කම්මවිපාකජාපි ආඛාධා උප්පජ්ජමානා චාත කුප්පනාදිහි විනා න උප්පජ්ජන්ති. තස්මා කෙච් චාතසමුට්ඨානාදයොපි කම්මවිපාකජා භොජතිගෙවොති ද්විධබ්බා.

තත්ථ සන්නිපාතිකානි චාතාදිනං ද්විත්තං තිණ්ණංචා සන්නිපතිතානං වසෙන පවත්තා. යෙ පන ලොකෙ සත්තානං පයොගමුත්තා සයං ජාතා නානාභයුපද්දවා. තෙ උතුසමුට්ඨානෙසු සඬ්ඛිගතිතානි ද්විධබ්බා. විසමපටිභාරජානි අනිසම්මකාරිනං අනෙකවිධෙ විසමෙ විපත්තිමුඛෙ අත්තානං පයොජන්නානං තතො තතොචා තත්ථ තත්ථ චා පතන පක්ඛලනාදිවසෙන පවත්තා. ඔපක්කම්කානි අත්තනාචා පරෙහි රාජවොරවෙරීහිචා අමනුස්සවාළයක්ඛදෙවතාහිචා චාළම්භාදිහිචා කතානං පයොගානං වසෙන පවත්තා. කුප්පිතා හි දෙවතා සකලං රජ්ජංචා රට්ඨංචා දිපකංචා ඵකප්පභාරෙත අසෙසං කත්වා විනාසෙන්නි දුණ්ඩකරට්ඨ මජ්ඣකරට්ඨ කලිඬ්ඛරට්ඨ මාතඬ්ඛරට්ඨෙසු විය. අනෙකසහස්සෙවා චාළයක්ඛෙ විස්සජ්ජන්ති වෙසාලියං විය. රක්ඛසෙවා විස්සජ්ජන්ති සුචණ්ණභූමියංවිය. චුත්තසද්දෙහෙතං අඬ්භුත්තරෙ යක්ඛා චාළෙ අමනුස්සෙ ඔස්සජ්ජන්ති. තෙන බහුමනුස්සා කාලං කරොන්තිති. අවිධ්කථායංපි යක්ඛානි යක්ඛාධිපතිනො. චාළෙ අමනුස්සෙ ඔස්සජ්ජන්තිති වණ්ඛෙ යක්ඛෙ මනුස්සපථෙ විස්සජ්ජන්ති. තෙ ලද්ධොකාසා මහාජනං ජීවිතක්ඛයං පාපෙන්තිති චුත්තං. තත්ථ විස්සජ්ජන්තිති විසමාචාර

බහුල මනුස්ස දිස්වා හිත්තසද්ධා යක්ඛසෙනාපතීනෝ මනුස්සානං අත්ථාය පුබ්බෙවිය ආරක්ඛංත ගණ්හන්තිති අත්ථො. ජනපදනගරනිගමගාමෙසුවෙව තස්මිං තස්මිං පුග්ගලෙව චත්තබ්බමෙව නත්ථී. අභිගුත්තරෙ චුත්තා සත්ථදුබ්බිකරොග කප්පාපි ඉධ චත්තබ්බාති. කම්මවිපාකජාති උපපිළකොපඝාතකානං කම්මානං විපවිචනවසෙන පචත්තා ආලාධාති අත්ථො. එවං අකාලමරණං උපවිපෙදකම්මුනාලා අඤ්ඤෙහිවා අනෙකසහස්සෙහි කාරණෙහි ගොතීති. යෙහි කෙවි ලොකෙ දිස්සන්ති. පාණ්ණරා ජීවිතවිනාසකා නානාරොගාලා නානාලාධාලා නානාභයා නිවා නානා දුශ්ඛාලා නානා උපද්දචු පසග්ගාලා. සබ්බෙ තෙ සකකම්ම සමුට්ඨිතාඵල අත්තනෝ සාධාරණාති නත්ථී. පරකම්මසමුට්ඨිතාපි අත්තනෝ සාධාරණාඵල. සකකම්මසමුට්ඨිතාපි පරෙසං සාධාරණාඵල. කම්මෙන විනා යතො කුතොචි සමුට්ඨිතාපි අත්තනෝ වා පරෙසංවා සාධාරණාඵල. සබ්බසාධාරණකම්මසමුට්ඨිතෙසු චත්තබ්බමෙව නත්ථී. යථාහ-විසුද්ධිමග්ගෙ.

යථා චතුමහාපථෙ ඵලිතෙ ලක්ඛණි සබ්බදිසාති ආගතා සරසත්තිතොමරපාසාණාදුගො නිපතන්ති. එවං කායෙපි සබ්බපද්දලා නිපතන්තිති.

යෙසුව රජ්ජරට්ඨාදිසු තෙ උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ යෙජනා උපාය කුසලාලා න ගොන්ති. නව පටිකාරකුසලා. නාපි පරිභාර කුසලා. කම්මසද්දව යෙසං දුබ්බලං ගොති. උප්පන්නෝ අනත්ථො බල වා. තෙජනා විනාපි උපවිපෙදකම්මුනා තනො න මුවිචන්ති. මරණං වා මරණමත්තංවා දුක්ඛං පාපුණන්තියෙව. කලොණාභුතංපි හි කම්මං අත්තනෝ බලවතරං යතොකුතොචි සමුට්ඨිතං රොගංවා ආලාධං වා භයංවා දුශ්ඛංවා උපද්දචුපසග්ගංවා පටිබාහිතුං නසක්කොති. රොගාදුගොඵල තංබෙපෙන්නා පචත්තන්ති. යථා හි උදුක්ඛං අත්තනෝ බලවතරං අග්ගිං පටිබාහිතුං න සක්කොති. අග්ගිඵල තං බෙපෙන්නො පචත්තන්ති එවං සම්පදම්දං දුට්ඨබ්බං. ඉමෙසකද්දව සත්තානං පකතියාපි කම්මස්ස දුබ්බලභාවො මහානිද්දෙසෙ ජරා සුත්තනිද්දෙසෙන විසුද්ධි මග්ගෙව මරණස්සති නිද්දෙසෙ ආශු දුබ්බලතොති පදස්ස නිද්දෙසෙ න දිපෙතබ්බො. යථාහ -

ආශුනාමෙතං අබලං දුබ්බලං. තථා හි සත්තානං ජීවිතං අස්සාසපස්සාසුපනිබ්බතකද්දවෙව ඉරිසාපපුපනිබ්බතකද්දව සීතුණ්භු පනිබ්බතකද්දව මහාභුතපනිබ්බතකද්දව ආභාරපනිබ්බතකද්දවාතිආදි.

තථා කායබහුසාධාරණතො අනිමිත්තතොති ඉමෙසං පදානං නිද්දෙසෙනපි පාකටොයෙව. කම්මනිබ්බතසස්ස හි ආශුතො තිණ්ණග්ගෙ උස්සාවබ්බතදුස්සෙව පරිදුබ්බලභාවෙ පාළියං අට්ඨකථා යකද්දව චුත්තෙ කම්මසාපි තථෙව පරිදුබ්බලතා සිද්ධා ගොතීති. එවකද්දවෙතං සම්පට්ඨිතබ්බං. ඉතරථා සබ්බං පුබ්බෙකතහෙතුදිට්ඨිනාම සියා. යථාහ -

ඉධෙකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා එවංවාදි ගොති එවං දිට්ඨී. යං කිකද්දවායංපුරිසපුග්ගලො පටිසංවෙදෙති සුඛංවා දුක්ඛංවා අදුක්ඛමසුඛංවා. සබ්බං තං පුබ්බෙකතහෙතුති.

අයකද්දව අත්ථො මිලිත්ථපකද්දගෙ නිසු ධාතෙසු විත්ථාරතො ආගතො. යථාචුත්තෙහි පන අනෙකසහස්සෙහි කාරණෙහි පචත්තමරණංපි අකාලමරණනාසාමකද්දෙන ඉධ උපවිපෙදකමරණො සබ්බගිත්තන්ති දුට්ඨබ්බං.

විභාලනියං

“ඉදං පන තෙරගිකානං උත්තරකුරුලාසිනං කෙසකද්වි දෙවනකද්ව නගොතිති”
චුත්තං.

යථා පන මහාටීකායං කෙසකද්වි පෙනානං ඉතො කදාතකෙ හි දින්නං පුක්ඛකද්වපත්ති අනුමොදිත්වා තඤ්ඤායෙව චචිත්වා සුගතිං නිබ්බත්තානං කුසලභූතං උපච්ඡෙදකං චුත්තං. තථා කෙසකද්වි තෙරගි කානංපි යමරකද්වෙකා සමනුසුක්ඛප්පකාලාදියු අත්තනා කතපුක්ඛකද්ව අනුස්සරිත්වා තඤ්ඤායෙව චචිත්වා සුගතිං නිබ්බත්තානං උපච්ඡෙදකමරණං හොතියෙව. තථා හි සුබ්බමදෙව පුත්ත සංයුත්තට්ඨකථායං අථ රුක්ඛං අභිරුළුතා උපච්ඡෙදකමිමාදි චසෙනඵකප්පහාරෙතෙව කාලඤ්ඤිත්වා අච්චිමිති නිබ්බත්තාති චුත්තං. තත්ථ රුක්ඛත්ති තාලතිංසෙ පාරිච්ඡත්තකරුක්ඛං. අභිරුළුතාති ආරුළුතා පක්ඛං සතදෙවච්ඡරායො. මනොපදොසික ඛට්ටාපදොසික දෙවනං මරණං මහාබෝධස්ත්තානං දිසායුකෙ දෙවලොකෙවා බ්‍රහ්මලොකෙවා නිබ්බත්තානං අධිමුත්ති කාලඤ්ඤිති ප්‍රත්තත්තරොධොධිකත්තරොදිනංචිය සයමෙව සත්ථං ආහරිත්වා පරිනිබ්බාසත්තානං මරණකද්ව ඵත්තෙව සභිගයහතිති ද්විසබ්බං. **තථා** තාති තෙහි පකාරෙහිව. මරත්තානං පත්තං ද්වාරානං අක්ඛකද්වරස්මිං පච්චුප්පිකාතිති සම්බන්ධො. **මරණකාලෙ**ති මරණාසන්නකාලෙ. **යථාරහත්ති** සුගතිදුගතිගාමීනං අරහානුරූපං. යෙපන ඛිණ්ණාසවා කත්ථචි නුප්පජ්ජත්ති. තෙසු සුක්ඛච්ඡෙදකානං පකතියා යථා පටිසිතං නාමරූප මෙව අත්තිම ජවනානං ආරම්මණංහොති. සමාපත්තිලාභිනං පන කඤ්ඤාසමනත්තරෙ පරිනිබ්බාසත්තානං කසිණනිමිත්තාදිකං. පච්චෙකක්ඛකසමනත්තරෙ පරිනිබ්බාසත්තානං කඤ්ඤාසමනත්තරෙ පරිනිබ්බාසත්තානං අත්තනො කරජරූපං. ජීවිත සමසිසිතං පන අග්ගමග්ගස්ස පච්චෙකක්ඛකසමනත්තරෙ පරිනිබ්බාසත්තානං මග්ගඤ්ඤිති අත්තිමජවනානං ආරම්මණං හොතිති. පරිනිබ්බානචුතිචිත්තස්ස පන සබ්බෙසංපි ආදිතො අත්තනො අත්තනො පටිසන්ධියායොගතිතං කම්මාදියු අක්ඛකද්වරමෙව ආරම්මණං හොතිති ද්විසබ්බං. යෙපන අනෙපොසත්ති මාරබ්භයං කාලමකරීමුත්ති ඉමං සුත්තපදං දිස්වා නිබ්බානමෙව භගවතො පරිනිබ්බානචුතිතා ආරම්මණත්ති වදන්ති. තෙ තෙන සයමෙව අභිධම්මෙ ආරම්මණත්තිකෙසු අත්තනො අකොච්චිතං දස්සෙත්ති. යථාහ —

කතමෙ ධම්මා පරිත්තාරම්මණා, සබ්බො කාමාචරච්ඡාකො ක්‍රියමනොධාතු
ක්‍රියාහෙතුක මනොච්ඡිකද්වායා ධාතු සොමනස්සසහගතා. ඉමෙ ධම්මා පරිත්තාරම්මණාති.

යස්මා පන පරිනිබ්බානංනාම සත්ති අත්ථායෙව හොති. අජ්ඣාසයො වස්ස ඵකත්තෙන සත්තිනිත්තොයෙව හොති. තස්මා අනෙපොසත්ති මාරබ්භාති සුත්තපදං චුත්තං. තථා හි අට්ඨකථායං සත්තිමාරබ්භාති අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරබ්භ පටිච්ච සත්තායාති චුත්තං. න පන චුත්තං ආරබ්භ ආලම්බිත්වා ආරම්මණං කත්තාති. පෙරගාථට්ඨකථායං පන සත්තිමාරබ්භාති සත්තිං අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්තාති චුත්තං. තං මහාපරිනිබ්බානපාලියා තද්විසකථායෙව නසමෙති. තාසු හි භගවතො පරිනිබ්බානං කඤ්ඤාසමනත්තරෙ පච්චෙකක්ඛකසමනත්තරත්ති චුත්තං. ඵත්තෙව පුරිමාති ද්වෙව සමනත්තරාති පරිනිබ්බානසුත්තට්ඨකථාසු චුත්තාති. අභික්ඛකද්වරමෙව උදානට්ඨකථාදියු ආගතං. යථාහ—
චුට්ඨිත්තවා පරිනිබ්බාසිති ඉද්ධිචිත්තතො චුට්ඨිත්තවා භවඤ්ඤිත්තෙන පරිනිබ්බාසිති. අග්ගමග්ගස්ස පච්චෙකක්ඛකසමනත්තරං පුග්ගලපක්ඛකද්වරත්තිට්ඨකථාදියු ආගතං. යථාහ—

එකුතවීසති මෙ පච්චලෙක්ඛනකද්දුග්‍රො පතිට්ඨාය භවඛිගං ඔතරිත්වා පටිනිබ්බායතිති. සංයුත්තට්ඨකථායං පන අරහත්තමග්ගානන්තරං පිලං. පිලානන්තරං භවඛිගතො වුට්ඨාය පච්චලෙක්ඛනං. තං පන පරිපුණ්ණංවා හොති අපරිපුණ්ණංවා. තිබ්බොන අසිනා සීසෙ පිප්පමානෙපි එකංවා දුවොවා පච්චලෙක්ඛනානි උප්පජ්ජන්තියෙවාති වුත්තං.

[164] විභාවනිසං පන

එවං වචන්තානං අකත්වා යං වුත්තං. “කත්ථවි පන අනුප්පජ්ජමානස්ස බිණ්ණාසවස්ස යථොපට්ඨිතං නාමරූපධම්මාදිකමෙව වුත්තිපරිශොඝානානං ගොචරභාවං ගච්ජති. න කම්ම කම්මති මිත්තාදයොති.” තං න සුන්දරං.

න හි තස්ස වුත්තිත්තං කම්මකම්මතිමිත්තාදයො ආරම්මණං නකරොති. නව වුත්තිගා ගතිතානි කම්මාදිනිනාම සබ්බසත්තානංපි භවන්තරස්ස අත්ථාය භවන්තිති. **අභිමුඛිභූත**ති කම්මන්තරස්ස ඔකාසං අදත්වා අත්තනො ඔකාසං කත්වා පච්චුප්පට්ඨිතං. කම්මංවා පච්චුප්පට්ඨාතිති සම්බන්ධො. **උපලද්ධපුබ්බ**ති තස්ස කම්මස්ස ආරම්මණ භූතානි දෙය්‍යධම්ම වත්ථාදිනි පරපාණාදිනිව සත්ථාය වුත්තං. **උපකරණභූත**ති කම්මසිද්ධියා උපකරණභූතානි පරිවාරභූතානිව පටිග්ගාභකාදිනි ආවුධගණ්ඩාදිනිව සත්ථාය වුත්තං. යස්මාච ලක්ඛණ සංයුත්තෙ ගොදිනි වධිත්වා රාසිකතානි අට්ඨිපුකද්දුපාදිනි කම්මතිමිත්තානි හුත්වා උපට්ඨසන්තිති අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා කම්මසම්බන්ධානි යානි කානිවි වත්ථුනි වා ආරම්මණානිවා ඉධ උපකරණෙ සම්ගති තානිති දුට්ඨබ්බානි. **උපලභිතබ්බ**ති දුග්ගතිතිමිත්තං සත්ථාය වුත්තං. **උපභොගභූත**ති සුගතිතිමිත්තං. උග්ගංපි වා යං කායපට්ඨද්ධං හුත්වා ලභිතබ්බං හොති. තං උපලභිතබ්බංනාම. අපට්ඨද්ධං හුත්වා කෙවලං සුඛදුක්ඛානුභවන්තර්ථාය ලභිතබ්බං උපභොග භූතංනාම. එත්ථව අග්ගිජාල ලොභකුම්භි නිරයපාල නිරයසුන්ධාදිනි නිරයනිමිත්තං. තං පන කෙසකද්වි ජනානං අත්තනො වසන්තිසානෙවිය උපට්ඨාති. කෙසකද්වි තතො තතො ආගන්ත්වා අත්තානං සංපට්ඨාරෙන්නං විය උපට්ඨාති. යථාහ-තස්ස ගිලානසෙය්‍යාය නිප්පන්තස්ස නිරයො උපට්ඨාති. සොණගිරිපාදතො මහන්තා මහන්තා සුන්ධා ආගන්ත්වා බාදිතුකාමාවිය සංපට්ඨාරෙසුන්ති. තථා දෙව නිමිත්තෙපි. යථාහ-නන්දවන විත්තලතාවන මිස්සකවන ථාරුසකවන විමානානිවෙව දෙවනාටකානිව පට්ඨාරෙන්නා ධිතානිවිය අගෙසුන්ති. කෙසකද්වි පන සයං තත්ථ තත්ථ පත්වා දුට්ඨංවිය උපට්ඨාති. කම්බලයානසදිසො මාතුකුචිපිචණ්ණො මනුස්සනිමිත්තං. පබ්බතපාද වනසණ්ඨ නරකපපාතාදිනි නිරවිජානගතානං නිමිත්තානිති. **කම්මබලෙන**ති ඉදානි පටිසන්ධිං ජනෙතූං පච්චුප්පට්ඨිතස්ස කම්මස්ස ආනුභාවෙන. ඉදුකද්ව වෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. පකතිසා පන ආවිණ්ණ භූතංවා තඞ්ඛණ්ණකතංවා පරෙත සරාපිතංවා සයමෙව අනුස්සරිතංවා පකතිසාව කුක්කුචිවංවා සොමනස්සංවා ජනෙත්වා ධිතංවා කම්මංවා තස්සනිමිත්තංවා අකද්දුකෙතපි කාරණබලෙන පච්චුප්පට්ඨාතියෙ වානි දුට්ඨබ්බං. **තමෙව තතොපට්ඨිතං ආරම්මණං ආරඞ්භාති** ඉදුකද්ව වෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. තතො හි කෙසකද්වි පථමං කම්මබලෙනවා කාරණන්තරෙන්නවා පාපපක්ඛියෙසු උපට්ඨසන්තෙසු පුන දුට්ඨ ගාමණී රකද්දුකෙත විය පුබ්බකතං බලවන්තං පුකද්දුකෙත අනුස්සරන්තානංවා සොණත්ථෙර විතු විය තඞ්ඛණ්ණෙයෙව පසාදුජනකං පුකද්දුකෙත කරොන්තානංවා පච්ජා කල්‍යාණපක්ඛියානි උපට්ඨසන්ති. තථා කෙසකද්වි පථමං කල්‍යාණ පක්ඛියෙසු උපට්ඨසන්තෙසු ධම්මාසොකරකද්දුකෙත විය පච්ජා කෙතවි කාරණෙන ද්‍රෝමනස්සං උප්පාදෙත්වා පාපකම්මස්ස ඔකාසං කරොන්තානං පාපපක්ඛියානි උපට්ඨසන්තිති. **විපච්චමානක කම්මානුරූප**ති යස්ස විපච්චමානකං කම්මං කුසලං හොති.

තස්ස පටිසුද්ධං කුසලේතතසන්තානං අභිණ්ණං පවත්තති. යස්ස තං අකුසලං හොති. තස්ස උපකිලිට්ඨං අකුසල චිත්තසන්තානං අභිණ්ණං පවත්තති අත්ථො. තථා හි අට්ඨකථායංපි සුගතිගාමීනං කුසලුප්පත්ති හෙතුභූතං පණීතං ආරම්භණං ආපාතමාගවිජිතිව දුගතිගාමීනං අකුසලුප්පත්ති හෙතුභූතං භීතාරම්භණං ආපාත මාගවිජිති තිව චුත්තං. මූලටීකායං මහාටීකායකද්ව ආසන්නෙ අකුසලං දුගතියං කුසලකද්ව සුගතියං පටිසන්ධියා උපනිස්සයො හොතිති චුත්තං. එත්ථ සීයා, යදා දෙවච්ඡරාදිති සග්ගතිමිත්තානි උපට්ඨහන්ති. තදා තානි තණ්හාය අස්සාදෙන්තස්සෙව සතො චවත්තස්ස කථන්ති. චුච්චතෙ. උපකිලිට්ඨංයෙව තස්ස චිත්තං. තස්මා දුගතිඵල තස්ස පාටිකඛිධිතබ්බාති චදන්ති. යස්මා පන පටිසම්භිදා මග්ගෙ තාදිසියා තණ්හාය කුසලකම්මස්ස සහකාරී කාරණ භාවො චුත්තො. යථා-නිකන්තිකබ්බො දුවෙ හෙතු අකුසලාති. තස්මා සුගතිභවතිබ්බත්තතෙපි අයං තණ්හා එකන්තෙන කුසල කම්මස්ස නිශාමකසහකාරීපච්චයභූතාති කත්වා තස්ස තානිවා දෙවච්ඡරාදිති කුසලකම්ම කම්මනිමිත්තානිවා අස්සාදෙන්තස්සෙව සතො චවත්තස්ස සාතණ්හා තදුපත්ථම්භිකාඵල භවිතුං අරහති. න තං පටිබාහිකාති සක්කා චික්ඛද්දාතුං. යෙද්ව නිමිත්තස්සාදගධිතංවා භික්ඛවෙ චික්ඛද්දාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨති, අනුබ්බසද්දප්පත්තස්සාදගධිතං වා. තස්මිං වෙ භික්ඛවෙ සමයෙ කාලඛිකරොය්‍ය, ධාතමෙතං විජ්ජති. යං දුච්ඡන්තංගතිතං අක්ඛද්දතරගතිං ගවිජෙය්‍ය, නිරයංවා තිරවිජාන යොනිංවාතිආදිත්තපටිසායෙ චුත්තං. තංපි අත්තතො පරෙසං වා හත්ථපාදාදිසු ගධිතං තණ්හං සන්ධාය චුත්තං. නකම්මාදිසුති සක්කා චත්තුන්ති. **උපලභිතබ්බ භවානුරූපන්ති** උපලභිතබ්බො භවො යදි සුගතිභවො හොති, තං අස්සාදනාකාරොන. යදි දුගතිභවො හොති, තං අනස්සාදනාකාරොනාති එවං උපලභි තබ්බස්ස භවස්ස අනුරූපං. **තත්ථොණතංවාති** තස්මිං යථො පටිඤ්ඤෙ ආරම්භණො ඔණමන්තංඵල. තථා හි බාලපණ්ඩිතස්සුත්තෙ තානිස්ස තස්මිං සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣෙධම්බන්ති අභිජ්ජමම්බන්තිති චුත්තං. තත්ථ තානිස්සාති අස්ස පුග්ගලස්ස තානි පුක්ඛද්දාපුක්ඛද්ද කම්මානි. කම්මස්සෙන චුත්තානි කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තානිව. ඔලම්බන්තිති තස්ස චිත්තසන්තානං අත්තනිඵල ඔණමන්තං අජ්ඣෙධණමන්තං අභිමුඛිභූතං කත්වා ලම්බන්ති පලම්බන්ති. බන්ධිත්වා ආකඛිඤ්ඤාති විය උපට්ඨහන්තිති අත්ථො. එවං පන තෙසු තථා ඔලම්බන්තෙසු තංචිත්තසන්තානං තෙසු නින්නපොණපබ්භාරමෙව හොතිති චුත්තං තත්ථොණතංවාති. තථා හි අට්ඨකථායං කිලෙසබලවිනාමිතං සුත්වා තදෙවං පවත්තමානං තණ්හාඅවිජ්ජානං අජ්ජහිත්තා අවිජ්ජාය පටිවිජා දිතාදිනවෙ තස්මිං විසයෙ තණ්හා නාමෙති සහජාත සඛිබාරා බිපන්තිති චුත්තං. තත්ථ තන්ති චික්ඛද්දාණං. චිත්තසන්තානං ඉච්චෙව අත්ථො. තස්මිංවිසයෙති කම්මාදිආරම්භණො. තණ්හානාමෙති වට්ටමුලක තණ්හා තං තස්මිං ඔණමන්තං කත්වා නියොජෙතිති අත්ථො.

[165] විභාජනියං පන

“තත්පොණානංවාති තස්මිං උපපජ්ජිතබ්බභවෙ ඔණානං විය ඔණානංඵච චා”ති
චුත්තං. තං අවිසිකථාය හ සමෙති.

අභියාචනා නිරන්තරයෙන්ම තවදුරටත් පන සකස් කිරීමේදී මෙම මාර්ගයෙන් යොමු කරන බවට අනුමැතිය ලබාදෙනු ලැබුවේය.

[166] යං පන විභාවනියං

“බාහුල්ලෙනාතිඵත්ථ අධිප්පායො යෙභුයෙත භවත්තරෙති ඵත්ථ චුත්තනයෙන දුට්ඨබ්බො”ති චුත්තං. තං න සුප්පති.

න භි තස්මිං චුත්තානං අසකද්දසත්තානං චිත්තසත්තානස්ස අභිනුභජ්ජගත්තිපසංඛගොනාම අත්ථී. චිත්තසත්තානස්සෙව තෙසං අභාවතොති. ඉදානි අපරෙත පකාරෙන කම්ම පටිඝානං දස්සෙතුං තමෙවො පන.ඉ. ද්වාරපත්තං හොතිති චුත්තං. තත්ථ අභිනවකරණවසෙන ද්වාරපත්තං හොතිති පුබ්බෙ කතසකද්දං අපනෙත්වා තඬ්ඛණො ඵෙව කරණාකාරං පනෙත්වා අත්තානං අභිනවං විශ් කත්වා මනොද්වාරෙ තංසද්දසපචනජ්ජවත්තිවසෙන පත්තං පාතුභුතං හොතිති අත්ථො. යථා භි ඉමස්මිංභවෙපචත්තං කිකද්වි පාකටං කම්මං අසුකස්මිං කාලෙ ඉදංනාමමයාකතන්ති ඵෙව පුබ්බෙකතසකද්දං පනෙත්වාපි උපටිඝාති. න තථා භවත්තරෙ පචත්තං භවපටිච්ඡන්තංකද්ව ඉමස්මිං භවෙ පචත්තං අපාකටකද්වාති. අපිච, ඉධෙකච්චෙ බුද්ධාදිසු තිසු වත්ථුසු දානපුපාදිවසෙන ආවිණ්ණාබහුලා හොන්ති. තෙ මරණන්ති කාලාධරලෙන විසිද්දපත්තා කිකද්වි දුක්ඛංඅපානිත්වා විසිද්දත්තරෙ පුබ්බෙ විශ් භික්ඛුසංඝස්ස දානං දෙන්නාවෙතියං වත්ථුත්තා පුප්පං කරොන්තා විජ්ජසත්තචිත්තා පමොදවිත්තා ඵෙව හොන්ති. තබ්බිපරිතෙන පාපකම්මබහුලාපි වත්තබ්බාති. ඉදංපි ද්වාරපත්තමෙවොති. සබ්බකද්වෙතං ලක්ඛණ සංයුත්තට්ඨකථාය දිපෙතබ්බං. තත්ථ අසිලොමපෙතාදි පත්ථුසු තස්ස උක්ඛිත්තාසිකභාවොව නිමිත්තං අහොසිති ච. තස්ස සත්තිශා විජ්ජකක භාවොව නිමිත්තං අහොසිතිච. තස්ස උසුනා විජ්ජකකභාවොව නිමිත්තං අහොසිතිච. තස්ස පතොදසුචියා විජ්ජකකභාවොව නිමිත්තං අහොසිතිච. තස්ස සුචිති පතොදනදුක්ඛං පච්චනුභවිතුං කම්මමෙව නිමිත්තං කත්වා සුචිලොමපෙනො ජාතොතිච ඵෙව බහුද්වාර පත්තවසෙන කම්මපටිඝානං චුත්තන්ති. තත්ථ භි තස්ස උක්ඛිත්තාසික භාවොව නිමිත්තං අහොසිති තස්ස නිරයෙ පච්චවා පුන ආසන්න මරණස්ස තංකම්මං තදා තස්ස උක්ඛිත්තාසිකසකද්දං පනෙත්වා ද්වාර පත්තවසෙන නිමිත්තං අහොසිති අත්ථො. එසන්තො සෙසෙසුජීති. සොච ද්වාරපත්තාකාරො කම්මකොට්ඨාසිකො ඵෙව හොති. තස්ස සත්තස්සෙව අපාකටොනාම නත්ථීති තස්ස පටිසන්ධියා ගහණයොග්ගතා ජාතාති. පච්චාසන්න මරණස්සාති අන්තිම පචනපචත්තිවසෙන පුන ආසන්නමරණස්ස. වීථිචිත්තා වසානොති කාමභවතො වච්චවා කාමභවෙයෙව උප්පජ්ජමානානං පචන පරිශොසානානංවා තදාරම්මණ පරිශොසානානංවා වීථිචිත්තානං අවසානෙ. ඉතරෙසං පන පචනපරිශොසානානංඵෙව වීථිචිත්තානං අවසානෙති අත්ථො. අයමත්ථො අට්ඨකථායංපි චුත්තොයෙව. යථාහ-තං ආරබ්භ උප්පන්නාය තදාරම්මණපරිශොසානාය සුද්ධායවා පචනවීථියා අනන්තරං චුතිචිත්තං උප්පජ්ජතිති.

[167] විභාවනිසං පන

“තත්ථ කාමභවතො චචිත්තා තත්ථෙව උප්පජ්ජමානානං තදාරම්මණපරිශොසානාති සෙසානං පචනපරිශොසානාතිති ධම්මානුසාරණිසං චුත්ත”න්ති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

අට්ඨකථායකද්වි පරිපුණ්ණං කත්වා චුත්තෙ කිංඅපරිපුණ්ණාය ධම්මා නුසාරණියාති. භවඬ්ඛකඬ්ඛයොති භවඬ්ඛාවසානොවා ඉච්චෙවත්ථො. යදි දුට්ඨවීථිචිත්තතො පරං පකද්වෙවොකාරෙ වත්ථුරුපං චතුරොකාරෙ චිත්තසත්තානං ද්විචිත්තකඬ්ඛණායුසෙසං හොති. තදා එකස්ස භවඬ්ඛස්ස අවසානෙති චුත්තං හොති. ඵත්ථෙව සොමනස්ස පටිසන්ධිකස්ස දොමනස්සචිත්තෙන වචන්තස්ස ආගන්තුකභවඬ්ඛ සම්භවො. තං සම්භවෙව සති

අකද්දෙහවච්ඡිගසම්භවොපි අචාරී තොති සුචුත්තමෙනං භවච්ඡිගක්ඛයෙවාවි. **තස්මිංනිරුද්ධාවසානෙති** තස්මිං නිරුද්ධෙ තස්ස නිරුද්ධස්ස අවසානෙ. යෙ පන ලොකෙ චුති පටිසන්ධිනං අන්තරෙ එකො අන්තරාභවොනාම අත්ථි. යත්ථ උප්පන්නො සත්තො දිබ්බවක්ඛකො විය ඉද්ධිමා විය ච ඛණෙන ඉච්ඡිතං ඤානං ගත්තුං සමත්ථො. ඉතො චුතා කෙච්ඡි තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා මාතෘපිතු සමාගමාදිනි ආගමෙන්නා සත්තාහංවා අතිරෙක සත්තාහංවා තිට්ඨන්තිති ලද්ධිං ගණ්හන්ති. තෙසං තංතිසෙධෙත්තුං **තස්සාන්තරමෙවාවි** චුත්තං. සචත්ථුකං පක්ඛවොකාරෙ අචත්ථුකමෙවාව චතුරොකාරෙ. **යථාරහන්ති** කුසලභූතස්සවා අකුසලභූතස්ස වා සම්ඛාරස්ස අරහානුරූපං. අවිජ්ජාතණ්හානුසයා කුසලභූතස්ස අප්පභීනට්ඨෙන අකුසලභූතස්ස පන සහජාතභාවොපි පරිවාරභූතා මුලභූතාව භොන්තිති අත්ථො. පරිශුට්ඨානාවත්ථං අපත්වා කුසලාඛනාකතචිත්තසත්තානෙතපි අවිරුද්ධභාවෙන අනුරූපං. අනුඛන්ධමානොවා සෙති, අනුඅනුචාරිත්තරං සෙතිති අනුසයො. අනුසයභූතාය අවිජ්ජාය පරික්ඛිත්තොති **අවිජ්ජානුසයපරික්ඛිත්තො**. තණ්හානුසයො මුලං එතස්සාති **තණ්හානුසය මුලකො**. අවිජ්ජානුසය මුලකෙන තණ්හානුසය පරික්ඛිත්තෙනාති පන චුත්තෙ සුට්ඨුත්තරං යුජ්ජති. අවිජ්ජා හි තණ්හායපි මුලභූතා භොති. තාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ එව ආරම්භණෙ තණ්හාපවත්තිසම්භවතො. තණ්හා ච පන සහකාරී කාරණ භාවෙන තං තං සම්ඛාරං නියොජෙන්නි පවත්තිති සම්ඛාරස්ස පරිවාරභූතා බලවආසන්න සහායභූතා භොතිති.

එත්ථව අකුසලකම්ම සහජාතානංවා කම්මනිකන්ති නිමිත්තනිකන්ති සහජාතානංවා විජ්ජට්ඨාර සහ ජාතානංවා මරණාසන්න ජවන සහජාතානංවා අවිජ්ජාතණ්හානංපි ධම්මතො අනුසයසද්ධිසතාය අනුසය වොභාරසම්භවො වෙදිතබ්බො. අපිච, අනුසයානාම පටිසන්ධිජනනෙ කුසලසම්ඛාරස්සපි බලවසභායභූතා භොන්ති. තස්මා ඉධ එකන්තානුසයභූතාව පරියත්තාති කිංසහජාතානං ගහණෙනාති. තෙනෙව අට්ඨකථායංපි තණ්හා අවිජ්ජානං අප්පභීනත්තාති එවං අප්පභීනසද්දෙන එකන්තානුසයාව ගම්මාති. **සම්ඛාරොනාති** පටිසන්ධිජනකකම්මසම්ඛාරෙන වෙනනාසම්ඛාරෙන. තං සහජාතඑස්සාදිධම්මසමුගෙනපිවා. සොපි හි උපනිස්සයභාවෙ න පටිසන්ධිං ජනෙතිසෙවාවි. අථවා, සම්ඛාරොනාති මරණාසන්න ජවනවික්ඛද්දාණ සහජාතෙන වෙනනාසම්ඛාරෙන. තං සහජාත එස්සාදිධම්මසමුගෙනපිවා. තදුගයංපි හි කම්මාදිවිසයෙ බිපන්න සම්ඛාරභාවෙන පටිසන්ධිං ජනෙතිති. තථා හි අට්ඨකථායං තණ්හා අවිජ්ජානං අප්පභීනත්තා අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ තස්මිං විසයෙ තණ්හා නාමෙති. සහජාතසම්ඛාරා බිපන්නිති චුත්තං. මුලට්ඨකායසද්ධි සහජාතසම්ඛාරාති චුතිආසන්නජවනවික්ඛද්දාණසහජාතා වෙනනා. සබ්බෙපිවා එස්සාදුගොති චුත්තං. සකලෙන පන වචනෙන අග්ගමග්ගෙන අප්පභීනා අවිජ්ජාකම්මාදිවිසයෙවා භවත්තරොවා ආදීනවං පටිච්ඡාදෙති, තථා රූපායෙව තණ්හා තදුගයස්මිං චිත්තසත්තානං නාමෙති. යථාචුත්තසම්ඛාරා තං තත්ථ බිපන්නි. තස්මිං අභිනව වික්ඛද්දාණපාතුභාවං සාධෙන්නිති දස්සෙතිති.

සම්පයුත්තෙහි පරිග්ගස්භමානන්ති එස්සාදිහි සම්පයුත්තධම්මෙහි පරිවාරත්ථවා ගස්භමානං. **සහජාතානන්ති** නාමරූපධම්මානං. **අධිට්ඨාන භාවොනාති** නිස්සයභාවෙන. **පුබ්බච්ඡිගමභූතන්ති** පඨානභූතං. පද ද්වයෙන විජානනධාතුයා අතිවිය මහානුභාවභාවං දස්සෙති. යථා හි ලොකෙ එකස්මිං මහානුභාවෙ පුරිසවිසෙසෙ ජායමානෙ පරිවාරභූතා සහජාතජනාව තස්ස උපභොග පරිභොගභූතා පාසාදුකප්පරුක්ඛාදුගොව තෙන සහ ජායන්ති. එවං සම්පදම්මං දුට්ඨබ්බං. **භවත්තරපටිසන්ධානවසෙනාති** එකස්මිංගවෙ නිරුද්ධෙ තෙන සහ නිරත්තරං කත්වා භවත්තරස්ස පටිසන්දහන වසෙන. **උප්පජ්ජමානමෙව පතිට්ඨාති** න පුරිමභවෙ උප්පජ්ජිත්වා අතිරුජ්ජධිත්වා

සිහිභාවෙන ගන්තවා භවත්තරෙ පතිට්ඨානීති අධිප්පායො. න හි උප්පත්තූප්පත්තා ධම්මා පකතිකාලෙපි දෙසන්තරංවා ඛණ්ණන්තරංවාසඤ්ඤානා නාම අත්ථි. කුතො මරණකාලෙ භවත්තරං. යෙද්ව අනුමතග්ගො යං භික්ඛවෙ සංසාරො. පුබ්බකොටි නප්පද්දායති අවිජ්ජානිවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයෝජනානං සන්ධාපනං සංසරතන්ති වුත්තං, තංපි පටිසායෙන වුත්තං. යෙසෙද්හි අවිජ්ජා තණ්හාසඤ්ඤානං වසෙන භවත්තරෙ පටිසන්ධි පාතුභවති. තෙව පුබ්බෙ යෙස සත්තානෙ පවත්තන්ති, සො තෙසං හෙතුපිලසම්බන්ධෙන භවත්තරං සන්ධාපති සංසරතීති වුච්චති. තතොයෙව තස්සා පටිසන්ධියා පුරිමභවපටි යාපන්නෙහි හෙතුහි චිනා අනුප්පජ්ජනංපි සිද්ධං හොතිති. පටිසොස පදිපමුද්ධාදිති වෙත්ථ නිදසස්සනානීති.

එත්ථානි මරණූප්පත්තිට්ඨානෙ. **මන්දූප්පවත්තානීති** කම්මදුබ්බලභාවෙන වත්ථුදුබ්බලභාවෙනව මන්දං හුත්වා පවත්තානි. තස්මා පවිචුප්පත්තා ලම්බණකා ලබ්හතීති සම්බන්ධො. **ධර්මතෙස්වෙවානි** තිට්ඨන්තෙසු එව. **පටිසන්ධි භවතිගානංපීති** පටිසන්ධියාපි කතිපයභවතිගානංපි. **දුග්ගි කත්ථානි** දුග්ගිනා කාරණෙන. කාමසද්වෙත්ථ අට්ඨකථායං ගතිනිමිත්තනාම නිබ්බත්තනකම්මාසෙ එකො වණ්ණො උපට්ඨානීති වත්ථා සබ්බෙසු ගතිනිමිත්තවාරෙසු ගතිනිමිත්තං වණ්ණායතනමෙව මනොද්වාර ගතිතමෙව පවිචුප්පත්තමෙව දස්සිතං. තථාපි ජදෙවලොකතො අත්තතො සන්තිකං ආගතෙ දිබ්බරූපෙයෙව ගතිනිමිත්තං කත්ථා වචන්තානං ධම්මිකඋපාසක දුට්ඨගාමණී අභයරාජාදීනං වසෙන තංපි කම්මනිමිත්තංවිය ජබ්බිධංපි පද්වාරගතිතංපි පවිචුප්පත්තමතිතංපි සම්භවතීති අධිප්පායෙන තංකම්මනිමිත්තෙන නිබ්බිසෙසං කත්ථා **කාමාවරපටිසන්ධික.ල. උපලබ්හතීති** වුත්තං. තථා වචන්තා හි දිබ්බවණ්ණොපි දෙවතානං ආනුභාවෙන වක්ඛනා දිට්ඨොයෙව හොති. දිබ්බො රූපද්දොවා තුරියසද්දොවා වචනසද්දොවා සොතෙන සුතොයෙව. දිබ්බගන්ධොපි ඝාතෙන ඝායිතොයෙව. නිරයතො උග්ගතෙන අග්ගිජාලෙන දසග්ගානකායෙන වචන්තානං දෙවදත්ත නන්දයක්ඛ නන්දමාණ වකාදීනං බුරුවක්කෙ ආසජ්ජමානානං මිත්තචන්දකාදීනසද්ව වසෙන ථොට්ඨබ්බංපි සම්භවතියෙව. රසධම්මාපි යථා සම්භවං යොජෙතබ්බාති. වුත්තසද්ව සම්භවතියෙව –

පසද්වද්වාරෙ සියා සන්ධි, චිනා කම්මං ද්විගොචරෙති.

මහාටීකායංපි අයමත්ථො වුත්තොයෙව. යදා පන අන්තිම ජවන්ථීතො පුබ්බභාගෙ යථොපට්ඨිතං ගතිනිමිත්තං අන්තිමජවන්සස් ආරම්මණං හොති. තදා තං අතීතංපි හොතියෙවාති. අට්ඨකථායං පන සත්තතිවසෙන තස්ස පවිචුප්පත්තතාව වුත්තා. තථා වණ්ණාරම්මණභාවො මනොද්වාරෙත ගතිතභාවො යෙභුයෙසන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. දුතරථා කම්මනිමිත්තංපි පවිචුප්පත්තභූතං පසද්වද්වාරෙඵව අට්ඨකථායං දස්සිතන්ති තංපි මනොද්වාරගතිතං පවිචුප්පත්තභූතං පසද්වාරම්මණංවා ධම්මාරම්මණංවා නසම්භවතීති වත්තබ්බං සියා. නව සක්කා තථා වත්තුං. කස්මා, වක්ඛං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තීතිආදීනා පටිඨානෙ වුත්තස්ස ජළාරම්මණ භූතස්ස පුරොජාතපච්චයස්ස මනොද්වාරික මරණාසන්න ජවනානම්පි ද්විජිතබ්බත්තා. තතොයෙව තදනුබන්ධාය පටිසන්ධියාපි සම්භව තොති.

[168] විභාවනිසං පන

තථා අවිචාරෙත්ථා යංවුත්තං “පවිචුප්පත්තාරම්මණෙසු ආපාතමාගතෙසු මනොද්වාරෙ ගතිනිමිත්තවසෙන පසද්වද්වාරෙ කම්මනිමිත්තවසෙනා”ති. තං න සුත්ථරං.

[169] ශක්ඛ චර්ථ

“පද්ධාරගහිතනති කම්මනිමිත්තං පද්ධාරගහිතං ගතිනිමිත්තං පටිඤ්චාරගහිතනති ශථාසම්භවං යොජෙතඛි” නති චුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

එකඤ්ච සති කම්මං විය ගතිනිමිත්තංපි පෙරෙන හින්දිත්වා චුත්තං සීයා. නච තං චුත්තතයෙන පඤ්චද්ධාරගහිතං න සම්භවති.

[170] ශක්ඛ චර්ථ

අට්ඨකථායං මුල ටිකාදිසුච යෙභුය්‍යවසෙන චුත්තං සාවසෙසපාඨං අවිචාරෙත්වා “අට්ඨකථායං පන ගතිනිමිත්තං මනොද්ධාරෙ ආපාතමාගච්ඡති” චුත්තත්තා තදාරම්මණායව පඤ්චද්ධාරිකපටිසන්ධියා අදස්සිතත්තා මුලටිකාදිසුච කම්ම ලලෙන උපට්ඨාපිතං වණ්ණායතනං සුපිතං පස්සන්තස්සවිය දිඛිඛ වක්ඛස්ස වියව මනොද්ධාරෙයව ගොචරභාවං ගච්ඡති නියමෙත්වා චුත්තත්තා තෙසං වචනං තස්මිපට්ච්ඡනති ආචරියා”ති චුත්තං. තත්ථපි අසම්පට්ච්ඡන්තානං අඤ්ඤං කාරණං නත්ථි අඤ්ඤානු අවිචාරණායාති.

පච්චුප්පන්තමතිතනති එත්ථ යස්ස ජවනාවසානාය පඤ්චද්ධාරිකවීරියා වචනං හොති. තස්ස පටිසන්ධියා ද්විත්තඤ්ච භවඛිගානං පච්චුප්පන්තා රම්මණානා උපලබ්භති. යස්ස තදාරම්මණාවසානාය, තස්ස පටිසන්ධියා එව. යස්ස පන ජවනාවසානාය පච්චුප්පන්තාරම්මණාය මනොද්ධාරිකවීරියා වචනං හොති, තස්ස පටිසන්ධියා ජන්තඤ්ච භවඛිගානං. යස්ස පන තදාරණාවසානාය, තස්ස පටිසන්ධියා චතුත්තඤ්ච භවඛිගානනති. එත්ථච ආරම්මණෙ බහුතරායුකෙ බලවත්තෙපි වත්ථුද්ධිබලභාවෙ සති කාමසත්තානංපි ජවනාවසානා වීරී හොතියෙවාති ද්විසම්බං. අට්ඨකථායං පන තදාරම්මණාවසානාය එව යොජිතත්තා මනොද්ධාරෙ පටිසන්ධිතො පරං චතුත්තං භවඛිගානං පඤ්චද්ධාරෙ පටිසන්ධියාඑව පච්චුප්පන්තාරම්මණානා චුත්තා. තදාරම්මණ පරිගොසානායවා සුද්ධායවා ජවනවීරියාති චුත්තත්තා පන ඉධ ජවනාවසානාපි යොජිතාති චෙදිත්ඛිඛා.

[171] විභාවනියං පන

එවං අවිචාරෙත්වා යං චුත්තං “මනොද්ධාරෙ තාච පටිසන්ධියා චතුත්තං භවඛිගානඤ්ච පඤ්චද්ධාරෙ පටිසන්ධියාඑව පච්චුප්පන්තාරම්මණානා ලබ්භති”තිආදි. තං අනුපපන්නං.

එත්ථච යස්මා පටිසන්ධිජනකස්සෙව කම්මස්ස ආරම්මණංවා උපකරණංවා කම්මනිමිත්තනති අධිප්පෙතං. පඤ්චද්ධාරිකකම්මඤ්ච පටිසන්ධිජනකමෙව න හොති. තස්මා තදා පටිසන්ධිජනකං කම්මං පුරිමභාගෙඑව මනොද්ධාරවසෙන සිද්ධං හොති. තස්සච ආරම්මණභූතමෙව උපකරණභූතමෙව එකත්තෙන කම්මනිමිත්තංනාම හොති. යං පන පඤ්චද්ධාරිකස්ස අන්තිමජවනස්ස ආරම්මණං හොති. තං පුරිමෙන නිරුද්ධෙන ආරම්මණෙන වත්ථුතො අභිත්තත්තවා තස්සදිස්සත්තවා කම්මනිමිත්තත්තෙව චුච්චති. තථා හි චුත්තං මුලටිකායං පඤ්චද්ධාරෙ ආපාතං ආගච්ඡන්තං පච්චුප්පන්තං කම්මනිමිත්තං

ආසන්නකතකම්චාරම්මණ සන්නතිං උප්පන්නං තංසදිසකද්ව ද්විධබ්බන්ති. තත්ථ යෙසු දෙය්‍යධම්මවත්ථුසු වෙනියාදිසුචා යෙහි සත්ථාදිතිචා පුබ්බෙ කම්මං සිද්ධං. තෙසං පච්චක්ඛෙ ධර්මානතං සන්ධාය සන්නතිං උප්පන්නන්ති චුත්තං. තෙහි සදි සවත්ථුතං ධර්මානතං සන්ධාය තංසදිසකද්වාති චුත්තං. සදිසවත්ථුතිපි හි කම්මස්ස ඉද්ධොකාසකාරණාති භොන්තියෙව. යථා තං ඉතො පරිත්තකෙන පාපකම්මෙන නිරයෙ උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තානං පුබ්බෙ පුඤ්ඤකරණකාලෙ ඉද්ධනිමිත්තසදිසං නිරයග්ගිජාලානං සද්දං සුත්තාලා වණ්ණං දිස්වාලා පුඤ්ඤං සරිත්වා වච්චවා සග්ගෙ නිබ්බත්තානං අග්ගිජාලාති විශාති.

[172] විභාවනිසං පන

මුලටිකාපාඨං අවිචාරෙත්වා තංසදිසකද්වාතිචත්ථ නට්ඨවකාරං පාඨං දිස්වා ‘‘මනොද්වාරික ජවනානං ආරම්මණභූතෙන සහ සමානත්තා තදෙකසන්නතිපතිතං චුතිආසන්නජවනග්ගි තංපි පච්චුප්පන්නං වණ්ණාදිකං කම්මනිමිත්ත භාවෙන චුත්ත’’න්ති චුත්තං. තං අනුප්පන්නමෙව.

අපිච, අට්ඨකථායං අපරස්ස මරණසමයෙ කථාතකා අයං තාත තවත්ථාය බුද්ධපුජා කරියති. චිත්තං පසාදෙහිති වත්වා පුප්ඵදාමධප්පටාකාදිවසෙන රූපාරම්මණංවා ධම්මසවනතුරියපුජාදි වසෙන සද්දාරම්මණංවා ධූමවාසගන්ධාදිවසෙන ගන්ධාරම්මණංවා ඉද්ධං තාව සායස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මන්ති වත්වා මධුපාණි තාදිවසෙන රසාරම්මණංවා ඉද්ධං තාව ප්‍රිසස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මන්ති වත්වා චීනපට සොමාරපටාදිවසෙන ථොට්ඨබ්බා රම්මණංවා පඤ්චද්වාරෙ උපසංභරන්තිති චුත්තං. තත්ථ රූපඤ්ඤගන්ධාරම්මණාති සන්ධාය ටිකායං සන්නතිං උප්පන්නන්ති චුත්තං. රසථොට්ඨබ්බා රම්මණාති සන්ධාය තංසදිසකද්වාති චුත්තං. තාති හි පථමං සායිත ප්‍රිසිතාති අඤ්ඤාති භොන්ති. පච්චා දින්නාති අඤ්ඤාතිති චත්ථව ඵලං උපසංභවාති රූපාරම්මණාදිති පථමං පඤ්චද්වාරෙත ගහෙත්වා අවච්චවා පච්චා පුන අත්ථි දාති ඵලරූපාතිති සුද්ධෙන මනොද්වාරෙත ගහෙත්වා වචන්තානං තාති මනොද්වාරග්ගිතාති පච්චුප්පන්නභූතාති කම්මනිමිත්තාති භොන්තිති වෙදිතබ්බාතිති. පථමතනිශාරූප පටිසන්ධිතං පඤ්ඤත්ති භූතං දුතියවතුත්ථාරූපපටිසන්ධිතං මහග්ගතභූතන්ති චුත්තං **යථාරහන්ති**. ආරූපපෙසු උපරිභූමිතිබ්බත්තානං අරූපිතං හෙට්ඨිමජ්ඣනාති පටිපස්සම්හන්ති. න ව තෙ තාති පුන ආශුභන්තිති චුත්තං **හෙට්ඨිමාරූප වජ්ජිතාති**. පමාදපක්ඛෙ පතිත්වා විස්සට්ඨජ්ඣනානං තතොයෙව අප්පභිනෙහි ඔරම්භාවිය සංයොජනෙහි හෙට්ඨිමාගං ආකඛිඪිත මානසානං කාමග්ගෙ උප්පජ්ජමානානං තෙසං ථපෙත්වා තිහෙතු කුක්කට්ඨභූතං උපචාරජ්ඣනවෙතනං අඤ්ඤං දුබ්බලකම්මං ඔකාසං නලහතිති චුත්තං **තථා කාමතිහෙතුකාති**. තථා හි අභිගුත්තරට්ඨ කථායං- න හි තස්ස උපචාරජ්ඣනතො බලවතරංගාම කම්මං අත්ථිති චුත්තං. ටිකායකද්ව න හි තස්ස.ඉ. අත්ථිති ඉමිනා තතො වචන්තානං උපචාරජ්ඣනමෙව පටිසන්ධිජනකං කම්මන්ති දිපෙතිති චුත්තන්ති. රූපාවචරපටිසන්ධි පන තෙසං නත්ථියෙව. ඵලකද්ව කත්වා යමකෙඅරූපධාතුයා චුත්තස්ස අරූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාතිවා අරූප ධාතුයා චුත්තස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාතිවා චුත්තං. න පන චුත්තං අරූපධාතුයා චුත්තස්ස රූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාති. රූප ලොකතො වචන්තානං පන අඤ්ඤං දුබ්බලකම්මං ඔකාසං නලහතිති නවත්තබ්බං. ඵලංසන්නෙපි සුට්ඨ වික්කම්භිතනිවරණානං තෙසං අප්පනා පත්තජ්ඣනවිසෙසෙන සුපරිභාවිතචිත්තසන්නානත්තා පච්චන්ධාදිවපත්ති ජනකං ද්විහෙතුකොමකකම්මංපි ඔකාසං න ලහති. කුතො අපායගාමිකම්මන්ති චුත්තං **අහෙතුක රහිතා සිගුන්ති**.

[173] විභාවනියං පන

“උපචාරජ්ඣානා නුභාවෙනෙව දුග්ගතක තිග්ගතක පටිසන්ධියො සිද්ධා”න්ති වුත්තං.
තං විචාරෙතබ්බං.

යදි හි තං පටිසන්ධිදානං සන්ධාය වුත්තං සියා. දුග්ගතකපටි සන්ධි න යුජ්ජති. න හි සුට්ඨ වික්ඛම්භිතනිවරණානං අප්පනාචීථියං පවත්තං උපචාරජ්ඣානං තිග්ගතකොමකංනාම සම්භවති. අප් කම්මන්තරස්ස උපත්ථම්භනං සන්ධාය වුත්තං සියා. සයං බලවන්තරස්සෙ සතො පටිසන්ධිං අදුත්වා දුබ්බලස්ස කම්මන්තරස්ස උපත්ථම්භනෙ කාරණං නත්ථීති. යස්මා පන රූපභුග්ගානං උපචාරජ්ඣානො අක්ඛදානිපි කායචේමනොකම්මකුසලානි උප්පජ්ජන්තිශෙව තානිශෙව කානිපි තිග්ගතකොමකානිපි කානිපි ද්විග්ගතකුක්ඛට්ඨානිපි භවන්ති. ඔප්පාදිකානං පන නිවරණානං සුට්ඨ වික්ඛම්භිතතා සවිපත්තිකපටි සන්ධිපනකානි ද්විග්ගතකොමකානි තෙසං නුප්පජ්ජන්ති. අපරපටියාය භූතානිව තාදිසානි තෙසං ඔකාසං නලබ්භන්ති. නානාරම්මණෙසුච තෙසං පන්දොවා නිකන්තිවා පවත්තතිශෙව. යෙන නානාකම්මානිපි විපච්චිතං ඔකාසං ලභන්ති. යෙනෙව තෙ වක්ඛු සොතද්වාරෙහිපි තතො වවන්ති. තස්මා එත්ථ උපචාරජ්ඣානෙන කාරණං අවත්වා වුත්තනශෙනෙව තංකාරණං වත්තුං යුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කාමතිග්ගතකානි වුත්තියා පරං සබ්බා වීසති පටිසන්ධියො සිද්ධා. ඉතරා දුග්ගතකාග්ගතකවුත්තියො පරං කාමෙස්වෙව භවෙසු දසපටිසන්ධියො සිද්ධන්ති යොජනා. එවං පටිසන්ධික්ඛණො විසයප්පවත්තිසා සහ විචිත්‍රත්තවත්තානං පවත්තාකාරං දස්සෙත්වා ඉදානි පවත්තිකාලෙ පරංපරභවෙසුච දස්සෙතුං ඉච්චෙවන්තිආදිමාහ. **පටිසන්ධිනිරොධානන්තරතොති** පටිසන්ධියා නිරොධස්ස භබ්ගස්ස අනන්තරකාලතො. **තමෙවත්තන්ති** තස්සදිස්ස තබ්බොභාරො දට්ඨබ්බො. යථා තානිශෙව ඔසධානිති. **යාච වුත්තිත්තප්පාදානි** එත්ථ වුත්තිග්ගතකානෙ තදාසන්න විචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **අසති විචිත්තප්පාදෙති** අන්තරන්තරා විචිත්තානං උප්පත්තිසා අසති. **භවස්සඅබ්ගහාවෙනාති** උප්පත්තිභවස්ස අවිච්ඡෙද කාරණභාවෙන. තස්මිංති අවත්තමානෙ පච්ඡාජාතපච්චයර්භිතානං රූපධම්මානං වස්සොදක රහිතානං තරුණසස්සානං විය මිලාත භාවපත්තිසා උප්පත්තිභවො ඔව්ච්ජන්ති. වුත්තිත්තං හුත්වා නිරුජ්ඣති තමෙව චත්තන්ති සම්බන්ධො. **යථාක්කමං එව පටිවත්තන්තා පවත්තන්ති** යාච පටිනිබ්බානවුත්තියා යථාක්කමං පටිවත්තන්තා පවත්තන්තිඑව. න පන පරස්මයෙ විය කදාචි කත්ථවි නිවත්තිං පාපුණන්තිති අත්ථො.

[174] විභාවනියං පන

“යාච වට්ඨ මුල සමුච්ඡෙදා”ති වුත්තං, වට්ඨමුලසමුච්ඡෙදො වුච්චති අරහත්තමගො. තතො පරංපි යාචබන්ධපටිනිබ්බානා පවත්තන්තිශෙව.

ඉභාති ඉමස්මිං භවෙ. **ඉච්චියන්ති** ඉති අයං. ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො. යථා ඉහ පටිසන්ධිව භවබ්ගසද්දො ආවජ්ජනාදි විචියොව වුත්තාති අයං චත්තසන්නති පවත්තති. තථා පුන භවත්තරෙපි සන්ධිභවබ්ගාදිකා අයංචත්තසන්නති පටිවත්තති පටිවත්තමානා පවත්තන්ති අත්ථො. ඉදානි යස්ස විපස්සනා මග්ගඵලනිබ්බානස්ස අත්ථාය චත්තවෙතසිකානං පහෙදපවත්තිසම්භවො පටිසන්ධියන්ති. තදුත්ථං දස්සෙත්තො ගාථමාහ. තත්ථ **පටිසබ්බායාති** පටිසබ්බාන සබ්බාතෙන විපස්සනා ඤාණෙන පුනප්පුනං ඤාත්වා. එතන්ති යථාවුත්තං චත්තවෙතසිකානං පහෙදපවත්තිවිධානං. **අධුචන්ති** අනිච්චං. **අබ්ගත්තවාති** අබ්ගතසබ්බාතෙන

චතුර්මග්ගඤ්ඤායොන පතිලහිත්වා සවිජිකත්වා. පදනති සඋපාදිසෙසං නිබ්බානං. බුධාති පණ්ඩිතා. සුට්ඨු අනුසය මත්තංපි අසෙසෙත්වා සෙසකිලෙසෙති සද්ධං උච්ඡින්නං යථා චුත්තෙසු විත්තවෙනසිකෙසු අධිසයිතං තණ්හාසිතෙහ සඞ්ඛාතං ඛන්ධනං එතෙහීති සුසමුච්ඡින්න සිනෙහ ඛන්ධනා. සමන්ති චූපසමන්ති වට්ටදුක්ඛසත්තාපා එතස්මිත්ති සමො. අනුපාදිසෙසනිබ්බානං. එස්සන්තිති ගම්ස්සන්ති. විරායාති විරකාලං. සුන්දරං අධිගමාවහං සීල දුතඨිගසඞ්ඛාතං චතං එතෙසන්ති සුඛිබ්බා. සුපටිසුද්ධසීලසල්ලෙබ චුත්තිනොති අත්ථො. විරාය සුඛිබ්බා බුධා එතං අදුචං පටිසඞ්ඛාය අවිචුතං පදං අධිගන්ත්වා සුසමුච්ඡින්නසිනෙහඛන්ධනා සමං එස්සන්තිති යොජනා.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංඝසංගහස්ස

චතුර්මග්ගායාය වීථිමුත්ත සංඝසංගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

6. රූප සංඝයාන පරමන්ටදීපනී

156. එවං චිත්තචෙතසිකෙ ද්විති පභෙදස්පචත්තිති දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුස්පත්තං රූපං දස්සෙත්තො ආදිගාථ මාභ. තත්ථ එතං පටිමාණං අස්සාති **එත්තාචං**. තෙන එත්තචතා. නිපාතපදංවා එතං. **භි** සද්දො පදපුරුණො. පභෙදොච පචත්තිච පභෙදස්පචත්තියො. තාභි සහ යෙ චත්තන්ති තෙ **සප්පභෙදස්පචත්තිකා**. එත්තාචතා සප්පභෙදස්පචත්තිකා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා මයා විහත්තා. ඉදානි රූපං පච්චිචතිති යොජනා. සඛිබෙජතො උද්දිසනං කථනං **සමුද්දෙසො**. සමුද්දිට්ඨස්ස රූපස්ස පුන විහජනං **විභාගො**. සමුට්ඨාති රූපං එතෙනාති **සමුට්ඨානං**. කම්මාදි. කලා චුච්චන්ති අවයවා. තා අප්පෙත්ති පච්චිසන්ති එත්ථාති **කලාපො**. පිණ්ඩිති අත්ථො. **පචත්තික්කමතොති** උප්පත්තික්කමතො. සලක්ඛණතො සසම්භාරතොච මහත්තාති හුත්වා භවන්ති පාතුභවන්ති **මහාභුතාති**. තාති භි අත්තතො සභාවතොථි මහත්තාතිඑච හුත්වා පාතුභවන්ති උපාදාරූපාති උපාදායාති.

[175] විභාවනියං පන මහාටිකායඤ්ච

“සසම්භාරධාතුවසෙනාති” චුත්තං. තං අනුපපත්තං.

න භි සසම්භාරචත්ථුවසෙනෙච තෙසං අයං වොභාරො පචත්තොති සක්කා චත්තුං. නච සලක්ඛණතො මහත්තෙන විනා තෙසං සසම්භාරතො මහත්තංනාම සම්භවතිති. තස්මා යං තෙසං ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධසත්තානෙසු පථවිපඛිඛතාදිවසෙන සමුද්දෙ මච්චකච්චපාදිවසෙන සසම්භාරතො මහත්තං. තංපි සලක්ඛණමහත්තමුලකමෙවාති ද්විට්ඨිබ්බං. මහාභුතාතිවා ලොකෙ විසංවාදා කට්ඨෙත මායාකාරාවා ආවිසන්තයනෙසු අචිත්තෙය්‍යට්ඨානට්ඨෙත යක්ඛාදයොවා චක්ඛවකට්ඨෙත යක්ඛිතියොවා චුච්චන්ති. තෙනෙචට්ඨෙත තෙභි සදිසත්තා ඉමානිපි මහාභුතාවියාති මහාභුතාති. උග්ගත්ථපිච මහත්තාති අභුතාති අඛිභුතාතිවා එතෙසුති නිබ්බචනං යුජ්ජතියෙච.

[176] විභාවනියං පන

යක්ඛිනිං විසුං උපමාමත්තං කත්වා “මනාපචණ්ණසණ්ඨානා දිභිවා සත්තානං චක්ඛවිකා යක්ඛිනිආදයො විය මනාප ඉත්ථිපුට්ඨරූපදස්සනාදිනා සත්තානං චක්ඛවකත්තා මහත්තාති අභුතාති එතෙසුති මහාභුතාති” චුත්තං. තං අට්ඨකථා ය න සමෙති.

අට්ඨකථායඤ්ඤි මහාභුතසාමක්ඛකදුතොති පදස්ස විත්ථාරො එච මායාකාරො යක්ඛො යක්ඛිනිති තයො මහාභුතා චුත්තාති. **චතුත්තක්ඛමහාභුතානන්ති** උපගොගත්ථො සාම්චචනං. **උපාදායාති** දුළ්භං නිස්සාය. පචත්තන්ති පාඨසෙසො. උපාදාය රූපන්තිවා සමාසපදං ද්විට්ඨිබ්බං.

[177] විභාවනියං පන

“උපාදාය පචත්තං රූපං උපාදාරූපන්ති” චුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

න භි ඉමස්මිං පාඨෙ කත්ථවි යකාරචිරහො දිට්ඨො. තථා භි මුලට්ඨිකායං උපාදායති නිස්සයතිති උපාදායං. තමෙච රූපන්තිපි චුත්තං. පථයතිති පථවී. සහජාතරූපානං පතිට්ඨාන භාවෙන පක්ඛායති උපට්ඨාතිති අත්ථො. පුට්ඨ මහත්ති හුත්වා ජායතිතිපි පථවී. පකාරොන ථවීයති

සබ්බෙසං රූපසම්භාරානං අධිට්ඨානත්තා. අයං තෙසං අධිට්ඨානා පතිට්ඨානා චත්තුභූතා භූමි භූතාතිආදිනා නානාභිජායානං ගුණපදෙන අභිත්ථවීයතිති පථවී. සාඵල නිසත්තනිජීවට්ඨෙන ධාතුති **පථවීධාතු**. ආපෙති සහජාතරූපාති ඛනාපෙත්වා තිට්ඨති, අප්පායති වා තාති සුට්ඨු ධූගෙති වඩ්ඪෙතිති ආපො. තාතිවා අවිජ්ජකිණ්ණාති කත්වා භුසො පාති රක්ඛති, පිචතිවා විචත්තො විය තාති සබ්බග්ගාති සම්පිණ්ඩෙතිති ආපො. සොගෙව ධාතුති **ආපොධාතු**. තෙ ජති තික්ඛගාවෙන සමුප්පලත්තො විය සහජාතධම්මානං මජ්ඣෙධ පකාසති, තෙජෙතිවා නිසෙති සහජාතධම්මෙ තික්ඛථාම බලෙ කරොති, පරිපාචෙතිවා උස්මාපෙතිති තෙජො, සො ඵල ධාතුති **තෙජොධාතු**. වායති සම්මරෙති දෙසත්තරූපෙති හෙතුභාවෙන භූතසංඝාතං දෙසත්තරං ගමෙතිති වායො. වායති වා සහජාතධම්මෙ අපතමානෙ කත්වා වහතිති වායො. සොඵල ධාතුති **වායොධාතු**. තත්ථ කක්ඛලෙක්ඛණා පථවී. ආබන්ධනලක්ඛණො ආපො. උණ්හත්තලක්ඛණො තෙජො. විත්ථම්භනලක්ඛණො වායො. ඵත්ථ සියා, කස්මා පථවී කක්ඛලෙක්ඛණාති චුත්තා. නනු සා මුදුභූතාපි ගොතිති. සවිචං, මුදුභූතාපි පන සා සෙසභූතත්තයං උපාදාය කක්ඛලා ත්වෙව සබ්බං ගම්පති. අක්ඛදුමක්ඛදුමං උපාදායෙව පන අයංමුදු අයං කක්ඛලාති භවති. තෙනෙව මුදුකක්ඛලානං දිශරස්සානං විය අනවට්ඨානතා ගොති. මුදුභූතාපි හි තතො මුදුතරං පත්වා කක්ඛලානාම ජාතා. කක්ඛලාපි කක්ඛලතරං පත්වා මුදුභූතානාම ජාතාති. ආබන්ධනලක්ඛණො ආපොති චුත්තො. සොඵ පකතිඋදෙක අධිමත්තොති පකතිඋදෙකං බද්ධං ඝනිභූතමෙව සියාති වෙ. න. ආබන්ධනබ්බාය පථවියා තත්ථ පරිඋබ්බලෙත්තාති, යත්ථ පන පථවී බලෙති ගොති තත්ථෙව සො බද්ධතරං ආබන්ධතිති. උණ්හත්ත ලක්ඛණො තෙජොති චුත්තො. ඵලක්ඛෙසති සීතභාවො තෙජොගෙව න සියාති වෙ. න. උසති දහති පරිපාචෙති පරිණ තභාවං ගමෙතිති උණ්භොනාම. සීතභාවොව දහති පරිපාචෙති තබ්බාවං ගමෙතිගෙවති. චුත්තක්ඛෙව මුලට්ඨකායං තෙජොඵල හි සීතං. හිමපාතසමයාදිසු සීතස්ස පරිපාචකතාදස්සන තොති. විත්ථම්භන ලක්ඛණො වායොති චුත්තො. සො පන ඝන ථද්ධෙසු සිලාථම්භාදිසු නලබ්භතිති වෙ. න. තත්ථ හි පථවී අත්තනා සහජාතවායුච්චත්ථම්භනං ලභිත්වා ථාමප්පත්තා ථීරතරප්පත්තාව හුත්වා වහතිති. වක්ඛතිති **වක්ඛු**. සමච්ඡමං ආචික්ඛති සමච්ඡමජාතනස්ස තම්මුලෙක්ඛතා. රූපංවා අස්සාදෙති ආපාතං ආගතාගතස්ස රූපස්ස අනිරාකරණතො. තංවා විභාවෙතිති අත්ථො. සුණාතිති **සොතං**. සුණාතිති සුය්‍යන්තිවා එතෙ නාති සොතං. ඝායතිති **ඝාතං**. ඝායතිති ඝායියන්තිවා එතෙනාති ඝාතං. ජීවිතනිමිත්තං රසො ජීවිතන්ති චුච්චති. තස්මිං නිත්තනාය තං අවිභායතිති **ජීවිභා**. අථවා. ජීවිතං වහති ඵතායවා තං වහන්ති පවත්තෙත්ති ජීවිතචුත්තිස්මිපාදනත්තාති ජීවිභා. ජීවිතා ජයො පරාජයොවා චුච්චති. තදුග්ගං වහති වහන්තිවා ඵතායාති ජීවිභා. සසම්භාරජීවිභා. යථාහ —

පුරිසස්ස හි ජාතස්ස, කුදාරි ජායතෙ මුඛෙ;
ගාය පිත්ථෙති අත්තානං, නරො දුබ්භාසිතං භණ්ණති.

ඉධ පන තං සහවරිතත්තා ජීවිභාති පසාදරූපමො චුච්චති. කුච්චිතානං කෙසාදිතං පාපධම්මානක්ඛෙව ආයො උප්පත්තිට්ඨානන්ති **කායො**. සසම්භාරකායො. ඉධ පන තං සහවරිතො පසාද කායොඵල අධිප්පෙතො. පසිදන්තිති **පසාදා**. පසිදන්ති වා ඵත්ථ වත්ථෙව ධම්මාදිති ආරම්භණාතිමිත්තාති තත්ථ සංසිද්ධානාති විය සරූපතො සන්දිස්සන්තිති පසාදා, සුපරිසුද්ධආදාසමන්ධසදිසා කම්මපමන්ධා. ඉමෙ පන පක්ඛෙව දුට්ඨකාමතාදි නිදාන කම්මසමුට්ඨාන භූතපසාද ලක්ඛණා රූපාදි අභිඝාතාර්ථ භූතපසාදලක්ඛණා වා වක්ඛුපසාදාදයො දුට්ඨබ්බා. තත්ථ වක්ඛු තාව සෙතමන්ධල පරික්ඛිත්තස්ස කණ්ඨමන්ධලස්ස මජ්ඣෙධ

ලංකාසිරිපමාශෝ අතිමුඛෙ ධිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්ති පදෙසභූතෙ දිට්ඨමණ්ඩලෙ තෙලමිච සත්තපිචුප්පලානි සත්තඅක්ඛිප්පලානි බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. සොතං සොතබ්බෙහිත්තරෙ අභිභූමිවෙසනාකාරං උපචිතතනුතම්බලොමං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. සානං නාසිකබ්හිත්තරෙ අප්පදසණ්ඨානං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. පිච්ඡා සසම්භාර පිච්ඡාමප්ඤ්ඤෙ උප්පල දුලභං සණ්ඨානං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. කායො පන මහන්ති යා කප්පාස පට්ටෙව්ටියං ආසිත්තතෙලංවිය ඵපෙත්වා පාචක තෙජස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං කෙසග්ග ලොමග්ග නඛග්ග සුක්ඛමම්මානිච අවසෙසං සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. තෙ පන පඤ්ඤා යථාරහං පඤ්ඤාද්වාරිකචිත්තානං චත්ථුද්වාරභාවං සාධෙත්ති. තෙසුච ඵකෙකස්ස චතස්සො චතස්සො ධාතුයො සත්ධාරණආබන්ධන පරිපාචන සමුද්දරණ කිච්චෙහි උපකාරං කරොන්ති. යථාබන්ති යකුමාරස්ස චතස්සො ධාතියො ධාරණ නභාපන මණ්ඩන ඛිප්පන කිච්චෙහිති. උතුචිත්තාභාරාව නං උපත්ථමිහෙත්ති. යථා තං බන්තියකුමාරං පිතු පෙට්ඨභාතු පෙට්ඨභග්ගිනියොවිය. ආයුච නං සුට්ඨි අනුපාලෙති. යථා තං බන්තියකුමාරං දිසාපාමොක්ඛො රාජසම්මතො මහාසිසක්කොවිය. චණ්ණාදුයොච නං පරිචාරෙත්ති. යථා තං බන්තියකුමාරං සහජාතා අමච්චපුත්තා වියාති. යස්මා පන සත්තානං චිත්තං නාම චිචිත්තං භොති. චිත්තචිචිත්තතාය සඤ්ඤාචිචිත්තා. සඤ්ඤාචිචිත්තතාය තණ්හාචිචිත්තා. තණ්හාචිචිත්ත තාය කම්මානි චිචිත්තානි. කම්මචිචිත්තතාය කම්මසමුට්ඨානානි භූතානි චිචිත්තානි. භූතචිචිත්තතාය ඉමෙ පසාදා චිචිත්තා. අඤ්ඤාමඤ්ඤං අසද්ධිසා භොන්ති. තෙහි පසාදමණ්ඩභූතාපි සමානා කෙච් රූපස්සෙච අභිසාරාහා භොන්ති, න සද්දාදිනං. කෙච් සද්දාදිනං එච, න රූපස්සාති. තස්මා තෙසං අඤ්ඤාමඤ්ඤාද්ව අඤ්ඤාරූපෙහිච ලක්ඛණතො අසංමිස්සතා වෙදිතබ්බාති.

රූපයනීති **රූපං**. චණ්ණචිසෙසං ආපජ්ජිත්වා හදුයඛිගතභාවං පකාසෙති. පකතිසාපි වා යංකිඤ්චිද්ධිබ්බං සමච්ඡිසමංවා පකාසෙ තිති අත්ථො. සප්පති සොතච්ඤ්ඤායනභාවං ගච්ජතිති **සද්දො**. සද්දයනීති සද්දො. තං තං අත්ථංවා අත්තනො චත්ථංවා ආචික්ඛතිති අත්ථො. සද්ධිවා තං තං දිසංවා දෙසංවා බණෙන විස්සරති විප්පරතිති සද්දො. ගන්ධයනීති **ගන්ධො**. අත්තනො චත්ථංසුචෙතිති අත්ථො. ගච්ජතිති ගො. වාතො. තෙන ධාරීයනීති ගන්ධො. රසීයනි අස්සාදීයනීති **රසො**. රසන්තිවා තං අස්සාදෙනතිති රසො. චුසීයනීති **චොට්ඨබ්බං**. චුසනඤ්ඤාචෙත්ථ පසාදෙන සහ ඤට්ඨනං කලාපත්තරභූතෙහි සද්ධිං පටිගනනඤ්ඤා වෙදිතබ්බං. තදුගයංපි ආපො ධාතුයා නත්ථීති චුත්තං **ආපොධාතුච්චජ්ජිත්තති**. කස්මා පන තං තස්සා නත්ථී. නනු සීතතාවා දුචතාවා චුසිත්තවා ගස්සතිති. චුච්චතෙ, සීතතා හි තෙපොයෙච, න ආපො. යදි හි සා ආපොයෙච සීයා. පක්ඛම්මතෙ සත්තත්තෙ ලොහරසෙපිස්ස සීතතා ලබ්භිමානා සීයා. සො හි රසො ආපාධිකො භොතිති. එවං පන නලබ්භති. තස්මා සා තෙපොයෙච, න ආපොති. අපිච, සීතූණ්භානං එකස්මිං කලාපෙ සහ අප්පචත්තතතො ඔරපාරානං විය තෙසං අනවට්ඨානතොච ච්ඤ්ඤායති. න හි සීතකලාපෙ උණ්භං, උණ්භකලාපෙචා සීතං සහ පචත්තති. යස්මිංච චත්ථමිහි පුබ්බෙ සීතසඤ්ඤා සණ්ඨාති. පච්ඡා තතො සීතතරෙ ආගතෙ තස්මිංයෙච පුන උණ්භසඤ්ඤා සණ්ඨාති. පුබ්බෙ උණ්භසඤ්ඤායංපි එසෙච නයො. තථා උණ්භෙ මන්දෙ සීතසඤ්ඤා සණ්ඨාති. සීතෙ මන්දෙ උණ්භසඤ්ඤාති.

අථ පන දුචභාවභූතො ආපො චුසිත්තවා ගස්සති. අයො පිණ්ඩාදිසු ආබන්ධනභූතොපි චුසිත්තවාච ගස්සෙය්‍ය. එචඤ්ඤා සති යථා තෙසු ඉතරානි තිණි භූතානි චිනා ඉතරීතරෙත විසුං විසුං කායික සුබදුක්ඛානං ආරම්මණභූතානි භොන්ති. තථා සොපි චිනා ඉතරෙහි විසුං කායිකසුබදුක්ඛානං ආරම්මණභූතොච සීයා. න පන භොති. යඤ්ඤි තානි අයොපිණ්ඩාදිති

ඵසත්තානං කාශිකං සුඛංවා දුක්ඛංවා උප්පජ්ජති, තං සණ්ඨප්ඵදානා චසෙනවා උප්පජ්ජති. සීතුණ්ඨතාවසෙනවා අඛිභන්තර්ථමිභන්තස්ස මන්දගාළුභතාවසෙනවා. නො අක්ඛද්දවාති. තස්මා පුරිමභාගෙ තිණී භුතාති ඵසිත්තවා චණ්ණං දිස්වාචා පච්ඡා භාගෙ සුද්ධෙන මනො වික්ඛද්දාණසත්තානෙන දිසරස්සාදිසණ්ඨානංවා රත්තිශං අලාතචක්කං වා තංතංපිද්දව්චරංවා ජානන්තා විය පථමං දුචතාසහිතාති විලිනාති මුදුනි තිණී භුතාති පථවිං එච වා ඵසිත්තවා පච්ඡා සුද්ධෙන මනො වික්ඛද්දාණසත්තානෙන විසුං දුචභාවං අද්දතිත්තභාවං ජානන්ති. එචං සත්තෙපි තං ඵසිත්තවා ජානන්තා ඉව්චෙච මක්ඛද්දන්ති අවිසෙසව්දුනොති. ගුත්තං අභිණ්ඨං චරණ්ඨානං ගොචරො. ගොචරස්සදිස්සත්තා ඉධ ගොචරො. ගොතිවා ඉධ චක්කාදිති ඉන්ද්‍රියාති චුච්චන්ති. තාති වික්ඛද්දාණාධිට්ඨිතාති හුත්වා එතෙසු චරන්ති. එතාතිවාතෙසු චරන්ති පචත්තන්ති ඝට්ටෙත්තිති ගොචරා. තෙයෙච ඉධ එකත්තං උපනෙත්තවා **ගොචරරූප**න්ති චුත්තං. ඉමාතිපන පක්ඛද්ව යථාක්කමං චක්කාදිසු පටිභන්ත ලක්ඛණාති රූපාදිතිති චෙදිත්තිබාති.

ඉත්ථී චුච්චති අවිසදාකාරසණ්ඨිතං ඛන්ධපක්ඛද්වකං. යස්ස පන ධම්මස්ස ආනුභාවෙන තං තථා සණ්ඨාති පචත්තති. සො ඉත්ථී යා භාලොති ඉත්ථත්තං. පුරිසො චුච්චති විසදාකාරසණ්ඨිතං ඛන්ධපක්ඛද්වකං. සෙසං චුත්තන්තයමෙච. තත්ථ ඉත්ථීලිඛිග ඉත්ථීතිමිත්ත ඉත්ථී කුත්ත ඉත්ථාකප්පානං හෙතුභාව ලක්ඛණං **ඉත්ථත්තං**. පුරිසලිඛිග පුරිසතිමිත්ත පුරිසකුත්ත පුරිසාකප්පානං හෙතුභාව ලක්ඛණං **පුරිසත්තං**. තත්ථ ලිඛිගන්ති පධානඛිගභුතං මහාසණ්ඨානං. නිමිත්තන්ති පච්චඛිගභුතං බුද්දකසණ්ඨානං. කුත්තන්ති කිළාලොදි ක්‍රියාවිසෙසො. ආකප්පොති ගමනාදිකො ආකාරවිකාරො. සබ්බෙපෙනෙ ඛන්ධපක්ඛද්වකස්ස පචත්තිවිසෙසාච්ච. යෙ සද්දස්සත්ථෙසු ලිඛිගන්ති චුච්චන්ති. යෙසක්ඛද්ව චසෙන අශං ඉත්ථීච්ච, න පුරිසො. අශං පුරිසොච්ච, න ඉත්ථීති සක්ඛද්දානන්ති. යස්මා පනෙත්ථ සණ්ඨානාදිතං අවිසදාදිභාලොච්ච අත්ථතො ඉත්ථීපුරිසතා භොති. තදුභගමුත්තභාලොච්ච නපුංසකතා. සොච අක්කරපද සඛිබාතෙසු චචතෙසු ච චචන්තත්ථෙසු යථාරහං සන්දිස්සතියෙච. තස්මා ඉන්ද්‍රියරහිතෙසුපි පදෙසුච රූක්කාදිසු පදන්තෙසුපි පරිශායෙන ඉත්ථීපුමනපුංසකතාසිද්ධි චෙදිත්තිබාති.

[178] යං පන විභාවනිශං

“ඉත්ථීතං අඛිගජාතං ඉත්ථීලිඛිග”න්ති චුත්තං. තං න සුත්ථරං.

න හි කත්ථවි පාළියං අට්ඨකථාසුච නිමිත්තසද්දොච්ච ලිඛිගසද්දො අඛිගජාතෙ පාකටො දිට්ඨොති.

[179] යක්ඛද්ව තත්ථ

“ඉත්ථීසණ්ඨානං ඉත්ථාකප්පො”ති චුත්තං. තංපි න සුත්ථරං.

න හි ලිඛිගසද්දො විය ආකප්පසද්දො සණ්ඨානෙ පාකටො දිට්ඨොති. සෙසංපන තත්ථ චුත්තං යංකික්ඛද්වි අට්ඨකථාය අසමෙත්තංපි තෙන පරිශායෙන යුජ්ජතියෙච. භවන්ති පචත්තන්ති තංසහිතෙ ඛන්ධසත්තානෙ එසා ඉත්ථී, එසො පුරිසොති එචං පචත්තා සද්ද බුද්ධියො එතෙනාති භාලො භවන්තිවා පාතුභවන්ති තංසහිතෙ ඛන්ධසත්තානෙ ලිඛිගාදිති එතස්මිං සතීති භාලො. සො එච රූපන්ති **ගාචරූපං**. හදන්ති සත්තා තංතංඅත්ථංවා අනත්ථංවා පුරෙත්ති එතෙනාති හදශං.

හදුන්තිවා සත්තා ඉතො නානාවිකක්කෙ ඔසපන්ති මුඤ්චන්තිති හදුයං. හරන්තිවා පටිහරන්ති තං සත්තා ජීවිතංවිශ දුශන්ති රක්ඛන්තිවාති හදුයං. චස්න්ති නිවස්න්ති චිත්තචෙන සිකාධම්මා එත්ථාති චත්ථු. හදුයඤ්ච තං චත්ථුවාති **හදුයචත්ථු**. ධාතුද්වයනිස්සයලක්ඛණං **චත්ථුරූපං**. තං පන හදුයකොසඛිගන්තරො අඛිඝපසතමත්තං ලොභිතං ඛ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨන්ති වෙදිතඛිබ්බං. ධම්මසංඛිගණියං පන දෙසනාහෙදරක්ඛන්තරං අචත්වා පටිඤානෙඵච තං චුත්තං. යථාහ-චත්ථු කුසලානං ඛන්ධානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. චත්ථු අකුසලානං ඛන්ධානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයොතිආදි. එත්ථච පභි චත්ථුභි අඤ්ඤං චත්ථුනාම නත්ථී. තෙසුච පුරිමාති පඤ්ච කුසලාදිනං නිස්සයාඵච න ගොන්ති. තස්මා තෙසං නිස්සයභාවෙන තත්ථ චුත්තං චත්ථුනාම විසුං එකං චත්ථුරූපමෙවාති සිද්ධන්ති.

[180] විභාවනියං පන

යං රූපං නිස්සායාති පාඨස්ස උද්ධටත්තා රූපසාමඤ්ඤපසංඛිගො ගොතිති තං විසොධෙතූං යුත්තිනාම චුත්තා. පටිඤානෙ පන බහුසු අනඤ්ඤසාධාරණෙසු ඤානෙසු චත්ථුනාමෙන විසෙසෙත්වා චුත්තත්තා සොපසංඛිගො නත්ථීයෙවාති දුට්ඨඛිබ්බං.

ජීවන්ති සහජාතධම්මා යෙනාති ජීවිතං. තෙසං ජීවනෙ ආධිපච්චයොගෙන තෙසු ඉන්ද්‍රිය ඉස්සරං අත්තානං කරොතිති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතඤ්ච තං ඉන්ද්‍රියඤ්චාති ජීවිතින්ද්‍රියං. සහජාතා නුපාලන ලක්ඛණං ජීවිතින්ද්‍රියං. යථා හි ඛිජනිබ්බන්තාති උප්පලාදිති ඛිජෙවනට්ඨෙජි උදකානුපාලිතාති විරංජි කාලං ජීවන්ති. එවමෙවං නිරුද්ධ කම්මනිබ්බන්තාති කම්මජරූපාති කම්මෙ අසන්තෙජි ජීවිතානුපාලිතාති සන්තතිවසෙන චස්සයතංජි චස්සයසස්සයංජි කප්පංජි සොළසකප්පසහස්සාතිජි ජීවන්තියෙව, තථා හි ජීවිතරහිතාති ඉතරරූපාති ජීවන්තාතිනාම නගොන්ති. තාති හි යෙන එකෙන චිත්තෙනවා උතුනාවා ආභාරෙනවා ජායන්ති. තස්මිං නිරුද්ධෙ නිරුජ්ඣන්ති, පරං මුහුත්තමත්තංජි සන්තානං ඝට්ඨං නස්සකොන්ති. තෙසු හි චිත්තජරූපානං සන්තතිපච්චුප්පන්නං එකච්ථී එකජවනචාර එකසමාපත්තිචාරෙන පටිච්චින්නං ගොති. උතුජාභාරජාතඤ්ච සභාගෙක උතුආභාර වසෙන පටිච්චින්නං ගොති. කම්මජරූපානං පන විසුං සන්තතිපච්චුප්පන්නංනාම නත්ථී. තෙසං එකභවපටිච්චින්නං අද්ධාපච්චුප්පන්නමෙව ගොතිති. යදි එවං අරූපධම්මානං කථන්ති. තෙහි ජීවිතයොගෙන ජීවන්තාඵච ගොන්ති. එවංසන්තෙජි තෙසං සන්තතිපච්චුප්පන්නං දිස්සතිති. චුච්චතෙ, අරූපධම්මෙසු විපාකාති තාව කම්මජරූපඤ්ඤාති. තාතිජි හි අසති වීථිචිත්තභූපාදෙ යාවජීවංජි එකසන්තතිවසෙන පචත්තිස්සන්තියෙව. ඉතරාති පන යස්ස ආරම්මණස්ස ආපාතාගතත්තා උප්පජ්ජන්ති. තස්මිං නිරුද්ධෙ තදුභාවෙජි තදාරම්මණා බහු චිත්තසන්තතියො ජීවිතස්සඅද්ධානචරණානුභාවෙන පචත්තන්තියෙව. අජීව, යාවඛන්ධපරිනිබ්බානා අනන්තරපච්චයුපනිබ්බන්තෙ අඛිබ්බාචිජින්නං පචත්තමානාය චිත්තසන්තතියාවසෙනජි අයමත්ථො චත්තඛිබ්බො. තෙනෙව හි කිලෙසසීයං අච්ඡජා. පචත්තසීයං ජීවිතින්ද්‍රියන්ති චුත්තං.

[181] විභාවනියං පන

ආභාරජාදිනං ආභාරාදියෙව උප්පත්තියාජි ඕතියාජි කාරණං ගොති. කස්මා, තඤ්ඤා ධරමානත්තා. කම්ම ජානං පන කම්මං උප්පත්තියාඵච කාරණං, න ඕතියා. කස්මා, තඤ්ඤාභාවතො. ජීවිතෙන පන අනුපාලිතත්තා ඵච තෙසං ඛ්‍යාට්ඨිති සිද්ධාති ඉමිනා ධිජ්ජායෙන යං චුත්තං “යථාසකං ඛ්‍යාමත්තට්ඨායිනංජි හි සහජාතානං

පවත්තිගෙනුභාවෙන අනුපාලකං. න හි තෙසං කම්මංශෙව ධීනිකාරණං හොති.
ආභාරජාදිතං ආභාරාදි විශ කම්මස්ස තඨ්ඛණාභාව තොති''. තං න යුත්තං.

ධම්මානුකූලිකා ධර්මාධිපතිනාම එකකලාපගතසහජාතපච්චයා යත්තාච්ච හොති. න නානාකලාපගතජනකපච්චයායත්තා. ඉතරථා උප්පාදුක්ඛණ්ණෙ ලබ්භිමානානං උපවයසත්තනිතං විශ ධීනිකරණෙ ලබ්භිමානාය පරතායපි කුතොච්ඡල්පිකානතා පාලියං චුත්තා සිහාති. අපිච, ධර්මාධිපතිනාම සභාවසිද්ධාච්ච. න හි උප්පත්තා ධම්මා පච්චයවෙකල්ලෙන අත්තනො ධර්මසු පරිපුණ්ණං අට්ඨත්වා අත්තරාව හිප්පත්තීති අත්ථි. නච පච්චයාධිමත්තෙන අතිරෙ කතරං නිට්ඨත්තීති අත්ථි. තස්මා ධර්මාධිපතියං උපත්ථම්භයමානාපි ආභාරාදුගො අනුපාලයමානකද්ව පීචිතං පච්ඡා බලවරූපසත්තනි පවත්තිඅත්ථායච්ච උපත්ථම්භෙත්ති පාලෙතිච. න ධර්මාධිපතිපවත්තිනාති. එත්තාවතා සබ්බෙසංචි ධර්මාධිපතිනාම ධර්මානුපාතකායත්තා චා පීචිතායත්තාචා නහොතිති සිද්ධං හොති. යදි පන තං සත්තනිපවත්තිමෙව සත්ඛාය චුත්තං සිහා, එවංසති යුජ්ජෙයනාති. අට්ඨ කපායංචි සත්තෙපිච අනුපාලන ලක්ඛණාදිමිති විධානෙ අත්ථිකරණෙයෙව තං තෙධම්මෙ පාලෙතිතිආදිවචනෙ යථාසත්තනිට්ඨිති ලබ්භිති. තථා විචාරෙත්වා ගහෙතඛිබාති. ඉදං පන පාචකග්ගිනා සහ සකලං උපාදිත්තකසරීරං ධර්මපෙත්වා නිට්ඨති. කඛ්චං කරීයතිති කඛ්චිකාරො. ආහරීයති අප්කෙධගරීයතිති ආභාරො. කඛ්චිකාරොච සො ආභාරොචාති **කඛ්චිකාරාභාරො**. කඛ්චිකාරො ආභාරොතිපි පාඨො. ඉදංකද්ව සචත්ථුක චචනං දුට්ඨබ්බං. අථචා, කඛ්චිකාරාභාරසක්ඛාතං සත්තානං අත්තභාවං භුසො හරති අද්ධානං පවත්තෙතිති ආභාරො. බජ්ජ හොජ්ජාදිකෙ කඛ්චිකාරෙ ආභාරො තත්තිස්සිතත්තා තප්පරියා පත්තත්තාචාති කඛ්චිකාරාභාරො. ඉමස්මිංඅත්ථෙ සති නිබ්බත්තිත ඔපා ච්ච ලබ්භිති. අත්ථතො පන අභිගමඛිගානුසාරිතො රසස්ස සාරභුතො උපත්ථම්භබලකාරො භුතතිස්සිතො පරමසිනිද්ධසි නෙහො ඉධ **ආභාරරූපංනාම**. තත්ථ අභිගමඛිගානුසාරිතො රසස්සාති අප්කෙධගරිත්වා ආමාසයෙ පතිට්ඨිතාති ආභාරවත්ථුති පාචකතෙජෙන විවෙචිතාති රසාදිභාවෙන පඤ්චධා විභාගං ගච්ඡති. තත්ථ පණිත සිනිද්ධ ලග්ගක සිතෙහ කොට්ඨාසො රසොනාම. යෙ ලොකෙ රසධාතුති චුච්චති. සො පාචක තෙජබලෙන තතො උත්තරීත්වා රසගරණිධමනිපාලානුසාරෙන හෙට්ඨාව උද්ධකද්ව සකලසරීරෙ අභිගමඛිගාති අනුසරත්තො අනුචරත්තො අභිගමඛිගානුසාරීති චුච්චති. තස්ස සාරභුතො උපත්ථම්භං බලං කරොතිති උපත්ථම්භබලකාරො. සො හි ආමාසයෙ පතිට්ඨිත මත්තොච සකලසරීරෙ භුතෙසු උපත්ථම්භකබලං ජනෙතිති.

[182] විභාවනියං පන

“අභිගමඛිගා නසාරි රසගර සඛිබාතාති” පාඨො. සො දුජ්ජාඨො.

තං පන සෙත්ථියකායොපත්ථම්භනලක්ඛණං ආභාරරූපං. ඔපාලක්ඛණං චා. තත්ථ උදයති පසවතිති **ඔපා**. අවසද්දොචා රක්ඛණෙ. රක්ඛණකද්වෙත්ථ උපත්ථම්භනමෙව. අවති ජනෙතිචාති **ඔපා**. කිං අවති. අත්තනො නිස්සයවත්ථුං. කිංච ජනෙති. ආභාරසල්පිකානරූපං. උදයානත්තරං රූපං ජනෙතිති ඔපාතිපි වදන්ති. අසද්දකුප්පදෙසර්ගිතෙන කක්ඛ්චුත්තාදිනා අත්තනො භාවෙන සිද්ධං රූපං **සභාවරූපං**. උප්පාදාදිනා අනිච්චතාදිනාච සඛිබ්බලක්ඛණෙන සහිතං රූපං **සලක්ඛණරූපං**. උජුකතොච කම්මාදිති පච්චයෙහි නිප්පාදිතං රූපං **නිප්පිත්තරූපං**. රූප්පනලක්ඛණසම්පන්නං නිප්පරියායරූපං **රූපරූපං**. යථා දුක්ඛදුක්ඛං අප්කධත්තඅප්කධත්තත්ති. සඛිබ්බලක්ඛණයුත්ත තාය අනිච්චතාදිකං ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා සම්මසනාරහං රූපං **සම්මසනරූපං**. තෙ තෙ දුබ්බසම්භාරාචා රූපකලාපාචා

විසුංචිසුං භූසො කාසත්ති පකාසත්ති එතෙනාති ආකාසො. නිසත්ත නිජීවට්ඨෙන ධාතු. ආකාසසංඛිතා ධාතූති **ආකාසධාතු**. පරිතො සමන්තතො ජිත්ථුති කලාපන්තරභූතාති කලාපන්තර භූතෙහි සද්ධිං අසංමිස්සං එකත්තං අනුපගමනං කරොතිති පරිච්ඡෙදො. තෙහිවා පරිච්ඡින්නදියති අත්තනොවා පරෙසොවා අකත්තාමජ්ඣෙධි විසුං ඵපීයති. තෙසොවා පිද්දව්වරමත්තභූතො. න විසුං එකො උප්පාදසතිතො සභාවධම්මො. නාපි කස්සව් රූපකලාපස්ස පක්ඛභූතොති පරිච්ඡෙදො. විකාරලක්ඛණරූපාති හි අසභාවධම්මභූතාතිති තංතං රූපකලාපෙසු සන්දිස්සමානතා තංතංරූපකලාපපක්ඛිකාතිඑව භොන්ති. අයං පන තෙහි රූප කලාපෙහි සබ්බසො විමුත්තභාවෙන බහිභූතත්තා කස්සව් රූප කලාපස්ස පක්ඛභූතො න භොතිති. අසභාවධම්මත්තාප පන කෙනව් රූපෙන ඵුසන පරිශායෙපි තස්ස සබ්බසො නත්ථීති කත්තා සො අසංචුට්ඨං චතුහි මහාභූතෙහිති පාළියං වුත්තො. අට්ඨකථායං පන ඝනපිණ්ඩවත්ථුසු පටිඝපොට්ඨබ්බසභාවානං නානා කලාපගතභූතානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාසංචුට්ඨතා අත්ථීති කත්තා අසංචුට්ඨං චතුහි මහාභූතෙහිති එතෙහි අසංචුට්ඨං අප්පාකාසං කංථිතන්ති වුත්තං. ටීකායං පන අයං නිද්දෙසො අප්පාකාසනිද්දෙසො නභොති, පරිච්ඡෙදරූපනිද්දෙසොයෙව. සොච ඝනපිණ්ඩ වත්ථුසුඑව වෙදිතබ්බො. තෙසුච භූතානං අසංචුට්ඨතානාම නත්ථී. තස්මා භූතානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාඅඛණ්ඩිතා එකත්තං අනුපගතතාඑව. තත්ථ අසංචුට්ඨතානාම යුත්තා සියාති අධිප්පායෙන අඛණ්ඩිතා හි අසංචුට්ඨතාති වුත්තං. අත්ථතො පන නානාකලාපගතානං භූතානං පරියන්තතා සංඛිතාතො අන්තරාලධම්මො. රූපපරිච්ඡෙදලක්ඛණං **පරිච්ඡෙදරූපං**. යා පන චලමානෙන කායඛිගෙන අත්තානඤ්ච අත්තසමඛිගිතො පුග්ගලස්ස අධිප්පායඤ්ච පච්චක්ඛෙ ධීතෙ ජතෙ විඤ්ඤාපෙති පාකටං කත්තා දස්සෙති. සයඤ්ච තෙන කායඛිගෙන තෙහි ජතෙහි විඤ්ඤායති. යා **කායවිඤ්ඤාත්තිනාම**. යා උච්චාරීයමානෙන වාචඛිගෙන සද්දෙන අත්තානඤ්ච අත්තසමඛිගිතො පුග්ගලස්ස අධිප්පායඤ්ච සොතපපෙ ධීතෙ ජතෙ විඤ්ඤාපෙති. සයඤ්ච තෙනවාචඛිගෙන තෙහි ජතෙහි විඤ්ඤායති. යා **වච්චිඤ්ඤාත්තිනාම**. අථවා, විඤ්ඤාපෙති ජනා විඤ්ඤායන්තිවා ජතෙහි අඤ්ඤාමඤ්ඤාස්ස විත්තාති එතායාති විඤ්ඤාත්ති. සසම්භාරෙ අභිගප්චචඛිගභූතෙ කායෙ පවත්තා විඤ්ඤාත්ති කායවිඤ්ඤාත්ති. වොපන කායසංඛිතාතො කායො එවවා විඤ්ඤාත්ති කායවිඤ්ඤාත්ති. විත්තජසද්දසංඛිතාය වාචාය පවත්තා විඤ්ඤාත්ති වච්චිඤ්ඤාත්ති. වොපනවාචා සංඛිතා වාචා එවවා විඤ්ඤාත්ති වච්චිඤ්ඤාත්ති. තත්ථ විත්තවසෙන යංකිඤ්ච කායඛිගවිකාරං කරොත්තස්ස තංතංඅඛිගං සන්තම්භන්තා සන්ධාරෙත්තා වාලෙත්තා අභිගමඛිගානුසාරිසංඛිතා විත්තජවාතකලාපා තංතංඅඛිගං පුරෙත්තා උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජන්තාප යථාවා තථාවා අනුප්පජ්ජිත්තා යස්ස තෙහි විත්තජවාතකලාපෙති සහජාතස්ස වොපනකායස්ස ආනුභාවෙන සබ්බෙ තෙ කලාපා යථාධිප්පෙතදිසාහිමුඛාඑව උප්පජ්ජන්ති. අයං වොපනකායසංඛිතාතො ආකාරවිකාරො කායවිඤ්ඤාත්ති නාම. නියාමකසදිසී හි අයං කායවිඤ්ඤාත්ති. තෙව නාචාසදි සාති. යථා හි නියාමකො නාචාය මුලභාගෙ ධන්තා එකං මහාචීයං දුළ්භං ගණෙත්තා නදිසොතෙ වාරෙත්තා සකලං මහානාචං ඉච්ඡිතදිසාහිමුඛං නියොපෙති. න යංවා තංවා දිසං ගන්තුං දෙති. එවං සම්පදම්ඨං දුට්ඨබ්බං. එකවිත්තක්ඛණිකා හි විඤ්ඤාත්ති තෙසං මුලභාගෙඑව ලබ්භමානා තෙ යථාධිප්පෙතදිසාහිමුඛෙ එවං කත්තා නියොපෙතිති යා නියාමකසදිසී භොතිති. එත්ථව යද්දෙතං අට්ඨකථායං. එකපවනවිථියං සත්තසු ජවනෙසු පථම ජවනසමුට්ඨිතා වායොධාතු අත්තනා සහජාතරූපකායං සංථම්භෙතුං සන්ධාරෙතුං සක්කොති. අපරාපරං පන වාලෙතුං නසක්කොති. දුර්ගාදිසුපි එසෙව නයො. සත්තමවිත්තෙන පන සමුට්ඨිතා වායොධාතු හෙට්ඨා ජහිවිත්තෙහි සමුට්ඨිතං වායොධාතුං උප්පජ්ජිතපච්චයං ලභිත්තාඅත්තනාසහජාතං රූපකායං සංථම්භෙතුං සන්ධාරෙතුං වාලෙතුං අභික්කමාපෙතුං සක්කොතිති වුත්තං. තං අභික්කමාමිති කායං පග්ගණ්ඨන්තානං අනෙකසහස්සෙසු ජවන වාරෙසු

පවත්නමානෙසු යස්මිංචාරො චලනස්ඛිඛාතං දෙසන්තරපාපනං ජායති, තං සන්ධාය චුත්තං. න හි කතිපයප්පවනචාරොහි චලනං ජායති. යදි ජායෙය්‍ය, ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිසාගමනං විශ්‍ය සබ්බෙසංචි සිසතරං ගමනං පසද්දසායෙය්‍ය. කස්මා, එකච්ඡරක්ඛණෙපි අනෙකකොට්ඨතසහස්සවික්කපවත්තිශා සම්භවතො. අයස්දව අත්ථො උපරි අක්ඛරුප්පත්තිවිචාරණායං පාකටො භවිස්සතිති. තස්මා තතො පුරිමචාරෙසු සංචම්භනසන්ධාරණානිඵල සම්පජ්ජන්තිති වෙදිතබ්බං. යා වෙත්ථ සත්තසුගසකටොපමා චුත්තා, සාපි නානාපවනවීරීසු සමුට්ඨිතානං වායොධාතුනං අපරාපරං උපත්ථම්භතො යුජ්ජතියෙව. තථා හි චලනචිත්තපරුපසන්නතිශං පවත්තාති උතුපරුපසංඝිකාවානිපි විස්ද්දන්තිසහිතාති විශ්‍ය තදාකාරවත්තාති සවෙගාති සච්ඡාරානිඵල පවත්නති. තස්මා පුබ්බාපරපවත්තානං නානා පවනවීරීනං අත්තරත්තරා භවඛිගසමයෙසුපි අභික්කමනාදිකං චලනං සම්පජ්ජතියෙව. එකාඛද්ධපවත්තාතිව චතුසමුට්ඨාතිකරුපානිනාම එකස්ස විසයෙ ඉතරාති එකසමුට්ඨානාති විශ්‍ය සබ්බෙසො තදනු පරිවත්තිති භොන්තිති චිත්තපෙ චලන්තෙ ඉතරාතිපි චලන්ති යෙවාති දුට්ඨබ්බං. චලනස්දවෙත්ථ පච්ඡිමපච්ඡිමානං රුපකලාපසංඝිකාවානං පුරිම පුරිමානං උප්පන්නදෙසතො දෙසන්තරො යථාපවත්තසන්නිවෙසාකාරෙන අපරාපරං උප්පජ්ජමානං වෙදිතබ්බං. න හි රුපාරුපධම්මානං උප්පන්න දෙසෙ අතිරුප්කධිත්වා කෙසග්ගමන්තංපි දෙසන්තර සංඝිකමනංනාම අත්ථි. ඉතරථා ඛණිකධම්මතා අඛණ්ඩාපාරධම්මතා අවසවත්තිතාව තෙසං නසීයාති. යංකිස්දව වච්ඡෙදං කරොත්තස්ස කණ්ඩට්ඨානාදි ගතඋපාදින්නක පථවීධාතුසු චලමානකණ්ඩපදෙසාදිගතචිත්තප්ප ථවීධාතුනං සංඝට්ටනස්ඛිඛාතෙන ධාතකරණසන්නිපාතෙන සහෙවයො වච්ඡොසස්ඛිඛාතො චිත්තප්පද්දො ජායති. සො යෙන අත්තනා සහ ජාතෙන ආකාරවිකාරෙන යථාධිප්පායං තංතං වණ්ණවිසෙසත්තං උපගච්ඡති. යෙනව සුණන්නානං තංතංඅත්ථපොතකො අක්ඛරසන්නිපාතභූතො පද්ධතස්දප්පවිසෙසො උපලබ්භති. සො වොපනවාචාස්ඛිඛාතො ආකාරවිකාරො වච්චිස්ද්දන්තිනාම. අට්ඨකථායං පන තස්සා පන චිත්තසමුට්ඨානාය පථවීධාතුයා උපාදින්නසට්ටනස්ස පච්චයභූතො එකො ආකාරවිකාරො වච්චි විස්ද්දන්තිනාමාති චුත්තං. තත්ථ උපාදින්නසට්ටනස්ස පච්චයභූතොති කම්මපභූතාය චතුප්භූතායඵලවා උපාදින්නපථවීධාතුයා සහසට්ටනං පච්චිව සද්දවිසෙසපවත්තිශා පච්චයභූතොති අත්ථො. සට්ටනස්ස පච්චයො පන චලමානකණ්ඩපදෙසාදිවිකාරභූතො කායඛිගවිසෙසොඵල සීයා. විකාරද්වයස්දව අසංමිස්සං කත්වා වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථව උපාදින්නකපථවීභි සහ සට්ටනං චිත්තප්පථවීනං කිච්චං. යං පන තාසං යථාචා තථාචා අසට්ටෙත්වා යථා ඉච්ඡිතක්ඛරං සම්පජ්ජති. තථා සට්ටනපකාරවිධානං. ඉදං කායවිස්ද්දන්තිශා කිච්චං. සට්ටනෙන සහෙව උප්පන්නස්දදානං තංතංවණ්ණත්ත පත්තිශා විදුහනමෙව වච්චිස්ද්දන්තිශා කිච්චං. කුම්භථුනතලං විශ්ව උපාදින්නකපථවී. පහරණභත්ථො විශ්‍ය චිත්තප්පථවී. හත්ථපරි වත්තන විකාරො විශ්‍ය කායවිස්ද්දන්ති. සද්දවිකාරො විශ්‍ය වච්චිස්ද්දන්ති. කුම්භථුනස්ස නානාස්දදප්පගෙදොවිශ්‍ය නානාවණ්ණභෙදොති. එත්ථව යදෙතං අට්ඨකථායං ඉදං වක්ඛාමි එතං වක්ඛාමිති උප්පජ්ජමානං චිත්තං අට්ඨරුපාති සමුට්ඨාපෙති. තෙසං අභිගන්නරො චිත්ත සමුට්ඨානා පථවීධාතු උපාදින්නකං සට්ටයමානාව උප්පජ්ජති. තෙන ධාතුසට්ටනෙන සහෙව සද්දො උප්පජ්ජතිතිව පුරිමචිත්තසමුට්ඨා නාය උපත්ථම්භනකිච්චංපි නත්ථිතිව චුත්තං. තංපි අනෙකසතෙසු පවනචාරෙසු පවත්නමානෙසු යස්මිංචාරො පරිබ්‍යත්තං අක්ඛරං පවත්නති, තං සන්ධාය චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. තෙනෙව හි මුල ටීකායං උපත්ථම්භනකිච්චං නත්ථි ලද්ධාසෙවනෙන චිත්තෙනෙව සට්ටනස්ස ඛලවභාවතොති චුත්තං. එත්ථව ලද්ධාසෙවනෙනාති එතෙන පුබ්බභාගෙ නානාපවනවීරීභි ලද්ධාසෙවනභාවං දස්සෙති. පථම පවනචිත්තස්සපි ලද්ධාසෙවනතාය අධිප්පෙත්තා. නව එකපවන වාරමත්තෙන

පරිබන්ධනං එකක්ඛරං සම්පජ්ජති සක්කා විඤ්ඤාතුං. කස්මා, තස්ස එකද්විඅවිජරක්ඛණමත්තෙන කාලෙන චත්තඛිබ්බතා එකවිජරක්ඛණොව අනෙකසතසහස්සානං ජවත්ථිථිනං පවත්තිසම්භවතො. චුත්තඤ්ඤා –

එකමත්තා තයො රස්සා, ද්විමත්තා දිසමුච්චරො;
තිමත්තො තු ගිතො ඤෙය්‍යො, බ්‍යඤ්ජනා අඛිසමත්තිකාති.

මිලිතදුපඤ්ඤොව සාධකෙ විභිවාහසතෙ විභිබ්භාති එකවිජරක්ඛණො උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස කලංචි නඋපෙත්ති. කලහාගංචි නඋපෙත්තිති දිට්‍රිතං. එකක්ඛරං උච්චාරොත්තස්සව තත්තකංචි කාලං උච්චාරණචිත්තබ්‍යාපාරො සන්ධිස්සතිශෙව. නව පරමත්ථතො එකමෙව සද්දං උච්චාරොමිතිවා සුණොමිතිවා සක්කා නියමෙත්වා උච්චාරොතුං සොතුඤ්ඤා. තථා නියමෙත්තස්සපි සද්දානං පුබ්බාපරතො අනෙකසතසහස්සස්සෙව උච්චාරණ සවන සම්භවතො. එකමෙවාති අභිමානො පන සමුහඝන සන්තතිඝනෙහි පටිච්ජන්නත්තාඵව හොතිති දුට්ඨබ්බං. සෙසමෙත්ථ කායවිඤ්ඤාත්තිශං චුත්තන යෙන යථාසම්භවං වෙදිතඛිබ්බති. එත්ථව විඤ්ඤාත්තිසද්දො කායෙන විඤ්ඤාපෙති වාචාය විඤ්ඤාපෙතිතිආදිසු බොධන්තථො. සුදින්න කණ්ඩෙ තික්ඛත්තුං විඤ්ඤාපෙතිතිආදිසු පවත්තන්තථො. ඉධ පන දුට්ඨොපි යුජ්ජති. එවඤ්ඤා සති පරං බොධෙතුකාමතාරහි තෙසු සබ්බෙසු කායඛිග්‍යාවඛිග්‍යොපනෙසුපි පවත්තකවිඤ්ඤාත්තිශා ලඛිග්‍යානතා වෙදිතඛිබ්බා හොතිති. මුලටීකායං පන පරං බොධෙතුකාමතාය විනාපි අභික්කමනාදිපවත්තනෙන සො චිත්ත සහභූවිකාරො අධිජ්ජායං විඤ්ඤාපෙති. සයඤ්ඤා විඤ්ඤායතිති ද්විධාපි විඤ්ඤාත්තිශෙවාති චුත්තං, තත්ථ ද්විසු බොධන්තවිඤ්ඤාත්තිසු පුරිමා කායවිඤ්ඤාත්ති අඛිග්‍යවිච්චිග්‍යස්ස වලමානවණ්ණං වක්ඛවිඤ්ඤාණවිථිශා වලමානඛිග්‍යවිච්චිග්‍යං කායවිඤ්ඤාණවිථිශා ගහෙත්වා පච්ඡා සුද්ධෙන මනොද්වාරිකපවනෙනඵව විඤ්ඤායති පච්චිමාව වච්චිඤ්ඤාත්ති උච්චාරිග්‍යමානං සද්දං සොතවිඤ්ඤාණවිථිශා ගහෙත්වා පච්ඡා සුද්ධෙන මනොද්වාරිකපවනෙනඵව විඤ්ඤායති, න පඤ්චද්වාරිකපවනෙන. සා හි අත්තානං ජානන්තෙඵව පරස්සතෙන අත්තනා සමඛිගිතො පුග්ගලස්ස චිත්තං විඤ්ඤාපෙති, න අජානන්තෙ. ඤාපක හෙතු හි නාම අත්තානං ජානන්තෙඵව ඤාපෙතඛිබ්බං ඤාපෙති, නො අජානන්තෙ. එවඤ්ඤා කත්වා කායඛිග්‍ය වොපනං දිස්වාචා පරාමසිත්වාචා සද්දං සුත්වාචා පරස්ස තංතංඅධිජ්ජායං ජානන්තානං තිරවිජාන ගතානංපි පථං විඤ්ඤාත්තිජානනං සිද්ධං භවති. තංජානනෙන විනා අධිජ්ජායජානනස්ස අසම්භවතො. විඤ්ඤාත්තිං ජානන්තානංව පුරිමසිද්ධසංකිකෙත සම්බන්ධ ජානනෙන විනා අධිජ්ජායජානනං න සම්භවතිති මජ්ඣිමනිකායෙ විසුං පුබ්බසංකිකෙත සම්බන්ධගහනංපි ඉච්ඡන්ති, ද්විසු පන පවත්තකවිඤ්ඤාත්තිසු පරං අභික්කමන්තං වක්ඛවිඤ්ඤාණවිථිශා දිස්වා අභික්කමන්තවිඤ්ඤාත්තිඤ්ඤා අභික්කමන්තිත්තඤ්ඤා මනොවිඤ්ඤාණවිථිශා ජානන්ති. එසනගො පටික්කමනාදිසු. තථා පරස්ස කථං සොතවිඤ්ඤාණවිථිශා සුත්වා කථනවිඤ්ඤාත්තිඤ්ඤා කථනචිත්තඤ්ඤා මනොවිඤ්ඤාණවිථිශා ජානන්ති. පරං රත්තචිත්තෙන කායඛිග්‍ය වාලෙන්තං දිස්වා වලන්තවිඤ්ඤාත්තිඤ්ඤා රාගචිත්තඤ්ඤා ජානන්ති. රත්තස්ස කථං සුත්වා කථන විඤ්ඤාත්තිඤ්ඤා රාගචිත්තඤ්ඤා ජානන්ති. එසනගො සබ්බාසු කායිකවාචසිකක්‍රියාසුති. ලහුතො භාවො ලහුතා. මුදුතො භාවො මුදුතා. කම්මති සාධු කම්මඤ්ඤං. කම්මගොග්‍යන්ති අත්ථො. කම්මඤ්ඤස්ස භාවො කම්මඤ්ඤා.

අද්දන්ධනාලක්ඛණා රූපස්ස ලහුතා. අථද්දන්ධනා ලක්ඛණා රූපස්ස මුදුතා. සරීරක්‍රියානුකූලකම්මඤ්ඤාභාවලක්ඛණා රූපස්ස කම්මඤ්ඤා. අඤ්ඤාමඤ්ඤං

අවිජ්ජානිකාදි ඵලාදි විරුද්ධපවිචයසප්පාය පවිචයානං වසෙන අසංමිස්සතො වෙදිතබ්බා. තථා හි අත්තනො කායවිරුද්ධං උතුංවා ආභාරංවා චිත්තක්ඛිණංවා සෙවත්තානං සරීරගතා ධාතුගෝ කදාචි සකලසරීරංවා සරීරෙකදෙසංවා බොහෙත්වා විසෙසතො පුත්තිමුඛ සප්පසංඛිතානආපො පරිශුට්ඨානං කත්වා කායං අසයගභාරං විය ගරුං භාරියං කරොන්ති. ඉරියා පථපරිවත්තනෙ කායභාරියනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පාදෙන්නි. තදාරූපස්ස ලගුතා නපවත්තති. පුන අත්තනො සරීරසප්පායං උතුංවා ආභාරංවා චිත්තක්ඛිණංවා සෙවත්තානං සො ධාතුක්ඛොගො වුපසම්මති. කායො සල්ලගුකො හොති. ඉරියාපථපරිවත්තනෙ කාය භාරියනිමිත්තං දුක්ඛංනාම නත්ථි. තදා සා පවත්තති. එසනගො සෙසාසුපි. විසෙසනතො පනෙත්ථ මුදුගායං කට්ඨමුඛසප්පසංඛිතාන පථවිපරිශුට්ඨානං කත්වා සුක්ඛකට්ඨංවිය කායං ඵද්ධං කක්ඛලංකරොන්ති. ඉරියාපථපරිවත්තනෙ අභිගමඛිගානංපිජ්ජනනිජ්ජනාකාරපත්තං ඵද්ධං කක්ඛලනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පාදෙන්නිති වත්තබ්බං. කම්මසද්දුතායං සත්ථමුඛසප්පසංඛිතාන වාගො පරිශුට්ඨානං වාගොවිසමං කත්වා දාමරිකවොරපරිශුට්ඨිතං පවිචන්තරට්ඨං විය කායං විචට්ටනානං කරොන්ති, සබ්බඉරියාපථෙසු සුඛංනාම නත්ථිති වත්තබ්බං. තෙජොධාතු පන තාසං සබ්බාසංපි මුලගුතා හොතිති වෙදිතබ්බා.

ඉමා පන අරොගිනො කල්ලභාවොවිය සුපරිමද්දිතවම්මස්ස මුදුගාවොවිය සුදුන්ධසුචණ්ණස්ස කම්මක්ඛමභාවොවිය රූපකායස්ස ඉරියාපථපරිවත්තනෙ සල්ලගුකතාදිවසෙන සන්දිස්සමානා විසෙසාකාරා හොන්තිති කත්වා **විකාරරූපං නාම**. වයනං වයො. පිණ්ඩවසෙන අභිනිබ්බන්තිති අත්ථො. ආදිතො උපරිතොව වයො **උපවයො**. පථමාභිනිබ්බන්ති උපරුපරිවඩ්ඪිවාති අත්ථො. අයසද්ධි උපසද්දො උපසද්දන්තන්තිආදීසු විය පථමත්ථො උපසිත්තන්තිආදීසු වියව උපරි අත්ථොති. චුත්තසද්ධ වුලට්ඨකායං උපසද්දො පථමත්ථො උපරිඅත්ථොව හොතිති. තෙනෙවහි පාළියං යො ආයතනානං ආවයො, සො රූපස්ස උපවයො. යොරූපස්ස උපවයො, සා රූපස්ස සත්තන්ති චුත්තං. තනනං චිත්ථාරණං තති. සම්බන්ධා තති පුනජ්ජනංවා තති **සත්තති**. යථා පවත්තානං ආයතනානං අද්ධානපුරණවසෙන පවත්තිති අත්ථො. තත්ථ ගම්භසෙය්‍යකානං සත්තානං පටිසන්ධික්ඛණො රූපානං උප්පාදො පථමාභිනිබ්බන්තිඅත්ථෙන උපවයොනාම. තතො පරං යාව සබ්බපථමං උප්පන්නානං වක්ඛු සොත ඝාතපිච්ඡානං උප්පාදො, එත්ථන්තරෙ රූපානං උප්පාදො උපරි වඩ්ඪිඅත්ථෙන උපවයොනාම. තතො පරං යාවජීවං චතුස්සත්තතිරූපානං උප්පාදො සත්තතිනාම. චුත්තසද්ධෙනං අට්ඨකථායං නදිතිරෙ නිබ්බාතකුපස්මිං උදකුශ්ගමනකාලොවිය ආවයො නිබ්බන්ති. පරිපුණ්ණකාලොවිය උපවයො වඩ්ඪි. අජ්ඣෙධත්ථරිත්වා ගමනකාලො විය සත්තති පවත්තිති.

විභාවනියං පන

පටිසන්ධිතො පටිඝාය යාවචක්ඛාදි දුසකානං උප්පත්ති. එත්ථන්තරෙ රූපුප්පාදො උපවයොනාම. තතො පරං සත්තති නාමාති චුත්තං. තංපි තෙන පරියායෙන යුජ්ජතියෙව.

සංසෙදුපොපවාතිකානං පන පටිසන්ධික්ඛණො රූපානං උප්පාදො පථමා භිනිබ්බන්ති අත්ථෙන පරිපුණ්ණ වඩ්ඪි අත්ථෙනව උපවයො නාම, තතො පරං රූපානං උප්පාදො සත්තතිනාම. අපිච, නිසමුට්ඨානික රූපානංපි විසුං විසුං සත්තතිපවිචුප්පන්නංනාම අත්ථි. තස්සව එකෙකස්ස නිබ්බන්ති වඩ්ඪි පවත්ති වසෙන තිස්සො තිස්සොඅවත්ථා හොන්ති. තත්ථ එකෙකසත්තනියං ආදිමිති සත්තතිස්සරූපානං සබ්බපථමං උප්පාදො නිබ්බන්තිනාම. තතො වඩ්ඪිනරූපානං උප්පාදො වඩ්ඪිනාම. වඩ්ඪිනෙ සමත්තෙ අවඩ්ඪිත්වා පබ්බට්ඨිතිවසෙන වත්තනවසෙනඋප්පාදොපවත්තිනාම. තත්ථ ව නිබ්බන්තිවඩ්ඪිගො උපවයොනාම.

පවත්තිසත්තති නාම. සඤ්ඤාපතො පන ලොකෙ සඤ්ඤාසු ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධරූපපවත්තිසු සන්දිස්සමානෙ ජායන වඩිසින පවත්තනසඤ්ඤානෙ අවත්තානෙදෙ දිස්සවා උපවයසත්ත තිශෝ වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං නයො-රුක්ඛතිණාදිනිවා සාඛා පත්තපුප්පිඵලාදිනිවා ආදිමිති ජායන්ති. ජායන්ති වඩිසන්ති. වඩිසනෙ සමත්තෙ අවඩිසිත්වා පබ්බතසෙන පවත්තිත්වා භිජ්ජන්තිති. ජීරණං ජරා, ජීරන්ති ජිණ්ණභාවං ගම්පන්ති එතායාති ජරා. සායෙව **ජරතා**. උප්පාදුජරාසඤ්ඤානි නිව්වලති නක්ඛිපතිති නිව්වො අසඤ්ඤාත ධම්මො. න නිව්වො අනිව්වො, සඤ්ඤාතධම්මො. අනිව්වස්ස භාවො **අනිව්වතා**, භබ්බො.

[183] විභාවනිශං පන

“නිව්වද්ධවභාවෙන න ඉව්වං අනුගන්තබ්බන්ති අනිව්ව”න්ති වුත්තං. තං න සුත්තදරං.

නිව්වසද්දො භි සාසනෙ ලොකෙව පාකටො. සො එව ඉධ නකාරයුත්තො අනිව්වොති වුත්තොති. ලක්ඛියන්ති සල්ලක්ඛියන්ති විනිවිජ්ජියන්ති ධම්මා ඉමෙ සඤ්ඤාතාති එතෙනාති ලක්ඛණං. සඤ්ඤාත භාවජානනනිමිත්තන්ති අත්ථො. යථාහ- අභිගුත්තරෙ තිණි මානි භික්ඛවෙ සඤ්ඤාතස්ස සඤ්ඤාතලක්ඛණාති. කතමානි තිණි, උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ධිතස්ස අඤ්ඤාද්වත්තං පඤ්ඤායතිති. නනු පාළියං ජාතිනාම ආගතා. තස්මා සාපි ඉධ වත්තබ්බාති වුත්තං **ජාතිරූපමමානිආදි. එත්ථාති රූපසමුද්දෙසෙ. ජනනං පාතුභවනං ජාති. ජායන්තිවා එතායාති ජාති, උපවය සත්තති නාමෙනපවුච්චති** තස්සාජාතිසාතථා අවත්තානෙදෙයොගතොති අධිප්පායො. සා භි ආදිතො පටිසන්ධිරූපානි පාතුභවත්තානි කරොති. පුන අපරිපුණ්ණානිව ආයතනානි පුරෙති. පුරිතානි ව දිස්සංපි අද්ධානං අබ්බොවිජ්ජනං කත්වා පවත්තෙති පබ්බතසෙතිති. **එකා දුස්සවිධංපීති** මහාභූතාදිභාවෙන එකත්තං උපතයනවසෙන එකා දුස්සප්පෙදංපී. කථං සරූපවසෙන අට්ඨවිසතිවිධං හොතිති පුච්ඡිත්වා **භූතප්පසාදු විසයාතිආදිනා** එකාදුස්සවිධස්සෙව සරූපතො දුස්සනං අත්තොගධසෙදානං පුබ්බෙ වුත්තභාවෙන සුපාකටත්තාති ද්විසබ්බං. තෙනාහ-**අට්ඨාරස්සවිධන්ති.**

වත්තාරි භූතානි පඤ්චපසාදා අග්ගිතග්ගණෙන වත්තාරො විසයා ගොචරා. දුච්ඤා භාවො. එකං හදයං. ඉති ඉදං සොළසවිධං රූපං ජීවිතාභාරරූපෙහි සහ අට්ඨාරස්සවිධං හොති තථා එකො පට්ඨිප්පෙදො. දුච්ඤා විඤ්ඤාතති. අග්ගිතග්ගණෙන නිව්වො විකාරො. වතුබ්බිධං ලක්ඛණන්ති දුස්ස අනිප්පින්නාමානි රූපං සරූපතො අට්ඨවිසතිවිධං හවෙති යොජනා. එත්ථව පච්ඡිමානි දුස්සරූපානි සභාවතො අනුපලබ්ධමානත්තා පච්චයෙහි නිප්පාදිතානි රූපානි න හොන්තිති **අනිප්පින්නානි නාම.** අපි වෙත්ථ අභිධම්මෙ විසුං උද්දිට්ඨානි නිද්දිට්ඨානිව එතානි සභාවතො අනුපලබ්ධමානානිති වා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානානිතිවා නසක්කා වත්තුං. වොභාරසිද්ධ මත්තභාවං අතික්කම්ම තාදිසෙන සුද්ධධම්මගතියා සිද්ධෙන පරමත්ථ ලක්ඛණෙන උපලද්ධත්තා. ඉතරථා නිබ්බන්තිලක්ඛණාරහිතං අසඤ්ඤාත නිබ්බානංපි සභාවතො අනුපලබ්ධමානං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානකද්ව නාම සියාති. තස්මා නිබ්බන්ති ලක්ඛණාරහිතත්තාඵව එතානි අනිප්පින්නානිනාම. න සභාවතො අනුපලබ්ධමානත්තාති යුත්තං සියාති. [රූපසමුද්දෙසො]

157. රූපවිභාගෙසඤ්ඤාතකද්ව පන එතං යථාසමුද්දිට්ඨං අට්ඨවිසති විධං රූපං අග්ගෙකට්ඨෙන එකවිධමෙව. න සග්ගෙකා හෙතුක වසෙන දුච්ඤා. තථාසප්පච්චයට්ඨෙන

එකවිධමෙව. න සප්පච්චයාපච්චය වසෙන දුට්ඨත්ති එවං පචත්තං එකවිධතං තාච දුස්සෙතුං **සබ්බකද්වාරාදිමාරද්ධං**.

[184] විභාවනියං පන

එකවිධතයොපි රූපවිභාගොඵලාති කත්වා ‘‘යථා උද්දිට්ඨ රූපානං එකවිධාදිනං දුස්සනත්ථං සබ්බකද්වාරාදිමාරද්ධං චුත්ත’’න්ති චුත්තං. තං න සමෙති.

වක්ඛති හි —

අප්පකඤ්ඤාදිගෙදෙන, විභජනති යථාරහත්ති.

එතෙන අප්පකඤ්ඤාදිගෙදො එව රූපවිභාගොනාමාති චිකද්දායති.

තත්ථ සබ්බංපි රූපං හෙතුසම්පයොගා භාවතො අහෙතුක මෙව, න කිකද්වි සහෙතුකං. කිකද්වි අහෙතුකත්ති එවං විභාගො අත්ථිති අධිප්පායො. සප්පච්චයං සාසවං සබ්බතං ලොකියත්ති පාසො. සප්පච්චයං සබ්බතං ලොකියං සාසවත්ති පන යුත්තො. පාළියංපි තථා දිට්ඨත්තා සභාගයුගලසම්භවතොවාති. ඉතරාති පන පාළිකමෙන අසමෙන්නාතිපි සභාග යුගලත්තා භාගතො යුත්තාතිඑව. තත්ථ අත්තතො ජනකෙන පච්චයෙන සහෙව වත්තතිති **සප්පච්චයං**. පච්චයෙහි සබ්බමිම කරියතිති **සබ්බතං**. පඤ්චුපාදා නක්ඛන්ධසබ්බාතෙ ලොකෙඵල පරියාපන්නත්ති **ලොකියං**. අත්තානං ආරබ්භ පචත්තෙහි ආසවෙහි සහෙව වත්තතිති **සාසවං**. අකතිට්ඨ බ්‍රහ්මසන්නාන භූතංපි රූපං කාමතණ්හා විසයභාවෙන කාමෙඵල පරියාපන්නත්තා **කාමාවචරං**. තත්ථ අත්තතා ගතිතං කිකද්වි ආරම්භණංනාම අස්සාති **අනාරම්භණං**. යො ධම්මො අඤ්ඤෙත පයොගෙන පහිනොපි සමුදයපභාතෙ අස්සති අපහිනොව හොති. පුන අවස්සං උප්පජ්ජමානත්තා. අප්පහිනොපි තස්මිං සති පහිනොව හොති. පුන අනුප්පජ්ජමානත්තා. තාදිසො ධම්මො පභානවායාමස්ස අට්ඨානත්තා අප්පභාතබ්බොනාම. රූපංපි ඵලිසමෙව හොතිති චුත්තං **අප්පභාතබ්බ මෙවාති**. අට්ඨානත්තා පභාන වායාමං න අරහතිති අත්ථො. අථවා, චිනා සමුදයපභාතෙන පභාතං අසක්කුණොයොති අත්ථො. යදි එවං රූපං භික්ඛවෙ න තුම්භාකං. තං පජ්ජති. තං වො පහිනං දිසරත්තං අත්ථාය හිතාය සුඛාය භවිස්සතිති ඉදං කථන්ති. තංපි තබ්බිසයස්ස රාගස්ස පභාතං සන්ධාය චුත්තත්ති දුට්ඨබ්බං. යථාහ —

රූපෙ බො රාධ යො ජත්ථො, යො රාගො, යානන්දි, යා තණ්හා, තං පජ්ජති. එවං තංරූපං පහිනං භවිස්සති උච්චින්නමුලං තාමාවත්ථුකතං අනභාවංකතං ආයතිං අනුප්පාදධම්මත්ති.

අයං නයො අඤ්ඤෙසුපි කුසලාදියු අප්පභාතබ්බෙසු වෙදිතබ්බොති. එවසද්දො වෙත්ථ පුරිමපදෙසුපි යොජෙතබ්බො. ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථොවා. තෙන පාළියං ආගතං න හෙතු හෙතුවිප්පයුත්තත්තිආදිං සබ්බමණ්හාති. තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස අත්තභාවපරියාපන්නො ධම්මසමුහො අප්පකඤ්ඤානාම. තස්මිංපිව යත්ථ තණ්හාය අතිරෙකතරං දුල්භපරිග්ගහො හොති. සො වක්ඛාදිකො චිත්තෙන සහ පබ්බිධො ධම්මො **අප්පකඤ්ඤා නාම**. අප්පකඤ්ඤා විදිතො පාකටොති කත්වා. තථා හි සො අප්පකඤ්ඤාප්පකඤ්ඤාත්ති චුත්තො. ඉතරාති පන රූපාදිති එස්සාදිතිව තදුපාදාය තණ්හාපරිග්ගහස්ස මන්දත්තා බාහිරාති නාම. යථා හි ලොකෙ මණ්ඩවා

සුවණ්ණංවා රජතංවා බහිගෙහෙ නිදුහිත්වා ඵපිතං හොති. පච්චිවා සුප්පංවා සටොවා සරාවොවා අත්තො ගෙහෙ ඵපිතො. තත්ථ පච්චිමානි පඬිබෙත්වාපි පුට්ඨානි රක්ඛන්ති. තස්මා තානෙව තණ්හාපරිගහනදුල්ලතාය අත්තොපරිභොගාත්තෙව චුච්චන්ති. පච්චිමානි පන බාහිර පරිභොගාත්තෙව. එවං සම්පදම්දං දුට්ඨබ්බං. ඉධපි හි යදි සක්කුණොය්‍ය. රූපාදිනි එස්සාදිනිව සබ්බානි පඬිබෙත්වාපි වක්ඛාදිකං පබ්බිධමෙව අවස්සං රක්ඛිස්සන්තිති. ඉති තණ්හා පරිගහනස්ස දුල්ලතමන්දතා වස්සෙතෙව තෙස්ස ද්විත්තං අප්ඤ්ඤානික බාහිරතා චුත්තා. න පචත්තිදෙසවස්සොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

[185] යං පන විභාවනියං

“අප්ඤ්ඤානිකරූපං අත්ථභාවසංඛිතානං අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පචත්තත්තා. කාමං අඤ්ඤෙපි අප්ඤ්ඤාතසම්භූතා අත්ථී. රුද්ධිවස්සෙත පන වක්ඛාදිකමෙව අප්ඤ්ඤානිකන්ති” චුත්තං. තං න සුත්තදුරං.

[186] යඤ්ඤෙ තත්ථ

“අත්තසංඛිතානංපා චිත්තං අධිකිච්ච තස්ස ද්වාරභාවෙන පචත්තතිථී අප්ඤ්ඤානං. තදෙව අප්ඤ්ඤානිකන්ති” චුත්තං. තංපි න සුත්තදුරං.

තස්මිං අත්ථෙ හි සති චිත්තස්ස අප්ඤ්ඤාතතා න සම්පජ්ජති. අප්ඤ්ඤාතධම්ම අප්ඤ්ඤානිකම්මොනඤ්ඤෙව අවිසෙසො ආපජ්ජතිති.

යං පන තත්ථ

අථවා යදි මයං න හොම, තවං කට්ඨකලිඛිගරූපමො භවිස්සතිති වදන්තා විශ් අත්තභාවස්ස සාතිස්සං උපකාරකත්තා වක්ඛාදිනෙව විසෙසතො අප්ඤ්ඤානිකානිති චුත්තං. තං යුත්තතරං.

තථා උපකාරාතිස්සත්තාඵව හි තෙසු සත්තානං පරිගහන දුල්ලතා හොතිති. සත්තවිධංපි **ද්වාරරූපංනාම**. යථාක්කමං වීථි චිත්තානං පාණාතිපාතාදිකම්මානඤ්ඤෙව පචත්තිමුඛත්තා. තත්ථ පන පඤ්ඤෙව විධං පසාදරූපං උපපත්තිද්වාරංනාම. විඤ්ඤත්තිද්වයං කම්මද්වාරංනාමාති **ඔප්පාදිකරූපං** පකතිසා පුලසභාවත්තා ඝට්ටනසංඛිතාතස්සව අත්තතො කිච්චස්ස ඔප්පාදිකත්තා. **සත්තිකෙරූපං** දුරෙ පචත්තස්සපි සීඝරං ඤාණෙන ගහණායොග්‍යත්තා. **සප්පට්ඨරූපඤ්ඤාති** එත්ථ පටිභනනං පටිඤ්ඤා. සො දුට්ඨො විසයවිසයිනං පටිඝට්ටනං මහා භූතානං අඤ්ඤාතඤ්ඤාපටිඝට්ටනන්ති. තත්ථ යෙන පටිඝට්ටනෙන පසාද ද්වාරානං භවිස්සස්ස විකාරජපත්ති හොති. ඉදං විසයවිසයිනං පටිඝට්ටනංනාම. යෙන රූපපනලක්ඛණානං රූපධම්මානං රූපපන කුප්පන ඝට්ටන ජීලන හිජ්ජනාදයො පචත්තන්ති. ඉදං මහාභූතානං අඤ්ඤාතඤ්ඤාපටිඝට්ටනං නාම. පටිඤ්ඤාන සහ වත්තතිති සප්පට්ඨං.

[187] විභාවනියං පන

“යො සයං නිස්සයවසෙනව සම්පත්තානං අසම්පත්තානස්ථව පටිමුඛභාවො අඤ්ඤාමඤ්ඤාපතනං. සො පටිඝො විශාති පටිඝො. යථාහි පටිඝාතෙ සති දුඛබලස්ස චලනං හොති. එවං අඤ්ඤාමඤ්ඤාපටිමුඛභාවෙ සති අරූපසභාවත්තා දුඛබලස්ස භවඛිගස්ස චලනං හොති” එවං මහාභූතඝට්ටනං උපමාමත්තං කත්වා විසයවිසයිඝට්ටනමෙව ගතිතං. තං අනුපපත්තං.

එවඤ්ඤා සති යාති ලොකෙ අජ්ඣන්තවත්තද්ධාසත්තානෙසු ඝට්ටනානි දිස්සන්ති. යෙසං වසෙන රූපධම්මෙසු අඤ්ඤාමඤ්ඤාං ලග්ගෙන බන්ධන ඵම්භන ධාරණ චලනාදිනිවා වඩ්ඪිත භාගන ජෙද්ධ හෙද්ධ විලිභ විකිරණාදිනිවා පවත්තන්ති. තානි ඉධ අසඬ්ගතිතානි සිග්ගං. නච තානි අනුග්ගහ උපඝාත වසෙන පවත්තිභූත සන්තිපාත සඬ්ඛාතං ඝට්ටනංවිතා අඤ්ඤාපකාරානිඑව සක්කා භවිතුන්ති. ඉතරං සොළසවිධං චුත්තපටිපක්ඛවසෙන **සුමුරුපං දුරෙරුපං අපටිඝරූපඤ්ඤා**. උපාදිත්තරූපං නාම කත්ථවි යංකිඤ්චි සරීරට්ඨකරූපං චුච්චති. කත්ථවි කම්මසමුට්ඨාත මෙව තදුගයංපි තණ්හාදිට්ඨිති භූසං ආදිත්තපරාමට්ඨත්තා උපාදිත්තං නාම නිජපරිගායතො පන කම්මසමුට්ඨාතමෙව උපාදිත්තංනාම. කස්මා තස්සෙව සත්තසත්තානෙ නිච්චකාලං පවත්තිවසෙන සාතිසයං භූසං ආදිත්තගතිතපරාමට්ඨත්තාසම්භවතොති චුත්තං **කම්මපංඋපාදිත්තරූප**න්ති. එතං මමාතිආදිතා තණ්හාදිට්ඨිති භූසං ආදියතිති උපාදිත්තං. අට්ඨකථායං පන තණ්හාදිට්ඨිති උපෙතෙන කම්මුතා අත්තතො ඵලභාවෙන ආදිත්තං ගතිතන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. සහ නිදස්සතෙන **සතිදස්සනං**. නිදස්සනන්ති වක්ඛවිඤ්ඤායොන දුට්ඨබ්බභාවො චුච්චති. සො පන ධම්මතො අනඤ්ඤාතතෙපි අඤ්ඤෙ විය කත්වා උපවරියති. එවඤ්ඤා සති අත්ථවිසෙසබොධො හොතිති. නිදස්සනන්තිවා වක්ඛවිඤ්ඤායාකිච්චං චුච්චති. තෙන සහ වත්තන්ති සතිදස්සනන්තිපි යුජ්ජතියෙව. වක්ඛාදිද්වයං අසම්පත්තවසෙන ගොචරග්ගාහිකං. ඝානාදිත්තයං සම්පත්තවසෙන ගොචරග්ගාහිකන්ති පඤ්චවිධංපි ගොචරග්ගාහිකරූපන්ති යොජනා. තත්ථ පසාදෙ අලේශිත්වා ලග්ගිත්වා උප්පත්තං ආරම්භණං සම්පත්තංනාම. කෙසග්ගමත්තංපි මුඤ්චිත්වා උප්පත්තං අසම්පත්තංනාම. කස්මා පනෙත්ථ වක්ඛාදිද්වයං අසම්පත්තමෙව ගණ්හාති. ඝානාදිත්තයං සම්පත්තමෙවාති, පච්චයවිසෙසතො. ආලොකො හි රූපගහණො වක්ඛස්ස පච්චයො. ආකාසොව සද්දගහණො සොතස්සාති වක්ඛුරූපෙසුච අඤ්ඤාමඤ්ඤාං ලග්ගිත්වා උප්පජ්ජමානෙසු ආලොකපට්ඨාරස්ස ඔකාසො නත්ථී. තථා සොතස්සදෙසුච ආකාසපට්ඨාරස්සාති. වායුආපපථවියො පන ඝානාදිත්තයස්ස ගන්ධාදිගහණො පච්චයා හොන්ති. තත්ථ වායුනාම ගන්ධාකඩ්ඪිතකො නාසවාතොයෙව, සොච සම්පත්තස්සෙව පච්චයො. ආපොනාම පීචිභාතෙමනකො ආපො, සොපි සම්පත්තස්සෙව පච්චයො. න හි රසො සුක්ඛපීචිභාග ඵරතිති. පථවීච ඝට්ටනත්ථාය පච්චයො. න හි දුඛබලපථවීසත්තිස්සයො ආලොකොවා රපොවාකායෙ පතමානොපි පසාදෙ ඝට්ටෙති. ඉති පච්චයවිසෙසතො තෙසං සම්පත්තාසම්පත්තවසෙන ගහණ වියෙසො හොතිති. තත්ථ වක්ඛස්ස තාච අසම්පත්තගහණං පාකටං. තඤ්ඤා සම්මෙප අක්ඛිවණ්ණංවා හමුකමුලංවා නපස්සති. දුරෙ පන මහන්තං වන්දමණ්ඩලාදිකංවා ඵලකාදිතිරොහිතංවා වණ්ණං පස්සති. දිසාදෙසවත්ථානඤ්ඤාමඤ්ඤා පඤ්ඤායතිති. සොතස්ස පන කථන්ති, තත්ථ හි දුරෙ සද්දො විරෙන සුය්‍යමානො දිස්සති පච්චිමදිසාභාගෙ උප්පත්තොපි සද්දො අත්තරා මහන්තෙ වෙනියාදිකෙ අත්තරිතෙ සති දුක්ඛිණපස්සතොවා සුය්‍යති. උත්තරපස්සතොවා. අසුය්‍යමානොවා හොතිති. චුච්චතෙ, උප්පත්තො සද්දසඬ්ඝාටො ආසන්නෙ ධීතානං ආදිතො පටිඝාය යාච අවසානා කමෙන පාකටීභූතො හොති. පටිඝට්ටනානිසංසොච බලවා හොති. අහං සුණොමිති පවත්තා සල්ලක්ඛණවීථියො සිසතරං නිරන්තරං විය පවත්තන්ති. දුරෙ ධීතානං පන පටිඝට්ටනානිසංසො

මන්දන්තරො හොති. ආදිතො අපාකටො. මජ්ඣේවා අවසානෙවා පිණ්ඩවස්සෙත පාකටීභුතො. සල්ලක්ඛණවීරියො විරෙන පරෙන පවත්තන්ති. තස්මා තෙසං ලුහං සුතො. විරෙන සුතොති අතිමානො හොතිති. අපිච, සද්දොනාම නිස්සයධාතුපරංපරාය පවත්තිත්වා දුරංපි දෙසං ගවිජතිශෙව. එවං ගවිජන්තොව ගතගතට්ඨානෙඵව සත්වා සචන්ද්‍රපචාරෙ ඕතානං සොතසහස්සංපි ඝට්ටෙති. මහන්තෙ පන චෙතිශාදිකෙ අන්තරීතෙ සති යතො ආකාසො උජුං විචටො හොති. තතො දුක්ඛිණපස්සතොවා උත්තරපස්සතොවා ගතගතඨානතොවසොතං ඝට්ටෙති. මන්දන්තරො පන සද්දොඅසුය්‍ය මානොපි හොති. එවං ගවිජන්තොව ශාච සොතපසාදෙ අල්ලිශිත්වා නුප්පජ්ජති. තාව අසම්පත්තොයෙව හොති. යො පන අල්ලි ශිත්වා උප්පජ්ජති. සො සම්පත්තොනාම හොති. න සො සුය්‍යන්ති. ශදි පන සොතං සම්පත්තවිසයං සියා. යථා අන්තො කුච්ඡිගතො ගන්ධො ඛනි නසායියති. තථා අන්තො කුච්ඡිගතො සද්දොපි ඛනි නසුය්‍යෙය්‍ය. ගන්ධස්ස විශ දිසාදෙසවත්ථානං විස්සන්ත සියාති.

[188] විභාවනියං පන

“ගන්ත්වා විසයදෙසං තං, ඵරිත්වා ගණ්හතිති චෙ. අධිට්ඨාන විධා නෙපි, තස්ස සො ගොචරො සියා.” තිපි විචාරිතං. තං න සුන්දරං.

න හි වක්ඛාදිද්වයස්ස ඛනිද්ධා විසයදෙසගමනස්ථිගො අත්ථීති. ගොචරං ගණ්හාතිති **ගොචරග්ගාහිකං**. පසාදු මණ්ඩභුතත්තා ආපාතමාගතං ආරම්භණනිමිත්තං සම්පට්ඨිජතිති අත්ථො.

විභාවනියං පන

වික්ඛද්දාණාධිට්ඨිතං හුත්වා තංතං ගොචරගහණ සභාවත්තාති වුත්තං.

වණ්ණොති රූපාරම්භණස්සෙතං නාමං. **ඔපාති** ආහාර රූප මාහ. විනිභුජ්ජතිති විනිබ්භොගො. ධානතො දෙසතො උප්පත්තිකාරණතො විසුංවිසුං වචත්ථජීයතිති අත්ථො. නවිනිබ්භො ගොති අවිනිබ්භොගො. සො ඵව රූපන්ති **අවිනිබ්භොගරූපං**. ආවරියානන්දත්ථෙරෙනපනෙත්ථ ගන්ධරසඔපා කත්ථවි විනිභුත්තා දිස්සන්තිති පක්ඛවච්ඨමෙව අවිනිබ්භොගරූපං ඉච්ඡිතං. තං පරතො ආගම්ස්සතිති. [රූපවිභාගො].

158. කම්මන්ති එකා චෙතනාඵව. සායෙව හි පටිඨානෙ නානාක්ඛණික කම්මපච්චයභාවෙන වුත්තා. යථාහ-නානාක්ඛණිකා කුසලාකුසලා චෙතනා විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තාව රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොති. **විත්තන්ති** පන සසම්පයුත්තධම්මං අධිප්පෙතං. පටිඨානෙ චෙතසිකධම්මානංපි රූපසමුට්ඨාපනභාවෙන වුත්තත්තා. යථාහ-හෙතු හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුට්ඨානානක්ඛව රූපානං හෙතු පච්චයෙන පච්චයොතිආදි. **උතුති** තෙජෝයෙව. සො හි කප්පසණ්ඨාපනවස්සෙත සකලං ඔකාස ලොකංපි නානාස්ථිරසණ්ඨාපනවස්සෙත සක ලං රූපමයං කායං සත්තලොකංපි නානාරුක්ඛතිණාදිනං අබ්භපට්ඨමෙසමුට්ඨිජ්ජෙය්‍ය චානාදිනක්ඛව සණ්ඨාපනවස්සෙත සකලං සම්ඛාරලොකංපි උදයති පසවති ජනෙති වඩ්ඪෙති. තස්මා උතුති වුච්චති. අරති ගවිජති පවත්තතිති උතුතිපි වදන්ති. **ආහාරොති** ඔපාඵව. රූපවිරාගභාවනාභුතං අරූපකුසලං කම්මපරූපං නප්පෙතිති වුත්තං **පක්ඛවච්ඡතිවිධංජිති**. **අතිස්ඛිඛන්ති** අතීතකාලෙ යථාකා ලන්තරෙ රූපං ජනෙති, තථා විසෙසෙත්වා සුට්ඨිකතං.

අප්ඤ්ඤානි කසන්තානෙති චුත්තං, අප්ඤ්ඤානසන්තානෙති පන චත්තබ්බං. අප්ඤ්ඤාන මෙව අප්ඤ්ඤානිකත්තිවා ඉකසද්දස්ස අත්ථො දුට්ඨබ්බො. **පටිසන්ධිමුපාදායාති** පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණං උපාදාය. **බණ්ණබණ්ණෙති** එකෙකස්ස චිත්තස්ස තිස්ස තිස්ස බණ්ණෙසු. ආචරියානන්දන්තරො පන සබ්බෙසංචි චතුසමුට්ඨානිකරූපානං එකෙකස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණොච උප්පාදං භච්ඡිගක්ඛණොච නිරොධස්ද්ව ආහ. අහං පනස්සා ධිප්පායො-සබ්බානිචි චතුසමුට්ඨානිකරූපානි චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණොච උප්පජ්ජති, න භච්ඡිගක්ඛණො. යථාහ -

යස්සවා පන සමුදයස්සච්චං නිරුප්ප්ඤ්ඤාති, තස්ස දුක්ඛස්සච්චං උප්පජ්ජති. නොති.

තථා තාති චිත්තස්ස භච්ඡිගක්ඛණොච නිරුප්ප්ඤ්ඤාති. න උප්පාදක්ඛණො. යථාහ -

යස්ස කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජති, තස්ස අඛ්‍යාකතා ධම්මා නිරුප්ප්ඤ්ඤාති. නොති.

අරූපභවං සන්ධාය එතං යමක්ඛද්වයං චුත්තං. රූපානි පන චිත්තස්ස භච්ඡිගක්ඛණොච උප්පජ්ජති. උප්පාදක්ඛණොච නිරුප්ප්ඤ්ඤාතිච්ච වෙ. න. එවස්ද්ව සති -

යස්සවා පන සමුදයස්සච්චං නිරුප්ප්ඤ්ඤාති, තස්ස දුක්ඛස්සච්චං උප්පජ්ජති. අරූපෙ තණ්හාය භච්ඡිගක්ඛණො තෙසං සමුදයස්සච්චං නිරුප්ප්ඤ්ඤාති. නොච තෙසං දුක්ඛස්සච්චං උප්පජ්ජති. පක්ඛද්වොකාරෙ තණ්හාය භච්ඡිගක්ඛණො තෙසං සමුදයස්සච්චක්ඛද්ව නිරුප්ප්ඤ්ඤාති, දුක්ඛස්සච්චක්ඛද්ව උප්පජ්ජතිච්ච.

ඉතරත්ථව

අරූපෙ කුසලානං උප්පාදක්ඛණො තෙසං කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජති. නොච තෙසං අඛ්‍යාකතා ධම්මා නිරුප්ප්ඤ්ඤාති. පක්ඛද්වොකාරෙ කුසලානං උප්පාදක්ඛණො තෙසං කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජති. අඛ්‍යාකතා ධම්මා නිරුප්ප්ඤ්ඤාතිච්ච.

එවං පටිපුණ්ණපක්ඛද්ව උද්ධවා සිග්ගං. නොති පන පටිසෙධොව උද්ධවො. තස්මා නයිදං අරූපභවං සන්ධාය චුත්තත්ති සක්කා චත්තුත්ති. චිත්තපරපං සන්ධාය චුත්තත්ති වෙ. තම්චි න. කම්මපරපස්ස විගහණෙ විරොධස්ස යමකපාඨන්තරස්ස අභාවතො. අනුලොමස්සෙව භාවතො. යථාහ -

යස්සවාපන යත්ථ මනින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති. තස්ස තත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති. අසක්ඛද්වසත්තානං තෙසං තත්ථ මනින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති. නොච තෙසං තත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති.

සබ්බෙසං චචන්තානං පචත්තෙ චිත්තස්ස භච්ඡිගක්ඛණො තෙසං තත්ථ මනින්ද්‍රියක්ඛද්ව න උප්පජ්ජති. ජීවිතින්ද්‍රියක්ඛද්ව න උප්පජ්ජති.

එත්ථ හි අසක්ඛද්වසත්තානන්ති එතෙන රූපජීවිතින්ද්‍රිය මෙව චුත්තං. යද්ව තං චිත්තස්ස භච්ඡිගක්ඛණොච උප්පජ්ජෙය්‍ය, පුරිමකොට්ඨාසෙ පචත්තෙ චිත්තස්ස භච්ඡිගක්ඛණො

අසකද්දසත්තානං තෙසං.ල. ජීවිත්තිද්‍රියං නඋපපජ්ජතිති වුත්තං සිගා, පච්ඡිමකොට්ඨාසෙව සබ්බෙසං චචන්තානං ඉච්චෙව වුත්තං සිගාති. පච්ඡිමකොට්ඨාසෙ පන අරූප ජීවිත්තිද්‍රියං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙ. න. තථා ගහණත්ථං යමක පාඨන්තරාභාවතො සබ්බසද්දසවිසයෙව ආනෙ පාළියො සංසන්දිත්වා බලවතිගා පාළියුත්තිගාඵව ආතබ්බතොති. යස්මාච රූපධම්මා නාම දුක්ඛපචත්තිනො භොන්ති. අරූපධම්මා ලභ්‍යපචත්තිනො ඕතික්ඛණ්ණොව තෙසං චිත්‍රං ගණනුපගො නත්ථි. තස්මා අසද්දසෙව රූප ධම්මානං ඛණපචත්තං. අසද්දසෙව අරූපධම්මානං. තත්ථ සබ්බෙව රූපධම්මා ඵකච්ඡන්තස්සඛණපටිමාණෙන අත්තනො උපපාදක්ඛණෙන යුත්තා ඛණෙ ඛණෙ නිරන්තරමෙව උපපජ්ජන්ති. පටිසන්ධිතො පටිසාය සමුප්පන්නන්තාච පන ද්විත්තං තෙසං උපපාදාදිවා නිරොධන්තොවා යාවජ්චංජිසයෙව භොතිතිපි තස්ස අධිප්පායොති. යමක පාළියො පන නානාත්ථා, නානාඛ්‍යාසද්වයා, ගම්භිරොව සත්ථු අධිප්පායො. තස්මා සුචිත්‍ර ව්‍යාපාරත්වා සල්ලක්ඛෙතබ්බො. න පන ධම්මතා ඵසා යමකස්ස. යදිදං යථාලාභයොජනාති කත්වා අත්තනො අධිප්පායෙ ඝත්වා දිට්ඨං දිට්ඨං යමකපායං යථාලාභයො ජනායඵව සක්කා යොජෙතුන්ති. රූපවිරාගභාවනාවිසෙසභූතං අරූපකුසලං තස්මිං ලොකෙ රූපසංහිතං පටිසන්ධිං නජනෙති. සුද්ධඅරූපමෙව ජනෙති. තස්මා රූපසන්තතිසීසස්ස සබ්බෙසො අභාවා තනුප්පන්නාති සබ්බාති පචත්තාලිසච්ඡන්තාති රූපං ජනෙතුං න න සක්කොන්ති. අරූපවිපාකා පන තත්ථෙව නියමුප්පන්නාති අරූපපාකස්සෙව ගහණං කතං, තෙනෙව අට්ඨකථායං, අසද්දසෙව බහුති ආරූපෙව උප්පන්නාති අනොකාසත්ථා රූපං නසමුට්ඨාපෙන්නිති වුත්තං තත්ථ අනොකාසතානාම ආදිතො පටිසාය උප්පන්නස්ස රූපසන්තතිසීසස්ස අභාවො ඵව දුට්ඨබ්බොති.

[189] විභාවනිසං පන

“රූපවිරාගභාවනානිබ්බන්තන්තා හෙතුනො තබ්බිධුරතායා”තිපි කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

රූපාරූපවිරාගභාවනාභූතමග්ගනිබ්බන්තස්ස ලොකුත්තරවිපාකස්ස රූපොකාසෙ සති රූපජනකතාදස්සන්තොති. ක්ඛන්ධවිරහෙන අභිග්‍රහිතබ්බාති රූපං න ජනෙන්නිති ද්විපසද්ධවිසද්දසාගහණං කතං. ඉතරා නිපි පන පන්තරසකාමරූප පටිසන්ධිච්ඡන්තාති බ්‍රහ්මාසවානං පටිනිබ්බානවුති චිත්තන්ති ඉමාති චිත්තාති රූපං න සමුට්ඨාපෙන්නියෙව. ඵලංසන්තෙපි තාති සබ්බාති හවච්ඡිකාලෙ අබ්‍රහ්මාසවානසද්ධ වුතිකාලෙ සමුට්ඨාපෙන්නිති තෙසං ඉධ අගහණං දුට්ඨබ්බං.

[190] විභාවනිසං පන

පටිසන්ධිච්ඡන්තං පන වුත්තිත්තසද්ධ ඵකුනවිසති හවච්ඡිසෙව අත්තොගධන්තා චිත්තන්තරං න භොතිති න තස්ස චජ්ජනං කත”න්ති වුත්තං. තත්ථ ඵකුනවිසති හවච්ඡිසෙවොති න චත්තබ්බං.

අරූපවිපාකස්ස සරූපතො චජ්ජන්තන්තාති. කස්මා පන යථා වුත්තාති පන්තරස පටිසන්ධිච්ඡන්තාති පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපං න සමුට්ඨාපෙන්නිති, පටිදුබ්බන්තො. චිත්තසද්ධිනාම උපපාදක්ඛණෙඵව පටිපුණ්ණං පච්චයං ලභිත්වා බලවං භොති. රූපසද්ධ ඕතික්ඛණෙව.

තස්මා අත්තනො ඛලවත්තක්ඛණො උප්පජ්ජමානභාවෙන දුඛබලං වත්ථුං නිස්සාය උප්පන්නත්තා සංගි පරිදුඛබලං භොතිති සබ්බානිපි තානි තදා රූපං නසමුට්ඨා පෙන්නිති. එතථව කෙවි අනන්තරාසෙවනාදිපච්චයා චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙඵල ඵරන්නි. රූපස්ස පන උප්පත්ථම්භකභූතා උතුආභාරා පච්චාජාතපච්චයධම්මාල ඕතික්ඛණෙඵලඵරන්නිති තෙසං යථාක්කමං උප්පාදක්ඛණො ඕතික්ඛණොල පරිපුණ්ණපච්චයලාභො වෙදිතබ්බො.

[191] විභාවනියං පන

“පච්චාජාත පච්චයරහිතං පන ආභාරාදිතිව අනුප්පත්ථද්ධං දුඛබලවත්ථුං නිස්සාය පවත්තත්තා අත්තනොල ආගන්තුකතාය කම්මජරූපෙහිව චිත්තසමුට්ඨාතරූපානං ධානං ගහෙත්වා ඕතත්තා”ති කාරණං වුත්තං. තත්ථ පච්චාජාත පච්චය රහිතත්ති ඉදං විචාරෙතබ්බං.

පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඕතික්ඛණො පච්චාජාත පච්චය රහිතස්ස පිඋතුස්ස රූපජනකභාවස්ස වක්ඛමානත්තා. න භි අත්තනා අව්ජ්ජමානං පච්චිමචිත්තං පුරිමචිත්තක්ඛණො ඕතස්ස කස්සවි රූපස්ස පච්චාජාත පච්චයො භොති. අත්ථි පච්චයෙකදෙසත්තා තස්ස පච්චයස්සාති. බීණාසලානං වුතිචිත්තං පන පකතියාල වුපසන්නවට්ටමුලෙ සන්නානෙ පවත්තත්තා සන්නතරං භොති. පුන ආයුසඛිබාරානං පටික්ඛයෙන දුඛබලතරෙ පටියන්නගතෙ ච වත්ථුමිති නිස්සිතත්තා දුඛබලතරස්ථෙ භොතිති තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතිති, ආවර්ගානන්දන්තරො පන සබ්බසත්තානංපි වුතිචිත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතිති ඉවිජ්ජිති. යථාහ-බීණාසලානං වුතිචිත්තත්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං.

කාමාවචරානං පච්චිමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණො යස්ස චිත්තස්ස අනන්තරා කාමාවචරානං පච්චිමචිත්තං උප්පජ්ජිස්සති. රූපාවචරෙ අරූපාවචරෙ පච්චිමභවිකානං යෙව රූපාවචරං අරූපාවචරං උප්පජ්ජිත්වා පටිනිබ්බායිස්සන්ති, තෙසං, වචන්තානං තෙසං වචී සඛිබාරො නිරුජ්ඣස්සති, නොව තෙසං කායසඛිබාරො නිරුජ්ඣස්සති —

පන වචනතො අඤ්ඤෙසංපි වුතිචිත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතිති විඤ්ඤායති. න භි රූපසමුට්ඨාපක චිත්තස්ස ගබ්භගමනාදි චිතිබද්ධාභාවෙ කායසඛිබාරාසමුට්ඨාපනං අත්ථි, න ච යුත්තං වුතොව චිත්තසමුට්ඨානඤ්ඤස්ස පවත්තතිති. නාපි වුතිචිත්තං රූපං සමුට්ඨාපෙතිති පාළි අත්ථිති.

අනුට්ඨායං පන

තස්මිං පාඨෙ තෙසං වචන්තානං නොව කායසඛිබාරො නිරුජ්ඣස්සති වචනං න කෙවලං වුතිචිත්තස්සෙව රූපසමුට්ඨාපනාභාවං සාධෙති, අථබො තතො පුරිමානං සබ්බෙසං මරණාසන්න චිත්තානං රූපසමුට්ඨාපනාභාවංපි සාධෙතියෙවෙති දිපෙති. වුති චිත්තස්මිංහි කායසඛිබාරස්ස නිරොධෙ පටිසිද්ධෙ තතො පුබ්බෙ යාල සන්නරසමචිත්තා එතථන්නරෙ තස්ස උප්පාදොපි පටිසිද්ධොඵල භොතිති. සබ්බඤ්ඤෙතං විචාරෙතබ්බං.

කායසංඛාරානි හි අස්සාසපස්සාසො චුච්චති. සොච සුට්ඨ ඔළාරිකො රූපධම්මොති නචුච්චත්තෙ තත්තිරොධාභාව චචනෙන ඉතරාති සුබ්බානිපි රූපානි චුච්චත්තං නපනෙති සක්කා චත්තුං.

[192] යකද්ව තත්ථ

න හි රූපසමුට්ඨාපකච්ඡත්තස්ස ගබ්භගමනාදි විනිබද්ධාභාවෙ කායසංඛාරාසමුට්ඨාපනං අත්ථිති චුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

තානිඵල හි ගබ්භගමනාදිනි ඉමස්සත්ථස්ස සාධකානි භවිතුං අරහන්ති ඔළාරිකස්ස කායසංඛාරස්ස අසමුට්ඨාපකංපි චිත්තං ඉතරං සුබ්බරූපං පන සමුට්ඨාපෙතිශෙවාති.

[193] යංපි තත්ථ

න ච යුත්තං චුතොච චිත්තසමුට්ඨානකද්වස්ස පචත්තතිති චුත්තං. තංපි අකාරණං.

න හි චුතිතො පරං කතිපශ්ඤාමත්තං චිත්තපරූපපචත්තිශා කොචි විරොධො අත්ථිති.

යකද්ව තත්ථ

නාපි චුච්චත්තං රූපං සමුට්ඨාපෙතිති පාළි අත්ථිති චුත්තං. තත්ථපි චුච්චත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතිති නත්ථි, අකද්දෙත්තු කායසංඛාරානි න න සක්කා චත්තුන්ති.

ඵලං පන යුත්තං සීශා, යථා රූපධම්මා ආදිතො පටිසන්ධිකාලෙ ඵකච්ඡත්තක්ඛණ්ණමත්තෙ පච්චයපටිත්තතායවා අත්තතො දන්ධචුත්ති තායවා දුබ්බලා භොන්ති, තථා පරිශොසානෙපි මරණකාලෙ පරික්ඛීයමානපච්චයතායවා නිරොධාසන්නතායවා පරිදුබ්බලාඵල භොන්තිති සක්කා චත්තුං. තස්මා චත්ථස්ස ආදිඅත්තනිස්සිතානි පටිසන්ධිචුච්චත්තානි සමදුබ්බලානිඵල භොන්තිති සක්කා විකද්දෙත්තුන්ති.

විභාවනිශං පන

අභිධම්මත්ථවිකාසනියකද්ව පාළිවිරොධං මකද්දෙත්තානො කිකද්විමත්තමිපි අච්චාරෙත්වා ථිකාසු චුත්තනශමෙච සුට්ඨ විකාසගිත්වා ගතොති.

පථමභවඛිගමුපාදායානි පථම භවඛිගච්ඡත්තස්ස උප්පාදක්ඛණ්ණො පටිඛාය. **ජායන්තමෙවානි** උප්පාදක්ඛණ්ණෙ උප්පාදක්ඛණ්ණෙ උප්පජ්ජ මානමෙච, න තිට්ඨන්තං. නච හිජ්ජමානන්ති අත්ථො. කාරණං චුත්තමෙච. **තත්ථානි** තස්මිං පකද්වස්සත්තනිවිධෙ චිත්තෙ. **අප්පනාපචනන්ති** අභිකද්දෙත්තුද්වයෙජ්ජිතං පබ්බිසතිවිධං අප්පනාපචනචිත්තං. **ඉරිශාපථන්ති** ගමනච්ජිතං තිවිධංපි ඉරිශාපථං.

[194] විභාවනිශං පන

“ගමනාදි”ති චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි අභිගපච්චිකානං චලනඵ්‍යායාමත්තංපි විඤ්ඤත්තිභා විනා සිජ්ඤති. කුතො ගමනං. නච යථාචුත්තං අප්පනාපචනං විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙනුං සක්කොතිති. පි සද්දෙන තං නකෙවලං රූපසමුට්ඨාපකමත්තංති දුස්සෙති. **සත්තාමෙති** සත්තාරොති අයමෙවලා පාඨො සිභා, චක්ඛමානෙහි චිත්තෙහි අභිසංඛිතං යථාපචත්තං ඉරියාපථං අපතමානං අචලමානං ධාරොති උපත්ථමිහෙතිති අත්ථො. උපත්ථමිහනඤ්ඤවෙත්ථ යථාපචත්තස්ස ඉරියාපථස්ස රක්ඛනමත්තං දුට්ඨබ්බං. නඋක්ඛිපිත්ථා විය අභිනිගරණං. ඉතරථා ථමිහනවිඤ්ඤත්තිභා පසංඛිගො සිගාති. එත්ථච යථානිසිත්තස්සවා ඕතස්සවා හච්චිග චිත්තෙ අබ්බොධිණ්ණො පචත්තමානෙ අභිගාති ඔසීදන්ති පතන්ති. න තථා ඉමස්මිං පබ්බිසතිවිධෙ ජාගරණචිත්තෙ චක්ඛමානෙසුච්චත්තිංස විධෙසු ජාගරණචිත්තෙසුපචත්තමානෙසු. තෙසු පන පචත්තමානෙසු අභිගාති උපත්ථද්ධාති හොන්ති. න ඔසීදන්ති න පතන්ති. පුබ්බෙ යථා ථිට්ඨානෙව පචත්තන්තිති චෙදිතබ්බං.

[195] විභාවනිශං පන

“න එව මෙතෙසු ද්වත්තිංසවිධෙසු චක්ඛමානෙසු ච පබ්බිසති යා ජාගරණචිත්තෙසු පචත්තමානෙසු”ති පාඨො.

න එවමෙතෙසු පබ්බිසතිභා ජාගරණචිත්තෙසු චක්ඛමානෙ සුච ද්වත්තිංස විධෙසු පචත්තමානෙසුති පන පාඨො යුත්තො. **ලොට්ඨබ්බනන්ති** මනොද්වාරො ආචජ්ජනමාහ. න හි පඤ්චද්වාරිකාති ජවන චිත්තානිපි විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්ති. ඉරියාපථපත්ථමිහන මත්තං වා පිසද්දෙන ගතිථං සත්තාය ලොට්ඨබ්බනාදිති පඤ්චද්වාරිකාතිපි ගතිතානිති දුට්ඨබ්බං. එත්ථච ඉරියාපථොනාම ගමනාදිනා තෙන තෙන අචත්ථාවිසෙසෙන පචත්තා රූපධම්මාචච. එවං සත්තෙපි කිඤ්චිචිත්තං රූප සාමඤ්ඤමෙව ජනෙති න තතොපරං. කිඤ්චි අඤ්ඤචිත්තස්ස වසෙන යථාපචත්තං ඉරියාපථං රක්ඛිතංචච සක්කොති, න අප්පචත්තං ඉරියාපථං පචත්තෙනුං. කිඤ්චි විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්තා අප්පචත්තඤ්ඤ ඉරියාපථං පචත්තෙනුං සක්කොති. අඤ්ඤාතිච කාශික වාචසික විකාරානි ජනෙතුං සක්කොති. යානිච චිත්තානි උත්තරකිච්චං ජනෙතුං සක්කොන්ති. තානි හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමං කිච්චං ජනෙතුං සක්කොන්තියෙවොති දුස්සන්තථං අයං විභාගො කතොති චෙදිතබ්බො.

[196] යං පන විභාවනිශං

“යංපන චිත්තං විඤ්ඤත්තිජනකං, තං එකංසතො ඉරියාපථ පත්ථමිහකං. ඉරියා පථස්ස විඤ්ඤත්තිභා සහ අවිනාභාවතො”ති චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

ඉධ හි ඉරියාපථපත්ථමිහනංනාම විඤ්ඤත්තිරහිතමෙවා ධිජ්ජෙනං, න විඤ්ඤත්තිසහිතං. ඉතරථා අප්පනාපචනානංපි විඤ්ඤත්තිජනකතා ආපජ්ජෙය්‍යාති. **සොමනස්සපචනාති තෙරසාති** හසිතුප්පාදෙන සද්ධිං ලොභමුලතො මහා කුසලතො මහා ක්‍රියතො ච චත්තාරිචත්තාරීති තෙරස සොමනස්සපචනාති. තෙසුපන කුසලා කුසලතො අට්ඨපුජ්ජනානං. දිට්ඨිච්ච්ජයුත්තා කුසලකුසලතො පසෙක්ඛානං. ක්‍රියතො පඤ්චධිණාසවානන්ති දුට්ඨබ්බං. සබ්බං කාශච්චිමනොකම්මං ඤාණපුබ්බිගමං ඤාණානුපරිචත්තන්ති වචනතො විචාරණකිච්චරහිතො හසිතුප්පාදො සබ්බඤ්ඤඤ්ඤාදානං නසම්භවතිති එවං පචත්තො වාදො අට්ඨකථායං පටික්ඛිත්තොයෙව. තස්මිංවාදෙ හි සති ඉතරෙසංපි අහෙතුකචිත්තානං ඤාණච්ච්ජයුත්තමහා ක්‍රියපචනානඤ්ඤ ඤ්ඤාදානං අසම්භවො ආපජ්ජති. තස්මා තෙසං හසිතුප්පාදචිත්තෙන පචත්තස්ස

සිතකම්මස්ස පුබ්බාපරපච්ඡත්තානං ඤාණානං වසෙන ඤාණපුබ්බභිගමනා ඤාණානුපරිච්ඡත්තනා ව චෙදිතබ්බාති. **සීතුණ්හොතු සමඤ්ඤානාති** ඉදං සීතං ඉදං උණ්හන්ති එවං සබ්බ ලොකියමහාජනෙහි සුට්ඨ පරිච්ඡින්නදිත්වා ඤාතා. **සීතිප්පත්තානාති** අත්තනො සීතිභාවං සීතික්ඛණංවා පත්තාඵච. න පන චිත්තම්ම ජායන්ත මත්තාති අත්ථො. කාරණං චුත්තමෙව.

[197] යං පන විභාවති යං

“පච්ඡාසානාදිපච්චයුපත්ථම්මලාභෙන සීතික්ඛණෙඵච උතුඔජානං බලවහාලොති චුත්තං තෙජොධාතු සීතිප්පත්තාතිආදි”. තත්ථ පච්ඡාසානපච්චයවචනං හෙට්ඨා විචාරිතමෙව.

අපිච, යදි උතුනො බලවහාලො රූපුප්පාදනඤ්ච පච්ඡාසානපච්චයායත්තං සියා. එවං සති සො පටිසන්ධිචිත්තස්ස සීතික්ඛණො රූපං න සමුට්ඨාපෙය්‍ය, තදා පච්ඡාසානපච්චයස්සෙව අභාවතො. වක්ඛතිව **සීතිකාලමුපාදාය උතුසමුට්ඨානාති**. එත්ථව **සීතිකාලන්ති** පටිසන්ධිචිත්තස්ස සීතිකාලො චුත්තොති. තස්මා පච්ඡාසානපච්චයවචනං විචාරෙත්වා සම්පට්චිජිතබ්බන්ති. **ඔපාසබ්බාතො ආහාරොති** කම්මසමුට්ඨානාදිවසෙන චතුබ්බිධො අප්ඤ්ඤාත්තසත්තාන ගතොඅසිතජීවකායිතසායිතවසෙන චතුබ්බිධො, බහිද්ධසත්තා නගතොච ඔපාසබ්බාතො දුට්ඨාහාරො. තදුහයාපිච සංසග්ග වසෙන ලද්ධපත්ථම්මා ඵවරූපං සමුට්ඨාපෙත්තිති චුත්තං **අප්ඤ්ඤාත්තරණ කාලෙති**. එත්ථව බහිද්ධාසම්මතෙන උතුනා සහ අප්ඤ්ඤාත්ත සම්මතානං චතුසමුට්ඨානානං උතුඔජානං විශ් බහිද්ධාසම්මතාය ඔපායපි අප්ඤ්ඤාත්තං රූපසමුට්ඨානං සබ්බඅට්ඨකථාසු චුත්තං.

යථාහ-මප්ඤ්ඤාත්තරණං

කලුකාරාහාරො තාච මුඛෙ ථජිතමත්තො ඵච අට්ඨරූපාති සමුට්ඨාපෙති. දන්තච්චුණ්ණිතං පන අප්ඤ්ඤාත්තරණමානං එකෙකං සිත්ථං අට්ඨ අට්ඨ රූපාති සමුට්ඨාපෙතිති.

ආචරියධම්මපාලත්ථෙරොන පන යදි බහිද්ධසම්මතා ඔපා රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍ය, එවං සති යථා බහිද්ධසම්මතො උතු අප්ඤ්ඤාත්තඤ්ච බහිද්ධාව රූපං සමුට්ඨාපෙති. තථා සා බහිද්ධාපි රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍ය. න පන සමුට්ඨාපෙති. තස්මා සා අප්ඤ්ඤාත්තං පත්ථාපි රූපං න සමුට්ඨා පෙතියෙව. එකත්තෙන පන අප්ඤ්ඤාත්තඔපාඵච සමුට්ඨාපෙති. සා පන තස්සා උපත්ථම්මනපච්චයෙඵච හොතිති අධිප්පායෙන මුඛෙ ථජිතමත්තොඵච. න සබ්බාදිතො. තත්තකෙනපි අබිහන්තරස්ස පච්චයෙ හොතියෙව, කෙනාහ අට්ඨ අට්ඨ රූපාති සමුට්ඨාපෙතිති මප්ඤ්ඤාත්තරණං චුත්තං. යස්මා පන උපාදින්නකා උතු ඔපානාම සුට්ඨ පණිතරූපා හොන්ති, තස්මා බහිද්ධා ඔපාපි අප්ඤ්ඤාත්තං පත්ථා තෙන උතුනා සුට්ඨ සෙදියමානා තායෙව ඔපාය සුට්ඨ උපත්ථම්මිය මානා සරීරෙ මෙදසිනෙහුපචයෙවසෙන රූපං සමුට්ඨාපෙතියෙවොති යුත්තං. අප්ඤ්ඤාත්තරණකාලෙති ඉද්දඤ්ච සුට්ඨ බලවහාවප්පත්ත කාලං සන්ධාය චුත්තං. විසුද්ධිමග්ගෙ පන මාතරා පරිභුත්තාහාරොපි දාරකස්ස සරරං ඵරිත්වා රූපං සමුට්ඨාපෙති. සරීරෙ මක්ඛිතාහා රොපි රූපං සමුට්ඨාපෙතිති චුත්තං. මුඛෙ ථජිතමත්තොඵච අට්ඨරූපාති සමුට්ඨාපෙතිතිව පුබ්බෙ චුත්තන්ති. **සාන පත්තොනාති** අත්තනො සීතික්ඛණං පත්තොඵච. එත්ථව චතුසු සමුට්ඨානෙසු උතුඵච මහන්තො මහාථාමො මහාවිප්ථාරොච හොති. සො හි සකලස්සපි ඔකාසලොකස්ස බහිද්ධා සබ්බාරලොකස්සෙව සමුට්ඨා

පකො විනාසකො ච භොති. සත්තලොකස්සච සොඵච මහත්තො අප්ඤ්ඤාසම්භාරහුතො භොති. ඉතරාති පන තිණි තස්ස පරිවාරමත්තානිඵච සම්පජ්ජන්තිති.

හදුය ඉන්ද්‍රිය රූපානි කම්මජානෙව, න චිත්තජාදිති. යදිඵචං විජ්ජසන්නානි බො තෙ ආවුසො සාරිපුත්ත ඉන්ද්‍රියානි. කතරෙන තචං ඵතරහි විහාරෙන විහරස්සිති කස්මා වුත්තන්ති. ඉන්ද්‍රියසම්භාරානං වණ්ණානං සමාපත්ති චිත්තසමුට්ඨිතානං විසද්ධිවිජ්ජසන්නානාසෙන උපවටී තත්තානි. තථා හි ඵකාබද්ධපචත්තානි චතුප්රූපානි ඵකස්මිං විජ්ජසන්නෙ සබ්බානි විජ්ජසන්නානෙව භොන්ති. මිලාතෙව මිලාතානෙවානි. උතුචිත්තාභාරා පන තෙසං නවත්තං උපත්ථම්භනපච්චයා භොන්තිති වෙදිතබ්බං. ඵත්ථ ච උප්පලපදුමානි විය කම්මජරූපානි දුට්ඨබ්බානි. තෙසං බීජං විය කම්මං. කදදුමොදකානි විය උතුභාරාදිති. **විඤ්ඤාත්ති ද්වයං චිත්තජමෙව.** තථා හි තං චිත්තසහභු චිත්තානුපට්චත්තිධම්මෙසු හගෙතා නිද්දිට්ඨන්ති. **සද්දොචිත්තොතුජොති** කස්මා වුත්තං. නනුනිධිකණ්ඩසුත්තෙ සුචණ්ණතා සුසරතා සුසණ්ඩානං සුරූපතානිආදිනා තාදිසෙන කම්මවිසෙසෙන සද්දසම්පත්තිනාම වුත්තානි. සච්චං, කම්මවිසෙසෙන පන යථා සුචසදො සුමධුරො සද්දො පවත්ති, තථා ඤාතකරණගතානං උපාදිත්තකසිරිතානං සුසණ්ඩිතතා වාත සෙම්භාදිති අපබ්බද්ධතාව භොති. තස්මා තම්මුලිකාසද්දසම්පත්ති කම්මඵලෙසු පක්ඛිපිත්වා සුසරතානි වුත්තා. න ඵකත්තෙන සද්දස්ස කම්මජනිතත්තානි වෙදිතබ්බා.

ලහුතාදිත්තයං උතුචිත්තාභාරොහි සම්භොතිති කස්මා වුත්තං. නනු අප්පාඛාධසංවත්තනිකා ඵසා මාණව පටිපදා, යදිදුං අවිහිංසානි වුත්තං. අප්පාඛාධ පච්චයසමුට්ඨිතකද්ව ඵතං රූපත්තයං. තථා හි දුක්ඛත්තාදි කර ධාතුක්ඛොත පටිපක්ඛපච්චය සමුට්ඨානතා ඵතස්ස වුත්තානි. වුවිවතෙ, කම්මජරූපානිනාම උදකෙ පක්ඛිත්තානි සතපාකතෙලානි විය පකතියාව කම්මානුරූපං ලහු මුදු කම්මකද්දෙ භුතානි භොන්ති. තස්මා තෙසං විසුං ලහුතාදි විකාරොනාම නත්ථී. යතො තෙසං ඵකස්මිංහවෙ ඵකාඅද්ධා පච්චුප්පත්තතාව ලබ්භන්ති. ඵචකද්ව කත්වා යමකෙසුපි තෙසං කාලභෙදො පටිසන්ධිවුත්තිපට්චිජිත්තෙන අද්ධා පච්චුප්පත්තෙනෙව ගම්මතොති. යස්මා පන චිත්තංනාම නානානිවරණභෙදවසෙනවා සුඛ දුක්ඛ ජිති පස්සද්ධි සද්ධා පක්ඛකද්ව වසෙනවා නානා බණ්ණසු නානා අචත්ථා යුත්තං භොති. තථා උතුභාරාව සප්පායා සප්පායභෙදවසෙන. තස්මා තෙහි තිහි සමුට්ඨිත රූපානිඵච නානාබණ්ණසු ගරුකලහුකාදි වසෙන නානාවිකාරයුත්තානි භොන්ති. යතො තෙසං සත්තති සමය වසෙන කාලභෙදො ලබ්භති. ඵචකද්ව කත්වා යමකෙසුපි අකම්මජානං පවත්තිකාලෙ බණ්ණත්තතිවසෙනපි කාලභෙදො ගම්මතොති. නනු කම්මවිපාකජා ආඛාධානි වුත්තං. සතිච කම්ම සමුට්ඨානෙ ආඛාධරූපෙ තතොවුට්ඨානහුතො කම්මජො ලහුතාදි ගුණොපි විසුං ලබ්භමානො සියාති. න. යෙසකද්හි වසෙන ඉමස්මිං සරීරෙ කම්මවිපාකජානාම ආඛාධා උප්පජ්ජන්ති. තානි උපජීලකුප ඝාතකකම්මානිපි ගතිකාලපයොග විපත්තියො ලහුතානානි ඵච සරීරට්ඨකා පථවාදුයො වාතපිත්තාදුයො උතුසමුට්ඨානා ධාතුයො බොහෙත්වා නානාඛාධෙ උප්පාදෙන්ති. උතුසමුට්ඨානාසු පන බුබ්භිතාසු ඉතරාති තදනුගතිකානි ඵච භොන්ති. තෙනෙව හි සීතෙනපි රූපෙන, උණ්ණෙනපි රූපෙන, පිගච්ඡායපි රූපෙන, විපාසායපි රූපෙනිතිආදිනා උතුපධානොව රූපධම්මානං රූපෙනපච්චයො වුත්තොති. තස්මා කෙවලං කම්මසමුට්ඨානො ආඛාධොනාම නත්ථී. යතො යථාවුත්තො කම්මජො ලහුතාදිගුණොනාම විසුං ලබ්භමානො සියාති.

යස්මා පන අවිහිංසා කම්මනිබ්බතතා සත්තා තෙසං උපච්ඡිකාදිනං කම්මානං සුච්ඡරතායචෙව සරීරකොට්ඨාසානං ඝනසිනිද්ධසන්ධිතිසා දුක්ඛොභනිසතායච නිබ්බතභවෙ නිරාබාධා භොතති. තස්මා තදුත්ථං සත්තාය අප්පාඛාදසංවත්තනිකා එසා මාණවපටිපදා. යදිදං අවිහිංසාති වුත්තං, න පන අප්පාඛාදනිමිත්තස්ස ලගුතාදිත්තස්ස කම්මසමුට්ඨානතාය. එවක්ඛෙව කත්වා රූපකණ්ඨෙන කම්මස්සකටත්තාරූපෙසු එව එතං රූපත්තයං නිද්දිට්ඨන්ති දුට්ඨබ්බං. රූපකලාපානාම එකස්මිං පරමාණුස්මිංපි බහුවිධා හුත්වා පවත්තන්ති. තස්මා චතුෂ්ථරූප කලාපෙසු ඝනභාවෙන පවත්තමානෙසු කලාපත්තරභූතා ආකාසධාතූපි දිස්සමානාඑව භොතීති කත්වා චතුෂ්ථෙසු තස්සා ගහණං කතං. කාමං සබ්බානිපි අනිප්පින්නරූපානි කෙනචි පච්චයෙන අනිප්පාදිතානි භොතති. තෙසු පන න තථා ලක්ඛණරූපානි. යථා ඉතරානි චිත්තාදි පච්චය විසෙසෙන දිස්සමාන විසෙසානි භොතන්ති වුත්තං **ලක්ඛණරූපානි න කුතොචි ජායන්තිති. ජායමානාදි රූපානන්ති** ජායමාන පියසමාන මියසමානානං රූපකලාපානං. **සභාවත්තානි** ජාතිජරාමරණසංඛ්ඛාතලක්ඛණසභාවමත්තත්තා. එත්ථව රූපකණ්ඨෙ උතුසමුට්ඨානන්ති ච ආභාරසමුට්ඨානන්ති ච වුත්තං නත්ථී. පටිසාගෙ එව වුත්තං.

එත්ථ සීයා, ජරතා අනිච්චතා පාළියමෙව න කුතොචි සමුට්ඨානානි වුත්තා. තස්මා ඉධපි තාසං නකුතොචි සමුට්ඨානෙසු ගහණං යුත්තං. උපවයසත්තනියො පන පාළියංපි කුතොචි සමුට්ඨානෙසු වුත්තා. අට්ඨකථායංපි තානි සද්ධං විසති කම්මජරූපානි සත්තරස්ස චිත්තජරූපානි වුද්දස උතුෂ්ථරූපානි තෙරස්ස ආභාරජ රූපානි වුත්තානි. තස්මා ඉධ තාසං නකුතොචිසමුට්ඨානතා නවත්තබ්බානි. වුච්චතෙ, රූපජනකානං ජනනබ්බාපාරොනාම අත්තනා ජනිතරූපානං උප්පාදක්ඛණො එව පීරති. න-තතො පරං, තස්මා තස්මිං බණ්ණ ලබ්භමානා උපවයසත්තනියොයෙව කුතොචි ජාතපටියායං අරහන්ති, න ජරතා අනිච්චතායොති කත්වා පාළියං අට්ඨකථා යංව තාසංඑව කුතොචි සමුට්ඨානෙසු ගහණං කතං. අපිච, පුබ්බෙ අජාතා ධම්මා පච්චයෙ සති ජායන්ති. අසති න ජායන්තිති අත්ථී. ජාතා පන ධම්මා පච්චයෙ සති පියසන්ති, මියසන්ති. අසති නපියසන්ති නමියසන්තිති නත්ථී, තස්මා පුරිමානං ද්විත්තං පවත්ති එකත්තෙන පච්චයායත්තා භොති. පච්චිමානං ද්විත්තං පවත්ති පන එකත්තෙන පච්චය නිරපෙක්ඛා භොතීති ඉමිනා පටියායෙන තාසං තෙසු ගහණං අගහණක්ඛෙව වෙදිතබ්බං. යං පන සුත්තපදෙසු ජරාමරණං භික්ඛවෙ සංඛිතං පටිච්ච සමුප්පන්නන්ති වුත්තං. තං ජාතිසා සතිඑව තදුහයං පක්ඛංදායති. අසති න පක්ඛංදායතිති ඉමිනා පටියායෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉධ පන පුබ්බෙ වුත්තනසෙන ඉතර අනිප්පින්නරූපානි විස වත්තාරිපි එතානි චිත්තාදිපච්චයවිසෙසෙන දිස්සමානවිසෙසානි න භොතන්ති වතුන්නංපි න කුතොචි ජාතතා වුත්තා. එවංසත්තෙපි සාරතරං පාළිනසං අතිධාවත්තො විස භොතීති උපවයසත්ත තිනං කුතොචි සමුට්ඨානෙසු සංඛිගහොඑව සෙයෙනාති. [රූපසමුට්ඨානනසො]

159. එකො එව ජාති සංඛිතාතො උප්පාදො එතෙසන්ති **එකුප්පාදා**. එකොඑව අනිච්චතාසංඛිතාතො නිරොධො එතෙසන්ති **එකනිරොධා**. එකසද්දො වෙත්ථ සංඛිතාතො පවත්තො. තස්මා තෙන යාති රූපානි එකායඑව ජාතිසා ජායන්ති. එකාය එව අනිච්චතාය නිරුප්පිකන්ති. තෙසං පිණ්ඩි ඉධ රූපකලාපොනාමානි දස්සෙති. යෙ පන කලාපගත රූපගණනාය එකස්මිං කලාපෙපි අනෙකානි ජාතිආදිති කප්පෙන්නි, තෙසං මුලට්ඨකාය නසමෙති. යුත්තිව නත්ථී. වුත්තක්ඛති තත්ථ එකෙකකලාප පටියාපන්නානං රූපානං සහෙව උප්පාදාදිපවත්තිතො එකෙකකලාපස්ස උප්පාදාදයො එකෙකාව භොතන්ති යථා එකෙකස්ස කලාපස්ස ජීවිතින්ද්‍රියං කලාපා නුපාලකං උපාදාය රූපන්ති වුච්චති. එවං කලාපුප්පාදාදි සභාවා ජාතිආදයො

උපාදායරූපානිච්චෙව චුච්චන්ති. එවං විකාරපට්ඨිප්පෙද රූපානිච යොජෙතබ්බානිති. යදිව යො ආයතනානං ආවයො. සො රූපස්ස උපවයොතිච යො රූපස්ස උපවයො. සාරූපස්ස සන්තතිතිච චුත්තත්තා තානි ජාතිආදීනි ලක්ඛණාරූපානි විසුංවිසුං රූපානංඵව, නකලාපස්සාති චුච්චෙය්‍යුං. චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො රූපීනං ධම්මානං ආයුතිආදිනා චුත්තත්තා චක්ඛාදි ජීවිතාදීනිපි එකස්මිං කලාපෙ අනෙකානිඵව ආපජ්ජෙය්‍යුං. තස්මා තථා කප්පනං අකත්වා එකස්මිං කලාපෙ අඤ්ඤාති උපාදාරූපානි විශ ලක්ඛණාරූපානිපි එකෙකානිඵවාති නිට්ඨං ගන්තබ්බන්ති.

එකො සමානො මහාභූතසංඛිතො නිස්සයො ඵතෙසන්ති **එකතිස්සයා**. එත්ථ පන සමානත්ථෙ එකසද්දො යුත්තො. චතුත්තං භූතානං නිස්සයනාසම්භවතො. යානිචඑකුප්පාදනාදිනිතිලක්ඛණෙහි යුත්තානි. තානි එකත්තෙන සහචුත්තිනි නාම භොන්තිති චුත්තං **සහචුත්තිනොති**. දසපට්ඨානානිඅස්සාතිදසකං. දසන්තං සමුහො වා දසකං. චක්ඛුනා උපලක්ඛිතං දසකන්ති **චක්ඛුදසකං**. චක්ඛුපධානංවා දසකං චක්ඛුදසකං. එසන්තො සෙසෙසුපි. යස්මා පන චිත්තජො සද්දො විඤ්ඤත්තිවිකාරොන විනා නපවත්තති. විඤ්ඤත්තිවිකාරොව තෙන සද්දෙන විනා නපවත්තති. තස්මා චිත්තජං සද්දනවකංවා වච්චිඤ්ඤත්තිනවකංවා නසම්භවතිති අධිප්පායෙන **වච්චිඤ්ඤත්ති සද්දෙ හි ව සහවච්චිඤ්ඤත්ති දසකන්ති** චුත්තං. එත්ථ පන විඤ්ඤත්ති විකාරො සද්දෙන විනා නපවත්තතිති ඉදං තාව යුජ්ජති. යා තාය වාචාය විඤ්ඤත්ති විඤ්ඤාපනා විඤ්ඤාපිත්තං. ඉදං තංරූපං වච්චිඤ්ඤත්තිති හි චුත්තං. විඤ්ඤත්තිවිකාරරහිතං පන චිත්තජං සද්දනවකං. අට්ඨකථාසු ආගතමෙව. යථාහ-පට්ඨිචසමුප්පාද නිද්දෙසෙසු පටිසන්ධික්ඛණතො උද්ධං පවත්තඋතුනොවෙව චිත්තතොව සද්දනවකන්ති.

මහාඅට්ඨකථා නයෙන විඤ්ඤත්ති රහිතො චිත්තක්ක චිජ්ඣාර සද්දොනාම අසොන විඤ්ඤෙය්‍යො චිත්තජො සද්දො ලබ්භති. සො පන සංඛිගහකාරොන පටිසිද්ධො. යථාහ-පට්ඨානෙපි චිත්තසමුට්ඨානං සද්දායතනං සොනවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්භණපට්ඨයෙන පට්ඨයොති ආවතං. තස්මා විනා විඤ්ඤත්තිසට්ඨායා උප්පජ්ජමානො අසොන විඤ්ඤෙය්‍යො චිත්තක්කචිජ්ඣාරසද්දොනාම නත්ථීති. විසුද්ධිමග්ගෙ අස්සාස පස්සාසෙ චිත්තජං සද්දනවකං චුත්තං. යථාහ-චිත්තජෙ අස්සාස පස්සාස කොට්ඨාසෙපි ඔප්ට්ඨමකඤ්චෙව සද්දොවාති නවාති, සද්දනවකෙව ආගතෙ සද්දලහුතාදි ද්වාදසකංපි ආගතමෙව හොති. තස්මා සුද්ධට්ඨකං, සද්දනවකං, කායවිඤ්ඤත්ති නාකං, වච්චිඤ්ඤත්ති දසකං, ලහුතාදෙකා දසකං, සද්දලහුතාදිද්වාදසකං, කායවිඤ්ඤත්ති ලහුතාදි ද්වාදසකං, වච්චිඤ්ඤත්තිසද්දලහුතාදි තෙ රසකන්ති අට්ඨචිත්තජකලාපා පට්ඨෙතබ්බාති. සච්චසංඛිධෙපෙ පන සද්ද ලහුතාදි ද්වාදසකං විසුං අගභෙත්වා චිත්තජ කලාපා සත්තෙව චුත්තා.

ටීකාසු පනස්ස පොරාණටීකායං

මහාට්ඨකථානයෙන විඤ්ඤත්තිරහිතෙ අසොන විඤ්ඤෙය්‍යෙ චිත්තක්ක චිජ්ඣාරසද්දෙ සද්දනවකං දස්සෙත්වා පුන වාදන්තරං දස්සෙත්තෙන. අපිච, මහාජනසන්තිපාතස්ස දුරතො අපඤ්ඤායමානක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජන්තරො චිත්තසමුට්ඨානනිශොසසද්දො අවිඤ්ඤත්තිකො ඵවාති වදන්ති. තථා මිගපක්ඛීනංව අඤ්ඤමඤ්ඤං භාසං අජානන්තානං අත්ඨදුම්ප්පාදිනං අවිඤ්ඤත්තිකො චිත්තසමුට්ඨානසද්දො අත්ථීති චුත්තං.

තත්ථ චික්ඛුකුත්තිරගිතො අසොතචික්ඛුකුදෙයො චතකකච්ඡාර සද්දො අට්ඨසාමිනියං පටික්ඛිතො. මහාජනසන්නිපාතස්ස චිත්ත සමුට්ඨාන නිකොසසද්දොපි ආසන්නෙ ඕතානං පක්ඛුකුදායමානකඛරපද ඛ්‍යක්ඛුජනත්ථො සචික්ඛුකුත්තිකොච්ච හොති. ඉතරථා සබ්බෙපි චිත්ත ජසද්දා දුරතරෙ ඕතානං අපක්ඛුකුදායමාන පදඛ්‍යක්ඛුජනාච්ච හොත්තිති සබ්බෙපි චික්ඛුකුත්තිරගිතා සිග්ගති. නච මිගපකඛිආදිනං චිත්තපො සද්දො චික්ඛුකුත්තිරගිතො හොති. සමානජාතියානං පරෙසං අධිජපායත්ථ චික්ඛුකුජනතොති.

පච්ඡිම ටීකායං පනස්ස

සද්දනචකං පනෙත්ථ අච්ඡරා සඛිඝාත පාණිජපභාරාදි සද්ද සහිතං අට්ඨකමෙවාති චුත්තං. තංපි න සුත්තං.

තාදිසො හි සද්දො චිත්තපච්චයො උතුසමුට්ඨානොච්ච. තස්මා චික්ඛුකුත්තිරගිතො චුත්තනගෙන අස්සාසපස්සාසො අචච්ඡොසෙසු කදාචි චිත්තසහිතෙසු උක්කාසිත බිජිත චම්භ ජඛිඛිතසද්දාදිසු පිචා ඵතං සද්දනචකං වෙදිතබ්බන්ති. උතුජකලාපෙසු පච්ඡිමා දුරෙපි කස්මා බහිද්ධා නබ්බන්ති. නනු බහිද්ධාපි රූපානං ලුහු ගරු මුදු ඵද්ධ කම්මක්ඛුකුතා දිස්සන්තිති. සච්චං, තා පන භුතානං ඔමත්තාධිමත්ත චසෙන හොත්ති, න පන ලුහුතාදිත්තයචසෙනාති දුට්ඨබ්බං. කස්මා පන ආකාසධාතුව ලක්ඛණාරූපාතිච රූපකලාපෙසු නගහිතාතිති චුත්තං **කලාපානන්තිආදි.** ආකාසධාතූකලාපානං පටිච්ඡෙද මත්තත්තා කස්සචි රූපකලාපස්ස අඛිගභුතා අචයචභුතා න හොති, ලක්ඛණාරූපාතිච සබ්බෙසංපි කලාපානං උජ්ජාදාදි ලක්ඛණ මත්තත්තා විකාරාරූපාති විශ කලාපානං හෙදකරාති අඛිගභුතාති කලාපච්ඡෙසපක්ඛුකුජනස්ස කාරණභුතාති න හොත්ති. තස්මා තාති තෙසු නගහිතාතිති දස්සෙති. ඵතෙන ඵකුජ්ජාදාතිආදිනා පුබ්බෙ චුත්තනියමො නිජජිත්තරූපානක්ඛුකුදො, න අනිජජිත්තරූපානං. තෙසං පන කලාප හෙද කරණ මෙව කලාපඛිගන්ති ච දිපෙති. ඵචක්ඛුකු කත්ථා ඵකතිරොධඛිගරිතස්සපි චික්ඛුකුත්තිද්වයස්ස කලාපහෙද කරත්තාච්ච තෙසු ගහණං සුට්ඨ උපපන්නං හොතිති වෙදිතබ්බන්ති. [කලාපයොජන]

160. **ඤ්චාරගන්ති** සභාවකා භාවකානං පටිපුණ්ණාපටි පුණ්ණන්ද්‍රියානක්ඛුකුදො අරහානුරූපතො. **අනුනාතිති** පටිපුණ්ණාති. නක්ඛුකු ඉදං නාමරූපං කාමලොකෙ පචත්තියං න බ්බන්තිති අත්ථිති.

[198] විභාවනියං පන

“ඤ්චාරගන්ති සභාවකපටිපුණ්ණායතනානං අනුරූපතො”ති චුත්තං, තං න සුත්තදුරං.

න හි අනුනාතිති ඉදං පුග්ගලවසෙන විසෙසනං හොතිති. **සංසෙදජානක්ඛුකුදොච්චකපාතිකානක්ඛුකුදොති** ඵත්ථ මහාසීගනාදසුත්තෙ—

චතස්සො බො ඉමා සාරිපුත්ත යොනියො. කතමා චතස්සො, අණ්ඩජා යොති ජලාගුජා යොති සංසෙදජායොති ඔපපාතිකා යොතිති. යෙ බො තෙ සාරිපුත්ත සත්තා අණ්ඩකොසං අභිනිබ්බිජ්ජ අභිනිබ්බිජ්ජ ජායන්ති, අයං චුච්චති සාරිපුත්ත අණ්ඩජා

ගොති. යෙ ඛො තෙ සාරිපුත්ත සත්තා චන්ථිකොසං අභිනිබ්බිජ්ජ අභිනිබ්බිජ්ජ භායන්ති. අයං චුච්චති සාරිපුත්ත ජලාඛුජා ගොති. යෙ ඛො තෙසාරි පුත්තසත්තාපුත්තිමච්ඡෙවා භායන්ති. පුත්තිකුශාපෙවා පුත්තිකුම්මාසෙවා චන්දුතිකායවා ඔළිගලලෙවා භායන්ති, අයං චුච්චති සාරිපුත්ත සංසෙදුජා ගොති. දෙවා නෙරකා එකච්චෙ ච මනුස්සා එකච්චෙච චිත්තාතිකා අයං චුච්චති සාරිපුත්ත ඔපපාතිකා ගොති චුත්තං.

අට්ඨකථායඤ්ච අණ්ඨෙ ජාතා අණ්ඨජා. ජලාඛුමිති ජාතා ජලාඛුජා. සංසෙදු ජාතා සංසෙදුජා. චිත්තා එතෙහි කාරණෙහි උප්පත්තිත්වා විශ නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තාති ඔපපාතිකා. අභිනිබ්බිජ්ජ භායන්තිති හිත්දිත්වා නික්කමනවසෙන භායන්ති. පුත්ති කුශාපෙතිආදිති අනිට්ඨාධානානෙව දුස්සිතාති. ඉට්ඨෙසු සප්පි තෙලමධුචාණිතාදිසු සත්තා භායන්තිඑවාති චුත්තං. එත්ථ ජුරිමෙසු ද්විසු පාළිනගෙන අණ්ඨං චුච්චති අණ්ඨකොසො. ජලාඛුචුච්චති චන්ථිකොසො, තතො ජාතා චිත්තා නික්කත්තාති අණ්ඨජා ජලාඛුජාතිච චුච්චන්තිති චෙදිත්ඛිවා. තත්ථ ජරං පීරණං හෙදං යාති උපෙතිති ජලාඛුති සද්දනිතියං චුත්තං. ජලං චුච්චති කලලං. තං ආචුනාති පට්චිපාදෙති අවතිවා රක්ඛතිති ජලාඛු, ගබ්හපලිවෙඨනාසයො. සංසිදුන්ති එත්ථාති සංසෙදු. පුත්තිමච්ඡා දිකො සප්පිතෙලාදිකො පදුමගබ්හවෙළුගබ්හරුක්කසුසිරපුප්පිච්චාදි කොච අලලකිමන්තපදෙසො. උප්පත්තික්කරණෙච පරිපුණ්ණාඅභිගප්ච්චඛිගත්තා තතො තතො උප්පත්තිත්වා විශ භායන්තිති ඔපපාතිකා.

විභාවනියං පන

අණ්ඨජාදයොපි අණ්ඨකොසාදිමිති ඔක්කමන්තා උප්පත්තන්තා එව නාම භොන්තිති තෙසංපි ඔපපාතිකත්තපසංඛිතං මඤ්ඤුමානො උපපාතො තෙසං අත්ථිති ඔපපාතිකාති චත්ථා උක්කංසගති පට්චිපෙදවසෙන චත්ථා විසිට්ඨඔපපාතො ගතිතො. යථා අභිරුප්පස කඤ්ඤා දාතඛිවාති වදන්ති.

උක්කට්ඨවසෙනාති පරිපුණ්ණායතනභාවසංඛිතාතෙන උක්කංසතාවෙන, තත්ථ ඔපපාතිකා අභිගප්ච්චඛිගෙහි සහ සබ්බසො පරිපුණ්ණොන අත්තභාවෙන භායන්ති. පුන තෙසං වඩ්ඪිනකිච්චං නත්ථි. සංසෙදුජානං පන ආයතනාති එව පරිපුණ්ණාති භොන්ති. අභිගප්ච්චඛිගාති පන පුන වඩ්ඪිත්ථාඑව පරිපුණ්ණාති ජාතාතිති චෙදිත්ඛිවා. **ඔමකවසෙනාති** අවකංසවසෙන. **චක්ඛුසොතඝාතභාවසෙකාතිකදාච්චි න ලබ්හන්ති** ජාතිබ්බර ජච්චඝාතකානං අභාවකාතඤ්ච සම්භවතොති අප්පොයො. තත්ථ තාති සබ්බාතිපි සුගති දුග්ගති ජාතියානං අහෙතුකසංසෙදුජානං කදාචි නලබ්හන්ති. සුගතියං පන ඔපපාතිකභාවොනාම සෙට්ඨො අත්තභාව පටිලාභොති නගෙන කෙත්ථි ඔමකෙන කම්මෙන ලබ්හති. තස්මා සුගතිජාති යානං ඔපපාතිකානං අපරිපුණ්ණිත්ථිසතානාම නත්ථි අඤ්ඤා අභාවකෙහි ආදිකප්පිකෙහිති. දුග්ගතිජාතියානංපි පන තෙසං කදාචි චක්ඛු සොත භාව වෙකල්ලොච්ච චත්තඛිවා. න ඝාතවෙකල්ලො. කාමධාතුයං පන අඝාතකො ඔපපාතිකො නත්ථිති හි අට්ඨ කථායං චුත්තං. පිච්චාවෙකල්ලොනාම සබ්බෙසංපි නත්ථි යෙවාති චෙදිත්ඛිවා. තථා හි ධම්මභද්දයච්චඛිගෙ -

කාමධාතුයා උප්පත්තික්කරණෙ කස්සචි එකාදසා යතනාති පාතුභවන්ති. කස්සචි දුස. කස්සචිඅපරාති දුස. කස්සචි නව. කස්සචි සත්තායතනාති පාතුභවන්ති චුත්තං.

තත්ථ කාමධාතුයන්ති කාමලොකෙ. උපපත්තික්ඛණ්ණෙති පටිසන්ධිච්ඡිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණ්ණෙ. කස්සචි ඵකාදසා යතනානිතිආදිසු චතුසු වාකෙසසු සංසෙදපොපපාතිකා වුත්තා. කස්සචි සත්තායතනානිති ඵත්ථ පන ගබ්භසෙය්‍යකොච වුත්තො. තත්ථ යස්මා සත්තායතනං නාම පටිසන්ධික්ඛණ්ණො න ලබ්භති. පචත්ති කාලෙය්‍යෙව ලබ්භති. තස්මා ඵකාදසයතනානිති වුත්තං. කස්සචි දසාති චක්ඛුවෙකල්ලවසෙන. කස්සචි අපරාති දසාති සොත වෙකල්ලවසෙන. කස්සචි නවාති චක්ඛුසොත ද්වය වෙකල්ල වසෙන වුත්තං. යදිව අඝාතකො ඔපපාතිකොනාම සීයා. තදා සුද්ධපච්චඝානකෙන සද්ධිං තයො දසකචාරා වුත්තා සීයුං. තථා පච්චත්ඨඝානක පච්චඛාරිකානකෙහි සද්ධිං තයො නවකචාරා ඵකොච අට්ඨකචාරො වුත්තො සීයා තිණ්ණං විපත්තානං වසෙන. තථා අවුත්තත්තා පන තත්ථි අඝාතකො ඔපපාති කොති චක්ඛුසුයතිති. තස්මිං පන විභච්ඡෙ ඉන්ද්‍රියවාරො නපුංසකානං ඔපපාතිකානන්ති අවුත්තත්තා ථපෙත්වා ආදිකප්පිකෙ අභාවකොපි ඔපපාතිකො තත්ථියෙවාවි. පාලියං අවුත්තංපි පන සංසෙදානං වුත්තපකාරං චක්ඛාදිවෙකල්ලං අට්ඨකචාරවසෙන වෙදිතබ්බං. යථාහ-සත්තති උක්ඛංසතොච රූපාති සංසෙදපොපපාත යොනිසු. අථවා, අවකංසතො තිංසාති. තත්ථ තිංසාති පිටිභාකාය චත්ථු දසකානං වසෙන තිංසරූපානිති ච වුත්තං. ඉද්දක්ඛි චචනං සංසෙදානං වසෙන වුත්තන්ති මහාටීකායං වුත්තං. ආචරියා නන්දත්ථෙරොන පන යමකෙ ඝාතපිටිභානං අක්ඛුද්ධමක්ඛුද්ධං අවිනාශාච වුත්තිතා වුත්තාති පිටිභා වෙකල්ලතා විය ඝාතවෙකල්ලතාපි තත්ථිති ඉච්ඡිතං. ඉන්ද්‍රිය යමකෙ පන -

යස්සවා පන ඉත්ථිත්ථියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඝාතිත්ථියං උප්පජ්ජතිති. අඝාතකානං ඉත්ථිනං උප්පජ්ජන්තිනං තාසං ඉත්ථිත්ථියං උප්පජ්ජති, නොච තාසංඝාතිත්ථියං උප්පජ්ජතිතිව. යස්සවා පන පුරිසිත්ථියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඝාතිත්ථියං උප්පජ්ජතිති. අඝාතකානං පුරිසානං උප්පජ්ජන්තානං තෙසං පුරිසිත්ථියං උප්පජ්ජති, නොච තෙසං ඝාතිත්ථියං උප්පජ්ජතිතිව වුත්තං.

තස්මා අට්ඨකචාරයං වුත්තනසෙන ඝාතවෙකල්ලතාපි අත්ථිති යුත්තං.

විභාවනියං පන

අපරො පන යමකෙ ඝාතපිටිභානං සහචාරිතා වුත්තාති අපිටිභස්ස අස්මිභවතො අඝාතකස්සපි අභාවමෙව වණ්ණෙත්ති. තත්ථාපි යථා චක්ඛුසොනාති රූපභවෙ ඝාත පිටිභාහි විනා පචත්තන්ති. න ඵලං ඝාතපිටිභා අක්ඛුද්ධමක්ඛුද්ධං විනා පචත්තන්ති. ද්විත්තංපි රූපභවෙ අනුප්පජ්ජනතොති ඵලං විසුං විසුං කාමභවෙ අපචත්ති වසෙන තෙසං සහචාරිතා වුත්තාති න න සක්කා චත්තුන්ති වුත්තං. තං යුත්තං.

ඔකාසවාරො හි ඵකත්තසහචාරිතා වුත්තමත්තෙන පුග්ගලෙසු ඵකත්තසහචාරිතා න සක්කා චත්තුන්ති. ගබ්භෙ මාතුකුච්ඡිමිති සෙත්තිති ගබ්භසෙය්‍යකා. රූපාදිසු ඛන්ධෙසු සක්ද්වන්ති ලග්ගන්තිති සත්තා. යථාහ-රූපෙ ඛො රාධ යො පන්ද්‍රො, යො රාගො, යො නන්දි, යො තණ්හා, තත්ථ සත්තො, තත්ථ විසත්තො, තෙන සත්තොති වුච්චන්තිආදි. ගබ්භසෙය්‍යාච තෙ සත්තාචාති සමාසො. අණ්ඩපාවෙච ප්ලාභුපාව. **තීණිදසකාති පාතු භවන්ති.** යාති කලලන්ති වුච්චන්ති. **භාවදසකං කදාචි නලබ්භති** නපුංසකස්සාති අධිප්පායො. ඵලක්ඛද්වක්ඛවා ධම්මභද්දයවිභච්ඡෙ ගබ්භසෙය්‍යකානං සත්තානං අගෙනුකානං නපුංසකානං උපපත්තික්ඛණ්ණෙ චත්තාරිත්ථියාති පාතුභවන්ති කාශිත්ථියං මනිත්ථියං පීචිතිත්ථියං උපෙක්ඛිත්ථියන්ති වුත්තං. **තතොපරන්ති**

ගම්හසෙය්‍යකානං පටිසන්ධික්ඛණ්ණතො පරං. පච්චතිකාලෙති එකදුසමෙ සත්තාහෙ. තථා හි කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං සෙසානි චත්තාරි සත්තසත්තති රත්තිමිති ජායන්තිති වුත්තං. තත්ථ සෙසානිති කායායතන මනායතනතො අවසෙසානි චත්තාරි චක්ඛුසොතඝාතපිච්ඡා යතනානි. සත්තසත්තතිරත්තිමිතිති එකාදුසමසත්තාහස්ස පටිගොසානරත්තිමිති. අයඤ්ච අත්ථො යමකටීකාය දිපෙතඛිබො. වුත්තඤ්ඤි තත්ථ –

ගම්හසෙය්‍යකස්ස පච්චිමහවිකස්ස උපපජ්ජත්තස්ස එකදුස මසත්තාහා ඔරතො ඕතස්ස රූපායතනං නුපපජ්ජිස්සති, නොච චක්ඛායතනං නුපපජ්ජිස්සතිති.

යං පන යස්සවා පන යත්ථ රූපායතනං උපපජ්ජිත්ථ, තස්ස තත්ථ ඝානායතනං උපපජ්ජතිති. කාමාවචරා චචත්තානං අඝානකානං කාමාවචරං උපපජ්ජත්තානං රූපාවචරානං තෙසං තත්ථ රූපායතනං උපපජ්ජිත්ථ. නොච තෙසං තත්ථ ඝානායතනං උපපජ්ජතිති එත්ථ අඝානකානං කාමාවචරං උපපජ්ජත්තානන්ති වුත්තං.

තං යෙ එකාදුසමසත්තාහා ඔරතො කාලඛිකරිස්සන්ති. තෙසං ඝානායතනානිබ්බත්තකකම්මෙන ගතිතපටිසන්ධිකානං වසෙන වුත්තන්තිච වුත්තං. එත්ථච චක්ඛුසානෙසු වුත්තෙසු සොතපිච්ඡා අවුත්තාපි අත්ථතො සිද්ධාඵච භොන්තිති.

[199] යං පන විභාවනියං

“පච්චතිකාලෙති සත්තමෙ සත්තාහෙති” වුත්තං. තං න ගහෙතඛිබං.

අට්ඨකථා විරොධතො ඊදිසෙසු ච ඤානෙසු අට්ඨකථා පමාණතොති.

[200] යඤ්ච තත්ථ

“ටීකාකාරමතෙන එකාදුසමෙ සත්තාහෙ වාති” වුත්තං. තම්පි න සුන්දරං.

නහි අට්ඨකථායං නිද්දට්ඨිතො වුත්තො විනිච්ඡයො ටීකාකාර මනොනාම සක්කා චත්තුන්ති.

[201] යඤ්ච තත්ථ

“කමෙනාති චක්ඛුදුසකපාතුභාවතො සත්තාභාතික්කමෙන සොතදුසකං. තතො සත්තාභාතික්කමෙන ඝාත දුසකං. තතො සත්තාහා තික්කමෙන පිච්ඡාදුසකන්ති එවං අනුක්කමෙනාති වුත්තං”. තංපි න දට්ඨිඛිබං.

යථාවුත්ත අට්ඨකථාවිරොධත්තා ඵච.

[202] යංපි තත්ථ

“අට්ඨකථායංපි හි අයමත්ථො දුස්සිතො වා”ති වුත්තං. තංපි න යුත්තං.

න හි සානාම අට්ඨකථා අත්ථි. යත්ථ ඊදිසො උප්පත්තික්කමො දස්සිතො සීයා. නනු පටිච්චසමුප්පාදට්ඨකථාසු ගඛිභලෙය්‍යකවසෙනවා පුරිමංභවවක්කං වුත්තං. අනුපුබ්බපවත්තිදිපතතොති වුත්තත්ති වෙ.න. තස්සෙහි වික්ඛද්දානාදිනං පක්ඛද්වනනං අභිගානං පච්චයපච්චයුප්පත්තභාවපවත්තික්කමෙන පාළියං ආගතං පක්ඛද්වපදං සත්ඛාය වුත්තත්ති. ආයතනනිද්දෙසට්ඨකථාසු පන සො පටික්ඛිත්තොයෙව. නව අට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තො උප්පත්තික්කමො ථෙරෙන ඉධ කමෙනාති ඉමිනා පාඨෙන දස්සිතොති සක්කා චත්තුත්ති. තස්මා කමෙනාති ඉධපි දෙසනක්කමෙනාති අත්ථො. දෙසිතානිති සම්බන්ධොව වෙදිතබ්බො.

සච්චසංඛ්‍යෙව ටිකායං පන

සාධාවත්ථං අතික්කම්ම පච්ඡා සත්තමෙ සත්තායෙ චක්ඛු සොතඝාතපිච්ඡාදසකාව උප්පජ්ජත්ති. ටිකාකාරොපන එකාදසමෙ සත්තායෙති ආභාති වුත්තං. තංපි නයුප්පති යෙවාති.

එත්ථ ච කලලාදිනං උප්පත්තික්කමො සංයුත්තකෙ වුත්තො. යථාහ —

පථමං කලලං හොති, කලලා හොති අබ්බදුං;
අබ්බදු ජායතෙ පෙසි, පෙසි යා නිබ්බත්තතෙ සනො;
ඝනා පසාඛා ජායන්ති, කෙසා ලොමා නබාපිචාති.

අට්ඨකථායක්ඛද්ව වුත්තං. තත්ථ පථමන්ති පථමෙන පටිසන්ධිවික්ඛද්දානොන තිස්සොති වා ඵ්ඨසොතිවා නාමං නත්ථි. අථබො තිභි ජාතිඋණ්ණංසුභි කතසුත්තග්ගෙ සන්ධිතතෙලබ්ඪප්පමාණං කලලං හොති. යං සත්ඛාය වුත්තං —

තිලතෙලස්ස යථා බිත්ථු, සප්පිමණ්ඩො අනාවලො;
එවං චණ්ණපටිභායං, කලලං සංපවුච්චති.

කලලා හොති අබ්බදුන්ති තස්මා කලලා සත්තාහව්වයෙන මංසධොවනඋදකචණ්ණං අබ්බදුන්තාම හොති, කලලන්ති නාමං අන්ත රධායති. වුත්තංපි වෙනං —

සත්තාහං කලලං හොති, පරිපක්කසමුහකං;
විචත්තමානං තබ්භාවං, අබ්බදුන්තාම ජායතිති.

අබ්බදු ජායතෙ පෙසිති තස්මාපි අබ්බදු සත්තාහව්වයෙන විලිභ තිප්පසදිසා පෙසිනාම සක්ඛද්වයති. සා මරිච්ඡාණිතෙන දිපෙනබ්බා. ගාමදුරකා හි සුපක්කාති මරිචාති ගහෙත්වා සාටකත්තරෙ භණ්ඩිකං කත්වා පිළෙත්වා මණ්ඩං ආදාය කපාලෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ථපෙත්ති. තං සුක්ඛමානං සුක්ඛමානං සබ්බභාගෙහි මුච්චති. එවරූපා පෙසි හොති. අබ්බදුන්ති නාමං අන්තරධායති. වුත්තංපි වෙනං —

සත්තාහං අබ්බදුං හොති, පරිපක්කසමුහකං;
විචත්තමානං තබ්භාවං, පෙසිනාම පජායතිති.

පෙසියා නිබ්බත්තතො සනොති තතො පෙසියො සත්තාහව්ව යෙන කුක්කුට්ඨාසයානො සනොනාම මංසපෙසි පිණ්ඩො නිබ්බත්තති. පෙසිතිනාම අත්තරධායති. චුත්තංපි වෙතං —

සත්තාහං පෙසි හවති, පරිපක්කං සමුග්ගකං;
විචත්තමානං තඬ්භාලං, සනොතිනාම ජායතිති;
යථා කුක්කුට්ඨා අණ්ඩං, සමත්තං පරිමණ්ඩලං;
එවං සන්තස්ස සණ්ඨානං, නිබ්බත්තං කම්මපච්චයානිව.

ඝනා පසාධා ජායන්තිති පඤ්චමෙ සත්තාහෙ ද්විත්තං හත්ථපාදානං සීසස්සව අත්ථාය පඤ්චපීළකා ජායන්ති. යං සත්ථායෙනං චුත්තංපඤ්චමෙ බො භික්ඛවෙ සත්තාහෙ පඤ්චපීළකා ජායන්ති. සණ්ඨන්ති කම්ම තොති. කෙසා ලොමා නඬාපිචාති ද්වාචත්තාලිසමෙ සත්තාහෙ එතාති ජායන්තිති. එත්ථ ව ජට්ඨස්සත්තාහාදයො පසත්තාහා පසාදුතිස්සයානං අඛිගපච්චඩ්ගානං අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා පරිණතකාලා ගොන්ති. වක්ඛාදිති පන එකාදස්ස සත්තාහස්ස පරිණො සානද්වසෙ එකතො ජායන්තිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තඬ්ඛං. යං පනෙත්ථ තිලතෙලස්ස යථාබ්න්දුතිආදිනා කලෙස්ස වණ්ණසණ්ඨානං චුත්තං. තං ථොකං වඩ්ඪිතං සත්ථාය චුත්තං. න පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ පචත්තමානං. න භි තදා තාදිසං පකතිවක්ඛනා දිට්ඨං වණ්ණජාතංවා සණ්ඨානංවා තස්ස පඤ්ඤායෙය්නාති. අනුමානතො පන එවං වෙදිතඬ්ඛං. එකාය උකාය සත්තමො භාගො ලික්ඛානාම. ලික්ඛාය ජන්තිංසතිමො භාගො රථරොණුනාම. රථරොණුස්ස ජන්තිංසතිමො. තප්පාරි නාම. තප්පාරියා ජන්තිංසතිමො අණුනාම. අණුස්ස ජන්තිංසතිමො භාගො පරමාණුනාම. සො පන ආකාසකොට්ඨාසිකො මංසවක්ඛස්ස ආපාතං නාගච්ඡති. දිඬ්ඛවක්ඛස්සෙව ආගච්ඡතිති අට්ඨකථායං චුත්තං. තෙසං ජන්තිංස පරිමානො අණු පන තිත්තිවිපිද්ද තාලවිපිද්දෙහි පච්චිකස්සරිසරස්මිසු වට්ටවට්ටි හුත්වා පරිබ්භමන්තො පඤ්ඤායන්ති චුත්තං. සකලං පන කලාපත්තසපරිමාණමත්තභූතං පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ පරමාණුතොපි පරිත්තකමෙව සීයා. සො භි සත්තානානුබන්ධවසෙන පචත්තත්තා බණ්ණ බණ්ණ උපච්චරුපකලාපසමුගොඵව ගොතිති ගෙට්ඨිම කොටියා එකුනපඤ්ඤාසකලාපපරිමාණොඵව සීයා. තතො පරිත්තකෙ සති සත්තාන සට්ඨස්සෙව අසම්භවතොති. යං පන මහාටීකායං තෙ පන කලාපා පරමාණුපරිමාණා ගොන්තිති චුත්තං. තං ධාතුනං චුණ්ණමනසිකාරානුරූපමත්තවසෙන චුත්තන්ති ගහෙතඬ්ඛං. දුතීයවිත්තන්ති පථම හචඩ්ගච්චතං. ධීතිකාලන්ති පටිසන්ධි විත්තස්ස ධීතිකාලං. ඔපාඨරණමුපාදානාති ගඬ්ගසෙය්සකානං තාව අඬ්ඛදුභාව පෙසිභාව ඝනභාවාදි පත්තකාලෙ මාතුයා ආමාසයගතාය අප්ඤ්ඤාගතාය සිතෙහභූතාය ඔපාය ප්ලාඤ්ඤාය නුසාරෙන වත්ථුස්මිං ථරණකාලං උපාදාය, යථාහ —

යඤ්චස්ස භුක්ඤ්ඡති මාතා, අත්තං පානඤ්ච ගොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො තිරොති.

අට්ඨකථායඤ්ච තෙන සො තත්ථ යාපෙතිති තස්ස භි නාතිතො උට්ඨිතො නාළො මාතුඋදර පටලෙන එකාබද්ධො ගොති. සො උප්පලදුණ්ඩකො විය පිද්දො. තෙන ආහාරරසො සංසරිත්වා ආහාරසමුට්ඨානරූපං සමුට්ඨාපෙති. එවං සො දුසමාසෙ යාපෙති. මාතුකුච්ඡිගතො තිරොති මාතුයා තිරො කුච්ඡිගතො. මාතුකුච්ඡියා අඬ්ගන්තරගතොති අත්ථොති චුත්තං. තත්ථ පන නාභිනාළස්ස උට්ඨිතකාලං සත්ථාය නාතිතො උට්ඨිතො නාළොති චුත්තන්ති ගහෙතඬ්ඛං. න භි අඬ්ඛදුදිකාලෙ තස්ස නාතිනාළොනාම උට්ඨිතො සීයාති. සංසෙදපොපපාතිකානං පන යංකිඤ්චි

ලද්ධංවා අත්තනො බෙළංවා අප්ඤ්ඤානාලෙ ඔපාඨරණං උපාදාය. තෙන වුත්තං **ඔපාඨරණමුපාදායආහාරස්මූචිකානාති.** වුත්තිත්තොපරි සත්තරස්මච්ඡිත්තස්සාති වුත්තිත්තතො උපරි පුබ්බකාලෙ සත්තරස්මස්ස භවභිගච්ඡිත්තස්ස. **කම්මපරුපාති න උප්පජ්ජති** තෙසං තතො පටිසාය අනුප්පන්නත්තායෙව තතො සත්ත රස්මං වුත්තිත්තංනාම හොති. නො අඤ්ඤාති. **පුරෙතරත්ති** තස්ස සත්තරස්මස්ස ච්ඡිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණංඵළ සත්ථාය වුත්තං. **තතොපරත්ති** වුත්තිත්තතො පරස්මිං සොළසච්ඡිත්තක්ඛණපටිමාණො ඛණො. **ච්ඡිත්තආහාරපරුපකද්වාති** ච්ඡිත්තපරුපසන්නානං ආහාරප රුපසන්නානකද්ව වොච්ඡිජ්ජති අනුපාදින්නකසන්නානෙ තෙසං උප්පත්තිසා අසම්භවතො. යමෙත්ථ චත්තඛිඛං තං රුපස්මූචිකානෙ වුත්තමෙව. භාවදසකංනාම කාමරාගනිදානකම්මස්මූචිකානං හොතිති තඛිඛිරාග භාවනාකම්මනිඛිඛත්තෙ රුපලොකෙ තස්ස අලාහො වුත්තො. **ආහාරපකලාපාතිව න ලබ්භන්ති** අප්ඤ්ඤාතා භාරා භාවතො, තතොයෙවළ සර්වගතස්ස අප්ඤ්ඤාතාහාරස්සපි රුපස්මූචිකානා භාවතො. ආවරියානන්දත්ථෙරො පන තත්ථ ලබ්භමාන රුපකලාපෙසුපි ගන්ධරසානං ඔපායෙව අභාවං වණ්ණෙති. රුපධාතුසා උප්පත්තික්ඛණො පකද්වායතනාති පාතුභවත්ති චක්ඛායතනං රුපායතනං, සොතා යතනං, මනා යතනං, ධම්මායතනන්ති ච, පකද්වධාතුසො පාතුභවත්ති චක්ඛුධාතු, රුපධාතු, සොතධාතු, මනොච්ඡික්ඛදාණා ධාතු, ධම්මධාතුව, තයො ආහාරා පාතුභවත්ති ඵස්සාහාරො, මනොසකද්වෙතනා හාරො, ච්ඡික්ඛදාණා හාරොති ච විභභිගෙවුත්තත්තා. ඵත්ථළ පාළියං රුපලොකෙ ථොට්ඨඛිඛෙ පටික්ඛිත්තෙපි කිච්චත්තරස්සඛිභාවා මහාභුතානං තත්ථ පටිලාහො අවාරිතො ඵළ හොති. ගන්ධාදිනං පන කිච්චත්තරමෙව නත්ථී. යෙන තෙ ධම්මමත්තභාවෙපි තිට්ඨෙය්‍යං තස්මා තෙසං අවචනං තත්ථ අභාවමෙව දිපෙතිති ආවරියස්ස අධිප්පායො. තථා පන භූතවතුක්කං තත්ථ අත්ථියෙව, යථාග-අසඤ්ඤසන්නානං ඵකං මහාභුතං පටිච්ච තයො මහාභුතාතිආදි. ථොට්ඨඛිඛායතනං පන ථොට්ඨඛිඛ ධාතුව තත්ථ පටික්ඛිත්තා. තස්මා සඛිඛෙසං සභාවධම්මානං ධම්මභාවෙ සමානෙපි යෙන කිච්චච්ඤෙසෙන ගන්ධො රසො ථොට්ඨඛිඛං කඛ්ඤිකාරාහාරොතිළ වුච්චති. තස්ස නත්ථීතාය තෙසං තෙන නාමෙ න තත්ථ අනුපලබ්භමානනං සත්ථාය විභභිගෙ කථාවත්ථුමිති යමකෙ සුති සඛිඛත්ථ තෙසං තත්ථ පටික්ඛෙපො. මහාභුතානං පන නිසන්ද ධම්මමත්තභාවෙන විජ්ජමානානං තෙසං ධම්මායතනධම්මධාතුසු අනුපවෙසොති යුත්තො සියාති චදන්ති. **තිණ්දසකාති ජීවිතනවකකද්වාති** ඵත්ථ ආවරියානන්ද මතිසා චක්ඛුසත්තකං සොතසත්තකං චත්ථුසත්තකන්ති ඵළං තිණ් සත්තකාති ජීවිතපක්කකද්වාති චත්තඛිඛං. **අභිරිච්ජති** අලබ්භමානෙ පථමං චජ්ජිතෙ තත්ථ ලබ්භමානතාවසෙන අවස්සස්සති. අතිරෙකංවා හොතිති අත්ථො. ඵත්ථළ රුපලොකෙ විශ කාමලොකෙ ජීවිතනවකං කස්මා විසුං න වුත්තන්ති. රුපලොකෙ පන ආහාරපත්ථම්මිකස්ස අඤ්ඤස්සළ සකලසර්වඛාපිතො අනුපාලක ජීවිතස්ස අභාවා ඵතදෙව තදුග්ගට්ඨානෙ ඤ්ඤා සකලසර්වං අනුපාලෙතිති පාකටං තත්ථ ජීවිතනවකන්ති විසුං වුත්තං. කාමලොකෙ පන අඤ්ඤාති උප්පත්ථම්මිකා නුපාලකාති ඛණ්ති පාකටාතිළ හොන්ති. තස්මා ජීවිතනවකං අපාකටන්ති කත්තා විසුං න වුත්තං සියා. කාමලොකෙපි පන ඵතං අසිතාදිපාචකග්ගිවසෙන තස්සෙවළ උදයභූතස්ස සකලසර්ව රානුපාලකස්ස උස්මාසඛිඛාතස්ස කායග්ගිතො වසෙන පාකටමෙව. යං සත්ථාය —

ආයු උස්මාළ විඤ්ඤාණං, යදා කායං ජහන්තිමං;
අප්චද්ධො තදා සෙති, නිරත්ථංච කලිඛිගරන්ති වුත්තං.

තත්ථ ආයුති තෙසු ද්වීසු අග්ගිසු පතිට්ඨිතං ජීවිතමෙව වුච්චති. උස්මාති තෙ ද්වෙ අග්ගයො වුච්චන්ති. යෙසු තික්ඛමන්දවසෙන විසම භූතෙසු කායෙ නානාධා උප්පජ්ජති.

යථා-බභවාධායො හොති බභවාතථිකො. විසමවෙපාකිතිශා ගහණිශා සමන්තා ගතො හොති අතිඋණ්භායඅතිසීතලාශාති. සමභූතෙසු පන සත්තා තිරාඛාධා හොන්ති. යථා-අප්පාඛාධායො හොති. අප්පාතථිකො. සමවෙපාකිතිශාගහණිශා සමන්තාගතොහොති. නාතිසීතාය නව්වුණ්භාය මජ්ඣිමාය පඨානක්ඛමාශාති. කෙච් පන අසිතාදිපාචකග්ගිස්මිං එව එතංමඤ්ඤන්ති. ථෙරෙනවනාමරූපපටිච්ඡෙදෙට්ඨිතනවකං නාම, රූපලොකෙ විසුං සිගාති වුත්තං.

විසුද්ධිමග්ගෙ පන සෙසෙසු චතුසමුට්ඨානෙසු අට්ඨසු ජීවිතනව කඤ්චෙව තිණි ඔපට්ඨමකානි ලාභි තෙත්තිංස තෙත්තිංස රූපානි පාකටානි හොන්තිති වුත්තං. තත්ථ අට්ඨසුති පාචකග්ගිඅස්සාස පස්සාසවජ්ජිතෙසු තිසු තෙපොකොට්ඨාසෙසු පඤ්චසු වායො කොට්ඨාසෙසුති අට්ඨසු. ඉති කාමලොකෙපි සකලසරීරබන්ධනීය තෙපොවායො කොට්ඨාසෙසු ලබ්භමානත්තා එතං සකල සරීරෙඑව දුට්ඨබ්බන්ති. එත්ථ සිගා, කස්මා පනෙත්ථ කාමලොකෙ විශ රූපලොකෙ රූපකලාපානං නිරොධක්කමො හ වුත්තොති. විසෙසාභාවතො, රූපලොකෙපි හි මරණකාලෙ පන වුත්තිත්තො පටි සත්තරසමච්ඡිතස්ස සීතිකාල මුපාදාය කම්මපරූපානි නුප්පජ්ජන්තිතිආදිකො නිරොධක්කමො කාමලොකසද්ධිසොයෙව. කෙවලං පනෙත්ථ ආභාරපරූප නිරොධොනාම නත්ථී, තථා කළෙවර නික්ඛෙපොච. තස්මා තත්ථපි වුත්තිත්තො පරං සොළසච්ඡිතක්ඛණ පටිමාණො එකස්මිං බණ්ණ චිත්තපරූපසත්තානං වොචිජ්ජති. තතො පරං උතුසමුට්ඨානරූපපරංපරා එකද්විති අවිජරාකාලමත්තංපි පවත්තිත්තා වොචිජ්ජතිති යුත්තං. නව එත්තකමත්තෙන කාලෙන පවත්තමානායපි රූපසත්තතිශා මතකළෙවරංනාම සක්කා ලද්ධං. පස්සන්තානං එකක්ඛණෙන විශ සරීරස්ස අත්තරධානස්ස පඤ්ඤායනතොති. යථා ව රූපලොකෙ, තථා කාමලොකෙපි උපපත්තිදෙව්‍යානං අඤ්ඤාසකද්ව ඔපපාතිකානන්ති. තෙසඤ්ඤි සරීරානි පටිසන්ධික්ඛණෙයෙව සබ්බසො පටිපුණ්ණෙන කම්මපකායෙන නිබ්බත්තත්තා කම්මපරූපෙහි ඝනපුට්ඨානි සල්ලෙභුකභරානි ච හොන්ති. ඉතරරූපානි කම්මපරූපෙසු පතිට්ඨාය පවත්තන්ති. තස්මා තෙසං වුත්තිකාලෙ කම්මපරූපෙසු නිරුද්ධෙසු තානි තිත්ත පතිට්ඨානි හුත්තා විරං සත්තානං ඝට්ටෙතුං නසක්කොන්ති. ථොකං පවත්තිත්තා සබ්බසො නිරුජ්ඣන්ති. සරීරනික්ඛෙපොනාම තෙසං නත්ථීති දුට්ඨබ්බං.

[203] යං පන විභාවතිශං

“මරණකාලෙ පන බ්‍රහ්මානං සරීරනික්ඛෙපාභාවතො සබ්බෙසංපි තිසමුට්ඨානානි ද්විසමුට්ඨානානිව සහෙව නිරුජ්ඣන්ති”ති වුත්තං. තං හ සුත්ථරං.

එකද්විති සති සබ්බෙසං රූපබ්‍රහ්මානං මරණාසන්නචිත්තානි රූපං නසමුට්ඨාපෙත්තිති ආපජ්ජති. න හි මරණාසන්න චිත්ත සමුට්ඨිතානි රූපානි කම්මපරූපෙහි සහෙව නිරුජ්ඣන්තිති සක්කා වත්තුන්ති. යථාවතානි කම්මපරූපනිරොධතො ථොකං පවත්තිත්තා නිරුජ්ඣන්ති. තථා උතුපරූපානිපි චිත්තපරූපනිරොධතො ථොකං පවත්තිත්තා නිරුජ්ඣන්තිති න හ සක්කා විඤ්ඤාතුං. නව තාවත්තකෙන කාලෙන තෙසු පවත්ත මානෙසුපි සරීරනික්ඛෙපොනාම සක්කා භවිතුන්ති. බ්‍රහ්මානං පන ථින මිද්ධාදිනං නිවරණපාතිශානං අත්ථිතාය තදනුරූපං චිත්තපරූපානං තදනුගතිකානකද්ව උතුපරූපානං ලභුකගරුකතාදිවිකාරො හ හ සම්භවතිති ලභුතාදිත්තයංපි ගහෙත්තා වුත්තං **තෙථිසරූපෙසු**ති. ඝානාදිත්තයභාවද්වයවජ්ජානි තෙථිසරූපානි හොන්ති. තානිශෙව චක්ඛු සොතවත්ථු විඤ්ඤත්තිද්වයවජ්ජානි අසඤ්ඤිතං සත්තරසෙව රූපානි හොන්තිති යොජනා. අසඤ්ඤිතං පන ගරුලභුතාදිපකාරො චිත්තෙ තබ්බො. හ වා චිත්තෙතබ්බො රූපධම්මානං රූපපනවිකාරස්ස බහුකාරණත්තාති. **උපපත්තිශත්ති**

නිබ්බුතිඅත්ථෙත. තෙසං සබ්බසො අභාවටිඤ්ඤාති අත්ථො. **එකවිධංථී**ති යථා චිත්තං සභාවතො එකවිධංථී ජාතිධම්මත්තා ජාතිභූමිසම්පයොගාදි හෙදෙන කාල දිසාදෙසපුග්ගලහෙදෙනව වත්ථුතො භින්නමෙව හොති. න තථා ඉදං නිබ්බානං. ඉදං පන සභාවතොථී වත්ථුතොථී අභින්නමෙව හුත්වා එකවිධං හොති. ඉදංකද්භි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අතීතෙ එතර්භි අනාගතෙව පරිනිබ්බුතානං බුද්ධානංවා පච්චෙකබුද්ධානංවා බුද්ධසාවකානංවා සබ්බසංථී එකමෙව හොති. කස්මා, අනිද්දිසිතබ්බධම්මත්තා. විඤ්ඤාණං අනිදුස්සනං අනන්තං සබ්බතොපභන්ති හි භගවතා වුත්තං. තත්ථ විඤ්ඤාණන්ති සබ්බතධම්මානං බයනිරොධභාවෙන සිද්ධත්තා එතං තබ්භාවෙනඵව සුට්ඨ අභිබ්බත්තං කත්වා ඤාතබ්බං. අනිදුස්සනන්ති අනිමිත්තධම්මත්තා බාලපුට්ඨජනානං දස්සනවිසයභූතෙන කෙනවිනිමිත්තෙන නිදස්සිතුංවා කාලහෙදෙන දිසාදෙසපුග්ගලසන්නාන හෙදෙන භින්නානිතාදිහෙදෙන ච භින්නං කත්වා නිදස්සිතුංවා නාරහතිති අත්ථො. අනන්තන්ති පුබ්බත්තාපරන්තවිර්භිතං. සබ්බතොපභන්ති වට්ටපුක්ඛපට්ඨකබ්බසිද්ධෙහි අනන්තෙහි ගුණොභාසෙහි සබ්බතො පභාවන්තන්ති අත්ථො. තථා අනිද්දිසිතබ්බධම්මත්තාව පන අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සබ්බාසුච දිසාසු අසුකස්මිං නාම කාලෙ අසුකායනාම දිසාය නත්ථීති නවත්තබ්බං. කස්මා, අරියමග්ගං භාවෙන්තෙන යදා කදාචි යත්ථ කත්ථවි අවස්සං අධිගන්තබ්බතාවසෙන සබ්බදා සබ්බත්ථ ව ලබ්භමානත්තා. වුත්තඤ්ඤෙනං විනයෙ, අභිභූත්තරෙ, උදානෙව –

සෙය්‍යථාථි හික්ඛවෙ යාකාචි ලොකෙ සවන්තිශො මහාසමුද්දං අප්පෙත්ති. යාව අන්තලික්ඛා ධාරා පපත්ති. න තෙන මහාසමුද්දස්ස ඌනත්තංවා පුරත්තංවා පඤ්ඤායති. එව මෙව බො හික්ඛවෙ බහුවෙථි හික්ඛ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාන ධාතුයා පරිනිබ්බායන්ති. න තෙන නිබ්බානධාතුයා ඌනත්තංවා පුරත්තංවා පඤ්ඤායතිති.

අට්ඨකථාසුච න තෙන නිබ්බානධාතුයා ඌනත්තංවා පුරත්තංවා පඤ්ඤායතිති අසඬ්ඛෙය්‍යෙය්‍යෙ මහාකප්පෙ බුද්ධෙසු අනුප්පජ්ජන්තෙසු එකස්ත්තොථී පරිනිබ්බාතුං නස්සකොති. තදාථි තුවිපා නිබ්බාන ධාතුති නස්සකා වත්තුං. බුද්ධකාලෙ පන එකෙකස්මිං සමාගමෙ අසඬ්ඛෙය්‍යොථී සත්තා අමතං ආරාධෙත්ති. තදාථි නස්සකා වත්තුං පුරා නිබ්බානධාතුති වුත්තං. බ්‍රහ්මනිමන්තනසුත්තෙව විඤ්ඤාණං අනිදුස්සනං අනන්තං සබ්බතොපභන්ති වුත්තං. අට්ඨකථායඤ්ඤව සබ්බතොපභන්ති සබ්බතො පභාසම්පන්නං. නිබ්බානතො හි අඤ්ඤා කොච්ච ධම්මො පභස්සරතරොවා පොතිවන්තරොවා පරිසුද්ධතරොවා පණ්ඩර තරොවා නත්ථී. සබ්බතොවා පභූතමෙව හොති. නකත්ථවි නත්ථීති සබ්බතොපතං. පුරත්ථිමදිසාදිසු හි අසුකදිසායනාම නිබ්බානං නත්ථීති නවත්තබ්බත්ති වුත්තං.

එවංසත්තෙථී එතං නිරුද්ධතෙකාලිකධම්ම සන්නිස්සයෙන විඤ්ඤාය මානත්තා නිරුද්ධධම්මහෙදෙන භින්නං කත්වා උපවට්තුං ලබ්භතිති වුත්තං **සඋපාදිසෙසා**තිආදි. තත්ථ උපාදිසති තණ්හාදිට්ඨිති භූසං ගණ්ඨියතිති උපාදි. උපාදින්නබ්බධපඤ්ඤකං. සොයෙව එකදෙසෙනවා අනවසෙසෙනවා පභිනෙහි කම්මකිලෙසෙහි සෙසොති උපාදිසෙසො. සංවිජ්ජති තස්මිං සත්තානෙ උපාදිසෙසො යස්සා අධිගතකාලෙහි සඋපාදිසෙසා. **නිබ්බානධාතු**ති නිබ්බුතිස භාවො. සඋපාදිසෙසාව සා නිබ්බානධාතුචාති සමාසො. නත්ථී තස්මිං සත්තානෙ උපාදිසෙසො යස්සා අධිගතකාලෙහි අනුපාදිසෙසා, අනුපාදිසෙසාව සා නිබ්බානධාතුචාති විග්ගහො. වුත්තඤ්ඤෙනං ඉති වුත්තකෙ-දුවෙ මා හික්ඛවෙ නිබ්බානධාතුයො. කතමා දුවෙ, සඋපාදිසෙසාව නිබ්බානධාතු, අනුපාදිසෙසාව නිබ්බානධාතුතිආදි. තත්ථ පුරිමා කිලෙසනිබ්බානංනාම. පච්ඡිමා

බන්ධනිබ්බානංනාම. පුරිමාචා දිට්ඨධම්මික නිබ්බානංනාම. පච්චිමා සම්පරායික නිබ්බානංනාම. යථාහ-එකා හි ධාතු ඉධ දිට්ඨධම්මිකා සලපාදිසෙසා භවනෙත්ති සඬ්ඛයා. අනුපාදිසෙසා පන සම්පරායිකාති. අඬ්ඛුත්තරෙ පන සත්තනිපාතෙ උභතොභාගවිමුත්ත පඤ්ඤාපි මුත්තානං ද්විත්තං බීණාසලානං බන්ධුපාදිසෙසවසෙන කායසක්ඛිදිට්ඨිපත්ත සද්ධාවිමුත්තධම්මානුසාරීසඬ්ඛිවානානං චතුත්තං සෙක්ඛානං ආරද්ධවිපස්ස කස්සව යොගිකලානාපුප්ප්පත්තස්ස කිලෙසු පාදිසෙසවසෙන සලපාදිසෙසතා අනුපාදිසෙසතාව චුත්තා. තත්ථෙව නවනිපාතෙ අන්තරාපරිනිබ්බාසී, උපභවිවපරිනිබ්බාසී, අසඬ්ඛිවාරපරිනිබ්බාසී, සසඬ්ඛිවාරපරිනිබ්බාසී, උද්ධං සොතඅකතිට්ඨගාමීති පඤ්චත්තං අනාගාමීනං සකදාගාමීස්ස තිණ්ණං සොතාපන්නානන්ති නවත්තං සෙක්ඛපුග්ගලානං කිලෙසුපාදිසෙසවසෙන සලපාදිසෙසතා චුත්තා.

තෙත්තිශං පන අරහත්තඵලංපි සලපාදිසෙසනිබ්බානන්ති චුත්තං. තං ඉධ නාධිප්පෙතං. එත්ථෙව මග්ගක්ඛණ්ණෙ කිලෙසානං බයො සලපාදි සෙසංනාම. චුති අනන්තරෙ බන්ධානං අනුප්පාදො අනුපාදිසෙසංනාම. යස්මා පන පටිසන්ධිවත්තානාම කිලෙසෙසු සතිඑව භාගන්ති. අසති නභාගන්ති, තස්මා තෙපි කිලෙසක්ඛයෙන සහෙව බියන්ති. යාවචුතිශා පවත්තමානං පච්චුප්පත්තබන්ධසත්තානං පන බීණාසවස්සපි පුරිමභවෙ පවත්තකම්මකිලෙසානං ඵලනිසන්දභූතං සබ්බසත්තානං ධම්ම නාසිද්ධං. තස්මා තං බීණෙසුපි කිලෙසෙසු යාවචුතිශා පවත්ත තිශෙව. චුතික්ඛණ්ණෙ තස්ස නිරොධොපි ධම්මතානිරොධො එව. යො පන තදුන්නතරෙ පුනභවස්ස අනුප්පාදො. සො කිලෙසක්ඛයෙන සහෙව සිද්ධො. න කෙවලං තදුන්නතරෙ පුන භවස්සෙව. තතො පරංපි අනමතග්ග සංසාරෙ භවපරංපරාය අනුප්පාදොපි තෙන සහෙව සිද්ධො. සබ්බඤ්ඤානං එකමෙව නිබ්බානං. එවංසත්තෙපි බන්ධාවසෙසස්ස භාවා භාවලෙසං උපාදාය අයං හෙදො චුත්තොති චුත්තං දුට්ඨං භොති කාරණපරිශායෙනාති දුට්ඨ පඤ්ඤාපත්තස්ස කාරණලෙසෙනාති අත්ථො.

යස්මා පන සඬ්ඛිබන්ධම්මානාම සප්පලොධධම්මත්තා නානාප්පලොධෙහි විච්චකාලං ජනං ජීලෙත්ති. සත්තසුඛංනාම ලද්ධං නදෙනති. සතිමිත්ත ධම්මත්තාව කිලෙසානං ජරාමරණාදීනඤ්ච සබ්බෙසං අනත්ථානං වත්ථු භූතා භූමිභූතා භොන්ති. සප්පලිතධම්මත්තාව සබ්බදුක්ඛානං මුලභූතං ආසාදුක්ඛංනාම විච්චකාලංපි ජනෙත්ති. තස්මා තප්පට්ඨකඤ්ඤානං ගුණාහෙදෙන විච්චිධංහෙදං දස්සෙතුං සුඤ්ඤානන්තිආදි මාහ. තත්ථ සබ්බප්පලොධ විච්චත්තතා සුඤ්ඤානං. සක්කායදිට්ඨිශා හි සති බාලානං යත්තකා පාපකම්මප්පලොධා අපාය දුක්ඛප්පලොධාව සන්දිස්සන්ති. පණ්ඩිතානංව තතො අත්තානං රක්ඛන්තරං යත්තකා කලාණකම්මප්පලොධා සන්දිස්සන්ති. සක්කායදිට්ඨිනිරොධොයෙව සබ්බෙ තෙ සක්කායදිට්ඨිමුලකෙ ප්පලොධෙ නිරොධෙතුං සක්කොති. න චිනා තෙන අඤ්ඤා කොචි. තස්මා සොනිරොධො තෙහි ප්පලොධෙහි විච්චතො භොති, තථා රාගක්ඛයොයෙව රාගමුලකෙ ප්පලොධෙ නිරොධෙතුං සක්කොති. න චිනා තෙන අඤ්ඤා කොචි. දොසක්ඛයොයෙව දොසමුලකෙ. මොහක්ඛයොයෙව මොහමුලකෙතිආදි වත්තබ්බං. ඉති නිබ්බානං සබ්බප්පලි බොධෙහි විච්චත්තතා සුඤ්ඤානංනාම.

නිමිත්තං චුච්චති උප්පාදපවත්තමුලකො ඔළාරිකාකාරො. යෙන සමන්තාගතා සඬ්ඛිබන්ධම්මා සබ්බෙසං කිලෙසානං ජරාමරණානඤ්ච වත්ථුභූතා භූමිභූතා භොන්ති. තථා සබ්බෙසං මාරානං සබ්බෙසං වෙරානං සබ්බෙසං රොගාදි අනත්ථානං වත්ථුභූතා භූමිභූතා භොන්ති. යතො තෙ

මාරුධෙය්‍යානිති මච්චුධෙය්‍යානිති චුච්චන්ති. කාල දිසා දෙස සත්තානාදි හෙදෙන භිත්තනිතාදි හෙදෙන භෙදං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං පන සබ්බෙසං නිමිත්තධම්මානං ඛයනිරොධභාවෙන සිද්ධත්තා නත්ථි. තස්මිං නිමිත්තන්ති **අනිමිත්තං**. තස්මිං සබ්බෙසං කිලෙ සාදිතං අනත්ථානං චත්ථුභුතෙ නිමිත්තධම්මෙ විද්ධංසෙත්වා තෙසං අනත්ථානං අභාවං සාධෙත්තං නිව්චං තිට්ඨති. නච තං කාලහෙදෙන භිත්තං හොති. ඉදං අතීතෙ අසුකකප්පෙ අසුකඛුද්ධස්ස නිබ්බානං, ඉදං අනාගතෙ, ඉදං එතර්භිති. නාපි දිසාහෙදෙන භිත්තං. ඉදං දසසු දිසාසු අසුකායනාම දිසාය නිබ්බානං, ඉදං අසුකාය නාමාති. නචාපි දෙසහෙදෙනවා සත්තානහෙදෙනවා භිත්තං. ඉදං මනුස්සලොකෙ ඉදං දෙවලොකෙ ඉදං බ්‍රහ්මලොකෙති වා ඉදං මනුස්සානං ඉදං දෙව්‍යානං ඉදං බ්‍රහ්මානන්තිවාති. තථා පණීතාදි හෙදෙන භිත්තං න හොති. ඉදං සබ්බකද්දුඛද්ධානං. ඉදං පච්චෙකඛුද්ධානං. ඉදං ඛුද්ධසාවකානන්ති.

පණිහිතං, පණිධානං, පණිධි, පත්ථනා, ආසා, ජීඝව්පා, පිපාසාති අත්ථතො එකං. සබ්බතධම්මාව ලබ්භමානාපි භිජ්ජනධම්මත්තා පුනථපුනං ලද්ධං ආසා දුක්ඛන්තාම වඩ්ඪෙත්ති. ආසාදුක්ඛස්ස පරිශන්තොනාම නත්ථි. සබ්බකද්ව දුක්ඛං ආසාමුලකං හොති. ආසාසදිසං දුක්ඛනිදානන්තාම නත්ථි, නිබ්බානං පන සයං පිපාසව්‍යයධම්මත්තා ආසාසබ්බානං සබ්බං තණ්හාපණිධිංවා ජන්දපණිධිංවා විනේශතං විධමේශතං චත්තන්ති නත්ථි. තස්මිං පණිහිතන්ති **අප්පණිහිතං**. එත්ථව දුට්ඨං සුඛං වෙදගිතසුඛං සන්තිසුඛන්ති. තත්ථ මනුස්ස දිබ්බ බ්‍රහ්ම සම්පත්තිගො ලභිත්වා අනුභවනවසෙන පවත්තං ජීවිකාමනස්ස සුඛං වෙදගිතසුඛන්තාම. තං පන බණ්ණබණ්ණෙ විජ්ජව්‍ය භිජ්ජනධම්මං. සම්පත්තිගොව අනිව්චධම්මා. සබ්බෙ තෙ අපරිශන්තං ආසාදුක්ඛං හිශ්‍යෙ වඩ්ඪෙත්තිගෙව. තස්මා සබ්බං වෙදගිතසුඛන්තාම ආසා දුක්ඛජනකත්තා එකන්තෙන දුක්ඛමෙව හොති. යථාහ-යංකිකද්ව වෙදගිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මිත්ති. ධම්මසෙනාපතිනාව කතමං තං ආචුසො සාරිපුත්ත නිබ්බානෙ සුඛං, යදෙත්ථ වෙදගිතං නත්ථිති පුට්ඨෙන එතදෙවෙත්ථ ආචුසො නිබ්බානෙ සුඛං, යදෙත්ථ වෙදගිතං නත්ථිති චුත්තං. සන්තිසුඛන්තාම අත්තති උප්පත්තානංවා උප්පජ්ජිතුං පච්චුපට්ඨි තානංවා කිලෙසාදිතං අපායදුක්ඛාදීනකද්ව අත්තතො සම්මාපගොගං පටිච්ච විමුච්චනසුඛං. එතදෙවෙත්ථ එකන්තසුඛං අවලසුඛං. එතස්මිකද්ව අසති පුට්ඨජ්ජනානං මනුස්ස දිබ්බබ්‍රහ්මසම්පත්තිගො අනුභවත්තානංපි අවස්සං පත්තබ්බට්ඨෙන පච්චුපට්ඨිතානෙව හොත්ති අවිච්චිරය භගාදිනීති. තස්මා සබ්බස්ස වෙදගිතසුඛමුලකස්ස ආසාදුක්ඛස්ස සන්තිසුඛදීපකං ඉදං අප්පණිහිතපදං නිබ්බානස්ස එකං මහත්තං ගුණපදං හොතිති.

ආකාර හෙදෙනාති නිව්ධස්ස සුඛද්දුතාදිකස්ස ගුණකොට්ඨාසස්ස හෙදෙන. එත්ථව යදෙනං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජ්ඣත්තං අනුසයිත්වා ආගතානං කිලෙසානං මග්ගක්ඛණ්ණෙ අජ්ඣත්තමෙව නිරුජ්ඣන්තං බිය්‍යනං. තං බය්‍යාතු නිරොධාතු සබ්බානං එකං ධම්මායතනං හොති. එකා ධම්මධාතු හොති. එකො පරමත්ථධම්මො හොති. බය්‍යට්ඨෙන නිරොධට්ඨෙන සභාවතො විජ්ජමානත්තා, න භි තං පසද්දුත්තිරුපං හොති. කායෙ කදාණෙව සරුපතො උපලද්ධත්තා, දුට්ඨකද්ව නිබ්බානස්ස සම්පිකරණං කායසම්පිකරණං කදාණසම්පිකරණකද්ව. යථාහ-ජන්දපාතො උස්සහති. උස්සහිත්වා තුලෙති. තුලයිත්වා පදහති. පහිත්තතො සමානො කායෙනෙවෙව පරමත්ථසම්චං සම්පිකරොති. පසද්දුග්ගෙව තං පටිච්ජ්ඣ පස්සති. තත්ථ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජ්ඣත්තං නිව්චං සත්තාපෙත්වා පරිදස්සිත්වා ආගතානං කිලෙසානං මග්ගක්ඛණ්ණෙ අජ්ඣත්තමෙව නිරුජ්ඣන්තං නිබ්බායනං කායසම්පිකරණන්තාම. එවං කායෙන සම්පිකර්වා පුන පච්චෙකඛත්තො අජ්ඣත්තං තං නිරුජ්ඣන්තං කදාණෙන පච්චක්ඛතො

පස්සති. නිරුද්ධා මෙ කිලෙසාති ජානාති, ඉදං ඝට්ඨාණසම්පිකරණංනාම. තෙසු කාය සම්පිකරණං අනන්තං අපරිමාණං චට්ටදුක්ඛං බෙපෙති. ඝට්ඨාණසම්පිකරණං අනප්පකං පීතිසොමනස්සං උප්පාදෙති. පඤ්ඤාත්තිධම්මෙසු එව රූපං සම්පිකරණංනාම නත්ථීති. තස්ස පන නිරුප්පකායස්ස සුඤ්ඤාත්තිධම්මත්තා මන්දබුද්ධිතං තස්මිං තුව්පසඤ්ඤා නිරන්තරස්සඤ්ඤා සංඝායාති. අනිමිත්ත ධම්මත්තා තස්මිං අභාවමත්තස්සඤ්ඤා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානස්සඤ්ඤා සංඝායාති. අප්පණ්හිතධම්මත්තා තණ්හාවසිකා ජනා තස්මිං සුඛං නාම කිඤ්චි නත්ථීති මඤ්ඤාත්ති.

යෙ පන යථාචුත්තං බයනිරොධමත්තං නිබ්බානංනාම නහොති. තඤ්ඤි අභාවමත්තං පඤ්ඤාත්තිරූපං හොති. නිබ්බානඤ්චනාම ගම්භිරාදීතං අනන්තගුණානං චත්ථු හොති, නව අභාවමත්තං තෙසං චත්ථු භවිතුං අරහති. නිබ්බානං පරමං සුඛත්ති චුත්තං. නව අභාවමත්තෙ කිඤ්චි සුඛංනාම සක්කාලද්ධං. තස්මා යො තස්ස බයනිරොධස්ස පච්චයො අත්ථී. යස්සව ආනුභාවෙන සො බයනිරොධො සිජ්ඤති. එත දෙව නිබ්බානං නාමාති ඉච්ඡන්ති. තෙසංපි චට්ටදුක්ඛ සන්තිතො අතිරෙකපයොජනංනාම නලබ්භති. නිබ්බානස්සව ගුණපදාති නාම අනන්තානං චට්ටධම්මානං පටිපක්ඛවසෙන සිජ්ඤති, නො අඤ්ඤා. තස්මා යත්තකාති අගුණපදාති චට්ටධම්මෙසු ලබ්භන්ති, තත්තකාති තෙසං බය නිරොධෙ අනන්තාති ගුණපදාති හුත්වා සිජ්ඤති. යො බයනිරොධොපි තාව විසුං ධම්මභාවෙනවිඤ්ඤාතුං දුක්ඛරොගම්භිරො හොති. යතො තං අභාවමත්තං පඤ්ඤාත්තිරූපං මඤ්ඤාත්ති. ගුණපදානං පනස්ස ගම්භිරභාවෙ චත්තබ්බමෙවනත්ථී. සන්තිසුඛඤ්ච නාම චට්ටදුක්ඛානං චූපසන්නතාච්ච. තෙසං චූපසමො සුඛොති හි චුත්තං. චූපසන්නතාතිව තෙසං සබ්බසො බයනිරොධොච්චාති චට්ටදුක්ඛපටිගාපන්නානං සබ්බ වෙදගීතසුඛානං උක්කංසගතා තස්ස බයනිරොධස්ස පරමසුඛතා සිද්ධා හොතිති. තස්ස පන පරමත්ථතො විජ්ජමානභාවෙ තාව ඉදං සුත්තං.

අත්ථී භික්ඛවෙ අජාතං අභූතං අකතං අසඬ්ඛතං. නො වෙ තං භික්ඛවෙ අභවිස්ස අජාතං අභූතං අකතං අසඬ්ඛතං, න යිමස්ස ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඬ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායෙථ. යස්මාව බො භික්ඛවෙ අත්ථී අජාතං අභූතං අකතං අසඬ්ඛතං, තස්මා ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඬ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායතිති.

තත්ථ අජාතනං අජාතං. ජාතික්ඛයොති අත්ථො. අභවනං අභූතං. අභාවොති අත්ථො. අකරණං අකතං. අසඬ්ඛරණං අසඬ්ඛතං. උප්පාදෙතුංවා පචත්තෙතුංවා සඬ්ඛාරදුක්ඛස්ස අභාවොති අත්ථො. ජාතික්ඛයොතිවා විසුං එකා ධම්මධාතු හොති. තස්මා විසුං ධම්මභාවං සන්ධාය තත්ථී ජාතං එත්ථාති අජාතන්තිපි යුජ්ජතියෙව. ඉදං චුත්තං හොති, සඬ්ඛතධම්මානාම පච්චයෙ සති ජායන්ති. අසති න ජායන්තිති ජාතං විය අජාතංපි තෙසං අත්ථී. පරමත්ථතො විජ්ජමානං හොතිති අත්ථො. යදිව අජාතංනාම නත්ථී, ජාතමෙව අත්ථී. එවංසති අත්තති කිලෙසානං අජාතත්ථාය සම්මා පටිපජ්ජන්නානංපි සබ්බෙ කිලෙසධම්මා ජාතායෙව සිද්ධං. නො අජාතා. කස්මා, අජාතස්සනාම නත්ථීතායාති. එසනයො සබ්බෙසු දුච්චරිතධම්මෙසු අපායදුක්ඛචට්ටදුක්ඛෙසු, දිට්ඨධම්මෙව සබ්බෙසු රොගාබාධහයුපද්දවෙසු. එවඤ්ච සති ලොකෙ සබ්බෙ පුරිසකාරා පුරිසථාමා පුරිසපරක්කමා නිරන්තරා එව සිග්ගන්ති ඉමමත්ථං සන්ධාය නො වෙතං භික්ඛවෙ. ෧. පඤ්ඤායෙථාති චුත්තං. යස්මා පන අජාතංනාම එකන්තෙන අත්ථීයෙව. තස්මා අත්තති අජාතත්ථාය සම්මාපටිපජ්ජන්නානං තෙ එකන්තෙන නජායන්ති. එවං සති සබ්බෙ පුරිසකාරා පුරිසථාමා පුරිසපරක්කමා සන්තරා එව හොන්තිති ඉමමත්ථං සන්ධාය යස්මාව බො භික්ඛවෙතිආදි චුත්තං. එත්තාවතා අවිජ්ජාතිරොධා සඬ්ඛාර නිරොධො. සඬ්ඛාරනිරොධා

විඤ්ඤානානිරෝධො.ඉ. දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරෝධො භොතිති එවං චුත්තස්ස නිරෝධස්ස පරමත්ථතො විජ්ජමානභාවං දස්සෙති. අත්ථි සද්දස්ස විජ්ජමානත්ථවචනත්තා. තත්ථ නිරෝධො දුවිධො ජාතනිරෝධො අජාතනිරෝධොති. තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා නිරෝධො ජාතනිරෝධොනාම. මච්චුතිව මරණන්තිව එතස්සෙවනාම. අජ්ඣත්තපටිගා පන්නානං කිලෙසාදීනං උප්පාදස්සපි සබ්බස්සො අභාවො අජාත නිරෝධානාම. යො සබ්බසංඛාරස්මයො සබ්බපට්ඨිතිස්සග්ගො තණ්හස්සෙව වරාගො නිරෝධො නිබ්බානන්ති චුච්චති. අයම්ධාධිප්පෙනො, අයමෙව හි සබ්බපට්ඨෙතොධෙති සුඤ්ඤාත්තා සුඤ්ඤාතොනාම. කිලෙසානං ජාරාමරණාදීනස්දව වත්ථුගුත්තස්ස නිමිත්තස්ස අභාවා අනිමිත්තොනාම. සබ්බදුක්ඛානං නිදානගුත්තස්ස ආසාදුක්ඛස්ස අභාවා අප්පණ්හිතොනාම. තෙන චුත්තං **සුඤ්ඤාතං අනිමිත්තං අප්පණ්හිතස්දවෙති** තිවිධං භොතිති. පදුන්තිආදි නිබ්බානස්ස වෙවචනාති. තස්දහි විසුං අසංමිස්සො කෙවලො උපලබ්ධිමානො එකො පරමත්ථ ධම්මොති පදං නාම. කොට්ඨාසත්ථො හි පදස්දදො. යථා පදස්සො ධම්මං වාචෙය්‍යාති. වචනාභාවෙන **අවිචුතං**. පුබ්බන්තාපරන්තෙ අතික්කම්ම පවත්තත්තා **අවිචන්තං**. සබ්බරණකිව්චරහිතත්තා **අසබ්බතං**. අත්තතො උත්තරිතරස්ස කස්සපි ධම්මස්ස අභාවතො **අනුත්තරන්ති**. වානමුත්තා තණ්හා විමුත්තා, මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධාදිකෙ ධම්මෙ එසිංසු අධිගච්ඡිංසුති **මහෙස්සො**, බුද්ධා.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංඛ්‍යාසංස්ථාපනි

චතුත්ථවණ්ණානාය රූපනිබ්බාන සංඛ්‍යාසංස්ථාපනි

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

7. සමුච්චය සඬ්ඝගහ පරමත්ථදීපනී

162. එවං ජග්ගි පරිච්ඡෙදෙහි වත්තාරො පරමත්ථො දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසං තංතංරාසිසඬ්ඛාතං සමුච්චයං දස්සෙත්තො ආදිගාථ මාහ. යෙ සලක්ඛණා ද්වාසත්තතිවිධා වත්ථුධම්මා මයා චුත්තා. ඉදානි තෙසං සමුච්චයං යථාගොගං පවක්ඛාමීති යොජනා. තත්ථ **සලක්ඛණාවත්ථුධම්මානි** පදෙහි දසවිධානි අනිප්පින්නරූපානි පටික්ඛිපති. න හි තානි අත්තනො ආවෙතිකභූතෙන සභාව ලක්ඛණෙන අනිවිච්ඡාදි සාමකද්දලක්ඛණෙනව සලක්ඛණානි හොත්ති. එකත්තපරමත්ථතාය අභාවතො. තතොයෙවෙව වත්ථුධම්මාව නහොත්ති. සරූපතො අනුප්ලබ්භමානත්තා. දුබ්බවාවකො හි ඉධ වත්ථුසද්දො. දුබ්බකද්වනාම ඉධ සරූපතො ලබ්භමානො සභාවො එව. එතෙන නිබ්බානස්සපි මග්ගපීල පච්චෙක්ඛකතකදායොසු සරූපතො ලබ්භමාන සභාවතා චුත්තා හොති. අනිප්පින්නරූපානං විය ව වත්ථුධම්ම සන්නිස්සයෙන දිස්සමානධම්මමත්තභාවං වා පකද්දත්තිධම්මානං විය පටිකප්පිතාකාරමත්තභාවංවා සසච්ඡාණ කච්ඡපලොමාදිනං විය සබ්බසො අභූත පටිකප්පිත මත්තභාවංවා නිවාරෙතීති වෙදිතබ්බං. එත්ථව **ද්වාසත්තතිවිධාසලක්ඛණාවත්ථුධම්මානි** වචනෙ පයොජනං නදිස්සති. තෙසු හි ද්වාසත්තතිවිධෙසු එකවිච්චෙ එව ධම්මා පුරිමෙසු තිසු සඬ්ඝගෙසු ආගතා. පච්චිමෙව සබ්බසඬ්ඝගෙ අනිප්පින්නරූපානිපි අධිප්පෙතානිඑවානි. එත්ථව වත්ථුධම්මාසලක්ඛණානි පදෙහි අනිප්පින්නරූපානං සලක්ඛණානා පටික්ඛිපතො යං වත්තබ්බං. තං රූපසමුද්දෙස දිපනියං චුත්තමෙවානි. එකත්තාකුසලපාතිශානං ආසව චතුක්කාදිනං සඬ්ඝගො **අකුසලසඬ්ඝගො**, න අකුසල සම්පයුත්තත්තායෙව අකුසලභූතානං විත්තපිස්සාදිනත්ති. කුසලා කුසලාබ්‍යාකතමිස්සකානං සඬ්ඝගො **මිස්සකසඬ්ඝගො**.

බොධි චුවිච්චි වතුසු මග්ගෙසු කදාණං, ඛුජ්ඣන්ති එතායාති කත්වා. බොධියා පක්ඛා බොධිපක්ඛා. බොධිසම්භාරාති අත්ථො. බොධි පක්ඛෙසු භවා අත්තොගධාති බොධිපක්ඛියා. තෙසං සඬ්ඝගොති **බොධිපක්ඛියසඬ්ඝගො**. සබ්බෙසං අනවසෙසානං පරමත්ථධම්මානං සඬ්ඝගො **සබ්බසඬ්ඝගො**. විරපාරිවාසියට්ඨෙන මද්දනියට්ඨෙනව ආසව සදිසත්තා **ආසවා**. යදිව තදුගියට්ඨෙන ආසවානාම සියුං. ඉමෙ ලොභාදුගො එව ආසවානාම සියුං. පුප්ඵාසවාදුගො හි ලොකෙ ජ පකද්ව රත්තිමත්තං වා සත්තට්ඨරත්තිමත්තං වා සයංපි කුමිහෙසු පටිවාසං ගණ්හන්ති. කුමිහෙව පටිවාසං ගාභාපෙත්ති. ඉමෙ පන අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සයංපි සත්තසත්තානෙ පටිවාසං ගණ්හන්ති. සත්තසත්තානකද්ව පටිවාසං ගාභාපෙත්ති. සකලං සත්තසත්තානං සදා ආසවපුරිතමෙව හොති. යථාහ-වක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති. එත්ථ නිවිසමානා නිවිසතිනිආදි. තත්ථ එසා තණ්හා පටිගුට්ඨානවසෙන උප්පජ්ජමානා එත්ථෙව උප්පජ්ජති. උප්පජ්ජිත්වාච පුන අනුසයභාවෙන පටිවාසං කත්වා නිවිසමානා එත්ථෙව නිවිසතිනි අත්ථො. යාවච අරියමග්ගධොවනං නලබ්භති. තාව සත්තානං ගුප්පුරිතකුපං විය දුබ්බිසොධං කත්වා පවත්තති. පුප්ඵාසවාදුගොව මදං ජනෙත්තා මුහුත්තමෙව ජනෙත්ති. ඉමෙ පන යාව අරියමග්ගං නලබ්භති. තාව නිවිච්චමදං ජනෙත්ති. තස්මා එකත්තෙන ඉමෙයෙව විරපාරිවාසියට්ඨෙන මද්දනි යට්ඨෙනව ආසවානාම භවිතුං අරහන්තිති.

අකුසලසංඛගහො

ආසව

විසන්දනටියෙනවා ආසවස්සන්තා **ආසවා**, යථා හි කුඛිත කුට්ඨිනො මහාචණ්ඩුබ්බෙහි යුසස්සිධාතො ආසවො විසන්දිතවා පිලොතිකඛණ්ඩානි දුසෙති, එවං ඉමෙපි ජහිද්වාරෙහි විසන්දිතවා ජළාරම්මණානිදුසෙන්නීති. ආයතංවා සංසාරදුක්ඛං සවන්නිපසවන්නි චඩ්ඝෙන්නිති ආසවා. අථවා, භවතො ආභවග්ගා ධම්මතො ආගොත්තුමිහා සවන්නි ආරම්මණකරණචසෙන පවත්නන්නීති ආසවා. ආසද්දස්ස අවධිඅත්ථජොතකත්තා. අවධිව දුට්ඨො මරියාදුට්ඨසො අභිවිධිවිසයොවානි තත්ථ යස්ස සම්බන්ධිතික්ඛියා අවධිභූතං අත්තානං බහිකත්වා පවත්නති. සො මරියාදුට්ඨසො නාම. යථා ආපාතලිපුත්තා දෙවො චුට්ඨොති. යස්ස සම්බන්ධිතික්ඛියා අවධිභූතං අත්තානං බ්‍යාපෙත්වා අත්තො කත්වා පවත්නති, සො අභිවිධිවිසයොනාම. යථා ආබුඡ්ඡමලොකා භගවතො කිත්තිස්සද්දො අබ්භුග්ගතොති. ඉධ පන අභිවිධිවිසයො දුට්ඨබ්බො. තස්මා භවග්ගස්සද්දො ගොත්තුස්සද්දො බ්‍යාපෙත්වා අත්තො කත්වා සවන්නිති අත්ථො චෙදිතබ්බො.

[204] විභාවනිශං පන

අවධිව මරියාදුඅභිවිධිවසෙන දුට්ඨොති චත්වා පුන තං විභාවෙන්නො “තත්ථ ආපාතලිපුත්තා දෙවො චුට්ඨොතිආදියුට්ඨසා ක්‍රියං බහිකත්වා පවත්තො මරියාදො. ආභවග්ගාස්සද්දො අබ්භුග්ගතොතිආදියුට්ඨසා ක්‍රියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තො අභිවිධි”ති චදුති. තං න යුජ්ජති.

න හි අවධිවිසයභූතො භවග්ගො ලොකත්තයබ්‍යාපකං සද්දස්ස අබ්භුග්ගමනක්‍රියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්නති. නව අවධිභූතො අත්ථො ක්‍රියං බහිවා අත්තොවා කත්වා පවත්නන්නීති යුත්තො. ක්‍රියාඵල පන තං බහිවා අත්තොවා කත්වා පවත්නන්නීති යුත්තො. එවස්සද්දො කත්වා මුලටීකායං-දුට්ඨොති අවධි අභිවිධිවිසයො අනභිවිධිවිසයොච. අභිවිධිවිසයං ක්‍රියාබ්‍යාපෙත්වා පවත්නති, ආභවග්ගා භගවතො යසො ගතොති. ඉතරං බහිකත්වා, ආපාතලිපුත්තා චුට්ඨො දෙවොති. කාමෙති ඉච්ඡිති කාමො. සොඵල ආසවොති **කාමාසවො**. කාමීයතිවා ඔළාරිකෙන කාමෙන ඉච්ඡිති කාමො. පස්සද්දකාමගුණානුබ්බෙහ දෙසිතො සබ්බො කාමාවචරධම්මො. ඉධ පන තං නාමෙන තද්වාරම්මණා තණ්හාඵල අධිජ්ජෙනා, කාමොඵල ආසවොති කාමාසවො. කාමාවචරධම්මෙසු අස්සාදනාහිනන්දන චසෙන පවත්තො කාමරාගො. ථෙරෙත පන අයමත්ථොච ඉච්ඡිතො. චක්ඛති හි **කාමභව නාමෙන තබ්බත්ථුකා තණ්හා අධිජ්ජෙනාති**.

[205] විභාවනිශං පන

පුරිමත්ථොච චුත්තො. සො අනුපපන්නො, ථෙරමනානුගතස්ස ඉධාධිජ්ජෙනස්ස අත්ථස්ස අචුත්තත්තා.

භවාසවොති ඵත්ථ දුට්ඨො භවො කම්මභවො උපපත්තිභවො ච. තත්ථ මහග්ගතකුසලධම්මා කම්මභවො. තංතිබ්බත්තා විපාක ධම්මා උපපත්තිභවො. ඉධපි භවස්සද්දෙන තද්වාරම්මණා තණ්හාඵල අධිජ්ජෙනා. භවොඵල ආසවොති භවාසවො. තස්මිං දුට්ඨො භවෙ නිකන්නිචසෙන පවත්තො රූපාරූපරාගො.

[206] යං පන විභවනියං

“සස්සත දිට්ඨිසහගතො රාගො එතථෙව සඬිගස්සති”ති වුත්තං. තං න යුත්තං.

භවාසචො චතුස්ස දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත ලොභසහගතෙස්ස චිත්තභූමිපාදෙස්ස උප්පජ්ජතිති හි අට්ඨකථාකණ්ඨෙ වුත්තං. යත්ථ පන කාමතණ්භා භවතණ්භා විභවතණ්භාති ආගතං. තත්ථෙව සස්සතදිට්ඨි සහගතො රාගො යාකාචි කුසලාකුසල කම්මභවතිකත්ති යාකාචි උප්පත්තිභවපත්ථනා. සබ්බා භවතණ්භායං සඬිගහිතාති යුත්තා. ඉධ පන යථාවුත්තං භවාසචං ථපෙත්වා සබ්බො ලොභො කාමාසචෙ එව සඬිගහිතොති යුත්තොති.

[207] එතෙනෙව යඤ්ච තත්ථ වුත්තං.

“තතිගො භාදිට්ඨිසහගතො”ති. තංපි පටික්ඛිත්තං භොති.

යාකාචි දිට්ඨි දිට්ඨිකාසචො. යොකොචි මොභො අවිජ්ජාසචො. එත්ථ සියා, කස්මා ඉමෙ එව ආසවාති වුත්තා. නනු අඤ්ඤෙපි මානාදුගො චිරපාරිවාසියට්ඨාදියුත්තා එව භොන්තිති. සච්චං. ඉමෙස්ස පන කාමාසචෙ පරිවුට්ඨෙ සති සබ්බකාමවිසයා මානාදුගො පරිවුට්ඨාචෙව භොන්ති. තස්මිං චිත්තතෙ චිත්තතාචෙ, තථා භවාසචෙ පරිවුට්ඨෙ සති භවවිසයා. දිට්ඨිකාසචෙව පරිවුට්ඨෙ සති දිට්ඨිවිසයාති. අවිජ්ජාපන තෙසං තිණ්ණංපි මුලභුතාති. ඉති ඉමෙ එව පාරිවාසියට්ඨාදියු පධානභුතා භොන්ති. ඉතරෙ පන තදනුබන්ධමත්තාචෙ සම්පජ්ජන්තිති න තෙ ආසවාති චිත්තං චත්තුං අරහන්තිති. අත්තති පතිතං ජනං අනස්සාසිකං කත්වා අජ්ඣෙධත්ථ රන්තො හනති මාරොතිති ඔඤා. පකතිමභොඤා. තථා අවහනනට්ඨෙත දුත්තරට්ඨෙතව ඔඤ්ඤිසාති ඔඤා. යදිච අවහඤ්ඤනට්ඨෙව දුත්තරට්ඨෙතව ඔඤානාම සියුන්තිආදිකො පසඬිගො මානාදිතඤ්ච ඔඤානාම පටිභාරො වුත්ත තයෙන වෙදිතබ්බො.

යොග, ගන්ථ, උපාදාන.

චට්ටස්මිංවා භවයන්තකෙවා සත්තෙ යොජෙන්නීති යොගා. භවන්තරවුතියා සහ භවන්තරපටිසන්ධිං ගන්තෙන්නි සටෙන්නීති ගන්ථා. අභිජ්ඣාති සබ්බස්ස රාගස්සෙතං නාමං. තස්මා රූපාරූප රාගාපි එත්ථ සඬිගහිතාති දිට්ඨබ්බා. ඛනාපාදොතිපි සබ්බො දොසො එව. ඉදුං සච්චාති නිවෙසොති ඉදුමෙව සච්චං, මොඤ්ඤෙද්දන්ති පවත්තො මිච්චාහිතිවෙසො. චට්ටදුක්ඛතො චිත්තතියා අමග්ගභුතංයෙව ගොසීලගොචනාදිකං පරතො ආමසනං තථා තථා කප්පෙත්වා ගහණං සීලබ්බතපරාමාසො. එත්ථෙව පරතොති භුතසභාවපච්චතිකතොති අත්ථො. කායසද්දො පන සබ්බත්ථ රූපකායෙ නාමකායෙව පවත්තොති අතිතකායෙන පච්චුප්පන්න කායං පච්චුප්පන්නකායෙනෙව අනාගතකායං ගන්තෙති සටෙතිති කායගන්තථො. අථවා, කායෙ ගණ්ඨොති කායගණ්ඨො. අජ්ඣත්ත ගණ්ඨොති අත්ථො. නිගණ්ඨොනාටුත්තොතිආදියුච්චිය ගණ්ඨසද්දො ගණ්ඨියං පවත්තො. භුසං ආදියන්ති අමුඤ්චනගාහං ගණ්ඨන්තිති උපාදානාති. කිලෙසභුතො කාමොචෙව උපාදානං කාමු පාදානං. වත්ථුභුතංවා කාමං උපාදියතිති කාමුපාදානං.

ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගො තිව්ධ මහාදිට්ඨිගො අඤ්ඤාපිවා සාසනෙ ලොකෙව සන්දිස්සමානා විපරිතගාහභුතා දිට්ඨිගො දිට්ඨිපාදානං. යථාගහිතංවා පුරිමදිට්ඨිං ඉදුමෙව සච්චං මොඤ්ඤෙද්දන්ති උපාදියතිති දිට්ඨිපාදානං. ගොණකුක්කුරාදිතං තංතංපකතිවාරිත්තං සීලං නාම. තමෙව සුට්ඨං සමාදින්නං චතංනාම. තදුග්ගං සංසාරමුත්තියා මග්ගොති දළ්භගහණං

සීලේධතු පාදානං නාම. අත්තවාදපාදානන්ති එතථ අත්තා චූච්චති පටිකප්පඤ්ඤියා ගතිතො එකෙකස්මිං සත්ත සත්තානෙ පධානිස්සරො. යං ලොකියමභාජනා සත්තොතිවා පුග්ගලොතිවා ජීවොතිවා තථාගතොතිවා ලොකොතිවා සඤ්ජානන්ති. සඤ්ච නානාතිත්ථියා ඉස්සරනිම්මිතංවා අධිව්චසමුප්පන්නංවා අවිචන්තස්සත්තංවා එකවිචසස්සත්තංවා උච්ඡෙදංවා පඤ්ඤාපෙත්තිති. තං අත්තානං අභිචදන්තිවෙව උපාදියන්තිව සත්තා එතෙතාති අත්තවා දුපාදානං. වීසතිවිධා සක්කායදිට්ඨි. තත්ථ අභිචදන්තිති විසිට්ඨං පධානං කත්වා චදන්ති. උපාදියන්තිති දුළ්භං ආදියන්ති. යථාහ —

තත්ථ කතමා සක්කායදිට්ඨි. ඉධ අස්සුතවා පුට්ඨප්පතො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති. රූපචන්තංවා අත්තානං. අත්තති වා රූපං. රූපස්මිංවා අත්තානං. වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති. වෙදනාචන්තංවා අත්තානං. අත්තතිවා වෙදනං. වෙදනාපවා අත්තානං. සඤ්ඤං. සඛිබාරො. විඤ්ඤාණන්ති.

තත්ථ රූපං අත්තතො සමනුපස්සතිති රූපමෙව අත්තාති ගණ්හාති. රූපචන්තංවා අත්තානන්ති අත්තා මෙ රූපවාති ගණ්හාති. අත්තති වා රූපන්ති අත්තානං පටිච්ච රූපං නිට්ඨන්ති ගණ්හාති. රූපස්මිංවා අත්තානන්ති රූපං පටිච්ච අත්තා නිට්ඨන්ති ගණ්හාති. කථං රූපකායං උද්දිස්ස අප්ප අහං ඵද්ධොමිතිති වා අප්ප අහං මුදුකොමිතිතිවා චදන්තො පථවි සඛිබාතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සතිනාම. අප්ප මම කායො ඵද්ධොතිවා මුදුතිවා චදන්තො සෙසධම්මෙවා ධම්මමුත්තකංවා අත්තානං ගහෙත්වා තං අත්තානං පථවිචන්තං සමනුපස්සතිනාම. අප්ප ඵද්ධභාවොවා මුදුභාවොවා මගි ජාතොති චදන්තො අත්තති පථවිංස මනුපස්සතිනාම. අප්පාහං ඵද්ධභාවෙ ධිතොමිති මුදුභාවෙ ධිතො මිතිති චදන්තොපථවිමිති අත්තානං සමනුපස්සතිනාම. අයං පථවිමිති චතුරාචන්තිකාය සංක්කායදිට්ඨියා පචන්තාකාරො. සෙසෙසු සත්තවීසතිරූපෙසු යථාසම්භවං චත්තබ්බො. අහං මරාමි මරිස්සාමිතිආදිනා හි අනිච්චතායංපි සාදිට්ඨි පචත්තතියෙව. සෙසරූපෙසු චත්තබ්බං තත්ථි. ඉදං නාම අහං පුබ්බෙ සංභුඤ්ජිං. අප්ප සංභුඤ්ජාමි. පරතො සංභුඤ්ජිස්සාමිතිවා සුඛිතොමිති දුක්ඛිතොමිතිතිවා වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති. අප්ප මම කායො සුඛිතො දුක්ඛිතොතිවා මමචන්තං සුඛිතං දුක්ඛිතන්තිවා අත්තානං වෙදනාචන්තං සමනුපස්සති. අප්පසුඛංවා දුක්ඛංවා මගිජාතන්ති අත්තති වෙදනං සමනුපස්සති. අප්පාහං සුඛිත භාවෙ ධිතොමිති දුක්ඛිතභාවෙ ධිතොමිතිති වෙදනාය අත්තානං සමනුපස්සතිති.

සඤ්ඤාය සබ්බෙසුච පඤ්ඤාසමත්තෙසු සඛිබාරෙසු විසුං විසුං විත්ථාරෙත්වා චත්තබ්බො. අහං පස්සාමිති වක්ඛවිඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති. දස්සනං මෙති අත්තානං විඤ්ඤාණාචන්තං සමනුපස්සති. මගිදස්සනංනාම අත්ථිති අත්තති විඤ්ඤාණං සමනුපස්සති, අහං දස්සනෙ සමත්ථොමිතිති විඤ්ඤාණස්මිං අත්තානං සමනුපස්සති. එසෙ වනගො සෙසෙසු පඤ්චෙසු විඤ්ඤාණොසුති. අහ මස්මි අහං එකො සත්තො එකොපුග්ගලො එකො ජීවො එකො ලොකො එකො නරො මනුස්සො දෙවොසක්කො බ්‍රහ්මාතිවා අහංගවිජාමි අහං නිට්ඨාමි අහං නිසීදාමි අහං නිප්පජ්ජාමි අහං සම්ඤ්ජෙමි පසාරෙමිතිආදිනා වා ඛන්ධපඤ්චකංවා එකමෙකංවා ඛන්ධං සමුහතො ගහෙත්වා පචත්තිපි චත්තබ්බො. අපටිඤ්ඤාතචන්ද්‍රිකානඤ්ඤි එකමුහුත්ත මත්තෙපි යංකිඤ්චි අත්තනොවා පරස්සවා අත්තපටිසංයුත්තචචනං කථෙත්තානං විත්තංවා චචනංවා යථාචුත්තෙ රූපාරූපධම්මෙ කදාචි අත්තතො උපාදියන්තිවා පචත්තති. කදාචි

අත්තපරිවාර භාවෙන. කදාවි අත්තනිස්සිතභාවෙන. කදාවි අත්තනිස්සයභාවෙන. කදාවි එකෙකධම්මවසෙන. කදාවි සමුහධම්මවසෙනාති.

නිවරණ, අනුසය.

යස්මා පන අත්තනිමිත්තංනාම වසවත්තනාකාරං පටිච්ච උපට්ඨාති. වසවත්තනා කාරොච රූපාරූපධම්මානං පටිච්චයායත්ත චුත්තිකත්තං ඛණී කත්තකද්ව සුට්ඨ පස්සත්තානං නත්ථි. තස්මා පරික්ඛද්දාතවත්තුකානං අත්ත පටිසංයුත්තවචනං කථෙන්නානංපි චිත්තං පදුමිනිපත්තෙ උද්ධමිත්ථු චිත්තෙ තෙසු ධම්මෙසු අලග්ගිත්තවාච්ච පවත්තතිති වෙදිතබ්බං. සත්තානං චිත්තසත්තානෙ කුසලෙ ධම්මෙ අනුප්පත්තෙවා උප්පාදෙතුං උප්පත්තෙවා වා සෙතුං අදුත්තා නිවාරෙන්නිති **නිවරණාති**. කාමනට්ඨෙත කාමො, පන්දනට්ඨෙතපන්දොති කාමච්ඡන්දො. බලවරාගො. සොචචනිවරණන්ති **කාමච්ඡන්දනිවරණං**. පටිඨානෙආරූපපෙකාමච්ඡන්දං නිවරණං පටිච්චඋද්ධමච්චනිවරණන්ති චුත්තත්තා පන ඵපෙත්තා රූපාරූපරාගෙ අවසෙසො සබ්බොලොභො කාමච්ඡන්දෙ අසඬිගගිතොනාම නත්ථි. කඛනපටිපක්ඛනාවොපන පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙව භොතිති වෙදිතබ්බො. ඛණප්පනං **ඛණපාදො**. චිත්තස්ස පුත්තිභාවොති අත්ථො. යොකොච්චෙසො. කස්මා පනෙත්ථ **චිත්තද්ධ නිවරණන්ති** ච **උද්ධමච්ච කුක්කුච්ච නිවරණන්ති** ච ද්වෙ ද්වෙ ධම්මා එකං නිවරණං කත්තා චුත්තාති. කිච්චතො පටිච්චයතො පටිපක්ඛතොව සදිසත්තා. තථා හි කිච්චතො තාව චිත්තද්ධද්වයං චිත්තුප්පාදානං ලිඛනා වා පාදනකිච්චං. උද්ධමච්චකුක්කුච්චද්වයං අනුපසන්නභාවාපාදනකිච්චං. පටිච්චයතො පුරිමද්වයං තත්ථිච්ඡමිති තතාපට්චයං. පටිපමද්වයං කදාතිඛසනාදිච්චක්කපට්චයං. පටිපක්ඛතො පුරිමද්වයං වීරියපටිපක්ඛං. පටිපමද්වයං සමප්පටිපක්ඛන්ති.

අනුසෙන්නිති **අනුසයා**. අනුරූපං කාරණං ලභිත්තා උප්පජ්ජන්තිති අත්ථො. අනුඅනු සෙන්නිතිවා අනුසයා. යාව මග්ගං නපට්ඨෙති. තාව අත්තරා අපරික්ඛිශ්‍යමානා හුත්තා කාරණාලාගෙ සති පුනප්පුනං උප්පජ්ජන්තිති අත්ථො. උප්පජ්ජනකද්වෙත්ථ අප්පභිනට්ඨෙත උප්පජ්ජනා රහභාවො වෙදිතබ්බො. න පන සරූපතො උප්පත්ති, කථං වික්ඛද්දා යතිති වෙ. යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති, තස්සෙව පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතිති චුත්තත්තා. එවකද්ව කත්තා පාලියං පුට්ඨජ්ජනස්ස සත්තපි අනුසයා අනුසයොරෙ සහ අනුසෙන්නිති උප්පජ්ජනොරෙ සහ උප්පජ්ජන්තිති චුත්තා. යථාහ පුට්ඨජ්ජනස්ස අවිජ්ජානුසයොව අනුසෙති. කාමරාග. පටිඝ. මාන. දිට්ඨි. චිච්චිච්චා. භවරාගනුසයොව අනුසෙතිති. තථා උප්පජ්ජනොරෙථිති.

අපිච, සරූපතො පටිගුට්ඨානං අපත්තා සත්තානෙ පවත්තමානෙහි කුසලාකුසලා ඛණකත්තච්ඡාදනෙහි සහ අනුරූපා අවිරුද්ධා හුත්තා සෙන්නි. චිත්තං සම්පයුත්තධම්මභාවෙන අනුට්ඨිතා හුත්තා සයිතා භොන්නිති අනුසයා. අනු අනු සෙන්නිතිවා අනුසයා. පකතියා යථානුසයිතෙසුච්ච කාමරාගාදිසු පුනප්පුනං උප්පජ්ජිත්තා දිගුණ නිගුණාදි වසෙන පුනප්පුනං සෙන්නි. සයනාකාරෙන උපරුපටි පලිවෙසෙන්නිති අත්ථො.

තිස්ස රාගාදිනං අවත්ථාසු පථමාවත්ථාය ධිතානං කාමරාගා දිනමෙතං අධිවචනං. තිස්සො හි අවත්ථා අනුසයාවත්ථා පටිගුට්ඨානාවත්ථා වීතික්කමාවත්ථාති. තත්ථ යෙ කාමරාගාදයො උප්පජ්ජිත්තා කායඤ්චාච්චිගං වාලෙන්නි, තෙසං තථාපවත්තා අවත්ථා වීතික්කමාවත්ථානාම. යෙ මනස්මිං එව පවත්තිත්තසහජාතා හුත්තා පවත්තන්ති, තෙසං තථාපවත්තා අවත්ථා පටිගුට්ඨානාවත්ථානාම. යෙ පන පවත්තසහජාතාවංපි අපත්තා වාසනාධාතුයො චිග්ග

වික්කසන්තානා නුසගිතා හුත්වා පරිශුට්ඨානප්පත්තිං ධීප්භාවෙන තිට්ඨන්ති, සුභනිමිත්තාදිකෙව ආරම්භයො ආපාතමාගතෙ යෙසං වසෙන ආවජ්ජනං රාගාදිපාකුභාවත්ථාය අයොනිසො භවඛිගං ආවට්ටෙති, අභාවිතඤ්ච චිත්තං යෙසං වසෙන දුමථං නට්ටෙති, තෙසං තථා පවත්නා අවත්ථා අනුසයාවත්ථානාම. තදවත්ථිකා කාමරාගාදයො අනුසයානාම. තෙ පන අපරමත්ථභූතාපි න භොන්ති. එකත්තපරමත්ථජාතිකත්තා. නව කුසලාඛ්‍යාකතභූතා එකත්තාකුසලජාතිකත්තා. නාපි කුසලාඛ්‍යාකතවිරුද්ධා, විසුං සම්පයුත්තධම්මභාවෙන අනුපලද්ධත්තා. නාපි කාලත්තයචිතිමුත්තා, තෙකාලිකධම්මසන්තිස්සයෙන පවත්තනතො. යදා පන තෙ සමුට්ඨි භිත්වා පරිශුට්ඨානභාවං ගවිජන්ති, තදා විසුං සම්පයුත්තධම්ම භාවඤ්ච ගවිජන්ති. සාරම්මණාදිභාවොව තෙසං පරිබ්‍යත්තො භොති. එතදත්ථං සන්ධාය කථාවත්ථුමිති තෙසං සාරම්මණධම්මභාවො සඬ්ඛාරක්ඛන්ධභාවොව පතිට්ඨාපිතො භොතිති.

යථා පන ඵලධාරිමිති රුක්ඛමිති විසකණ්ටකෙ දින්නෙ රුක්ඛානුසගිතො ඵලප්පත්තිං පච්චයභූතො සිනෙහො පරික්ඛයං ගවිජති. සමයෙ උප්පජ්ජිස්සමානාති ඵලාති නුප්පජ්ජන්ති. එවං සානුසයෙ චිත්ත සන්තානෙ යස්මිං ඛයො මග්ගො පාකුභවති, තස්මිං සහමග්ගුප්පාදා සො සො අනුසයො පරික්ඛයං ගවිජති. පරික්ඛිණස්ස පන පුන පරිශුට්ඨානංනාම තත්ථී, කුතො චිතික්කමොති ඉමමත්ථං සන්ධාය මග්ගො අනාගතසාමඤ්ඤං කිලෙසජාතං පජ්ඣතිති තත්ථ තත්ථ චුත්තො. තත්ථ අනාගතසාමඤ්ඤන්ති අනාගතසම්මතං, න එකත්ත අනාගතං. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං මග්ගො යෙකිලෙසෙ පජ්ඣති, තෙ අතිතාකිවා අනාගතාතිවා පච්චුප්පන්නාතිවා නවත්තඛිබාති චුත්තං. එතෙනෙව මග්ගො කිලෙසමුඛෙන යාති කුසලාකුසලකම්මානිච උපාදින්නක්ඛන්ධපඤ්චකෙව පජ්ඣති, තෙ අතිතාතිවාඅනාගතාතිවා පච්චුප්පන්නාතිවා නවත්තඛිබාති දිට්ඨෙති. යදි එවං මග්ගෙන පභිනා සබ්බෙ තෙභූමකධම්මා කාලෙවුත්තානාම අතඬ්ඛතා නාම අපච්චයානාම සියුන්ති.න. තෙකාලිකජාතිකත්තා සඬ්ඛත සපච්චයජාතිකත්තා ච. තෙ හි මග්ගෙ අනුප්පන්නෙ ඉමෙ නාමධම්මා උප්පජ්ජිස්සන්ති නිරුජ්ඣස්සන්තිති එවං සඬ්ඛතලක්ඛණං ආගවිච්ඡ ඤායොන ගහිතත්තා ලක්ඛණවසෙන තෙභූමකාදිභාවං භජන්තිති. එඤ්ච කත්වා විසුං සම්පයුත්තධම්මභාවං අපත්තානං අනුසයාවත්ථාය වා වාසනාවත්ථායවා කම්මසමඛිතිතාවත්ථායවා ආසයජ්ඣාසයා ධිමුත්තිවට්ටනවත්ථාසුවා ඕතානං සභාලානං ජාතිවසෙන පරමත්ථ ධම්මතා අකුසලාදිතාව පච්චෙතඛිබා භොතිති.

[208] විභාවනිසං පන

“අප්පභිනා හි කිලෙසා කාරණාලාභෙ සති උප්පජ්ජනා රහා සන්තානෙ අනුඅනුසගිතා විය භොන්තිති තදවත්ථා අනුසයාති චුච්චන්ති. තෙ පන නිප්පට්ඨායතො අනාගත කිලෙසා. අතිතපච්චුප්පන්නාපි තංසභාවත්තා තථා චුච්චන්ති”ති චුත්තං. තත්ථ අනුසයානාම සන්තානෙ කදාචිපි අනුප්පන්න පුබ්බා අනාගත කිලෙසා එවාති කත්වා සන්තානෙ අනු අනුසගිතා විය භොන්තිති චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි තෙ අනුඅනුසගිතා විය භොන්ති. එකත්තෙන අනුසගිතාඵව භොන්තිති.

[209] යඤ්ච තත්ථ

“තෙ පන නිප්පට්ඨායතො අනාගතකිලෙසා”ති චුත්තං. තංපි න යුත්තං.

න හි මග්ගෙන අප්පභිනා අනුසයා අනාගතානාම භොන්ති. පභිනාපිච නිප්පට්ඨායතො අනාගතාති නසක්කා චත්තුං. අනාගත සාමඤ්ඤස්ස අධිප්පෙතත්තාති. එතෙන අතීතපච්චුප්පන්නාපි තංසභාවත්තාතථා චුච්චන්තිති ඉදංචිපට්ඨකිත්තං භොති. අපිච, උප්පාදට්ඨිතිහඬිග පත්තානංච ඵකත්තෙන තෙකාලිකතා භොතිති තදුපත්තානං අනුසයානං පච්චුප්පන්නා පට්ඨායොච චත්තුං යුත්තො. ඵලඤ්ච කත්වා පාළියං යස්ස කාමරාගනුසයො උප්පජ්ජති, තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතිතීආදිනා පච්චුප්පන්නකාලිකො උප්පාදොරො ඵච චුත්තො, න නිරොධොරො, නච අතීතානාගත වාරාති. යං පන පටිසම්භිදාමග්ගෙ හඤ්චි පච්චුප්පත්තෙ කිලෙසෙ පජ්ජති. තෙන හි රත්තො රාගං පජ්ජති, දුට්ඨො දොසං, මුළුභො මොහන්ති චුත්තං. තං පටිගුට්ඨානපත්තානං ඵකත්තපච්චුප්පන්නක්ඛණං සන්ධාය චුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං චත්තමානුප්පන්නං භුත්වා විගතූප්පන්නං ඔකාසකතූප්පන්නං සමුදාචාරැප්පන්නන්ති චතුර්බ්බං උප්පන්නං න මග්ගෙප්ඤ්ඤා. භූමිලද්ධූප්පන්නං ආරම්භණා ධිග්ගති තූප්පන්නං අවිකඛම්භිතූප්පන්නං අසමුග්ගාටිතූප්පන්නන්ති චතුර්බ්බං මග්ගෙප්ඤ්ඤාති චුත්තං. තත්ථ චත්තමානුප්පන්නං සමුදා චාරැප්පන්නන්ති ඉදං ද්වයං ඛණපච්චුප්පන්නමෙව. භුත්වා විගතූප්පන්නං අතීතමෙව. ඔකාස කතූප්පන්නං අනාගතමෙව. තදුග්ගං පන පච්චුප්පන්නසම්පත්තා උප්පන්නන්ති චුත්තං. සම්පපච්චුප්පන්නන්ති චුත්තං භොති.

භූමිලද්ධූප්පන්නානාම අත්තනො ඛන්ධෙසු අනුසයිතානං මග්ගෙන අප්පභිනානං අනුසයානංච නාම. ආරම්භණාධිග්ගතිතූප්පන්නං නාම සුභනිමිත්තාදිකෙ ආරම්භණෙ සකිං ජච්ච්චා යාච තම්මුලකො පටිගුට්ඨානවෙගො න චුපසම්මති, තාච අධිමත්තථාමගත භාවෙන ඕතානං තෙසඤ්ඤෙච නාම. අනුසයා හි නාම අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පුනර්පුනං පටිගුට්ඨානපත්තානං කිලෙසානං වසෙන උපරැපටි ථීර තර දුළුහතර පත්තිසා පකතිසාපි ථාමගතාච්චනාම භොන්ති. න යෙනවා තෙනවා වායාමෙන පජ්ජිතං සක්ඛුණ්ණයා. ඵලං සන්තෙපි යදා යො යො අනුසයො පච්චයලාභෙන පටිගුට්ඨාන වහුලො භොති, තදා සො සො විසෙසෙන අධිමත්තථාම ගතභාවං පත්වා ඕතො භොති. යදා යො යො පටිපක්ඛධම්ම සමාදානෙන නිග්ගහපත්තො භොති, තදා සො සො මන්දථාම ගතභාවං පත්වා ඕතො භොති. අවිකඛම්භිතූප්පන්නානාම සමථ විපස්සනාහි සුට්ඨඅනිග්ගතිතානං තෙසඤ්ඤෙච නාම. අසමුග්ගාටි තූප්පන්නානාම මග්ගෙන අප්පභිනානං භූමිලද්ධානං තෙසංච්ච නාමන්ති. යස්මා පන ලොකුත්තරධම්මානාම කිලෙසානං අවිචන්තපටිපක්ඛා භොන්තිති හෙට්ඨිමා මග්ගට්ඨප්චෙට්ඨා සෙක්ඛා අත්තනො මග්ගඵලක්ඛණෙසු උපටි මග්ගාප්ඤ්ඤාපි අනුසයෙහි සානුසයාතිවා නිරානුසයාතිවා ථාමවතාතිවා අථාමගතාතිවා නවත්තබ්බා. තස්මා අනුසයානං තාදිසෙ පච්චුප්පන්න භාවෙ සතිපි හඤ්චි පච්චුප්පත්තෙ කිලෙසෙ පජ්ජති. තෙනහි ථාමගතො අනුසයො පජ්ජතිති චුත්ත දොසො නත්ථිති වෙදිතබ්බොති. කාමරාගොච්ච අනුසයො **කාමරාගානුසයො**.

සංයොජන

සංයොජන්ති ඛන්ධන්ති **සංයොජනාති**, තාති පන සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ජා සීලබ්බතපරාමාසො කාමච්ජන්දො ඛණපාදොති පඤ්ච ඔරම්භාගිණාති. රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජාති පඤ්ච උද්ධංභාගිණාති සුත්තන්තෙ අභිධම්මෙව දුසසංයොජනාති ආගතාති. ඉතරාති පන අභිධම්මෙච්ච ආගතාතිති තතො විසෙසකරණත්ථං **සුත්තන්තෙති** චුත්තං. කමො පන ද්විත්තංපි පාළියා නසමෙති. සභාග ධම්මසංඝිගහවසෙන පන ඉධ අඤ්ඤො කමො චුත්තො සිණාති. චිත්තං කිලිසස්සති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්නිවාති **කිලෙසා**. කිලිසස්සතිවා මලිනභාවං නිහිනභාවඤ්ච ගච්ජන්ති සත්තා එතෙහිති කිලෙසා.

කාමහවනාමෙතාති වත්ථුකාමදිපකෙන කාමනාමෙන රූපාරූපභවදිපකෙන ච හවනාමෙන. තාදිසං කාම හවසඬිතානං ආරම්මණභූතං වත්ථු ඵතිස්සාති **තඬ්ඛත්ථුකා. තථා පචත්තත්ති** සීලබ්බතාති පරතො ආමසනාකාරෙන ඉදං මෙ සවිචං මොඝමඤ්ඤත්ති අභිනිවිසනාකාරෙන ඛන්ධෙසු අත්තාභිනිවෙසාකාරෙනව පචත්තං. **වත්ථුතොති** සභාවධම්මතො. අයං පාපසඬිගහො අකුසලඬිගහො නවධා වුත්තොති යොජනා.

[අකුසලසඬිගහො]

මිස්සකසංගහො

163. මිස්සක සඬිගහෙ පාණාතිපාතාදිති පාපකම්මාති කරොත්තානංචි විත්තස්ස ආරම්මණො උජුකරණංනාම කඬනෙන විනා න සිජ්ඣතිති වුත්තං **සත්තකඬ්ඛතඬිගාති**. කලාණාමො පාපකොවා ආරම්මණො උජුකං විත්තපටිපාදනසඬිතාතස්ස උපතිජ්ඣයෙන කිව්චස්ස අඬිගාතිති අත්ථො. තත්ථ ඥාමනස්සං අකුසලජ්ඣාතඬිගං. සෙසාති කුසලාකුසලාඛනාකතාතිති. කලාණාකම්ම පාපකම්මසඬිතාතාසු සුගති දුගගති විචට්ටසඬිතාතාසුච නානාදිසාසු තංතංදිසාති මුඛපපචත්තිසඬිතාතා විත්තස්ස ගතිනාම සම්මාලා මිච්චාලා පචත්තෙහි දස්සනාදිහි ඵච සිජ්ඣතිති වුත්තං **ද්වාදසමගඬිගාති**. විත්තස්ස උජුගතියාලා වඬිකගතියාලා ගමනස්ස පථඬිගාති උපාසඬිගාතිති අත්ථො. තත්ථ මිච්චාදිට්ඨි මිච්චාසඬිකජ්ජ මිච්චාලායාම මිච්චාසමාධයො පාපකම්ම දුගගතිභව සඬිතාතාසු අභිතදිසාසු විත්තස්ස වඬිකගතියා ගමනස්ස උපාසඬිගාති, ඉතරාති කලාණාකම්ම සුගතිභව විචට්ටධම්මසඬිතාතාසු භිතදිසාසු උජුගතියාති දුට්ඨබ්බං. තත්ථ පාණාතිපාතකම්මෙ විතකක විචාර ඥාමනස්සෙකගගතා සඬිතාතං චතුරඬිගිකජ්ඣාතං මිච්චාසඬිකජ්ජ මිච්චාලායාම මිච්චාසමාධි සඬිතාතො තිශ්ඬිගිකමග්ගොච වෙදිතබ්බො. ඵචං සෙසෙසු සුචරිතදුච්චරිතකම්මෙසු කඬනමග්ගා උද්ධරිතබ්බා. විහඬිගෙ පන සුත්තත්තෙසුච මිච්චාලාලා මිච්චාකම්මත්තො මිච්චාආජීවො මිච්චාසතිති ඉමෙපි වත්තාරො ආගතා. ඉමෙ පන විසුං වෙනසිකධම්මා නහොත්ති. තථා තථා පචත්තානං චතුත්තං ඛන්ධානං අධිවචනත්ති කත්වා ඉධ නගහිතා.

[210] යං පන විභාවතිසං

“සුගති දුගගතිනං නිබ්බානස්ස ච අභිමුඛං පාපනතො මග්ගා; තෙසං පථභූතාති අඬිගාති මඬිගාති”ති වුත්තං; තං න සුත්ථරං; න හි අඬිගාති මග්ගානං පථභූතාතිනාම හොත්ති; මග්ගසද්දොසෙව පථපරියායො අට්ඨකථාසු වුත්තො න අඬිගසද්දොති;

[211] යඤ්චෙ තත්ථ

“මග්ගස්සවා අට්ඨකිකස්ස අඬිගාති මග්ගඬිගාති”ති වුත්තං. තංචි අනුපපත්තං.

ඉධ හි කත්ථවි විත්තෙ තිශ්ඬිගිකො කත්ථවි චතුරඬිගිකොතිආදිනා නානාමග්ගොච අධිජ්ජෙතොති. ආධිපච්චට්ඨෙන **ඉන්ද්‍රියාති**. කිඤ්ච ආධිපච්චං. අත්තාධීනවුත්තිකෙ ධම්මෙ අත්තනො ගතිසං සබ්බසො වත්තෙතුං සමත්ථහාලො. ඉති තෙසු තෙසු කිව්චෙසු අත්තනො ආධිපච්චසඬිතාතං ඉන්ද්‍රියං කරොත්ති සාධෙත්තිති ඉන්ද්‍රියාති. ඉන්ද්‍රියං කාරෙත්තිතිපි ඉන්ද්‍රියාති. ඉස්සරා අධිපතිතොති වුත්තං හොති. තත්ථ පඤ්චවක්ඛාදිති දස්සනාදිකිව්චෙසු

චක්ඛුච්ඡේදකාණාදීනං ඉස්සරාගොත්ති. ඛලවදුඛඛලමන්ද භික්ඛාදීසු අත්තාකාරානුවත්තාපනතො. භාවද්වයං ඉත්ථාකාරාදිවසෙන පවත්තිං චතුසමුට්ඨානික රූපානං සකලධන්වපකද්වකස්සෙව චා ඉස්සරො ගොති. අකද්දුචා අප්පවත්තිතො. තථා හි යස්මිං සත්තානෙ පටිසන්ධියං ඉත්ථිභාවො පවත්ති. තස්මිං සබ්බෙ කම්මාදිපච්චයා චතුසමුට්ඨානරූපස්ත්තනිං සමුට්ඨාපෙත්තා ඉත්ථාකාරස්තිතමෙව සමුට්ඨාපෙත්ති, නො අකද්දුචා. පන්දවත්තාධිප්පායාපි තස්මිං මන්දාකාරස්තිතාව පවත්ති. තබ්බිපට්තෙන පුට්ඨස්සත්තානං වෙදිතබ්බං. ජීවිතද්වයං රූපා රූපස්ත්තනිනං රත්ති දිව මාස සංවච්ඡරානුක්කමෙන අද්ධානථිරණෙ සහජාතධම්මානං ඉස්සරො ගොති. තෙසං තදායත්තවුත්ති කත්තා. මනො විජානනකිච්චෙ. වෙදනාපකද්වකං තථා තථා ආරම්මණාරසානුභවෙන. සද්ධා ආරම්මණාවිමුච්චෙන. වීරියං කම්මති අලිභ වුත්තිභාවෙ. සති ආරම්මණාපට්ඨානෙ. සමාධි ආරම්මණෙ නිව්චලට්ඨි තියං. පකද්දුචා අසම්මොහකිච්චෙ සම්පයුත්තධම්මානං ඉස්සරො ගොති. අනකද්දුචාහිභවතියභාවෙන පවත්තිතො. යථා හි සිලායං පථවී සහජාතෙහි අනභිභවතියා ගොති. අත්තනාවතෙ අභිභවත්තා විසුං අවිජ්ජමානෙවය කත්තා පවත්ති. යථා ච උද්ධෙ ආපො අග්ගම්හි තෙජො වාතෙ වායො. එවං සම්පදම්ඛං දුට්ඨබ්බං.

අකද්දුචායිත්ථ පටිච්ඡේදකිත්ථාති අකද්දුචාතං. න අකද්දුචාතං අනකද්දුචාතං. චතුසව්චධම්මො. අමතංවා පදං. අනකද්දුචාතං කදස්සාම් ජාතිස්සාමිති අනකද්දුචාතකද්දුස්සාම්. ආබ්‍යාතිකංපි හි පදං සකද්දුචාසද්දුභාවෙ ධීතං නාමිකට්ඨානෙ තිට්ඨති. යථා මක්ඛලිගොසාලො එහිපස්සි කොති. එවකද්හි සති තස්ස පදන්තරෙන සහ සමාසභාවො නවිරූප්පකිති. අනකද්දුචාතකද්දුස්සාමිති එවං පටිපත්තස්ස ඉන්ද්‍රියං **අනකද්දුචා තකද්දුස්සාමිතින්ද්‍රියං**. ආදිමන්තිකාරතො පට්ඨාය තාදිසෙන උස්සාගෙන සහ විපස්සනං ආරහන්තස්ස තස්මිං උස්සාගෙ අපටිපස්සද්ධෙයෙව සොත්තමත්තිමග්ගං පටිලභන්තස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති වුත්තං ගොති. ආජානාතිති අකද්දුචා. තමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති **අකද්දුචින්ද්‍රියං**, පථමමග්ගෙන අනකද්දුචාතං කදත්ථාපි කිලෙසප්පභානකිච්චස්ස අපරිනිට්ඨිතත්තා තස්ස ජානනකිච්චස්ස විප්පකතභාවෙන යථා දිට්ඨෙ තස්මිං චතුසව්චධම්මෙ අමතපදෙථව චා පුත්තපුත්තං ජානනකිච්ච යුත්තානං ඉන්ද්‍රියන්ති වුත්තං ගොති. **අකද්දුචාචින්ද්‍රියන්ති** අකද්දුචා තාවිනො පරිනිට්ඨිත ආජානන කිච්චස්ස ධීණාසවස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති අකද්දුචාචින්ද්‍රියං. තිවිධං පෙතං තථාරූපෙ ජානනෙ සම්පයුත්ත ධම්මානං ඉස්සරො ගොතිති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ ඉමෙසං සත්තානං පාකටෙ රූපකායෙ අත්තගාහදළ්භත්තං තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිකද්දුචාය පරිකද්දුචායව ගොතිති දිපෙතං ආදිතො පකද්ව පසාදිත්තියාති වුත්තාති. තස්ස අත්තස්ස ඉත්ථිපුම තාගෙදො ඉමෙසං වසෙන ගොති. තස්මිං චා ඉත්ථිපුට්ඨි ගාගො තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිකද්දුචාය පරිකද්දුචායව ගොතිති දිපෙතං කදන්තරං භාවිත්තිද්වයං වුත්තං. සොච අත්තා ඉමස්ස වසෙන ජීවසකද්දුචා ලභති. තස්මිංවා ජීවගාගො තබ්බිමුත්තිව ඉමස්ස අපරිකද්දුචාය පරිකද්දුචායව ගොතිති දිපෙතං තදන්තරං ජීවිත්තින්ද්‍රියං වුත්තං. ඉදං පන භාවිත්තිද්වයො පුරෙ වත්තබ්බංපි රූපාරූප මිස්සකත්තා ඉධ වුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. නාමකායෙ අත්තගාහදළ්භත්තං තබ්බිමුත්තිව ඉමස්ස අපරිකද්දුචාය පරිකද්දුචායව ගොතිති දිපෙතං නාමිත්තිද්වයෙසු මන්තින්ද්‍රියං ආදිතො වුත්තං. සොච අරුපී අත්තා ඉමෙසං වසෙන සංකිලිට්ඨො විප්පන්තිදිතොව ගොති. තස්මිංවා සුබ්බදුක්ඛිතගාගො තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිකද්දුචාය පරිකද්දුචායව ගොතිති දිපෙතං තදන්තරං පෙදන්තින්ද්‍රියපකද්වකං වුත්තං. තස්ස සංකිලිට්ඨස්ස වොදානප්පත්තියා තංතංගාහවිමුත්තියාවා පටිපත්තිදස්සත්තථං තදන්තරං

සද්ධාදිපකද්විත්ථියං වුත්තං. තාය පටිපත්තිභා වොදානප්පත්ති භා ආදි මජ්ඣිමනිකායෙ පටිපත්තිභා වුත්තං. අනෙක භික්ඛු ලොකුත්තරිත්ථියාති වුත්තාතිති.

[212] විභාවනිසං පන

“එත්තාවතා අධිප්පෙතත්ථසිද්ධිති අකද්දෙසං අගහණන්ති” වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

නති සත්තෙසුපි අකද්දෙසු ඉන්ද්‍රියභාවාරහෙසු ධම්මෙසු එත්තාවතා අධිප්පෙතත්ථසිද්ධිභා තෙසං අකද්දෙසං හගවතො ථෙරස්සව අගහණන්ති යුත්තං වත්තුං. ඉන්ද්‍රියභාවාරහස්ස අකද්දෙසං අසම්භවතො. යදි හි සම්භවෙය්‍ය, සතංපි සහස්සංපි ගණ්ඨස්සතියෙවාති. බලියන්ති උප්පත්තූප්පත්තෙ පටිපක්ඛධම්මෙ සහන්ති මද්දන්තිති **බලාති**. යථා අබලානං බලියන්ති. මද්දන්තෙනං පරිස්සයාති. එත්ථව අබලාති දුබ්බලා. නන්ති හිතවීරියං ජනං. බලියන්තිති බලසා කරොන්ති අජ්ඣෙධත්ථරන්ති. පරිස්සයාති අබලා රාගාදි පරිස්සයාති අත්ථො. අපිච, පටිපක්ඛධම්මෙහි අකම්මිභවිතො අක්කො හණ්ඨවිතො බලාතිනාම. තස්මා අස්සද්ධියස්සධිතාතෙන පටිපක්ඛධම්මෙතෙ කම්මෙතො අසක්කුණෙය්‍යතා **සද්ධාබලං**නාම. කොසජ්ජස්සධිතාතෙන කම්මෙතො අසක්කුණෙය්‍යතා **වීරියබලං**නාම. මුට්ඨස්සව්වෙන කම්මෙතො අසක්කුණෙය්‍යතා **සතිබලං**නාම. උද්ධව්වෙන කම්මෙතො අසක්කුණෙය්‍යතා **සමාධිබලං**නාම. අවිජ්ජාසකම්මෙතො අසක්කුණෙය්‍යතා **පක්ඛද්දාබලං** නාම. සෙසදුකද්වයං පන අකද්දෙසංකද්දෙසං පටිපක්ඛෙනගොපෙතබ්බං.

[213] විභාවනිසං පන

පාපබලදුකං පටිපක්ඛෙන ගොපෙතො නලබ්භන්ති කත්වා “අභිරිකානොත්තප්පද්වයං පන සම්පයුත්තධම්මෙසු වීරභාවෙ නෙවාති” වුත්තං. තං න සුත්ථරං.

සම්පයුත්තධම්මෙසු වීරභාවොතිව පටිපක්ඛෙහි අකම්මිභතා තිව අත්ථතො නානත්තාභාවතොති. වීරියසමාධිබලාති කුසලාකුසලාබ්‍යාකතාති. අභිරිකානොත්තප්පාති අකුසලබලාති. සෙසාති කුසලාබ්‍යාකතාති. **අධිපතීති** එත්ථ පතීති සාම් ඉස්සරො. සො පන පදෙස ඉස්සරො සකම්මස්සරොති දුට්ඨො. තත්ථ ඉන්ද්‍රියාති පරෙසං විසයෙ සයං පරවසෙ වත්තිත්වා අත්තතො විසයෙඵව පරෙහි අත්තතො වසෙ වත්තාපෙත්තිති පදෙසිස්සරා නාම. පුබ්බාති ස්ඛිඛාරවසෙන පුබ්බාගමනවසෙන වා විසෙසෙත්වා පවත්තං අධිපතිට්ඨානං පත්වා පන අකද්දෙසා දුතියො ඉස්සරොනාම නත්ථි. තස්මා අධිකො පතීති අධිපති. අත්තා ධීනවුත්තිතං පතීති අධිපතීතිව වදන්ති.

ජන්දොඵව අධිපතීති ජන්දාධිපති. ජන්දවතො කිංනාම කම්මං නසිජ්ඣන්ති එවං පුබ්බාගිස්සධිඛාරවසෙනවා පුබ්බෙ අතීතභවෙසු සුට්ඨි ආසෙවිතජන්දාගමනවසෙනවා තෙසු තෙසු කලානා පාපකම්මෙසු සම්පයුත්තධම්මෙ මහොසොවිස තිණපණ්ණකසටෙ අත්තපරාධිනෙ නිව්චං පඟ්ගහිතධුරෙ කත්වා පවත්තො කත්තුකමන්තා ජන්දො. එස නයො සෙසෙසුපි. නනු වෙත්ථ පච්ඡිමා තයො ධම්මා අධිපතිභාවං ගණ්ඨන්තා ඉන්ද්‍රියභාවං අවිජ්ජිත්ථාව ගණ්ඨන්තිති අධිපතිභුතාව සමානා ඉන්ද්‍රියකිව්වවසෙන පරවසෙපි වත්තන්තිති. සව්චං, අකද්දෙසං පන අධිපතිකිව්වං, අකද්දෙසං ඉන්ද්‍රියකිව්වත්ති නත්ථෙත්ථ දොසොති. යථා හි රාජා වක්කවත්ති

එකස්ස අත්තනො පුරොගිතස්ස සත්තිකෙ එකං දිඛිබ්විජ්ජං ගණ්හාති. න එත්තාචතා රාජා චක්කචත්තිනාම නහොති. නච විජ්ජාගෙනු අක්ද්දස්ස චසෙන චත්තති. අක්ද්දස්ස චක්කචත්ති රජ්ජකිච්චං, අක්ද්දං විජ්ජාගහණ කිච්චත්ති. එචං සම්පදම්දං දුට්ඨබ්බං. තත්ථ අධිපතිකිච්චංනාම තංතංකිච්ච විසෙසං අනපෙක්ඛිතවා අතුල්‍යබලෙන අභිභවිතවා සහජාත ධම්මෙ අත්තනො අත්තනො කිච්චෙසු අතිචත්තමානෙ කත්වා ධුර චාහිතා. ඉන්ද්‍රියකිච්චං පන විජානාදිකිච්චං ආරඬ්ඡ පවුච්චති.

ආහරන්ති සහජාතාදිපච්චයසාමක්ද්දන්තො අතිරෙකෙන අසාධාරණපච්චයසත්තිවිසෙසෙන හරන්ති පචත්තෙත්තිති **ආහාරා**. ආහරන්තිවා අප්කධත්තසම්භූතා තෙ තෙ පච්චයධම්මා පච්චයුප්පන්නධම්මාල අත්තානක්ද්දොල අත්තනො අත්තනො පච්චයකිච්චං පච්චයුප්පන්නකිච්චක්ද්දො සුට්ඨ හරන්ති වහන්ති එතෙහිති ආහාරා. යථාහසබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති. එත්ථෙ සබ්බෙ සත්තාති එතෙන සබ්බෙ අප්කධත්තසම්භූතා පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මා වුත්තා. ආහාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා. යථාරහං චතුච්ඡිතිපච්චයෙහි ධීතිසභාචාති අත්ථො. නනුවෙත්ථ පච්චයාහාරොල වුත්තො. න ආහාරපච්චයො. ඉධ පන චතුඛිබ්බො ආහාරපච්චයධම්මොල වුත්තොති. සච්චං, පච්චයට්ඨෙත පන ආහාරනාමකානං සබ්බෙසං චතුච්ඡිතිපච්චයධම්මානං මජ්ඣෙ යෙධම්මා චත්තාරො ආහාරාති විසෙසෙත්වා වුත්තා. තෙ තෙසං පච්චයාහාරානංපි ආහාරභූතාති සිද්ධා හොන්තිති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චතුත්තං ආහාරානං මහත්ත භාවො පාකටො හොන්තිති.

තත්ථ යථා යවඬ්චානංවා සාමුඬ්චානංවා ආනුභාවො නාම කමුර්ඛිකුරානං උප්පාදාන පධානං හොති. තතොපරං පන සස්සභාචං පත්වා ප පක්ද්දො මාසෙ චඩ්ඪිඤාචා ධීතිඤාචා පථවි රසආපොරසානං ආනුභාවො පධානං හොති. එවමෙචං කබලී කාරාහාරජජීචිනං කාමසත්තානං කම්මස්ස ආනුභාවොනාම පටිසන්ධිරුපුප්පාදානෙ පධානං හොති. තතොපරං පන යාචතායුකං චඩ්ඪිඤාචාධීතිඤාචා උතුආහාරානං ආනුභාවො පධානං හොති. කම්මජරුපාති හි යාච ආසන්නමරණා පචත්තමානාතිපි උතුආහාරෙහි අනුග්ගහිතාතිඑව පචත්තන්ති. උතුච ආහාරු පත්ථමිහිතොයෙල අත්තනො කිච්චං කරොති. තස්මා තෙසං සත්තානං චතුසත්තතිරුපං කබලීකාරාහාරෙන අනුපත්ථමිහිසමානං චිරං නපචත්තති. උපත්ථමිහිසමානංඑව යාචතායුකං පචත්තති. යථාච සකුණාචා ඩංසමකසා දුයොචා තුණ්ඩෙන ආහාරං ගහෙත්වා අත්තභාචං පොසෙත්ති. තුණ්ඩෙ අසන්නෙ ආහාරං අලහන්නා මරන්ති. එවමෙච ඉමෙ සත්තා එස්සෙන ආරම්මණෙසු රසං ගහෙත්වා වෙදනාසකිධානං උපහොගපටිහොගං සම්පාදෙත්වා තණ්හාවෙපුලුලං පත්වා තිච්චං චට්ටං පුරෙත්වා යාචජ්ජනාපි චට්ටෙ අනුකණ්ඨමානා පචත්තන්ති.

යදි හි එස්සොනාම න සිඤා, ආරම්මණරසං අලහිත්වා වෙදනා පටිහොගරහිතෙන තණ්හුප්පත්තිඤා ඔකාසො නත්ථිති තිච්චචට්ටමෙච නසිඤාති. යථාච තෙ සකුණාදුයො පක්ඛෙ විසුහිත්වා අත්තරා අපතමානා රුක්ඛතො රුක්ඛං වනතො වනං විචරිත්වා අත්තානං යාපෙත්ති. පක්ඛෙසු අසන්නෙසු ගමනං අසම්පාදෙත්වා පතිත්වා මරන්ති. එවමෙච ඉමෙ සත්තා ආයුහනලක්ඛණාය චෙතනාය චෙතශිත්වා කම්මසමඛිගිතං සම්පාදෙත්වා හචතො හචං විචරිත්වා යාචජ්ජනා චට්ටෙ සංසරන්ති. යදි හි චෙතනානාම න සිඤා, කම්මචට්ටස්ස අභාවො. තදුභාවෙච විපාකචට්ටස්ස අභාවො. තදුභාවෙච තදනුසයිතස්ස කිලෙසචට්ටස්ස අභාවොති චට්ටංනාම න සිඤාති. යථාච තෙ සකුණාදුයො චක්ඛුනා ගොචරට්ඨානංවා තංතංදිසාභාගංවා විභාවෙත්වා

ශාලපීචං අත්තානං ශාපෙත්ති. චක්ඛුස්මිං අසත්තෙ කිඤ්චග්ගෙතඛිබ්බත්ථංවා ගත්තඛිබ්බානංවා අලභිත්වා තත්ථෙව මරන්ති. එවමෙවං සම්පයුත්තා ධම්මා ආරම්මණවිජාතලක්ඛණෙන විඤ්ඤාණෙන තංතංආරම්මණං ලභිත්වා තස්මිං තස්මිං ඵස්සාදුශො උප්පාදෙත්වා තිවිධං වට්ඨං වට්ඨෙත්ති. යදි හි විඤ්ඤාණංනාම න සීශා, ඵස්සාදිතං ආරම්මණලාභොයෙව නත්ථීති වට්ඨමෙව න සීශාති. තෙනාහ වත්තාරො ආහාරා.ල. විඤ්ඤාණං චතුත්ථන්ති. සංයුත්තකෙව –

වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ ආහාරා භූතානං වා සත්තානං සීතිශා සම්භවෙසීනංවා සත්තානං අනුග්ගහාය කඛ්ඤ්ඤාරො ආහාරො ඔප්පාරිකොවා සුඛුමොවා, ඵස්සො දුඛිශො, මනොසඤ්ඤෙතනා තතීශා, විඤ්ඤාණං චතුත්ථන්ති වුත්තං.

තත්ථ භූතානන්ති වුද්ධිප්පත්තානං. සම්භවෙසීනන්ති කලලාදි කාලෙ සීතානං. චතුත්තංපන ආහාරානං යථාසම්භවං අනුමතග්ගෙ සංසාරවට්ඨෙවා තස්මිං තස්මිං භවෙවා සීතිශාවා අනුග්ගහායවා පවත්ති ආකාරො වුත්තනයෙන වෙදිතඛිබ්බො. අට්ඨකථායං පන කොපනෙත්ථ ආහාරො. කිං ආහාරෙතීති. කඛ්ඤ්ඤාරා භාරො ඔප්පිඤ්ඤකරුපාති ආහාරෙතී. ඵස්සාහාරො තිස්සො වෙදනා. මනොසඤ්ඤෙතනාහාරො තයො භවෙ. විඤ්ඤාණා භාරො පටිසන්ධිනාමරුපන්ති වුත්තං. තං පාකට්ඨලවසෙන වුත්තන්ති දුට්ඨඛිබ්බං. ඔප්පිඤ්ඤකරුප්ප්පාදනං පන කඛ්ඤ්ඤාරාහාරස්ස මහත්තං කිව්චං නහොති. චතුස්සත්තතිරුප්ප්පත්ථම්භනමෙව මහත්තං. තෙනෙව හි පාලියං සීතිශාතිව අනුග්ගහායාතිව වුත්තං.

අපිච යථා උපතිස්සයාසෙවනපච්චයා සුත්තන්ති කපරියායා අභිධම්මපරියායාතිව දුට්ඨා හොන්ති. තථා ආහාරපච්චයොපි දුට්ඨො. තත්ථ යං වුත්තං මනොසඤ්ඤෙතනාහාරො තයොභවෙති. තං සුත්තන්තිකපරියායං සත්ඛාය වුත්තං. නහි පටිඤ්ඤා අරුපා භාරා අසහජාතානං ධම්මානං ආහාරට්ඨෙන පච්චයානාම හොන්තිති. **පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු කඛ්ඤ්ඤාති නලඛිහන්ති.** තාහි හි දුඛබලකිව්චට්ඨානවත්ථුකත්තා රුපාදිසු අභිනිපාතමත්තාහි හොන්තිති න තෙසු විප්පමානා වෙදනා එකග්ගතා කඛ්ඤ්ඤාවිචං සාධෙත්තිති. විතක්කපච්චිමකං කඛ්ඤ්ඤාවිච වුත්තං. කඛ්ඤ්ඤානං නායකභූතොව විතක්කො තෙසු නත්ථීති තත්ථ තාවෙදනා එකග්ගතායො තං න සාධෙත්තිති. වීරියපත්ථම්භරහිතා ධම්මා සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවප්පත්තා නහොන්තිති අවීරියෙසු සොළසාගෙතුකචිත්තෙසු සමාධිබලකිව්චං න සාධෙති. වීරියපච්චිමකං බලන්ති හි වුත්තන්ති ආහ **අවීරියෙසු බලාහි නලඛිහන්ති.** හෙතුරහිතා ව ධම්මා වට්ඨස්ස විවට්ඨස්සව පත්තිශා පථභාවං නගවිප්පත්ති. හෙතුපච්චිමකො මග්ගොති හි වුත්තන්ති ආහ **අගෙතුකෙසු මග්ගඛිහාහි න ලඛිහන්ති.** විචිකිච්ජාසම්පයුත්තෙවත්තෙ එකග්ගතා අධිමොක්ඛරහි තත්තා එකත්තෙන සංසප්පනසභාලාය විචිකිච්ජාය අභිභූතත්තා ව මග්ගින්ද්‍රියබලභාලාය බලවතී නහොතිති වුත්තං **විචිකිච්ජා විත්තෙ එකග්ගතා මග්ගින්ද්‍රියබලභාවං න ගවිප්පති.** ද්විගෙතුක තිගෙතුක පවතෙස්සෙවාහි එත්ථ ද්විගෙතුක තිගෙතුකසද්දෙන මොමුහද්වයග්ගසත්පවනාහි නිවත්තෙති. පවතසද්දෙන තිගුමකාහි ද්විගෙතුකතිගෙතුකවිජාකාහි නිවත්තෙති.

[214] විභාවතිශං පන

“ද්විගෙතුකතිගෙතුකගග්ගොන එකගෙතුකෙසු අධිපතිනං අභාවං දස්සෙති”ති
චුත්තං, ජවනභාවසාමකද්දත්තා පන හසනචිත්තෙපි තෙසං අභාවො දස්සෙතඛිබ්බායෙව
භොතිති.

යථාසම්භවන්ති ලද්ධපුබ්බාති සඛිබාරස්ස ලද්ධපුබ්බාගමස්ස ච එකෙකස්ස අධිපතිනො
සම්භවානුරූපං **එකොව ලබ්භති.** න දුතිශො. ඉතරථා අධිපතිඑව නසිනාති. එවකද්ව කත්තා
පටිසානෙ යථා ඉන්ද්‍රියපච්චයවිහඬිගෙ අරුපිනොඉන්ද්‍රියා සම්පයුත්තකානංධම්මානං
තංසමුට්ඨානානකද්ව රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයොති චුත්තං. න තථා
අධිපතිපච්චයවිහඬිගෙ. තත්ථ පන ජන්දාධිපති ජන්දසම්පයුත්තකානන්තිආදිනා එකෙකාධිපති
විභාගවසෙනෙව චුත්තන්ති. එවකද්ව සති අධිපති ඉන්ද්‍රියානං විසෙසො පාකටො භොතිති.
නවෙරිතාති නව රිරිතා කපිතා. කුසලා කුසලා බ්‍යාකතෙහි සමාකිණ්ණො **කුසලාදි සමාකිණ්ණො.**
[මිස්සකසඬිගහො]

164. චත්තාරි සච්චාති බුජ්ඣධිති බොධි. බුජ්ඣන්තිවා තාති තං සමඬිගිනො එතාගාති
බොධි. චතුමග්ගකදාණං. චුත්තකද්දෙනං මහා නිද්දෙසෙ බොධි චුච්චති චතුසු මග්ගෙසු-
කදාණන්ති. පක්කොති කොට්ඨාසො සම්භාරො. බොධියා පක්කෙ භවාති බොධිපක්ඛියා. අධිසීලා
ධිච්චතා ධිපකද්දා සඛිබාතාසු තිසු සික්කාසු පටිසාපන්නානං සත්ථුසාසනධම්මානං එතංනාමං.
තෙ පන කොට්ඨාසනො සත්ත වධා භොන්තිති ආහ **චත්තාරොසතිපටිසානාතිආදි.** සම්පයුත්ත
ධම්මෙසු පමුඛා පධානා හුත්තා කායාදිසු ආරම්මයොසු තිට්ඨන්ති නානාරම්මයොසු චිත්තගමනං
නිවත්තෙත්තවා තෙස්සෙව කායාදිසු චිත්ත නිබන්ධනවසෙන පවත්තන්තිති පටිසානාති. සතිඑව
පටිසානාතිති සති පටිසානාති. චත්තාරිසතිපටිසානාතිති චත්තරිබෙ ධම්මභාවං අපෙක්ඛිත්තවා
චත්තාරොසතිපටිසානා තිචුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. කායෙඅනුපස්සනා **කායා නුපස්සනා.** රූපකායෙ
රූපසමුග්ගෙ අස්සාසපස්සාසාදිකස්ස අවයවකායස්ස තංතංකායභාවෙනවා අනිච්චාදිභාවෙනවා
යාව තස්මිං තස්මිං කායෙ සම්මොගො පභිය්‍යති. තාව පුනථපුනං නිරන්තරං සමනුපස්සනාති
අත්ථො. නවප්පගෙදාසු වෙදනාසු සුඛවෙදනාදි කායඅවයවවෙදනාය තංතං වෙදනාභාවෙන
උදයබ්බයවසෙන ච අනුපස්සනා **වෙදනානුපස්සනා.** සොළස පගෙදෙසු සරාගා දිසු චිත්තෙසු
සරාගාදිකස්ස අවයවචිත්තස්ස තංතං චිත්තභාවෙන උදයබ්බයවසෙනව අනුපස්සනා
චිත්තානුපස්සනා. පකද්වපගෙදෙසු නිවරණාදිසු ධම්මෙසු කාමච්ඡන්දාදිකස්ස අවයවධම්මස්ස තං
තං ධම්මභාවෙන උදයබ්බයවසෙනව අනුපස්සනා **ධම්මානුපස්සනා.**

[215] යං පන විභාවතිශං

“කුච්චිතානං කෙසාදිනං ආගොති කාගො. අස්සාස පස්සාසානංවා සමුග්ගො
කාගො”ති චුත්තං. තං න සුන්දර මෙව.

[216] යකද්ව තත්ථ

“කායස්ස අනුපස්සනා කායානුපස්සනා”ති චුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

කායෙ කායානුපස්සි විහරතිති හි චුත්තං. එතෙන හි කායෙ අනුපස්සනා කායානුපස්සනාති
අයමත්ථොව පධානතො දස්සිතොති.

[217] ශක්ඛ භත්ථ

“වෙදනානං වසෙන අනුපස්සනා”ති චුත්තං. තංචි න සුත්ථරං. වෙදනාසු වෙදනානුපස්සිති භි චුත්තං. තථා චිත්තානුපස්සනා පදෙචි.

[218] යංචි භත්ථ

“සක්ඛකුසඬ්ඛාරානං ධම්මානං භිත්තලක්ඛණානමෙව අනුපස්සනා ධම්මානුපස්සනා”ති චුත්තං. තංචි න සුත්ථරමෙව.

න භි කත්ථචි පාළියං සක්ඛකුසඬ්ඛාරාව විසෙසෙත්වා ධම්මාති චුත්තා අත්ථිති. පාළියක්ඛි ජනීවරණා පථමං ධම්මාති චුත්තා. තතො පක්ඛවුපාදානක්ඛන්ධා. තතො ද්වාදසායතනාති. තතො සත්තබ්බාස්සකම්භිතා. තතො චත්තාරි සම්මානිති. යදිඵලං ඵකාය ධම්මානුපස්සනාය චුත්තාය ඉතරාචි සිද්ධාති සතිපට්ඨානං ඵකමෙව චත්තබ්බං, න චත්තාරොති. න. යො භි ධම්මානුපස්සනායං රූපක්ඛන්ධො චුත්තො. යො රූපතලක්ඛණානුපස්සනවසෙන චුත්තො. රූපතලක්ඛණක්ඛි නිබ්බන්තිතපර මත්ථධම්මො. යොච තථා අනුපස්සන්තස්ස විසෙසතො සුබ්බස්ස අත්තවිපල්ලාසස්ස පභානාය භොතිති. කායොති පන තංතං සමුහභුතරූපධම්මවසෙන වෙදිත්තබ්බො. නරූපතලක්ඛණවසෙන. නච තංතං කායභාවෙන ගතිතො තංතං රූපධම්මසමුහො නිබ්බන්තිත පරමත්ථධම්මොනාම භොති. පක්ඛකුසඬ්ඛිතිස්සකත්තා. යොච තථා අනුපස්සන්තස්ස විසෙසතො ඔළාරිකස්ස සුභාදි විපල්ලාසස්ස පභානාය භොතිති. තථා වෙදනාචිත්තෙසුචි ඔළාරිකවිපල්ලාසො සුබ්බවිපල්ලාසොති ද්වෙ ද්වෙ විපල්ලාසා භොන්ති. තත්ථ අත්තූපනිබ්බධා නිව්වසුඛ විපල්ලාසා ඔළාරිකා. අත්තවිපල්ලාසො සුබ්බො. තත්ථ වෙදනා චිත්තානුපස්සනා ඔළාරිකවිපල්ලාසානං පභානාය විසුං චුත්තා. ධම්මෙසු වෙදනාක්ඛන්ධවික්ඛකුසඬ්ඛානක්ඛන්ධා සුබ්බ විපල්ලාස පභානායාති. තස්මා චත්තාරොච සතිපට්ඨානා චත්තබ්බාති. සම්මා පදුහන්ති ඵතෙහිති **සම්මප්පධානාති**. කාමං තවොච න්හාරාච, අට්ඨිච අචසිස්සතු. උපස්සස්සතු මෙ සරීරෙ මංසලොහිතං. යන්තං පුරිසථාමෙන පුරිසපරක්කමෙන පත්තබ්බං. න තං අපත්වා වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සතිති ඵලං අනිච්ඡන්තචුත්ති වසෙන පචත්තස්ස සම්මාලායාමස්ස ඵතං නාමං. යො පන තථා පචත්තො ඵකොචි සමානො කිව්වසිද්ධිවසෙන චතුධා භොතිති. චුත්තං **උප්පත්තානන්ති**ආදි.

තත්ථ **උප්පත්තානංපාපකානන්ති** අසුකස්මිං කාලෙ දෙසෙ ඨාතෙ වා අහං ඉද්දක්ඛිද්දක්ඛ භාම පාපං අකාසිං, ඉද්දක්ඛිද්දක්ඛන්තාම මස්මං උප්පත්තන්ති ඵලං අත්තනො සත්තානෙ උප්පත්තභාවෙන විදිතානං අකුසලානං. **පභානායාති** තෙසං අත්තනො සත්තානෙ අප්පත්තශ්ශෙ යාවපරිනිබ්බානාපුත අනුප්පාදධම්මතාපාදනකරණත්ථං. **වායාමොති** සීල පුරණ සමථ විපස්සනාභාවනාකම්මෙසු දුල්භං වායාමො. **අනුප්පත්තානන්ති** අත්තනො සත්තානෙ උප්පත්තපුබ්බන්ති අවිදිතානං පරස්සත්තානෙසුචා සුත්තන්තෙසුචා දිස්වාචා සුත්වාචා විදිතානං. **අනුප්පාදායාති** යෙසං අකුසල මූලානං අත්ථිතාය ඉමෙසං සත්තානං ඊදිසාති කිලෙසජානාති වා පාපකම්මානිචා උප්පප්පන්ති. තාති මගි විප්පත්තිඵල. අහංචි තෙහි කිලෙසෙහිචා කම්මෙහිචා අපරිමුත්තොයෙව. අහංචි ස්වෙචා පරසුචෙචා භවත්තරෙසුචා තාති අත්තනො සත්තානෙ උප්පාදෙස්සා මියෙවාති ඵලං පච්චෙක්ඛිත්තා තෙසං අකුසලමූලානං අත්තනො සත්තානෙ උප්පත්තිසා පච්චෙස්සමුච්චිත්තන්තං. **අනුප්පත්තානංකුසලානන්ති** චතුභුමකෙසු කුසලධම්මෙසු සත්තවිසුද්ධිපභෙදෙසු ඉමෙනාම විසුද්ධධම්මා මයා අප්පත්තා අනධිගතාඵල භොන්තිති ඵලං

කදුන්වා සමයෙ අනතික්කත්තෙඵල අප්පත්තානං අනධගතානං උපරි විසුද්ධිධම්මානං අධගමනත්ථාය.

උප්පත්තානං කුසලානං හියෙන භාවායාති යාති සීලාදීනි කුසලානි මගි උප්පත්තානි. තානි යාච නියාමං නඹක්කමන්ති, භාච මග්ගං ඵතානීති වත්තුං නාරහන්ති. ස්වෙචා පරසුචෙචා භවත්තරං පත්තවා හිප්පිස්සන්ති යෙවාති ඵලං පච්චලෙක්ඛිත්වා අත්තනො සත්තානෙ උප්පත්තානං තෙසං සබ්බසො අකුප්පධම්මතාපාදනවසෙන සුට්ඨතරං වඩ්ඪිතත්ථාය. ඵතෙසු පන චතුසු මුඛෙසු යෙන කෙනච් ඵකෙන මුඛෙන උප්පත්තො වායාමො චතුක්ච්චසාධකොඵල භොතිති වෙදිතබ්බො. අට්ඨකථායං පන මග්ගක්ඛයො ඵල ඵකස්ස තස්ස චතුක්ච්චසාධකතා වුත්තාති.

ඉප්පකධං ඉද්ධි, තස්ස තස්ස යොගකම්මස්ස සිද්ධි සම්ප්ප්ධි නිබ්බන්තිති අත්තො. සා පන සබ්බෙපතො අභිකද්දෙය්‍යනානං ධම්මානං අභිකද්දකුසිද්ධි, පරිකද්දෙය්‍යනානං පරිකද්දකුසිද්ධි, පභාතබ්බානං පභාතසිද්ධි, සච්ඡිකා තබ්බානං සච්ඡිකරණසිද්ධි, භාවෙතබ්බානං භාවනාසිද්ධිති පකද්වච්චා භොති. ඉප්පකධිතිවා ඉද්ධි සත්ථුසාසනෙ යොගකම්මෙන ඉප්පකධ්නානං සබ්බෙසං මහග්ගත ලොකුත්තරධම්මානං නාමං. පප්පති ඵතෙනාති පාදො. ඉද්ධියා පාදොති **ඉද්ධිපාදො**. ඉද්ධිපත්තියා බලවුපායො පධානකාරණන්ති වුත්තං භොති. සො පන චතුත්තං අධිපතිධම්මානං වසෙන චතුධා භොතිති වුත්තං **චත්තාරො ඉද්ධිපාදාතිආදි**. අධිපතිභූතො පත්තොච ඉද්ධිපාදොති **පත්තද්ධිපාදො**. ඵසනගො සෙසෙසුපීති. ඵත්ථල සබ්බෙ මහග්ගතානුත්තරභූතා උත්තරිමනුස්ස ධම්මානාම නපාකතිකෙන පත්තොචා වීරියෙනවා චිත්තෙනවා පකද්දකුස වා අධගන්තබ්බා භොන්ති. යෙන කෙනච් පලිබොධෙන පටිබාහිතුං අසක්කුණොය්‍යෙන අධිපතිභාවපත්තෙන පත්තද්ධිනාඵල අධගන්තබ්බා. තස්මා ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා අධිපතිභූතාච ඉධ අධිප්පෙනාති දුට්ඨබ්බාති.

[219] යංපන විභාවතිසං

“ඉප්පකධි අධිට්ඨානාදිකං ඵතායාති ඉද්ධි, ඉද්ධිවිධකද්දකුණං. ඉද්ධියා පාදො ඉද්ධිපාදො”ති වුත්තං. තං සංයුත්තකෙ කතමාච හික්ඛලෙ ඉද්ධි. ඉධ හික්ඛලෙ හික්ඛු අනෙකච්ඡිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොති. ඵකොපි හුත්වා බහුධා භොති.ල. යාච ලුහමලොකාපි කායෙන වසං වත්තෙති. අයං වුච්චති හික්ඛලෙ ඉද්ධිති ඉමාය පාලියා සමෙති. ඵලංසත්තෙපි ඉධ අභිධම්මපරිශායොච අධිප්පෙනාති තං න යුප්පතිසෙච.

විහඬිගෙ පන පථමචාරෙ ලොකිය ලොකුත්තරම්සස්සකා චිත්ත චෙතසිකරාසීඵල ඉද්ධිපාදාති වුත්තා. අට්ඨකථායකද්ව-පථමප්පකධන පරිකම්මංහි ඉද්ධිපාදොනාම. පථමප්පකධනං ඉද්ධිනාම.ල. නෙවසකද්දකු නාසකද්දකුයතනප්පකධනපරිකම්මං ඉද්ධිපාදොනාම. නෙවසකද්දකුනාසකද්දකු යතනප්පකධනං ඉද්ධිනාම. සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම. සොතාපත්තිමග්ගො ඉද්ධිනාම.ල. අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදොනාම. අරහත්තමග්ගො ඉද්ධිනාමාතිච. පථමප්පකධනං ඉද්ධිපාදොනාම. දුතිස්ප්පකධනං ඉද්ධිනාම. ල. ආකිකද්වකද්දකුයතනප්පකධනං ඉද්ධි පාදොනාම. නෙවසකද්දකු නාසකද්දකු යතනප්පකධනං ඉද්ධිනාම. සොතා පත්තිමග්ගො ඉද්ධිපාදොනාම. සකදාගාම්මග්ගො ඉද්ධිනාම.ල. අරහත්තමග්ගො ඉද්ධිනාමාති ච වුත්තං. තංතං පාදකප්පකධනං ඉද්ධිපාදොනාම. තතො තතො වුට්ඨිහිත්වා උප්පාදිතමග්ගො ඉද්ධිනාමාතිපි වත්තුං වට්ටතිසෙච. ඉධ පන උත්තරවුලුභාපතිගෙ ආගතනගෙන චත්තාරො අධිපතිධම්මාඵල ඉද්ධිපාදාති වුත්තා.

තත්ථ ජන ලොකුත්තරභූතාඵච අධිප්පෙනා. ඉධ ලොකිය ලොකුත්තර මිස්සකභූතාති. ඉන්ද්‍රියබලාති අත්ථතො හෙට්ඨා චුත්තානෙව. පාකට්ඨානතො ජන චතුසු සොනාපත්තිශ්චගෙසු සද්ධාය ථාමො වෙදිතබ්බො. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ සද්ධන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බං. චතුසු සොනාපත්තිශ්චගෙසු ඵත්ථ සද්ධන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බන්ති. චතුසු සම්මප්පධානෙසු වීරියස්ස. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ වීරියන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බං. චතුසු සම්මප්පධානෙසු ඵත්ථ වීරියන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බන්ති. චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සතිශා. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙසතින්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බං. චතුසු සතිපට්ඨානෙසුඵත්ථ සතින්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බන්ති. චතුසු ක්කමනෙසු සමාධිස්ස. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ සමාධින්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බං. චතුසු ක්කමනෙසු ඵත්ථ සමාධින්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බන්ති. චතුසු අරියස්චවෙසු පඤ්ඤාය ථාමො වෙදිතබ්බො. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ පඤ්ඤන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බං. චතුසු අරියස්චවෙසු ඵත්ථ පඤ්ඤන්ද්‍රියං දුට්ඨබ්බන්ති. සම්බොධි චුච්චති චතුසු මග්ගෙසු ඤාණං, සමන්තතො ඛුජ්ඣන්ති පටිච්ඡන්ති ඛුජ්ඣන්ති චා ඵනායාති කත්ථා. සා හි චතුස්චවධම්මං ඛුජ්ඣන්ති ඵකක්ඛණෙ සොළසති අත්ථෙහි සද්ධං සමන්තතො ඛුජ්ඣන්ති, න ඵකදෙස තොති තස්සා සම්බොධියා සමුට්ඨාපනට්ඨෙන සම්බොධියා අභිගො සහකාරීබලවප්චවගොති **සම්බොජ්ඣන්තිගො**. සතිඵච සම්බොජ්ඣන්තිගො **සතිසම්බොජ්ඣන්තිගො**. සා හි කායාදියු චතුසු අත්තතො ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨසංවඩ්ඪිමානා අනුපුර්වෙන සබ්බපමාදු පක්ඛං විධමෙත්ථා සබ්බං අප්පමාදපක්ඛඤ්ච පුරෙත්ථා චතුමග්ගඤ්ඤාණ සම්බානං සම්බොධං සමුට්ඨාපෙති. විපස්සනාය භූමිභූතෙ අප්පක්ඛන්ත බහිද්ධාධම්මෙ විචිනාති කක්ඛළුත්තජ්ජිසනාදිහි අනිච්චතාදිහිව විචිධා කාරෙහි චුණ්ණච්චුණ්ණං කුරුමොනොවිය තෙසු දුට්ඨබ්බාකාරං අසෙසං උපධාරෙතිති ධම්මච්චගො. සොඵච සම්බොජ්ඣන්තිගොති **ධම්මච්චය සම්බොජ්ඣන්තිගො**. සොපි හි අත්තතො ගොචරභූතෙසු තෙසු ධම්මෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨසංවඩ්ඪිමානො අනුපුර්වෙන සබ්බංසම්මොහ පක්ඛං විධමෙත්ථා සබ්බං අසම්මොහපක්ඛං පුරෙත්ථා සයං චතුමග්ගඤ්ඤාණ සම්බොධි භූත්ථා සමුට්ඨන්ති. සම්මප්පධානවීරියමෙව සම්බොජ්ඣන්තිගොති **වීරියසම්බොජ්ඣන්තිගො**. තම්පි හි චතුර්බ්බෙසු අත්තතො ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨ සංවඩ්ඪිමානං අනුපුර්වෙන සබ්බං කුසලෙසු ධම්මෙසු ලිතසඞ්ඝොව කොසජ්ජපක්ඛං කිලෙසජානං විධමෙත්ථා සබ්බං ධුරසංපග්ගහපක්ඛං පුරෙත්ථා චුත්තප්පකාරං සම්බොධං සමුට්ඨා පෙති.

පීතිශෙව සම්බොජ්ඣන්තිගො **පීති සම්බොජ්ඣන්තිගො**. සාපි හි චුත්තප්පකාරෙසු ගොචරෙසු සුට්ඨ සංවඩ්ඪිමානා කුසලෙසු ධම්මෙසු සබ්බං චිත්තස්ස අරතිඋක්කණ්ඨපක්ඛං විධමෙත්ථා සබ්බං ධම්මරති ධම්මන්තද්ධම්මාරාම පක්ඛං පුරෙත්ථා චුත්තප්පකාරං සම්බොධං සමුට්ඨාපෙති. පස්සද්ධිඵච සම්බොජ්ඣන්තිගො **පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣන්තිගො**. සාපි හි චුත්තප්පකාරෙසු ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨ සංවඩ්ඪිමානා සබ්බං චිත්තස්ස ඝාරම්භ දුරථපක්ඛං විධමෙත්ථා සබ්බං චුප්පත්තසීතලපක්ඛං පුරෙත්ථා චුත්තප්පකාරං සම්බොධං සමුට්ඨාපෙති. සමාධිඵච සම්බොජ්ඣන්තිගොති **සමාධි සම්බොජ්ඣන්තිගො**. තස්ස සම්බොධිසමුට්ඨාපනතා පාකට්ඨා. තත්ථප්පක්ඛන්තතා සම්බානා උපෙක්ඛාඵච සම්බොජ්ඣන්තිගොති **උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣන්තිගො**. සාපිහි චුත්තප්පකාරෙසු සතිඤ්ඤානං ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨ සංවඩ්ඪිමානා සබ්බං චිත්තස්ස ලිනුද්ධච්චපක්ඛං විධමෙත්ථා සමවාහිතපක්ඛං පුරෙත්ථා චුත්තප්පකාරං සම්බොධං සමුට්ඨාපෙති. සම්මා අච්චරිතතො දස්සනං **සම්මාදුට්ඨි**. සා ජන දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනිපටිපදාය ඤාණන්ති චතුර්බ්බා හොති. සම්මා අච්චරිතතො සංකප්පනං **සම්මාසංකප්පො**. යථා සම්මාදුට්ඨි දුට්ඨබ්බසභාවෙසු ඵරමානා පවත්නති තථා තස්සා සංවිධානන්ති අත්ථො. තෙනෙව හි සො පඤ්ඤාකක්ඛන්තෙ සඞ්ගහිතොති. යථාහ-යාචාචුසො විසාබ සම්මාදුට්ඨි, යොච සම්මාසංකප්පො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාකක්ඛන්තෙ

සම්ගහිතාති. **සම්මාලාලා** දුග්ගා පුබ්බෙ චුත්තත්ථායෙව. සම්මා ලායමන්ති එකෙනාති **සම්මාලායාමො**. චතුකිච්චසාධකං සම්මප්පධාන වීරියං. පස්සද්ධිද්වයං පස්සද්ධිසාමසද්ධෙදුන එකං කත්වා **චුද්දසංගත සභාවතොති** චුත්තං. **සත්තධා**ති චුත්තප්පකාරානං සතිපට්ඨානචතුක්ක සම්මප්පධානචතුක්කාදිනං වසෙන සත්තධා. ඉදානි තෙසං චුද්දසන්නං කිච්චානං ධානභෙදං දස්සෙතුං **සඛිකප්පස්සද්ධිවාති**ආදිමාහ.

[220] යංපන විභාවනියං

“සත්තධා තත්ථ සම්ගහොති චත්වා පුන තං දස්සෙතුං සඛිකප්පස්සද්ධිවාතිආදිමාහ”ති චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි තත්ථ සත්ත සරූපං ලබ්ගතිති. සඛිකප්පො වීරතිත්තයාදිව එකං මග්ගඛිගට්ඨානං පාපුණාති. පස්සද්ධිව ජිතිව උපෙක්ඛාව එකං බොජ්ඣංගිගට්ඨානං. ඡන්දොව චිත්තසද්ධිව එකං ඉද්ධිපාදිට්ඨානන්ති එවං නවධම්මා එකට්ඨානිකා භොන්ති. එකං වීරියං චතුසම්මප්පධාන ඉද්ධි පාදිත්ථිය බලබොජ්ඣංගි මග්ගඛිග වසෙන නවට්ඨානිකං. එකා සති චතුසතිපට්ඨාන ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣංගි මග්ගඛිග වසෙන අට්ඨට්ඨානිකා. එකො සමාධි ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣංගි මග්ගඛිග වසෙන චතුට්ඨානිකො. එකාපසද්ධො ඉද්ධිපාදිත්ථිය බල බොජ්ඣංගි මග්ගඛිග වසෙන පසද්ධට්ඨානිකා. එකා සද්ධා ඉන්ද්‍රිය බල වසෙන දුට්ඨානිකාති. තෙ පන සත්තතිංස පභෙදා ධම්මා පුබ්බභාගෙ නානාරම්මණා නානාබණ්ඩාච භොන්ති. මග්ගච්ඡෙසු පන නවට්ඨානිකං වීරියං එකමෙව තිබ්බානං ආරම්මණංකත්වා නවසුඨානෙසු අත්ත පටිපක්ඛානං පාප ධම්මානං පච්චය යමුග්ගාතවසෙන නව කිච්චානි සාධයමානං එකමෙව පවත්නති. එස නගො අට්ඨට්ඨානිකාදිසු. තස්මා තෙ එකක්ඛණො එකච්ඡතෙ සබ්බෙ එකතො උපලබ්ගන්තිති චුත්තං **සබ්බෙ ලොකුත්තරො භොන්තිති. නවාසඛිකප්ප ජිතිශොති** එත්ථ වාසද්දො කච්චි සද්දත්ථො. සඛිකප්පො කච්චි දුතියජ්ඣකානිකා දිගෙජිතිව කච්චි චතුත්ථජ්ඣකානිකාදිකෙ ලොකුත්තරො නභොන්තිති අත්ථො.

ලොකිසෙජිති සීලවිසොධනාදිවසෙන පවත්තෙ කාමා වචරකුසලාදිකෙ ලොකිසකුසල ක්‍රියවිත්තූප්පාදෙජි. **යථා යොගන්ති** සීලවිසොධනකම්ම සමථකම්මනාමරූපපරිග්ගහාදිකම්මෙසු යුජ්ජිතබ්බානං වීරතිත්තයාදිනං අනුරූපං. **පබ්බසුද්ධිපවත්තියන්ති** සීල විසුද්ධාදිනං ඡන්තං විසුද්ධිනං අනුක්කමෙන පවත්තිකාලෙ. එතෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ මග්ගච්ඡෙපතිට්ඨාභාවත්ථාය පුරිතෙ චතුපාරිසුද්ධි සීලෙජි සද්ධාසතිආදුගො බොධිපක්ඛියෙසු සම්ගහිතා එව භොන්ති. තථා මග්ගපාදකත්ථාය උප්පාදිතෙසු මග්ගගතජ්ඣකානෙසු මිති දස්සෙති. තථා හි බොජ්ඣංගිගසංගුත්තකෙ —

එවං භාවිතො බො කුණ්ඩලිය ඉන්ද්‍රියසංචරො තිණි සුචරිතානි පරිපුරෙති. එවං භාවිතානි තිණි සුචරිතානි චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ පරිපුරෙන්නති. එවං භාවිතා චත්තාරො සතිපට්ඨානා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ පරිපුරෙන්නති. එවං භාවිතා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ විජ්ජාවමුත්තිශො පරිපුරෙන්නති චුත්තං.

අට්ඨකථායංපි නකෙවලං බලවච්ඡසනා මග්ගච්ඡෙසුව බොජ්ඣංගිගෙ උද්ධරන්ති. විපස්සනාපාදක කසිණාජ්ඣක ආනාපාණා සුක්ඛ චුත්තවිභාරජ්ඣකානෙසුපි උද්ධරන්තිති චුත්තං. [බොධිපක්ඛියසම්ගහො]

165. සබ්බසම්මතො **පඤ්චකඛන්ධා**නි පඤ්ච රාසයො. අනිතාදි හෙද භින්නානං රූපානං ඛන්ධො රාසීති **රූපඛන්ධො**. එකස්මිං රූපෙන ලක්ඛණො රාසිං කත්වා ඤාණෙන පරිග්ගහිතා රූපධම්මාඵව. තථා එකස්මිං වෙදයිතලක්ඛණො සඤ්ජානන ලක්ඛණො රාසිං කත්වා පරිග්ගහිතා අනිතාදිහෙදභින්නා වෙදනාසඤ්ඤායො **වෙදනාඛන්ධො සඤ්ඤාඛන්ධො** චනාම. සබ්බරොන්තිති සබ්බාරා. එස්ස චෙතනා දුයො. තෙහි ජසුචා උපපත්තිද්වාරෙසු තිසුචා කම්මද්වාරෙසු එකතො සබ්ගම්ම සමාගම්ම චුසනචෙතයිතාදිහි අත්තනො අත්තනො කිව්වෙහි දස්සනසචනාදිහි සාධාරණකිව්වානිවා කායික වාචසිකමානසිකානිවා සයන නිසප්පට්ඨාන ගමන කථන චිත්තනාදිහි සබ්බානි කිව්වානි කරොන්ති ව්දහන්තිති. චුත්තඤ්ඤෙනං සංයුත්තකො –

කිඤ්ච භික්ඛවෙ සබ්බාරෙ වදෙථ. සබ්බතං අභිසබ්බරොන්තිති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා සබ්බාරානි චුච්චන්ති. කිඤ්ච සබ්බතං අභි සබ්බරොන්ති, රූපං රූපත්ථාය සබ්බතං අභිසබ්බරොන්ති. වෙදනං වෙදනත්ථාය සබ්බතං අභිසබ්බරොන්ති. සඤ්ඤං සඤ්ඤත්ථාය සබ්බතං අභිසබ්බරොන්ති. සබ්බාරෙ සබ්බාරත්ථාය සබ්බතං මහිසබ්බරොන්ති. විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණත්ථාය සබ්බතං මහි සබ්බරොන්තිති. සබ්බතං මහිසබ්බරොන්තිති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා සබ්බාරානි චුච්චන්තිති.

තත්ථ රූපං රූපත්ථාය සබ්බතමහිසබ්බරොන්තිති යස්මිං යස්මිං කාලෙ සයන නිසප්පාදිවසෙන පවත්තා යා යා රූපවිකති ඉච්ඡියති, තස්මිංතස්මිං කාලෙ තස්සා තස්සා රූපවිකතිසා ජාතත්ථාය ඉරිසාපථ පරිචත්තනාදි වසෙන තං තං රූපවිකතිං සබ්බතං අභිසබ්බරොන්තිති අත්තො. ඛප්පභොජ්ජාදිකං වත්ථාලඛිකාරාදිකං මඤ්ච පීඨ ගෙහ රථාදිකං සබ්බං උපභොග පරිභොගභූතං බාහිර රූපංපි ගහෙත්වා යොජෙතූං වට්ටතියෙව. වෙදනන්ති දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච සබ්බංපි වෙදනං. තත්ථ දිට්ඨධම්මිකං වෙදනං සබ්බතං අභිසබ්බරොන්තා චිත්තකම්මනවිචගිතාදිහි තං තං වෙදනුපකරණානි සම්පාදන වසෙන සම්පරායිකඤ්ච අභිසබ්බරොන්තා මානුසකංවා දිඛිඛංවා තංතං වෙදනං පත්ථෙත්වා දාන සීමාදි සම්පාදන වසෙන අභිසබ්බරොන්ති. එසනයො සෙසෙසුපි. සබ්බාරෙසු පන එස්සං එස්සත්ථාය චෙතනං චෙතනත්ථායානිආදිනා දානං දානත්ථාය සීමං සීමත්ථාය පාණාතිපාතං පාණාතිපාතත්ථායානිආදිනා වා සබ්බං ලොකපචත්තිං ඤත්වා චිත්තාරොතබ්බානි. එත්ථ සීයා, කස්මා සබ්බාරෙසු පාකටා චෙතනාදයො විතක්කාදයො ලොභාදයො සද්ධාසතිපඤ්ඤාදයොව ධම්මෙ විසුං විසුං ඛන්ධභාවෙන අවත්වා වෙදනාසඤ්ඤාච චුත්තානි. චුච්චතෙ.

යථා හි පෙකො මහාභිසක්කො හෙසප්පමුලානි ගහෙත්වා චුණ්ණං කරොන්තො තෙසු මුලෙසු ඉමානි ථුලානිපි මුදුනි භොන්ති. ඉමානි බුද්දකානිපි කක්ඛළානි භොන්තිති ඤත්වා තතො පථමතරං කක්ඛළානි විසුං උද්ධරිත්වා සුට්ඨ කොට්ටෙත්වා චුණ්ණං කරොති. සෙසානි පන සබ්බානි මුදුනි එකතො කත්වා කොට්ටෙත්වා චුණ්ණං කරොති. තතො උභයානි මිස්සෙත්වා සීමායං පිසෙත්වා හෙසප්පකම්මෙ උපනෙති. එවං කරොන්තො නකිලමති. එවමෙවං භගවාපි නාමරූපධම්මෙසු තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා නිව්වසුඛඅත්ත විපල්ලාසානං පහානත්ථාය අනුයුඤ්ජන්තා දෙවමනුස්සා විභාගෙ අකතෙ තිසු ධම්මෙසු කිලමිස්සන්තිති ඤත්වා නාමධම්මෙසු වෙදනාසඤ්ඤාචිත්තසබ්බාරෙන තයො ධම්මෙ විසුං උද්ධරිත්වා එකමෙකං ඛන්ධං නාම කත්වා දෙසෙසි. තථා හි යථා මවිජානාම උදකෙ සති උක්කණ්ඨිතා නාම නත්ථී. අසති පන එකත්තෙන උක්කණ්ඨිතායෙව භොන්ති. යථාචා මධුකරාචා භමරාචා යස්මිං වතෙ පුප්ඵරස ඵලරසෙ ලහන්ති, තත්ථ උක්කණ්ඨිතානාම නත්ථී. අලභමානා පන එකත්තෙන උක්කණ්ඨිතාඵව භොන්ති. එවමෙව

ඉමෙසං සත්තානං සුඛ සඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු වෙදනාසද්ධිසං පතිසරණානාම නත්ථී. මනුස්සදෙවබ්බමසම්පත්තිභයො අස්සාදෙන්තාපි සුඛවෙදනත්ථායඵල අස්සාදෙන්ති. යදිව තාභි චිතා යථිච්ඡිතං සුඛවෙදනං ලභෙය්‍යං. කොනාම තා සාදිසිස්සති. තථා එස්සවෙනනාදිභි චිතක්කච්චාරවීරියාදිභි ලොභදොසාදිභි සද්ධාසතිපඤ්ඤාදිභි ච සඤ්ඤාකරකත්තධම්මෙහි දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ඤා යංකිඤ්ඤා සඤ්ඤානං අභිසංඛාරොත්තාපි සුඛවෙදනත්ථායඵල අභිසංඛාරොත්ති. යදිව තාදිසෙත අභිසංඛාරොත්ත චිතාපි යථිච්ඡිතං සුඛං ලභෙය්‍යං, තෙභි ධම්මෙහි අත්ථො නත්ථීති කොනාම තෙ ධම්මෙ අභිසංඛාරිස්සතිති.

ඉති සුඛසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු වෙදනානාම ඉමෙසං සත්තානං පරමුක්කංසගතං සුඛසඤ්ඤිතට්ඨානං භොති. තස්මා භගවා තං චිත්‍රං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතිති. තථා ඉමෙසං සත්තානං අත්තසඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු සඤ්ඤාසද්ධිසං පතිසරණානාම නත්ථී. තථා භි තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ උප්පන්නා තෙ තෙ සත්තා අත්තානො අත්තනො චිසයෙසු සඤ්ඤා ජාතිතඤ්ඤා සඤ්ඤාසද්ධිසං චිසද්ධිතං ආපජ්ජන්ති. තථා චිසද්ධිතං ආපජ්ජන්තා යත්තකං පරෙ ජානන්ති. තත්තකං මයංපි ජානාම. කො අම්භාකං උත්තරිතරොති එවං ලොකෙ ඤාණසම්මහං සඤ්ඤං පරමං අත්තානං කත්වා ච්චරන්ති. ඉති අත්තසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු සඤ්ඤානාම ඉමෙසං සත්තානං පරමුක්කං සගතං අත්තසඤ්ඤිතට්ඨානං භොති. තස්මා භගවාතංපි චිත්‍රං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතිති. තථා ඉමෙසං සත්තානං නිව්චසඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු චිත්තසද්ධිසං පතිසරණානාම නත්ථී. තථා භි සත්තා සුඛං දුක්ඛංනාම අනිව්චං සුඛපත්තානං දුක්ඛං නත්ථී. දුක්ඛ පත්තානං සුඛං නත්ථීතිවා. සඤ්ඤානාම අනිව්චා, කදාචි පමුස්සති කදාචි නපමුස්සතිතිවා. වීරියංනාම අනිව්චං. කදාචි ආරහති, කදාචි න ආරහතිතිවා. ලොභොනාම අනිව්චො. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි න උප්පජ්ජතිතිවා. දොසොනාම අනිව්චො. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි න උප්පජ්ජතිතිවා. සද්ධානාම අනිව්චා. කදාචි පසන්නචිත්තො භොති, කදාචි අපසන්නචිත්තො භොතිතිවා. පඤ්ඤානාම අනිව්චා. ජාතිතඤ්ඤාපි කදාචි ජානාති, කදාචි න ජානාතිතිවා එවං වෙනසිකධම්මානං අනිව්ච භාවොනාම කෙසඤ්ඤා ලොකිශ්ජනානංපි පාකටො භොති. න පන චිත්තස්ස. න භි සත්තා චිත්තංනාම අනිව්චං. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි න උප්පජ්ජතිති ගණහන්ති. තං පන සයං නිව්චං පවත්තමානං හුත්වා කදාචි සුඛෙත යුත්තං භොති, කදාචි දුක්ඛෙතානිආදිනා තස්මිං නිව්චසඤ්ඤාමෙව උප්පාදෙන්තිති. ඉති චිත්තංනාම නිව්චසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු පරමුක්කං සගතං නිව්චසඤ්ඤිතට්ඨානං භොති. තස්මා භගවා තංපි චිත්‍රං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතිති.

[221] යංපන විභාවනිකං

“භාජන භාජන ඛන්ධජන භත්තකාරක භුක්ඤ්ඤා විකප්පවසෙන පඤ්ඤෙව චුත්තා”ති වත්තා තං විභාවන්තෙන “රූපඤ්ඤා වෙදනා නිස්සයත්තා භාජනට්ඨානිකං. වෙදනා භුක්ඤ්ඤාචරිතත්තා භාජනට්ඨානිකං. සඤ්ඤා වෙදනස්සාද ලාභ හෙතුත්තා ඛන්ධජනට්ඨානිකං. සඤ්ඤා අභිසංඛාරොත්තා භත්තකාරකට්ඨානිකං. චිසද්ධිතං උප්පජ්ජකත්තා භුක්ඤ්ඤාට්ඨානිකං. එත්තාවතාව අධිප්පෙ තත්ථසිද්ධීති පඤ්ඤෙව චුත්තා”ති චුත්තං. තං සාරතො නද්ධිසඤ්ඤා.

න හි තං අට්ඨකථායං එතප්පරමචිතිවිජයෙ ආගතං. උපමාදිපතෙඵල ආගතං. න ච හගගතා භාජනාදිවිකප්පසිද්ධිමත්තං උද්දිස්ස පඤ්චෙව ඛන්ධා චුත්තාති සක්කා චත්තුං. තථාසිද්ධස්ස අත්ථස්ස පයොජනාභාවතොති.

[222] යඤ්ච තත්ථ

“දෙසනාක්කමෙපි ඉදුමෙව කාරණං. යත්ථ භුඤ්ජති, යඤ්ච භුඤ්ජති, යෙන භුඤ්ජති, යොව භොජකො, යොව භුඤ්ජිතා. තෙසං අනුක්කමෙන දස්සෙතුකාමත්තා”ති චුත්තං. තංපි අසාරං.

චතුත්තං උපාදානානං විසයභූතා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. සබ්බ සභාගධම්ම පරියාදානවසෙන සාසවා අනාසවා ධම්මා පඤ්චක්ඛන්ධාති චුත්තා, විපස්සනා භූමිපරිග්ගහවසෙන සාසවාඵල පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාති චුත්තා. ආයතන්ති අත්තනො ඵලප්පත්තියා භුසං උස්සහන්තා විය භොන්තිති **ආයතනාති**. ආයතනසද්දො පන ජසු අජ්ඣකන්තිකෙසු ද්වාරධම්මෙසු පවත්තමානො සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන, ජසු බාහිරෙසු ආරම්මණධම්මෙසු පවත්තමානො සමොසරණට්ඨෙන, උභයත්ථපි කාරණට්ඨෙන පවත්තති. තත්ථ චිත්ත චෙතසිකා ධම්මා එකස්මිංවා භවෙ අනමතග්ගෙවා සංසාරෙ පුත්ථපුත්තං සහ ජායමානා චක්ඛාදිසු ජසු ද්වාරපදෙසෙසුඵල ජායන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. සත්තානානුඛන්ධවසෙන නිවසන්තාපි තෙස්වෙව නිවසන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. ආකිරිත්වා ථපිතා විය පවත්තමානාපි තෙස්වෙව පවත්තන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. තස්මා චක්ඛාදීනි ජසඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන ආයතනානිනාම. දෙවායතනං විය අධිට්ඨානට්ඨෙනාතිපි චත්තුං චට්ටතියෙව.

යථා භම්පත්තපුප්ඵලෙසු බෙමෙසු රුක්ඛෙසු තතො තතො පක්ඛිනො නිලිනත්ථාය ආභාරත්ථායව නිවිචං සමොසරන්ති. ඵලං රුපාදිසු ජසුධානෙසු තතො තතො චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ආරම්මණකරණත්ථාය නිවිචං සමොසරන්ති. තස්මා රුපාදීනි ජ සමොසරණට්ඨෙන ආයතනානිනාම. තදුග්ගාති පන තෙසං චිත්ත චෙතසිකානං කාරණට්ඨෙන ආයතනානිනාම. චක්ඛුච තං ආයතනසද්දවාති **චක්ඛායතනං**. ඵලං සෙසාති. තත්ථ චක්ඛුසොතාති සත්තානං හිතක්ඛියාසු බහුපකාරත්තා කාමරූප බ්‍යාපිතත්තා ච පාකට්ඨිතිආදිමිති චුත්තාති. තෙහි ආසන්නත්තා තදුනන්තරං ඝාතං. තතො පීචිහාති ඉමානි චත්තාරි පදෙසායතනානිනාම. තතො සකලකායබ්‍යාපකො කායො. තතොතෙසං සබ්බෙසං ගොචරවිසයග්ගාහකං මනොති. සෙසාති පන තෙසං විසයත්තා තදනුක්කමෙනෙව චුත්තානිති.

කස්සචි පන පුග්ගලස්සවා සත්තස්සවා මනුස්සස්සවා දෙවස්සවා බ්‍රහ්මනොවා වසෙ අචත්තිත්වා අත්තනොඵල සභාවං ධාරෙත්තිති **ධාතුයො**. විසුං විසුං චචත්ථිතසභාවත්තාවා යථාසභාවං ධාරීයන්ති සල්ලක්ඛියන්ති චචත්ථපීයන්තිති **ධාතුයො**. අපිච, නිස්සත්ත නිජ්ජීවට්ඨෙන **ධාතුයො**. තත්ථ නිස්සත්තට්ඨෙනාති සත්තාකාරා භාවට්ඨෙන සත්තකිච්චාභාවට්ඨෙන. කො පනෙත්ථ සත්තාකාරො කිං සත්තකිච්චන්ති. පීචයොගො සත්තාකාරො. ඊභාව බ්‍යාපාරො ච සත්තකිච්චං. නිජ්ජීවට්ඨෙනාති එකස්මිං භවෙ යාව නමරති. භවපරංපරායවා යාව සංසාරො න නිවත්තති. තාව අභිජ්ජමානො අච්ජිජ්ජමානො ඵකොව චත්තතිති ඵලං ගහිතස්ස පීචස්ස අභාවට්ඨෙන. චක්ඛාදියොව ධම්මා සබ්බෙසො සත්තාකාරරහිතා සත්ත කිච්චරහිතාව භොන්ති. නච සයං පීචානාම භොන්ති. නාපි පීචයොගාති. ඉති

නිස්සත්තට්ඨෙන නිජජීවට්ඨෙනවතෙධාතුයොනාමාති. තෙසං පන ද්විසබ්බාකාරො අට්ඨකථායං වුත්තො. යථා-හෙට්තලං විය වක්ඛුධාතු ද්විසබ්බා. දුෂ්ඛො විය රූපධාතු. සද්දොවිය වක්ඛුච්ඡිද්දානාධාතු. තථා ආදාසතලං විය වක්ඛුධාතු. මුඛං විය රූපධාතු. මුඛනිමිත්තං විය වක්ඛුච්ඡිද්දානාධාතු. අථවා, උච්ඡ්‍රයන්ත කිලෙයන්තං විය වක්ඛුධාතු. යන්තවක්කයට්ඨි විය රූපධාතු. උච්ඡුරස තෙලානි විය වක්ඛුච්ඡිද්දානාධාතු. තථා අඛරාරණි විය වක්ඛුධාතු. උත්තරාරණි විය රූපධාතු. අග්ගි විය වක්ඛුච්ඡිද්දානාධාතු. එසන්තො සොතච්ඡිද්දානාධාතුආදිසු. මනොධාතු පන යථාසම්භවතො වක්ඛුච්ඡිද්දානාධාතුආදිනං පුරෙවරාත්‍රවරා විය ද්විසබ්බා.

ධම්මධාතුයා වෙදනාක්ඛන්ධො සල්ලම්භ සුල්ලම්භ ද්විසබ්බො. සක්ද්දා සබ්බාරක්ඛන්ධා වෙදනාසල්ල සුල්ලයොගා ආතුරා විය ද්විසබ්බා. පුපුප්පනානංවා සක්ද්දා ආසා දුක්ඛජනනතො ටිත්තමුට්ඨි විය අයථාභූවිච්චිමිත්තගාහතො වන්මිගොවිය. සබ්බාරා පටිසන්ධියං පක්ඛිපනතො අබ්භාරකාසුයං බිපනපුරිසා විය. ජාතිදුක්ඛානුඛන්ධතො රාජපුරිසානුඛන්ධවොරො විය. සබ්බානන්තරාභස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස හෙතුතො විසරුක්ඛබ්බිජාති විය. රූපං නානාවිධුපද්දවනිමිත්තතො ධුර වක්කංවිය ද්විසබ්බං. අසබ්බතාපිධාතු අමතතො සන්තතො බෙමතො ච ද්විසබ්බා. කස්මා, සබ්බානන්තරපටිපක්ඛභූතන්තා. මනොච්ඡිද්දානාධාතු ගතිතාරම්මණං මුක්දවිත්තාපි අක්ද්දං ගහෙත්වා පවත්තනතො වන්මක්කටො විය, දුද්දමනතො අස්සබ්බෙඛිගො විය, යන්ත කාමනිජාතිතො වෙහාසං බිත්තදුෂ්ඛො විය, ලොභදොසාදි නානාජපකාර කිලෙසයොගතො රඛිගන්තො විය ද්විසබ්බාති. **අරියසව්වානීති** එත්ථ සන්තස්ස ධම්මස්ස භාවො සව්චං. සන්තස්සාති භූතස්ස තථස්ස අවිජරිතස්ස. අජීව, කෙනට්ඨෙන සව්චන්ති. තථට්ඨෙන අවිත්තට්ඨෙන අනක්ද්දට්ඨෙන. යක්ද්ගි වක්ඛුස්ස දුක්ඛන්තං, තං තථං හොති අවිත්තං අනක්ද්දට්ඨං. දුක්ඛදුක්ඛ සබ්බාරදුක්ඛ විජරිණාමදුක්ඛ සබ්බාතෙහි තිහි දුක්ඛෙහි තං සමඛිගිපුග්ගලස්ස අභිණ්හපීළනතො. තත්ථ සබ්බාරදුක්ඛං නාම කම්මජානං උප්පත්තිසා පගෙව තංතංකම්මා හිසබ්බරණදුක්ඛං. තථා උතුපාදිනං උප්පත්තිසා පගෙව තංතං උතුචිත්තාභාරානං අහිසබ්බරණදුක්ඛං.

වක්ඛු හි නාම රූපිඛුග්ගානංපි පුරිමභවෙ කඛනභාවනා සබ්බාතං මහන්තං කම්මාහිසබ්බරණ දුක්ඛං අනුභවන්තානංගෙව උප්පජ්ජති. නො අක්ද්දට්ඨා. කාමසත්තානං පන පුරිමභවෙ කම්මසබ්බාරදුක්ඛං අනුභවිත්වා උප්පන්නංපි යාවජීවං පවත්තිසා ආභාරාදිසබ්බාරදුක්ඛක්ද්ව පටිජග්ගන දුක්ඛක්ද්ව අනුභවන්තානක්ද්දොප පවත්තිති, නො අක්ද්දට්ඨා. පවත්තමානක්ද්ව පච්චයවෙකල්ලො ජාතෙ අන්තරායෙවා ආගතෙ යදාකදාවි හිජ්ජති. මරණකාලං පත්වා පන එකන්තෙන හිජ්ජතිගෙව. තස්මා තං අස්සාදෙන්වා තදුත්ථාය කම්මංවා ආභාරාදිපච්චයංවා පටිජග්ගනං වා සබ්බරොන්තානං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සබ්බාරදුක්ඛස්ස පරියන්තොනාම නත්ථී. ඉති සබ්බං වක්ඛු අපරියන්තෙන සබ්බාරදුක්ඛෙන පුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතිගෙව. ඉදුමස්ස සබ්බාරදුක්ඛං. ඉදං වක්ඛු නාම පච්චයවෙකල්ලො ජාතෙ අන්තරායෙවා ආගතෙ යදා කදාවි හිජ්ජනජාතිකං. තස්මා තස්ස හිජ්ජනභයෙන පගෙව පච්චය සම්පාදනදුක්ඛං රක්ඛාවරණගුත්තිසංවිධානදුක්ඛං හිජ්ජනනිමිත්තාති දිස්වා වා හිජ්ජමානෙවා හිත්තෙවා සොචනපරිදොනාදිදුක්ඛක්ද්ව විජරිණාම දුක්ඛංනාම. ඉති සබ්බං වක්ඛු අපරියන්තෙන විජරිණාමදුක්ඛෙන පුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතිගෙව. ඉදුමස්ස විජරිණාමදුක්ඛං. දුක්ඛදුක්ඛං පන තදුග්ගෙන දුක්ඛෙන සගෙව සිජ්කඛි. එවං වක්ඛු දුක්ඛදුක්ඛ සබ්බාර දුක්ඛ විජරිණාම දුක්ඛසබ්බාතෙහි තිහි දුක්ඛෙහි තං සමඛිගිපුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතිගෙව. යක්ද්ව තස්ස

තථාපිළිනං, තං තථං භොති, අවිතථං, අනඤ්ඤථං. තස්මා චක්ඛු දුක්ඛසම්මානාම. එස නයො සොතාදිසු තෙභූමකධම්මෙසු.

සෙසසම්මෙසුපි යං ලොභස්සෙව දුක්ඛසමුදයත්තං. යං නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරෝධත්තං. යං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරෝධමග්ගත්තං තං කථං භොතිතිආදිනා චත්තබ්බං. යාවච ලොභො න පභිශ්‍යති. තාව චක්ඛාදිති අස්සාදෙනියෙව. යාවච තාති අස්සාදෙති. තාව තෙසං පචත්තිශා කම්මාදිති සම්බරෝත්තියෙව. යාවච කම්මාදිති සම්බරෝත්ති. තාව චක්ඛාදිති පචත්තත්තියෙව. යාවතාති පචත්තත්ති. තාව තෙසං චුත්තජ්ජකාරොති සම්බාර දුක්ඛාදිති නමුච්චතියෙව. තස්මා ලොභස්ස දුක්ඛසමුදයත්තං තථං භොති. චක්ඛාදිසු පචත්තමානෙසු චුත්තජ්ජකාරං සබ්බං දුක්ඛං ආගච්ඡතියෙව. අපචත්තමානෙසු නාගච්ඡති. තස්මා තෙසං පචත්තිනිරෝධභූතස්ස නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරෝධත්තං තථං භොති. තථා ලොභපභානතො අඤ්ඤො දුක්ඛමුත්තිමග්ගොනාම නත්ථී. අට්ඨඞ්ගිකමග්ගොව උප්පජ්ජ මානො එකත්තෙන තං පජ්ජති. තස්මා අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරෝධමග්ගත්තං තථං භොති, අවිතථං, අනඤ්ඤථං.

එවංසත්තෙපි සම්මසද්දො පරියාය සම්මෙසුපි චත්තනීති චුත්තං **චත්තාරිඅරියසම්මානීති**. තත්ථ දුක්ඛසම්මෙව තාව සක්කායපරියා පනනා අජ්ඣත්තධම්මාච්ච අරියසම්මානාම. තෙයෙව හි අස්මිමානස්ස අධිට්ඨානභූතා භූත්වා යාවතං මානං න සමුග්ගති. තාව දුක්ඛකිම්මං කරෝත්ති. දුක්ඛපරිඤ්ඤාචනාම යාවදෙව අස්මිමානසමුග්ගසාතාය භොති. අස්මිමානොව තෙස්වෙව අජ්ඣත්තධම්මෙසු නිවිසතිති තෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු පරිඤ්ඤාකිම්මං සිද්ධමෙව භොතිති. තබ්බිපරි තෙන පන අනිත්ථිය ඛද්ධධම්මා මග්ගපීඨධම්මාච්ච අට්ඨඞ්ගිකවජ්ජා උදයබ්බය පිළිනතො සම්බාරදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛෙතිව අපරිමුත්තත්තා දුක්ඛසම්මං නාම. සමුදයසම්මෙව එකො ලොභොයෙව අරියසම්මංනාම. සොහි අත්තසමඞ්ගිනො සත්තෙ අත්තනිව ආරම්මණධම්මෙසුච අස්සාදං ජනයිත්වා නිව්චං වට්ටදුක්ඛතො අනුක්කණ්ඨමානෙ කරොතිති තෙසං ලොභසදිසො අඤ්ඤො ඤාතිවා මිත්තොවා සභායොවා අත්තාවා අත්තනියංවා නත්ථීවිස බාගති. තස්මා තංසදිසො අඤ්ඤො කොච්ච වට්ටදුක්ඛසංවිධායකොනාම නත්ථී. තඤ්ච පජ්ජිතං සක්කොත්තස්ස අඤ්ඤො දුජ්ජහොනාම නත්ථී. අවසෙසාපන සබ්බෙපි සාසවා කුසලාකුසලධම්මා සමුදයසම්මංනාම.

එත්ථ සීයා, නනු අවිජ්ජාපි සබ්බස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස මූලභාවෙන චුත්තාති සාපි සමුදයෙ අරියසම්මෙවච චත්තබ්බාති. චුම්මතෙ, යථාහි එකො පෙකො උය්‍යානපාලො සම්පත්තිසුත්තං භූමි භාගං ලග්ගිත්වා අත්තනො ඤාණබලෙන භූමිභාගඤ්ච නානාබීජාතිව අභිසම්බරිත්වා නන්දනසදිසං උය්‍යානං මාපෙසි. තත්ථ භූමි උය්‍යාන පාලස්ස බීජානං රුක්ඛානඤ්ච පභිට්ඨානකිම්මං සාධෙති. බීජාතිව අභිකුරුජ්ජාදනකිම්මං සාධෙත්ති, උය්‍යානපාලොයෙව පන සබ්බකිම්මාති සාධෙති. සො හි භූමියං බීජෙසු රුක්ඛෙසුච යංයං කත්තබ්බං භොති. තං සබ්බං කරොති. මමෙත්තති පරිග්ගණ්භාති රක්ඛති. තතො උප්පන්නෙ භොගෙ භුඤ්ජති. තස්මා කො ඉදං මාපෙසි, කස්සෙදං උය්‍යානත්ති චුත්තෙ උය්‍යානපාලොයෙව මාපෙසි. තස්සෙදං උය්‍යානං ඉම්මෙව චුම්මති. න භූමිං මාපෙසි. බීජාති මාපෙත්ති. තෙසං ඉදං උය්‍යානත්ති චුම්මති. කා පන උය්‍යානසම්පත්තිශා පච්චයපරංපරාති චුත්තෙ පන භූමිච්ච ආදිතො චත්තබ්බා. න උය්‍යානපාලො. නව බීජාතිති. එවං සම්පදම්මදං දට්ඨබ්බං. පටිච්චසමුප්පාද නයඤ්ඤි පත්තවා පච්චයපරං පරවසෙන දුක්ඛ ධම්මානං පචත්ති නිවත්තිවිධානෙ අවිජ්ජාච්ච ආදි පභවපධානභූතා

හොති, න තණ්හා. ස්වඥෙසනායං පන තෙසං නිබ්බත්තකධම්මවිධානෙ තණ්හාඵළ සාම්පේධික පදානතුතා හොති. න අවිජ්ජාති නත්ථි සමුදයාරියස්වභාවෙ අවිජ්ජාය ඔකාසොති දුට්ඨබ්බො. කිලෙසානං තද්ධිගතිරොධවික්ඛම්භන නිරොධා නිරොධස්වභාවාම. නිබ්බානං නිරොධාරියස්වභාවාම. ජසු ලොකියවිසුද්ධිසු මග්ගඛිගාති මග්ගස්වභාවාම. අට්ඨකිංකො ලොකුත්තරමග්ගොඵළ මග්ගඅරියස්වභාවාමාති.

අරියසද්දො චෙත්ථ කත්ථවි කදාවි කෙසකදවි කුතොවි කථකදවි අවිතථහාවෙන උත්තමත්ථචාමකොති. විභාවනියං පන අට්ඨකථායං චුත්තනයෙන ස්වභසද්දස්ස අත්ථො විභාවිතො **දුක්ඛංඅරිය ස්වචන්ති** ඵත්ථ ජිලනට්ඨො, සඛිබ්බට්ඨො, සත්තාපට්ඨො, විපරිණාමට්ඨොති ඉමෙහි චතුහි අත්ථෙහි චක්ඛාදිකස්ස ඵකෙකස්ස තෙභුමකධම්මස්ස දුක්ඛස්වචනා චෙදිත්ඛිබ්බා. තත්ථ සඛිබ්බට්ඨ විපරිණාමට්ඨා පුබ්බෙ සඛිබ්බාර දුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛෙසු චුත්තනයාඵළ. පදුත්ථතොපන පච්චයෙහි සඛිබ්බරියතීති සඛිබ්බතො. පගෙව කම්මාදිපච්චයාහිසඛිබ්බරණ්ණදුක්ඛෙන විනා න උප්පජ්ජති, නපචත්තතීති චුත්තං හොති. විරුපො හුත්වා පරිණාමො විපරිණාමො. පරිහානිචෙව පරිහෙදොව. ජිලනට්ඨොති ඵත්ථ ජිලිතබ්බන්ති ජිලනං. ජිලෙතීති ජිලනං. ජිලීයතෙ ජිලනං. අත්ථොති සභාවො. ජිලනං අත්ථො යස්සාති විග්ගහො. තත්ථ යථා ඵකිස්සා දුග්ගතිත්ථිසා කුච්ඡිමිහි පුත්තො උප්පජ්ජති. සොච නානාරොගෙහි සයං නිව්චං ජිලිතො හුත්වා පටිපග්ගනදුක්ඛෙහි මාතරකදව නිව්චං ජිලෙතිසෙව. යකදව තස්සා කුච්ඡිමිහි තාදිසස්ස පුත්තස්ස උප්පජ්ජනං, තකදව තස්සා ඉත්ථිසා ජිලනකිව්චමෙව හොති. ඵළමෙවං යෙ චක්ඛාදියො ධම්මා ජරාමරණෙහි නිව්චං ජිලීයන්ති, තෙ පටිපග්ගනදුක්ඛෙහි තං සමඛිගිනං පුග්ගලං නිව්චං ජිලෙන්නියෙව. යකදව තස්ස සත්තානෙ තෙසං උප්පජ්ජනං, තකදව තස්ස ජිලනකිව්චමෙවොති. යථාගයො හික්ඛවෙ චක්ඛස්ස උප්පාදො ඕති අභිනිබ්බන්ති පාතුභාවො. දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො. රොගානං ඕති ජරාමරණස්ස පාතුභාවො. යො හික්ඛවෙ සොතස්ස ඝාතස්ස පිට්ඨාය කායස්ස මනස්ස උප්පාදොතිආදි.

සත්තාපට්ඨොති රාගග්ගිආදිහි ඵකාදසහි අග්ගිහි භුසං පරිදුස්භන්ට්ඨො. යථාහ —

චක්ඛං ආදිත්තං. කෙන ආදිත්තං. රාගග්ගිනා ආදිත්තං. දොසග්ගිනා. මොහග්ගිනා. ජාතියා. ජරාය. මරණෙන. සොකෙන. පරිදෙවෙන. දුක්ඛෙන. දොමනස්සෙන. උපායාසෙන ආදිත්තන්ති චදාමි. සොතං ආදිත්තං. ඝාතං ආදිත්තං. පිට්ඨා ආදිත්තා. කායො ආදිත්තො. මනො ආදිත්තොති.

ආදිපතං සත්තාපනං පරිදුස්භන්ති ඉධ අත්ථතො ඵකන්ති. ඵත්ථ සීයා, අරියමග්ගොපි විරකාලං පාරමිතාහිසඛිබ්බරණ්ණදුක්ඛෙන අත්තිමභවෙව සීලාදිවිසුද්ධිභාවනාහිසඛිබ්බරණ්ණදුක්ඛෙන පුග්ගලං සුසං ජිලෙතිසෙව. තථා විපරිණාමධම්මොච. තස්මා සොපි පිලනාදිඅත්ථෙන දුක්ඛස්වචසඛිගහො සීයාති.න. සබ්බදුක්ඛස්සන්ති වංගත්තා. සො හි චුත්තප්පකාරං අභිසඛිබ්බරණ්ණදුක්ඛං පටිපුණ්ණං අනුභූතස්ස පුග්ගලස්ස සකිං උප්පජ්ජමානො සබ්බං කිලෙසජානං බෙපෙන්නො උප්පජ්ජති. නිරුප්පකම්මානොව සබ්බං ආයතිං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ වට්ටදුක්ඛං චූපසමෙන්නො නිරුප්පකම්මි. චූපසන්නංව අනාගත දුක්ඛං උපාදාය චුත්තප්පකාරං අභිසඛිබ්බරණ්ණදුක්ඛං ගණනුපගං නහොති. හිජ්ජන්තොව අනුත්තරං විමුත්තිසුඛං දුත්තාච හිජ්ජති. තස්මා තස්ස විපරිණාමපච්චයාපි පුග්ගලස්ස කාචි භානිනාම නත්ථිති න සො දුක්ඛස්වචසඛිගහොති. ලොකියධම්මා පන උප්පජ්ජමානා පචත්ත මානාච පුබ්බෙ චුත්තපකාරෙහි සඛිබ්බාරදුක්ඛෙහි භුසං ජිලෙත්වා ඵළ උප්පජ්ජන්ති පචත්තන්තිච. නිරුප්පකම්මානා මහන්තං

පරිලාභදුක්ඛං ජනෙත්වා අපරිශන්තෙ ධුර්වක්කසදියෙ වට්ටදුක්ඛයන්තෙ ප්‍රග්ගලං ගොථෙත්තාව නිරුජ්ඣති. තස්මා තෙඵල චිත්‍රනාදිඅත්ථෙහි එකන්තදුක්ඛා භොන්තිති. එතෙන නිබ්බානස්සපි සම්පාපකපච්චයාහිසංඛාරාශ්‍රේයං ගතෙත්වා දුක්ඛස්වචන්තපසංඛායා නිවර්තනො භොතිති.

දුක්ඛසමුදයො අරියස්වචන්ති එතථ භවාභවසංඛාරානං දුක්ඛක්ඛන්ධං සමුදෙති. පුනථපුනං අබ්බොවිජින්නං කත්වා උදයති උට්ඨාපෙති වඩ්ඤෙතිවාති දුක්ඛසමුදයො, ආශුභනට්ඨො, නිදානට්ඨො, සංයෝගට්ඨො, පලිබොධට්ඨොති චතුහි අත්ථෙහි ලොභස්ස දුක්ඛසමුදයතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ ආශුභනට්ඨොති භවාභව සංඛාරානස්ස එකෙකස්මිං භවෙපි වත්ථුකාමපටිසංයුත්තස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස හියෙතා පරිබ්‍රහ්මනට්ඨො රාහිකරණට්ඨො නිදානට්ඨොති තදෙව නිරන්තරං කත්වා අනුප්පදානට්ඨො නියානනට්ඨොති චුත්තං භොති. සංයෝගට්ඨොති දුක්ඛක්ඛන්ධස්මිංඵල දුළභං ඛන්ධනට්ඨො. පලිබොධට්ඨොති තතො තස්ස තස්ස මුච්චනුපායස්ස නිවාරණ වසෙන පලිබුන්ධනට්ඨො උපරුන්ධනට්ඨොති අත්ථො. **දුක්ඛනිරෝධො අරියස්වචන්ති** එතථ වට්ටදුක්ඛස්ස නිරුජ්ඣානං අනුප්පාද ධම්මතාපත්ති වසෙන ඛියානං දුක්ඛනිරෝධො. දුක්ඛං වා නිරුජ්ඣති නපවත්තති එතස්මින්ති දුක්ඛනිරෝධො. නිස්සරණට්ඨො විවෙකට්ඨො, අසංඛිතට්ඨො, අමතට්ඨොති චතුහි අත්ථෙහි නිබ්බානස්ස දුක්ඛනිරෝධතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ නිස්සරණට්ඨොති නිස්සරණ විමුත්තියා විමුච්චනට්ඨො. විවෙකට්ඨොති වට්ටදුක්ඛපලිබොධතො විච්චිවනට්ඨො. අසංඛිතට්ඨොති සංඛාරදුක්ඛස්ස අභාවට්ඨො. අමතට්ඨොති මරණදුක්ඛස්ස අභාවට්ඨොති.

දුක්ඛනිරෝධගාමිනිපටිපදාති එතථ දුක්ඛනිරෝධං ගමෙති සම්පාපෙතිති දුක්ඛනිරෝධගාමිනී. අත්තනො සත්තානෙ පටිලාභකරණ වසෙන පටිපජ්ජිතබ්බාති පටිපදා. දුක්ඛනිරෝධගාමිනීච සා පටිපදා වාති විග්ගහො. නියානනට්ඨො, භෙත්තට්ඨො, දුස්සනට්ඨො, අධිපතෙය්‍යට්ඨොති චතුහි අත්ථෙහි අට්ඨකිංකමග්ගස්ස දුක්ඛනිරෝධමග්ගතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ නියානනට්ඨොති අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරානිආදිකං වට්ටසොතං පටිනිවර්තනෙත්වා අවිජ්ජානිරෝධා සංඛාරනිරෝධොතිආදිකං වට්ටපටිසොතං අභිමුඛං නිග්ගමනට්ඨො. භෙත්තට්ඨොති සබ්බෙසං අරියගුණානං සුප්පතිට්ඨිතභාව සාධනට්ඨො. දුස්සනට්ඨොති අකද්දොශාදුස්සනසංඛාරානස්ස සම්මොභස්ස පහාන වසෙන චතුස්චරධම්මස්ස පටිවිජ්ඣනට්ඨො. අධිපතෙය්‍යට්ඨොති තණ්හා දාසකවිමුත්තියා භූපිස්සභාවපත්තිවසෙන සයමෙව අත්තනො අධිපති හුත්වා විරෝචනට්ඨො. ලොකියමග්ගා හි තණ්හාය ආරම්භණභාවෙ ධිතා තණ්හාදාසකං නාතිවර්තන්ති. එතථ ඉමෙ සත්තානාම එකන්තෙන දුක්ඛපටිකුලා භොන්ති දුක්ඛභිරුකා. යෙව අත්තති දුක්ඛං ජනෙත්ති. තෙසු වෙරිසකද්දං උප්පාදෙත්ති. අත්තනො පන එකන්තදුක්ඛංවා එකන්තදුක්ඛජනකංවා තෙ නජානන්ති. තස්මා තෙ අත්තනො දුක්ඛමුත්තියා යං යං කම්මං ආශුභන්ති. තං තං අත්තනො දුක්ඛවඩ්ඤිතාඵල සම්පජ්ජති. කිං පන එකන්තදුක්ඛං, කිංච එකන්ත දුක්ඛජනකන්ති. අනිත්තාගතපච්චුප්පත්තභූතා අත්තනො අත්තනො අත්තභාවපටිසාපත්තා තෙභූමකධම්මාඵල අත්තනො අත්තනො එකන්තදුක්ඛානාම. කස්මා, තෙහි මුත්තෙඵල සබ්බදුක්ඛෙහි මුච්චනො, අමුත්තෙව අමුච්චනොති. අත්තනො තණ්හාඵල අත්තනො එකන්තදුක්ඛජනකංවානාම. කස්මා, තාය පහිනායඵල එකන්ත දුක්ඛෙහි මුච්චනො, අපහිනායව අමුච්චනොති.

තථා ඉමෙ සත්තා එකන්තෙන සුඛකාමා භොන්ති සුඛාභිනන්දිනො. යෙව අත්තති සුඛං ජනෙත්ති. තෙසු පියමිත්තසකද්දං උප්පාදෙත්ති. අත්තනොපන එකන්තසුඛංවා එකන්තසුඛමග්ගංවාතෙ නජානන්ති. තස්මා තෙ අත්තනො සුඛවඩ්ඤිතා යං යං කම්මං ආශුභන්ති.

තං තං අත්තනො දුක්ඛබ්බිසාඵල සම්පජ්ජති. කිං පන ඵකන්තසුඛං කොඵ ඵකන්ත සුඛමග්ගොති. ඵකන්තදුක්ඛධම්මස්ස අභාවොඵල අත්තනො ඵකන්ත සුඛංනාම. ඵකන්තදුක්ඛජනකස්ස පහානමග්ගොඵල අත්තනො ඵකන්ත සුඛමග්ගොනාමාති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො ඉමාති චතුස්චලපදානි කප්ථෙති වෙදිතබ්බං.

[223] යං පන විභාවතිසං

“දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො ඵත්ථ ඵතෙනාතිවා දුක්ඛනිරොධො”ති වුත්තං. තත්ථ ඵතෙනාති ඉදං නගුජ්ජති.

න හි නිබ්බානං දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධ ක්‍රියාසාධනෙ දුක්ඛෙන සහකාරී කාරණං හොතිති. **සෙසවෙනසිකා**ති වෙදනා සකද්දකුභි සෙසා පකද්දකුභි වෙනසිකා. අතීතාදිවසෙන තිවිධ භික්ෂානං අජ්ඣත්තාදි ඔළාරිකාදි භීතාදි දුරාදිවසෙන දුට්ඨභික්ෂානකද්ව ධම්මානං රාසට්ඨෙන බන්ධවොහාරො හොති. නිබ්බානස්ස පන තාදි සො හෙදො නත්ථීති වුත්තං **හෙදාභාවෙනා**තිආදි. තකද්වි අතීතාදිකෙ තිවිධහෙදෙ ඵකංපි න හොති. කස්මා. අනිද්දිසිතබ්බ ධම්මත්තා. තකද්වි තෙකාලිකධම්මානං බයවිරාගනිරොධභූතො අනිමිත්ත ධම්මොසෙව හොති. තස්මා ඉදං අතීතෙ අසුකඛද්ධකාලෙ නිබ්බානං. ඉදං අනාගතෙ. ඉදං ඵතරහිති ඵලං කාලහෙදෙන නිද්දිසිතබ්බං නහොති. තථා දිසා දෙසසානහෙදෙන පටිනිබ්බුතපුග්ගලහෙදෙන ච. කෙචලං පන අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ යත්තකාති අනත්ථ පදානි දිස්සන්ති. තප්පට්පක්ඛසිද්ධෙහි ගුණපදෙහිඵල තං කප්ථෙ තබ්බන්ති. දුකෙසු පන අජ්ඣත්තදුක්ඛං පත්වා තං බහිද්ධාඵල හොති. න අජ්ඣත්තං. ඔළාරිකදුක්ඛං පත්වා සුඛමමෙව හොති, න ඔළාරිකං. භීතදුක්ඛං පත්වා පණීතමෙව හොති, න භීතං. දුරෙ දුක්ඛං පත්වා දුරෙඵල හොති, න සන්තිකෙති. **බන්ධසංඛ්ගහනිස්සට්ඨති** බන්ධසංඛ්ගහනො විමුත්තං.

ද්වාරාලම්බණහෙදෙනාති ද්වාරපක්ක ආරම්භණපක්කානං හෙදෙන. ආයතනානි ද්වාදස භවන්තිති යොජනා. ඵත්ථව ද්වාරපක්කං ධම්මාරම්භණංඵලාති සෙසධම්මාලම්බණං සන්ධාය ආරම්භණපක්කං වුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. **ද්වාරා.ල. පටිසායෙනා**ති පන්තං ද්වාරානං පන්තං ආලම්බණානං තෙසු ද්වාරාලම්බණෙසු උප්පන්නානං විකද්දකුභ්‍යානකද්ව කමෙන ධාතුයො අට්ඨාරස භවන්තිති යොජනා. ඵත්ථපි ද්වාරපක්කෙ මනොද්වාරං විකද්දකුභ්‍යොකදෙසමෙව හොති. ද්වාරපක්කං විකද්දකුභ්‍යාසත්තකකද්ව ධම්මා ලම්බණොකදෙසමෙවෙති. මග්ගො ලොකුත්තරො මග්ගොනාම මනොති යොජනා. මග්ගයුත්තා ඵකුන්තිංසධම්මා ඵලභූතාඵ සත්තතිංස ධම්මා චතුස්චල විනිස්සට්ඨා චතුහි අරියස්චලෙහි විනිස්සට්ඨා විමුත්තා. යමෙත්ථ චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙවෙති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංඝයාස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය සමුච්චය සංඝයාස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

පච්චය සංඛ්‍යාන පරමත්ථදීපනී

166. එවං සත්තභි පටිච්ඡෙදෙහි පථමස්ස නාමරූපපටිච්ඡෙද ඝට්ඨානස්ස විධානං දස්සෙත්වා ඉදානි දුතීයස්ස පච්චයපටිගගහඝට්ඨානස්ස විධානං දස්සෙත්තො **යෙසංසංඛිතධම්මානන්ති**ආදි මාහ. ඉදානි යෙසං සංඛිතධම්මානං සංඛිතතාසංඛිතභූතා යෙධම්මා යථා යෙහි හෙතාදිහි පච්චයාකාරෙහි පච්චයා උපකාරකා භොජනි. තං විභාගං තෙසං සංඛිතධම්මානං පච්චයූප්පන්නභූතානං විභාගඝට්ඨෙ තෙසං පච්චයධම්මානං විභාගඝට්ඨෙ තෙසංපච්චයාකාරානං ඉහ විභාගඝට්ඨෙ ඉමස්මිං චූච්චමානෙ පච්චයසංඛිතගෙ යථාරහං පච්චයාමිති යොජනා.

[224] විභාලනිසං පන

“පච්චයෙ දස්සෙතු”න්ති චූත්තං. තං තං විභාගන්ති ඉමිනා න සමෙති.

[225] යඝට්ඨෙ තත්ථ

“ඉහ ඉමස්මිං සමුච්චය සංඛිගහානන්තරෙ ඤානෙ”ති ඉහ යඝට්ඨස්ස අත්ථවිභාලනං චූත්තං. තංපි න යූප්පති.

එතස්මිඤ්ඤ අත්ථෙ සති ඉදානි යඝට්ඨෙ නිරතථකො භොතිති, පටිච්ච ඵලං සමුප්පජ්ජති එතස්මානි පටිච්චසමුප්පාදො. තත්ථ පටිච්චානි අවිනා, අමුඤ්චිත්තානි අත්ථො. අවිජ්ජාදිකො පච්චයධම්මොති වණ්ණොන්ති. අථවා, සමුප්පජ්ජනං සමුප්පාදො. සහජාතධම්මෙහි සහෙව කලාපවසෙන අභිනිබ්බත්ති පාතුභාවොති අත්ථො. යථාසකං පච්චයං පටිච්ච තෙන අවිනාභාවීහුත්තවා සමුප්පාදො පටිච්ච සමුප්පාදො, අත්ථතො පන සංඛිතයං පච්චයපච්චයූප්පන්නභූතානං සංඛිතධම්මානං පච්චයායත්තචූත්තිනාසංඛිතානං සංඛිතසංඛිතසාධාරණං එකං සාමඤ්ඤලක්ඛණං. යං ඉදුප්පච්චයතාතිච චූච්චති. තත්ථව ඉදුප්පච්චය තාති අයං ඉමස්ස පච්චයො අයං ඉමස්ස පච්චයොති එවං නිද්දිසිත්ථිඛො අයං පච්චයො එතෙසන්ති ඉදුප්පච්චයා. සංඛිතධම්මා. ඉදුප්පච්චයානං භාවො ඉදුප්පච්චයනා. යථාචූත්ත සාමඤ්ඤලක්ඛණං එවානි අත්ථො වෙදිත්ථිඛො, න පටිච්ච ඵලං සමුප්පජ්ජති එතස්මානි පටිච්චසමුප්පාදො. අවිජ්ජාදිකො පච්චයධම්මොතිච ඉමෙසං පච්චයා ඉදුප්පච්චයා. ඉදුප්පච්චයාඑව ඉදුප්පච්චයතාතිච. විසුද්ධිමග්ගෙ පන සමුප්පජ්ජනං සමුප්පාදොති අයමත්ථො පටිකඛිත්තො. පාලියං පන අයමෙව අධිප්පෙතො විය දිස්සති. යථාහ —

කතමොච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදො. ජාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරාමරණං, උප්පාදාවා තථාගතානං අනුප්පාදාවා තථාගතානං ඕතාච සා ධාතු, ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනියාමනා ඉදුප්පච්චයතාති.ඉ. අවිජ්ජාපච්චයා සංඛිතාරා උප්පාදාවා.ඉ. ඉදුප්පච්චයනා. ඉති ඛො භික්ඛවෙ තත්ථ තථා අවිතථතා අනඤ්ඤථතා ඉදුප්පච්චයනා. අයං චූච්චති භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදොති.

එත්ථ හි ඕතාච සා ධාතූනිආදිනා තත්ථ තථා අවිතථතානිආදිනාව යථාචූත්තං ඉදුප්පච්චයනා සංඛිතානං සාමඤ්ඤ ලක්ඛණමෙව පටිච්චසමුප්පාදොනාමානි දස්සෙති. න වෙත්ථ භාවසාධනෙ කතෙ සති පටිච්චසද්දෙන සහ සමුප්පාදසද්දස්ස අසමානකත්ථුතාසංඛිතානො

බ්‍යක්ඛජනග්‍රන්ථවිරෝධො අත්ථි. යො පට්ඨව ක්‍රියාය කත්තා, තස්සෙව සමුප්පාදක්‍රියායෙව් කත්තුතා සම්භවතො. න හි ක්‍රියානාම කත්තුරහිතාසම්භවති. සංඛිතධම්මෙසුච ගම්භිරොසු සති අනිච්චතාදිලක්ඛණං විය ඉදංපි සංඛිතලක්ඛණං ගම්භිරොසෙව හොතිති නයිධ ගම්භිරවචනවිරෝධො සම්භවති. අථබො සංඛිතධම්මතො සංඛිතලක්ඛණමෙව ගම්භිරතරං හොතිති. තාදිසෙන පන සාමක්ඛ්‍යදුලක්ඛණෙන සම්පන්නා යථාචුත්තා අවිජ්ජාදායො සංඛිතධම්මා පට්ඨවසමුප්පන්නානාම. යථාහ-කතමෙව හික්ඛවෙ පට්ඨවසමුප්පන්නාධම්මා ජරාමරණං හික්ඛවෙ පට්ඨවසමුප්පන්නං. ෧. අවිජ්ජා හික්ඛවෙ පට්ඨවසමුප්පන්නාති. ඉති සබ්බෙසං පච්චයපච්චයුප්පන්න භූතානං සංඛිතධම්මානං පච්චයා සත්ත චුත්තිතාසංඛිතාතො පට්ඨවසමුප්පාදොව සො නියති ඤායති පට්ඨජ්ඣායති කත්වා නයොවාති **පට්ඨවසමුප්පාදනං**. පසංසෙති සංඛිතධම්මෙ නානාපකාරෙහි පච්චයෙහෙදෙහි පවත්තෙති දෙසෙති එත්ථාති පටිඤානං. මහාපකරණං. පටිඤානෙ දෙසිතො නයො **පටිඤානනං**.

තස්මිං තස්මිං පච්චයධම්මෙ භාවෙ විජ්ජමානෙ සති තෙ තෙ භවන්ති සීලෙනාති තබ්භාවභාවිතො. සංඛිතධම්මා. තෙසං භාවො තබ්භාවභාවිතාවො, ඉමස්මිං සති ඉදං හොති. ඉමස්ස උප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජතිති එවං පවත්තො සංඛිතධම්මනියාමො. තබ්භාවභාවිතාවොඑව ආකාරො තබ්භාවභාවිතාවාකාරො. සො එව **තබ්භාවභාවිතාවාකාරමත්තං**. මත්තස්සදදෙන හෙතාදිපච්චය සත්තිනියමං නිවත්තෙති. තෙන උපලක්ඛිතො නයො පට්ඨවසමුප්පාද නයො. **ආහවිපච්චයට්ඨිතිං ආරම්භාති** එත්ථ හෙතු ආරම්භණා දිවසෙන තථාතථා උපකාරකතාසංඛිතාතො පච්චයසත්ති විසෙසො ආහවිපච්චයට්ඨිතිනාම. සො හි අවිජ්ජාපච්චයා සංඛිතාරාතිආදිසු විය පච්චයධම්මුද්ධාරමත්තෙ අට්ඨත්වා හෙතුපච්චයො ආරම්භණපච්චයොතිආදිනා පච්චයසත්ති විසෙසුද්ධාරවසෙන ආහවිප මත්ථකං පාපෙත්වා දෙසිතත්තා ආහවිපච්චයට්ඨිතිති චුච්චති. පච්චයධම්මා නිට්ඨන්ති අත්තනො පච්චයුප්පන්නාහිසංඛිතරණ කිච්චං පත්වා අනොසක්කමානා භුත්වා පවත්තන්ති එතායාති කත්වා. **ආරම්භාති පට්ඨව. චුච්චති** හගවතා කථීයති.

උභයං පන වොම්ඝසිත්වා පපඤ්චෙත්ති ආවරිතාති ඉදං පට්ඨව සමුප්පාදං පපඤ්චෙත්තෙ සත්තාය චුත්තං. තෙහි තං පපඤ්චෙත්තා පටිඤාන නයංපි ආහරිත්වා පපඤ්චෙත්තිති. යථා සුරියො උදයත්තො අත්තකාරෙ වධමෙත්වා දුබ්බසම්භාරෙ මහාජනස්ස පාකටෙ කරොති. එවමෙවං උප්පන්නං චතුසවිච්ඡාදාණං අවිජ්ජත්තකාරං වධමිත්වා චතුසවිච්ච ධම්මං විදුති පාකටං කරොතිති විජ්ජා. තප්පට්ඨකත්තා මොහො අවිජ්ජානාම. සො හි උප්පජ්ජමානො ධම්මෙසු අඤ්ඤාණඅදස්සන සංඛිතානං අත්තකාරං ජනෙත්වාච උප්පජ්ජති. පට්ඨව ඵලං එති ආගවිජ්ජති එතස්මා එතෙනාති වා පච්චයො. අවිජ්ජාව සා පච්චයො වාති **අවිජ්ජාපච්චයො**. තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සංඛිතාරා සම්භවන්තිති සම්බන්ධො. සංඛිතං කායවේමනොකම්මං අභිසංඛිතරොන්ති සත්තා එතෙහිති **සංඛිතාරා**. විජානාතිති **විඤ්ඤාණං**. විජානන්ති සත්තා එතෙනාති වා විඤ්ඤාණං. ආරම්භණෙ නමතිති **නාමං**. රූප්පති විකාරං ආපජ්ජතිති **රූපං**. අධිට්ඨානට්ඨෙත **ආයතනං**. දෙවානං දෙවායතනම්ච. චුසතිති **චුසං**. චුසන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති වා චුසං. වෙදයතිති **වෙදනා**. වෙදයන්ති පච්චනුභවන්ති සත්තා එතායාතිවා වෙදනා. තස්සති පරිතස්සතිති **තණ්හා**. නිවච්චිතාසවසෙන ආරම්භණහෙතු නිවච්චං වඤ්චෙති පත්ථෙති වාති අත්ථො. තස්සන්ති පරිතස්සන්ති වඤ්චෙති සත්තා එතායාති වා තණ්හා. උපාදියතිති **උපාදානං**. අමුඤ්චගාහං ගණ්හාතිති අත්ථො. උපාදියන්ති සත්තා එතෙනාති වා උපාදානං.

භවති චඛිසිතිති **භවො**. භවන්ති ජායන්ති චඛිසිතිති සුඛදුක්ඛානි එතෙනාති වා භවො. ජනනං **ජාති**. ජායන්ති ජාතුභවන්ති සංඛිත ධම්මා එතායාති වා ජාති. ජීරණං **ජරා**. ජීරන්ති ජිණ්ණභාවං ගම්පන්ති එතායාති වා ජරා. සොචනං **සොකො**. සොචන්ති චිත්තපටිලාභං ගම්පන්ති එතෙනාති වා සොකො. පරිදෙවනං **පරිදෙවො**. තං තං පචන්තිං පටිකිත්තෙත්වා දෙවන්ති කන්දන්ති එතෙනාති වා පරිදෙවො. ධම්මං සම්මං දුක්ඛරත්ති **දුක්ඛං**. දුම්මනස්ස විරූපචිත්තස්ස භාවො **දොමනස්සං**. භූසො ආයාසනං **උපායාසො**. ආයාසනන්ති අනස්සාසනං. විසිදුන්ති අත්ථො. එවන්ති ඉම්මා යථාචුත්තෙන. අවිජ්ජාදි සංඛාරාදිපච්චයපච්චයූප්පන්න පරංපරවිධිනා සමුදයො භොතිති සම්බන්ධො. **එතස්සකෙවලස්සදුක්ඛක්ඛන්ධස්සාති** අවිජ්ජාදිකස්ස එතස්ස සකලස්ස දුක්ඛරාසිස්ස කෙනවි සුඛෙන අසංමිස්සස්ස වා දුක්ඛරාසිස්ස අභිනිබ්බන්ති භොතිති අත්ථො. එතථෙව දුට්ඨො පටිච්චසමුප්පාදනො සුත්තන්තිකනො අභිධම්මනොති. තත්ථ සුත්තන්තිකනො තාව අවිජ්ජා චතුර්විධා දුක්ඛපට්ඨිපාදිකා සමුදයපට්ඨිපාදිකා නිරොධපට්ඨිපාදිකා මග්ගපට්ඨිපාදිකාචාති. අභිධම්මනො පන පුබ්බන්තපට්ඨිපාදිකා අපරන්ත පට්ඨිපාදිකා පුබ්බන්තාපරන්තපට්ඨිපාදිකා පටිච්චසමුප්පාදපට්ඨිපාදිකාති චතුභි සද්ධිං අට්ඨ විධාති වෙදිතබ්බා.

සංඛාරා සුත්තන්තිකනො සාසවා කුසලාකුසලවෙනනා අප්පඤ්ඤාභිසංඛාරො ප්පඤ්ඤාභිසංඛාරො ආනෙකද්ද්දා භිසංඛාරොති පන තිවිධා භොන්ති. තත්ථ ද්වාදස අකුසලවෙනනා අප්පඤ්ඤාති සංඛාරොනාම. කාමරූප කුසලවෙනනා ප්පඤ්ඤාභිසංඛාරොනාම. අරූපකුසලවෙනනා ආනෙකද්ද්දාභිසංඛාරොනාම. අභිධම්මනො පන සංඛාරාපි ලොකියලොකුත්තරභූතා කුසලාකුසලවෙනනා සංඛාරොනාම. කිරියවෙනනා පන සංඛාරාපි විභවිගෙ නග්ගිතා. අට්ඨකථායකද්ද කිරියධම්මානං පන යස්මා නෙව අවිජ්ජා න කුසලා කුසලමුලාති උපනිස්සයපච්චයත්තං ලභන්ති. තස්මා කිරියවසෙන පච්චයාකාරො නචුත්තොති චුත්තං. අවිජ්ජාව කුසලාකුසලමුලා නිව කිරියධම්මානං උපනිස්සය පච්චයා න භොන්ති. තස්මා කිරියධම්මා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනායං නග්ගිතාති චුත්තං භොති. සංයුත්තෙපි යතො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අවිජ්ජා පභිනා භොති. විජ්ජාඋප්පන්නා. සො අවිජ්ජා විරාගා විජ්ජුප්පාදා නෙව ප්පඤ්ඤාභිසංඛාරො අභිසංඛාරොති. න අප්පඤ්ඤාභිසංඛාරො. න ආනෙකද්ද්දාභිසංඛාරො අභිසංඛාරොතිති චුත්තං. අත්තනො අනුරූපපච්චයවසෙන පන තෙසංපි පටිච්ච සමුප්පාදො අචාරිතොයෙව. නහි කොචි පටිච්චසමුප්පාදරහිතො සංඛිතධම්මොනාම අත්ථීති. එස නයො විඤ්ඤාණාදියුජිති. **විඤ්ඤාණාති** ඛාත්තිංසවිධං ලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණං සුත්තන්තිකනො. අභිධම්මනො පන කිරියචිත්තවජ්ජිතං එකුනසත්තතිවිධං ලොකියලොකුත්තරවිඤ්ඤාණං. **නාමරූපන්ති** ලොකිය විඤ්ඤාණ සහජාතං වෙදනාදිබන්ධත්තයං පටිසන්ධියං කම්මජරූපං පචන්තියං චිත්තජ රූපකද්ද සුත්තන්තිකනො. අභිධම්මනො පන සංඛාරං කුසලාකුසල විපාකසම්පයුත්තං බන්ධත්තයං චුත්තජපකාරරූපකද්ද. අට්ඨකථායං පන ලද්ධපට්ඨිපාතපච්චයං සංඛාරොපි චතුසමුට්ඨානරූපං ගම්මතෙව.

[226] විභාවනියං පන

“තදුග්ගංපි ඉධ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසහගත”න්ති චුත්තං. තං අනුපපන්නං.

සළායතනන්ති ජ අජ්ඣත්තිකායතනානි එව සංඛිතථ පාළියං විභවන්තාති. එකච්චෙ පන ආචරියා ඛාතිරායතනානි එස්සස්ස පච්චයා භොන්තිති කත්වා තානිපි ඉධ ගණ්හන්ති. තංපි නිදානවග්ග පාළියා සමෙතියෙව. යථාහ —

කතමොව භික්ඛවෙ ලොකස්ස සමුදගො. චක්ඛුකද්ව පටිච්ච රුපෙව උප්පජ්ජති චක්ඛුවිකද්දකුණං. තිණ්ණං සඛිගති එස්සො. එස්සපච්චයා වෙදනා. වෙදනාපච්චයා තණ්හා.ඉ. දොමනස්සුපායාසා සම්භවන්තිති අයං ලොකස්ස සමුදගො. සොතකද්ව.ඉ. මනකද්ව පටිච්ච ධම්මෙව උප්පජ්ජති මනොවිකද්දකුණං. තිණ්ණං සඛිගති එස්සො.ඉ. ලොකස්ස සමුදගොති.

එස්සවෙදනාදගොපි නයද්වයෙ තං තං විකද්දකුණාසම්පයුත්තා වෙදිතඛිවා. **තණ්හුපාදානාති** පාකටාති. **හවො** දුච්ඛො කම්මහවො උප්පත්තිහවොව. ලොකියකුසලාකුසලෙහුතා වෙතනාව. වෙතනාසම්පයුත්තා අභිජ්ඣාදගො අනභිජ්ඣාදගොව කම්මහවො. යථාහ-සබ්බංපි භවගාමිකම්මං කම්මහවොති. කම්මතිබ්බත්තා පන සබ්බෙපි ලොකියවිපාකක්ඛන්ධා සබ්බාතිව කම්මජරුපාති උප්පත්තිහවො සුත්තන්තිකතයෙන. අභිධම්මනයෙන පන ලොකුත්තර බන්ධාපි විහඬියෙ ආගතාඵව. **භාතිජරාමරණාති** සබ්බෙසං සබ්බත ධම්මානං ලක්ඛණපත්තාති. සොකාදිසු කදාතිබ්සසනාදිති ඵ්ථිසස්ස සොචනාකාරෙත පචත්තා දොමනස්සවෙදනා **සොකොනාම**. රොදනාකාරෙත පචත්තො අනිට්ඨො චිත්තජස්සද්දො **පරිදෙවොනාම**. කායිකා දුක්ඛවෙදනා **දුක්ඛංනාම**. වෙතසිකා දුක්ඛවෙදනා **දොමනස්සංනාම**. කදාතිබ්සසනාදිතිමිත්තං සංසීදනවිසීදනාකාරපචත්තො දොසො **උපායාසොනාම**. අයමෙත්ථ විභාගො. යෙසං පන බන්ධදුක්ඛෙ අවිජ්ජා අප්පභිනා හොති. තෙසං ඉතරසවිවෙසුපි සා අප්පභිනාඵව හොතිති තෙ බන්ධපචත්තිශංඵව සුඛසකද්දං ලභන්ති. බන්ධතිරොධෙ දුක්ඛසකද්දං. බන්ධපචත්තිමග්ගෙඵව සුඛමග්ගසකද්දං ලභන්ති. බන්ධතිරොධමග්ගෙ දුක්ඛමග්ගසකද්දං. තස්මා බන්ධපචත්තිපච්චයෙහුතා පුකද්දකු පුකද්දකුතෙකද්දපාභිසඬ්ඛාරධම්මාඵව තෙසං අවිජ්ජාතිවුටානං සුඛකාමානං දුක්ඛපටිකුලානං සත්තානං පටිසරණා හොන්තිති වුත්තං **අවිජ්ජාපච්ච යාසඬ්ඛාරාති**. එත්ථව විසෙසතො පච්චුජ්ජන්තබන්ධපටිච්චාදිකාය අවිජ්ජාය දුච්චරිතෙහුතා අපුකද්දකුභිසඬ්ඛාරා සම්භවන්ති. අනාගත බන්ධපටිච්චාදිකාය අවිජ්ජාය සුචරිතෙහුතා පුකද්දකුතෙකද්දපාභිසඬ්ඛාරා සම්භවන්තිති වෙදිතඛිවා. සඬ්ඛාරෙසු සති අප්පභිනභවතණ්හානං සත්තානං වුත්තං පුනභවාහිතිබ්බත්තිතා කොචි විබන්ධො නාම නත්ථී. තස්මා සඬ්ඛාරපච්චයා විකද්දකුණං නාමරුපං සළායතනං එස්සො වෙදනාති ඉමෙ අත්තභාවසකද්දකිතා පකද්වධම්මා භවත්තරෙ පාතු භවන්ති. තත්ථ පන විකද්දකුණමෙව පධානං පෙට්ඨකං හොතිති වුත්තං. **සඬ්ඛාරපච්චයාවිකද්දකුණාති** විකද්දකුණොව සති තස්ස උදයෙහුතානං නාමරුපානං උප්පත්තිතා විබන්ධොනාම නත්ථීති වුත්තං. **විකද්දකුණපච්චයානාම රුපන්ති**. එත්තාවතා සාමකද්දකුතො පටිපුණ්ණොනාම කායො රුප කායොව වුත්තො හොති. එවංසත්තෙපි තෙසු ද්වීසු කායෙසු යෙධම්මා සත්තපකද්දකුත්තිතා පධානඬිගෙහුතා හොන්ති. යෙහිව එස්සා දිනි උපරි අඬ්ගාති ආගතාති හොන්ති. යෙසුච සත්තා අත්තගාහං දුළ්භතරං ගණ්හන්ති. තෙ විසුං නිභරිත්තවා දුස්සෙතුං **නාමරුපපච්චයා සළායතනන්ති** වුත්තං. නාමරුපෙ සති තෙසංපි උප්පත්තිතා විබන්ධො නත්ථීයෙව. සළායතනසමුට්ඨිතොව එස්සො සළායතනෙ සති එකන්තෙන සම්භවන්ති වුත්තං **සළායතනපච්චයාඑස්සොති**. එස්සසමුට්ඨිතාව වෙදනා එස්සෙ සති එකන්තෙන සම්භවතියෙවොති වුත්තං **එස්සපච්චයාවෙදනාති**. සුඛවෙදනාසදිසො තණ්හාය අවස්සයොනාම නත්ථීති වුත්තං **වෙදනාපච්චයාතණ්හාති**. කාමුපාදානකද්වනාම එකස්මිං ආරම්මයො පුනඵපුනං සමුදාවරිත්තවා දුළ්භත්තජ්ජත්තා තණ්හාඵව, දිට්ඨියොව අත්තනිව අත්තනො ආරම්මයොසුච අස්සාදන බමන රොචන භුතාය තණ්හාය වසෙන දුළ්භත්තං ආපජ්ජන්තිති වුත්තං **තණ්හාපච්චයාඋපාදානන්ති**. උපාදියන්තාව තස්ස තස්ස උපාදානියස්ස අත්ථස්ස

අභිධම්මත්පසංගහටිකා පච්චය සංඛගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 හිතවුඩිසිසකද්දුතං තංතං කම්මහවං ආයුහන්තිශෝති වුත්තං **උපාදානපච්චයාහවොති.**
 හවසද්දො හෙත්ථ චඩ්ඪිපට්ඨායො. යථා —

සුච්ඡානො හවං හොති, දුච්ඡානො පරාහවොති.

කම්මහවෙ සති එකන්තෙන පුත්තහවොති සම්මවතිති වුත්තං **හවපච්චයාහවති.** ජාතිශාව සති එකන්තෙන පරාමරණං හොතිශෝති වුත්තං **ජාතිපච්චයාපරාමරණන්ති.** අයමෙත්ථ තඛිභාවභාවිභාවට්ඨි. සොකාදිවචනකද්දොත්ථ ඊදිසෙන තඛිභාව භාවිභාවෙන පචත්තස්ස සකලස්ස චට්ටඨමස්ස ආදිනවරාසිදස්ස නත්ථං වුත්තන්ති. **එත්ථාති** ඉමස්මිං පච්චයසංඛගහෙ. **තත්ථාති** තස්මිං පට්ච්චසමුප්පාදනගෙ. අද්දානවත්තෙ ධම්මෙ භුසො ධාරෙතිති අද්දා. කාලො. සො හි තෙකාලකෙ ධම්මෙ සත්තානානුපබන්ධවසෙන කප්පපරංපරා වස්ස උතු මාස පක්ඛ රත්ති දිව පරංපරාව හුත්වා අපතමානෙ ධාරෙන්නො විය උපට්ඨාතිති. අථවා, භුසො දහන්ති තිට්ඨන්ති පචත්තන්ති තෙකාලකා ධම්මා එත්ථාති අද්දා. කාලොයෙව. සො පන සයං අභින්නොති හෙදවත්තෙ ධම්මෙ උපාදාය හින්නො විය උපචරිතුං යුත්තොති වුත්තං **තයොඅද්දාති.**

[227] යං පන විභාවතියං

“අතති සත්තං ගච්ඡති පචත්තතිති අද්දාති වුත්තං”. තං න සුත්ථරං.

එවසද්දු සති අද්දානන්ති නසිජ්ඣති. යථා අද්දානමග්ගපට්පන්නොති. **අභිගාතිති** අවයවපදානභිගාති. පදානසම්භාරාති වුත්තං හොති. **ආකාරාති** අවයවකොට්ඨාසා. කොට්ඨාසත්ථො හෙත්ථ ආකාරසද්දො. යථා ද්වන්තිංසාකාරාති. ආකිරන්ති තත්ථ තත්ථ පකිරිත්වා ඵපිතා විය හොන්තිති ආකාරාතිපි වදන්ති. **සන්ධිති** ද්වන්තං ද්වන්තං සඛිඛෙපානං සඛිඛට්ඨානං. සඛිඛෙපාති පදානධම්මසංඛගහා. චට්ටන්ති පුත්තපුත්තං ආචට්ටන්තිති **චට්ටාති.** මුලයන්ති සඛිඛෙපි චට්ටඨමා එත්ථ තිට්ඨන්ති තදායත්තවුත්තිතායාති **මුලාති.** පතිට්ඨා. පහවාති අත්ථො. යස්මා එකො පුරිසො එකාය අභිගුලියා සමුද්දො දුකං ගහෙත්වා මහාජනස්ස මුඛෙ පක්ඛිපිත්වා චතුසු මහාසමුද්දෙසු උදකස්ස ලොණහාවං සකද්දුප්පෙන්නො විය හගවාපි අවිජ්ජා පච්චයා සඛිඛාරාතිආදිනා එකමෙව පච්චුප්පන්නහවං පරිපුණ්ණං දෙසෙත්වා අනමතග්ගස්ස සකලස්ස සංසාරචට්ටස්ස පචත්තිං කදාපෙසි. පරිපුණ්ණං දෙසෙන්නෙතව නාම තස්ස එකස්ස හවස්ස හෙතුච දෙසෙත්තිඛො හොති. එමසද්දව දෙසෙත්තිඛං හොති. තත්ථ හෙතු නාම පුරිමහවෙ සිද්ධා අවිජ්ජා සඛිඛාරා. එමංනාම අනාගතහවෙ ජාති. ඉති එකහවච්ඡයාපි අයං දෙසනා එකදෙසෙන අතිතානාගත සාධාරණාව හොතිති වුත්තං **අවිජ්ජාසඛිඛාරාඅතිතොඅද්දාතිආදි.** එත්ථව අද්දානො අද්දානත්තානකද්දව අහෙදං විය කත්වා චචනං ධම්මතො විසුං අද්දාසඛිඛාතස්ස කාලස්ස අභාවං දස්සෙති. කාලොයෙව ලොකං පචත්තෙති නිවත්තෙතිති පචත්තං මිච්චාලාදුකද්දව නිවාරෙති. න හි සයං අභාවභුතො කාලො කස්සචි පචත්තකො නිවත්තකොව හවිතුං යුත්තොති. කස්මා පනෙත්ථ එකමෙකස්ස පච්චුප්පන්නස්ස අත්තභාවස්ස පචත්තිං දස්සෙන්නො හගවා අතිතහවෙ හෙතුකද්දව අනාගතහවෙ එමසද්දව දස්සෙතිති. අහෙතුච්ඡමහෙතුදිට්ඨිනං නිවාරණත්ථං අතිතහෙතු දස්සනං. උච්චෙද්දිට්ඨි නිවාරණත්ථං අනාගතඑමදස්සනං. සස්සත දිට්ඨිනිවාරණත්ථං උභයදස්සනන්ති දිට්ඨිඛිඛං. තත්ථ අහෙතු අපච්චයා සත්තා පචත්තන්ති නිවත්තන්ති සංකිලස්සන්ති විසුජ්ඣන්තිති පචත්තා දිට්ඨි අහෙතුදිට්ඨිනාම. බුහුමා පජාපති ඉස්සරනිමිමානාදිවසෙන අභුත හෙතුදස්සනං විසමහෙතුදිට්ඨිනාම. සත්තා මරණො උච්චිජ්ජන්ති, අනාගතෙ ජාතිනාම නත්ථිති පචත්තා දිට්ඨි

උච්ඡෙදිට්ඨිනාම. අත්තානිච්චො ධූවො, සොච භවතො භවං සත්ථාචනි සංසරතිති පවත්තා දිට්ඨි සස්සතදිට්ඨිනාම. එවං නිච්චො හුත්වා සත්ථාචනතොපන අවිජ්ජාදිග්භි සාධෙතඛිබ්බො නගොති. තස්මා අවිජ්ජාසංඛිතාරොගි භවත්තරො පුන චික්ඛද්දානුප්පත්තිං චදන්තෙන සස්සතදිට්ඨි නිවාරිතා භොතිති.

කස්මා පනෙත්ථ සොකාදුගො අඛිගෙසු නගතිනාති. ජාතිශා සති සොකාදුගො එකන්තෙන සම්භවත්තිති එවං තඛිභාව භාවිභාව ලක්ඛණස්ස අභාවතො. සතිපි හි ජාතිශා රූප ලොකෙ අරූපලොකෙව තෙ න සම්භවත්ති. කාමලොකෙපි කෙසෙද්වි න සම්භවත්තිශෙවාති. යදිඑවං කිමත්ථං තෙසං වචන්ත්ති. ජාතිශාලා අවිජ්ජාදිකස්සවා වුත්තප්පකාරස්ස සකලස්ස වට්ටපවත්තස්ස මහාආදිනවරාසිදස්සත්ථත්ති දස්සෙතුං **සොකාදිවචනං පනෙත්ථ නිස්සන්ද පිලිඛිදස්සත්ති** වුත්තං. තත්ථ නිස්සන්දපිලිඛිදස්සත්ති ජාතිශා මහාආදිනව රාසිසංඛිතාත්තස්ස උදයපිලස්ස නිදස්සත්ති අත්ථො. කස්මා පන ඉමස්ස පච්චුප්පත්ත භවස්ස අතීතපච්චයා දූවෙ අවිජ්ජා සංඛිතාරා එව පාළියං වුත්තා. කිං පන තෙ එව දූවෙ ඉමස්ස පච්චයා භොත්තිති. අක්ඛෙදෙපි භොත්තිශෙව. අථ කස්මා තෙ පාළියං න වුත්තාති. අවුත්තානංපි තෙසං අත්ථතො ලද්ධත්තාති. කථෙද්ව තෙ අවුත්තාපි ලද්ධාති. තඛිභාව භාවිභාවලක්ඛණෙන තද්විනාභාවිභාවලක්ඛණෙනව ලද්ධාති දස්සෙත්තො **අවිජ්ජාසංඛිතාරග්ගහණෙනාති** ආදි මාහ. එස නගො පරත්ථපි. තත්ථ අවිජ්ජා සංඛිතාරග්ගහණෙනාති පාළියං ආදිතො වුත්තෙන අවිජ්ජාසංඛිතාර වචනෙන. **තණ්හපාදානහවාපි ගතිනා භවත්තිති** අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො, අභාවෙව අභාවතො අවිජ්ජාගහණෙන තණ්හපාදානාතිපි ගතිනාති භවත්ති. සංඛිතාරභාවෙව භාවතො, අභාවෙව අභාවතො සංඛිතාරග්ගහණෙන කම්මහවොපි ගතිතො භවතිති අත්ථො.

විභාවනියං පන

කිලෙසභාවසාමක්ඛද්දතො අවිජ්ජාගහණෙන තණ්හපාදානාති. කම්මභාව සාමක්ඛද්දතො සංඛිතාරග්ගහණෙන කම්මහවො ගතිතොති වුත්තං. තංපි යුජ්ජති.

තථා අවිජ්ජා සංඛිතාරා ගතිනා භවත්තිති සම්බන්ධො. තද්විනා භාවිභාවෙන තණ්හපාදානවචනෙන අවිජ්ජාව භවචවනෙන සංඛිතාරාව ගතිනාති අත්ථො. ලක්ඛණධම්මානං ලක්ඛිතඛිතධම්මෙහි අවිනාභාවිභාවතො තද්විනාභාවිභාවෙන **ජාතිජරා.ල. ගතිත්ති** වුත්තං. **ඉතිකත්ථාති** ඉමිනා කාරණෙන. වීසතාකාරා භවත්තිති සම්බන්ධො. පථමං හෙතුපක්ඛවකං එකො සංඛිතො. දුතියං පිලපක්ඛවකං එකො. තතියං හෙතුපක්ඛවකං එකො. චතුත්ථං පිලපක්ඛවකං එකො සංඛිතොති චතුසංඛිතො භොත්ති. වත්තාරො සංඛිගහා භොත්තිති අත්ථො. චතුසු පන සංඛිතොපසු සිද්ධෙසු පථමෙන දුතියස්ස දුතියෙන තතියස්ස තතියෙන චතුත්ථස්සාති එවං තිස්සො සන්ධිගොපි සිජ්ඣන්තිශෙවාති වුත්තං **තිස්සධි චතුසංඛිතො භවත්තිති**. එත්ථව හෙතුපක්ඛවකං පිලපක්ඛවකත්ති එතං ලොකස්ස පාකට්ඨොභාරවසෙන වුත්තං. හෙතුපිල සද්දා පන පච්චයපච්චයුප්පත්තපටිශාසා එව භොත්තිති දුතියපක්ඛවකස්ස පථමං උපාදාය පිලපක්ඛවකතා තතියං උපාදාය හෙතුපක්ඛවකතාව න න සම්භවති. තථා තතියස්සපි චතුත්ථං උපාදාය හෙතුපක්ඛවකතා දුතියං උපාදාය පිලපක්ඛවකතානාති. එවක්ඛි සති හෙතො පිලමෙව සීයා. න පිලතො හෙතුති වොදනා අනොකාසාඑව භොතිති. ද්විසු පන හෙතුපක්ඛවකෙසු සංඛිතාරකම්මහවං විසෙසො අට්ඨකථායං වුත්තොයෙව. යථාහ-දානං දස්සාමිති චිත්තං උප්පාදෙත්වා මාසංපි සංවච්ඡරංපි දානුපකරණාති සජ්ජත්තස්ස උප්පත්තා පුරිමවෙනතාගො ආයුහනසංඛිතාරානාම. පටිග්ගහකානං පන හත්ථෙ දස්සිණං පටිට්ඨාපයතො උප්පත්තා වෙනතා

අභිධම්මත්පසංගහටිකා පච්චය සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 හවොති චුච්චති. එකාච්ඡතෙසුචා ජසු ජවතෙසු චෙනනා ආයුහන සඬිඛාරානාම.
 සත්තමජචනචෙනනා හවො. සාකාච්චා පන චෙනනා හවො. තංසම්පයුත්තා ආයුහන
 සඬිඛාරානාමාති. කම්මහවො උපපත්තිහවොති දූචෙ හවා දූචාදසසු අඬිගෙසු එකස්සෙව හව
 අඬිගස්ස අවයවානාම භොන්තිති චුත්තං **කම්මහවසඬිඛාතොහවෙ කදෙසොති**ආදි. එත්ථව
 සඬිඛාරකම්මහවානං විසෙසො චුත්ත නයෙනෙව චෙදිතබ්බො.

[228] යං පන විභාවතිසං

“කම්මහවසඬිඛාතො හවෙකදෙසොති එත්ථ ආයතිං පටිසන්ධියා පච්චයවෙනනා
 සඬිඛාරාති චෙදිතබ්බා”ති චුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

තෙසං දූචිත්තංපි දූචීසු හෙතුපසද්වකෙසු සඬිගතිත්තනාති. යථා රුක්භාලිනයෙනවා එතං
 චුත්තන්ති දුට්ඨබ්බං. **අවසෙසා**නාති ඉදං ජාතිජරාමරණෙහි සද්ධිං විසද්දකුණාදිඵලපසද්වකං
 සත්ඛාය චුත්තං. එත්ථව යදෙතං පුබ්බෙ ජාතිජරාමරණශ්ශග්ගොන විසද්දකුණාදි ඵල පසද්වකං
 ගතිතං. තං අත්ථතො උපපත්තිහවොච්ච. නහි ඵලපසද්වකතො අසද්දෙසු උපපත්තිහවොනාම
 අත්ථීති. එවං සත්තෙපි ධම්මවිභාග රක්ඛණත්ථං උපපත්තිහවසද්දෙන චතුත්ථපසද්වකං
 ගතිත්තති යුත්තං. දූචාදසසු අඬිගෙසු අවිජ්ජානාම මොහො. සොච අකුසලමුලං. තණ්හානාම
 ලොහො. සොච අකුසල මුලන්ති චුත්තං **අවිජ්ජා තණ්හාවසෙන දූචෙ මුලානීති**. අථවා, මුලන්ති
 සීසං. දූචෙ චට්ටසීසානීති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන පුරිමං පසද්වකද්වයං එකං හවචක්කං
 පච්චිමං පසද්වකද්වයං එකං හවචක්කන්ති කත්වා පුරිමං අවිජ්ජාමුලං. තසද්ව දිට්ඨිචරිතානංවා
 අපායගාමීනංවා චක්කං. පච්චිමං තණ්හාමුලං. තසද්ව රාගචරිතානංවා සුගතිගාමීනංවා
 චක්කන්ති දස්සිතං. චක්කන්ති පන යතො පටිඤාය චට්ටසන්තානස්ස ආරබ්භො භොති. තස්මිං
 පුන ආගතෙච්ච චක්කංනාම සීයා. තස්මා ඉධ දුතියෙන හෙතුඵල යුගලෙන සද්ධිං සබ්බං එකමෙව
 චක්කන්ති යුත්තං.

කස්මා පනෙත්ථ ආගමනසම්භාරෙසු අවිජ්ජාච්ච සීසං කත්වා චුත්තා. ගමනසම්භාරෙසුච
 තණ්හාච්ච. නනු උභයත්ථ උභයංපි සීසං කත්වා චත්තබ්බන්ති. චුච්චතෙ, සුඛචෙදනාසද්ධිසො හි
 තණ්හාය ආභාරොනාම නත්ථී. තස්මා චෙදනඬිගතො පරං චට්ටඬිගං සටෙන්තෙන චෙදනා
 නුරුපාතණ්හාච්ච චත්තබ්බා. න අවිජ්ජාති ගමනසම්භාරෙසු තාව අවිජ්ජාය ඔකාසො නත්ථී.
 සබ්බපථමං ආරබ්භට්ඨානෙව සබ්බපඨානා අවිජ්ජාච්ච චත්තබ්බා භොති. සාව සඬිඛාරුප්පාදෙන
 අවිරජ්ඣකඬිගභුනාති න තෙසං අත්තරෙ එකස්ස අඬිගස්ස අත්ථාය කිසද්වි චත්තබ්බං අත්ථීති
 ආගමනසම්භාරෙසු තණ්හාය ඔකාසො නත්ථීති. අයසද්ධි පටිච්චසමුප්පාදදෙසනානාම
 පඨානඬිගපට්ඨග්ග චසෙන පවත්තා. න ලබ්භමාන සබ්බධම්ම පට්ඨග්ග චසෙනාති.

යං පන විභාවතිසං

පුබ්බත්තස්ස අවිජ්ජාමුලං. අපරත්තස්ස තණ්හාමුලන්ති චුත්තං.

තත්ථ පුබ්බත්තස්සාති පුබ්බස්ස හෙතුඵලකොට්ඨාසස්ස. අපරත්තස්සාති පච්චිමස්ස
 හෙතුඵල කොට්ඨාසස්සාති අත්ථොති. කස්මා පනෙතාති දූචෙමුලානිනාම භොන්තිති ආග —

තෙසමෙව මුලානං, නිරොධෙන නිරුජ්ඣන්ති.

තෙසං සමුදයෙන සකලවට්ඨං සමුදෙනි. නිරොධෙනෙව නිරුජ්ඣති. තස්මා තානි දූෂෙමුලානිතාමානි චුත්තං හොති. කෙච් පන පටිලොම පටිච්චසමුප්පාද දුස්සනමෙතනති චදන්ති. පටිලොම පටිච්ච සමුප්පාදොනාම අවිජ්ජානිරොධා සංඛාරානිරොධා සංඛාරානිරොධා විසද්දසදායානිරොධොතිආදිකො නිරොධොරො. ඉදානි සොකාදි චචනං න කෙචලං නිස්සන්දප්පල නිදුස්සනත්ථමෙව හොති. අථබො ජරාමරණෙන සද්ධිං එකං අඛිගං හුත්වා උපරි චට්ටමුලධම්මපටිපාදකානං දුක්ඛධම්මානං නිදුස්සනත්ථංපි හොතීති දුස්සෙන්නො ජරාමරණ මුච්ඡායාතිආදි මාග. තත්ථ මුච්ඡාසද්දෙන සොකාදීනං ගහණං. තෙපි හි සයං ආසවසම්භූතා හුත්වා පුන ආසවුප්පාදාය පච්චයා හොත්තීති එතෙන තෙසං ජරාමරණඛිගෙ ගහණං සිද්ධං භවති. ජරාමරණමුච්ඡාය අභිණ්හසො පිළිතානං බාලානං ආසවා අභිණ්හසො සමුප්පජ්ජන්ති. **ආසවානංසමුප්පාදාඅවිජ්ජාව පච්චිකිති.** ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයොති හි චුත්තං. එවසද්ව සති අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරානි පුන ආරක්ඛමෙව චට්ටන්ති අත්ථො. එත්ථව –

නානා ඛ්‍යසනච්චිකස්ස, සොකාදීනං පචත්තිතො;
අවිජ්ජා තණ්හා චඛිකන්ති, යතො චට්ටං පචත්තති තිපි.

චත්තබ්බං. යථාග-කතමොච හික්ඛවෙ දුක්ඛස්ස විපාකො. සම්මොගවෙපක්කං වාගං හික්ඛවෙ දුක්ඛං චදාමි. පරියෙට්ඨිවෙපක්කංලාති තත්ථ සම්මොගො අවිජ්ජා. පරියෙට්ඨි තණ්හා. තදුහයං විපාකං එතස්සාති කත්වාජරාමරණසොකාදිකං දුක්ඛං සම්මොගවෙපක්කං පරියෙට්ඨිවෙපක්කන්තිච චුච්චන්ති. තත්ථ සම්මොගොනාම කදාචිඛ්‍යසනා දිනා චුට්ඨොසොචති පරිදෙවති උරතාළි කන්දති, සම්මොගං ආපජ්ජන්ති එවං ආගතො සම්මොගො. පරිඤ්චිනාම යථා පිගවිජාති පිළිතො. භොජනං පත්ථෙති පරියෙසති පිපාසාහිපිළිතො. පාණියං පත්ථෙති පරියෙසති, එවං කෙනචි දුක්ඛෙන චුට්ඨො සුඛං පත්ථෙති පරියෙසති එවං පචත්තා පරිඤ්චිතණ්හා. එත්ථ පන යස්මා ජරාමරණසදිසං මහන්තං විසටං නියතසද්ව ඉමස්ස ලොකස්ස දුක්ඛට්ඨානංනාම තත්ථී. දුක්ඛනිස්සරණත්ථසද්ව සත්ථුසාසනං. තස්මා අයං පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා ජරාමරණනිදානා හොති. යථාග-කිච්ඡං චතායං ලොකො ආපත්තො ජායතිච පියසතිච මියසතිච චචතිච උපපජ්ජතිච. අථව පනිමස්සං දුක්ඛස්ස නිස්සරණං නප්පජානාති ජරාමරණස්සාතිආදි. යෙසු පන අඛිගෙසු ආදිතො පටිසාය කදාතෙසු ජරාමරණං සමුලං බන්ධනා තතො අත්තානං මොචෙතුං සක්කොති. තානි දුස්සෙතුං ජාතිආදීනි පුරිමානි අඛිගානි දෙසිතානි. අපිච. එකස්මිං හවෙ ධත්වා ආගමනසම්භාරංහිච ගමනසම්භාරංහිච ආගතිශාච ගතිශාච සද්ධිං අත්තභාවනිබ්බත්තියා දුස්සිතාය අතීතෙ අනාගතෙව සකලසංසාරෙ තස්මිං තස්මිං හවෙ තස්ස තස්ස අත්තභාවස්ස නිබ්බත්ති දුස්සිතාඑව හොති. සබ්බානිච දිට්ඨිගතානි නිවත්තිතානි. භවචක්කසද්ව අනාදිමන්තං හුත්වා ආරක්ඛන්තියෙව. තස්මා ජරාමරණචචනෙනවා සොකාදිචචනෙනවා අවිජ්ජං අවිත්තෙනවා චට්ටපචත්තස්ස මහාආදීනවරාසිදුස්සනමෙව පච්චෙතබ්බන්ති. **ඉච්චෙචන්තිආදි නිගමනං.** ඉච්චෙචං අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරානිආදිනා නයෙන පඨපෙසීති සම්බන්ධො. ඉච්චෙචං ආරක්ඛධං අනාදිකං තෙභූමකං චට්ටන්තිපි යොජෙන්නි.

තත්ථ ඉච්චෙචං ආරක්ඛධන්ති ජරාමරණමුච්ඡායාතිආදිනා චුත්ත නයෙන පුනප්පුනං ආරක්ඛධං. **අනාදිකන්ති** කස්මා චුත්තං. නනු අවිජ්ජා ආදිමිති චුත්තානි. චුච්චතෙ, චට්ටස්ස ආදිභූතත්තා සා ආදිමිති චුත්තා න හොති. චට්ටකථාය සීස භූතත්තාඑව සා ආදිමිති චුත්තා. එවං චුත්තාය පන තාය චට්ටස්ස අනාදිකභාවොපි දුස්සිතො. අවිජ්ජා හි නාම බහිද්ධා න ලබ්භති. සත්තසත්තානෙ එව ලබ්භතීති පච්චක්ඛන්තොව සිද්ධමෙතං. තස්මා ඉධ අතීතභවෙ අවිජ්ජාය

සිද්ධාය තස්සාඅධිට්ඨානභූතො අත්තභාලොචි තස්මිං හවෙ සිජ්ඣකතිශෙව. සිජ්ඣකත්තො ච ඉමස්සං දසනොයං චුත්ත නයෙන අඤ්ඤාය අවිජ්ජාය එව සිජ්ඣකති, න අඤ්ඤා. එවඤ්ඤා සති පුන තස්සපි අධිට්ඨානභූතො අත්තභාලො සිජ්ඣකතිශෙවොති අවිජ්ජා අත්තභාලොවාති උභයං පෙනං අනවට්ඨිතං අනාදිකමෙව භොතිති. වට්ටස්ස පන නිවිධස්සපි පධානපච්චයභූතත්තා සා වට්ටකථාය සීඝ්භූතා භොති. යදි සා වට්ටස්ස ආදිභූතා න භොති. අථ තස්සාපි පච්චයො චත්තබ්බොති. සච්චං. තස්සා පන පච්චයෙ චුත්තෙපි තස්ස පච්චයස්සපි පච්චයො චත්තබ්බොති ආගච්ජතිශෙව. එවඤ්ඤා සති තස්ස තස්සාති නිට්ඨානමෙව නපඤ්ඤා යෙය්නාති. අඤ්ඤාද්ව ජන චුත්තොයෙව. යථාහ-ආසවස්සමුදයා අවිජ්ජාසමුදයොති. යථාහ-අවිජ්ජං පාහං හික්ඛවෙ සාහාරං සතිදානං වදාමි. කොවස්සා ආහාරො. පඤ්චනිවරණා තිස්ස වචනියන්ති. යථාහ-අවිජ්ජා පච්චයො, සඬ්ඛාරා පච්චයුප්පන්නා. උභයමෙතං පටිච්ච සමුප්පන්නන්ති. **පඬපෙසීති** පඤ්ඤාපෙසි දෙසෙසීති අත්ථො. [පටිච්චසමුප්පාදනශො.]

167. ඉදානි පටිඨානනශං දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයො**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථහෙතුච සො පච්චයොවාති **හෙතුපච්චයො**, හෙතු භූත්වා පච්චයො හෙතුභාවෙන පච්චයොති චුත්තං භොති. තත්ථ කෙනට්ඨෙන හෙතුති මූලට්ඨෙන, කොච මූලට්ඨොති. රුක්ඛානං රුක්ඛමූලස්ස විය භූමියං සහජාතධම්මානං ආරම්මණෙසු සුප්පතිට්ඨි තභාවසාධනට්ඨො මූලට්ඨොනාම. සහජාතධම්මානං කුසලාදි භාවසාධනට්ඨො මූලට්ඨොනාමාතිපි වදන්ති. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං. තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. සද්දත්ථතො පන හිනොන්ති චුද්ධිවිරුළුතිවෙපුලුපත්තිවසෙන සුට්ඨි පතිට්ඨහන්ති සහජාතධම්මා එත්ථ එතෙනවා ආරම්මණෙ දුළුහනිපාතිනා ථාමඛලස්මිපන්නෙනාති හෙතු. පච්චය සද්දො පන උපකාරකට්ඨො. උපකාරකොතිව සයං යාදිසෙන සභාවෙන උපලබ්ධිමානෙ අනුප්පන්නාවා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති. උප්පන්නාවා නිට්ඨන්ති ඕතාවා උපරුපට්ඨිචුද්ධිවිරුළුතිසා පච්චයත්තං උපගච්ජන්ති. තාදි සෙනසභාවෙන උපලද්ධියෙව. නහි සභාවධම්මෙසු ඊහාවා බ්‍යාපාරොවා උපලබ්ධිහි. යෙන කත්තාවා කාරොතාවා උපලබ්ධියෙනාති. තථා උපලද්ධියං පන සති අනුරූපානං පච්චයුප්පන්නධම්මානං අනුප්පන්නානංවා උප්පජ්ජන්තො උප්පන්නානංවා ඕතිභාවපත්තිතො ඕතානං වා උපරුපට්ඨිචුද්ධිවිරුළුතිසා පච්චයත්තුපගමන්තො සුට්ඨි කරාන්තො විය සාධෙත්තො විය භොතිති කත්වා උපකාරකො ත්වෙව චුච්චන්ති. ඉති ආරම්මණෙ ථීරභාවචුද්ධි විරුළුතිභාවසාධන සඬ්ඛාතෙන මූලභාවෙන උපකාරකා ජහෙතුධම්මා හෙතුපච්චයො නාම.

ආරමන්ති චිත්තවෙතසිකා ධම්මා සුට්ඨි රතිං අනුභවන්තා විය අජ්ඣෙධමුඛබ්බානා පචත්තන්ති එත්ථාති ආරම්මණං. ආරම්මණභාවෙන උපකාරකා පළාරම්මණධම්මා **ආරම්මණපච්චයො**. අධිපති සද්දත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. අධිපති භාවෙන උපකාරකො ධම්මො **අධිපතිපච්චයො**. සො දුට්ඨො ආරම්මණාධිපති සභාජාතාධිපතිවසෙන. ආරම්මණධම්මාපි හි කෙච් ගරුකතා අත්තතො ආරම්මණිකධම්මෙ සාමිනො විය දාසෙ අත්තතො වසෙත්තයමානා අත්තති නිව්චං නින්නපොණපබ්භාරොච්ච කරොන්තිති. තත්ථී අත්තරං එතස්සාති අනන්තරො, අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **අනන්තරපච්චයො**. සුට්ඨි අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සමන්තරපච්චයො**. ඉමෙසං දුට්ඨන්තං පච්චයානං ධම්මතො විසෙසො නත්ථී. අත්ථතො පන පුරිමචිත්තෙ නිරුද්ධෙපි පච්ජා සන්නානං උච්ඡිජ්ජිතුං අදත්ථා සන්නානානුබන්ධවසෙන සාරම්මණධම්ම භාවෙන අත්තස්සදිස්සස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනං අනන්තරපච්චයනා. ධම්මන්තරෙ උප්පාදියමානෙපි යංකිඤ්ච ධම්මං අනුප්පාදෙත්ථා පටිසන්ධාදිනං කිච්චට්ඨානානං පටිපාටියා චිත්තනියාමං නාම සාධෙත්වා අනුරුපස්සෙව

ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනං සමන්තතරපච්චයනාති. එතස්ස භික්ඛුනිරොධා චුට්ඨහත්තස්ස අසද්දසද්දස්සත්තා චන්දනස්ස චුට්ඨපච්චිතභාගපච්චනානං චිත්තඋප්පාදානංපි අනන්තරතා සමන්තතරතා උපපන්නා භොතිති. නහි අභාව භූතො අන්තරෙ කාලො තෙසං අන්තරං කරොතිනාම. නච අසද්දසද්දස්සත්තානුතො අන්තරෙ රූපධම්මො. අසද්දසද්දභි රූපස්සත්තානං, අසද්දසද්දං අරූපස්සත්තානං. අට්ඨකථායං පන කාලානන්තරතා සමන්තතරපච්චයනොති වාදං පටික්ඛිපිත්වා සන්ධානාභාවතො සුට්ඨ අනන්තරාති සමන්තරාති චුත්තං. එතෙන යථාසන්ධානචන්දනානං රූපධම්මානං අනන්තරතානාම මජ්ඣෙ පටිච්චෙද්දසතිනායෙව භොති. න තථා සන්ධානරහිතානං අරූපධම්මානං. තස්මා චුට්ඨපච්චිතානං තෙසං එක්ඛිතානං විශ පචන්තිසමන්තරතානාම. තථා පචන්තන සමත්ථතා සමන්තතරපච්චයනාති දුස්සෙති.

යෙ පන ධම්මා අත්තති ජාතෙ එව ජායන්ති, නො අජාතෙ. අත්තනා සහෙව ජායන්ති, නො පුරෙ පච්චාච, තෙසං ජාතත්ථාය විශ සයං තෙහි සහ ජාතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සහජාතපච්චයො**. පකාසස්ස පදිපො විශ. පදිපජාලස්ස උප්පජ්ජමානං පකාසස්සඛිකාතෙන ආලෝකෙන සහෙව උප්පජ්ජතිති. අසද්දසද්දසද්දසද්දං උපත්ථම්භන්තං තිදුශ්ඛං විශ අසද්දසද්දසද්දසද්දං උපත්ථම්භන්තවසෙන උපකාරකො ධම්මො **අසද්දසද්දසද්දපච්චයො**. එතස්ස භික්ඛුග්‍රමස්ස පච්චයස්ස චුට්ඨෙන සහ විසෙසො පාකටො භොති. නහි සහ ජාතස්සද්දො එවරූපං අසද්දසද්දසද්දසද්දපත්ථම්භනං බොධෙතිති. නිස්සයන්ති එත්ථාති නිස්සයො. නිස්සයභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **නිස්සයපච්චයො**. සො පන සහජාතනිස්සයො චත්ථුපුරෙජාත නිස්සයොති දුට්ඨො භොති. තත්ථ සහජාතොව සමානො පටකොට්ඨකො විශ චිත්තකම්මානං පතිට්ඨාභාවෙන උපකාරකො ධම්මො සහජාතනිස්සයො. පථවී විශ නිශාරක්ඛබ්බිනං පුරෙ ජාතො හුත්වා අධිට්ඨානභාවෙන උපකාරකො චත්ථුපුරෙජාත නිස්සයො. බලවතරො පන නිස්සයො **උපනිස්සයො**. යථා හි සාමුහත්තස්ස උප්පත්තියා සුද්දොචා උක්ඛලොකට්ඨංවා අග්ගිවානිස්සයො එව භොති, න උපනිස්සයො. සාමුඛෙත්තචුට්ඨිකාරා එව පන උපනිස්සයො, න හි තාසුඅසති භත්තඋප්පත්තියා සුදාදිනංපි ථාමොනාම අත්ථිති. තථා යහිං පච්චයෙ අසති නිස්සයධම්මාපි නත්ථි. කුතො නිස්සිතධම්මා. සො පච්චයො නිස්සයතොපි බලවතරට්ඨෙන උපනිස්සයොති චුට්චතිති.

සො පන ආරම්මණුපනිස්සයො අනන්තරූපනිස්සයො පකතුපනිස්සයොති තිට්ඨො භොති. තත්ථ ගරුකතා ආරම්මණ ධම්මා ගරුකත්තාච්ච අධිපතිභූතා බලව නිස්සයභූතා භොන්ති. අනන්තරපච්චයධම්මා තෙහි චිතා චිත්තස්සත්තාපචන්තියා එව අභාවතො බලවනිස්සයාච්ච භොන්ති. පකතුපනිස්සයොති එත්ථ පන පකතො උපනිස්සයොති පකතුපනිස්සයො. පකතොතිව යථා කතෙ සති අනුරූපෙ කාලෙ තස්මිංස්සත්තානෙ එකත්තෙන පච්චසුප්පත්තධම්මා පාතුභවන්ති, තථා සුට්ඨ කතොති අත්ථො. කරණස්සද්දෙත්ථ සද්ධා සීමං සුතං වාගො පසද්දකුතිව රාගො දොසො මොහො මානො දිට්ඨි පත්ථනාතිව චුත්තානං ධම්මානං අත්තනො සත්තානෙ පුබ්බභාගෙ චුත්තජ්ජකාරෙන සුට්ඨ උප්පාදනං. කාශිකං සුඛං කාශිකං දුක්ඛං පුග්ගලො උතු භොජනං සෙනාසන්නති එවං චුත්තානං ධම්මානං සුට්ඨ උපසෙවනස්සද්ද වෙදිතබ්බං.

පුරෙතරං උප්පජ්ජිත්වා චත්තමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **පුරෙජාතපච්චයො**. සො දුට්ඨො ආරම්මණපුරෙජාත නිස්සය පුරෙජාත වසෙන. නිස්සයාරම්මණධම්මා එව හි කෙච්ඡි පුරෙජාත තාමත්තවිසිට්ඨා පුරෙජාතපච්චයොති චුත්තාති. ආවර්තානන්දත්ථෙරෙන පන නිස්සයාරම්මණාකාරාදිහි විසිට්ඨා පුරෙජාතාකාරෙන උපකාරකතා පුරෙජාතපච්චයනාති චුත්තං. එවං සත්තෙපි පුරෙ ජාතතාවිසිට්ඨෙහි නිස්සයාරම්මණස්සත්තිවිසෙසෙහි අසද්දසද්ද විසුං පුරෙජාතස්සත්තිවිසෙසොනාම නදිස්සතියෙව. පුරෙ රොපෙත්වා ජාතානං රුක්ඛපොතකානං විශ

පවිෂ්‍ය ආසිඤ්චියමානං උදුකං පුරෙ ජාතානං චතුසමුට්ඨානිකරුපධම්මානං චුද්ධවිරුද්ධභාවකද්ව පවිජාපි අත්තනා සද්දිසස්ස රුපසත්තානස්ස පචත්තිශා පච්චයභාවකද්ව පාපෙත්වා උපත්ථම්භනවසෙන උපකාරකො පවිජාජාතො අරුපධම්මො **පවිජා ජාතපච්චයො**. අට්ඨකථායං පන ගිජ්ඣාපාතකසරීරානං ආභාරාසා චෙතනාවිශාති චුත්තං. මුලට්ඨකායකද්ව එතෙන මනොසකද්වෙ තනාභාරවසෙන පචත්තමානෙහි අරුපධම්මෙහි රුපකායස්ස උපත්ථම්භිත භාවං දුස්සෙති, තෙනෙව ආභාරාසා විශාති අචත්තා චෙතනාගහණං කරොතිති චුත්තං. සා පන පවිජාජාතා සසම්පයුත්තා ආභාරාසා චෙතනා පුරෙජාතානං තෙසං ගිජ්ඣාසරීරරුපානං විරකාලං කඛළීකාරාභාරෙත විනාපි අම්මාත භාවං උපරුපට්ඨ චුද්ධවිරුද්ධරුපසත්තානුප්පත්තිශා පච්චයභාවං පාපෙත්වා උපත්ථම්භතිශෙව. යස්මා සුපාකටෙන පවිජාජාතපච්චයෙක දෙසෙන සකලස්ස පවිජාජාතපච්චයස්ස සාධනත්ථාය අයං උපමා ඉධ චුත්තා විය දිස්සති. චෙතනා ගහණකද්ව පවිජාජාත පච්චයං පත්තාපි චෙතනාඵව පධානා ජාතාති දුස්සනත්ථං ගතිතත්ති න න සක්කා චත්තුං. ඵවකද්වි සති පවිජාජාතස්ස අත්ථස්ස පවිජා ජාතාය ඵව උපමාය සාධනං උපපත්තං භොතිති. යථාචුත්ත ට්ඨාපාඨෙපි අයමත්ථො ලබ්භතිශෙව.

ආසෙවනති තං සුට්ඨ භජනති අපරාපරං උප්පජ්ජමානා ධම්මා සුට්ඨ සෙවමානා විය භජමානා විය තස්ස පුරිමස්ස සබ්බපාරිත්ථරං ආකාරං ගහෙත්වා එව පුනප්පුනං පවත්තනතීති ආසෙවනං. ආසෙවෙතිවා තෙ ධම්මෙ අත්තනො පරිවාසං සුට්ඨ ගාභාපෙති. වඩ්ඪෙතීතිවා ආසෙවනං. අපිච කුසලාදිභාවෙන අත්තනා සද්දිස්ස පයොගෙන කරණීයස්ස අනන්තරධම්මස්ස පුනප්පුනං කරණං පවත්තනං අත්තසද්දිස්සචා අත්තසද්දිස්සභාචාපාදනං වාසනං ආසෙවනට්ඨොති මුලට්ඨකායං වුත්තං. තත්ථ පයොගෙන කරණීයස්සාති එතෙන ආවජ්ජනද්වයක්දව සබ්බවිපාකධම්මෙව නිවත්තෙති. නහි ආවජ්ජන ද්වයස්ස ද්වත්තික්ඛත්තං පවත්තමානස්සපි වඩ්ඪෙතුංවා භාපෙතුංවා පයොගෙන කරණීයතානාම අත්ථි පරිදුච්චලත්තා. විපාකෙසුච අරියඵලාති පරික්ඛම්පයොගෙන කරණීයාතිපි මග්ගවෙතනානුභාවෙන විනා කෙවලෙන තෙන පයොගෙනෙව සාධෙතබ්බාති න භොන්ති. කෙවලං කම්මවෙගෙන සන්තානෙ පාතිතෙසු ලොකියවිපාකෙසු චත්තබ්බමෙව තත්ථීති. පුනප්පුනං කරණං පවත්තනනති උපරාපරි පගුණා බලවභාචාපාදනෙන සහ පවත්තනං සන්ධාය වුත්තං. එවක්දහි සති පරියත්තිධම්ම විජ්ජාසිප්පුග්ගහණෙසු පුරිමාහිසොගො විය ආසෙවනට්ඨෙත අනන්තරෙ පවත්තානං සජාතියානං ධම්මානං පගුණාබලවභාචාය උපකාරකො ධම්මො **ආසෙවනපච්චයො** නාමාති සිද්ධං භොතීති.

කාශ්චිග්‍රාමිකයින්ගේ සහ ස්වදේශිකයින්ගේ විවිධ ජනපදයන්ගෙන් හා කිරිගාමානවන උපකාරකයා බවට **කම්මපව්වයෝ**. සො දුට්ඨො සහජාතනානාකඛ්ඛිකවසෙන. තත්ථ පෙට්ඨසිස්ස මහා වඩ්ඪකිආදයො විශ් සක්ච්චපරක්ච්චසාධනවසෙන පවත්නා සබ්බාපි සහජාතවෙනනා සහජාතපව්වයෝ. යථා පන ඉත්ථිපුරිසානං සකිං සන්නිපාතජපයොගො කාමසුඛානුභවනකිව්වඤ්ච කාලන්තරෙ පුත්තපාතුභාවත්ථායෙත්ථුමිති බීජනිධාන කිව්වඤ්ච සම්පාදෙති. එවෙලෙයං යථාචුත්තාගිසකිබරණකිව්වඤ්ච තදගිසකිබරණවෙගපනිතං කාලන්තරෙ විපාකකටත්තාරුපානං පාතුභාවත්ථාය සත්තානෙ කිරිගා විසෙසනිධාන කිව්වඤ්ච සම්පාදෙත්වා නිරුද්ධා කුසලාකුසල වෙනනා නානාකඛ්ඛිකකම්මපව්වයොනාම. විපව්වනමත්තභාවෙන උපකාරකයා බවට විපාකපව්වයෝ. විපව්වන භාවොව නාම ලොකෙ සබ්බෙසං පුජ්ජිමාදිනං සුට්ඨි විපක්කභාවං පත්තකාලෙ සබ්බාකාරොන මන්දභාවො හොති. එවං නිරුස්සාහසන්න භාවසකිබාකෙන මන්දමත්ථාකාරොන සත්තානෙ පාතුභාවො. තතොයෙව විපාකානං පවත්ති අවිභුතා හොති. සබ්බරත්තිං නිද්දායන්තස්ස පටිමභවසිද්ධෙ කම්මාදි ආරම්මයො පවත්නානිපි

තානි චුට්ඨිතකාලෙ කිඤ්චිජානනවිත්ත පචත්තිශා පච්චයා නගොන්නිති. පඤ්චවිඤ්ඤානාදිති පන පච්ජාජානනවිත්ත පචත්තිශා පච්චයා ගොන්නානිපි චත්ථාරම්මණ ඝට්ටනානුභාව ධර්මෙහ සංගෙහ ගොන්නි. න තෙසං උස්සාහඛ්‍යාපාරමත්ත චසෙනානි දුට්ඨබ්බං.

අරුපිනො තයො ආභාරා සහජාතධම්මානං ජනනට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙනෙව, කල්‍යාණාරාමාරො පන ඉමස්ස චතුසමුට්ඨානි කස්ස කායස්ස උපත්ථම්භනට්ඨෙනෙව උපකාරකතා **ආභාරපච්චයො**. අපිච, ආභාරට්ඨොනාම උපත්ථම්භනප්පධානො ගොති. තෙනෙව හි පාලියං කල්‍යාණාරො ආභාරො ආභාරසමුට්ඨානස්ස රූපස්ස ආභාරපච්චයෙන පච්චයොති අවත්වා ඉමස්ස කායස්ස ආභාරපච්චයෙන පච්චයොත්තෙව චුත්තං. තස්මා අරුපාභාරානංපි ආභාරට්ඨො උපත්ථම්භනවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. ජනගන්තාපි හි ආභාරා අත්තනා ජනිතානඤ්ච තදඤ්ඤෙසඤ්චසන්තානට්ඨිතිශා පච්චයභාවත්ථාය උපත්ථම්භනෙන සංගෙහ ජනෙන්නිති.

ඉස්සරියට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **ඉන්ද්‍රියපච්චයො**. සො තිච්ඨො සහජාතාදිවසෙන. තත්ථ සහජාතධම්මානං අත්තනො අත්තනො කිච්චෙසු ඉස්සරහුතා අරුපින්ද්‍රියධම්මා සහජාතින්ද්‍රියපච්චයො. පච්ජා ජාතානං පඤ්චවිඤ්ඤානා ධම්මානං දස්සනාදි කිච්චෙසු ඉස්සරහුතා පුරෙ ජාතා පඤ්චපසාදින්ද්‍රියධම්මා පුරෙ ජාතින්ද්‍රියපච්චයො. සහජාතානං කට්ඨතාරුපානං විරතරපචත්තිශං ඉස්සරහුතං රූපජීවිතං රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො. කස්මා පනෙත්ථ භාවින්ද්‍රියද්වයං ඉධ න ගතිතත්ති. චුච්චතෙ, යස්ස ජනකත්තංවා උපත්ථම්භකත්තංවා අනුපාලකත්තංවා අත්ථී. සො පච්චයධම්මොනාම. භාවද්වයස්ස පන සහජාත ධම්මානං අත්ථාය එතං තයංපි නත්ථී. කෙවලං පන තංසහිතෙ සන්තානෙ කම්මාදිති අත්තනො අත්තනො පච්චයෙහි පචත්තමානානං චතුසමුට්ඨානිකධම්මානං ඉත්ථාකාරාදිවසෙනෙව යො පචත්තිතිශමො අත්ථී, සො භාවරූපා නුභාවෙන සිද්ධො. තස්මා තෙසං ධම්මානං තාදිසෙ නිශාමකිච්චෙ ඉස්සරත්තායෙව ද්වයං ඉන්ද්‍රියංනාම ගොති. න ඉන්ද්‍රියපච්චයත්තෙ නානි තං ඉධ නගතිතත්ති දුට්ඨබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා තස්මිං භූසං දුළ්භං නිපතිත්වා විශ් කඛායනට්ඨෙන ඔලොකනට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **කඛායපච්චයො**. දුග්ගති සුගති නිබ්බාන සම්පාපකට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **මග්ගපච්චයො**. එත්ථෙව යෙනයෙන සම්මාදස්සනාදිනා ලක්ඛණවිසෙසෙන සම්පන්නත්තා කුසලෙහුතා සම්මාදිට්ඨාදයො සුගති නිබ්බාන සම්පාපකට්ඨෙන මග්ගපච්චයානාම ගොන්නි. අඛ්‍යාකතභූතානංපි තෙසං සො සො ලක්ඛණවිසෙසො අත්ථීයෙවාති තෙසමිපි තෙනෙවට්ඨෙන මග්ගපච්චයනා චුත්තානි දුට්ඨබ්බා. සතිපි මග්ගඛිගානං තංතං සම්පාපකට්ඨෙනෙව උපකාරකත්තෙ තංසමුට්ඨිතානං රූපධම්මානං සො අත්ථො න පාපුණාති. තෙසං පන මග්ගපච්චයධම්මෙහි සමුට්ඨිතත්තායෙව මග්ගපච්චයුප්පන්නතා පච්චෙතබ්බා. එසන්තො හෙතුකම්මින්ද්‍රියකඛාන පච්චයෙසුජීති.

එකුප්පාදනාදිති පකාරෙහි සමං එකිභූතො විශ් හුත්වා අඤ්ඤාමඤ්ඤායුත්තභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සම්පයුත්තපච්චයො**. සමානෙපි සහජාතභාවෙන නිස්සය නිස්සිත භාවෙනෙව යුත්තභාවෙ එකුප්පාදනාදිකස්ස සම්පයොගලක්ඛණස්ස විරහතො විප්පයුත්තභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **විප්පයුත්තපච්චයො**. යත්ථ සම්පයුත්තා සංඛ්‍යා සම්භවති, තත්ථෙව තදාසංඛ්‍යා විගමනත්ථං අයං විප්පයුත්තපච්චයොනාම චුත්තොති තදාසංඛ්‍යා රහිතෙසු ආරම්මණානන්තරාදිසු විප්පයුත්තපච්චයපසංඛිගො නත්ථීති වෙදිතබ්බො. හෙට්ඨාචුත්තප්පකාරෙසු එව පච්චයධම්මෙසු යො යො අත්ථීතා සංඛ්‍යාතෙන ඛණපච්චුප්පන්න සමඛිග්ගාවෙන තාදිසස්සෙව ඛණපච්චුප්පන්න සමඛිග්ගො ධම්මස්ස සහජාතාදිවසෙන උපකාරකො සො සො **අත්ථීපච්චයො**. යස්මිං විප්පාමානෙ සති අඤ්ඤා උප්පජ්ජිතුං ඔකාසං

නලහති. සො තස්ස අඤ්ඤාස්ස ඔකාසදාන සංඛිධානෙන සයං අත්තරහිතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **නත්ථිපච්චයො**. අයංපි විසුං සත්තිවිසෙසො න භොති. තෙනෙව චිත්තෙන ගම්පති නිසිදුති තිට්ඨතිතිආදිනා පච්චිකම්මිතෙන සිත්තානංපි පුරිමචිත්තං චත්තතිශෙවාති ලොකස්ස අභිමානො භොති. තස්මා යත්ථ අත්ථිතාසංඛිකා සම්භවති. තත්ථ තදාසංඛිකා නිවත්තනත්ථං අයං පච්චයො චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

විනාසං ගතො විගතො. යස්මිං අවිගතෙ අඤ්ඤා උප්පජ්ජිතං ඔකාසං නලහති, සො තස්ස ඔකාසදානසංඛිධානෙන සයං විගතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **විගතපච්චයො**. චත්තමානතා සංඛිධානෙන අවිගතභාවෙන තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස උපකාරකො ධම්මො **අවිගතපච්චයො**. පුරිමපච්චය දුක්ඛෙව චෙත්ථ නානත්ථ පසංඛිගතිචත්තනත්ථං ඤාණවිසදුත්ථස්ස ජරියායත්තරොන විගතදුක්ඛානාම කත්වා දෙසිතන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි අත්ථිති බො කච්චාන අයමෙකො අත්තො. නත්ථිති අයං දුතියො අත්තොතිආදිනා නානාඅත්ථදීපකා අත්ථි නත්ථි සද්දා සාසනෙ ලොකෙව දිස්සන්ති. පුබ්බෙ චුත්තස්සෙව ච අත්ථස්ස පුන ජරියායත්තරොන චචනං සොතුනං ඤාණවිසදුත්ථාය භොතිති. ථිකාකාරා පන ඛණ්ඩං තෙසං පච්චය දුක්ඛානං නානත්ථසම්භවං වණ්ණෙත්තිශෙවාති. [පච්චයුද්දෙසො]

168. ඉදානි යථා උද්දිට්ඨෙ චතුර්විසතිපච්චයෙ පථමං ජග්ගි රාසිහි සංඛිගහෙත්වා පුන රාසිනං අනුක්කමෙන තෙසං පච්චයානං නිද්දෙසං දස්සෙත්තො **පඛානාමත්තුනාමස්සාති** ගාථාද්වය මාඝ. නාමං නාමස්ස පඛා පබ්බිධෙති පච්චයෙති පච්චයො භොති. නාමං නාමරූපිනං පඤ්චධා. පුන නාමං රූපස්ස ඵකධා, රූපං නාමස්ස ඵකධාඵව. පඤ්ඤාත්තිනාමරූපාති නාමස්ස ද්විධා, ද්වයං නාමරූපං ද්වයස්සෙව නාමරූපස්ස නවධාති ඵවං පක්කපඤ්චකාදිවසෙන පච්චයා පබ්බිධා භොත්ති. කථං භොත්තිති යොජනා.

[229] යංපන විභාවනිසං

“පඤ්ඤාත්තිනාමරූපාති නාමස්ස ද්විධා ද්විපකාරා පච්චයා භොත්තිති චුත්තං”. තං න සුත්ථරං.

පච්චයකථා හි නාම පච්චයතො පච්චයුප්පන්නතො පච්චයස්සත්තිතොති තිහි පකාරෙහි චුත්තායෙව සුචුත්තා භොතිති. යස්මා පන අනන්තරාදිපච්චයානාම චිත්තස්සත්තානස්ස අවිච්ඡෙදාය කිච්චට්ඨානානුක්කමපටිපාදනාය ඵව ච භොත්ති. තස්මා කුසලාදිසු අරූපධම්මෙසු යොකොච ධම්මො යස්ස කස්සචි අවිරුද්ධස්ස ධම්මස්ස පච්චයො න න භොතිති චුත්තං **අනන්තරනිරුද්ධාචිත්තචෙතසිකාධම්මාතිආදි**. තත්ථ අවිරුද්ධස්සාතිඵතෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤවිරුද්ධානං කුසලාකුසලානං සොමනස්සදොමනස්සානස්සදව අඤ්ඤාමඤ්ඤං අනන්තර පච්චයපටික්ඛෙපො වෙදිතබ්බො. **පටුප්පන්නානන්ති** පුනුප්පන්නානං පටිපාටියා උප්පන්නානංවා. පුනප්පුනං සත්තානපරිභාවනායෙක පවත්තො ආසෙවනපච්චයොනාම, කෙවලං පයොගසාධනීයෙසු පච්චෙග සහිතෙසු චිත්තූප්පාදෙසු ඵව ලබ්භතිති චුත්තං **පුරිමාති ජවනාති**තිආදි. තත්ථ **ජවනාති**ති මග්ගපිලපවනවජ්ජාති ලොකිය කුසලා කුසලක්ඛිපවනාති **පච්චිමානංජවනානන්ති** පිලපවනවජ්ජානං කුසලාකුසලක්ඛිපවනානං. හිත්තජාතිකා හි ධම්මා අඤ්ඤාමඤ්ඤං සංඛිධාකාරපාරිපුරං පරිවාසංනාම ගහෙතුංවා ගාභාපෙතුංවා න සක්කොත්ති. යදි සක්කුණෙයුනං, ජාතිමත්තෙනපි ධම්මා පුබ්බාපරං අභින්නාඵව සිග්ගන්ති. තස්මා හිත්තජාතිකං පිලපවනං මග්ගතො පරිවාසං ගහෙතුං න සක්කොති. මග්ගොපි අත්තතො පරිවාසං පිලස්ස

පරමත්ථදීපනී

අරුපඨමිමානං ආනුභාවොනාම මහාවිප්ථාරො හොති. තස්මා තෙ කායෙකදෙසෙ චත්ථුමිහි උප්පත්තාරි සකලං ඉමං චතුර්කායං උපත්ථමිහෙතො සක්කොත්තිශෙවාති චුත්තං **ඉමස්සකායස්සාති.** චක්කාදිති පසාදචත්ථුති රුපාදිහි සහලද්ධඝට්ටනානිඵල වික්ඳුකපාණස්ස ආධාරභාවං ගවිජන්ති. ඝට්ටනක්ඳව ධීතිපත්තකාලෙඵලාති තෙසං නිව්චකාලංපි අත්තනො වික්ඳුකපාණස්ස පුරෙජාතපච්චයතා සිද්ධි හොති. වික්ඳුකපාණක්ඳවනාම පක්ඳවලොකාරභවෙ චත්ථුතිස්සයෙන චිනා උප්පජ්ජිතං නසක්කොතීති, යදා පුරෙජාතංවා චඛිඝිනපක්ඛෙ ධීතංවා චත්ථං න ලහති, තදා පටිසන්ධිකාලෙවා මරණාසන්නකාලෙවා යං යං ලහති, තං තං නිස්සාය

උප්පජ්ජතිශෙව. යදා පන පුරෙ ජාතං සුට්ඨු බලවත්තඤ්ච වත්ථුං ලහති, තදා තදෙව නිස්සාය පවත්නති. තඤ්ච නියමතො පවත්තිකාලෙඵව ලබිහති, නො පටිසන්ධිකාලෙ. නහි තදා විඤ්ඤාණපච්චයෙන උප්පත්තං වත්ථුපුරොජාතං හවිතුං සක්කොතිති වුත්තං **පවත්ථුනි පවත්තිශත්ති.**

පඤ්චාලම්බණානිව පඤ්චවිඤ්ඤාණවීරීයානි ඉදං නියමසිද්ධිගහණ වසෙන වුත්තං. සබ්බානි පන පච්චුප්පත්තභූතානි නිප්පන්නරූපානි මනොවිඤ්ඤාණ වීරීයා පුරොජාතපච්චයා භොත්තිශෙව. එවඤ්ච කත්වා පටිඤානෙ පච්චුප්පත්තො ධම්මො පච්චුප්පත්තස්ස ධම්මස්ස පුරොජාතපච්චයෙන පච්චයො. ආරම්මණපුරොජාතං වක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. සොතං, සානං, ජීවිහං, කායං, රූපෙ, සද්දෙ, ගන්ධෙ, රසෙ, ථොට්ඨබ්බිකෙ, වත්ථුං, පච්චුප්පත්තෙ බන්ධෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති, පච්චුප්පත්තං වක්ඛුං අස්සාදෙති අභිනන්දතිතිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායඤ්ච උප්පාදක්ඛණං අතික්කම්මත්වා ධීතිපත්තං අට්ඨාරසච්චං රූපමෙව පුරොජාතපච්චයොති වුත්තත්ති. එතථව කිඤ්චාපි පටිඤානෙ පච්චුප්පත්තාරම්මණං පටිසන්ධිචිත්තං පච්චුප්පත්තාරම්මණස්ස හවච්ඡයස්සඅනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති එවං පටිසන්ධිහවච්ඡානංපි පච්චුප්පත්තාරම්මණතාය වුත්තත්තා පච්චුප්පත්තභූතානි කම්මනිම්මත්ත ගතිනිම්මත්තානි ආරබ්හ පවත්ති කාලෙ පටිසන්ධිචිත්තානංපි ආරම්මණපුරොජාතං ලබිහමානං විය දිස්සති. එවංසත්තෙපි පුරොජාතපච්චයස්ස පච්චනියෙ පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකා බ්‍යාකතො එකො බන්ධොතිආදිනා පාළියංඵව තං පටික්ඛිත්තත්ති. එතථව ආරුප්පෙ විය පටිසන්ධික්ඛණෙපි වත්ථුපුරෙ ජාතස්ස අභාවා අපට්ඨන්තත්තාවා තස්ස ආරම්මණස්ස ආරම්මණමත්තභාවෙඵව ධීතත්තා පටික්ඛිත්තත්ති කාරණං වදන්ති. **ආරම්මණමෙවගරුකෙත්ති** පච්චවෙක්ඛන්තවසෙන අස්සාදනාදිවසෙනව ගරුකෙතං ඉට්ඨාරම්මණ මාහ. තඤ්ච බො තස්සතස්ස පුග්ගලස්ස ඉච්චාවසෙන වෙදිතබ්බං. ගුරුකුණපාදිනිපි හි තදභිනන්දන්තානං කිම්මක්ඛික සුත්තං ගිජ්ඣ කාකාදිනං ගරුකෙත්තිඵව ආරම්මණානි භොත්තිති.

[230] යං පන විභාවනියං

“ගරුකෙත්ති ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛිත්” ත්තිආදි වුත්තං. තං අනුපපත්තං.

වක්ඛුං ගරුං කත්වා අස්සාදෙති අභිනන්දතිතිආදිනා අස්සා දනාදිවසෙනපි අස්ස නිද්දෙසස්ස පවත්තත්තානි. **රාගාදියො පන ධම්මානි** එතෙන රාගො දොසො මොහො මානො දිට්ඨි පත්ථනානි එවං වුත්තෙහි ධම්මෙහි සහ දස අකුසලකම්මපථා පඤ්චඅනන්තරීය කම්මානිව ගහිතානි භොත්ති. තත්ථ අනන්තරීයවජ්ජානි තානි සමතික්කමමුඛෙන යථාරහං අජ්ඣත්තං සබ්බෙසං චතුර්මක කුසලානං අනන්තරීයකම්මානි පන කාමාවචරකුසලානමෙව උප්පත්තියා බලවනිස්සයා භොත්ති. තානියෙව සබ්බානි යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාව රාගාදිනං පාණානිපාතාදිනඤ්ච සබ්බෙසං අකුසලානං කාශිකසුඛදුක්ඛාදිනඤ්ච අබ්‍යාකතධම්මානං උප්පත්තියා බලව නිස්සයා භොත්ති. **සද්ධාදියොති** එතෙන සද්ධා සීලං සුත්තං වාගො පඤ්ඤාති එවං වුත්තෙහි ධම්මෙහි සහ සබ්බෙ දානසීලාදියො චතුර්මකකු සලානං රාගාදි අකුසලානං සුඛදුක්ඛාදිචතුර්මක අබ්‍යාකතා තඤ්ච උප්පත්තියා බලවනිස්සයා භොත්තිති. **සුඛං දුක්ඛං පුග්ගලො භොජනං උතුසෙනාසනත්ති** එතෙන නිබ්බානවජ්ජා සබ්බෙ චතුර්මකා බ්‍යාකතා ගහිතා, තෙපි හි යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාව කුසලාකුසලා බ්‍යාකතධම්මානං උප්පත්තියා බලවනිස්සයා භොත්තිති. **කම්මංවිපාකානත්ති** එතථ සුට්ඨු බලවං කම්මං අධිප්පෙනං, න දුබ්බලත්ති. කස්මා පනෙත්ථ රූපධම්මා පච්චුප්පත්තෙසු න ගහිතා. නනු තෙසංපි බහිද්ධා

රුක්ඛත්තාදිනං චුද්ධිවිරුළුති වෙපුලලත්ථාය අප්ඤ්ඤානඤ්ඤා ආරොග්නාදිඅත්ථාය පථවිරස ආපොරස චස්සොදක ඛිපමුලභෙසප්පාදගො ඛලවනිස්සයා භොන්තිති. අයං පත්තථො මුලට්ඨකායං කථිතොයෙව. චුත්තඤ්ඤා තත්ථ —

නහි රුපාඛ්‍යාකතං පකතුපනිස්සයං ලභති. අවෙතනෙන රුපස්ත්තානෙන පකතස්සෙව අභාවතො. යථා හි අරුපස්ත්තානෙන කත්තුභූතෙන සද්ධාදගො නිප්පාදිතා උතුභොජනාදගොව උපසෙවිතා. න එවං රුපස්ත්තානෙන. යස්මිඤ්ඤ උතුඛිපාදිකෙ කම්මාදිකෙව සති රුපං පවත්තති. න තං තෙන රුපෙන පකතං භොති. සවෙතනස්සෙව හි උප්පාදනුපසෙවනපයොගවසෙන වෙතනං පකප්පනං පකරණං. රුපඤ්ඤා අවෙතනන්ති.

ඉදං චුත්තං භොති, දුට්ඨං සත්තානං රුපස්ත්තානං අරුපස්ත්තානන්ති. තත්ථ යෙන සත්තානෙන පුඛිබ්බෙ කිඤ්චි සුට්ඨඋප්පාදිතංවා භොති උපසෙවිතංවා, තස්සෙව පුඛිබ්බෙ අත්තනා උප්පාදිතුපසෙවිතා ධම්මා කාලන්තරෙ අත්තනො උපනිස්සයපච්චයා භොන්ති. පකරණසංඛාරානඤ්ඤා තථා උප්පාදනුපසෙවනන්තාම සවෙතනෙ අරුපස්ත්තානෙඑව ලබ්භති, න අවෙතනෙ රුපස්ත්තානෙති. තස්මා රුපධම්මා උපනිස්සයන්තාම නලබ්භන්තිති. ඉමස්මිං සති ඉදං භොති, අසති න භොතිති එවං චුත්තෙන සුත්තන්තිකපටියායෙන පන උපනිස්සයො නාම රුපධම්මානං මජ්ඣෙයි වත්තබ්බොයෙවාවති.

[231] විභාවනියං පන

“යථාරහං අප්ඤ්ඤානඤ්ඤා ඛිද්ධාච රාගාදගො.ල. සෙනාසනඤ්ඤාති”
විශොජෙත්වා “රාගාදගො හි අප්ඤ්ඤානං නිප්පාදිකා. පුග්ගලාදගො ඛිද්ධා සෙවිතාති”
චුත්තං. තං නසුන්දරං.

න හි අත්තනො පරස්සව උප්පන්නා රාගාදගො පරස්ස අත්තනො ච සත්තානෙ රාගාදිනං ඛලවනිස්සයා න භොන්ති. සමානවිජන්දානං ඉත්ථි පුරිසාදිනං මනොපදොසික දෙවාදිනඤ්ඤාචෙත්ථ රාගාදගො නිදස්සනං.

[232] ශාව තත්ථ

“යථාභිතවසෙන යොජනං” කත්වා “අත්තනොහි රාගාදගො”තිආදිතා අත්ථවිභාවනා කතා. සාපි අනුපපන්නායෙව.

තාය හි අත්තනො රාගාදගො සද්ධාදගොව අප්ඤ්ඤානං කුසලාදිනං අත්තනො සද්ධායො පන ඛිද්ධා කුසලස්සාති එවං අපට්ඨුණ්ණස්ස අත්ථස්ස විභාවිතත්තාති.

[233] යඤ්ඤා

‘තත්ථා’තිආදිතා අත්තනොරාගාදගොනිස්සයාඅප්ඤ්ඤානං කුසලාකුසලානමෙව උප්පත්තිවිධානං චුත්තං. තංපි අනුපපන්නමෙව.

නගුදස්සනමත්තභූතංපි හි සංවණ්ණනාචාකාන්තාම නගුද්ධං පටිපුණ්ණං කත්වා වත්තබ්බං භොතිති. ගරුකතංආරම්මණන්ති එත්ථ සබ්බං ලොකියකුසලං භෙට්ඨිමමග්ගපිලනිබ්බානාති ච

අභිධම්මත්පසංගහවිකා පච්චය සංඝගහ පරමත්ථදීපනී පරමත්ථදීපනී
 කාමාවචර කුසලස්ස අරහත්තමගගඵලනිබ්බානානි චතුත්තං කදාණ්ඨපයුත්ත
 මහාක්‍රියපචනානං. නිබ්බානං අට්ඨවිධලොකුත්තරස්ස ඵපෙත්වා පටිසද්දවය මොග්ග ද්වය
 දුක්ඛස්සගත කායවිකද්දකදාණානි අවසෙසං සබ්බං ලොකිය කුසලාකුසලාධ්‍යාකතධම්මජාතං
 ලොහස්සගතච්ඡත්තස්සාති එවං පච්චය පච්චයුජ්ජත්ත විභාගො වෙදිතබ්බො.

[234] යං පන විභාවනියං

“ගරුක තංඤාමිඛණ්ණන්ති පච්චවෙක්ඛනඅස්සාදාදිනා ගරුකතං ආරම්මණ”න්ති
 චත්තවා තං විභාවෙත්තෙන “තඤ්ඤි කඛනමගග ඵලවිපස්සනා නිබ්බානාදිභෙදං
 පච්චවෙක්ඛන අස්සාදාදිමගගඵලාදිධම්මෙ අත්තාධිනෙ කරොතිති
 ආරම්මණාධිපතිනාමා”ති වුත්තං. තං න සුත්තරං.

දාන සීල උපොසථකම්ම පුබ්බෙ සුවිණ්ණගොත්‍රභූ වොදාන මගගඵල නිබ්බානානිවෙච
 රාගදිට්ඨිචක්ඛුසොතාදිනිවානි පන චත්තබ්බං. විපස්සනානිච ඉදං ගොත්‍රභූවොදානානියෙව
 සත්ඛාය වුත්තං සීයා. නච තානි නිබ්බානාරම්මණානි විපස්සනානාම භොජනීති.
සහජාතානංනාමරුපානන්ති ද්විභෙතුක තිභෙතුක ජවනස්ස ජාතානන්ති අධිජ්ජායො.
අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාත රුපානඤ්ඤාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්සව පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ
 කම්මසමුට්ඨානරුපානං පචත්තියං චිත්ත සමුට්ඨානරුපානඤ්ච. එස නයො පරත්ථපී.
 පඤ්චවොකාරගවෙ පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ විකද්දකදාණං චත්ථුනා චිතා පතිට්ඨං නලහති. චත්ථුවතෙන
 චිතා පතිට්ඨං නලහතිති වුත්තං **පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ චත්ථුවිපාකා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති.**
 අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ යො අත්තනො උපත්ථම්භකං පච්චුපත්ථම්භති. සොඵච
 පච්චයුජ්ජත්තභාලං ගච්ජති. චිත්තසමුට්ඨාන රුපානිච චිත්තං කිඤ්චි උපත්ථම්භෙතං
 නසක්කොන්ති. තථා උපාදාරුපානිච මහාභූතෙති වුත්තං
චිත්තචෙතසිකාධම්මාඅඤ්ඤමඤ්ඤන්තිආදි.

[235] විභාවනියං පන

“යස්මා පන අඤ්ඤමඤ්ඤචත්ථම්භනවසෙනෙව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනා. න
 සහජාතමත්තතොති පචත්තියං රුපං නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො න භොති. තස්මා
 වුත්තං චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති” වුත්තං. තත්ථ න
 සහජාතමත්තතොති එතෙන යදි සහජාතමත්තතො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනාසීයා.
 එවංසති පචත්තියං රුපං නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො සීයාති අනුකද්දකදානං භොති.
 සහජාතපච්චයෙපී පන පචත්තියං රුපං නාමානං පච්චයො නභොතියෙව. තස්මා න
 සුත්තරමෙත්තති.

ජවත්ථුති සත්තන්තං විකද්දකදාණධාතුන්ති එත්ථ චත්ථුසහජාත නිස්සයො
 චත්ථුපුරොජාතනිස්සයො චත්ථාරම්මණපුරොජාතනිස්සයොති නිවිධො චත්ථුතිස්සයො. තත්ථ
 පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ චත්ථු විපාකානං ඛන්ධානං චත්ථුසහජාතනිස්සයො. යං පන පචත්තියං
 පුරොජාතං, චත්ථුං නිස්සාය චිත්තං උජ්ජජ්ජති, තං තස්ස චිත්තස්ස
 චත්ථුපුරොජාතනිස්සයොනාම. යං පන පුරොජාතං චත්ථු යස්ස චිත්තස්ස නිස්සයොවෙච භොති
 ආරම්මණඤ්ච, තං තස්ස චත්ථාරම්මණ පුරොජාතනිස්සයොනාම. වුත්තඤ්ඤතං පටිඨානෙ
 ආරම්මණ නිස්සය පුරොජාතවිජ්ජයුත්ත අත්ථිඅවගතන්ති තිණ්ඨිති. කථඤ්ච තං චිත්තස්ස

නිස්සයොව ආරම්භණඤ්ච හොතිති. පච්චුප්පන්නං වත්ථුං ආරබ්භ සම්මසනවසෙනවා අස්සාදනාදිවසෙනවා ඉද්ධිවිධකිව්වාධිට්ඨානවසෙනවා චිත්තං උප්පජ්ජති, එවං තං චිත්තස්ස නිස්සයොව ආරම්භණඤ්ච හොතිති. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිඤානෙ-අප්ඤ්ඤාතං වත්ථුං අනිච්චතො දුක්ඛතො විපස්සති, අස්සාදෙති. අභිනන්දති. තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජති, ද්විධි උප්පජ්ජති, විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, උද්ධච්චං උප්පජ්ජති. ද්වෙමනස්සං උප්පජ්ජතිති.

එතථ පන ආවරිතා ඉමං වත්ථාරම්භණපුරෝපාතනිස්සයංනාම මරණාසන්නකාලෙඵව වාචනාමග්ගං ආරොපයිංසු. අයංපනෙත්ථ තෙසං අධිප්පායො. අට්ඨකථායං තාව අනිට්ඨෙ ඤානෙ ආවජ්ජනෙන විනා වීථිචිත්තානං පවත්ති පටිසිද්ධා හොති. තථා එකාවජ්ජනවීථි යඤ්ච චිත්තානං ආරම්භණංනාම ධම්මතොව කාලතොව අභිනන්දමෙව ඉච්ඡන්ති අට්ඨකථාවරිතා. පකතිකාලෙව චිත්තානිනාම පච්චෙක වත්ථුනිස්සයාති හොන්ති. තස්මා යදා පච්චුප්පන්නං අප්ඤ්ඤාතං වත්ථුං ආරබ්භඅනිච්චාදිවසෙන සම්මසන්ති, එතං මමාතිවා අස්සාදෙත්ති, තදායං වත්ථු ආවජ්ජිතං හොති. ජවනානිපි තදෙව ගණ්භන්ති. න අත්තනො අත්තනො නිස්සයවත්ථුනි. යදි හි තාතිවා අඤ්ඤංවා ආරම්භණං ගණ්භෙය්‍යං. නිරාවජ්ජනානිනාම ජවනානි හොන්ති. කස්මා, ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිතං අගභෙත්වා අඤ්ඤං ගභෙත්වා පවත්තනතොති. භින්නා රම්භණානිවනාම හොන්ති. පච්ඡා උප්පන්නානි පච්චෙකවත්ථුනිවා අඤ්ඤංවා ගභෙත්වා පවත්තනතොති. නව තථා සක්කා භවිතුං අට්ඨකථා විරොධතො. තස්මා සො වත්ථාරම්භණ පුරෝපාතපච්චයො පකති කාලෙ න සක්කා ලද්ධන්ති. මරණාසන්නකාලෙ පන සබ්බානි ආවජ්ජනාදිනි චිත්තානි එකමෙව වත්ථුං නිස්සය පවත්තන්තිති තං ආරබ්භ පවත්තානං ආවජ්ජනාදිතං තෙසං තදෙව වත්ථුව ආරම්භණඤ්ච හොති. එවඤ්ඤි සති තෙසං නිරාවජ්ජනතවා භින්නාරම්භණතවා නත්ථිති අයං තෙසං අධිප්පායොති.

තත්ථ පන යදි ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිතං වත්ථුං අගභෙත්වා අත්තනො අත්තනො නිස්සයවත්ථුනි ගණ්භෙය්‍යං. නිරාවජ්ජනානිනාම ජවනානි භවෙය්‍යන්ති ඉදං තාව න යුජ්ජති. ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජි තප්පකාරස්සෙව ගහණතො. යථා හි ආවජ්ජනංචි වත්ථුන්තවෙව ආවජ්ජති. තථා ජවනානිව වත්ථුන්තවෙව ජවන්ති. නො අඤ්ඤාතාති නත්ථි ජවනානං නිරාවජ්ජනතාති. යථා ව නිරාවජ්ජනතා නත්ථි, තථා භින්නාරම්භණතාපි තෙසං නත්ථි යෙව. කස්මා, විභාගස්ස අසම්භවතො. නහි සන්නතිසනවසෙන එකිභුතම්ච පුබ්බාපරං පවත්ත මානෙසු බහුසු වත්ථුසු එකමෙකං වත්ථුං ඉදමෙවාති විසුං කත්වා ආවජ්ජනංවාපවනානිවා ගහෙතුං සක්කොන්ති. නව තථා අසක්කුණෙය්‍යෙසු ඤානෙසු එකන්තෙන ධම්මතොවා කාලතොවා භින්නා රම්භණානාම සක්කා ලද්ධන්ති ඉති භින්නාරම්භණතාපි තෙසං නත්ථි යෙවාති. එත්තාවතා ඉමස්ස වත්ථාරම්භණපුරෝපාතනිස්සය විධානස්ස පකතිකාලෙපි ලබ්භමානතා සාධිතා හොතිති.

අපිච, සබ්බං පච්චුප්පන්නං අත්තනො රූපකායං ආරබ්භ රූපං මෙ අනිච්චන්තිවා එතං මමාතිවා සමනුපස්සන්නානං අප්ඤ්ඤාතරූපෙසු ඉදං නාමරූපං තස්සචිත්තස්ස ආරම්භණං නහොතිති නවත්තබ්බං. ආරම්භණ භූතෙසු පන තෙසු කිඤ්චි ආරම්භණමත්තං කිඤ්චි ආරම්භණපුරෝපාතං කිඤ්චි වත්ථාරම්භණපුරෝපාතං හොතිති සක්කා වත්තුන්ති. **කබ්බි කාරො ආභාරොති** කාමාවරසත්තානං පටිසන්ධිතො පටිඤාය උප්පන්නො වතුසමුට්ඨානික රූපාභාරොවෙව බහිද්ධාභාරොව. ගබ්භසෙය්‍යකානඤ්ඤි යාව මාතුයා ආභාරඵරණං නලබ්භති, තාව කලොදිකාලෙසු තිසමුට්ඨානිකො අප්ඤ්ඤාතාභාරොයෙව උප්පත්ථිභිනනිච්චං සාධෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිඤානෙ-පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ කබ්බිකාරො ආභාරො ඉමස්ස කායස්ස

අභිධම්මත්පසංගහටිකා පච්චය සංඝගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 ආහාරපව්වයෙන පව්වයෙනි, ඔපට්ඨමකරුපසමුට්ඨාපනං පනස්ස ඛණ්දධාහාරුපත්ථම්භනං
 ලේඛකාලෙයොති දුට්ඨබ්බං. යදිඵලං –

යක්දවස්ස භුක්දුප්ඵ මාතා, අන්තං පානක්දව භොජනං. තෙන සො තත්ථ යාපෙති,
 මාතුකුච්ඡිගතො තිරොති

කස්මා චුත්තන්ති. පාකටාහාරෙන තස්ස යක්ඛස්ස බොධන්තථන්ති. **ඉමස්සකායස්සාති**
 ගම්භසෙය්‍යකානං තාච පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණ්‍යො එකසමුට්ඨානිකස්ස ඕතිභඤ්ඤානුසංඝ
 ද්විසමුට්ඨානි කස්ස තතොපරං තිසමුට්ඨානිකස්ස ඔපාඨරණකාලෙ චතුසමුට්ඨානිකස්සව කායස්ස.
 ඉතරෙසංපි යථාසම්භවං චත්තබ්බං. රුපලොකෙ පන විනාපි දුට්ඨොත ඔපාහාරකිච්චෙන
 අප්පනාපත්ත කම්මච්ඡෙසෙන සිද්ධස්ස සුචරංපි අද්ධානං ඵරිතුං සමත්ථස්ස රුප ජීවිතින්ද්‍රියස්ස
 තථාරුපානක්දව භවඤ්ඤාපටිපාත්තානං අරුපාහාරානං චසෙන අනෙකකප්පානිපි අත්තභාවස්ස
 පචත්ති චෙදිතබ්බං. එතෙනුපායෙන කම්මපකායබහුතරෙසු දෙවෙසු පෙතතිරයෙසුච සුචරංපි
 කාලං ඛණ්දධාහාරෙන විනා අත්තභාවස්ස පචත්ති චත්තබ්බං. තෙසු පන අප්ඤ්ඤානාහාරොපි
 ලබ්භතියොති කික්ඛොති ඔක්කන්තික්ඛණ්‍යො විපාකක්ඛන්ධාපි චත්ථස්ස විප්පසුත්තපව්වයා
 භොන්ති. තෙ පන **චිත්තචෙතසිකාධම්මා සහජාතරුපානන්ති** එත්ථ සංඝගහස්සන්තිති කත්වා
ඔක්කන්තික්ඛණ්‍යොචත්ථවිපාකානන්ති චුත්තං.

සබ්බජාති සබ්බපකාරං සහජාතන්තිආදිනා යොජෙතබ්බං. පකාරොච තිව්ධො භොති
 සහජාතපව්වයොතිආදිවසෙන චෙදිතබ්බං. **රුපජීවිතච්චිචයන්ති** එවං පොරාණෙහි චුත්තො
 අයං අත්ථිපව්වයො අවගතපව්වයොති යොජෙතබ්බං. නනු කබ්බිකාරාහාරො
 රුපජීවිතින්ද්‍රියක්දව සහජාතෙ සංඝගහෙතබ්බං. එවක්දුති සති තිව්ධොච අත්ථිපව්වයො සිගාති.න.
 සහජනනසංඝාතස්ස සහුප්පාදනලක්ඛණස්ස අභාවා. සහුප්පාදනලක්ඛණො හි සහජාතපව්වයො.
 කබ්බිකාරාහාරොච ඔපට්ඨමකරුපාති උප්පාදෙත්තොපි අත්තො ඕතික්ඛණ්‍යොඵච උප්පාදෙති,
 නො උප්පාදක්ඛණ්‍යො. යථාච මහාභුතා සහජාතරුපාති උපත්ථම්භන්තා අත්තනා සහ
 උප්පාදනපුබ්බකාඵච උපත්ථම්භන්ති, න තථා සො ආහාරො. සො පන විනාච
 සහුප්පාදනකිච්චෙන සහජාතානිපි අසහජාතානිපි උපත්ථම්භන්ති රුපජීවිතංපි සහ
 උප්පාදනකිච්චෙන විනාච සහ ජාතරුපාති අනුපාලෙති. ඉති ඉමෙ ද්වෙපි ධම්මා සහජාත
 ලක්ඛණාභාවාඵච සහජාතපව්වයෙ අසංඝිගතා. ඉදානි සබ්බෙපි චතුර්විසතිපව්වයා සංඝගහමානා
 චත්තාරොපව්වයා භොන්තිති දස්සෙතුං **ආරම්මණුපතිස්සය.ල. සමොධානං ගච්ඡන්තිති** චුත්තං.
 තත්තායං සමොධානවිධි, චතුර්විසති පව්වයෙසු අධිපති පව්වයො තාච දුට්ඨො
 ආරම්මණසහජාතවසෙන. තත්ථ ආරම්මණාධිපති තිස්ස කම්මච්ඡෙසෙසු සමොධානං ගච්ඡති.
 ආරම්මණ මත්තංපි හි කම්මෙන සහ සමොධානං නගච්ඡති. කුතො අධිපති භුත්තති.

එත්ථ සිගා, කස්මා ආරම්මණමත්තංපි.ල. න ගච්ඡන්ති චුත්තං. නනු කම්මාරම්මණාපි
 පටිසන්ධිභවඤ්ඤානුසංඝාතො භොන්තිති. සච්චං. එත්ථ පන මුලට්ඨකායං කම්මං පන තස්මිං කතෙ
 පචත්තමානානං කතුපචිත භාවෙන කම්මපව්වයො භොති. න ආරම්මණාකාරෙන. විසය
 මත්තතාවසෙතච ආරම්මණපව්වයො භොති. න සත්තානවිසෙසනං කත්වා
 ඵලප්පාදනසංඝාතෙන කම්මපව්වයාකාරෙන. තස්මා තෙ පව්වයාකාරවිසභාගත්තා සහ සට්ඨං
 නගච්ඡන්තිති විසප්පිත්තති. සහජාතාධිපති පන අත්ථිපව්වයෙ. නිස්සයපව්වයො තිව්ධො
 සහජාතො චත්ථපුරොපාතො චත්ථාරම්මණපුරොපාතොති. තත්ථ පුරිමා ද්වෙ අත්ථිපව්වයෙ,
 පච්ඡිමො පන ද්විස්ස ආරම්මණත්ථි පව්වයෙසු. සො චෙ ගරුකතො භොති උපතිස්සයෙජ්ඣිති.

පුරෝඡාතපච්චයෝ තිවිධෝ ආරම්මණපුරෝඡාතෝ චත්ථුපුරෝ ජාතෝ චත්ථාරම්මණපුරෝඡාතෝති. තත්ථ චත්ථුපුරෝඡාතෝ අත්ථිපච්චයේ. ඉතරො දුවෙ දුවිසු ආරම්මණත්ථිපච්චයෙසු. තෙවෙ ගරුකතා හොන්ති. උපනිස්සයෙපීති. කම්මපච්චයෝ දුවිධෝ සහජාතෝ නානාක්ඛණිකෝති. තත්ථ සහජාතෝ අත්ථිපච්චයේ. නානාක්ඛණිකෝ පන දුවිධෝ ඛලො දුබ්බලොච. තත්ථච ඛලො දුවිධෝ අකාමිකෝ කාමිකොච, තදුහයාපි උපනිස්සයේ. දුබ්බලො පන විසුං කම්මපච්චයෝයෙව. සබ්බො ආභාරපච්චයෝ සබ්බොච ඉන්ද්‍රියපච්චයෝ අත්ථිපච්චයේ.

විජ්ජාසත්තපච්චයෝ චතුර්විධෝ සහජාතෝ චත්ථුපුරෝඡාතෝ චත්ථාරම්මණපුරෝඡාතෝ පච්ජාජාතෝති. තත්ථ පුරිමා දුවෙ පච්ජිමොච අත්ථිපච්චයේ. තතියො පන දුවිසු ආරම්මණත්ථි පච්චයෙසු. සො වෙ ගරුකතෝ හොති, උපනිස්සයෙපීති. සෙසෙසු පන සත්තරසපච්චයෙසු හෙතු, සහජාත, අකද්දකදුකද්දකදු, විජාක, කඛාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, අවිගතවසෙන අට්ඨපච්චයා පච්ජා ජාතොච අත්ථිපච්චයේ. අනන්තර සමන්තර ආසෙවන නත්ථි විගත වසෙන පඤ්චපච්චයා උපනිස්සයෙති. ඉති සබ්බෙපි චතුර්විසතිපච්චයා සභාගසංඛිගහවසෙන සංඛිජ්ජමානා ආරම්මණාදියු චතුසු පච්චයෙසු සමොධානං ගච්ජන්තිති.

[236] විභාවනිශං පන

තෙසු චතුසු එකෙකස්මිංපි සබ්බෙ චතුර්විසතිපච්චයා සමොධානං ගච්ජන්තිති ඉමිනා අඛිජ්ජායෙන යං චුත්තං ‘‘නහි සො කොච්චචයොති’’ආදි. තං සබ්බංපි ආචරියස්ස මතිමත්තමෙව.

[237] යකද්දි තත්ථ

‘‘නහි සො කොච්චචයො අත්ථි. යො චිත්තවෙනසි කානං ආරම්මණභාවං නගච්ජෙය්‍යාති’’ චුත්තං, තං තාව න යුජ්ජති. නහි ඉධ ධම්මසරුපමත්තෙන සමොධානං අඛිජ්ජෙතං. පච්චයට්ඨෙත සහෙව අඛිජ්ජෙතං. නච හෙතාදිපච්චයට්ඨො ආරම්මණාදිපච්චයට්ඨො හොතිති. එසහයො ‘‘සක සකපච්චයුජ්ජත්තස්ස උපනිස්සයභාවං නගච්ජන්තිති’’ එත්ථාපි.

එත්ථ පන යො සකසකපච්චයුජ්ජත්තස්ස උපනිස්සයභාවං නගච්ජති. නහි සො කොච්ච පච්චයො අත්ථිති යොජනා.

[238] යකද්දි තත්ථ

‘‘කම්මහෙතුකත්තාච ලොකජ්ජවත්තියා ඵලහෙතුපචාර වසෙන සබ්බෙපි කම්මසභාවං නාතිවත්තන්තිති’’ චුත්තං.

[239] යකද්දි

‘‘තෙව පරමත්ථතො ලොකසම්මුතිවසෙනච විජ්ජමානා යෙවාති’’ චුත්තං. තදුහයං පන සබ්බසො සාසනගුත්ති යාපි විරුද්ධමෙවාති.

එත්ථාති එතස්මිං පටිඝාතනගෙ. සබ්බත්ථාපීති සබ්බෙසු සහ ජාතසභාගෙසු පච්චගෙසු. යස්මා පන පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණංනාම නාමරූපානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාපට්ඨාදඛකාසෙ චුතිපට්චිපිත්තස්ස සකලස්ස තස්ස තස්ස භවස්ස සීඝ්භූතං ඛිප්භූතඤ්ච හොති. යතො සකලකායභූතස්ස නානාරූපාරූපස්ත්තාතස්ස නිබ්බතති හොති. ඛිප්තො විය මහාරුක්ඛස්ස. යථාහ —

විඤ්ඤාණඤ්ච භි ආනන්ද මාතුකුච්චිස්මිං න ඔක්කම්ස්සථ. අපිනුබො නාමරූපං මාතුකුච්චිස්මිං සමුච්චිස්සථාති. නො හෙතං භන්තෙ. විඤ්ඤාණඤ්ච භි ආනන්ද මාතුකුච්චිස්මිං ඔක්කම්ත්වා වොක්කම්ස්සථ. අපිනුබො නාමරූපං ඉත්ථත්තාය අභිතිබ්බතතිස්සථාති. නොහෙතං භන්තෙ. විඤ්ඤාණඤ්ච භි ආනන්ද දුග්ගස්සෙව සතො වොච්චිප්පිස්සථ කුමාරස්සවා කුමාරිකායවා. අපිනුබො නාමරූපං චුද්ධං විරුළුහිං වෙපුලලං ආපජ්ජිස්සථාති. නොහෙතං භන්තෙ. තස්මා භි ආනන්ද එසෙව හෙතු එස නිදානං එස සමුදයො එස පච්චයො නාමරූපස්ස. යදිදං විඤ්ඤාණන්ති.

තත්ථ සමුච්චිස්සථාති වඩ්ඪිස්සථ. නාමරූපඤ්ච විඤ්ඤාණස්ස වඩ්ඪිගෙවාති. වොක්කම්ස්සථාති හිජ්ජිස්සථ. ඉත්ථත්ථායාති ඊදිස්සස්ස අත්තභාවස්ස අත්ථායාති අත්ථො. චුද්ධං විරුළුහිං වෙපුලලන්ති පථමවයවසෙන චුද්ධං. මජ්ඣිමවයවසෙන විරුළුහිං. පච්චිමවයවසෙන වෙපුලලන්ති අවධිකථායං චුත්තං. තස්මා පටිසන්ධිකඛණො රූපුප්පත්තියා එකත්තෙන විඤ්ඤාණපච්චයනා වෙදිතබ්බා. එවං උප්පත්තඤ්ච පනෙතං පටිසන්ධිරූපං පුන සයං තස්මිං භවෙ යාව චුතියා පචත්තමානානං සබ්බාසං චතුසමුට්ඨානිකරූපස්ත්තතිනං සිත භූතං ඛිප්භූතඤ්ච හොති. අතිබලවත්තංච භි චිත්තං පුට්ඨුප්පත්තාය රූපපචෙණ්ඩියා අසති රූපං ජනෙතුං නසක්කොති. එවං උතු ආභාරාපීති. තතොයෙව භි අරූපභවෙ කාමාවචරාදිති රූපපත්තකචිත්තානි තත්ථ රූපං නජනෙත්තිති. අසඤ්ඤාසත්තෙති උතු සමුට්ඨානරූපස්ත්තතියො පථමුප්පත්තාය කම්මපරූපස්ත්තතියා විජ්ජ මානත්තාඵව උප්පජ්ජන්තිති. චුත්තඤ්ච විභඩ්ගටීකායං අරූපං පන රූපස්ස ඔකාසො න හොතිති යස්මිං රූපෙ සති චිත්තං අඤ්ඤං රූපං උප්පාදෙය්‍ය. තදෙව තත්ථ නත්ථීති අත්ථො. පුට්ඨරූපස්සාපි භි පච්චයභාවො අත්ථී පුත්තස්ස පිතිසදිසතාදස්සනතොති. එත්ථව පුත්තස්ස පිතිසදිසතාදස්සනතොති එතෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති. යථා තිණරුක්ඛානං ඛිප්භාවසබ්බානං නියාමරූපංනාම අත්ථී. යස්ස ආනුභාවෙන තත්තිබ්බත්තානිණරුක්ඛා වඩ්ඪිත්තා යථාලා තථාලා අවඩ්ඪිත්තාඅත්තනා සමානඛිප්පිඵව තිණරුක්ඛෙති සබ්බසො සදිසා කාරං ගහෙත්වා වඩ්ඪිත්ති. එවමෙවං ගබ්භසෙය්‍යකානං සත්තානං යොති භාවසබ්බානං නියාම රූපංනාම අත්ථී. යස්සානුභාවෙන තෙ සමාන ජාතිකෙහිඵව කුලෙහි විසෙසතො මාතාපිතුහි එව සබ්බසො සදිසරූපසණ්ඨානා හොත්ති. ඉති ඛිප්තියාමො විය යොනිතියාමොපි හොති. සොච පටිසන්ධිරූපස්සෙව ආනුභාවොති වෙදිතබ්බො.

අපිච, අයං යොනිතියාමොනාම කලෙකාලාදිසු පුත්තානං සරීරෙසු මාතාපිතුහි සමුදාගතං උතුපරූපස්ත්තානංඵව. යස්ස ආනුභාවෙන තංසත්තානං සමානජාතිකස්ත්තසණ්ඨාතසදිසං අත්තනො ඤාතිකුලසදිසඤ්ච හොති. යථාහිඉත්ථිභාලාදිරූපං සත්තානං ඉත්ථිලිඛිතාදිති ඛිප්පරූපඤ්ච තිණරුක්ඛානං තංතංවණ්ණසණ්ඨානා දිති නියාමෙති. එවං යොනිරූපං නානාජාතිවසෙන සත්තානං නියාමකං වචත්ථාපකං හොතිති. එත්තාවතා පචත්තියං ථපෙත්වා චිත්තපරූපං සබ්බෙසං තිසමුට්ඨානිකරූපානං උප්පත්තියා චිත්තතිරපෙක්ඛනා පුට්ඨුප්පත්ත රූපපචෙණ්ඩි පට්ඨාදඛතාව සාධිතා හොති. තෙනෙව තෙසං චිත්තස්ස ධීතිභඩ්ගකඛණෙසුපි

අභිධම්මත්පසංගහටිකා පච්චය සංඝගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 විත්තරහිතෙ නිරොධසමාපත්ති කාලෙපි උප්පත්ති හොතිති. තෙන චුත්තං සහජාතරූපත්ති
 පහෙත්ථාතිආදි. ඉතිතිආදි නිගමනං. තත්ථ සම්භවංති යථා සම්භවං. සම්භවාතිවා සම්භුතා.
 අප්ඤ්ඤාති අප්ඤ්ඤාති අප්ඤ්ඤාති. ඛණ්ඩාති ඛණ්ඩාති. සංඛාරාති සංඛාරාති.
 අසංඛාරාති අසංඛාරාති. එවං තෙකාලිකා කාලමුත්තාල අප්ඤ්ඤාති ඛණ්ඩාති සම්භුතා. තථා
 සංඛාරාසංඛාරාති පඤ්ඤාති නාමරූපානං වසෙන නිව්ඛා සිතා ධම්මා පටිසානෙ සංඛාරා
 චතුර්විසති පච්චයානාම හොත්තිති යොජනා. එත්ථව නිව්ඛා සිතානං ධම්මානං තෙකාලිකාදිභාවෙ
 සති චතුර්විසතිපච්චයානංපි යථාසම්භවං තෙකාලිකාදිභාවෙ සිද්ධො හොති. තත්ථ
 ආරම්මණාදිපති උපනිස්සයපච්චයා තෙකාලිකා කාලමුත්තාල හොත්ති.

[240] විභාවනිසං පන

“ආරම්මණාදිපති උපනිස්සයපච්චයානං තිකාලිකානන්ති” චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

පඤ්ඤාතිනිබ්බානානංපි කාලමුත්තානං තෙසු පටිට්ඨත්තාති. තත්ථ ඉමස්මිං භවෙ
 අභිභවානං ධනධක්ඤ්ඤාභොගානංවා විජ්ජාසිප්පසුතපරි යත්තිනංවා සීලසමාධිපඤ්ඤානංවා
 භවත්තරෙ භවසම්පත්තිභොග සම්පත්ති මගගජලසම්පත්තිනංවා පටිලාභත්ථාය පුබ්බයොගං
 කරොත්තස්ස අනාගතානං තාසං උපනිස්සයපච්චයනා වෙදිතබ්බා. පටිසානෙ පන අනාගතං
 චක්ඛුසම්පදං පත්ථයමානො සොත, ඝාත, පිට්ඨා, කායසම්පදං, වණ්ණසම්පදං, සද්ද, ගන්ධ,
 රස, ඵොට්ඨබ්බසම්පදං පත්ථයමානො අනාගතෙ ඛණ්ඩෙ පත්ථයමානො දානං දෙනි සීලං
 සමාදියතිතිආදිනා භවත්තරපරියාපන්නාඵල සම්පත්තිනො චුත්තා. තා පන දානාදිනං කම්මානං
 අනුරූපවසෙන චුත්තාති දුට්ඨබ්බා. කම්මපච්චයො පන පච්චුප්පන්නාතිතවසෙන දුට්ඨකාලිකො.
 අනන්තර සමන්තර ආසෙවන නත්ථි විගත පච්චයා අතිතකාලිකා. සෙසා පත්තරස පච්චයා
 පච්චුප්පන්නකාලිකාති. අප්ඤ්ඤාතිඛණ්ඩාදුකෙ ආරම්මණා ධිපති සහජාත අඤ්ඤාතිඛණ්ඩා නිස්සය
 උපනිස්සය පුරෙජාත ආහාර අත්ථි අවිගතා අප්ඤ්ඤාතිඛණ්ඩා හොත්ති. සෙසා චුද්දස පච්චයා
 අප්ඤ්ඤාති. ආරම්මණා අධිපති උපනිස්සයා සංඛාරා අසංඛාරා හොත්ති. සෙසා
 සංඛාරාති. පඤ්චවිධංපිආරූපත්ති පච්චවිධි. කස්මා, කදාචිපි රූපසංඛාරානං සණ්ඨානත්ථං
 අනුපගමනතො නාමන්තිව පච්චවිධි. කස්මා, අධිවචනසංඛාරානාමාභිධානවසෙනෙව සුණ්ණතෙති
 ගහෙතබ්බභාවුපගමනතොති.

169. පඤ්ඤාතිනිවිති පඤ්ඤාති. අයංපි එකො වචනත්ථොති ලොකියමහාජනෙති ථර්මයති.
 වොහරියති වෙව සම්පට්ඨිපි යතිවාති අත්ථො. යොකොච සම්මුතිසම්පවභුතො ඛණ්ඩප්පත්තො.
 තථා පඤ්ඤාපෙතබ්බා අත්ථා පඤ්ඤාතිනිවිති එතායාති පඤ්ඤාති. ඛණ්ඩප්පත්තත්ථොතකො
 පඤ්ඤාතිනිවිතිආදිනි එවං දුට්ඨා පඤ්ඤාතිනිවිති චුත්තං තතොආවසෙසා.ද. දුට්ඨාහොතිති. තත්ථ
 පඤ්ඤාතිනිවිති පඤ්ඤාතිනිවිති අත්ථා පඤ්ඤාතිනිවිති. පඤ්ඤාතිනිවිතිපඤ්ඤාතිනිවිති
 සද්දපඤ්ඤාතිනිවිති. තංතංභුතවිපරිණාමාකාරන්ති පට්ඨියාදිනං තෙසං තෙසං මහාභුතානං
 අධිමත්තභාවප්පකාරසංඛාරානං තථා තථා පරිණා මාකාරං. පවත්තිවිසෙසාකාරන්ති අත්ථො.
 උපාදානාති පට්ඨිව. නිස්සයා. පථමං විත්තෙන ගහෙත්වාති අත්ථො. තථාතථා පඤ්ඤාතිනිවිති
 අයං පට්ඨිනාම අයං පබ්බතොනාමාති එවමාදි නයෙන මහාජනෙත පඤ්ඤාතිනිවිති, කප්පිතා,
 වොහරිතාති අත්ථො. පට්ඨිපබ්බතාදිකාතිආදිසද්දෙන නදි සමුද්දාදිකායො සම්භවන්ති. අයං
 සමුහපඤ්ඤාතිනිවිති.

[241] විභාවනිසං පන

‘‘සන්ධානපඤ්ඤත්තී’’ චුත්තා. සා යුත්තා විශ් නදිස්සති.

නහි ඉධ සන්ධානං පධානං භොතිති. **සම්භාරස්ත්තිවෙසාකාරන්ති** කට්ඨාදිනං සම්භාරානං තථා තථා සත්තිවෙසාකාරං. එත්ථාපි ආදිසද්දෙන නාලාදයො සංඛගන්හති. අයං සන්ධාන පඤ්ඤත්ති. කට්ඨාදයො එව හි ගෙහාකාරෙන සන්ධිතා ගෙහන්ති රථාකාරෙන සන්ධිතා රථොති චුච්චන්තිති.

[242] විභාවනිශං පන

‘‘සමුහපඤ්ඤත්තී’’ චුත්තං. තං න යුජ්ජති.

නහි ඉධ සමුහො පධානන්ති. පුරිසපුග්ගලාදිකා සත්තපඤ්ඤත්ති උපාදාපඤ්ඤත්තිති චුච්චති. **චන්ද්‍රාවට්ටනාදිකන්ති** චන්ද්‍රසූරියාදිනං සිහෙරං පදක්ඛිණං කත්වා ආවට්ටනාදිකං. යෙනො චන්ද්‍රමසූරියා උදෙනති, සා පුබ්බදිසානාම. පුබ්බතරං ලද්ධප්පකාසත්තා. යත්ථ පන අත්ථං ගච්ඡන්ති, සා පච්ඡිමදිසානාම. පච්ඡාලද්ධපකාසත්තා. තාසං දක්ඛිණපස්සා දිසා චුඛිඪිඅත්ථෙන දක්ඛිණදිසානාම. ඉතරා පන උච්චතරට්ඨෙත උත්තරාදිසාති චුච්චති. යදා සූරියො උදෙනි, තදා සකලස්ස අහස්ස පුබ්බභාගත්තා පුබ්බත්භොති චුච්චන්ති. එවමාදිකා දිසා පඤ්ඤත්ති කාලපඤ්ඤත්තිගොනාම. ආදිසද්දෙන ඵලනිත්තාදිකා දෙසපඤ්ඤත්ති සංඛගතිතාති. **අසම්ප්‍රීට්ඨාකාරන්ති** මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසම්ප්‍රීසනාකාරං. අයං ආකාසපඤ්ඤත්තිනාම. **තං තං භූතනිමිත්තන්ති** පථවීකසිණාදිකං උද්ධමාතකාදිකඤ්ච භූතනිමිත්තං. නිලකසිණාදිකං වණ්ණනිමිත්තඤ්ච එත්ථෙව සංඛගස්සති. **භාවනා විසෙසන්ති** පටිකම්මාදිකං භාවනාවිසෙසංච. එතෙන පටිකම්මනිමිත්ත උග්ගහනිමිත්ත පටිභාගනිමිත්තානං සිද්ධකාරණං වදන්ති. අයං නිමිත්තපඤ්ඤත්තිනාම.

එවමාදිගෙදාති එත්ථ ආදිසද්දෙන අට්ඨකථායං ආගතා උපාදාපඤ්ඤත්ති උපනිධාපඤ්ඤත්තිආදයො සංඛගතිතා. **පරමත්ථතො අවිජ්ජමානාපීති** එතෙන සම්මුතිතො ලද්ධභාවං දස්සෙති. තෙනෙව හි තාසං විජ්ජමානභාවං ගහෙත්වා තථා තථා වොහරත්තානං මුසාලාදොනාම නභොතිති. **අත්ථවිජායාකාරොනාති** තං තං භූතාදිනං පරමත්ථානං සමුහසන්ධානාදිජායාකාරෙන. අත්ථවිජා යාකාරොනාතිවා සද්දාහිධෙය්‍යසංඛිතාතෙන දුබ්බපට්ඨිමිවාකාරෙන සවිග්ගහාකාරොනාති අත්ථො, **තංතංඋපාදායාති** පරමත්ථධම්මානං තංතංපචත්තිවිසෙසං උපාදාය. **උපනිධායාති** ඔලුම්බිය. **පටිකප්පියමානාති** පටිකප්පඤ්ඤායා පටිකප්පෙත්වා ගස්සමානා. එත්ථ පන එවමාදිපගෙදා ආලම්බණභූතා පටිකප්පියමානා සබ්බා පඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාපීයනීති අත්ථෙන පඤ්ඤත්තිති යොජනා. **සංඛිතායනීති** ගණීයනී. ගණනුපගං කත්වා ථපීයනීති අත්ථො. **සමඤ්ඤායනීති** සම්මන්තියනී. නාමං, නාමකම්මං, නාමධෙය්‍යං, නිරුත්ති, බ්‍යසද්දෙන, අභිලාපොති ඉමෙ ජ **නාම නාමකම්මා**. තත්ථ අත්ථෙ නමතිති නාමං. අත්ථවිසයං එව භුත්වා පචත්තනීති අත්ථො. අත්තනිව අත්ථං නාමෙතිති නාමං. පිටකත්තයසංඛිතාතෙ හි නාමෙ සති තදුග්ගන්හත්තානං සබ්බෙ තදත්ථා පදෙපදෙ වාකෙත්වාකෙත්වා ආගච්ඡන්ති යෙවති.

අපිච සුණන්තානං ඤාණං තංතංඅත්ථාහිමුධං නාමෙතිති නාමං නාමගහණවසෙන කත්තබ්බත්තා නාමමෙව කම්මන්ති නාමකම්මං. ධියති ධාරීයනීති ධෙය්‍යං. නාමමෙව ධෙය්‍යන්ති නාමධෙය්‍යං. අවිදිතපක්ඛෙ ධිතො අත්ථො එතාය තතො නිහරිත්වා චුච්චති කපීයනීති නිරුත්ති.

අත්ථස්ස ඛ්‍යාතප්‍රකාරො ආකට්ඨකරණො ඛ්‍යාතප්‍රකාරො. අභිඛ්‍යාතං කතවා ලජ්ඣති කප්පති අත්ථො එතෙනාති අභිලාපො. එත්ථ ච චක්‍රානුප්‍රාප්තකුත්ති, අක්ඛරප්‍රකාරකුත්ති, සරප්‍රකාරකුත්ති, දිශප්‍රකාරකුත්ති, රස්ස ප්‍රකාරකුත්ති. ඛ්‍යාතප්‍රකාරවග්ගසොසාසොසප්‍රකාරකුත්ති, ලිඛිතප්‍රකාරකුත්ති. පදප්‍රකාරකුත්ති, චාක්‍රප්‍රකාරකුත්තිගොපි එතස්සෙව පභෙදාති ද්විධා. පරමත්ථො විජ්ජමානෙසු අත්ථෙසු පවත්තා ප්‍රකාරකුත්ති **විජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති** නාම. අවිජ්ජ මානෙසු භූමිපඛිඛ්‍යාතකුත්ති පවත්තා ප්‍රකාරකුත්ති **අවිජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති** නාම. එතා ඵල සමාසට්ඨානං පත්වා ද්විපදසංගොගවසෙන ඉතරා චතස්සොපි භොන්ති දස්සෙතං **තත්ථාතිආදි** චුත්තං. **එතාස ප්‍රකාරකුත්ති** එතෙන විජ්ජමානං අත්ථං ප්‍රකාරකුත්ති එතාසාති විජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති ඉමමත්ථං වදන්ති. එසන්තො පරත්ථි. ජ අභිකුද්දා අස්සාති ප්‍රතිකුද්දොති කතවා විසෙසනභූතානං ජන්තං අභිකුද්දානං විජ්ජමානත්තා විසෙසිතඛිඛ්‍යාතස්ස ප්‍රග්ගලස්ස අවිජ්ජමානත්තා ප්‍රතිකුද්දොති **විජ්ජමානඅවිජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති** නාම. ඉත්ථී අවිජ්ජමානා සද්දො විජ්ජමානොති ඉත්ථීසාසද්දො ඉත්ථීසද්දොති **අවිජ්ජමානෙව විජ්ජමාන ප්‍රකාරකුත්ති** නාම. වක්ඛුච චක්ඛුචිකුද්දානුකද්ව උභයංපි විජ්ජමානත්ති වක්ඛුස්මිං චිකුද්දානං චක්ඛුචිකුද්දානන්ති **විජ්ජමානෙව විජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති** නාම. රාජාල පුත්තොල ද්වෙපි අවිජ්ජමානාඵවාති රක්ඛෙදා පුත්තො රාජපුත්තොති **අවිජ්ජමානෙව අවිජ්ජමානප්‍රකාරකුත්ති** නාමාති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො **උභිත්තත්තිආදි** මාභ.

එත්ථ පන චචනතො ච චචනත්ථතොල විනිමුත්තා සද්දස්සභාලා නාමප්‍රකාරකුත්තිනාම විසුං නත්ථීති වදන්ති. තං න යුජ්ජති. අත්ථපොතක භාවෙන විසුං සිද්ධත්තා. සද්දො හි නාම අක්ඛරපදඛ්‍යාතප්‍රකාරං උපගතොගෙව අත්ථපොතෙන සමත්ථො භොති. පරමත්ථ සද්දොල ඛ්‍යාතො චක්‍රානුප්‍රාප්තභූතො තඛිභාලං උපගතො නභොතිති. තස්මා සද්දස්සභාලානාම ප්‍රකාරකුත්තිනාම විසුං අත්ථීයෙව. අත්ථීභාලොචස්සා චචනසද්දං සුත්වා අනන්තරෙ අක්ඛර පද ඛ්‍යාතප්‍රකාරවග්ගවිත්තස්ස තදන්තරෙව තදත්ථවිජ්ජනනවිත්තස්ස පවත්තිතා ආකට්ඨති දස්සෙත්තො ගාථාද්වයං ආභ. තත්ථ **චචිකොසා නුසාරො**ති උච්චාරිතමානසද්දස්සඛිඛ්‍යාතස්ස චචිකොසස්ස ආරම්භකරණස්සඛිඛ්‍යාතෙන අනුසාරෙන උප්පන්නාය සොතචිකුද්දානා විචිතා පවත්තිතා අනන්තරෙ උප්පන්නස්ස මනොද්වාරස්ස ගොචර භූතා සායං ප්‍රකාරකුත්තිති සම්බන්ධො. කිදිසි පන සායං ප්‍රකාරකුත්තිති ආභ **අත්ථායස්සා.ල. තතොපරත්ති**. තත්ථ **තතොපරත්ති** තතො නාමප්‍රකාරකුත්තාරම්භකස්ස මනොද්වාරස්ස උප්පන්නිතො පරං අත්ථා චිකුද්දායන්තිති සම්බන්ධො. යස්සා නාමප්‍රකාරකුත්තිතා අනුසාරෙන පරමත්ථප්‍රකාරකුත්තිභූතා අත්ථා චිකුද්දායන්ති. සා අයං ප්‍රකාරකුත්ති ලොකස්සඛිකෙතනිමිතාති චිකුද්දෙයනාති ගොජනා.

එත්ථ ච **සොතචිකුද්දානා විචිතා**ති එත්ථ අතිතසද්දමත්තා රම්භො තදනුචත්තිකානාම මනොචිකුද්දානා විචිතා සම්බන්ධාති ද්විධා. චුත්තකද්ධි සාරත්ථදිප්තියං-තෙන චුත්තචචනෙ යත්තකාති අක්ඛරාති භොන්ති. තෙසු එකමෙකං පච්චුප්පන්නං අතිතකද්ව ගහෙත්වා සොත චිකුද්දානා විචිතා මනොචිකුද්දානා විචිතාල උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය අවසානෙ තාති අක්ඛරාති සම්පිණ්ඩෙත්වා අක්ඛරසමූහං ගහෙත්වා එකා මනොචිකුද්දානා විචිතා උප්පජ්ජිත්වා නිරුප්පකම්. තදන්තරං අයං අක්ඛරසමූහො එතස්ස නාමන්ති නාමප්‍රකාරකුත්තිගහණවසෙන අපරාය මනොචිකුද්දානා විචිතා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය තදන්තරං උප්පන්නාය මනොචිකුද්දානා විචිතා අයමෙතස්ස අත්ථොති පකතිතා තදත්ථවිජ්ජනනං සම්බන්ධිති. මනිසාරමක්ඛුසායං පන තදනුචත්තිකවිචිතො පරං එකං විනිවිජ්ජිතං චිකුද්දානා විචිතාල චදන්ති. තතො පරං එකක්ඛරෙ සද්දෙ එකත්ථපොතිකාය නාමප්‍රකාරකුත්තිතා ගහණං භොති. යා වදන්තස්ස

අභිධම්මත්ථසංගහටීකා පච්චය සංඛගහ පරමත්ථදීපනී පරමත්ථදීපනී
 පුබ්බභාගෙ මනසා චචත්ථාපිතො පඤ්ඤාත්තිසද්දොනාම චූචිචති. තතොපරං තදුත්ථගහණන්ති.
 ඊදිසෙසු පන ධාතෙසු තත්ථ තත්ථ ජවනචීථිචාරානං පටිපාටිකත්ථනංනාම
 පඨානපාකටගහණචසෙතෙචාති දුට්ඨබ්බං. එකච්ඡරක්ඛණො අනෙක කොට්ඨසතසහස්සාති
 චිත්තාති උපපජ්ජන්තිති හි චූත්තං. තථා —

එකමත්තො භවෙ රස්සො, දුට්ඨමත්තො දිසමුච්චතෙ;
 තිමත්තොතුප්පුතො ඤෙය්‍යො, ඛණද්දජනං අද්ධමත්තිකන්තිචං.

න ච පරමත්ථසද්දසංඛිකාටානං සතසහස්සංපි එකක්ඛරංනාම භවිතුං පහොති. තස්මා ඉධ
 ඛණං විචාරණා අමිහෙහි නක්තාති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසංඛිගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය අට්ඨමස්ස පච්චයසංඛිගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

කම්මට්ඨාන සංඝගහ පරමත්ථදීපනී

170. එවං අට්ඨති පරිච්ඡෙදෙති සපච්චයපභෙදං නාමරූප විභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි විදිතනාමරූප විභාගස්ස කම්මට්ඨානවිධානං දස්සෙත්තො සමථවිපස්සනානන්තිආදි මාහ. ඉතො පච්චය සංඝගහතො පරං සමථවිපස්සනානං භාවනානං දුට්ඨංපි කම්මට්ඨානං යථාක්කමං පචක්කමාමිති යොජනා. තත්ථ කිලෙසෙ අඤ්ඤෙපිචා විතක්කාදයො ඔළාරිකධම්මෙ සමෙතිති සමථො. තථා පචත්තො එකග්ගතාසංඝිකාතො සමාධි. විසෙසෙන පස්සන්ති එතායාති විපස්සනා. අනිවිචානුපස්සනාදිකා භාවනාපඤ්ඤා. තාය හි යොගිතො ඛන්ධෙසු ලොකිශමභාජනෙන පස්සිතං ඉත්ථිපුරිසාදිකං නිවිචසුඛාදිකඤ්ච අතික්කම්මත්වා විසෙසෙන අනිවිචාදිකමෙව පස්සන්තිති. භාවෙනබ්බාති භාවනා. භාවෙන්තිචා විත්තස්සත්තානං එතාහිති භාවනා. කිරිසා කම්මං. තිට්ඨති එත්ථාති ධානං. කම්මස්ස ධානන්ති කම්මට්ඨානං. වීරියාරබ්භසංඝිකාතස්ස යොගකම්මස්ස පචත්තිට්ඨානන්ති අත්ථො. කසිණමණ්ඩලාදිකං කසිණභාවනාදිකඤ්ච. ආදිමජ්ඣ පරියොසානානඤ්චි සමුදායභුකං එකමෙතං පථවිකසිණ භාවනාදිකං භාවනාකම්මංපි අත්තතො අවයවභුතස්ස යොග කම්මස්ස පචත්තිට්ඨානං සම්භවතිති.

විභාවනියං පන

උත්තරුත්තර යොගකම්මස්ස පද්ධිධානතාය කම්මට්ඨානභුතං භාවනාවධිඤ්චාතිපි චුත්තං. තමපි යුජ්ජතියෙව.

යොගකම්මමෙව භුත්විසෙසානං අධිට්ඨානට්ඨෙනධානන්ති කම්මට්ඨානං. තත්ථාති තස්මිං දුට්ඨෙපි කම්මට්ඨානෙ. සමථසංඝිගහෙති සමථ කම්මට්ඨානසංඝිගහෙ. දසකසිණානිති දසකසිණමණ්ඩලානි කසිණාජ්ඣකානිව. තදුග්ගානිපි හි යොගානුයොගසංඝිකාතස්ස සමථ කම්මස්ස පචත්තිට්ඨානත්තා සමථකම්මට්ඨානානිනාම භොන්තිති. දසඅසුභාති දසඅසුභවත්ථුති අසුභජ්ඣකානිව. දසඅනුස්සති යොති බුද්ධගුණාදිති දසඅනුස්සතිට්ඨානානි අනුස්සරණසති යොව. සෙසානිපි යථානුරූපං චත්තබ්බානිති. චරණං චරිසා. සමුදාචරණන්ති අත්ථො. පචත්තිබහුලතාති චුත්තං භොති. රාගස්ස චරිසා රාගචරිසා. රාගචරිතාති පාසො, සො අට්ඨකථායං නත්ථි, පුග්ගලට්ඨානෙච්ච සො යුත්තොති. එසන්තො සෙසෙසුපි.

[243] යො පන විභාවනියං

චරිසානං සංසග්ගභෙදො චුත්තො. සො ඉධ නාධිජ්ජෙතො.

නහි කම්මට්ඨානානංනාම සංසග්ගචරිතස්සපි එකස්ස දූවෙ තිණි දාතබ්බාති භොතිති. තෙනෙව හි සො භෙදො අට්ඨකථායං නගරුක්කෙතොති. සබ්බාපි අජ්ජනාය පුබ්බභාගපචත්තා කාමාචචර භාවනා පරිකම්මභාවනානාම. සා පන අජ්ජනාය ආසන්නෙ දුරෙති දුට්ඨා භොති. තත්ථ යා ආසන්නෙ, සා අජ්ජනං උපෙච්ච සමීපෙ ධත්වා පචත්තත්තා උපචාරභාවනාති චුච්චති. ඉතරා පන පරිකම්ම භාවනාච්චනාම. ඉති පරිකම්මභාවනාපි සමානා පුබ්බාපරවිසෙස පාකට්ඨාචත්ථං අට්ඨකථාසු දුට්ඨි නාමෙහි ගහිතාති චුත්තං පරිකම්මභාවනා. ෧. තිස්සොභාවනාති තාසං පන විසෙසො පරතො ආගමිස්සති. පරිකම්මනිමිත්තන්ති පරිකම්මභාවනාය ආරම්මණභුතං කසිණමණ්ඩලාදිනිමිත්තං. තඤ්ච තස්සා ආරම්මණ භාවෙන එකංපි සමානං පුබ්බාපරවිසෙසපාකට්ඨාචත්ථං පරිකම්මනිමිත්තං උග්ගහනිමිත්තන්ති දුට්ඨා හින්දිත්වා චුත්තං.

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 තෙසංචි විසෙසො ආගමිසසති. විදුත්ථිචතුරභිගුලසඬ්ඛිතානෙන පරිත්තපමාණෙනවා බල
 මණ්ඩලාදිසඬ්ඛිතානෙන මහත්තපමාණෙනවා කතං අකතංවා පථවී මණ්ඩලතලමෙව
 අසෙසපිරිතබ්බට්ඨෙන කසිණන්ති පථවීකසිණං. සකලසද්දපටිභාගො හි කසිණසද්දො. යථා
 කසිණෙන පමිබ්බදිපසසාති. තස්මා යත්තකෙ පථවීතලෙ නිමිත්තං ගණ්භාති, තත්තකං චිත්තෙන
 අසෙසං පිරිත්වා එව ගහෙතබ්බං ගොති. න පන තස්ස එකදෙසෙ ඤත්වාති, තෙන චුත්තං
 පථවීමණ්ඩලතලමෙව අසෙසපිරිතබ්බට්ඨෙන කසිණන්ති පථවීකසිණන්ති. එසන්තො
 සෙසකසිණෙසුපීති. එත්ථව, අවිභුතවණ්ණාය පථවියා එක
 තලභාවෙනසන්තිවිට්ඨාසණ්ඨානපඤ්ඤත්තිද්වධපථවීකසිණංනාම. තථා **ආපොකසිණං**
තෙපොකසිණසද්දව. චුට්ඨට්ඨානෙ චිත්තෙන සණ්ඨානං කත්වා ගහිතා වායුවට්ඨ
වායොකසිණංනාම. නිලවණ්ණවිසිට්ඨාඑකා සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **නිලකසිණංනාම.** තථා
පීතලොහිතො ද්වතකසිණානිපි. චන්දසුරියඅග්ගොභාසවිසිට්ඨා කත්ථවි දිස්සමානා
 සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **ආලොකකසිණංනාම.** තිත්තිපිද්දවාත පානපිද්දාදිසු දිස්සමානා
 ආකාසවිසිට්ඨා සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **ආකාසකසිණංනාමාති.** අතිවිශ දුමාතං සුත්තභාවං ගතන්ති
 උද්ධුමාතං. තදෙව කුච්ඡිතත්තා **උද්ධුමාතකං.** තථාභුතස්ස පෙසරීරස්සෙනං නාමං. තදෙව
 පුත්තිභාවං ගතකාලෙ පුරිමවණ්ණං චිත්තත්වා පුත්ති නිලභාවං පත්තං **චිත්තිලකං.** තදෙව පුත්ති
 පච්චිත්තවා තතො තතො විසන්දමානපුබ්බයුත්තං **විපුබ්බකං.** යුද්ධභූමියාදිසු සත්ථෙව මජ්ඣෙධ
 පිත්ථිත්තවා ථපිතං විරුප්පිත්තසරීරං **විච්චිත්තකංනාම.** සොණ සිඬ්ඛිගාලාදිහි විවිධාකාරෙන
 බාහිතපදෙසයුත්තං සරීරං **වික්ඛාසිතකංනාම.** සොණසිඬ්ඛිගාලාදිහි එව බණ්ඩාබණ්ඩිකං කත්වා
 අපකඬ්ඪිත්තවා තතො තතො බිත්තඅභිගපච්චඬ්ඪිගයුත්තං සරීරං **විත්තක්ඛිකං** නාම.
 අභිගපච්චඬ්ඪිගෙසු සත්ථෙව හනිත්වා බණ්ඩාබණ්ඩිකං කත්වා තතො තතො
 බිත්තඅභිගපච්චඬ්ඪිගයුත්තං සරීරං **හත්තික්ඛිත්තකංනාම.** පග්ගරිත ලොහිතසරීරං **ලොහිතකං**
 නාම. පුළුවපට්ඨරං සරීරං **පුළුවකං.** සකලො අට්ඨිසඬ්ඪිකාටොවා එකමෙකංවා අට්ඨි **අට්ඨිකං**
 නාම. පුත්තප්පුතං නිරන්තරං සරණං අනුස්සති. බුද්ධගුණස්ස අනුස්සති **බුද්ධානුස්සති.** එස නයො
 සෙසාසුපීති. තත්ථ අරහතාදිගුණො බුද්ධගුණොනාම. ස්වක්ඛාතතාදිගුණො ධම්මගුණොනාම.
 සුප්පට්ඨත්තතාදිගුණො සඬ්ඪිගුණො නාම. අත්තතො සීලස්ස අබණ්ඩතාදි ගුණො සීලගුණොනාම.
 අත්තතො දානස්ස විගතමලමච්ඡෙරතාදි ගුණො වාගගුණොනාම. අත්තතො දෙවත්තංවා
 සක්කත්තංවා බ්‍රහ්මත්තංවා වහිතුං සමත්ථා අත්තතො සද්ධාදිගුණො දෙවතාගුණොනාම. චත්ත
 පටිපත්තිවසෙනවා ධුතඬ්ඪිගසමාදානවසෙනවා කඨිනසමාපත්තිවසෙනවා විපස්සනාවසෙනවා
 අත්තතො සත්තානෙ විරංචිකාලං වික්ඛම්භිතානං කාමරාගාදිනං චූපසමො
 අත්තතොඅධිගතතිබ්බානසද්දව උපසමොනාම. එකභවට්ඨාපත්තස්ස අත්තතො බන්ධසත්තානස්ස
 හෙදො මරණං නාම. කෙසකාශාදිනං නානාකාශානං සමුහභූතො අයං කායො කායොනාම.
 අත්තති නිරන්තරං පචත්තමානා අස්සාස පස්සාසා ආනාපාණංනාම. මිජ්ජති සිනිශ්භිති
මෙත්තා. යං ආරබ්භ උප්පජ්ජති. තස්ස හිතසුඛං අවිප්පකිණ්ණං කත්වා සඬ්ඪිගණ්ඨිති අත්ථො.
 මිත්තස්සවා එසා මිත්තෙසුවා භවාති මෙත්තා. අත්ථතො පන පරසත්තානං හිතුපසංභාරවසෙන
 පචත්තො අදොසොඑව. පරසත්තානං හිතුපසංභාර හිතමොදුත අහිතාපනගතසඬ්ඛිතානං
 බ්‍යාපාරත්තයං පභාය තෙසං කම්මසකතානුබ්බහත්තවසෙන උපපත්තිතො යුත්තිතො පෙක්ඛතිති
උපෙක්ඛා. තථා පචත්තා තත්ත්වජ්ඣත්තතාඑව. අප්පමාණෙසුසත්තෙසු භවාති **අප්පමසද්දසු.** න
 හි එත්තකෙසු එව සත්තෙසු එතා පචත්තෙතබ්බා. න තතො අඤ්ඤාසුති එවං එතාසං
 විසයපට්ඨිප්පෙදොනාම අත්ථිති. එවංසත්තෙපි ආදිකම්මි කෙන ආදිතො එකස්මිං පුග්ගලෙ
 අත්තතො භාවනාවිත්තං ලද්ධාසෙවනං ලද්ධවිසෙසසද්දව කත්වා පවිපා ද්වීසු තිසුතිආදිතා
 වඬ්ඪිත්තවා සීමසම්භෙදොව ඔධිසොථරණ අනොධිසොථරණ දිසාථරණානිව කත්තබ්බානිති. යං

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 පන විහඬිගෙ මෙත්තාසහගතෙන වෙනසා එකං දිසං පිරිත්වා විහරතිතිආදිනා
 පටිසම්භිදාමග්ගෙව සබ්බෙසත්තා අවෙරා භොන්තුතිආදිනා මෙත්තාවිධානං නාම චුත්තං. තං
 මෙත්තාකඛනෙ වසීභාවජ්ජත්තානං වසෙන චුත්තන්ති ද්විසබ්බං. එතා පන විසෙසෙන
 දොසපක්ඛිකානං කිලෙසානං උපුප්ඵපක්ඛතුනා භොන්තිති තංසමච්ඡින්නොව නිව්චං
 සොම්මහදුග්ගාවෙන බ්‍රහ්මස්සදි සත්තා බ්‍රහ්මානොනාම. තෙසං විහාරොති **බ්‍රහ්මවිහාරො**.
 සෙට්ඨානංවා සෙට්ඨභුතොවා විහාරොති බ්‍රහ්මවිහාරොති. **ආභාරො**ති අසිත ජීව බාගිත සාගිත
 වසෙන චතුප්පභෙදෙ අප්ප්‍රකාශපාභාරො. **පටිකුලෙසකද්දා**ති ආභාරගෙතු අනුභවිතබ්බානං
 දුක්ඛධම්මානං පච්චවෙක්ඛනවසෙන සරසපටිකුලනා පච්චවෙක්ඛනවසෙන ආසග්ගිධාන
 පක්කාපක්කප්ඵලනිස්සන්දපච්චවෙක්ඛන වසෙන ව තත්ථ නික්න්ති පභානසකද්දා.
චතුරාතුචචත්ථානන්ති සරිරගතානං පථවිආදිනං චතුන්තං මහාධාතුනං සලක්ඛණා දිවසෙන
 විසුං විසුං පටිවිජ්ජිත්ථා සමනුපස්සනං. තස්සෙති චතස්සො ධාතුගො චචත්ථජිගන්ති
 විනිවිජ්ජගන්ති සලලක්ඛිගන්ති එතෙනාති චතුරාතුචචත්ථානන්ති චුච්චති. අසුභසකද්දා
 භාවෙනබ්බා රාගස්සපභානායාති වචනතො **දුසඅසුභා.ඉ. රාගවරිතස්ස සප්පායාති** චුත්තං.
 තත්ථ රාගෙන වරතීති රාගවරිතො. සො හි කාමං කදාචි දොසෙන වරති. කදාචි මොහෙන.
 කදාචි සද්ධාදිසුපි අසද්දකුතරෙන. රාගො පනස්ස උස්සන්තො. තස්මා උස්සන්තෙන රාගෙන සො
 රාගවරිතොති සබ්බං ගම්පතීති. එසනගො සෙසෙසුපි. මෙත්තා භාවෙනබ්බා බ්‍යාපාදස්ස
 පභානායාති වචනතො මෙත්තාදිනං තිණ්ණං බ්‍රහ්මවිහාරානං යථාක්කමං බ්‍යාපාදවිහිංසා අරතීනං
 නිස්සරණතාවචනතො සුපරිසුද්ධානකද්දව වණ්ණකසිණානං දොසවත්ථුත්තාභාවතො
චතස්සොඅප්පමකද්දායො.ඉ. දොසවරිතස්සාති චුත්තං. එත්ථව ආදිකම්මිකස්සෙව්‍යායං
 වරිගම්භාගො. උපෙක්ඛාව ආදිකම්මිකස්ස නසම්භවති. වක්ඛතිහි **උපෙක්ඛාපකද්දවමජ්ඣාතිකාති**.
 තස්මා යස්ස පුරිමා තිස්සො සප්පායා. තස්ස තදනුගතිකා උපෙක්ඛාපි සප්පායානාම භොතිති
 කත්ථා චතස්සො අප්පමකද්දායොති චුත්තන්ති ද්විසබ්බං. ඉතරථා නිස්සරණකද්දෙනං රාගස්ස.
 යදිදං උපෙක්ඛා වෙතො විමුත්තීති වචනතො උපෙක්ඛා රාගවරිතස්සාති වත්තබ්බං සියාති.
නිලාදිතිව වත්තාරි කසිණාති ඉදුකද්දව මනාපිගරුපාති නිලාදිති සන්ධාය චුත්තං. අමනාපිගාති
 පන තාති රාගවරිතස්සෙව සප්පායාති. ආනාපාණසති භාවෙනබ්බා විතක්කුපච්චෙදායාති
 වචනතො **ආනාපාණවිතක්කවරිතස්සාති** චුත්තං. මොහවරිතො පන පක්ඛිසා පමාදබ්බලො
 භොති වික්ඛිත්තවිත්තොව. ආනාපාණකද්දවනාම නිරන්තරං පවත්තමානං තස්ස සතිං
 උප්පාදෙන්තං විය පවත්තතීති තං **මොහවරිතස්සසප්පායන්ති** චුත්තං සියා.

[244] විභාවනිශං පන

බුද්ධිවිසයභාවෙන මොහපටිපක්ඛත්තාති කාරණං චුත්තං. තං යුත්තං විය න
 දිස්සති.

එකද්දති සති සො බුද්ධිවරිතෙන සහ වත්තබ්බො සියාති. කාමකද්දව බුද්ධගුණාදගොපි
 එකත්තෙන බුද්ධිවිසයාඵව භොන්ති. තෙ පන විසෙසතො සද්ධං උපබුග්ගන්තිති චුත්තං
බුද්ධානුස්සති ආදායො.ඉ. සද්ධාවරිතස්සාති. පරමත්ථතො සුබ්බමතරාති මරණාදිති විපුලබුද්ධිනං
 ඵව විසයානාම භොන්තිති චුත්තං **මරණ. ඉ. බුද්ධිවරිතස්සාති. සෙසාතිපනසබ්බාතිජී** වත්තාරි
 භුත කසිණාති ද්වෙ ආලොකාකාසකසිණාති වත්තාරො ආරුප්පාලාති දුස්සව්‍යාති කම්මට්ඨානාති.
තත්ථාජීති තෙසු දසසු සෙස කම්මට්ඨානෙසුපි. පුටුලං බලමණ්ඩලාදිපමාණං මොහවරිතස්ස
 සප්පායං. සම්බාධස්මිකද්දති ඔකාසෙ විත්තං හිග්ගෙසා සංමොහං ආපජ්ජති. බුද්දකං
 විදුත්ථිවතුරඬිගුලපමාණං විතක්කවරිතස්සෙව සප්පායං. මහන්තද්දති විතක්කසන්ධාවචතස්ස

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 පව්වයෝ හොතිති. තත්ථව විතක්කවර්තස්සොති එත්ථ එවසද්දො ධුද්දකන්තිපදො යුජ්ජති.
 විතක්කවර්තස්ස ධුද්දකමෙව සප්පායං. න පුට්ඨෙති. සබ්බසද්දොතං උජුච්චව්වතිකවසෙනවෙව
 අතිසප්පායනායව චුත්තං. රාගාදීනං පන අවිකම්මිකා සද්ධාදිනසද්ධ අනුපකාරිකා
 කුසලභාවනානාම නත්ථීතිපි අට්ඨකථායං චුත්තං. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි වත්තාලිස
 කම්මට්ඨානෙසු. **පරිකම්මභාවනා ලබ්භතොව** පරිකම්මෙන විනා එකස්සපි කම්මට්ඨානස්ස
 අසම්පජ්ජනතො. **දසසුකම්මට්ඨානෙසු උපචාරභාවනාව සම්පජ්ජති නත්ථී අප්පනා.** කස්මා ඉති
 වෙ. ධුද්ධ ධම්ම සබ්බ සීල වාග දෙවතා උපසම ගුණානං තාව ගම්භිරතාය නානාප්පකාරගුණා
 නුස්සරණාධිමුත්තතායගාති හි අට්ඨකථායං චුත්තං. තත්ථ ගම්භිර තායාති එතෙන එකෙකස්සපි
 ගුණපදස්ස ගම්භිරත්තා තබ්බිසයො සමාධි මහාසමුද්දෙ සසකො විය තත්ථ අප්පනං පත්තා
 නිව්වලභාවෙන පතිට්ඨාතුං නසක්කොතිති දස්සෙති. නානාප්පකාර
 ගුණානුස්සරණාධිමුත්තතායොති එතෙන තෙසං ගුණානං අතප්ප නියසභාවත්තා එත්තකෙළව
 ගුණපදෙ සත්තා අප්පනං පාපෙස්සාමිති අත්තතො විත්තං සත්ථාරොතුංපි නසක්කොතිති
 දස්සෙතිති. සෙසෙසු පන මරණසක්ඛද්වාවත්තානෙසු මරණං තාව සභාව ධම්මත්තා
 සංවෙජනීයධම්මත්තාව ඉතරානිව ද්වෙ සභාවධම්මතාය ගම්භිරත්තා අප්පනාය පතිට්ඨා
 නගොත්තිති. යදිඵලං කස්මා ලොකුත්තරජක්ඛනානි අතිගම්භිරො නිබ්බානසඤ්ඤානෙ සභාවධම්මෙ
 අප්පනං පාපුණන්ති. දුතීයවතුත්ථාරුප්පජක්ඛනානිව පථමතඤ්ඤාරුප්ප සඤ්ඤානෙ
 සභාවධම්මෙති. චුච්චතෙ, ලොකුත්තරජක්ඛනානි තාව විසුද්ධිතො සම්මසනකදානුතොව පටිඨාය
 අනුක්කමෙන උපරුප්පවත්තානං විසුද්ධිභාවනානං බලෙන අතිගම්භිරොපි නිබ්බානසඤ්ඤානෙ
 සභාවධම්මෙ අප්පනාභාවෙන පතිට්ඨාතුං සක්කොත්ති. ආරුප්පජක්ඛනානිව අප්පනාපත්තස්සෙව
 පක්ඛවමජ්ක්ඛනසමාධිස්ස උදයමත්තානි ගොත්තිති ආරම්මණසමතික්කමනමත්තකරණෙන
 සභාවධම්මෙපි ආරම්මණෙ අප්පනාභාවෙන පතිට්ඨාතුං සක්කොත්තිති. **තත්ථාපීති** තෙසු
 සමතිංසඅප්පනාකම්මට්ඨානෙසුපි. පක්ඛවකජක්ඛනෙ නියුත්තානි **පක්ඛවකජක්ඛනි කාති.**
 ක්ඛනපක්ඛවකස්ස ආරම්මණභාවයොග්ගානිති චුත්තංගොති. පටිකුලාරම්මණානිනාම
 අතිඅතිට්ඨානි ලුබ්භි විත්තරහිප්පනෙ පටිදුබ්බලානි ගොත්තිති න තානි අත්තති විත්තං
 රොවෙත්තා ථපෙතුං සක්කොත්ති. තස්මා විතක්කෙන විනා විත්තං තත්ථ එකග්ගං හුත්තා න
 තිට්ඨති. විතක්කබලෙනෙව තිට්ඨතිති චුත්තං **දසඅසුභා.ල. පථමජක්ඛනිකාති.** යදිඵලං කථං
 තෙසු සොමනස්සජක්ඛනං ගොතිති නිවරණසත්තාපං පහානබලෙනවෙව තං තං ආනිසංසදස්සන
 කදානබලෙනව. බ්‍යාධිදුක්ඛපීළිතස්ස රොගිනො වමනවිරොවනපවත්තියං විය බහුං දානි
 වෙත්තනං ලභිස්සාමිති ආනිසංසදස්සාචිනො පුජ්ජවිජට්ටකස්ස ගුරුරාසිදස්සනෙ විය වාති
 දුට්ඨබ්බං. මෙත්තාදයො තයො බ්‍රහ්මවිහාරා දොමනස්සසමුට්ඨිතානං බ්‍යාපාදවිහිං සාඅරතිනං
 නිස්සරණභුතා ගොත්තිති න තෙ කදාපි සොමනස්සෙන විනා අප්පනං පාපුණන්තිති චුත්තං
මෙත්තාදයො තයො චතුක්කජක්ඛනිකාති. උපෙක්ඛා පන සත්තෙසු සබ්බසො උදාසීනපක්ඛෙ
 සත්තා භාවිතබ්බත්තා කදාපි උපෙක්ඛාවෙදනාය විනා අප්පනං නපාපුණාතිති චුත්තං
උපෙක්ඛාපක්ඛවමජක්ඛනිකාති. වත්තාරොපනආරුප්පාති කසිණුග්ගාටිමාකාසාදිති වත්තාරි
 ආරුප්පාරම්මණානි. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි වත්තාලිසකම්මට්ඨානෙසු. **යථාරහන්ති**
 තංතංආරම්මණානුරුපං. ආරම්මණෙන විනා පරිකම්මනාම න සිජ්ක්ඛති. ආරම්මණස්ස සුට්ඨ
 දුළ්භවිභුතගහණසඤ්ඤානෙන උග්ගහෙන විනා ආරම්මණසම්පත්ති නාම නත්ථී. අසතිව
 ආරම්මණසම්පත්තියා උපචාරජක්ඛනංපි තාව න සම්පජ්ජති. පගෙව අප්පනාක්ඛනන්ති චුත්තං
පරිකම්මතිමිත්තං.ල. ලබ්භන්තොවති. තත්ථ **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි වත්තාලිසකම්මට්ඨානෙසු.
යථාරහන්ති තංතංකම්මට්ඨානානුරුපං. **පරිසායෙනාති** ඉදං පන කස්සපි ආරම්මණස්ස වක්ඛනා
 පස්සත්තස්සෙව අවිභුතතරත්තා චුත්තං. යත්ථ පන පථමං සභාවධම්මං ගණ්හිත්තා පච්ඡා

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 තාදියෙ තදාකාරෙ තංසන්ධානෙ පඤ්ඤාත්තාරම්මණෙ උපචාරොවා අප්පනාවා පවත්තති.
 තත්ථෙව පටිභාගනිමිත්තංනාම ලබ්භතීති චුත්තං **පටිභාග නිමිත්තංපනාති**ආදි. චුත්තමෙවත්ථං
 දළ්භං කරොන්තො **තත්ථගීති**ආදිමාහ. එවං සමථකම්මෙ පථමං උග්ගහකොසල්ලං දස්සෙත්වා
 ඉදාහි ආදිතො පටිභාග භාවනාවිධානං දස්සෙත්තො **කථන්ති**ආදි මාහ. **නිමිත්තං**
උග්ගන්තත්තස්සාති ආරම්මණස්ස යථා සන්ධිතං ආකාරං චිත්තෙ උපරුප්ථි විභූතං කත්වා
 ග්ණහත්තස්ස සමනුපස්සත්තස්ස. **සාවභාවනා**ති උග්ගහණාකාරෙන පවත්ත
 ජවනවීථිපරංපරසඬ්ඛිතා සා චිත්තභාවනා පරිකම්මභාවනා නාම. පුනථපුනං කරණවසෙන
 වඩ්ඪනාකාරසන්ධිත්තා. සමුග්ගහිතං හොතිති වත්තා යථා සුට්ඨි උග්ගහිතං සමුග්ගහිතංනාම
 හොති තං දස්සෙතුං **වක්ඛනාපස්සත්තස්සෙවමනොද්වාරස්ස ආපාතමාගතත්ති** චුත්තං. තත්ථ
මනොද්වාරස්සආපාතමාගතත්ති වක්ඛති නිමිතිලිඛ්තවා අඤ්ඤාස්මිං ඤානෙ සත්තවා
 ආවජ්ජත්තස්ස වක්ඛනා දිට්ඨස්සදිස්ස මනොද්වාරෙ පච්චුපට්ඨිතං හොති. උග්ගහනිමිත්තංනාම.
 සුට්ඨි අවිනස්සමානං කත්වා ගහිත්තා. සාව භාවනා සමාධියති. න තාව භාවනත්තරභාවං
 පාපුණාතීති අධිප්පායො. **තථා සමාහිතස්සාති** තෙන මත්ථකපත්තෙන පරිකම්මසමාධිනා
 සමාහිතස්ස එතස්ස යොගිනො. **තතොපරත්ති** උග්ගහනිමිත්තභූපත්ති තො පරං.
 භාවනමනුශ්ලක්ෂ්ණත්තස්ස චිත්තෙ සන්තිසිත්තත්ති සම්බන්ධො. තත්ථ **අනුශ්ලක්ෂ්ණත්ති**
 නිරන්තරං පදග්ගත්තස්ස. **තප්පටිභාගත්ති** සභාව ධම්මභූතෙන තෙන උග්ගහනිමිත්තෙන සදිස්සං.
වත්ථුධම්මවිමුච්චිත්ති මෙඝවලාහකත්තරතොවා රාහුමුඛතොවා නික්ඛත්තවත්තදමණ්ඩලං විය
 සභාවධම්මභූතා උග්ගහනිමිත්තතො විමුච්චිත්තවා විසුං උපට්ඨිතං. තතොයෙව
 පඤ්ඤාත්තිසඬ්ඛිතානං නිමිත්තපඤ්ඤාත්තිඉති කථිතං. **භාවනා මයත්ති** කෙවලං
 භාවනාවිත්තබලෙන පසිද්ධං. **ආලම්බණත්ති** තදෙව සමුග්ගහිතං නිමිත්තාලම්බණං
චිත්තෙසන්තිසන්තංසමප්පිතංහොතිති මනොද්වාරිකචිත්තසන්තානෙ සන්තිසිත්තං
 නිව්චලභාවෙන සන්ධිතං හුත්වා සුට්ඨි අප්පිතං පටෙසිතං හොති. **තත්ති** නිමිත්තාලම්බණං
 පවුච්චතිති සම්බන්ධො. යස්මා වත්තදමණ්ඩලාදිකස්ස විය තස්ස නිමිත්තාලම්බණස්ස
 පරිසුද්ධපරිභොදාතභාවෙන උපට්ඨිතතානාම කිලෙසමලවික්ඛම්භතෙන පරිසුද්ධපරිභොදාතභාවං
 පත්වා ඔහාසජාතස්ස චිත්තස්ස වසෙනෙව හොති. න තස්ස ආලම්බණස්ස වසෙන. නහි
 පඤ්ඤාත්ති ධම්මෙ තාදිසො ගුණොනාම උපලබ්භතීති. තස්මා පටිභාග නිමිත්තෙ සමුප්පත්තෙ
 නිවරණසඬ්ඛිතානං පටිබන්ධකධම්මානං වික්ඛම්භිතතා සිද්ධා හොතිති චුත්තං
තතොපටිභාගාතිආදි. පටිබන්ධත්ති නිවාරෙත්ති නිස්සරණපක්ඛිකං චිත්තං පාතෙත්තිති
 පටිබන්ධා. නිවරණ ධම්මා. විසෙසෙන පහිනා පටිබන්ධා එතායාති පටිබන්ධවිප්පහිනා.
සමාසෙවත්තස්සාති සුට්ඨි ආසෙවත්තස්ස. සත්තවිධං නිමිත්ත රක්ඛණවිධානං සම්පාදෙත්වා
 වක්ඛත්තිගබ්භං විය සුට්ඨි රක්ඛිත්තවා පුනථපුනං භාවනාවසෙන සෙවත්තස්සාති අත්ථො.

ආවාසො ගොවරො හස්සං, පුග්ගලො හොජනං උතු;
 ඉරියාපථොති සත්තෙ තෙ, අසප්පායෙ විවජ්ජයෙ.

සප්පායෙ සත්ත සෙවෙථ, එවඤ්ඤි පටිපජ්ජතො;
 නවිරෙනෙව කාලෙන, හොති කස්සචි අප්පනාති හි චුත්තං.

රුපාවචරපථමජ්ඣානංඅප්පෙතිති කාමතණ්හාය විසයභාවං අතික්කම්ච්චා සාතිසයං
 සන්තසුබුමභාවප්පත්තං උපචාරජ්ඣානතො සතගුණෙනවා සහස්සගුණෙනවා
 ථීරතරජ්ඣානචිගුණත්තං රුපාවචර සඬ්ඛිතානං පථමජ්ඣානං තස්මිං නිමිත්තෙ අනුපවිසිත්තවා විය
 වත්තතිති අත්ථො. තමෙව පථමජ්ඣානං වසිභූතං කත්වාති සම්බන්ධො. පඤ්චසු වසිතාසු පන

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
පථමජ්ඣානතො චුට්ඨාස පථමං චිත්තකං ආවජ්ජති. තතො චිචාරං. තතො ටීතිං. තතො සුඛං.
තතො සමාධිං. තතො පුන චිත්තකං. තතො චිචාරන්ති එවං පුනප්පුනං කඛනඛිගාති
ආවජ්ජන්තස්ස යදා තංතංකඛනඛිගාලම්බණා චිත්තචාරා අන්තරන්තරා කතිපයභවඛිගෙහි
අන්තරිතා හුත්වා නිරන්තරභූතා විශ පචත්තන්ති. තදා ආවජ්ජන පච්චෙක්ඛන්ත වසිතායො
වසීභූතානාම භොන්ති. එතා පන සබ්බඤ්ඤාදුදානං මත්ථකප්පත්තා භොන්ති. තෙසඤ්ඤි
යමකපාටි භාරිශාදිකාලෙසු ලහුකපචත්තිං ඉච්ඡන්තානං තංතංකඛනඛිගා රම්මණාචිත්තචාරාපි
චතුපඤ්චපචතිකාඵල පචත්තන්ති. අන්තරභවඛිගාතිපි පච්චිමචාරස්ස උපචාර භූතාති භවඛිග
චලන සබ්බාතාති දුචෙඵල පචත්තන්ති. යත්ථ අපරං කඛනඛිගං ආපාත මාගච්ඡති. නහි
ආරම්මණො ආපාතං අනාගතෙ භවඛිගං චලති. නච විනා භවඛිගචලනෙන ආවජ්ජනුප්පත්තිනාම
අත්ථීති. ථපෙත්වා සබ්බඤ්ඤාදුදායෙ අඤ්ඤාසං වසිභාවපත්තානංපි අන්තරන්තරා
භවඛිගචාරෙ ගණනානාම නත්ථීති පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං චුත්තං. විසුද්ධිමග්ගෙ පන අයං
පන මත්ථකප්පත්තාවසී භගවතො යමකපාටිභාරිශකාලෙ ලබ්භති. අඤ්ඤාසංචා ඵලරූපෙ
කාලෙති චුත්තං. කඛනස්ස සීඝ්ඤරං සමාපජ්ජනසමත්ථතා සමාපජ්ජනවසීනාම. තෙනෙව හි
පාළියං සමාපජ්ජනෙ දුක්ඛාසිතත්තං නත්ථීති චුත්තං. එසනගො සෙසාසුථීති. තථා සමාපජ්ජිතං
කඛනං අච්ඡරාමත්තාදිවසෙන අතිපරිත්තකංපි බණං ථපෙතුං සමත්ථතා අධිට්ඨානවසීනාම.
සමාපජ්ජිතජ්ඣානතො සීඝ්ඤරං චුට්ඨාතුං සමත්ථතා චුට්ඨානවසීනාම. පච්චෙක්ඛන්තවසී පන
ආවජ්ජනවසීයා සිද්ධාය සිද්ධාඵල භොතිති.

විභාවනියං පන

යත්තකං කාලං ඉච්ඡති. තත්තකං චිරන්තරං කඛනං ථපෙතුං සමත්ථතා
අධිට්ඨානවසීනානාමාතිපි චුත්තං. තථා පරිච්ඡින්න කාලතො අන්තො අචුට්ඨිත්තවා
යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනෙව චුට්ඨානසමත්ථතා චුට්ඨානවසීනානාමාති. තංපි
ශ්‍රජ්ජතියෙව.

පාළියඤ්ඤි පථමජ්ඣානං යත්ථිච්ඡකං යදිච්ඡකං යාවතිච්ඡකං අධිට්ඨාති. අධිට්ඨානාය
දුක්ඛාසිතත්තං නත්ථීතිආදිනා සීඝ්ඤරංචා භොතු. චිරන්තරංචා. යත්තකං කාලං කඛනං ථපෙතුංචා
යත්තකෙ කාලෙ තතො උට්ඨාතුංචා ඉච්ඡති. තත්තකං කාලං අනුන්තංචා අනධිකංචා කත්වා
අධිට්ඨාතුංචා චුට්ඨාතුංචා සමත්ථතාපි දස්සිතායෙව භොතිති. ඵලඤ්ඤාසති චුට්ඨානවසීතාපි
අධිට්ඨානවසීතාය සිද්ධාය සිද්ධාඵලාති තාසං දුචිත්තං විසෙසකප්පනාපි නිප්පයොජනා භොතිති
දුට්ඨබ්බා. වසනං වසී. සමත්ථතාති අත්ථො. ඉස්සර භාවොති චුත්තං භොති. වසීඵල වසිතා.
යථා දෙවොඵල දෙවතාති. කත්වා පදහතොති සම්බන්ධො. **චිත්තකාදිකං ඔළාරිකඛිගං
පභානායාති** එත්ථ පථමජ්ඣානං තාව වසීභූතං කත්වා ඕතස්ස චිත්තකො ඔළාරිකතො
උපට්ඨාති. තදා අභොවතමෙ අචිත්තකං කඛනං අස්සාති ඵලමස්ස අජ්ඣාසගො සණ්ඨාති. තදා
අචිත්තකං කඛනං සමාපජ්ජිස්සාමිති පුන තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ පරිකම්මං කරොන්තස්ස සා
භාවනා චිත්තකචිරාගභාවනානාම භොති. සාපි යාව චිත්තකෙ නිකන්ති න පරිශාදියති, තාව
පරිකම්මභාවනානාම. පරිශාදින්නාය පන චිත්තකනිකන්තියා උපචාර භාවනානාම භොති.
එසනගො සෙසජ්ඣානුපචාරෙසුපි. එවං තංතංකඛනඛිගචිරාගභාවනාබලෙන චිත්තකාදිකස්ස
ඔළාරිකස්ස තස්ස තස්ස කඛනඛිගස්ස පජහන්තථාය. **විචාරාදිසුඛබ්බුප්පත්තියාති** විචාරාදිනං
සුඛමානං චතුත්තං තිණ්ණං දුචිත්තං පුන දුචිත්තංචා කඛනඛිගානං තෙන තෙන චිත්තකාදිනා
ඔළාරිකෙන අඛිගෙන විනා පුන උප්පත්තියා. **පාහතොති** පදහන්තස්ස. පධානනාමකං
ආනාපවීරියං කරොන්තස්සාති අත්ථො. **දුත්ථිස්සකඛනාදුගොති** දුත්ථිස්සකඛනාදිති

සෙසරුපාවචරජ්ඣානාති. යථාරහත්ති ඉදං ද්වාවිසකම්මට්ඨානෙසු දුර්විසජ්ඣානාදිනං අනුරුපාති කසිණාභානාපාණාති සත්ථාය චුත්තං. අවසෙසෙසු පන අට්ඨාරසකම්මට්ඨානෙසු යස්මා අරුපජ්ඣානාති නාම ආරම්මණාතිකකමනවසෙනෙව පවත්තන්ති. තදුතිකකමනත්ථකද්ව කසිණුග්ගසාටනංනාම හොති. තස්මා යෙසු තදුග්ගසාටනං සම්භවති. තානියෙව කසිණාති දස්සෙතුං **ආකාසවජ්ජිතකසිණෙසු**ති චුත්තං. ආකාසකසිණාදුති උග්ගසාට්ඨානංපි ආකාස මෙව හොතිති තත්ථි තත්ථ තදුතිකකමනසම්භවොති. **උග්ගසාටත්ථාති** යථාදිට්ඨෙ කසිණානිමිත්තෙ කසිණානිමිත්තසකද්දං අකත්වා තත්ථ ආකාසං අනන්තං ආකාසං අනන්තන්ති ආකාසසකද්දං පවත්තෙන්තස්ස චිත්තෙ තංකසිණානිමිත්තං අන්තර්ධායති. තප්පමාණං ආකාසමෙව උපට්ඨාති. එවං කසිණසකද්දාවධමනෙත ආකාසසකද්දාවධමනෙතෙව යංකිකද්වි කසිණං උග්ගසාටත්ථා විසොජ්ජත්ථාති අත්ථො. ලද්ධං ආකාසං ආරබ්භාති පාටිසසෙසෙන සම්බන්ධො. එසන්තො පථමා රුප්පච්ඡිකද්දාණන්තිආදීසුපි. **අනන්තවසෙනාති** අනන්තං ආකාසන්ති එවං පවත්තමනසිකාරවසෙන. **සත්තමෙතං පණීතමෙතන්ති පටිකම්මං කරොන්තස්සාති** එත්ථ තථා සම්භාවෙත්ථා පටිකම්මං කරොන්තස්සපි ආරම්මණස්ස සමතිකකන්තන්තා උපරි කඛන්තං හොතියෙවොති චුත්තං **චතුත්ථාරුප්පමජ්ජෙති**. **පටිකම්මංකත්ථාති** සො භගවා ඉතිපි අරහන්තිආදිනා සමනුස්සරණපටිකම්මං කත්වා. **තස්මිත්ති තස්මිං බුද්ධගුණාදිකෙ ආලම්බණො.** භූමත්ථෙ වෙතං භූමිමච්චනං. **නිමිත්තෙති** තස්ස ආරම්මණස්ස ආකාරසඬ්ඛාතෙ නිමිත්තෙ. භාවලක්ඛණො වෙතං භූමිමච්චනං. **සාධුකමුග්ගහිතෙති** ආරම්මණස්ස විභූතතර වසෙනවා චිත්තස්ස තස්මිං නින්නපොණපඬ්ඛාරවසෙනවා සුට්ඨ උග්ගහිතෙ. **උපචාරොව සම්පජ්ජති** අරියසාවකානං දිට්ඨසවිචානන්ති අධිප්පායො. ඉතරෙසංපි වා මරණසකද්දාවචත්ථානෙසුති. එත්ථව නිවරණවිකල්පිතෙන කඛන්තිගපාකුභාවෙනවඋපචාරසම්පදා වෙදිතබ්බා. එවං චත්තාලිසකම්මට්ඨානෙසුයථාරහංසමථජ්ඣානානං පවත්තිං දස්සෙත්ථාඉදානිතෙසුසමථජ්ඣානෙසුකසිණාජ්ඣානානං නිසන්දභූතංඅභිකද්දා පවත්තිං දස්සෙතුං **අභිකද්දාවසෙනපවත්තමානන්තිආදි** චුත්තං. තත්ථ යො කතාධිකාරො හොති. ආසන්නභවෙ සමථජ්ඣානෙසු කතාහිසොගොවා හොති, පුරිතබොධිසම්භාරො මහාපුරිස ජාතිකොවා. තස්ස අට්ඨවිධෙසු නවවිධෙසුවා සමථජ්ඣානෙසුසිජ්ඣා මානෙසු අභිකද්දාපි සිජ්ඣාතියෙව. රුප්පජ්ඣානමත්තෙසුපි සිජ්ඣාතිතෙසු සිජ්ඣාති යෙවොතිපි වදන්ති. තෙනෙව හි අට්ඨසාලිතිසං විසුද්ධිමග්ගෙව

ආරුප්පජ්ඣානානංපච්චයභාවංඅනුපගතස්සපිආකාසකසිණාජ්ඣානස්ස අභිකද්දාපාදකතාසම්භවො චුත්තොති. දිසතිකායට්ඨකථායං පන නහි අට්ඨසු සමාපත්තිසු චුද්දසභාකාරෙහි විණ්ණවසිභාවං විනා උපරි අභිකද්දාධිගමො හොතිති චුත්තං. තං පන ථපෙත්ථා පුරිස විසෙසෙ අවසෙසානං බහුතං ආදිකම්මිකකුලපුත්තානං සාධාරණවසෙන චුත්තන්ති යුත්තං. තෙනෙව හි විසුද්ධිමග්ගෙ ඉමෙහි පන චුද්දසහි ආකාරෙහි චිත්තං අපරිදමෙත්ථා පුබ්බෙ අභාවිතභාවනො ආදිකම්මිකො යොගාවචරො ඉද්ධිවිකුබ්බනං සම්පාදෙස්සතිති නෙතං ධානං විජ්ජතිති චුත්තං. තස්මා තාදිසානං අට්ඨසු සමාපත්තිසු විණ්ණවසිභානානං අභිකද්දාකම්මෙ ආදිකම්මිකකුලපුත්තානං කසිණා නුලොමතො කසිණාපටිලොමතොතිආදිනා නයෙන චුත්තෙහි චුද්දසහි ආකාරෙහි අත්තනො රුප්පකද්වමජ්ඣානචිත්තං පරිදමෙත්ථා තිකඛං සුරං අභිනිභාරකඛමං කත්වා ඉදානි ඉද්ධිවිකුබ්බනං කරිස්සා මිති ආරහන්තානං අභිකද්දාවසෙන පවත්තමානං පන රුපාවචරපකද්ව මජ්ඣානං රුපාදීසු ජසු ආලම්බණෙසු යථාරහං අජ්ජෙතිති යොජනා වෙදිතබ්බා. **අභිකද්දාපාදකපකද්වමජ්ඣානා චුට්ඨතිත්ථාති** අභිකද්දාය පාදකත්ථාය යංඅභිකද්දාපාතිකං රුපාවචරපකද්වමජ්ඣානං සබ්බපථමං සමාපජ්ජියති. තතො භවඬ්ගපවත්තිවසෙන චුට්ඨතිත්ථා.

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 අධිට්ඨානබ්බන්ති අධිට්ඨෙය්‍යං. සචන්ද්‍රිකං සතරුපසගස්සරුපාදිකං නිමිතිතරුපං. තං
 අධිට්ඨෙය්‍යං ආදි යස්ස අචන්ද්‍රිකස්ස ආවිභාවතිරොභාවාදිකස්ස කම්මස්සාති **අධිට්ඨෙය්‍යාදිකං.**
ආචජ්ජිතවා පරිකම්මංකරොත්තස්සාති එතථ ඉද්ධිවිධෙ තාව යංයංසතාදිකං නිමිතිතරුපංවා
 ආවිභාවාදිකං නිමිතිතකම්මංවා නිප්පාදෙතූං ඉච්ඡති. තං තං අචජ්ජිතවා සල්ලක්ඛෙත්වා සතං
 හොමි සහස්සං හොමීතිවා සතං හොතු සහස්සං හොතුතිවා ඉදුක්ඛිදුක්ඛිදු හොතු එවක්ඛෙවෙක්ඛිදු
 හොතුතිවා පරිකම්මං කරොත්තස්ස. දිබ්බසොතාදීසු පන යං යං ආරම්මණං සොතූංවා
 පස්සිතූංවා ජානිතූංවා අනුස්සරිතූංවා ඉච්ඡති. තං තං සල්ලක්ඛෙත්වා අසුකස්ස අසුකානංවා
 සද්දං සුණොමීතිආදිනා පරිකම්මං කරොත්තස්ස. අට්ඨකථායං පන පරිකම්මං කත්වා පුන
 පාදකප්පකායසමාපජ්ජනං ආගතමෙව. යථාහ අභික්ඛුද්ධපාදකප්පකායං සමාපජ්ජිතවා චුට්ඨාය
 සචෙ සතං ඉච්ඡති. සතං හොමීති පරිකම්මං කත්වා පුන අභික්ඛුද්ධපාදකං කායං සමාපජ්ජිතවා
 චුට්ඨාය අධිට්ඨාති. අධිට්ඨානචිත්තෙන සභෙව සතං හොතිති. තත්ථව ආදිතො
 පාදකප්පකායසමාපජ්ජනං පරිකම්ම චිත්තස්ස සමාදානත්ථාය හොති. පච්ඡිමං පන අභික්ඛුද්ධපාදක
 අනු බලප්පදානත්ථායාති. තථා හි පාදකප්පකායබලෙන සුට්ඨි සමාහිතං පරිකම්මචිත්තංනාම
 අත්තනො විසයෙ අභික්ඛුද්ධචිත්තගතිකං හොති. පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණකාලෙ තෙනෙව
 චිත්තෙන තස්මිං හවෙ අතීතං ධම්මජාතං යාව පටිසන්ධියා ජානාති. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං
 තංසම්පයුත්තං කදාණං පරිකම්මසමාධිකදාණන්ති චුත්තං. අතීතංසකදාණන්තිච්ඡි චුච්චති.
 සෙසාභික්ඛුද්ධසුචි තස්ස කදාණස්ස විසයවිසෙසො යථාරහං වත්තබ්බොති. ථෙරෙන පන පච්ඡිමං
 පාදකප්පකායසමාපජ්ජනංනාම න සබ්බෙසං හොති. න හි අභික්ඛුද්ධපාදක වස්ථාවපත්තානං පුන
 පාදකප්පකායෙන කිච්චං අත්ථිති කත්වා තං ඉධ නගහිතන්ති දුට්ඨබ්බං.
රුපාදිසුආලම්බණසුයථාරහමජ්ජෙති එතථ ඉද්ධිවිධකදාණං තාව තෙකාලිකභූතෙසු ජසු
 ආරම්මණෙසු පවත්තති. තස්සෙහි රුපාදිසු ජසු ආරම්මණධම්මෙසු යං යං නිප්පාදෙති. තං තං
 ආරම්මණං කත්වා පවත්තති. පාදකප්පකායචිත්තං පන කායගතිකං අධිට්ඨිතිත්වා
 දිස්සමානෙනකායෙන ආකාසෙගමනකාලෙ අතීතං පාදකප්පකායචිත්තං ආරබ්භ පවත්තති. කායං
 චිත්තගතිකං අධිට්ඨිතිත්වා අදිස්සමානෙන කායෙන ගමනකාලෙ පච්චුප්පත්තං රුපකායං ආරබ්භ
 පවත්තති. තථාපවත්තමානස්ස පන තස්ස කදාණස්ස කික්ඛුච්චරුපං ආරම්මණ මත්තං හොති.
 කික්ඛුච්ච ආරම්මණපුරෙජාතං. කික්ඛුච්ච වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතං හොතිති දුට්ඨබ්බං. අනාගතෙ
 ඉදුංනාම හොතුති අධිට්ඨාන කාලෙ අනාගතං තංතංරුපධම්මං ආරබ්භ පවත්තති.
 පච්චුප්පත්තො සද්දො දිබ්බසොතස්ස ආරම්මණං හොති. අතීතෙ සත්තදිවසාති අනාගතෙ
 සත්තදිවසාති එතථත්තරෙ කාලෙ අතීතා නාගතපච්චුප්පත්තභූතං පරස්සචිත්තං වත්තාරොවා
 බන්ධා වෙතොපරිය කදාණස්ස. චිත්තස්සෙහි ජානත්තො තං සම්පයුත්තධම්මංච ඉච්ඡත්තො
 ජානිස්සතිසෙව. එවක්ඛිදු කත්වා පටිඨානෙ කුසලා බන්ධා වෙතො පරියක්ඛාණස්ස
 යථාකම්මපගකදාණස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති කදාණද්වයං එකතො කත්වා චුත්තං.
 එතථව අට්ඨකථායං තාව පරචිත්තස්ස පච්චුප්පත්තාලම්බණානාම සත්තතිවසෙනවා අද්ධා
 වසෙනවා යොජිතා. යදි හි බණ්ඩකවසෙන යොජෙය්‍ය. ආචජ්ජෙන පච්චුප්පත්තං යංකික්ඛුච්ච එකං
 චිත්තං ආචජ්ජෙත්වා නිරුද්ධෙ ජවනාතිච්ඡි තදෙව ආචජ්ජෙනෙව සද්ධිං නිරුද්ධං අතීතං
 ගණහන්තිති තාති කාලතො ආචජ්ජෙනෙව සහ භිත්තාලම්බණාති නාම හොත්ති. නව අනිට්ඨෙ
 මග්ගපිලිපිතො අක්ඛුද්ධස්මිං ධානෙ කාලමත්තෙනාපි තෙසං තෙන සහ භිත්තාලම්බණාති
 අට්ඨකථාවරියෙහි අනු මනාති. තස්මා ඊදිසෙසු ධානෙසු පච්චුප්පත්තංනාම සත්තතිවසෙන
 අද්ධාවසෙනව ගහෙතූං යුත්තන්ති. මුලට්ඨකායං පන බණ්ඩකපච්චුප්පත්ත වසෙනෙව යොජිතං. නහි
 අභිධම්මෙ අතීතාරම්මණත්තිකං සත්තති අද්ධානවසෙනෙව චුත්තන්ති සක්කා වත්තූං. ඉතරථා
 පච්චුප්පත්තො ධම්මො පච්චුප්පත්තස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 ආසෙවනපව්වයෙන පව්වයෝති වත්තබ්බො සීයා. න තු වුත්තො. අතීතො ධම්මො
 පව්වුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපව්වයෙන පව්වයො ආසෙවනපව්වයෙන පව්වයෝතිව්වෙව
 පන වුත්තො, තස්මා ආවජ්ජනාදිනි සබ්බානි චිත්තානි පව්වෙකං අත්තනා බණ්ඩසෙන
 සසුප්පන්නානි පරස්ස චිත්තානිගණ්හන්තිති යුත්තං, නව තානි ධම්මතො භින්නා මුඛග්ගානිනාම
 ගොන්ති. ගහණා කාරස්ස අභින්නත්තා. ආවජ්ජනංචි භි චිත්තන්තෙව ආවජ්ජති. ජවනානිව
 චිත්තං චිත්තන්තෙව පවත්ති. තානිව සබ්බානි චිත්තානිඵල ගොන්තිති. අතීතානන්තර වුත්තො
 පන පටිසාය අතීතා බන්ධා බන්ධුපති බන්ධා නාම ගොත්තකසීයා නිමිත්තාදිකා පඤ්ඤත්තිගො
 නිබ්බානඤ්ඤ පුබ්බෙතිවාසකදායාස්ස ආරම්භණං ගොති. පව්වුප්පන්නං රුපාරම්භණං
 දිබ්බවක්ඛස්සාති ඵලං රුපාදිසු පසු ආමුඛග්ගොසු යථාර්ථ මජ්ජෙතිති. ඉදානි අභිඤ්ඤාචසෙන
 පවක්ඛස්ස තස්ස පඤ්ඤමජ්ජකායස්ස කිච්චගෙදෙන පගෙදං දස්සෙතුං ඉද්ධිවිධන්තිආදිගාථ
 මාහ. තත්ථ යං යං අධිට්ඨාති. යථා යථා අධිට්ඨාති. තස්ස තස්ස තථා තථා ඉජ්ජකා
 සබ්බාතො විධො කොට්ඨාසො පකාරොවා ඵතස්සාති **ඉද්ධිවිධං**. තං පන නිවිධං අධිට්ඨා නිද්ධි
 විකුඛ්ඛන්ද්ධි මනොමසිද්ධි වසෙන. තත්ථ අත්තනො පකතිවණ්ණං අවිජ්ජිත්තා තස්සෙව සත
 සහස්සාදි බහුභාව කරණ වසෙනවා ආකාසගමනාදිවසෙන වා බහිද්ධා නානාවණ්ණ පාටිභාරීය
 දස්සන වසෙනවා පවත්තිතා ඉද්ධි **අධිට්ඨානිද්ධිනාම**. පකතිවණ්ණං පන විජ්ජිත්තා අත්තානමෙව
 කුමාරවණ්ණනාගවණ්ණාදිකං කත්තා දස්සනවසෙන පවත්තිතා ඉද්ධි **විකුඛ්ඛන්ද්ධිනාම**.
 අත්තනො සරීරබ්හන්තරෙ අඤ්ඤං සබ්බසො අත්තනා සදිසං සරීරං නිමිමිතිත්තා නිගරිත්තා
 දස්සනවසෙන පවත්තිතා ඉද්ධි **මනොමසිද්ධිනාම**. දිවෙ භවං දිබ්බං. දෙවලොකෙ ජාතන්ති
 අත්ථො. දිබ්බඤ්ඤ වං සොතඤ්ඤාති දිබ්බසොතං. දෙවනං උප්පාරකම්මනිබ්බත්තා දුරෙපි
 පටිච්ඡන්තෙපි ආරම්භණසම්පට්ච්ඡන්තමත්ථං පසාදසොතං. දිබ්බසොතසදිසත්තා පන ඉදං
 අභිඤ්ඤාකදායාංචි **දිබ්බසොතන්ති** වුච්චති. කසීණජ්ජකාන සබ්බාතෙනවා දිබ්බවිහාරෙන
 පටිලද්ධත්තා සයඤ්ඤ වස්මිං දිබ්බවිහාරෙ පරිභාසන්නත්තා දිබ්බඤ්ඤ වං සොතඤ්ඤාති
 දිබ්බසොතං. පරස්ස චිත්තං විජානන්ති ඵතෙනාති **පරචිත්තවිජානනං**. තදෙව
 වෙතොපරියායන්ති පටිච්චිජ්ජ ජාතන්ති ඵතෙනාති කත්තා වෙතොපරියකදායාන්තිපි වුච්චති.
 පුබ්බෙ නිවාසො වුච්චති අතීතභවෙසු අත්තනො පසු ද්වාරෙසු ආපාතං ආගතා සුට්ඨි විදිතා
 ධම්මා. පුබ්බෙ අතීතජාතිසු ගොචර නිවාසවසෙන නිවසිංසු අත්තනො පද්ධාරිකානි චිත්තානි
 ඵත්ථාති කත්තා. සබ්බඤ්ඤඤ්ඤාදානං පන පරෙසං පද්ධාරගහිතාපි ධම්මා පුබ්බෙ නිවාසො
 ගොතියෙව, පුබ්බෙ නිවාසස්ස අනුස්සරණං **පුබ්බෙතිවාසානුස්සති**. ඉධ පන තං
 සම්පයුත්තකදායාං අධිජ්ජෙතං. පුබ්බෙ වුත්තනගෙන දිබ්බඤ්ඤ වං වක්ඛවාති දිබ්බවක්ඛ. තං
 සදිසත්තා ඉදං අභිඤ්ඤාකදායාංචි **දිබ්බවක්ඛති** වුච්චති. දිබ්බවිහාර වසෙන පටිලද්ධත්තා
 සයඤ්ඤ දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිත්තත්තා දිබ්බඤ්ඤ වං වක්ඛවාති දිබ්බවක්ඛ. යථාකම්මපගකදායාං
 අනාගතංසකදායාන්ති ඉමානි ද්වෙ කදායානි ඉමස්සෙව පරිගණ්ඨකදායානිනාම. නහි තෙසං
 පටිලාභත්ථාය විසුං චිත්තපරිද්වනපරිකම්මනාම අත්ථී. දිබ්බවක්ඛකදායො පටිලද්ධෙ තෙසංපි
 පටිලද්ධත්තාති. තත්ථ දිබ්බවක්ඛනා නිරයෙසු දුක්ඛං දෙවෙසුවා සුඛං අනුභවන්තෙ සත්තෙ
 දිස්වා තෙසං අතීතං කම්මං ජාතිස්සාමිති පරිකම්මං කරොන්තස්ස තං කම්මාරම්භණං
 යථාකම්මපගකදායාං පවත්තිති. තතො වච්චතා කත්ථ භවිස්සන්තිති තෙසං අනාගතෙ පවත්තිං
 පස්සිස්සාමිති පරිකම්මං කරොන්තස්ස තෙසං අනාගතබන්ධාරම්මණං අනාගතංසකදායාං
 පවත්තිති. පුබ්බෙ නිවාසානුස්සති කදායාං විශෙව සබ්බංචි අනාගතධම්මජාතං ඵතස්ස ආරම්භණං
 ගොතියෙව. ඵතඤ්ඤි අත්තනො විසයෙ සබ්බඤ්ඤකදායාගතිකන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං.

විභාවනියං පන

අභිධම්මත්ථසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්ථදීපනී පරමත්ථදීපනී
 අනාගතෙ සත්තදිවසතො පටිසාය චිත්තචෙතසිකධම්මා දුතියදිවසතො පටිසාය
 යංකිකද්වි ආරම්භණං එතස්ස විසයොති අධිජ්ජෙනං. තම්පි යුත්තංවය දිස්සති.

නහි භවත්තරෙපි අනාචතධම්මෙ ජාතිතුං සමත්ථං එතං ඉමස්මිං භවෙ අනාගතධම්මෙ
 නජානාතීති සක්කා භවිතුං. යථා චෙතං, තථා පුබ්බෙනිවාසකදාණංපි ඉමස්මිං භවෙ
 පරසන්නානගතෙ අතීතධම්මෙති. පාළියං පන අට්ඨකථාසුච භවත්තරගතධම්මෙහි එව
 කදාණද්වයං යොජිතං. තං පන අසාධාරණකාලවසෙන ආනුභාවවිසෙසපාකට්ඨං යොජිතන්ති
 යුත්තං සියාති. **ගොචරභෙදො**ති දසකසිණාදිසු ගොචරෙසු සමථජ්ඣානානං පවත්තිභෙදො.

සමථකම්මට්ඨානනායො.

171. සබ්බලොකියමහාජනෙහි යථාදිට්ඨං පුග්ගලසත්තඉත්ථි පුරිසාදිකං නිව්ච ධූව සුඛ
 අත්ත නිමිත්තකද්ව අතික්කමිත්වා විසෙසෙන පස්සන්ති එතායාති විපස්සනා. කිරියා කම්මං.
 භාවනාපයොගො. විපස්සනාය කම්මං විපස්සනාකම්මං. විපස්සනා එව වා කම්මන්ති විපස්සනා
 කම්මං. විපස්සනාකම්මස්ස ධානං අධිට්ඨානං භූමිති **විපස්සනාකම්මට්ඨානං**. ඛත්තාදිධම්මජාතං.
 විපස්සනා කම්මමෙව වා උත්තරාත්තරස්ස භාවනා විසෙසස්ස ආනිසංසවිසෙසස්සවා ධානං
 ආසන්නකාරණන්ති විපස්සනාකම්මට්ඨානං. තස්මිං විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ සත්තවිධෙන විසුද්ධි
 සම්පූර්ණා තිණි ලක්ඛණානිතිආදිනා සම්බන්ධො. නිව්චස්මිලමෙව සයකද්ව දස්සිලයමලතො
 විසුද්ධත්තා කායං වාචකද්ව තතො විසොධනතො විසුද්ධිති **සීලවිසුද්ධි**. සුභාවත
 චිත්තසන්නානමෙව සයකද්ව නිවරණමලතො විසුද්ධත්තා තංසමඛිතිපුග්ගලකද්ව තතො
 විසොධනතො විසුද්ධිති **චිත්තවිසුද්ධි**. චිත්තසීසෙන චෙත්ථ සමාධි අධිජ්ජෙනො.
 ධම්මචෙත්ථානකදාණසම්බානා දිට්ඨිඑව තං සමඛිතිපුග්ගලං සක්කායදිට්ඨිමලතො විසොධනතො
 විසුද්ධිති **දිට්ඨිවිසුද්ධි**. සොළසවිධං අට්ඨවිධං කඛ්ඛං චිත්තරන්ති අතික්කමන්ති එතායාති
 කඛ්ඛාවිතරණා. පච්චයපරිග්ගහකදාණං. සා එව තංසමඛිතිපුග්ගලං අහෙතු දිට්ඨි
 විසමහෙතුදිට්ඨිති සද්ධිං යථාචුත්තාහි දුට්ඨාහි කඛ්ඛාහි විසොධනතො විසුද්ධිති
කඛ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි. මග්ගොච අමග්ගොච මග්ගාමග්ගා. තත්ථ
 කදාණදස්සනවිසුද්ධාධිගමනස්ස උපායභූතො මනසිකාරවිධිවා අරියමග්ගොචා මග්ගොනාම.
 තස්ස අනුපායභූතො මනසිකාරොචා අධිමානවත්ථුනිවා අමග්ගොනාම. මග්ගස්ස මග්ගතො
 අමග්ගස්සව අමග්ගතො ජානනං දස්සනකද්ව මග්ගාමග්ගකදාණදස්සනං. තමෙව
 තංසමඛිතිපුග්ගලං අමග්ගෙ මග්ගසකද්වය විසොධනතො විසුද්ධිති
මග්ගාමග්ගකදාණදස්සනවිසුද්ධි නාම. උපරි විසෙසං පටිපජ්ජන්ති එතායාති පටිපදා.
 විපස්සනාපරංපරසම්බානො පුබ්බභාගමග්ගො. පටිපදාභූතං කදාණදස්සනන්ති
 පටිපදාකදාණදස්සනං. තමෙව නිව්චසකද්වයො විසුද්ධත්තා විසුද්ධිති
පටිපදාකදාණදස්සනවිසුද්ධිනාම, අරියමග්ගකදාණසම්බාන කදාණදස්සනමෙව සම්මොභමලතො
 විසුද්ධත්තා විසුද්ධිති **කදාණදස්සනවිසුද්ධි**නාම. එත්ථව සුත්තයාදිවසෙන සිද්ධං අනුමාන
 කදාණංපි කදාණමෙවාති තං පටික්ඛිපිත්වා අත්ථපච්චක්ඛකදාණමෙව ගහෙතුං සබ්බත්ථ
 දස්සනගහණං කතන්ති චෙදිත්තබ්බං. ලක්ඛියන්ති සලලක්ඛියන්ති ඉමෙ අනිව්චාඑවාති එකන්නෙන
 විනිවිජියන්ති ධම්මා එතෙනාති ලක්ඛණං අනිව්චනා එව ලක්ඛණන්ති **අනිව්චලක්ඛණං**. පුබ්බපඤ
 භාවපච්චයලොපො. අකද්දොති අනිව්චො, අකද්දො අනිව්චනාති. තත්ථ යථාගමනක්ඛියායොගෙන
 පුරිසො ගතොති චුච්චති. න පන ගමන ක්‍රියා පුරිසො. නව පුරිසො ගමනක්ඛියා. අකද්දො හි ක්‍රියා,
 අකද්දො පුරිසො. තථා අනිව්චනායොගෙන සබ්බො සම්බතධම්මො අනිව්චොති චුච්චති. න පන
 අනිව්චනා සො ධම්මො, නව සො ධම්මො අනිව්චනා. අකද්දො හි අනිව්චනා, අකද්දො සො

අභිධම්මත්ථසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්ථදීපනී පරමත්ථදීපනී
 ධම්මොති. කතමා පන සා අනිච්චතාති. චිපරිණාමා කාරො. පීරණාකාරො භිජ්ජනාකාරොති
 චුත්තං හොති. තං පන ආකාරං දිස්වා තදාකාරවත්තෙ ධම්මෙ ඤාණං පවත්තති අයං ධම්මො
 අනිච්චොති. තස්මා සා අනිච්චතායෙව ඉධ ලක්ඛණන්තිපි චුච්චන්ති. එසනගො සෙසෙසුපි ද්වීසු.
 තත්ථ පන අභිණ්භසංපටිපිළිනාකාරො දුක්ඛතානාම. අවසවත්තනාකාරො අනත්තතානාමාති.
 යථාචුත්තාය පන අනිච්චතාය සහ අනිච්චස්ස ධම්මස්ස අනිච්චෙන වා ධම්මෙන සහ අනිච්චතාය
 අනුඅනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා**. එස නගො සෙසාසුපි ද්වීසු. යාච සරීරෙ ධම්මානං
 තිව්ධලක්ඛණයුත්තතා අත්තනො ඤායොන පඤ්ඤායති. තාච තෙසු
 තිව්ධලක්ඛණවිභාවනවසෙන පුනප්පුනං මසනං ආමසනං සම්මසනං. සම්මසනාකාරෙන පවත්තං
 ඤාණං **සම්මසනඤාණං**. උදයො චුච්චති තංතං ඛණානුරූපං තංතං පච්චයානුරූපඤ්ඤ
 නවනවානං ධම්මානං පාතු භාවො වෙච උපරුපරි වඩිසිතඤ්ඤ. වයො චුච්චති යත්ථ යත්ථ
 ලද්ධපච්චයා නවනවා ධම්මා පාතුභවත්ති වෙච වඩිසිත්තිච. තත්ථ තත්ථ අලද්ධපච්චයානං
 පුරාණධම්මානං අත්තරධානං. සමුහ සත්තතිවසෙන පන උදයපක්ඛස්සවා වයපක්ඛස්සවා
 සමනුපස්සනඤාණං **උදයඛිඛයඤාණං**. තෙසු පන ද්වීසු පක්ඛෙසු උදයකොට්ඨාසොනාම උපරුපරි
 පාකටො හුත්වා ආගච්ජති. වයකොට්ඨාසො පන අපාකටො. සො එච ච අනිච්චතාය පරමා
 කොට්ඨි තස්සෙව සුට්ඨිතරං සමනුපස්සනඤාණං **හඬගඤාණං**. හඬගෙ දිට්ඨෙ එවං
 භිජ්ජනසභාචානං ධම්මානං අනෙකසහස්සසොක දුක්ඛවත්ථුභාවෙන තථා තථා
 භාගිතඛිඛපකාරසමනුපස්සනඤාණං **හයඤාණං** නාම. ලොකෙ පන කිඤ්චි හයවත්ථුං පස්සන්තාපි
 ආසන්නෙ අඤ්ඤස්මිං පටිසරණො සති න භාගන්ති. අසති එච භාගන්ති. එවං භාගිතඛිඛානං
 තෙසං සඛිඛසො අඤ්ඤපටිසරණාභාවදස්සනං **ආදිනවඤාණං** නාම. කුතොචි පටිසරණාභාවෙන
 තෙහි උක්කණ්ඨතාකාර සහිතං විපස්සනාඤාණං **නිබ්බිදාඤාණං** නාම. නිබ්බිත්ථියමානෙහි තෙහි
 අත්තානං විමුච්චිතුං අප්පකාසයසහිතං විපස්සනාඤාණං **මුච්චිතුකම්පනාඤාණං** නාම. සුට්ඨි
 මුච්චිතුං ඉච්ජන්තස්ස සීඝං මුච්චන්තථං තෙසං ධම්මානං චත්තාලිසාය ආකාරෙහි
 අනෙකාදිනවරාසි භාව පටිසඬ්ඛිතාවසෙන සුට්ඨිවිප්ථාරතරං පවත්තමානං විපස්සනා ඤාණං
පටිසඬ්ඛිතාඤාණං නාම. තෙසං පන අනෙකාදිනවරාසිභාවෙ සුට්ඨි දිට්ඨෙ සඬ්ඛාරෙසු නික්කන්තියා
 පරියාදින්නාය ඉදාති මුච්චිනුපායො ලද්ධොති අධිමත්තඛණාපාරං අකත්වා සමෙන වායාමෙන
 සඬ්ඛාරෙ පරිගණන්තස්ස සඬ්ඛාරපරිගණෙන මජ්ඣන්තාකාරසහිතං සඬ්ඛාරෙසුචා හයඤ්ඤ
 නන්දිඤ්ඤ පහාය උදාසිනභාවසහිතං විපස්සනාඤාණං **සඬ්ඛාරූපෙක්ඛාඤාණං** නාම. උපරි
 මග්ගප්පවත්තිං චහිතුං සමත්ථභාවෙන මග්ගප්පත්තියා අනුලොමෙහි ථාමඛලෙහි සම්පන්නං
 විපස්සනාඤාණං **අනුලොමඤාණං** නාම. ගෙට්ඨිමානංවා ඤාණානංතං අනුලොමං හොති
 ලක්ඛණත්තයස්ස සුට්ඨිතරං විභාවනතො. උපරිමග්ගස්සවා අනුලොමං හොති තස්ස
 පරිකම්මභාවතො, පද්ධිසාන්තතාවාතිපි අනුලොමඤාණං නාමාති. අත්ත පීචසුඤ්ඤතාදස්සන
 ඛලෙන ඛන්ධෙසු කිලෙසඛන්ධනතො විමුච්චමානො මග්ගො **සුඤ්ඤතාවිමොක්ඛො** නාම.
 සඬ්ඛාරානං යාති නිමිත්තාති කිලෙසානං අවස්සගො හොති. තාති විධම්මත්ථා සඬ්ඛාරො ධම්මානං
 අනාථ භාව දස්සන ඛලෙන විමුච්චමානො මග්ගො **අනිමිත්තාවිමොක්ඛො** නාම. සඬ්ඛාරෙසු
 සඬ්ඛාරො අස්සාසාභාව දස්සනඛලෙන විමුච්චමානො මග්ගො **අප්පණිහිතාවිමොක්ඛො** නාම.
සුඤ්ඤතානුපස්සනාති අනත්තානුපස්සනා. සා හි ධම්මානං සමුහසන සත්තතිසන කිච්චසන
 ආරම්මණසතෙසු තංතංසන විනිබ්භූජ්ජන වසෙන පවත්තත්තා අත්තා ඉති ගහෙතඛිඛස්ස
 කස්සචි සාරස්ස අභාවානුපස්සනතො සුඤ්ඤතානුපස්සනාති චුච්චති. **අනිමිත්තා නුපස්සනා**ති
 අනිච්චානුපස්සනා. සාපි හි සත්තති විච්චෙදන වසෙන පවත්තත්තා අගන්ති ගහිතස්ස
 නිමිත්තස්ස විධමනතො අනිමිත්තානුපස්සනාති චුච්චති. **අපණිහිතානුපස්සනා**ති දුක්ඛා
 නුපස්සනා. සාපි හි මහාආදිනවරාසි භාව විභාවනවසෙන පවත්තත්තා ඉදං මම එතං මමාති

ගෞතමබ්‍රහ්මා ස්වසංකප්පි පණ්ණාසක භූමිකා අභ්‍යන්තරානුප්පසන්නානු චූළිච්ඡිති. පාතිමොක්ඛසංචරසීලනති විනයපක්ඛන්දනතිසීලං. තස්සෙති සබ්බලො කියසීලානං ජෙට්ඨකත්තා පතිච භොති. චතුර්මුක්ඛසලානං ආදිපභවභූතත්තා මුක්ඛද්ව. ඉති පතිමුක්ඛධෙහ පාතිමොක්ඛත්ති චූළිච්ඡිති. තමෙව උප්පත්තිසා චක්ඛාදිති ඉන්ද්‍රියාති විච්ඡිද්ධාති භොත්ති. ලොලාති භොත්ති. තදනුබන්ධාච අකුසලධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙසං උප්පත්ති මග්ගස්ස සංචරණාචසෙන පචත්තමානා සති ඉන්ද්‍රිය සංචරොනාම. සො එව සීලනති **ඉන්ද්‍රියසංචරසීලං**. ආජීවත්ති ජීවිතං කප්පෙන්ති එතෙනාති ආජීවො. පච්චයපරිසෙසනවායාමො. සොයෙව බුද්ධපටිකුට්ඨෙහි පුප්ඵදානාදිති මිච්චාපයොගෙහි නිව්ධකුහනවත්ථුතිව පරිසුද්ධත්තා **ආජීවපාරිසුද්ධිනාම**. සා එව සීලනති සමාසො. තථාරූපෙන පරිසුද්ධෙන භික්ඛාචාරාදිනා පයොගෙන පටිලද්ධානං පච්චයානං පටිග්ගහණා පරිභුක්ඛප්පකාලෙසු සම්මොහස්ස ගෙධස්ස මදස්ස පමාදස්සච පභානත්ථං තංතංපයොජනමරිසාදංවා පටිකුලලක්ඛණංවා ධාතුමත්තලක්ඛණංවා පටිග්ගහණා පච්චවෙක්ඛනවසෙන පචත්තං පච්චයසෙවනෙ පටිසම්ඛාකදාණං **පච්චය සන්තිස්සිතසීලං**නාම. පරිසුප්පකත්ති පරිසුද්ධි. පරිසුද්ධිඑව පාරිසුද්ධි. සා එව සීලනති සමාසො. චත්තාරි පාරිසුද්ධිසීලානති **චතුපාරි සුද්ධිසීලං**. චත්තච්ඡුද්ධිති එත්ථ චත්තසද්දෙන සමාධි නිද්දිට්ඨොති චුත්තං **දුට්ඨොපිසමාධි චත්තච්ඡුද්ධිනාමාති**. **ලක්ඛණාරසච්චුපටිසානපද්ධිසාන වසෙනාති** එත්ථ ධම්මානං පච්චත්තසභාවො ලක්ඛණංනාම. අග්ගස්ස උණ්හත්තං විය. තෙන සභාවෙන සාධෙතබ්බං කිච්චංවා සාධනපච්චයා පටිලද්ධගුණසම්ඛාතා සම්පත්තිවා රසොනාම. අග්ගස්ස පරිචාචන ජොතනාති විය. සා එව සම්පත්තිවා කාරියසම්ඛාතං ඵලංවා පච්චුපටිසානංනාම. අග්ගස්ස ධුමො විය. අත්තනො උප්පත්තිසා අසාධාරණපච්චයසම්ඛාතං ආසන්නකාරණං පද්ධිසානංනාම. තෙසං වසෙන නාමස්සච රූපස්සච පටිග්ගහො කදාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්තා ගහණං නාමරූපවත්ථානං **දිට්ඨිච්ඡුද්ධිනාම**. එත්ථච පටිග්ගහො දුට්ඨො සම්බෙප පටිග්ගහො චත්ථාරපටිග්ගහොති. තත්ථ අප්පකත්තධම්මෙ දුට්ඨා කත්තා ඉදං නාමමෙව, න රූපං. ඉදං රූපමෙව, න නාමං. අක්ඛන්දං නාමං අක්ඛන්දං රූපං. තදුග්ගතොච අක්ඛන්දො අත්තාචා ජීවොචා සත්තොචා පුග්ගලොචා මනුස්සොචා දෙවොචා බ්‍රහ්මාචා තත්ථීති එවං පච්චක්ඛන්තො සුද්ධිසං කත්තා පටිග්ගහණං සම්බෙපපටිග්ගහොනාම. කදාණුත්තරිකොති පුග්ගලො එත්තකමත්තෙනපි සක්කාශදිට්ඨිං වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති සද්ධිං සක්ඛන්දො චත්තච්ඡල්ලාසෙහීති. තයො හි විපල්ලාසා. යථාහ-අනත්තති අත්තාති සක්ඛන්දොවිපල්ලාසො චත්තච්ඡල්ලාසො දිට්ඨිච්ඡල්ලාසොති. තත්ථ සත්ථුසාසනධම්මෙ සුට්ඨු පතිට්ඨිතෙන සද්ධාමත්තෙනපි දිට්ඨි විපල්ලාසො වික්ඛම්භිතො භොති. ඉතරො පන නාමරූපපටිග්ගහෙ කතෙයෙව වික්ඛම්භිතා භොත්ති. යාචච එතෙ දුට්ඨෙ අවික්ඛම්භිතා භොත්ති. තාච නාමරූපපටිග්ගහොච අපරිසුද්ධොයෙව භොති. තංමුලිකාච කිලෙසධම්මා අවික්ඛම්භිතා එව භොත්තිති අපිච. චතුත්තං ආභාරානං වසෙන චතුර්ධා, පක්ඛන්තං ඛන්ධානං වසෙන පක්ඛන්ධා, ජත්තං ධාතුනං වසෙන ජධාතිආදිනා නයෙන නාමරූපං පටිග්ගහෙ තබ්බමෙව. තත්ථ ජ ධාතුයොනාම පථවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු ආකාශධාතු වික්ඛන්දාණාධාතුයො. පක්ඛුසාති කුලපුත්තො හි ඉමා ජ ධාතුයො පටිග්ගහණිත්තවා අනාගාමිඵලං පත්තවා චජිත්තවා සුද්ධාචාසෙසු නිබ්බත්තොති. යත්තකෙ වා පන ධම්මෙ පටිග්ගහණිත්තො අත්තා මෙති පචත්තමානෙ සක්ඛන්දොචත්තදිට්ඨි විපල්ලාසෙ වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති. තත්තකාපි පටිග්ගහෙතබ්බා යෙවාති. ඉමස්මිං පන සම්භග්ගපකරණො යො යො චත්තවෙනසික විභාගො රූපවිභාගොච භෙට්ඨා චුත්තො. තස්ස සබ්බස්ස වසෙන නාමරූපස්ස පටිග්ගහණං චත්ථාරපටිග්ගහොනාම. අයංපන ආදිකම්මිකානං අවිසයො. පටිච්චද්ධවතුසච්චානං පන ආභිධම්මිකත්තෙරානං එව විසයොති වෙදිතබ්බො. නාමරූපං

පරිගණනාත්මක පන නාමරූප මත්තතො උද්ධං අඤ්ඤාසංකප්පාදි සංකප්පාදි අභාවදස්සනතොව සරීරබ්භන්තරෙ පීඨසඤ්ඤාදිතො අත්තා අත්ථි. සො කරොති, සො පටිසංවෙදෙති, සංසරති, සන්ධාවතීති එවං පවත්තා දිට්ඨි පභිසති. සුද්ධො නාමෙ එවමාරූපෙ එවමා පුග්ගලසත්තක්ඛිණසඤ්ඤානාං ඊභාබ්‍යාපාරානං සබ්බසො අභාවදස්සනතො තදුග්ගසංයෝගෙඑව තෙසං ලබ්භමානතා දස්සනතොව තදුග්ගයොවා එකමෙකොවා උද්දිස්ස අත්තාති පවත්තා දිට්ඨි පභිසති. අත්තා පීඨො සත්තො පුග්ගලො මනුස්සො දෙවො බ්‍රහ්මාති එවමාදිසු වොහාරෙසුච වොහාර මත්තෙ අට්ඨත්වා අත්තානාම එකත්තතො අත්ථි පීඨොනාම එකත්තතො අත්ථිතිආදිනා තදුත්ථාහිතිවෙසවසෙන අතිධාවනඤ්ච පභිසතිති දට්ඨබ්බං. තදුත්ථාහිතිවෙසොතිව අත්තානාම අත්ථි පීඨොනාම අත්ථිතිආදිනා දුළ්භතරං අභිතිවෙසො. අතිධාවනත්ති නාමරූපං අත්තාතිආදිනා ගහණං. **පච්චයපරිග්ගහො**ති එත්ථපි දුට්ඨො පච්චයපරිග්ගහො සබ්බෙපතො චිත්ථාරතො චාති. තත්ථ චිත්ථාරම්මණාවසෙන නාමස්ස චිත්තොතුකාභාරාවසෙන රූපස්ස අවිජ්ජාතණ්ණපාදානකම්මවසෙන තදුග්ගස්සච පච්චයං පරිග්ගණනතො සබ්බෙපතො පරිග්ගණනාතිනාම. හෙට්ඨා පච්චයසඬගහෙ විහත්තෙහි පටිච්චසමුප්පාදනස පටිඨානනසෙහි පරිග්ගණනතො චිත්ථාරතො පරිග්ගණනාතිනාම. එත්ථපි පටිඨානනසෙන පරිග්ගහො ආදිකම්මිකානං අවිසයොච්ච. පච්චයං පරිග්ගණනත්මස්සපන යථාච්චත්ථිත්මස්ස සබ්බස්ස නාමරූපස්ස සබ්බසො පච්චයායත්තචුත්තිකතාදස්සනතො අහෙතුකදිට්ඨි පභිසති. අත්තතො අනුරූපපච්චයසාමග්ගයා විනා අඤ්ඤාදා පවත්තිතා අදස්සනතො ඉස්සරනිම්මාන කාලනිම්මානාදිකා විසමහෙතුදිට්ඨිව පභිසති. හෙතුසම්භාරපච්චයෙහි කම්මප්පවත්තිතා විපාකප්පවත්තිතාව අඤ්ඤාදස්ස කම්මකාරකස්සවා විපාක වෙදකස්සවා කත්තුතො අභාවදස්සනතො කාරක වෙදක දිට්ඨි පභිසති. අනමතග්ගෙව සංසාරෙ තිසු අද්ධාසු හෙතුඵල පරංපරාවසෙන කෙවලස්ස නාමරූපමත්තස්සෙව පවත්තිදස්සනතො අහොසිං නුබො අනමතිතමද්ධානත්ති එවමාදිකාස පුග්ගලසත්ත විසයාස සොළසවිධාස කඬ්ඛාසව අතික්කමො හොති. සභාවධම්මපවත්තිතාව සුට්ඨ දිට්ඨාස දෙසනාවධම්මස්ස සුධම්මතා දස්සනතො බුද්ධසුබුද්ධතඤ්ච දිස්වා සත්ථි කඬ්ඛති ධම්මෙ කඬ්ඛතිතිආදිනසපවත්තා අට්ඨවිධාපි කඬ්ඛා පභිසතිති. ලොකුත්තරධම්මානං සබ්බතානංපි සතං අසම්මසනුපගත්තා **තෙහුමකසඬ්ඛාරෙසුති** චුත්තං. අනුසයසමුහන්තථඤ්ච සම්මසන්ති කත්වා යත්ථ කාමරාගාදයො අනුසයා අනුසෙත්ති. තෙයෙව ධම්මා සම්මසනාරහා හොත්තිති චුත්තං තෙහුමකසඬ්ඛාරෙසුති. ඉමස්ස ච පදස්ස ලක්ඛණත්තයං සම්මසන්තස්සාති ඉමිනා සම්බන්ධො. **අතිතාදිගෙදුහිත්තෙසුති** අතිතානාගතපච්චුප්පත්තජ්ඣත්තබ්බද්ධාදිති එකාදස්සි හෙදෙහි හිත්තෙසු. **බන්ධාදිනසංආරම්භාති** පටිසම්භිදාමග්ගෙ විහත්තං බන්ධපඤ්චකං දුළාරපක්කං ආරම්මණපක්කං විඤ්ඤාණපක්කං එස්සපක්කං වෙදනාපක්කං සඤ්ඤාපක්කත්ති එවමාදිකං සම්මසනභූමිවිභාගනසං ආරම්භ අනුගත්තවා තංගයානුසාරොනාති අත්ථො. තත්ථ පන තෙවීසතිතා ධම්මකොට්ඨාසෙසු යස්ස යො කොට්ඨාසො පාකටො හොති. තෙන තං ගහෙත්වා සම්මසනං ආරම්භතිබ්බං. සක්කොත්තෙන පන සබ්බම්පි ගහෙත්වා ආරම්භතිබ්බමෙව. **කලාපවසෙනසංඛිපිත්තාති** බන්ධපඤ්චකෙන යෙ රූපං තාව අතිතානාගතපච්චුප්පත්තාදිගෙදුහිත්තංපි සමානං සබ්බං එකරූපිණ්ණධර්මාවෙන සංඛිපිත්තවා එස නයො වෙදනා දිසුපීති. තනුයං නයො. යංකිඤ්ච රූපං අතිතානාගතපච්චුප්පත්තං අජ්ඣත්තංවා බ්බද්ධාවා ඔළාරිතංවා සුබුමංවා හිතංවා පණීතංවා යං දුරෙ සන්තිකෙවා. සබ්බං රූපං අතිවිචං බයට්ඨෙන දුක්ඛං හයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙන. යාකාචි වෙදනා.ඉ. යාකාචි සඤ්ඤා.ඉ. යෙකෙචි සඬ්ඛාරා.ඉ. යංකිඤ්ච විඤ්ඤාණං.ඉ. සබ්බං විඤ්ඤාණං අතිවිචං බයට්ඨෙන. දුක්ඛං හයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති. එත්ථව සබ්බං රූපං.ඉ. සබ්බං

විඤ්ඤාණානති ගහණමෙව කලාපවසෙන සඬබ්භතනති දුට්ඨබ්බං. අනිච්චංඛයට්ඨෙතාති එතථ රූපං අනිච්චං ඛයට්ඨෙත. වෙදනා අනිච්චා. සඤ්ඤා අනිච්චා. සඬබ්බාරා අනිච්චා. විඤ්ඤාණං අනිච්චං ඛයට්ඨෙතාතිආදිනා නයෙන සම්මසිතබ්බධම්මපරිග්ගහෙන සහෙව සම්මසනං කාතබ්බං. ඉතරථා සම්මසනං න රුහති. තදත්ථස්ස පන පාකට්ඨතා ඉධ අනිච්චං ඛයට්ඨෙතාතිආදිනා සම්මසනපදමෙව පෙරෙන ගහිතනති දුට්ඨබ්බං. තතථ රූපං අනිච්චං ඛයට්ඨෙතාති තංතංරූපං ඤාණෙන දුළ්භං ගහෙත්වා අයං පථව්ඨාතු අනිච්චා ඛයට්ඨෙත. අයං ආපොධාතු අනිච්චා ඛයට්ඨෙතාතිආදිනා සම්මසනං කාතබ්බං. තතථ ඉමස්මිං කායෙ සබ්බං ඵද්ධක්ඛිශාමත්තං පථවීනාම. සාච ක්‍රියා සීතුණ්හපරිවත්තිශාලා පරිවත්තති. නානාභාරපරිවත්තිශාලා නානාවත්තපරිවත්තිශාලා නානිරිශාපථපරිවත්තිශාලා නානා කාශිකක්ඛිශා පරිවත්තිශාලා පරිවත්තති. නානාසත්තති සඬිකත්ති හොතිති අත්ථො. තතථ නවනවාසු ක්‍රියාසත්තතිසු පාතුහොත්තිසු පුබ්බපුබ්බක්ඛිශාසත්තතිශො නස්සත්ති. යස්මාච සත්තති නාම ධම්මතො විසුං නත්ථී, තස්මා නවනවසත්තතිනං පාතුභාවොනාම නවනවක්ඛිශානං උප්පත්තිඵල. පුබ්බපුබ්බසත්තතිනං නස්සනංනාම පුබ්බපුබ්බ ක්‍රියානං හිජ්ජනමෙවාති. ඵලං අත්තනො කායෙ නානාඵද්ධක්ඛිශානං පරිවත්තිං පස්සත්තො පථව්ඨාතුශා ඛයවයං පස්සති. තඤ්ච පස්සත්තො තංසහජාතානං රූපානං ඛයවයං පස්සතියෙව. ආපො නාම ආබන්ධනක්ඛිශාමත්තං. තෙජොනාම සීතක්ඛිශාමත්තං උණ්හ ක්‍රියාමත්තඤ්ච. වායොනාම විත්ථම්භනක්ඛිශාමත්තං. ඉමාච ක්‍රියා ඛයො ඛයො පරිවත්තත්තියෙව. ඉමාසඤ්ච, විසුං විසුං සත්තතිපරිවත්තිං පස්සත්තො ආපාදිනං තංසහජාතරූපානඤ්ච ඛයවයං පස්සති. සත්තතිපරිවත්තිං පන බහිද්ධා චක්ඛුනා දිස්වා ජානාති, සරීරබ්හත්තරෙ පන කායසංචස්සෙන ජානාති. සත්තතිසරීරභූතානං පන ධාතුනං ඛයවයං ඤාණෙනඵල පස්සති. තස්මා අත්තනො සරීරබ්හත්තරෙ තංතංසත්තති පරිවත්තිං ඤත්ථවාලා තථා තථා කප්පෙත්වා ලා රූපධාතුනං අනිච්චත්තං ඤාණෙන සුද්ධිං කත්වා පුත්ථපුත්තං සම්මසිතබ්බං. සෙසබන්ධෙසුපි තංතංසත්තතිනානාත්තං ඤත්ථවා වෙදනාදිනං ඛයවයං සුද්ධිං කත්වා සම්මසනං කාතබ්බන්ති. ඛයට්ඨෙතාති භාගිතබ්බට්ඨෙත. යඤ්ඤි අනිච්චං හොති. ඛණ්ණත්තෙපි විපරිණාමධම්මං. තං ඵකත්තෙන භාගිතබ්බමෙව. කස්මා, තඤ්ඤි යො අභාගිත්වා විස්සාසං කරොති. ඵතං මෙති අත්තනො අඬිගං කත්වා පරිහරති. තං අපරිශන්තෙහි අනෙකසහස්සෙහි අභිසඬ්ඛරණදුක්ඛෙහිවා විපරිණාමදුක්ඛෙහිවා අභිණ්හං පීළෙති. බාධති. ඉති නානාදුක්ඛධම්මෙහි අභිණ්හං සම්පට්ඨිළුනසභාවත්තා ඵකත්තෙන භාගිතබ්බට්ඨෙත දුක්ඛංනාමාති. අත්තපට්ඨකත්තා අනත්තා. යො හි ඉතො උද්ධං මස්භං අබ්හත්තරිමතරොනාම නත්ථීති ඵලං පරමජ්ඣක්ඛතභාවෙන පරිග්ගහිතො හොති. යො අත්තාති චුච්චති. කතමො පන තථාපරිග්ගහි තබ්බොති. යො අත්තනො වසෙ සබ්බසො වත්තති. යථා චුත්තෙහි අභිසඬ්ඛරණකිච්චෙහි විනා කෙවලං අත්තනො ජන්දෙනවා වසෙනවා අජ්ඣාසයෙනවා ආණ්ඩාධානෙනවා නිච්චං අවරජ්ඣමානො පවත්තති. යො තථා පරිග්ගහෙතබ්බොති. තථාරූපො ඵල හි ධම්මො නිච්චං සුඛකාමානං දුක්ඛපට්ඨකුලානං සත්තානං අත්තකිච්චං කරොති නාමාති. යො පන නිච්චං සුඛකාමානං තෙසං යථාපවත්තං සුඛං විද්ධංසෙති විකිරෙති. දුක්ඛපට්ඨකුලානං තෙසං අභිසඬ්ඛරණාදි මුලකං නානාදුක්ඛං ජනෙති වඩ්ඪෙති. යො අත්තපට්ඨකත්තොඵල හොති. ඉද්දඤ්ච රූපං ඵද්ධසමෙව හොති. ඉති අත්තකිච්චස්ස අකරණතො අත්තපට්ඨකත්තකිච්චස්ස කරණතොඵල රූපං අත්තතානාමාති. කස්මා පනෙතං අත්තනො වසෙ නවත්තති අත්තකිච්චං න කරොති අත්තපට්ඨකත්තකිච්චං කරොතිති ආහ අසාරකට්ඨෙතාති. තතථ සාරොනාම පච්චයසාමග්ගිශා විනා කෙවලං අජ්ඣාසයමත්තෙන උප්පජ්ජිතුංවා උප්පජ්ජිත්වාච පච්චයුපත්ථම්භෙන විනා යදිවිජ්ඣං පතිට්ඨාතුං ලා සමත්ථභාවසඬ්ඛාතො ථාමබලවිසෙසො චුච්චති. රූපං පන සයංපි ඵලරූපො සාරොනාම න හොති. නච ඵලරූපෙන

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 සාරෙන යුත්තන්ති. නහි තස්ස පච්චයසාමග්ගියා චිනා උප්පජ්ජිතුංවා උප්පජ්ජිත්වාපි
 පච්චයුප්පත්ථම්හෙන චිනා ඛණ්ණත්තංපි පතිට්ඨාතුංවා ථාමොවා බලංවා අත්ථී. යඤ්ච අත්තනො
 ථාමෙන බලෙන චිනා කෙවලං පච්චයසාමග්ගි බලෙනෙව උප්පජ්ජති. පච්චයුප්පත්ථම්හෙනෙව
 පතිට්ඨාති. තං අනෙක සහස්සාති පච්චයාහිසඤ්චරණුද්ධාති ජනෙත්වා එකත්තෙන නිව්චං
 අත්තපට්ඨකඛ්චිචං කරොති, පීළෙති, බාධතියෙවාවි. එසත්තො වෙදනා අනිච්චා
 බයට්ඨෙතාතිආදීසු. ඉති ලක්ඛණත්තයං සම්ම සත්තස්සාති සම්බන්ධො. **අද්ධානවසෙනා**ති
 එකෙකභවපට්ඨිපිත්තස්ස පවත්තකාලස්ස වසෙන. නහි භවත්තරෙ උප්පත්තං බන්ධපඤ්චකං
 අඤ්ඤං භවත්තරං ගම්පති. තස්මිං තස්මිං භවෙඵච අසෙසං නිරුජ්ඣෙති. අපිච, එකස්මිං
 භවෙපි තිණ්ණං වයානං මන්දාදිනං දුස්සත්තං දුස්සානං සංවච්ඡරංගු මාස පක්ඛනිථී අභාරත්ති
 යාම පභාරාදීනඤ්ච වසෙන අද්ධානහෙදො යොජෙත්ඛිබ්බො. **සත්තතිවසෙනා**ති
 සභාගෙකසත්තාවසෙන පවත්තමානාය රූපසත්තතියාවා අරූප සත්තතියාවා වසෙන.
බණ්ඩවසෙනාති රූපාරූපධම්මානං ආයු පටිමාණසඤ්චාතස්ස බණ්ඩස්ස වසෙන. එත්ථව බණ්ඩවසෙන
 සම්මසන්තාම සබ්බඤ්ඤාච්ඡද්ධානං ඵච විසයො සියා, න සාවකානං. නහි තෙ ඵලං පටිත්තකෙ
 බණ්ණ උප්පාදොවා නිරොධංවා සම්පාපුණ්ණිතුං සක්කොත්තිති. තස්මා අද්ධාසත්තතිවසෙන
 සම්මසන්තොව ඉධා ධිජ්ජෙත්ති දුට්ඨබ්බං. **ලක්ඛණත්තයංසම්මසත්තස්සාති** තෙසු තෙභූමක
 සඤ්චාරෙසු ධම්මෙසු තිලක්ඛණාති ආරොපෙත්වා තෙ ධම්මෙ පුනථපුනං ආමසත්තස්ස
 පටිමජ්ජත්තස්ස. තෙසං ධම්මානං අනිච්ච ජාතිකතංවා දුක්ඛජාතිකතංවා අත්තත්තජාතිකතංවා
 ඤාණො සුට්ඨු පාකටං කරොත්තස්සාති අත්ථො. විසෙසතො පන ඉමස්මිං ඤාණො
 අනිච්චලක්ඛණදස්සන්තොව පධානං. තස්මිං දිට්ඨියෙව ඉතරාති කමෙන දිට්ඨාති භොන්ති.
 අදිට්ඨෙව අදිට්ඨාතිති. තස්මා ආදිතො අනිච්චලක්ඛණස්සෙව සුට්ඨු පාකටභාවො අධිජ්ජෙතොති.
තෙස්වෙවාති තෙභූමකසඤ්චාරෙසු ඵච. **පච්චයවසෙනා**ති රූපක්ඛන්ධෙ තාව
 අවිජ්ජාතණ්ණපාදානකම්මාභාරසඤ්චාරානං පච්චයානං වසෙන. වෙදනාසඤ්ඤාසඤ්චාරෙසු පන
 ආභාරට්ඨානෙ එස්සො වත්තඛිබ්බො. විඤ්ඤාණොව නාමරූපං. තත්ත්වායං නයො.
 අතීතාත්තත්තරභවෙ අවිජ්ජාතණ්ණපාදාන කම්මෙසු අප්පහිනවසෙන සමුදිගෙසු ඉමස්මිං භවෙ
 පටිසන්ධිතො පටිසාය රූපසත්තතියො වෙදනාසඤ්ඤාසඤ්චාර විඤ්ඤාණසත්තතියොව
 සමුදෙන්නි. යාව මරණකාලා බණ්ණ බණ්ණ නානාකලාපවසෙන උදෙන්නි පසවත්ති. තෙසු පන
 තස්මිං භවෙ ඵච පහිනවසෙන නිරුද්ධෙසු තා රූපාරූපසත්තතියො නිරුජ්ඣෙති. භවත්තරෙ
 පුන අනුප්පාදසඤ්චාරානං නිරොධං පාපුණන්ති. එත්ථ පන යථා උදෙක සති මච්චානාම භොන්ති,
 අසති න භොන්ති. ඵලං කම්මපෙසු නාමරූපෙසු සති ඉතරාති නාමරූපාති භොන්ති. අසති න
 භොන්තිති ඉතරාති සබ්බාති කම්මපෙසු සඤ්චගෙත්වා කම්මවසෙන උදයබ්බයට්ඨානං ගහිත්ති
 දුට්ඨබ්බං. ඵලං අවිජ්ජාතණ්ණපාදානකම්මපච්චයානං වසෙන පඤ්චකඛ්චිකස්ස
 උදයබ්බයපවත්ති භොතිති. කම්මවසෙන පන ඉමස්මිං භවෙ සමුදෙත්තාතිපි පටිසන්ධිතො
 පටිසාය බණ්ණ බණ්ණ කබ්බිකාරාභාරූපත්ථම්මහනං ලද්ධා ඵච යථා පවත්තරූපසත්තතියො
 අනුබන්ධ මානා නවනවා රූපසත්තතියො සමුදෙන්නි. අලද්ධා පන නිරුජ්ඣෙති. තං සත්තතියං
 පුන අනුප්පාදසඤ්චාරානං එකභවතිරොධං පාපුණන්ති, යථා පවත්තසත්තතියො වා පිජ්ජන්ති
 හිජ්ජන්ති අත්තරධායන්තිති.

වෙදනාසඤ්ඤාසඤ්චාරා පන බහිද්ධා ආරම්මණෙසු ආපාතාගතෙසු ආරම්මණසම්මිසස්සං
 ලද්ධාඵච ජද්ධාරිකා කුසලාකුසලවිපාක ක්‍රියභූතා සමුදෙන්නි. නවනවා සත්තතියො පාදභවත්ති.
 අලද්ධා පන නිරුජ්ඣෙති. සත්තතිං න ඝටෙන්නි. විඤ්ඤාණංව සහජාත නාමෙව වත්ථුරූපෙව
 පවත්තමානෙඵච පවත්ති. නිවත්තමානෙ නිවත්තතිති. **බණ්ඩවසෙනා**ති චුත්තප්පකාරෙ පච්චයෙ

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 අනපෙක්ඛිතවා කෙවලං නාමරූපානං පවත්තික්ඛණවසෙන. ඛණසද්දෙන චෙත්ථ
 සම්මසනකදායො චුත්තරූපසන්නති නාමසන්නතියොපි ගහෙනඛිතා. නහි සාවකානං කදායං
 ඛණවසෙන නාමරූපානං උදයංවා වයං වා සම්පාපුණිතුං සක්කොතිති. යථා පන රත්තන්ධකාරො
 අන්තො ලෙණො මහන්නො තමොඛන්ධො ජායති. දීපං ජාලෙන්නස්ස පන දීපොභාසො එක්ඛණො
 එව සකලං අන්තොලෙණං ඵරුතො උදෙති. තමොඛන්ධො චෙති. ආලොකස්ස උදයො හොති.
 තමොඛන්ධස්ස වයො. පුන දීපෙ නිබ්බාපීයමානෙ තමොඛන්ධස්ස උදයො හොති. ආලොකස්ස
 වයො. එව මෙවං සරීරෙ නානාඋභවසෙනවා නානාභාරවසෙනවා නානාවිත්ත වසෙනවා
 නානිරිසාපථවසෙනවා නානාපයොගවසෙනවා උදයපක්ඛානං වයපක්ඛානසද්ව නානාසන්නතිනං
 උදයසද්ව උදයතො වයසද්ව වයතො සුද්ධිං කත්වා සමනුපස්සන්නස්සාති අත්ථො. එවං
 සමනුපස්සන්නස්ස පන ආරද්ධවිපස්සකභාවං පත්තස්ස උදයඛිඛය කදායො තික්ඛෙ සුරෙ
 වහන්නෙ දසවිධා විපස්සනුපක්ඛිලෙසසඛිතා පාරිපත්ථකධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙ දස්සෙතුං
 ඔභාසාදිති ආදිගාථ මාහ. තත්ථ ඔභාසොති විපස්සනා විත්තසමුට්ඨිතො සරීරොභාසො. පීතීති
 විපස්සනාවිත්තසම්පයුත්තා පසද්වවිධා පීති. පස්සද්ධීති දුට්ඨාපස්සද්ධි. අධිමොක්ඛොති
 සද්ධාධිමොක්ඛො. පග්ගහොති වීරියං. සුඛන්ති සොමනස්සං. කදායන්ති විපස්සනා කදායං.
 උපට්ඨානන්ති සති. උපෙක්ඛාති තත්ත්වප්පක්ඛානපෙක්ඛා වෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ව. නික්ඛන්ති
 ඔභාසාදිති සහ විපස්සනාය ආලයං කුරුමානා සුඛමා තණ්හා. අයමෙව පන එක්ඛන්නො
 විපස්සනුපක්ඛිලෙසො හොති. ඔභාසාදයො පන තස්සා වත්ථුභුත්තා උපක්ඛිලෙසාති චුත්තා.
 තෙසු හි උප්පජ්ජමානෙසු න වත මෙ ඉතො පුඛිඛෙ එවරුපො ඔභාසො උප්පන්නපුඛිඛො. එවරුපා
 පීති.ල. උපෙක්ඛා උප්පන්නපුඛිඛා අද්ධා මග්ගං පත්තොස්මි. ඵලං පත්තොස්මිති එවං
 අස්සාදසතිතා අමග්ගෙ මග්ගසක්දකදා අඵලෙ ඵලසක්දකදා උප්පජ්ජති. තදා කොචි අඛ්‍යත්තො
 යොගාවචරො කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා අධිමානවසෙන වික්ඛිපන්නො විවරන්ති. ඛ්‍යත්තො
 පන තාවදෙව සහිං පටිලභිත්වා ඉදානි මම එතෙසු ඔභාසාදිසු එතං මම එසො හ මස්මි එසො
 මෙ අත්තාති විත්තස්ස නිකාමනාකාරො පසද්කදායති. නව ලොකුත්තරධම්මොනාම ඊදිස්සස්ස
 නිකාමනස්ස වත්ථු. අද්ධා මම සංකිලෙසධම්මො උප්පන්නො. සො වඛිසිමානො මං
 නියනනමුඛතො පාතෙත්වා වට්ටමුඛෙ යොජෙස්සති. හන්ද තෙස්වෙව ලක්ඛණත්තයං
 ආරොපෙත්වා නික්ඛන්තිං සොධෙත්වා යථාපවත්තං විපස්සනාචීථිං පටිපාදෙස්සාමීති තෙ
 ඔභාසාදයො එව තාව පරිග්ගණ්හාති. අයං මෙ ඔභාසො අනිච්චො ඛයට්ඨෙන දුක්ඛො භයට්ඨෙන
 අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාතිආදිනා සම්මසන්ති අත්ථො. එවං තෙ ඔභාසාදිකෙ විපස්සනාය
 උපක්ඛිලෙසභූතෙ පරිපත්ථ ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා තප්පරිග්ගහවසෙන තෙසු නික්ඛන්තිං පරියාදි
 ශිත්වා ධීතස්ස උප්පන්නං මග්ගාමග්ගලක්ඛණවත්ථානකදායං මග්ගාමග්ගකදායා
 දස්සනවිසුද්ධිනාම. අමග්ගෙසු ඔභාසාදිසු මග්ගසක්දකදාමලතො යථා චුත්තනික්ඛතිමලතොව
 විසුද්ධත්තා. තසද්ගි කදායං තෙසු නික්ඛන්තියාපි වික්ඛම්භිතාය එව ඔභාසාදිපට්ඨන්ධතො සුට්ඨ
 පරිසුද්ධංනාම හොතිති.

[245] විභාවනියං පන

අනිච්චාදිවසෙන ඔභාසාදි පට්ඨන්ධපරිග්ගහං විසුං අවත්වා
 මග්ගාමග්ගපානනමත්තෙතෙව මග්ගාමග්ගකදායාදස්සනවිසුද්ධිනාම චුත්තා. සා
 අට්ඨකථාය න සමෙති.

තථා පරිපත්ථවිමුත්තස්සාති තථා පරිග්ගහෙත්වා තතො විපස්සනුපක්ඛිලෙසපරිපත්ථතො
 විමුත්තස්ස යාචානුලොමාති යාවඅනුලොමකදායා. තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාති සම්ඛන්ධො.

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
විපස්සනාපරිපාකංආගම්මානි සඬබාරුපෙක්ඛාභාවං පත්වා තිව්ධ
විමොක්ඛත්වභාවප්පත්තිශාවෙව සත්තඥයප්‍රග්ගලෙවිභාගස්ස පච්චය භාවප්පත්තිශාව
විපස්සනාඤාණස්ස පරිපාකං ආගම්ම පටිච්ච. ඉදානි අප්පනා උප්පජ්ජිස්සතිති
චත්තඛිඛක්ඛණෙනි සම්බන්ධො. **අප්පනා** තිව සොතාපත්තිමග්ගඅප්පනා.
දූවෙතිණිවිපස්සනාවිත්තානි තික්ඛපඤ්ඤස්ස දූවෙ විපස්සනාවිත්තානි. මන්දපඤ්ඤස්ස තිණි
විපස්සනාවිත්තානි. **යංකිඤ්චීති** තිසු ලක්ඛණෙසු අඤ්ඤතරං යංකිඤ්චි.
යාසිඛාපත්තාසානුලොමාසඬබාරුපෙක්ඛානි මත්ථකපත්තා අනුලොමඤාණස්සිතා යා
සඬබාරුපෙක්ඛා අත්ථි. සා වුට්ඨානගාමිතිවිපස්සනාතිව වුච්චතිති යොජනා.
සඬබාරුපෙක්ඛාඤාණං අනුලොමඤාණන්ති ඉමානි දූවෙ ඤාණානි වුට්ඨානගාමිති
විපස්සනානාමානි වුච්චන්තිති වුත්තං භොති. ඉදං පන පරිපාකගතවිපස්සනා දස්සනවචනං.
එත්ථව **වුට්ඨානන්ති** මග්ගො වුච්චති. සො හි විපස්සනාඤාණස්ස ආරම්මණභූත
සඬබාරනිමිත්තතොවා සයං සංයෝජනචත්ථුභාවතොවා වුට්ඨානි. තං සමඛිගිප්‍රග්ගලොවා
පුටුප්පනභාවතො සමුදයපභානවසෙන වට්ට පවත්තතොව වුට්ඨාපෙති. තස්මා වුට්ඨානන්ති
වුච්චති. අවස්සං වුට්ඨානං ගච්ඡන්ති එතායාති වුට්ඨානගාමිතිති එවං දුච්ඡන්තං ඤාණානං
වුට්ඨාන ගාමිතිභාවො වෙදිතඛිඛො. **තතොපරන්ති** දුච්ඡන්තංවා තිණ්ණංවා විපස්සනා විත්තානං
පවත්තිතා පරං **තිබ්බානං ආලම්බිත්තානි** මග්ගස්ස ආවජ්ජනට්ඨානියං භූත්වා තස්ස
පුරෙවරභාවෙන තිබ්බානමෙව ආරම්මණං කත්වා. තතො යෙවච තං විපස්සනානාමං නලභතිති.
පුටුප්පන ගොත්තමභිභවත්තන්ති එතෙන ගොත්තං භවති අභිභවතිති **ගොත්‍රභූ**. ගොත්තන්ති
වෙත්ථ පරිපුණ්ණාකිලෙස සමායෝගෙන අනරියභාවසඬබාතා පුටුප්පනජාති වුච්චතිති ඉමමත්ථං
දස්සෙති. **අරියගොත්තමභිභවත්තන්ති** එතෙන ගොත්තං භවති පාපුණාතීති ගොත්‍රභූ.
ගොත්තන්තිව තංතං කිලෙස විසුද්ධභාව සඬබාතා අරියජාති වුච්චතිති ඉමමත්ථං දස්සෙති.
මග්ගො අප්පනා වීථිං ඔතරතිති සම්බන්ධො. **දුක්ඛසම්මංපරිජානන්තොති** තෙභුමක ධම්මානං
එකත්තදුක්ඛභාවං පරිච්ඡිප්ප ජානන්තො. පරිජානනඤ්චෙත්ථ තෙසං දුක්ඛභාව පටිච්ඡාදකස්ස
සම්මොගස්ස පභානමෙව දුට්ඨබ්බං. **සමුදය සම්මංපජ්ඣන්තොති** අත්තතො විත්තස්සත්තානෙ
අනුසයභාවෙන පවත්තමානං තණ්හාසඬබාතං සමුදයසම්මං එකදෙසෙනවා අනවසෙසෙනවා
අපච්ඡාචත්තිකං කත්වා පජ්ඣන්තො. **තිරොධසම්මංසම්මිකරොන්තොති** චක්ඛුමා විය නභමජ්ඣෙධ
විරොචමානං චන්දමණ්ඩලං අත්තතො සත්තානෙ එකදෙසස්සවා සකලස්සවා කිලෙස වට්ටස්සවා
ආයතිං භාවිතො විපාකවට්ටස්සංවා අත්තතො සත්තානෙ පුන අනුප්පාදධම්මභාවත්තිවසෙන
තිරොධසඬබාතං තිබ්බානං පච්චක්ඛං කරොන්තො. **මග්ගසම්මංභාවනාවසෙනාති** ඉතො පුබ්බෙ
අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පන්නපුබ්බස්ස අට්ඨඛිගිකස්ස මග්ගසම්මස්ස උප්පාදනසඬබාතාය
භාවනාය වසෙන. මග්ගවෙතනාය පන ආනන්තරිකඵලත්තා තඬ්ඛණො අපනිතග්ගිකෙ පදෙසෙ
පුන උදකං ආසිඤ්චිත්වා තිබ්බාපෙත්තො විය මග්ගානුකූලපවත්තිවසෙන දුක්ඛපරිජානනාදිති
චත්තාරි කිච්චානි අනුකුඛිඛන්තානි තතොපරං දූවෙවා තිණ්ණවා පිලෙච්ඡන්තානි පවත්තන්ති.
තතොපරං භවඛිගපාතො භොතිති දස්සෙතුං **තතොපරන්ති**ආදිමාග. යථා පන පසාදචක්ඛුනාවා
දිබ්බචක්ඛුනාවා කිඤ්චිරෑපං පස්සන්තස්ස තානි චක්ඛුති තං රෑපං පච්චක්ඛං කත්වා පච්ඡා
තස්ස ප්‍රග්ගලස්සපි පච්චක්ඛන්තො පාතුභූතං කත්වා නිරුජ්ඣන්ති. න තාව තෙසං
උප්පත්තික්ඛණො තං රෑපං තස්ස අභං ඉදංනාම පස්සාමීති පාකටං භොති. පච්ඡා පන
පච්චචෙක්ඛන්ත වාරෙසු පවත්තමානෙසුඑව තංරෑපං තදනුබන්ධාව නානාකාරා තස්ස පාතුභූතා
භොන්ති. එවමෙව ඉධපි පච්චචෙක්ඛන්තවාරෙසු පවත්තමානෙසුඑව තිබ්බානඤ්ච තදනුබන්ධානි
මග්ගපිලාදිතිව පාතුභවත්තිති වුත්තං **පුනභවඛිගං.ඉ. පවත්තන්ති**. ඉදානි
පච්චචෙක්ඛන්තඤාණස්ස භූමිං දස්සෙතුං **මග්ගංපිලඤ්චතිබ්බානන්ති**ආදිගාථ මාග. තත්ථ

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
පණ්ඩිතෝ අරියාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතෝ ඵලට්ඨෝ. **හීනෝ** පභීනෝ. **සෙසෝ** අපභීනෝ
 උපරිමග්ගච්ඡෙධ. ඉමානි පන දූවෙ පභීනාච්ඡිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛනානි කෙසඤ්චි
 ජීවිතසමසිසිපුග්ගමානං කිලෙස විභාගෙසු අකොච්චානඤ්ච නලබ්ගන්තිති චුත්තං
පච්චවෙක්ඛති චානනානි. එත්ථව විසුද්ධිමග්ගෙ තාච සබ්බපථමං මග්ගපච්චවෙක්ඛනං චුත්තං.
 තතො ඵලපච්චවෙක්ඛනං. තතො පභීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛනං. තතො
 අච්ඡිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛනං. අච්ඡානෙ නිබ්බානපච්චවෙක්ඛනං චුත්තං.
 පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං පන සබ්බපථමං කිලෙසපච්චවෙක්ඛනං අධිප්පෙතං. චුත්තඤ්චි
 තත්ථ පච්චවෙක්ඛනෙසු පථමං කිලෙසපච්චවෙක්ඛනං හොති. තතො
 මග්ගච්ඡලනිබ්බානපච්චවෙක්ඛනානිති. තං පන පාළියං පච්චවෙක්ඛන ඤාණස්ස නිද්දෙසතො
 පුබ්බෙ පථමං පින්නමනුපස්සනෙ පඤ්ඤාච්ඡුත්ති ඤාණානි එවං විසුං විමුත්තිඤාණස්ස
 ආගතත්තා චුත්තං. තත්ථ පින්නන්ති තෙන තෙන මග්ගෙන සමුච්චින්නං කිලෙසාතන්ති
 අත්ථො. පාළි අනු සාරෙත චුච්චමානෙ පන පථමං පභීනං කිලෙසානං පච්චවෙක්ඛනං. තතො
 පච්චෙකං මග්ගච්ඡලොච්ඡාදිනං පච්චවෙක්ඛනං. තතො තෙසං ආරම්මණභූතස්ස
 නිබ්බානස්ස පච්චවෙක්ඛනං. තතො ඵලධම්මානං පච්චවෙක්ඛනං. තතො තෙසං
 ආරම්මණභූතස්ස නිබ්බානස්ස පච්චවෙක්ඛනන්ති චත්තබ්බං හොති. පාළියඤ්චි
 පච්චවෙක්ඛනඤාණනිද්දෙසෙ නිබ්බානං මග්ගචාරොපි ඵලචාරොපි ද්වික්ඛත්තුං ආගතන්ති. ඉති
 නිබ්බානපච්චවෙක්ඛනං නාම ඉතරෙසං පච්චවෙක්ඛනානං ආදිමිතිවා මජ්ඣෙ අන්තරන්තරාවා
 අච්ඡානෙවා යත්ථකත්ථවි පවත්තන්ති සිද්ධං හොති. තථා කිලෙසපච්චවෙක්ඛනංපි
 මග්ගච්ඡලපච්චවෙක්ඛනානං ආදිමිතිවා පවිජානාති. එවඤ්චි සති මග්ගං ඵලඤ්ච නිබ්බානන්ති
 අයං ගාථාපි අවරුද්ධා හොතිති. එවඤ්ච කත්වා අධිමානනිද්දෙසට්ඨකථාසු සො හි
 මග්ගච්ඡලනිබ්බාන පභීන කිලෙසා ච්ඡිට්ඨකිලෙස පච්චවෙක්ඛනෙන සඤ්ජාතසොමනස්සො
 අරියගුණපට්ටෙධෙ නික්කම්බොති චුත්තං. එත්ථව සොනාපන්නස්ස පඤ්ච පච්චවෙක්ඛනානි
 හොන්ති. තථා සකදාගාමිස්ස පඤ්ච. අනාගාමිස්ස පඤ්ච. අරහතො පන අච්ඡිට්ඨකිලෙසොනාම
 නත්ථිති චත්තාරීති එකුනච්ඡති පච්චවෙක්ඛනානි හොන්තිති. ඉද්දඤ්ච පරිපුණ්ණ චසෙන
 ලබ්ගමානං සන්ධාය චුත්තං. අපරිපුණ්ණංපි පන හොතියෙව. තථා හි
 චුළුදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තඅට්ඨකථායං සා පන න සබ්බෙසං පරිපුණ්ණා හොති. එකො හි
 පභීනකිලෙසමෙව පච්චවෙක්ඛති. එකො අච්ඡිට්ඨකිලෙසමෙව. එකො මග්ගමෙව. එකො ඵලමෙව.
 එකොනිබ්බානමෙව. ඉමාසු පන පඤ්චසුපච්චවෙක්ඛනාසු එකංවාදුවෙවා නො ලද්ධං නවට්ටන්ති
 චුත්තං. එවං පබ්බිසුද්ධිකමෙන භාවෙතබ්බො චතුබ්බිධො මග්ගො ඤාණදස්සනවිසුද්ධිනාම
 චුච්චන්ති සම්බන්ධො. මග්ගසද්දෙන වෙත්ථ චතුබ්බිධං මග්ගඤාණං තදනුකූලපවත්තිවසෙන
 ඵලඤාණඤ්ච ගහිතන්ති දුට්ඨබ්බං. **එත්ථානි** විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ. **තත්ථානි** තෙසු
 අනුපස්සනා මග්ගච්ඡලෙසු. අභිනිවිසනං අභිනිවෙසො. හෙට්ඨා සිලාපථවියං නිබ්බානසිනෙරුපාදස්ස
 විය අජ්ඣත්තකත්තධෙසු දුළ්භං ගහෙත්වා පවත්තිති අත්ථො. අත්තා ඉති අභිනිවෙසො
 අත්තාභිනිවෙසො. තං **අත්තාභිනිවෙසං**. **මුඤ්චන්ති** අජ්ඣත්තකම්මානං කෙවලං
 පච්චයායත්ත චුත්තිතාය ඛණ්ණභිගස්සව අද්විධත්තා සො අභිනිවෙසො පවත්තති. තස්මා තං
 දූවයං සුද්ධිසං කත්වා රූපං අනත්තා වෙදනා අනත්තානිආදිනා පුනථපුනං සමනුපස්සනාචසෙන
 තං අභිනිවෙසං විමොචයමානානි අත්ථො. **විමොක්ඛමුඛං හොති**, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛ සම්බාතස්ස
 මග්ගස්ස ඵලස්සව පටෙසනද්වාරභූතත්තා, **විපල්ලාස නිමිත්ත**න්ති විපරිතවසෙන ආසනං
 උපගමනං පවත්තනංවා විපල්ලාසො. අභිවිචෙ නිවිචන්ති උපගමනං පවත්තනංවානි අත්ථො.
 සො එව කිලෙ සුප්පත්තිසා ආසන්නකාරණත්තා නිමිත්තන්ති විපල්ලාසනිමිත්තං. **මුඤ්චන්ති**
 අජ්ඣත්තකම්මානං ඛණ්ණභිගස්ස අද්විධත්තා තංනිමිත්තං හොතිති තෙසං ඛණ්ණභිගං සුද්ධිසං

කත්වා රූපං අනිච්චං වෙදනා අනිච්චාතිආදිනා පුනර්පුනං සමනුපස්සනාවසෙන තංතිමිත්තං විමොචයමානාති අත්ථො. **තණ්හාපණ්ඩිතති** තණ්හාඵච අභිසංඝිගවසෙන ආරම්භයො චිත්තස්ස පණ්ඩුහනතො දුල්භං ථපනතො පණ්ඩිති තණ්හාපණ්ඩි. තංතණ්හා පණ්ඩිං. **මුක්ඛවත්තිති** අප්පකධ්වංතධම්මානං මහාආදිනවරාසිභාවස්ස අද්විධත්තා සොපණ්ඩි හොතිති තෙසං මහාආදිනවරාසිභාවං සුද්ධිං කත්වා රූපංදුක්ඛං වෙදනාදුක්ඛාතිආදිනා පුනර්පුනං සමනුපස්සනාවසෙන තංපණ්ඩිං විමොචයමානාති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා ඵතා විමොක්ඛමුඛභූතා තිස්සො අනුපස්සනා ඵලං විසෙස නාමිකා හොන්ති. තස්මා. යස්මා සඬබාරෙසු සුක්ඛදුක්ඛදුස්සනාවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම කෙවලං අත්තාකිතිවෙසභූතස්ස ද්විධිගාහස්ස පටිපක්ඛභූතස්ස කදාණුස්සෙව ආනුභාවො හොති, තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුක්ඛවත්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතකදාණ කිව්වෙන නාමං ලභතිති වුත්තං **යදිවුට්ඨාන. ෧. සුක්ඛදුක්ඛාදිවිමොක්ඛො නාමහොතිමග්ගොති.** අනිච්චදුස්සනාවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම නිමිත්තාති නිවෙසභූතස්ස මානගාහස්ස පටිපක්ඛභූතාය සද්ධායෙපි ආනුභාවො. තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුච්චවත්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතසද්ධා කිව්වෙන නාමං ලභතිති වුත්තං **යදිඅනිච්චතො. ෧. අනිමිත්තො විමොක්ඛොනාමාති.** දුක්ඛදුස්සනාවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම පණ්ඩිසඬබාත තණ්හාගාහපටිපක්ඛභූතස්ස සමාධිස්සපි ආනුභාවො. තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුච්චවත්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතසමාධිකිව්වෙන නාමං ලභතිති වුත්තං. **යදි දුක්ඛතො. ෧. අප්පණ්හිතො විමොක්ඛොනාමාති.** වුත්තක්ඛයෙනං පටිසම්භිදාමග්ගෙ අනිච්චතො මනසිකරොතො සද්ධිත්තිශ්‍රියං අධිමත්තං හොති. දුක්ඛතො මනසිකරොතො සමාධිත්තිශ්‍රියං අධිමත්තං හොති. අනත්තතො මනසිකරොතො පක්ඛද්ධිත්තිශ්‍රියං අධිමත්තං හොතිති. මග්ගෙ පන තිණ්ණං ධම්මානං කිව්විච්චෙසොනාම විපස්සනාගමනවසෙනෙව සිද්ධොති වුත්තං **මග්ගො. ෧. නාමාති ලභතිති.** තත්ථ සුක්ඛදුක්ඛාදිවිමොක්ඛො විමුත්තො අරියසාවකො සොතාපත්තිමග්ගක්ඛයො ධම්මානුසාරිනාම හොති. මජ්ඣිම ජසු මග්ගපිලක්ඛයොසු ද්විධිප්පත්තො නාම. අරහත්තපිලක්ඛයො පක්ඛද්ධිවුත්තොනාම. අනිමිත්තවිමොක්ඛො විමුත්තො සොතාපත්තිමග්ගක්ඛයො සද්ධානුසාරිනාම. උපරි සත්තසු ධාතෙසු සද්ධාවිමුත්තොනාම. අපණ්හිතවිමොක්ඛො විමුත්තො පන අට්ඨසුපි ධාතෙසු කායස්සකඛිනාම. සොයෙව අරුපජ්ඣකං පාදකං කත්වා විමුත්තො අරහත්තපිලෙ ධිතො උභතොභාගවිමුත්තො නාමාති ඵත්තාවතා යං හෙට්ඨා වුත්තං විපස්සනාපටිපාකමාගම්මාති සඬබාරපෙක්ඛාභාවං පත්වා තිව්ධවිමොක්ඛමුඛභාවප්පත්තිශාචෙව සත්තඅරියපුශ්ගලවිභාගස්ස පච්චයභාවප්පත්තිශාච විපස්සනාකදාණුස්ස පටිපාකං ආගම්ම පටිච්චාති. තං සරුපතො නිද්ද්විධං හොතිති. මග්ගවිජ්ඣං පිලක්ඛෙව මග්ගාගමන වසෙන තථා තිණ්හි නාමාති ලභතිති යොජනා. **යථාවුත්තනසෙන විපස්සත්තානන්ති** යදි අනත්තතො විපස්සතිතිආදිනා වුත්තප්පකාරනසෙන විපස්සත්තානං චතුත්තං පිලට්ඨානං පුශ්ගලානං. **යථාසකංපිලන්ති** සොතාපත්තස්ස සොතාපත්තිපිලං. සකදාගාමිස්ස සකදාගාමිපිලන්තිආදිනා නයෙන අත්තතො අත්තතො සත්තකභූතං යං යං පිලං විපස්සනාගමන වසෙනෙව සුක්ඛදුක්ඛාදිවිමොක්ඛොතිව වුච්චති. නමග්ගාගමනවසෙනාති අධිප්පායො. ඵත්ථව විපස්සනාගමන වසෙන මග්ගස්ස අනිමිත්ත නාමලාභොනාම සුත්තන්තිකපටිශායෙන වුත්තො. අභිධම්මෙ පන අනිමිත්තො නාමමග්ගො නආගතො. නහි සො නිප්පට්ඨායතො අනිමිත්තොනාම හොති. භිතපණ්නාදිවසෙන විභාගාරහස්ස සඬබාරනිමිත්තස්ස ස්වභාවතො. තෙනෙව භිස්ස දුක්ඛපටිපදා දන්ධා භික්ඛදුක්ඛවසෙනවා පාරම්භම්මානං පටිත්තමභන්තාදිවසෙනවා භිත පණ්නිත පණ්නිතර පණ්නිතම විභාගො සන්දිස්සතිති. අට්ඨකථායං පන අනිච්චානුපස්සනා සඬබාරෙසු නිව්චනිමිත්තං විධමනවසෙන පවත්තත්තා අනිමිත්තානුපස්සනානාම සමානාපි සයං සඬබාරනිමිත්තෙ පටිශාපත්තත්තා ඵකත්තෙන

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 අත්තනොනාම මග්ගස්ස දාතුං නසක්කොති. තස්මා මග්ගො අභිධම්ම පරිශායෙන
 අනිමිත්තනාමං නලභනීති චුත්තං. සුත්තන්තිකපරිශායෙන පන යථා පථවිකසිණාරම්මණං කඛනං
 පථවිකසිණන්ති චුච්චති. එවං සුඤ්ඤතාදිනාමං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පචත්තානි
 මග්ගපිලානිපි ආරම්මණවස්තෙපි සුඤ්ඤතාදිනාමං ලභන්ති. ආරම්මණකරණවස්තෙ පන
 සම්පයෝගවස්තෙවා පලිබොධකරාව නිමිත්තකරාව පණ්ඩිකරාව රාගාදියො කිලෙසධම්මා තෙසු
 නත්ථි. තස්මා තානි අඤ්ඤං ආගමනංවා ආරම්මණංවා අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනො සභාවෙන්පි
 සුඤ්ඤතාදිනාමං ලභන්තිති දස්සෙතුං **ආරම්මණවස්තො**තිආදි චුත්තං. තත්ථ **සරසවස්තො**ති
 අත්තනො සභාවෙන. **නාමත්තයන්ති** සුඤ්ඤතාදි නාමත්තතිකං. **සබ්බත්ථානි** සබ්බාසු මග්ගවීථි
 පිලසමාපත්තිවීථිසු. **සබ්බෙසංචිති** සබ්බෙසංචි මග්ගපිලානං. **සමමෙවානි** සමානමෙව. සදිසමෙව.
එත්ථපනානි එතෙසු පන යථාචුත්තෙසු මග්ගපිලෙසු. යස්මා සබ්බාදිට්ඨියොව සොළසවිධා
 විචිකිච්ඡාව අත්තදිට්ඨිමුලිකා එව භොන්ති. අත්තදිට්ඨියා නිරුද්ධාය නිරුප්පකන්ති සබ්බානිව
 අපායගාමි කම්මානිනාම අත්තදිට්ඨියා සතිශාඵව විපච්චන්ති. අසතිශා න විපච්චන්ති.
 දිට්ඨිසම්මානඤ්ච සා දිට්ඨි සබ්බසො පහිනා භොති. තස්මා **සොතාපත්තිමග්ගං. ෧. පහිනාපාය**
ගමනොති චුත්තං. අපායං ගවිපන්ති එතෙහිති අපායගමනානි. දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාවිප්පයුත්තා
 අකුසලධම්මාවෙව පුබ්බෙකතදුවචරිතකම්මානිව. පහිනානි අපායගමනානි එතස්සානි
 පහිනාපායගමනො. පටිච්චද්ධවතුසම්මානං පහිනඅත්තදිට්ඨිනං බොධිපක්ඛියධම්මා එකන්තෙන
 උපරුපරි වඩ්ඪිනපක්ඛෙ ඕතා භොන්ති. කිලෙසධම්මා පන භායනපක්ඛෙ. තස්මා තෙ අනුක්කමෙන
 පරිභාසිත්වා ගවිපන්තා උපරිම කොට්ඨා සත්තති භවෙහි සබ්බසො පරික්ඛයං ගවිපන්තිති චුත්තං
සත්තක්ඛත්තුපරමොසොතාපත්තොනාම භොතිති, තත්ථ සත්තක්ඛත්තුසද්දෙන
 සත්තපටිසන්ධිගහණාරා චුච්චන්ති. පරමොති උක්කංසපරිච්ඡෙදො. ඉති සත්තක්ඛත්තුං
 පරමො එතස්සානි. සත්තක්ඛත්තුපරමො. සො පන දෙවෙසු සත්තක්ඛත්තු පරමො, මනුස්සෙසු
 සත්තක්ඛත්තු පරමො, උභයත්ථ සත්තක්ඛත්තු පරමොති තිවිධො භොති. යථාහ –

කතමොව පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං
 සංයෝජනානං පරික්ඛයා සොතාපත්තො භොති, අවිනිපාතධම්මො නියතො,
 සම්බොධිපරායනො, සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙව මනුස්සෙව සත්තධාචිත්වා සංසරිත්වා
 දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං චුච්චති පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තු පරමොති.

එත්ථ හි ව සද්දො අනියමත්ථො. එතෙන යොව දෙවෙඵව සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. යොව
 මනුස්සෙඵව සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. යොව දෙවෙව මනුස්සෙව මිස්සකභව වස්තෙ
 සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. තිවිධො පෙසො සත්තක්ඛත්තු පරමොනාමාති දස්සෙති. අට්ඨකථායං
 පන මිස්සකභව වස්තෙස්ස අත්ථො චුත්තො. එත්ථව යස්මා මහග්ගතප්පකායස්ස උපරිමග්ග
 විපස්සනා යව ආනුභාවං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං ඉමස්ස මග්ගස්ස ආනුභාවගතිශා එව
 සත්තක්ඛත්තුපරමොනාම චුත්තො. සොව පාලියං කතමෙසං පඤ්චන්තං ඉධ නිට්ඨා.
 සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස කොලං කොලස්ස එකඛිපිස්ස සකදාගාමිස්ස යොව දිට්ඨෙවධම්මෙ අරභාති
 චුත්තත්තා කාමභවෙඵව කඛනරහිතො සුක්ඛවිපස්සකොවා පරිහීනප්පකානොවා දිට්ඨබ්බො.
 තෙනෙව පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨි කථායං තයොපි ඉමෙ සොතාපත්තා කාමභවවස්තෙ චුත්තා.
 රුපාරුපභවෙ පන බහුකාපි පටිසන්ධියො ගණ්හන්තිති චුත්තං. අභිගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච
 අට්ඨමං භවන්ති කාමභවෙ අට්ඨමං පටිසන්ධිත්ති චුත්තං. තස්මා යෙ කාමභවෙයෙව
 සත්තචාරතො ඔරංවා දිට්ඨධම්මෙ යෙවවා උපරිමග්ගං ගණ්හන්ති. තෙසං තථාරුපො
 පචත්තිවිසෙසො උපරි මග්ගවිපස්සනාබලෙන සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. තථා හි අට්ඨකථාසු උපරි

අභිධම්මත්පසංගහටිකා කම්මට්ඨාන සඨගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 තිණ්ණං මගගානං විපස්සනා නිශාමෙතීති වුත්තං. යෙ පන දිට්ඨධම්මෙවා
 සක්කඥාථිණ්ඩිකවිසාධාදයො විය සත්තසු භවෙසු යත්ථකත්ථවි භවෙවා කඛානං උප්පාදෙත්වා
 බ්‍රහ්මලොකං ගවිජන්ති. යෙව බ්‍රහ්මලොකෙයෙව සොතාපත්තිමග්ගං ලභිත්වා තත්ථෙව
 පරිනිබ්බාසන්ති. තෙසං තථාරූපො පවත්ති විසෙසො මහග්ගතප්පකඛානබලෙන සිද්ධොති. යස්මාච
 පාළියං සත්තක්ඛත්තං දෙවෙවාති එතෙන කාමභවෙ සත්ත ඔපපාතික පටිසන්ධියො දස්සෙති.
 සත්තක්ඛත්තං මනුස්සෙවාති එතෙන සත්ත ගබ්භසෙය්‍යකපටිසන්ධියො දස්සෙතීති උභයෙන
 චුද්දස පටිසන්ධියො දස්සිතා භොන්ති. තස්මා තෙන පරිභායෙන ලබ්භමානෙ චුද්දසභවෙ සත්ඛාය
 සක්කප්පකද්වයානං —

ඉතො සත්ත තතො සත්ත, සංසරාති චතුද්දසාති වුත්තං. තථා අභිගුත්තරෙව තිකතිපාතෙ
 සවෙ උදායි ආනන්දො අවිතරාගො කාලං කරෙය්‍ය, තෙන චිත්තපසාදෙන සත්තක්ඛත්තං
 දෙවෙසු දෙවරජ්‍යං කරෙය්‍ය. සත්තක්ඛත්තං ඉමස්මිංයෙව ජම්බුදිපෙ මහාරජ්‍යං කරෙය්‍ය. අපිච
 උදායි ආනන්දො දිට්ඨධම්මෙ පරිනිබ්බා සිස්සතීති වුත්තං. කෙච් පන ඉමෙහි සුත්තපදෙහි
 සත්තක්ඛත්තං පරමස්ස සොතාපත්තස්ස කාමභවෙ චුද්දස පටිසන්ධියො ඉවිජන්ති.
 මහාවග්ගසංයුත්තටිකායකද්ව කෙච් පන කාමභවෙ සත්තක්ඛත්තංච උප්පජ්ජති, හ තතො
 උද්ධන්ති චදන්ති. තං වීමංසිතබ්බන්ති වුත්තං. විහඬිගෙ පන තත්ථ තත්ථ අට්ඨානසුත්තෙසුච
 අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අට්ඨමං භවං නිබ්බත්තෙය්‍ය, නෙතං
 ධානං විජ්ජතිච, අභිගුත්තරෙ ජක්කතිපාතෙ අභබ්බො දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අට්ඨමං භවං
 නිබ්බත්තෙතුන්ති ච, මහානිද්දෙසෙ අජිතප්පකද්වෙ සොභාපත්තිමග්ගකදායොන
 අභිසම්බාරවිකද්වයාසස්ස, නිරොධෙන සත්තභවෙ ථපෙත්වා අනම තග්ගෙසංසාරෙ යෙ
 උප්පජ්ජෙය්‍යං නාමකද්ව රූපකද්ව, එත්ථෙතෙ නිරුජ්ජක්ඛන්ති. වුප්පමන්ති. අත්ථං ගවිජන්ති.
 පටිපස්සමිහන්තිච, එවං දුළ්භං කත්වා වුත්තත්තා යථාචුත්තනග්ගෙනෙව තෙසං සුත්තපදානං
 අත්ථො වෙදිතබ්බොති. **රාගදෝසමොහානන්ති** කාමරාගස්ස දෝසස්ස තදෙකට්ඨමොහස්සච.
තනුකරත්තාති යථා සොතාපත්තස්සත්තානෙ උප්පජ්ජන්තා ධම්මිකෙසු කාමචත්ථුසු බලවන්තා
 හුත්වා උප්පජ්ජන්ති. යතො තෙසං මෙට්ඨවත්ථුසමායොගොපි පවත්ති, තථා උප්පජ්ජිතං
 අසමත්ථෙ කත්වා සංලිඛන්තෙතෙ තනුකරණතො. අධිච්චුප්පත්තිවසෙනච
 පරිශුට්ඨානමන්දනාවසෙනච තනුකභාවං සාධන්තොති අත්ථො. තත්ථ අධිච්චුප්පත්තිවසෙනාති
 කදාචි විරෙත උප්පත්තිවසෙන. **පරිශුට්ඨානමන්දනායාති** විරෙත උප්පජ්ජන්තානංපි මන්දතරං
 පරිශුට්ඨානවසෙන. මහාසිචත්ථෙරෙන පන තෙසංපි මෙට්ඨවත්ථු සමායොගො ඉවිජිතො. සො
 මහාට්ඨකථායං පටිකබ්බිතො. යකද්ව ජක්කතිපාතෙ මිහාසාලවත්ථුමිහි අබ්‍රහ්මචාරිනොපි
 ඉසිදත්තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සකදාගාමිත්තං භගවතා බ්‍යාකතං, තංපි තස්ස ආසන්නමරණකාලෙ
 අධිගමවසෙන බ්‍යාකතන්ති වෙදිතබ්බං. සකිංදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා ආගමනතො
 සකදාගාමිනාම භොතීති යොජනා. යමෙත්ථ චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා පථමපරිවිජ්ජෙ වුත්තමෙව.
අරහත්තංභාවෙත්වාති අරහත්තමග්ගං භාවෙත්වාබ්ණා චත්තාරො ආසවා යස්සාති **බ්ණාසවො**.
 දක්ඛණා චුච්චති කම්මකද්ව කම්මථලකද්ව සද්දහිත්වා ආයතිං ඵලපටිලාහත්ථාය දිත්තදානං.
 දක්ඛන්ති චඩ්ඝිත්ති සත්තා එතායාති කත්වා. තාය පන දක්ඛණාය විපත්තිකරානං කිලෙසානං
 සබ්බසො අභාවතො සම්පත්තිකරානකද්ව සීමක්ඛන්ධාදිගුණානං සබ්බසො පරිපුණ්ණත්තා
 දක්ඛණෙය්‍යසු අග්ගො පෙට්ඨකො හුත්වා තංදක්ඛණං පටිග්ගහිතං අරහතීති
අග්ගදක්ඛණෙය්‍යො. **පුග්ගලගෙදොති** චතුත්තං ඵලට්ඨපුග්ගලානං සඬ්ඛෙපගෙදො.
 චිත්ථාරහෙදො පන එවං වෙදිතබ්බො, අට්ඨකථාසු තාච චතුච්ඡිති සොතාපත්තා, ද්වාදස
 සකදාගාමිනො, අට්ඨචත්තාලිස අනාගාමිනො, ද්වාදස අරහත්තොති ඵලට්ඨානං ජන්තවුතිහෙදො

චුත්තො. තත්ථ සද්ධාධිමුත්තො පඤ්ඤාධිමුත්තොති දූවෙ සොතාපන්නා භොන්ති. තෙ එකඛීපී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොවාති තිභි ගුණිතා ජ. පුන චතුභි පටිපදාභි ගුණිතා චතුච්ඡති භොන්ති. තිවිධ ව්‍යොක්ඛචතුපටිපදානං පන භෙදෙන ද්වාදස සකදාගාමිනො ද්වාදස අරහන්තොච භොන්ති. අනාගාමිනො පන අවිභෙසු තාච තයො අන්තරාපරිනිබ්බාසිනො, එකො උපහව්ව පරිනිබ්බාසී, එකො උද්ධං සොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්ච. තෙයෙව සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසී අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසීවාති ද්විභි ගුණිතා දස. තථා අතප්පසු දස්සසුදස්සීසු තිච්ඡත්තාලිස භොන්ති. අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීනාම නත්ථීති චත්තාරො සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසිනො චත්තාරො අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසිනොති අට්ඨාති. සබ්බෙ අට්ඨචත්තාලිස භොන්තිති. සුත්තනිපාතට්ඨකථායං පන ද්වාදස සොතාපන්නා, ද්වාදස සකදාගාමිනො, චතුච්ඡති අනාගාමිනො, දූවෙ අරහන්තො, චත්තාරො මග්ගට්ඨාති චතුපඤ්ඤාස භොන්ති. තෙයෙව සද්ධාධුර පඤ්ඤාධුර වසෙන ද්විභි ගුණිතා අට්ඨසතං පුග්ගලා භොන්තිති ආගතො. **එත්ථාති** එතස්මිං පුග්ගලභෙදෙ. **සබ්බෙසංචීති** චතුන්නං ඵලට්ඨානංචි සාධාරණාච. න නිරොධසමාපත්ති විය එක්ච්චානංච ච සාධාරණාති අධිප්පායො. අතිවිය මමාසිතස්ස අභිනින්නදි තස්ස අප්පකොසිතස්ස අත්තනො චිත්තසත්තානස්ස අපචත්තිකරණං නාම ඛලරාගච්ඡුත්තානංච සිප්පකංති චුත්තං, **අනාගාමිනඤ්චෙව අරහන්තානඤ්චෙවෙති**. තෙසංචි අට්ඨසමාපත්තිලාභිතං කාමරූපභවගතානඤ්ඤෙව ඉධ ගහණං දුට්ඨබ්බං. කස්මා, ආදිතො පටිඨාය අනුපුබ්බනිරොධබලෙනෙව ගන්තබ්බත්තා. තෙනාහ තත්ථාතිආදි. තත්ත්වායං වීධි, පථමජ්ඣමං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය තත්ථ ගතෙ සඬ්ඛාරෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අත්තත්තො විපස්සති. තතො දුතියජ්ඣමං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය තත්ථගතෙ සඬ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති. තතො තතීයං ඤානං. තතො චතුත්ථං ඤානං. තතො පඤ්චමං ඤානං. තතො ආකාශානඤ්චායතනං. තතො විඤ්ඤාණාඤ්චා යතනං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය තත්ථගතෙ සඬ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති. තතො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය නානාඤ්චායතනං සඬ්ඝපතිමානනං සත්ථුපක්කොසනං අද්ධාන පරිවිජ්ජෙදොති ඉමං චතුබ්බිධං පුබ්බකිච්චං කරොති. තතො තෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජති. එකංවා දූවෙවා චිත්තවාරෙ අතික්කම්භවා අචිත්තකො භොති **නිරොධං වුසති**. **තත්ථතත්ථෙවාති** තතො තතො ඤානතො තස්මිං තස්මිං චුට්ඨිතකාලෙච. **විපස්සන්තොති** නිරොධස්ස සමථ විපස්සනා යුගන්ත්තබලෙනෙව පත්තබ්බත්තා විපස්සනාබලෙනචි චිත්තසත්තානස්ස සණ්ඨසුඛමභවා පාදනත්ථං ඉදං පථමජ්ඣමං අනිච්චත්තිආදිනා නයෙන විපස්සන්තො. **ගාචආකිඤ්චඤ්ඤායතනංගන්ත්වාති** ගාච ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානං, තාච සමාපජ්ජනචුට්ඨානවිපස්සනාචසෙන ගන්ත්වා. ආචජ්ජනාධිට්ඨාන පච්චෙක්ඛනානිපෙත්ථ ඉච්ඡිතබ්බාතිසෙව. තෙනෙව භි පටිසම්භිදාමග්ගෙ පඤ්චවිධා වසිඤො නිරොධපරිකම්මෙසු චුත්තාති. **තතොපරන්ති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානගතෙ සඬ්ඛාරෙවිපස්සනානන්තරං, අධිට්ඨාතබ්බත්ති අධිට්ඨෙය්‍යං. අත්තනො සරීරාබ්බධෙ පරික්ඛාරෙ ථපෙත්වා නානාබ්බාති විචරාදිති පරික්ඛාරාති අග්ගිආදිනා පරිස්සයෙන මාවිනස්සන්තුතිවා, එකස්මායං සඬ්ඝකම්මෙ කරීයමානෙ සඬ්ඝො මං පභිමානෙස්සති, තදා චුට්ඨගාමීතිවා, සත්ථා මං කෙත්ථිකාරණෙන පක්කොසා පෙස්සති, තදා චුට්ඨගාමීතිවා අධිට්ඨානකිච්චං. **ආදිසද්දෙන** නිරොධබ්බන්තරෙච මරණං නුබො මෙ භවිස්සතිති එවං පචත්තො අද්ධාන පරිවිජ්ජෙදො ගතිතො. **ද්විත්තං.ල.** **වොච්ඡිජ්ජතිචිත්තසත්තති** තදුත්ථාය ආදිතො පටිඨාය තථාරූපස්ස පයොගවිසෙසස්ස සුට්ඨ කතත්තා. **තතොති** තස්මිං කාලෙ. අනාගාමිනො අනාගාමී ඵලචිත්තං නිරාවජ්ජනංචි නිප්පට්ඨමංචිති අධිප්පායො. තථාහි ආදිතො පටිඨාය පුනප්පුනං පචත්තිතං විපස්සනාපරිකම්මමෙව තස්ස පරිකම්මට්ඨානෙ තිට්ඨති. න වස්ස ආසන්නපරිකම්මං නාම

අභිධම්මත්පසංගහටීකා කම්මට්ඨාන සඬගහ පරමත්පදීපනී පරමත්පදීපනී
 අත්ථිති. පච්චෙක්ඛනන්ති ඵලපච්චෙක්ඛනං. එවං දුට්ඨං කම්මට්ඨානනං නිද්දිසිත්වා ඉදානි
 යදුත්ථං සො නිද්දිසිති, තදුත්ථෙ සොතුජනෙ නියොජෙත්තො භාවෙ තඬ්ඛන්ති ගාථමාහ. තත්ථ
 පටිපජ්ජිතඬ්ඛාති පටිපත්ති. පටිපජ්ජන්තිවා එතාය උපරාජරි චිසෙසන්ති පටිපත්ති.
 සීලාදිධම්මො. රසීයති නිරාමිසසුඛානුභවනවසෙන අනුභවීයතීති රසො. කඬනමග්ග ඵලභුතො
 අධිගමධම්මො. අරහත්ත ඵලමෙවවා. තදුහයං පටිච්ච උප්පන්නජීතිසොමනස්සමෙවවා.
 පටිපත්තිසා රසො පටිපත්ති රසො. සොඵළ අස්සාදිතඬ්ඛවිධෙන අස්සාදො වාති පටිපත්ති
 රසස්සාදො. සාසනෙ පටිපත්තිරසස්සාදං පත්ථයන්තෙන හික්ඛනා ඉච්චෙවං මගා නිද්දිට්ඨං
 උත්තමං භාවනාදුට්ඨං භාවෙනඬ්ඛන්ති සම්බන්ධො.

ඉති පරමත්පදීපනියානාම අභිධම්මත්පසංගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණානාය කම්මට්ඨානසඬගහස්ස

පරමත්පදීපනා නිට්ඨිතා.

නිගම පරමත්ථදීපනී

172. චාරිත්තෙන කුලාචාරෙන සොභිතෙ කදාචි මිත්ත ධන භොගස්මිපත්තියා විසාලෙ කුලෙ උදුගො වඩ්ඪි යස්ස සොති **චාරිත්තසොභිතවිසාලකුලොදුගො**. තෙන. සද්ධාය අභිච්ඡාදානං පරිසුද්ධානකද්ව අත්තනො සීලසුතවාගාදිගුණානං උදුගො වඩ්ඪි එතස්මිත්ති **සද්ධාච්ඡාදානපරිසුද්ධගුණොදුගො**. තෙන. **නම්පවිහයෙනාති** නම්පනාමකෙන උපාසකෙන. **පණ්ඩායාති** භුසං නිධාය හදුගෙ ඵපෙත්වා උපාදාය පටිවිච. **පරානුකම්පනති** පරෙසං අත්තනො මන්දබුද්ධිනං පවිජිමජනානං අනුකම්පං අනුදයං කාරුකද්දං පණ්ඩායාති සම්බන්ධො. **පත්ථිතනති** අභිභාවිතං. **පුකද්දංකෙන** තෙන විපුලෙනාති තෙන විපුලෙන අභිධම්මත්ථ සම්ගහපකරණස්ස කරණපුකද්දංකෙන. **තුමුලසොමනති** එවං නාමකං විහාරං. චුත්තකද්ධි බුද්දසික්කාටිකායංසිහළදිපෙ තුමුලසොමවිහාරෙ සඩ්දස්ස පාකචත්තංපි තාල පණ්ණං වික්කිණිත්වා කට්ඨෙති. න හි තත්ථ පණ්ණොන අත්ථො අත්ථි. සබ්බෙපි ඉට්ඨකච්ඡන්තා පාසාදාදුගොති. එසො කිර විහාරො ආදිතො අභයගිරිපද්දංකෙදා අග්ගමහෙසිභුතාය සොමදෙවියා කාරාජිතත්තා යාචජ්ජනනාපි සොමවිහාරොත්ථෙව පකද්දායිත්ථි. තුමුලසද්දො පන විපුලසද්දපටිගායො.

අපේත්ථ වත්තති සද්දො, තුමුලො හෙරවො මහා;
හත්ථිනාගෙ පදින්නමිති, සිව්නං රට්ඨවඩ්ඪිතෙනති.

ආදිසු

විය. සොච විහාරො සට්ඨිමත්තෙහි මහාපට්ටෙයොහි සණ්ඨිතො භොතිති අතිවිය විපුලො මහත්තො විත්ථිණ්ණො භොති. තස්මා සො විපුලත්තා මහත්තත්තා විත්ථිණ්ණත්තා තුමුල සොමොති චුච්චති. තං තුමුලසොමං. අත්ථනො මහාසොම විහාරනති චුත්තං භොති. එතෙන ථෙරො අත්තනො ආචරියවංසස්ස වසන විහාරං කිත්තෙනති. අත්තනො වසනට්ඨානං පන නාමරූපපට්ටිපෙදෙ කිත්තිතං. **ධක්දකදාධිවාසනති** තස්මිං විහාරෙ ආදිකම්මිකභූත මහින්දත්ථෙරාදිනං පුකද්දකදවත්තත්ථෙරානං අජ්ඣාචාරිකභූතං. දීපපසාදක මහාමහින්දත්ථෙරස්ස හි වංසෙ ජාතත්තා තස්මිං විහාරෙ ආදිකම්මිකභූතො මහාථෙරොපි මහින්දත්ථෙරොනාමාති ධාතුචංසෙ චුත්තො. **උදිතොදිතනති** අතිවිය උදිතං. නහමජ්ඣෙ පුණ්ණවත්තදමණ්ඩලං විය සකලසිහළදිපෙ අතිවිය උග්ගතනති අත්ථො. අරියමග්ගපකද්දකදවසෙන පරියත්තිවෙසාරජ්ජාදි පකද්දකදවසෙනවා අවදානෙහි පරියොදානෙහි ගුණෙහි සොතිතාති **පකද්දකදවදාතගුණසොතිතා**. තෙ එව ලජ්ජිපාපගර්හිතො. **මක්දකදන්තුති** අනුස්සරන්තු. **පුකද්දකදවිහාලොදය මභිගලායාති** විපුලානං පුකද්දකදනං වඩ්ඪිසඛිකාත මභිගලත්ථාය. තත්තායං යොජනා, පුකද්දකෙන තෙන විපුලෙන ධක්දකදාධිවාසං උදිතොදිතං තුමුලසොම විහාරකද්ව තත්ථ නිපාසිතො මහින්දත්ථෙරාදිකෙ පකද්දකදවදාත ගුණසොහිතෙ ලජ්ජිභූතෙ හික්ඛුච පුකද්දකදවිහාලොදයමභිගලාය ආශුකත්තං මක්දකදන්තු පවිජිමා ජනාති. අථවා, තංවිහාරං අක්දකද පකද්දකදවදාත ගුණසොහිත ලජ්ජි හික්ඛු මක්දකදන්තු යොජනා. එතෙන ථෙරො පවිජිමජනානං පසු අනුත්තරියධම්මෙසු අනුස්සනානුත්තරියසඛිකානං පුකද්දකදවිසෙසකද්ව මයංපි තාදිසගුණභාගිතො හවිස්සාමාති උස්සාහනුපායකද්ව පටිපාදෙසිති.

පරමත්ථදීපනී නිගමකථා

නගරෙ දීපරඛිගමිති, ගාමෙ ති නාමකෙ;
අට්ඨසුඤ්ඤද්වයෙකමිති, සාකෙ ජාතෙන යා මයා.

මුර්ච්ඡාගාමෙ අරඤ්ඤමිති, ලඛිඝනීති විස්සුතාලයෙ;
වසතා මහතො හික්ඛු, ගණ්ඨස හිතකාරිනා.

පරමත්ථදීපනීනාම, සඛිඛතා සාරදුස්සිනා;
සාරෙසීනං හිතත්ථාය, සාරාසාරවිවෙකිනං.

සුනිට්ඨිතා අයං ටීකා, නිබ්භයා නිරුපද්දවා;
නවපඤ්ඤද්වයෙකමිති, සාකෙ කොමුදසාරදෙ.

තථා කලයාණසඛිකප්පා, සාධුනං අමතප්පලා;
නිට්ඨං ගව්ප්පතු සබ්බෙපි, නිබ්භයා නිරුපද්දවා.

යථා ලොකමිති ජොතන්ති, උභො චන්ද්‍රමසුරියා;
තථෙව පරමත්ථෙසු, අයං පරමත්ථදීපනී.

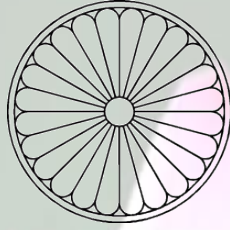
පාළියත්තෙසු සා සුභා, සද්දනිරුත්තිදීපනී;
උභො ලොකමිති ජොතන්තු, සද්ධම්මො යාව නිට්ඨතිති.

තත්ථ නගරෙ දීපරඛිගමිතිනි දීපවාසිමහාජනං රඤ්ඤෙතිනි දීපරඛිගන්ති ලද්ධනාමෙ නගරෙ.
ගාමෙ නාමකෙති රොහිතමිගානං නිවාසභූමිතලෙ පතිට්ඨිතත්තා එවංනාමකෙ මහාගාමෙ. සාකෙති
කලියුගෙ. යා මයාති පරමත්ථදීපනීනාම යාටීකා මයා සඛිඛතාති සම්බන්ධො. ලඛිඝනීති
විස්සුතාලයෙති එවංවිස්සුතෙ අරඤ්ඤවිහාරෙ. සාරෙසීනන්ති සාරගවෙසීනං.
සාරාසාරවිවෙකිනන්ති අයං සාරො අයං අසාරොති එවං සාරඤ්ඤ අසාරඤ්ඤවිවෙ වෙත්වා
ජානිතුං සමත්ථානං. සාකෙති කලියුගෙ. කොමුදසාර දෙති කුමුදප්පඵලයුත්තෙ සරදුඋතු
පරියාපන්නෙපවිප්පි මකත්තිකමාසෙ. අමතප්පලාති නිබ්බානපයොජනා. සුභාති
අත්ථබ්‍යඤ්ඤාසම්පත්තිසා සොභණා. සද්ධම්මොති නිව්ධං සත්ථුසාසනං චුච්චතිති.

ඉති අභිධම්මත්ථසංගහපකරණස්ස චතුත්ථසංවණ්ණනා

භූතා පරමත්ථදීපනීනාමා යංටීකා

සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.



සබ්බදාතං ධම්ම දාතං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතීං ධම්ම රතීං ජිනාති
තණ්හාක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං ධුත්ථිච්ඡන්දයං;
ධම්මං ධුත්ථස්සරං නික්ඛු - සද්ධම්මා හ පරිනායති.

(ධම්මපදය නික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පතොසො සුගතාප්පසන්ථො,
තරණීච සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීනි අමස්සනීයෙතා,
රසො රසානං පරමො තිලොක්කො.

මහාගඳො මච්චුපරා පහානො,
සබ්බිනිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බන්ති දානෙත ච කප්පරුක්ඛො,
චිත්තාමනී අද්දසටොච ධම්මො.

ධම්මං විනා තන්ති ජිනාච මානා,
තමෙව තාණං සරණං පනිට්ඨා;
තස්මා හි තො කිච්චමඤ්ඤප්පනාය,
සුභාවි ධාරෙච්ච වරාවි ධම්මෙ.

(භස්වාහිනී)

චිරං නිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම උත්තම පිණිසයි.....